II-1
73

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
026000304456

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αρ. Εισ. 5390/97.

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
Θρέμμη

ΔΗΜΗΤΡΗ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗ

Ο ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΔΩΡΕΑ Κων. Βιβλιοθ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1980

ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΩΤ. ΧΡΟΝΩΝ
ΠΑΝ/ΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΙΙ-
7

Εἰσηγητής : Χρῆστος - Σωκράτης Παλαιῖδης
καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας

Ἐγκρίθηκε στὴ συνεδρία τῆς 20ης Μαΐου 1980

«Ἡ ἔγκρισις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων δὲν ὑποδηλοῖ ἀποδοχὴν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως».
(Ν. 5343/32, ἄρθρο 202

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ «θρακολογία»,* μὲ τὴν πρόοδο ποὺ σημείωσε κατὰ τὴν τελευταία ἰδίως δεκαετία, ἔχει νὰ παρουσιάσει σήμερα μιὰ πλούσια βιβλιογραφία. Ὡστόσο σὲ ὅλη τὴ βιβλιογραφική της ἱστορία, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐρευνητές της (W. Tomaschek, A. Dumont, G. Seure) ὡς τοὺς σύγχρονους θρακολόγους, τὸ πρόβλημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ δὲν προσείλκυσε τὸ ἐνδιαφέρον τους καὶ θίγεται ἐλάχιστες μόνο φορὲς καὶ ἐντελῶς εὐκαιριακά. Οὔτε ὁ C. Jireček μὲ τὸν καθορισμὸ τῆς περίφημης γλωσσικῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς τῆς Βαλκανικῆς οὔτε ἀργότερα οἱ Ἰταλοὶ ἐπιστήμονες μὲ τὴν ὑποδειγματικὴ ἔρευνα τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες ἀποίκους τῆς Ἰταλίας καὶ τοὺς ντόπιους ἀποτέλεσαν, ὅπως θὰ περίμενε κανείς, κίνητρο γιὰ νὰ στραφεῖ ἡ θρακολογικὴ ἔρευνα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Μόνο τὸ '72 στὸ Α' Διεθνὲς Θρακολογικὸ Συνέδριο ὁ Βούλγαρος γλωσσολόγος Vl. Georgiev τόνισε τὴν ἀνάγκη τῆς ἔρευνας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ, τῶν ἑλληνοθρακικῶν σχέσεων καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων, χωρὶς ὅμως νὰ τεθεῖ καὶ πάλι πρόβλημα ἐξελληνισμοῦ, ποὺ ἦταν ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν σχέσεων καὶ ἐπιδράσεων.

Ἦταν εὔλογο νὰ περιμένει κανεὶς μιὰ σχετικὴ ἔρευνα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους θρακολόγους, ποὺ τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν πλουτίσει τὴ βιβλιογραφία μὲ πλῆθος ἀπὸ ἀξιόλογες μελέτες. Ἡ βουλγαρικὴ ὅμως ἐπιστήμη, ἀφοῦ ἀσχολήθηκε γιὰ λίγο μὲ τὸ θέμα τῆς ρωμαϊκῆς παρουσίας στὴ Θράκη, ἀφιέρωσε ὅλη τὴν ἐρευνητική της δραστηριότητα σὲ ποικίλα ἱστορικοαρχαιολογικὰ θέματα καὶ δὲν τὴν ἀπασχόλησε καθόλου τὸ πρόβλημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Κι αὐτό, γιατὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους ἐπιστήμονες ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Θράκης ἦταν ἕνα ἀσήμαντο ἱστορικὸ φαινόμενο, χωρὶς ἀξιόλογη γεωγραφικὴ καὶ κοινωνικὴ ἔκταση. Οἱ Ρουμάνοι πάλι ἐπιστήμονες, ἂν καὶ ἀσχολήθηκαν ἀρκετὰ μὲ τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες ἀποίκους τῆς Μ. Σκυθίας (σημ. Δοβρουτσᾶς) καὶ τοὺς ντόπιους, δὲν ἔδειξαν ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ

---

* Γίνεται χρήση εἰσαγωγικῶν, γιατὶ ὑπάρχει διαφωνία ἀνάμεσα στοὺς ἐπιστήμονες σχετικὰ μὲ τὸν καινούργιο αὐτὸν ὅρο καὶ τὸ περιεχόμενό του, βλ. *Pulpudeva* 2(1976) 400. *B. Papoulia,* Altthrakien als historische Einheit, *BS* 18(1977), 2, 333-361 [= *Pulpudeva* 2(1976)350-366]· *τῆς ἰδιας,* Zur einer Abgrenzung der Thrakologie, *Akte des III. IThK* (ὑπὸ δημοσίευση). Βλ.. ἐπίσης *Γ. Μπακαλάκη,* «Θρακολογία», *Βορειοελλαδικά* 1(1980)6-7.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θέμα τοῦ ἐξελληνισμοῦ, ἴσως γιατὶ αὐτὸς εἶχε περιορισμένη ἔκταση στὴν περιοχὴ ἐκείνη. Τέλος, ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες καὶ Τούρκους ἐπιστήμονες, ποὺ ἔχουν στὴ διάθεσή τους γιὰ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα σημαντικὸ μέρος τῆς ἀρχαίας Θράκης, τὸ πρόβλημα τοῦ ἐξελληνισμοῦ πέρασε ἐντελῶς ἀπαρατήρητο. Ἔτσι, εἶναι φανερὸ ὅτι στὶς θρακολογικὲς ἔρευνες ὑπῆρχε ἕνα σημαντικὸ κενό, ποὺ στὴν κάλυψή του ἀκριβῶς ἐπιθυμοῦμε νὰ συμβάλουμε μὲ τὴν ἐργασία αὐτή.

Τὸ ἐνδιαφέρον, τόσο τοῦ Ἑλβετοῦ καθηγητῆ μου κ. P. Ducrey, ποὺ μοῦ ὑπέδειξε τὴν ἐργασία, ὅσο καὶ τὸ δικό μου, τὸ κίνησε κυρίως ἡ σπουδαιότητα τοῦ θέματος. Γιατὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Θράκης* ἀποτελεῖ βασικὸ ἱστορικὸ πρόβλημα, ποὺ ἡ διερεύνησή του, καθὼς διαφωτίζει τὶς ποικίλες σχέσεις (πολιτικές, οἰκονομικές, κοινωνικές, θρησκευτικὲς καὶ γλωσσικὲς) ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ Θράκες, θὰ βοηθήσει στὴν καλύτερη καὶ βαθύτερη κατανόηση τῆς πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἱστορίας τῆς χώρας. Ἕνα ἄλλο σοβαρὸ κίνητρο γιὰ τὴν ἔρευνά μας στάθηκε ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ θέματος. Τώρα τελευταῖα ἡ «θρακολογία» ἄρχισε νὰ προκαλεῖ ὁλοένα καὶ περισσότερο τὸ διεθνὲς ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον. Ἔτσι ἡ ἔρευνα τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Θράκης ἔγινε ἐπιτακτική.

Γιὰ τὴν καλύτερη καὶ σαφέστερη παρουσίαση τῶν πορισμάτων τῆς ἔρευνάς μας θεωρήθηκε σκόπιμο νὰ προταχθεῖ ἕνα εἰσαγωγικὸ μέρος καὶ νὰ διαιρεθεῖ ἡ ὑπόλοιπη ἐργασία σὲ δυὸ μέρη. Στὸ εἰσαγωγικὸ μέρος δίνονται ὁρισμένα γενικὰ στοιχεῖα γιὰ τοὺς Θράκες καὶ τὴ χώρα τους, καθὼς καὶ γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων ἐναντίον τῶν Θρακῶν. Στὸ πρῶτο μέρος διερευνοῦνται σὲ ὀκτὼ κεφάλαια οἱ καθοριστικοὶ παράγοντες καὶ ἡ διαδικασία τοῦ ἐξελληνισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἵδρυσης τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας. Κρίθηκε ἀπαραίτητο νὰ γίνει χωριστὰ λόγος γιὰ τοὺς παράγοντες αὐτούς, γιατὶ διαφορετικὰ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ἐπαναληφθοῦν συχνὰ τὰ ἴδια πράγματα, ἐφόσον οἱ ἴδιοι σχεδὸν παράγοντες εἶχαν καθοριστικὴ σημασία γιὰ ὅλες τὶς μορφές, μὲ τὶς ὁποῖες ἐκδηλώνεται ὁ ἐξελληνισμός. Στὸ δεύτερο μέρος τῆς ἐργασίας, ποὺ περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια, διερευνοῦνται οἱ βασικὲς μορφὲς ἐκδήλωσης τοῦ ἐξελληνισμοῦ· δηλαδὴ ὁ θρησκευτικὸς καὶ ὁ γλωσσικὸς ἐξελληνισμός, καθὼς καὶ ἡ διάδοση τῶν ἑλληνικῶν θεσμῶν καὶ τῆς τέχνης στὴ Θράκη. Εἰδικότερα ἡ ἐ-

---

* Ἂς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι στὴν ἐργασία μας ἀποφύγαμε σκόπιμα τὸν τίτλο «Ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν Θρακῶν», γιατὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ θὰ ἔπρεπε ἀναγκαστικὰ νὰ συμπεριλάβουμε καὶ τοὺς Θράκες ποὺ ζοῦσαν ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς χώρας τους (στὴν Ἑλλάδα, Μ. Ἀσία, Αἴγυπτο κ.λ.π.). Τὸ πρόβλημα ὅμως αὐτὸ μᾶς ἀπασχολεῖ ἐκτενῶς σὲ εἰδικὴ μελέτη ποὺ ἑτοιμάζουμε μὲ τίτλο «Ὁ ἐξελληνισμὸς καὶ ἐκχωματισμὸς τῶν Θρακῶν τῆς διασπορᾶς».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρευνά μας ἀποσκοπεῖ στὸν καθορισμὸ τῆς γεωγραφικῆς, κοινωνικῆς καὶ χρονικῆς ἔκτασης ὅλων τῶν μορφῶν ἐκδήλωσης τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Ἀπὸ μεθοδολογικὴ πάλι ἄποψη, ἰδιαίτερη βαρύτητα δώσαμε στὴ στατιστικὴ ἔρευνα, μὲ τὴν πρόθεση νὰ τεκμηριώσουμε τὸ φαινόμενο τοῦ ἐξελληνισμοῦ μὲ μαθηματικὰ στοιχεῖα. Γενικὰ ἡ ἔρευνά μας στηρίζεται στὶς φιλολογικές, νομισματικὲς καὶ κυρίως ἐπιγραφικὲς πηγές, καθὼς καὶ στὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα. Ἡ ἔλλειψη ἑνὸς Corpus ἐπιγραφῶν ὁλόκληρης τῆς Θράκης δυσκόλεψε πολὺ τὴν ἔρευνα, γιατὶ πολλὲς δημοσιεύσεις ἐπιγραφῶν εἶναι σκόρπιες σὲ διάφορα περιοδικά. Κι ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ Corpus ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Βουλγαρίας, ποὺ ἐξέδωσε ὁ G. Mihailov, ἡ ἐπιγραφική μας ἔρευνα θὰ παρουσίαζε ἀφάνταστες δυσκολίες, ἰδιαίτερα γιὰ τὶς ἐπιγραφὲς ἐκεῖνες ποὺ εἶναι δημοσιευμένες σὲ ἀπρόσιτα παλιὰ βουλγαρικὰ περιοδικά.

Γιὰ τὴ συγκέντρωση τοῦ ὑλικοῦ εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ ἐργαστῶ συστηματικὰ στὶς ἑλβετικὲς καὶ γαλλικὲς βιβλιοθῆκες (ἰδίως τῆς Βέρνης, Γενεύης, Λωζάνης καὶ Λυών), κατὰ τὴν τριετὴ παραμονή μου στὸ ἐξωτερικὸ ὡς ὑπότροφος τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν τὴν πρώτη χρονιὰ καὶ τῆς Fondation Lagonico τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λωζάνης τὶς ἄλλες δυὸ χρονιές. Ἡ ἐνημέρωσή μου ὅμως, στὴ βουλγαρικὴ τουλάχιστον βιβλιογραφία, θὰ ἦταν ἐλλιπής, ἂν δὲν εἶχα ἐπισκεφτεῖ ἀρκετὲς φορὲς τὴ Βουλγαρία, ὅπου ἐργάστηκα στὶς ἐκεῖ βιβλιοθῆκες. Ἰδιαίτερα ἐπωφελὴς ἦταν ἡ παραμονή μου ὁλόκληρο τὸ μήνα Αὔγουστο τοῦ '74 στὴ Σόφια, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς συμμετοχῆς μου στὸ σεμινάριο βουλγαρικῆς γλώσσας, ἱστορίας καὶ φιλολογίας. Καὶ πάλι ὅμως δὲ θὰ εἶχα ἐξαντλήσει τὴ βουλγαρικὴ βιβλιογραφία, ἂν ὁ καθηγητής μου κ. P. Ducrey δὲ μοῦ ἐξασφάλιζε ἀπὸ τὴ Βουλγαρικὴ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν μικροφίλμς ἀπὸ δυσεύρετες βουλγαρικὲς μελέτες. Τέλος, πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴν ἐκπόνηση τῆς διατριβῆς σημαντικὰ μὲ διευκόλυνε ἡ προεργασία μου (ἀπὸ τὸ '67) στὴν ἱστορική, τοπογραφικὴ καὶ ἐπιγραφικὴ ἔρευνα τοῦ ἑλληνικοῦ τμήματος τῆς ἀρχαίας Θράκης.* Ἔτσι, ὅταν μοῦ ὑποδείχτηκε τὸ θέμα ἀπὸ τὸν κ. P. Ducrey, εἶχα ἤδη συγκεντρωμένο ὅλο τὸ ὑλικὸ γιὰ τὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς ἀρχαίας Θράκης, καθὼς καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ ὁλόκληρη τὴν ἀρχαία Θράκη.

Αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφράσω τὶς θερμότατες εὐχαριστίες μου στοὺς καθηγητὲς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων γιὰ τὴν ἔγκριση τῆς διδακτορικῆς αὐτῆς διατριβῆς. Ἐπιθυμῶ ἐπίσης νὰ

---

* Καρπὸς τῆς παλιότερης αὐτῆς ἔρευνας ἦταν ὁ ἐντοπισμὸς ἀρκετῶν θέσεων ἀρχαίων οἰκισμῶν, καθὼς καὶ ἡ ἀνεύρεση στὴ σερραϊκὴ ὕπαιθρο πολλῶν ἀνέκδοτων ἐπιγραφῶν, ποὺ τὶς εἶχα συγκεντρώσει στὸ Μπεζεστένι Σερρῶν, πρὶν ἀκόμη αὐτὸ μετατραπεῖ σὲ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εκφράσω κι από τη θέση αύτη τη βαθύτατη εύγνωμοσύνη μου στον καθηγητή κ. Ζαχ. Τσιρπανλή γιά τη συγκινητική συμπαράσταση, τη συνεχή ενθάρρυνση, την καθοδήγηση και την άμεριστη επιστημονική του βοήθεια· είχε την καλοσύνη νά παρακολουθήσει μέ άδιάπτωτο ενδιαφέρον την εργασία σέ όλα τά στάδιά της, νά προβεῖ σέ πολύ έποικοδομητικές ύποδείξεις και παρατηρήσεις και νά μέ βοηθήσει στην επίλυση διαφόρων μεθοδολογικῶν προβλημάτων. Θά ήθελα άκόμη νά άπευθύνω τις έγκάρδιες εύχαριστίες μου στην καθηγήτρια κ. Λίλα Μαραγκοῦ γιά την ήθική συμπαράσταση και την πολύτιμη επιστημονική της βοήθεια σέ άρκετά κεφάλαια τῆς εργασίας και ίδιαίτερα σέ αύτό πού άναφέρεται στην τέχνη. Ίδιαίτερες επίσης εύχαριστίες χρωστῶ στον καθηγητή κ. P. Ducrey γιά την πολύμορφη βοήθειά του, καθώς και γιά τις χρήσιμες γνώσεις πού άποκόμισα άπό τά μαθήματα και τά σεμινάριά του τά σχετικά μέ την άρχαία Θράκη και Δακία.

Όφείλω άκόμη νά εύχαριστήσω θερμά τούς έξῆς καθηγητές: τον εισηγητή κ. Χρ. Πελεκίδη πού στά τέλη τοῦ '77 άνέλαβε μέ προθυμία νά διαβάσει την εργασία μου και μοῦ έκαμε χρήσιμες ύποδείξεις και παρατηρήσεις τόσο στό σύνολό της όσο και σέ έπιμέρους σημεῖα της· τον κ. Μιχ. Σακελλαρίου πού άπό τά τέλη τοῦ '75 έδειξε ενδιαφέρον γιά την εργασία μου, διάβασε δυό άπό τά πρῶτα κεφάλαια και μοῦ έκαμε όρισμένες ύποδείξεις· τον κ. Στεφ. Παπαδόπουλο γιά τη συμπαράσταση και τις χρήσιμες παρατηρήσεις του· και τούς κ.κ. Άντ. Ζώη, Άντ. Θαβώρη και Εύάγγ. Χρυσό πού μέ τις ύποδείξεις τους μέ βοήθησαν νά βελτιώσω τη γενική μορφή και λεπτομέρειες τῆς εργασίας. Τέλος, θά ήθελα νά εύχαριστήσω την κ. και τον κ. Άθ. Άλτιντζῆ πού κατέβαλαν κάθε δυνατή προσπάθεια γιά την επιμελημένη έκδοση τοῦ βιβλίου.

Θεσσαλονίκη, Ίούνιος 1980

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 7

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Α' ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥΣ 17

Β' ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

1. Τά ὅρια 22

2. Ἱστορικὴ ἐπισκόπηση 26

Γ' ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟΙΚΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΤΟΠΙΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ 41

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Α' Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

1. Χαρακτήρας τοῦ ἀποικισμοῦ 57

2. Ἔκταση τῆς «χώρας» τῶν ἀποικιῶν 61

3. Οἱ θέσεις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν σὲ σχέση μὲ τοὺς θρακικοὺς οἰκισμούς 73

Β' ΤΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟ 76

Γ' Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ 89

Δ' ΟΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

1. Ἐποικισμοὶ Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισμένων κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς 92

2. Ἐλάττωση τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ 94

Ε' ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΘΡΑΚΩΝ - Η ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ 99

ΣΤ' ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΘΡΑΚΩΝ

1. Συμμετοχὴ τῶν Θρακῶν στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν 113

2. Μικτοὶ γάμοι ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ Θράκες 118

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σελ.

Ζ' ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΘΡΑΚΩΝ 133

1. Ἐξωτερικὸ ἐμπόριο 136

α) Εἰσαγωγικὸ ἐμπόριο 138

β) Ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο 145

2. Ἐσωτερικὸ ἐμπόριο 152

Συμπεράσματα 158

Η' ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΥΣΚΟΛΕΨΑΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΑΝ ΤΗΝ ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια στὴ Θράκη 160

2. Ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ 163

3. Ἡ ἐγκατάσταση ρωμαϊκοῦ καὶ ἐκρωμαϊσμένου πληθυσμοῦ στὴ Θράκη 169

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ

Α' ΔΙΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ 177

Β' ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΑΤΡΕΙΩΝ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΣΥΓΚΡΗΤΙΣΜΟΣ

1. Ἡ διάδοση ἑλληνικῶν λατρειῶν 196

2. Θρησκευτικὸς συγκρητισμὸς 219

Γ' ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ - ΕΛΛΗΝΟΘΡΑΚΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΓΟΜΕΝΗΣ «ΘΡΑΚΙΚΗΣ» 226

Δ' ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

1. Τοπωνυμικὸς ἐξελληνισμὸς 235

α) Ἡ διάδοση ἑλληνικῶν τοπωνυμίων 235

β) Μορφολογικὸς ἐξελληνισμὸς τῶν θρακικῶν τοπωνυμίων 248

γ) Λατινικὰ καὶ ἐκλατινισμένα τοπωνύμια 259

Συμπεράσματα 268

2. Ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμὸς 266

α) Ἡ χρήση ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀπὸ τοὺς Θράκες 266

β) Μορφολογικὸς ἐξελληνισμὸς τῶν θρακικῶν ἀνθρωπωνυμίων 285

3. Διάδοση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ἡ χρήση της ἀπὸ τοὺς Θράκες 293

4. Ἀνταγωνισμὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσας - Ἐπικράτηση τῆς ἑλληνικῆς σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες 300

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σελ.

α) Ἀριθμὸς καὶ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν ἐπιγραφῶν
1. Ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς 301
2. Λατινικὲς ἐπιγραφὲς 308
3. Δίγλωσσες ἐπιγραφὲς 312
β) Συγκριτικὴ στατιστικὴ ἀνάλυση τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν - Ἀριθμητικὴ καὶ γεωγραφικὴ ἐπικράτηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας 314
5. Ὅρια ἑλληνόφωνης καὶ λατινόφωνης Θράκης 320

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 328

RÉSUMÉ 333

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ 343

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 351

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ 375

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Α' ΟΙ ΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥΣ

Οἱ Θράκες[1] ἦταν πολυπληθὴς ἰνδοευρωπαϊκὸς λαός, χωρισμένος σὲ πολλὲς αὐτόνομες φυλὲς μὲ ἰδιαίτερα ἐθνικὰ ὀνόματα[2]. Στὰ προϊστορικὰ χρόνια εἶχαν ἐπεκταθεῖ στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου: ἀπὸ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Προποντίδος ὡς τὶς ἀκτὲς τῆς Ἀδριατικῆς κι ἀπὸ τὸ Δούναβη ὡς τὸν Πηνειὸ ποταμό[3]. Θράκες ἔποικοι εἶχαν κατεβεῖ ἐπίσης ὡς τὴ Ν Ἑλλάδα κι ἐγκαταστάθηκαν στὴν Εὔβοια, τὴ Βοιωτία, τὴ Φωκίδα καὶ τὴν Ἀττικὴ[4]· ἐνῶ ἄλλοι ἔποικοι εἶχαν καταλάβει διάφορα νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ὅπως τὴ Θάσο[5], τὴ Σαμοθράκη[6], τὴ Λῆμνο[7] καὶ τὴ Νάξο[8]. Τέλος, ὁρισμένες θρακικὲς φυλὲς (οἱ Βιθυνοί, Μυσοὶ καὶ Φρύγες) εἶχαν μεταναστεύσει (γύρω στὰ 2400 καὶ 1200 π.Χ.) στὴ Μ. Ἀσία κι ἐγκαταστάθηκαν στὶς χῶρες, ποὺ ἀπὸ αὐτοὺς ὀνομάστηκαν ἀντίστοιχα Βιθυνία, Μυσία καὶ Φρυγία[9].

---

1. Τὸ ὄνομα προῆλθε ἀπὸ παλιότερο τύπο *Θρᾴσικες μὲ ἀποσιώπηση τοῦ σ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα: *Θρᾴσικες > Θρᾴικες > Θρᾷκες, βλ. *E. Oberhummer*, Thrake, *RE* VI A (1936)393-394. *Ν. Ἀνδριώτη*, Ἡ γλῶσσα τῆς Θράκης, *Ἀντιχάρισμα στὸν Καθηγητὴ Ν. Π. Ἀνδριώτη*, Θεσσαλονίκη 1976, 213.

2. Βλ. *W. Tomaschek*, Die alten Thraker, I, 1-111.

3. Βλ. *W. Tomaschek*, ὅ.π.

4. *F. H. v. Gärtringen*, De Graecorum fabulis ad Thraces pertinentibus quaestiones criticae, Berolini 1886, 7-34. *St. Casson*, Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford 1926, 102-110. *M. B. Sakellariou*, La migration grecque en Ionie, Athènes 1958, 198, 283-285· τοῦ ἰδίου, Thraces et Pélasges en Grèce vers la fin de l'époque mycénienne, *Akte des III. IThK* (ὑπὸ δημοσίευση). *J. Wiesner*, Die Thraker. Studien zu einem versunkenen Volk des Balkanraumes, Stuttgart 1963, 19 καὶ σημ. 10, 62 κέ. *E. Kirsten*, Die frühgeschichtlichen Beziehungen zwischen Thrakern und Griechen im Lichte der Historischen Geographie, *Akte des III. IThK*.

5. *Ἡσυχ.* στὴ λ. «Ἡδωνίς».

6. *Ἡρακλ. Ποντ.* Περὶ πολ., ἀποσπ. 21. *Ἀριστοτ.* Σαμοθρ. πολιτεία, ἀποσπ. 171 (στὸ Σχολ. *Ἀπολλ. Ῥοδ.* I, 917).

7. *Ἀσκληπ. Τραγιλ.* ἀποσπ. 13 [= *FGrH* 12].

8. *Διοδ.* V, 50.

9. Πρβ. *Ἡροδ.* I, 28, III, 90, 2. VII, 20, 2. 73. 75, 2. *Θουκ.* IV, 75, 2. *Ξενοφ.* Ἑλλην. III, 2, 1-2. Ἀνάβ. VI, 4, 1. *Στραβ.* VII, 3, 2. 10. 13. XII, 3, 3. 8, 3. XIV, C 572. C 528. *Ἀρρ.* Ἀνάβ. I, 29, 5. *Εὐφορ.* ἀποσπ. 15 καὶ 30. *Εἰσ.* Παρεκβ. εἰς Διον. 322. 798. Πρβ. *M.B. Sakellariou*, ὅ.π., 434, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία (γιὰ τὴ μετανάστευση τῶν Φρυγῶν). *G. Vitucci*, Il Regno di Bitinia, Roma 1953, passim.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πρὶν δεχτοῦν τὴ βαθμιαία ἐπίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, οἱ Θράκες θεωροῦσαν ὡς πιὸ ἀξιοπρεπὴ ἐπαγγέλματα τὸν πόλεμο, τὴ ληστεία καὶ τὴν πειρατεία[1]. Ἀσχολοῦνταν ὅμως καὶ μὲ τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὸ κυνήγι καὶ κυρίως μὲ τὴ μεταλλουργία[2]. Γενικὰ φημίζονταν ὡς ἱκανότατοι πολεμιστὲς καὶ ἰδιαίτερα ὡς ἐπιδέξιοι πελταστὲς[3] καὶ ἄριστοι ἱππεῖς[4]. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς συχνὰ ἐγκωμιάζουν τὴ γενναιότητα καὶ τὴν πολεμική τους πεῖρα[5]. Τὰ ἐπιθετικὰ ὅπλα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ πεζοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς ἦταν τὸ ἀκόντιο[6], τὸ μικρὸ ἐγχειρίδιο[7], τὸ ξίφος[8] (*φάσγανον*[9], *ρομφαία*[10]), ἡ μάχαιρα[11] (*ἄρπη*[12], *σκάλμη*[13]), ὁ πέλεκυς[14] καὶ τὸ ρόπαλο (*σκύταλον*)[15]. Ἀπὸ τὰ ἀμυντικά τους πάλι ὅπλα εἶναι γνωστὴ ἡ περίφημη θρακικὴ *πέλτη*[16], ἐλαφριὰ μηνοειδὴς ἀσπίδα, ποὺ εἶχε εἰσαχθεῖ καὶ στὸν ἑλληνικὸ στρατὸ ἀπὸ τὸν Ἰφικράτη[17]. Στὶς μάχες συνηθισμένη τακτική τους ἦταν ἡ αἰφνιδιαστικὴ καὶ πολὺ ὁρμητικὴ ἐπίθεση ποὺ ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ καταπτοήσει τὸ ἠθικὸ τῶν ἀντιπάλων[18]. Ἀπὸ ἄποψη σχηματισμοῦ, στὴν ἐπίθεση χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἐμβολοειδὴ παράταξη[19]. Ἡ θρακικὴ φυλὴ πάλι τῶν Τριβαλλῶν χώριζε τὸ στρατό

---

1. *Ἡροδ.* II, 167, 1. V, 6, 2. Πρβ. *Ξενοφ.* Ἑλλ. III, 2, 8. Ἀνάβ. I, 9. VII, 5, 13 κέ.

2. Βλ. *Δ. Κ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, 61, 66-67· τοῦ *ἰδίου*, Ἀρχαῖο κάστρο καὶ μεταλλουργεῖο σιδήρου κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Ὀρεινή, Σερρῶν, *Μακεδονικά* 19(1979)248-250.

3. Γιὰ τοὺς Θράκες πελταστὲς βλ. *J. G. Best*, Thracian Peltasts and their Influence on Greek Warfare, Groningen 1969.

4. *Ὅμ.* Ἰλ. Κ 436. Ξ 228. Ὀδ. ι 49-50. *Εὐριπ.* Ἑκάβη, 1089. *Ἀρρ.* Ἀνάβ. I, 18, 3. II, 7, 8.

5. Πρβ. *Εὐριπ.* Ἑκάβη, 1065-67. *Ἀριστοφ.* Ἀχαρν. 158-166. *Liv.* XLV, 30.

6. *Ἡροδ.* VII, 75, 1. Πρβ. τοὺς Ἀγριάνες ἀκοντιστὲς στὸ στρατὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου: *Ἀρρ.* Ἀνάβ. I, 14, 1.

7. *Ἡροδ.* VII, 75, 1.

8. *Ὅμ.* Ἰλ. Χ 808.

9. *Ὅμ.* Ἰλ. Ν 577. *Ἡσυχ.* στὴ λ.

10. *Ἡσυχ.* στὴ λ.

11. *Θουκ.* II, 96, 2. 98, 4. VII, 27, 1. Πρβ. *A. M. Snodgrass*, Arms and Armour of the Greeks, London 1967, pl. 50, ὅπου εἰκόνα μάχαιρας.

12. *Ἡσυχ.* στὴ λ. *Κλημ.* Ἀλεξ. Στρωμ. I, p. 307.

13. *Ἡσυχ.* στὴ λ. *Φωτ.* Βιβλιοθ. στὴ λ.

14. *Πολυδ.* Ὀνομ. I, 149.

15. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 4, 15.

16 *Ἡροδ.* VII, 75, 1. *Εὐριπ.* Ἀλκ. 498. 501. Ῥῆσος, 305. 348. *Πλατ.* Πρωταγ. 350α. *Ξενοφ.* Ἀπομν. III, 9, 2. *Ἀρρ.* Τέχνη τακτική, XVI, 6.

17. Βλ. *J. G. Best*, ὅ.π., 88-89, 97.

18. Πρβ. τοὺς Θυνοὺς ποὺ φημίζονταν γιὰ τὶς νυχτερινὲς ἐφόδους τους: *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 2, 22. 4, 14.

19. *Ἀρρ.* Τέχνη τακτική, XVI, 6.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

της σὲ τέσσερις φάλαγγες[1]. Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Τακίτου, οἱ Θράκες συνήθιζαν νὰ τραγουδοῦν καὶ νὰ χορεύουν στὰ χαρακώματά τους[2]. Τέλος, τοὺς αἰχμαλώτους πολέμου εἴτε τοὺς σκότωναν, ἀδιάκριτα ἀπὸ τὸ φύλο τους, εἴτε τοὺς πουλοῦσαν ὡς δούλους[3]. Ὅταν πάλι πολιορκοῦνταν κι ἔβλεπαν ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἐλπίδα σωτηρίας, ἔσφαζαν τὰ γυναικόπαιδα γιὰ νὰ μὴν αἰχμαλωτιστοῦν κι ἔπειτα ἐπιχειροῦσαν ὁρμητικὴ ἔξοδο[4].

Ἀπὸ τὶς πληροφορίες ποὺ διέσωσαν οἱ ἀρχαῖες πηγὲς σχετικὰ μὲ τὰ κυριότερα ἤθη καὶ ἔθιμά τους, εἶναι γνωστὸ ὅτι στοὺς Θράκες ἐπικρατοῦσε ἡ πολυγαμία[5], καθὼς καὶ τὸ ἔθιμο νὰ ἀγοράζουν τὶς γυναῖκες ἀπὸ τοὺς γονεῖς[6]. Ἐπίσης συνήθιζαν νὰ σφάζουν στὸν τάφο τοῦ ἄντρα τὴν πιὸ ἀγαπημένη του γυναίκα καὶ νὰ τὴ θάβουν μαζί του[7]. Συχνά, κατὰ τὴν ταφὴ νεκρῶν, ἔκαναν ἱπποδρομίες κι ἄλλους ἀγῶνες[8]. Πολὺ γνωστὸ εἶναι ἀκόμη τὸ θρακικὸ ἔθιμο τῆς στίξης τοῦ σώματός τους[9], καθὼς καὶ τῆς διατήρησης κόμης στὴν ἄκρη τοῦ κεφαλιοῦ τους[10]. Συνήθιζαν ἀκόμη νὰ πουλοῦν τὰ παιδιά τους ὡς δούλους[11] καὶ μάλιστα συχνὰ μὲ ἀντάλλαγμα λίγο ἁλάτι[12]. Ἀγαποῦσαν τὴν οἰνοποσία καὶ φημίζονταν γιὰ τὴν ἀκρατοποσία τους[13]. Ἐπίσης ἔπιναν ἕνα ποτὸ ποὺ τὸ κατασκεύαζαν ἀπὸ κριθάρι[14] κι ἔκαναν χρήση ἑνὸς εἴδους ναρκωτικοῦ[15].

---

1. *Στοβ.* Ἀνθολ. II, 40: «Τριβαλλοὶ τέτταρας φάλαγγας ἐν ταῖς μάχαις ποιοῦνται, τὴν πρώτην τῶν ἀσθενῶν, τὴν ἐχομένην τῶν κρατίστων, τὴν τρίτην τῶν ἱππέων, τελευταίαν τὴν τῶν γυναικῶν, αἳ αὐτοὺς εἰς φυγὴν τρεπομένους κωλύουσι βλαοφημοῦσαι».— Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὴ θρακικὴ πολεμικὴ τέχνη βλ. *Ch. Danov,* Zum Kriegswesen der alten Thrakern während der Periode der Militärdemokratie, *SC* 3 (1960)39-47. *A. Fol,* Trakijskoto voenno izkustvo, Sofija 1969.

2. *Tacit.* Ann. IV, 46.

3. Πρβ. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 3, 48. 4, 2. 6.

4. *Στραβ.* III, 23.

5. *Εὐριπ.* Ἀνδρομ. 215-217. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 3, 31. *Ἡρακλ.* Περὶ πολιτ., ἀποσπ. 28. *Μενανδ.* στοῦ Στραβ. VII, C 297. *Εὐσταθ.* Παρεκβ. εἰς Διον. 140.

6. *Ἡροδ.* V, 6, 1. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 2, 38.

7. *Ἡροδ.* V, 5. Πρβ. καὶ τοὺς Γέτες ποὺ ἔσφαζαν στὸν τάφο τοῦ ἄντρα ὅλες τὶς γυναῖκες του: *Στραβ.* VII, C 297.

8. *Ἡροδ.* V, 8. *Ξενοφ.* Ἑλλ. III, 2, 5.

9. *Ἡροδ.* V, 6, 2. *Ἡσυχ.* στὴ λ. «Ἰστριανὰ μέτωπα». *Ἀρτεμ.* Ὀνειροκρ. I, 9. *Ἀθην.* VI, 231e. XII, 524. *Πλουτ.* Ἠθ. XII.

10. *Ὁμ.* Ἰλ. B 533. *Πολυδ.* Ὀνομ. II, 28. *Θεοκρ.* XIV, 46. *Εὐστ.* Παρεκβ. εἰς Διον. 520.

11. *Ἡροδ.* V, 6, 1.

12. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 135.

13. *Θεοπ.* στὸν Ἀθην. X, 442. 534 β. *Παυσαν.* IX, 30, 5. *Αἰλ.* Ποικ. ἱστ. III, 15.

14. *Ἑλλαδ.* στὸν Ἀθην. X, 447 γ. Σχολ. εἰς *Ἀπολλ. Ῥοδ.* II, 946. *Αἰλ.* Ποικ. ἱστ. III, 14. *Εὐστ.* Παρεκβ. εἰς Διον. 803.

15. *Ψευδο-Πλουτ.* Περὶ ποτ., III, Ἔβρος 3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἔτρωγαν πολὺ τὸ σκόρδο[1] κι ὁρισμένες φυλὲς ἀπέφευγαν τὴν κρεατοφαγία καὶ ζοῦσαν μόνο μὲ γαλακτοκομικὰ καὶ φυτικὰ προϊόντα[2]. Τέλος, ἔτρεφαν ἰδιαίτερη ἀγάπη πρὸς τὴ μουσικὴ[3] καὶ τὸ χορό. Περίφημοι ἦταν οἱ πολεμικοί χοροί τους[4], ὅπως ὁ λεγόμενος *κολαβρισμός*[5].

Ἐπειδὴ στὴ χώρα τους ὁ χειμώνας, μὲ τὶς συχνὲς χιονοπτώσεις καὶ τὶς παγωνιές, ἦταν πολὺ βαρύς[6], οἱ Θράκες φοροῦσαν κι ἀνάλογα βαριὰ καὶ χοντρὰ μάλλινα ροῦχα, ὅπως ἦταν οἱ μακριοὶ χιτῶνες (*βασσάραι*)[7] καὶ τὰ πανωφόρια (*ζειραί*)[8]. Στὸ κεφάλι τους φοροῦσαν τὶς δερμάτινες *ἀλωπεκίδες*[9] καὶ στὰ πόδια τους τὶς *ἐμβάδες*[10], ποὺ τὶς κατασκεύαζαν ἀπὸ ἐλαφίσιο δέρμα[11]. Τὸ καλοκαίρι φοροῦσαν πιὸ ἐλαφρὰ ροῦχα φτιαγμένα ἀπὸ λινάρι καὶ καννάβι[12].

Σχετικὰ μὲ τὴ γλώσσα τῶν Θρακῶν[13] οἱ γνώσεις μας εἶναι πολὺ ἐλλιπεῖς. Τὸ μόνο βέβαιο εἶναι ὅτι ἀνῆκε στὴν ἰνδοευρωπαϊκὴ γλωσσικὴ οἰκογένεια (ὁ-μάδα-satem) καὶ ἦταν συγγενικὴ μὲ τὴν ἑλληνική[14]. Δυστυχῶς οἱ Θράκες, λαὸς πολεμικὸς κι ἀγροτικός, φαίνεται ὅτι, πρὶν ἀρχίσουν νὰ ἐξελληνίζονται, δὲν ἔτρεφαν συμπάθεια πρὸς τὰ γράμματα[15]. Γι' αὐτὸ δὲν ἄφησαν κανένα

---

1. *Ἀριστοφ.* Ἀχαρν. 156 κέ. *Ἡσυχ.* στὴ λ.

2. *Ἀθην.* IV, 131. *Στραβ.* VIi, C 296.

3. Πρβ. *Εὐριπ.* Ῥῆσος, 924-926. *Στραβ.* I, 471. *Πολυδ.* Ὀνομ. IV, 51. *Ἀθην.* XIV, 636.

4. Πρβ. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VI, 1, 5 κέ.

5. *Πολυδ.* Ὀνομ. IV, 100.

6. Πρβ. *Ἀριστοφ.* Ἀχαρν. 136-139. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 4, 3.

7. *Ἡσυχ* στὴ λ.

8. *Ἡρόδ* VII, 75, 1. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 4, 4. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. «ζειραί». *Πολυδ.* Ὀνομ. VII, 60. Πρβ. καὶ παράσταση ἀττικοῦ ἐρυθρόμορφου ἀγγείου (5ου π.Χ. αἰ.), ποὺ βρέθηκε στὴ Γέλα τῆς Σικελίας καὶ ἀπεικονίζει Θράκες μὲ ζειρὲς καὶ ἀλωπεκίδες: *Χ. Τσούντα*, Ἀπεικόνισις Θρακῶν εἰς ἓν ἀγγεῖον, *Θρακικὰ* 1(1928)26-29.

9. *Ἡρόδ.* VII, 75, 1. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 4, 4. Πρβ. *Χ. Τσούντα*, ὅ.π., 27-28.

10. *Πολυδ.* Ὀνομ. II, 85. *Ἡσυχ.* στὴ λ.

11. *Ἡρόδ.* VII, 75, 1.

12. *Ἡρόδ.* IV, 74, 1. *Ἡσυχ.* στὴ λ.

13. Σημειώνουμε ἐδῶ τὰ πιὸ βασικὰ μόνο ἔργα, ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ καὶ τὴν ὑπόλοιπη σχετικὴ βιβλιογραφία: *W. Tomaschek*, Die alten Thraker, II, 1-68. II 2, 1-100. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, *Θρακικὰ* 3(1932)181-235. 4(1933)71-112. *D. Detschew*, Die thrakische Sprachreste, Wien 1957. *Vl. Georgiev*, Trakijskijat ezik, Sofija 1957· τοῦ ἰδίου, Trakite i tehnijat ezik, Sofija 1977. *I. Russu*, Limba Traco-Dacilor, Bucureşti 1967². *I. Duridanov*, Ezikât na Trakite, Sofija 1976.— Στὴ θρακικὴ γλώσσα ἀναφέρεται καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Ἀντ. Θαβώρης σὲ ἀνέκδοτο βιβλίο του, ποὺ εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ θέσει στὴ διάθεσή μου.

14. Ἐπίσης ἦταν συγγενικὴ μὲ τὴν πελασγική, βλ. *M. B. Sakellariou*, Peuples préhelléniques d'origine indo-européenne, Athènes 1977, 291.

15. Πρβ. *Πολυαιν.* VII, 22: «...ἀνόητοι καὶ ἄλογοι». *Αἰλ. Ποικ. ἱστ.* VIII, 16[= *Ἀγροτίων*, 36]: «.. μηδένα ἐπίστασθαι γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἡγεῖσθαι αἴσχιστον εἶναι... χρῆσθαι γράμμασιν».

κείμενο σὲ συνεχὴ λόγο, ποὺ θὰ ἐπέτρεπε τὴ μελέτη τοῦ τυπικοῦ, τοῦ φθογγολογικοῦ καὶ τῆς σύνταξης τῆς γλώσσας τους. Σήμερα ἀπὸ τὴ θρακικὴ γλώσσα εἶναι γνωστὲς μερικὲς μόνο μεμονωμένες λέξεις (*γλῶσσες*), ποὺ μᾶς διέσωσαν ἀρχαῖοι Ἕλληνες λεξικογράφοι, ὅπως π.χ. *βόλινθος, βρῦτος, βρυνχός, γέντον, δίζα, ζαλμός, ζετραία, ξειλά, ὄλξις, σιρὸς* κ.ἄ[1]. Ἐπίσης εἶναι γνωστὰ ἀρκετὰ ἀνθρωπωνύμια, θεωνύμια, φυλωνύμια καὶ τοπωνύμια μὲ ἑλληνικὲς ὅμως καταλήξεις[2]. Τέλος, σώθηκαν μερικὲς θρακικὲς ἐπιγραφὲς γραμμένες μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο[3]. Ἡ πιὸ γνωστὴ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἡ περίφημη ἐπιγραφὴ στὸ χρυσὸ δαχτυλίδι τοῦ Ezerovo (5ου π.Χ. αἰώνα), ποὺ ἡ ἀνάγνωση καὶ ἡ ἑρμηνεία της προκάλεσαν πολλὲς συζητήσεις ἀνάμεσα στοὺς γλωσσολόγους. Ἄλλη θρακικὴ ἐπιγραφὴ (6ου π.Χ. αἰώνα), γραμμένη σὲ πέτρινη πλάκα, βρέθηκε στὸ Kulmen· καὶ μιὰ τρίτη, γραμμένη ἐπίσης σὲ χρυσὸ δαχτυλίδι, βρέθηκε στὸ Duvanlij. Ἀκόμη, θρακικὲς πρέπει νὰ εἶναι καὶ οἱ μικρὲς ἐπιγραφὲς τῆς Σαμοθράκης.

---

1. Βλ. *W. Tomaschek*, ὅ.π., II, 1-22. *I. Duridanov*, ὅ.π., 20-24. *Vl. Georgiev*, ὅ.π., 11-18.

2. Βλ. πιὸ κάτω, passim.

3. Βλ. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, *Θρακικὰ* 3(1932) 197-233. *Ν. Ἀνδριώτη*, Ἡ γλῶσσα τῆς Θράκης, 214-215. *Vl. Georgiev*, Trakite, 105-151. *I. Duridanov*, ὅ.π., 86-92.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Β' ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

1. Τὰ ὅρια

Ὡς τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, τὰ βόρεια, ἀνατολικὰ καὶ νότια ὅρια τῆς Θράκης παρέμειναν ἀμετάβλητα σὲ ὅλο τὸ μῆκος τους. Τὰ ὅρια αὐτά, ποὺ ἦταν γεωγραφικά, ἐθνολογικὰ καὶ πολιτικά[1], πρὸς Β ὁρίζονταν ἀπὸ τὸ Δούναβη[2], πρὸς Α ἀπὸ τὸν Εὔξεινο Πόντο, τὸ Θρακικὸ Βόσπορο, τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Ἑλλήσποντο[3], καὶ πρὸς Ν ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο πέλαγος, περιλαμβάνοντας καὶ τὰ νησιὰ Θάσο, Σαμοθράκη καὶ Ἴμβρο.

Ἀντίθετα, στὰ δυτικὰ ὅρια τῆς χώρας εἶχαν γίνει πολλὲς μεταβολές, ἐξαιτίας τῶν συνεχῶν μετακινήσεων τῶν θρακικῶν φυλῶν ἀνατολικότερα. Πάντως, τὸ βόρειο τμῆμα τῶν ὁρίων αὐτῶν ἀπὸ πολὺ νωρὶς εἶχε σταθεροποιηθεῖ πάνω στὴν ὀροσειρὰ ποὺ ὁρίζει τὴ σημερινὴ βουλγαρογιουγκοσλαβικὴ ὁροθετικὴ γραμμή[4]. Στὸ κάτω ὅμως τμῆμα τους, δηλαδὴ στὰ θρακομακεδονικὰ ὅρια, παρατηροῦνται συχνὲς μεταβολές, ἐξαιτίας τῆς βαθμιαίας ἐπέκτασης τοῦ μακεδονικοῦ κράτους. Ἔτσι, ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, τὰ θρακομακεδονικὰ ὅρια ὁρίζονταν ἀπὸ τὸν Ἀξιό. Μὲ τὶς ἐδαφικὲς ὅμως προσαρτήσεις, ποὺ ἔγιναν στὸ μακεδονικὸ κράτος ἀπὸ τὸ βασιλιὰ Ἀλέξανδρο Α' τὸ Φιλέλληνα (479 π.Χ.), τὰ ὅρια μετατοπίστηκαν ἀπὸ τὸν Ἀξιὸ στὸ Στρυμόνα[5], ὅπου σταθεροποιήθηκαν γιὰ 120 περίπου χρόνια.

---

1. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι μὲ τὸν ὅρο «πολιτικὰ» ὅρια, ποὺ ἔχει καθιερωθεῖ στὴν πολιτικὴ γεωγραφία (βλ. *J. R. Prescott,* Political Geography, London 1972, 54 κέ.), ἐννοοῦνται τόσο τὰ κρατικὰ ὅσο καὶ τὰ διοικητικὰ ὅρια. Στὴν περίπτωσή μας ἡ χρήση τοῦ γενικοῦ αὐτοῦ ὅρου κρίθηκε ἀναγκαία, γιατὶ ὁλόκληρη ἡ Θράκη δὲν ἀποτέλεσε ποτὲ ἕνα ἑνιαῖο κράτος, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ καθαρὰ κρατικὰ ὅρια. Κι ὅταν ἀργότερα ἔγινε ἐπαρχία τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, τὰ ὁριά της ἦταν πιὰ διοικητικά.

2. *Ἡροδ.* IV, 80-99. *Θουκ.* II, 96, 1. *Ψευδο-Σκυλ.* 67 [= *GGM,* I, 53]. *Ψευδο-Σκυμν.* 665. *Στραβ.* II, 129. *Mela,* II, 2, 16. *Plin.* H. N., IV, 44. Πρβ. *P. Deliradev,* Prinos kâm istoričeskata geografija na Trakija, Sofija 1953, 12.

3. *Ὁμ.* Ἰλ. Β 845. *Ἡροδ.* V, 17. *Θουκ.* II, 96, 1. *Ψευδο-Σκυλ.* 67 [= *GGM,* I, 53]. Πρβ. *D. Kalapothakes,* De Thracia Provincia Romana, Lipsiae 1893, 5. *P. Deliradev,* δ.π., 12.

4. Λεπτομέρειες βλ. στοῦ *D. Kalapothakes,* δ.π., 6-7, ὅπου ἐλέγχονται καὶ τὰ σχετικὰ σφάλματα τοῦ *Πτολεμαίου* (III, 12, 28).

5. *Θουκ.* II, 99, 4. *Ψευδο-Σκυλ.* 67 [= *GGM,* I, 53]. *Plin.* H. N., IV, 42. *Solin.* IX, 3. *Iust.* VII, 4, I. Πρβ. *Χ. Πελεκίδη,* Μελέτες Ἀρχαίας Ἱστορίας, Ἰωάννινα 1979, 65, σημ. 9.— Στὴν ἐπιστολὴ ποὺ ἀποδίδεται στὸ Φίλιππο Β' (*Δημοσθ.* Ἐπιστ. Φιλίππου

Στὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα γίνονται νέες μεταβολὲς στὰ θρακομακεδονικὰ ὅρια. Μὲ τὶς κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου Β' μετατοπίστηκαν αὐτὰ ἀπὸ τὸ Στρυμόνα στὸ Νέστο καὶ παρέμειναν πιὰ ἀμετάβλητα ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας. Ἡ μετατόπιση ὅμως αὐτὴ φαίνεται ὅτι ἀφοροῦσε μόνο τὰ πολιτικὰ κι ὄχι τὰ γεωγραφικὰ ὅρια, τὰ ὁποῖα, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β', ὁρίζονταν ἀπὸ τὸ Στρυμόνα. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὶς σχετικὲς πληροφορίες τοῦ Στράβωνος, καθὼς κι ἀπὸ τὴ διαφωνία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων γύρω ἀπὸ τὰ θρακομακεδονικὰ ὅρια. Ἔτσι, ὁ Στράβων σ' ἕνα σημεῖο τῆς γεωγραφίας του τοποθετεῖ τὰ ὅρια αὐτὰ στὸ Στρυμόνα[1]. Ὁ ἴδιος (ἢ ὁ ἐπιτομιστής του) ὅμως σ' ἕνα ἀπόσπασμά του ἀναφέρει ὡς ὅριο τὸ Νέστο[2] καὶ σὲ δυὸ ἄλλα ἀποσπάσματα τὸν Ἕβρο[3]. Ἐπίσης, ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ τὸν ἴδιο, οἱ περισσότεροι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς τοποθετοῦσαν τὰ θρακομακεδονικὰ ὅρια στὸ Στρυμόνα[4]· ὁρισμένοι ὅμως τὰ μετέφεραν στὸ Νέστο[5]. Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ φαινομενικὴ ἀντίφαση τοῦ Στράβωνος καὶ ἡ διαφωνία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὀφείλονταν στὴ σύγχυση ποὺ ἔκαναν ἀνάμεσα στὰ γεωγραφικὰ καὶ πολιτικὰ ὅρια. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι στὴν πρώτη περίπτωση ὁ Στράβων ἀναφέρεται στὰ γεωγραφικὰ ὅρια, ἐνῶ στὴ δεύτερη ἐννοεῖ τὰ πολιτικά. Τὰ πολιτικὰ ὅρια ἐννοοῦν ἐπίσης καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς ποὺ τὰ τοποθετοῦν στὸ Νέστο. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς

(XII) 21 [= *FGrH*, II A 41, 21 (130)] γίνεται λόγος γιὰ κυριαρχία τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' στὴν περιοχὴ τῆς Ἀμφίπολης. Αὐτὸ ὅμως ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς προηγούμενες πηγές, ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ ἀξιόπιστες (πρβ. π.χ. Θουκ. II, 99, 4: «...καὶ πέραν Ἀξιοῦ μέχρι Στρυμόνος»). Γι' αὐτὸ ἀπορρίπτεται ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἐρευνητὲς ὡς ἀναληθές, βλ. Δ. *Κανατσούλη*, Ἡ Μακεδονία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελάου, Ι. Ἐξωτερικὴ πολιτική, Θεσσαλονίκη 1964, 25, 26 καὶ σημ. 2, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

1. *Στραβ.* VII, 7, 4 (C 323): «...μέχρι Στρυμόνος ποταμοῦ Μακεδόνες τε οἰκοῦσι καὶ Παίονες καί τινες τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν· τὰ δὲ πέραν Στρυμόνος ἤδη μέχρι τοῦ Ποντικοῦ στόματος καὶ τοῦ Αἵμου πάντα Θρᾳκῶν ἐστι πλὴν τῆς παραλίας· αὕτη ὑφ' Ἑλλήνων οἰκεῖται.... τὴν Μακεδονικὴν ἀπὸ Θεσσαλονικείας μέχρι Στρυμόνος».

2. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 33: «...εἶτα τὸ Νέστου στόμα τοῦ διορίζοντος Μακεδονίαν καὶ Θρᾴκην, ὡς Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος, ὁ τούτου παῖς, διώριζον ἐν τοῖς κατ' αὐτοὺς χρόνοις».

3. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 10: «Ὅτι ἡ Μακεδονία περιορίζεται... ἐξ ἀνατολῶν δὲ τῇ παραλλήλῳ ταύτης μεσημβρινῇ γραμμῇ τῇ διὰ τῶν ἐκβολῶν Ἕβρου ποταμοῦ καὶ Κυψέλων πόλεως...», ἀποσπ. 47: «Εἶθ' Ἕβρος, ἀνάπλουν ἔχων εἰς Κύψελα ἑκατὸν εἴκοσι· τῆς Μακεδονίας φησὶ τοῦτο ὅριον, ἣν ἀφεῖλοντο Περσέα Ῥωμαῖοι καὶ μετὰ ταῦτα τὸν Ψευδοφίλιππον».

4. Ἐνδεικτικὸ εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ *Πλινίου* (H. N., IV, 42), ποὺ θεωρεῖ τὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στοὺς ποταμοὺς Στρυμόνα καὶ Νέστο θρακικὸ ἔδαφος.

5. *Στραβ.* VII, 7, 4 (C 323): «...τινὲς δὲ καὶ τὴν ἀπὸ Στρυμόνος μέχρι Νέστου τῇ Μακεδονίᾳ προσνέμουσιν, ἐπειδὴ Φίλιππος ἐσπούδασε διαφερόντως περὶ ταῦτα τὰ χωρία, ὥστ' ἐξιδιώσασθαι...». Κι ἀπὸ τὸ χωρίο αὐτὸ φαίνεται ὅτι, σὲ ἀντίθεση μὲ ἄλλους συγγραφεῖς, ὁ ἴδιος ὁ Στράβων θεωροῦσε ὡς ὅριο τὸ Στρυμόνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὅτι τόσο ὁ Στράβων ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι, ποὺ τοποθετοῦν τὰ ὅρια στὸ Νέστο, ἀναφέρουν ὡς λόγο τὴν πολιτικὴ ἐπέκταση τῶν Μακεδόνων ὡς τὸν ποταμὸ αὐτό[1].

Τέλος, φαίνεται ὅτι, ὅπως τὰ γεωγραφικά, ἔτσι καὶ τὰ ἐθνολογικὰ θρακομακεδονικὰ ὅρια, δὲν ἐπαψαν ἴσως νὰ ὁρίζονται, ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητας, ἀπὸ τὸ Στρυμόνα. Σὲ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα τουλάχιστον καταλήγει κανείς, μὲ βάση τὴν πληροφορία τοῦ Στράβωνος ὅτι ἀνατολικὰ τοῦ Στρυμόνα κατοικοῦσαν οἱ Θράκες[2]. Ἐπίσης τὸ ἴδιο συμπέρασμα προκύπτει κι ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ Λιβίου ὅτι τὸ 188 π.Χ., ποὺ πέρασε ὁ ἀνθύπατος Cn. Manlius Vulso μὲ τὸ στρατό του, ἡ περιοχὴ δυτικὰ τῆς Νεάπολης ὡς τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας (δηλ. ὡς τὸ Στρυμόνα) κατοικοῦνταν ἀπὸ Θράκες[3]. Τέλος, παρόμοιες ἐνδείξεις προσφέρει τὸ ἀνθρωπωνυμικὸ ὑλικό, ποὺ δίνουν οἱ ἐπιγραφὲς τῆς περιοχῆς ἀνατολικὰ τοῦ Στρυμόνα. Βέβαια τὸ ὑλικὸ αὐτὸ εἶναι μεταγενέστερο (2ου-3ου π.Χ. αἰ.) καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἀπόλυτη ἐθνολογικὴ ἀξία. Ὁπωσδήποτε ὅμως μαρτυρεῖ τὴ δημογραφικὴ ἰσχὺ τοῦ θρακικοῦ στοιχείου τῆς περιοχῆς στὴν ὄψιμη ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα. Καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε τὴν ὕπαρξη ἀκόμη πιὸ ἰσχυροῦ δημογραφικοῦ στοιχείου σὲ πρωιμότερη ἐποχή, δηλαδὴ πρὶν ἀρχίσει νὰ ὁλοκληρώνεται ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν Θρακῶν. Ὅπως δείχνει μάλιστα τὸ ἀνθρωπωνυμικὸ αὐτὸ ὑλικό, οἱ Θράκες ἀποτελοῦσαν, τουλάχιστον στὴν ὑπαιθρο τῆς ἐνδοχώρας, τὴν πλειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ.

Τὰ γεωγραφικὰ καὶ ἐθνολογικὰ ὅρια τῆς Θράκης, ὅπως τὰ περιγράψαμε προηγουμένως, παρέμειναν ἀμετάβλητα ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας. Μεταβολὲς ἔγιναν, μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, μόνο στὰ πολιτικά της ὅρια. Συγκεκριμένα, μὲ τὴν ἵδρυση τῶν ρωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν Μοισίας καὶ Θρά-

---

1. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 33: «...ὡς Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος... διώριζον ἐν τοῖς κατ' αὐτούς χρόνοις», ἀποσπ. 47: «...ἣν Περσέα ἀφεῖλοντο Ῥωμαῖοι...», VII, 7, 4 (C 323): «...ἐπειδὴ Φίλιππος ἐσπούδασε διαφερόντως περὶ ταῦτα τὰ χωρία...».

2. *Στραβ.* VII, 7, 4 (C 323). Πρβ. *F. Papazoglou,* Makedonski gradovi u rimsko doba, Skopje 1957, 78, ἡ ὁποία καταλήγει στὸ ἴδιο συμπέρασμα· ὅτι δηλαδὴ τὰ ἐθνολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, σύμφωνα μὲ τὸ Στράβωνα ὁρίζονταν ἀπὸ τὸ Στρυμόνα.

3. *Liv.* XXXVIII, 41, 40: «Hinc per Abderitarum agrum Neapolim perventum est. Hoc omne per graecorum colonias pacatum iter fuit; reliquum inde per medios Thraecas dies noctesque, etsi non infestum, tamen suspectum, donec in Macedoniam pervenerunt». Πρβ. καὶ *F. Papazoglou,* ὅ.π., 68-69, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Λιβίου συμπεραίνει ὅτι: 1) οἱ θρακικὲς φυλές, ποὺ κατοικοῦσαν στὴν ἐνδοχώρα βόρεια ἀπὸ τὸ Παγγαῖο, δὲν εἶχαν ὑποταγεῖ ποτὲ στοὺς Μακεδόνες· 2) ἡ μακεδονικὴ ἐξουσία δὲν ἦταν πάντοτε σταθερὴ ἀκόμη καὶ σὲ αὐτὴ τὴν παραλιακὴ ζώνη (ἀνάμεσα στοὺς ποταμοὺς Στρυμόνα καὶ Νέστο).

κης, τὰ βόρεια ὅρια τῆς τελευταίας ἐπαρχίας μετατοπίστηκαν ἀπὸ τὸ Δούναβη στὴν ὁροσειρὰ τοῦ Αἵμου[1] καὶ ἀκριβέστερα στοὺς βόρειους πρόποδές του. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸν τόπο ἀνεύρεσης πέντε ὁροθετικῶν ἐπιγραφῶν, ποὺ ἀφοροῦν διευθέτηση τῶν ὁρίων ἀνάμεσα στοὺς Θράκες καὶ Μοισοὺς στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀντωνίνου Πίου (135/36 μ.Χ.)[2]. Εἶναι γνωστὸ ἐπίσης ὅτι, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τραϊανοῦ ὡς τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, εἶχε προστεθεῖ στὴ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Θράκη καὶ ἡ Νικόπολη τοῦ Ἴστρου μὲ τὴν ἐπικράτειά της, ἡ ὁποία ἀνῆκε γεωγραφικὰ στὴν Κάτω Μοισία[3].

Ἄλλη ἀλλαγὴ τῶν πολιτικῶν ὁρίων παρατηρεῖται στὴ ΝΑ Θράκη. Ἐκεῖ, μὲ τὴν ἀπόσπαση τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ποὺ ἀποτέλεσε ξεχωριστὴ ἐπαρχία (regio), τὰ ὅρια μετατοπίστηκαν στὸ γνωστὸ Μακρὸν τεῖχος[4]. Τὸ Βυζάντιο πάλι στὸ 2ο μ.Χ. αἰώνα ἀνῆκε διοικητικὰ στὴ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Βιθυνία[5]. Ἐπίσης, στὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐρηλιανοῦ, μετατοπίστηκε τὸ ἐπάνω τμῆμα τῶν δυτικῶν ὁρίων της ἀνατολικότερα. Γιατί, μὲ τὴν ἵδρυση τῆς *Μεσογειακῆς Δακίας* (Dacia Mediterranea), ἀποσπάστηκαν ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Θράκη οἱ πόλεις Παυταλία καὶ Σαρδικὴ μὲ τὶς ἐπικράτειές τους καὶ ἐνσωματώθηκαν στὴ νέα ἐπαρχία[6]. Ἡ Σαρδικὴ μάλιστα ἔγινε καὶ πρωτεύουσα (*μητρόπολις*) τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς.

Οἱ πιὸ σημαντικὲς ὅμως ἀλλαγὲς στὰ πολιτικά της ὅρια ἔγιναν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Διοκλητιανοῦ. Τότε, μὲ τὴ διοικητικὴ ἀναδιοργάνωση τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους[7], σχηματίστηκε ἡ «διοίκησις» Θράκης (dioecesis Thracia), ἡ ὁποία περιέλαβε μέσα στὰ ὁριά της ὅλη τὴ γεωγραφικὴ ἔκταση τῆς ἀρχαίας Θράκης, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στοὺς ποταμοὺς Νέστο καὶ Στρυμόνα[8]. Ἡ «διοίκησις» αὐτὴ περιλάμβανε ἕξι ἐπαρχίες: 1) τὴν *Κάτω ἢ Δευτέρα Μοισία* μὲ πρωτεύουσα τὴ Μαρκιανούπολη, 2) τὴ *Μικρὰ*

---

1. *Στραβ.* VII, 7, 4 (C 323). *Πτολ.* III, 11, 5. Πρβ. *D. Kalapothakes*, ὅ.π., 5. *P. Deliradev*, ὅ.π., 12. *A. Stein*, Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia, Sarajevo 1920, 11-12.

2. *CIL*, III, 749 [= *ILS*, II, 3956], 12407, 14422[1]. *IBAI* 2(1911)271 [= *Filow*, *Klio*, XII, 236, ἀρ. 1].

3. Βλ. *D. Kalapothakes*, ὅ.π., 5, 37.

4. *Πτολ.* III, 11, 1-2. 4. 9. *Plin.* H. N., IV, 43-44. *Εὐστ.* εἰς Διον. 270.

5. *Plin.* Ep. ad Trai., 42-43, 77-78. Πρβ. *D. Kalapothakes*, ὅ.π., 33.

6. *Ἱεροκλ.* 654, 3 κ*ἑ*. *RE*, IV, 1975 κ*ἑ*. *D. Kalapothakes*, ὅ.π., 40, 46.

7. Βλ. *E. Stein*, Geschichte des spätrömischen Reiches, I. Vom römischen zum byzantinischen Staate (284-476), Wien 1928, 102 κ*ἑ*. *W. Seston*, Diocletien et la tétrarchie, I, Paris 1946. *A. Piganiol*, Histoire de Rome, Paris 1954, 453 κ*ἑ*., 477, 480 κ*ἑ*.

8. *J. Bury*, *JRS* 13(1923)133,150. *Kiepert*, *FOA*, XXXIV.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σκυθία μὲ πρωτεύουσα τὴν Τόμιν, 3) τὴ *Θράκη* μὲ πρωτεύουσα τὴ Φιλιππούπολη, 4) τὸν *Αἱμίμοντον* μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἀδριανούπολη, 5) τὴ *Ροδόπη* μὲ πρωτεύουσα τὴν Αἶνο καὶ 6) τὴν *Εὐρώπη* μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἡράκλεια (ἀρχ. Πέρινθον)[1].

2. *Ἱστορικὴ ἐπισκόπηση*

Ἡ Θράκη κατὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα. Ὅταν στὸν 7ο π.Χ. αἰώνα ἄρχισε ὁ ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς τῆς Θράκης, δὲν ὑπῆρχε στὴ χώρα μιὰ κεντρικὴ ἐξουσία· κι αὐτὸ εἶχε ὡς συνέπεια τὴ μείωση τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἰσχύος της. Ὅλες οἱ θρακικὲς φυλὲς ζοῦσαν ἀκόμη αὐτόνομες καὶ διοικοῦνταν ἀπὸ τοπικοὺς δυναστικοὺς οἴκους (προκρατικὴ περίοδος). Τέτοιοι οἶκοι, πού ἔκοψαν μάλιστα καὶ νομίσματα, μαρτυροῦνται (πρὸς τὸ τέλος τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.) στὴ ΝΔ Θράκη καὶ συγκεκριμένα ἀνάμεσα στὶς φυλὲς τῶν Βισαλτῶν, Δερρώνων καὶ Ἠδωνῶν[2]. Ἐπίσης, σὲ τοπικοὺς δυνάστες τῶν Βησσῶν ἀνήκουν πιθανῶς καὶ οἱ πλούσιοι τάφοι (τέλους 6ου π.Χ. αἰ.), πού βρέθηκαν κοντὰ στὸ Duvanlij (περιοχὴ Φιλιππούπολης)[3]. Τέλος, στὴν πρωτοβουλία κάποιου ἀνώνυμου δυνάστη τῶν Δολόγκων ἀνήκει καὶ ἡ πρόσκληση τοῦ Μιλτιάδη στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο (μέσα 6ου π.Χ. αἰ.)[4].

Τὴν πολιτικὴ αὐτὴ κατάσταση τὴν ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Πέρσες. Μετὰ τὴν ἐκστρατεία τους ἐναντίον τῶν Σκυθῶν (513/2 π.Χ.)[5], ὑπέταξαν μὲ εὐκολία τὴ Ν Θράκη[6], πού ἔγινε πιθανῶς περσικὴ σατραπεία (satrapia Skudra)[7]. Ἡ κυριαρχία τους, πού στὴν οὐσία εἶχε ἀτονήσει μετὰ τὶς ἥττες τους

---

1. *Fest.* IX. *Laterc. Veronensis,* IV. *Pol. Silv.* VI. *Notitia Dignit.* Or. II, 52 κέ. *Ἱεροκλ.* 631, 4 κέ. *Amm. Marc.* XXVII, 4, 12 κέ.

2. Βλ. *B. V. Head,* Ἱστορία τῶν νομισμάτων (μεταφρ. *Ι. Σβορώνου*), Ι, Ἀθῆναι 1898, 267-268. *K. L. Mylonas,* Λυκοῦργος ὁ τῶν Ἠδωνῶν βασιλεὺς καὶ ἡ Ἀμβροσία, *JIAN* 1(1898) 233-241. *P. Perdrizet,* Geta, roi des Édones, *BCH* 35(1911)108-119. *J. Svoronos,* L'hellénisme primitif prouvé par la numismatique, Paris/Athènes 1919, 9-14, 44-46, 49-52. *B. Struve,* Darii i Skifii Pričernomorija, *VDI* 4(1949)15-28. *T. Zlatkovskaja,* Vozniknovenie gosudarstva u Frakijcev, Moskva 1971, 195, 197 καὶ σημ. 45.

3. Βλ. *I. Venedikov,* Tajnata na trakijskite mogili, Sofija 1968, 44. *A. Fol,* Političeska istorija na Trakite, Sofija 1972, 74.

4. Βλ. *A. Fol,* ὅ.π., 82.

5. Σχετικὰ μὲ αὐτὴ βλ. *Ἡροδ.* IV, 89 κέ. Πρβ. *V. Pârvan,* Getica. O protoistorie a Daciei, Bucureşti 1926, 1 κέ. *A. Momigliano,* Della spedizione scitica di Filippo alla spedizione scitica di Dario, *Athenaeum* 11(1933), 4, 336-359.

6. *Ἡροδ.* V, 1-2. 12. 14. 16. VI, 33. 44-48. Πρβ. *A. Fol,* ὅ.π., 88 κέ.

7. Βλ. *Ἡροδ.* V, 17 κέ. *J. Wiesner,* Die Thraker. Studien zu einem versunkenen Volk des Balkanraumes, Stuttgart 1963, 90-93. *H. Danov,* Drevna Trakija, Sofi-

στὴ Ν 'Ελλάδα, κράτησε ὡς τὸ 465/64 π.Χ., ὥσπου δηλαδὴ ἐκδιώχτηκαν καὶ οἱ τελευταῖες φρουρές τους ἀπὸ τὴ 'Ηϊόνα καὶ τὸ Δορίσκο[1]. Γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τῆς θρακικῆς ἱστορίας οἱ φιλολογικὲς πηγὲς διέσωσαν ἐλάχιστες μόνο εἰδήσεις. Κι αὐτὲς μάλιστα περιορίζονται ἀποκλειστικὰ στὴ στρατιωτικὴ παρουσία τῶν Περσῶν. 'Ωστόσο, ἡ περσικὴ κυριαρχία στὴ Θράκη δὲν εἶχε στρατιωτικὸ μόνο χαρακτήρα ἀλλὰ ἐπηρέασε, ὡς ἕνα βαθμό, καὶ τὴ ζωὴ τῆς θρακικῆς ἀριστοκρατίας[2]. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν ὀνοματοδοσία τῶν Θρακῶν δυναστῶν, ὅπου παρατηρεῖται ἡ υἱοθέτηση ἐξελληνισμένων ἰρανικῶν ὀνομάτων[3], καθὼς κι ἀπὸ ὁρισμένες ἰρανικὲς ἐπιδράσεις στὴ θρακικὴ τέχνη[4].

Μετὰ τὴν περσικὴ κυριαρχία ἀκολουθεῖ ἡ λεγόμενη κρατικὴ περίοδος τῆς θρακικῆς ἱστορίας. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ σημειώνεται μεγάλη ἀκμὴ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας μὲ τὴν ἵδρυση τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου ἀπὸ τὸν Τήρη Α' (441 π.Χ.)[5]. 'Ο δυνάστης αὐτὸς ἐκμεταλλεύτηκε τὴν ἐξασθένηση τῆς δύναμης τῶν ἄλλων Θρακῶν δυναστῶν, ἐξαιτίας τῆς περσικῆς κατοχῆς, καὶ κατάφερε νὰ ἐπιβάλει τὴν ἐξουσία του σ' ἕνα μεγάλο μέρος τῆς Θράκης. Μὲ τὴ βοήθεια μάλιστα τοῦ γαμπροῦ του 'Αριαπείθη, βασιλιᾶ τῶν Σκυθῶν, κατόρθωσε νὰ ἐπεκτείνει τὰ ἀνατολικὰ ὅρια τοῦ κράτους του ὡς τὸν Εὔξεινο Πόντο[6].

Τὸ ὀδρυσικὸ κράτος γνώρισε τὴ μεγαλύτερη ἐδαφικὴ ἔκταση καὶ πολιτικὴ ἀκμή του στὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Σιτάλκη Α' καὶ Σεύθη Α'. 'Ο Σιτάλκης[7], μὲ τὶς στρατηγικὲς ἱκανότητες καὶ τὰ διοικητικὰ προσόντα ποὺ

---

ja 1969, 341-342, 347-348. *A. Fol,* Demografska i socialna struktura na drevna Trakija prez I hiliadoletie pr. n. e., Sofija 1970, 103. *J. M. Balcer,* The Persian Occupation of Thrace (519-492 B. C.). The Economic Effects, *Actes du IIe CIEB,* II, 241-258. *W. Pajakowski,* Satrapien Skudra, *Thracia Pontica I* (ὑπὸ δημοσίευση).

1. *'Ηροδ.* VII, 106-107. *Πλουτ.* Κίμων, 7, 14.

2. *A. Fol,* Političeska istorija, 122. Πρβ. *J. M. Balcer,* ὅ.π.

3. Βλ. *K. Vlahov,* Die Vertretung der indoeuropäischen ā und ō im thrakischen, *GSU-FF* 60(1966)120. *A. Fol,* Političeska istorija, 123.

4. Βλ. *I. Venedikov,* L'art thrace et l'art achéménide, *Actes du Ier CIEB,* II, 381-396, ὅπου ὅμως ὑπερτιμοῦνται οἱ ἰρανικὲς ἐπιδράσεις στὴ θρακικὴ τέχνη.

5. Γι' αὐτὸν βλ. *'Ηροδ.* IV, 80. *Θουκ.* II, 29, 2. *Ξενοφ.* 'Ανάβ. VII, 2, 22. *Πλουτ.* 'Ηθ. Π, 7, 14. Πρβ. *M. Cary,* Histoire des rois de Thrace et de ceux du Bosphore cimmérien, Paris 1752, 3-4. *A. Ferrabino,* Per Tere, Sparadoco e Sitalke, *BFC* 18 (1912), 12, 281-282. *J. Todorov,* Trakijskite care, *GSU-IFF* 29(1933), 7, 5 κέ. *A. Fol,* Političeska istorija, 138 κέ.

6. *'Ηροδ.* IV, 80.

7. Γι' αὐτὸν βλ. *Θουκ.* II, 29. 67. 95-97. 100-101. *Διοδ.* XII, 50-51. Πρβ. *M. Cary,* ὅ.π., 4-8. *A. Höck,* Das Odrysenreich in Thrakien im fünften und vierten Jahrhundert v. Chr., *Hermes* 26(1891)78 κέ. *A. Ferrabino,* ὅ.π. *St. Casson,* Macedonia, Thrace and Macedonia, Oxford 1926, 194-197. *J. Todorov,* ὅ.π. 10 κέ. *A. Fol,* Poli-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διέθετε[1], κατάφερε νὰ ἀναδείξει τὸ κράτος του σὲ πρώτη βαλκανικὴ δύναμη. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸν πολυάριθμο στρατὸ (100 χιλιάδες πεζοὺς καὶ 50 χιλιάδες ἱππεῖς) ποὺ συγκέντρωσε στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Μακεδονίας (429 π.Χ.)[2], καθὼς κι ἀπὸ τὸ φόβο ποὺ προκάλεσε ὁ στρατὸς αὐτὸς στὸ πέρασμά του[3]. Στὸν τομέα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ὁ Σιτάλκης εἶχε ἀναπτύξει διπλωματικὲς σχέσεις μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Θράκης καὶ μὲ τὰ ἰσχυρότερα ἑλληνικὰ κράτη τῆς ἐποχῆς του[4]. Ἐπίσης συνέχισε τὴ φιλικὴ πολιτικὴ τοῦ Τήρη ἀπέναντι στοὺς Σκύθες, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν πρώτη στρατιωτικὴ δύναμη σὲ ὁλόκληρη τὴ ΝΑ Εὐρώπη[5]. Οἱ θρακοσκυθικὲς σχέσεις ἀντικατοπτρίζονται καθαρὰ στὴ θρακικὴ τέχνη, ὅπου ἔχουν διαπιστωθεῖ διάφορες σκυθικὲς ἐπιδράσεις. Στὴν ἐποχή του τὸ ὀδρυσικὸ κράτος εἶχε ἐπεκταθεῖ ἀπὸ τὴν παραλία τῶν Ἀβδήρων ὡς τὸ Δούναβη κι ἀπὸ τὸν Εὔξεινο Πόντο ὡς τοὺς ποταμοὺς Οἶσκο καὶ Στρυμόνα (στὴ μέση καὶ ἄνω κοιλάδα του)[6]. Συνοριακὲς πιθανῶς διαφορὲς στὴν περιοχὴ τοῦ Οἴσκου ἀνάγκασαν τὸ Σιτάλκη νὰ ἐκστρατεύσει τὸ 424 π.Χ. ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν. Σὲ μιὰ μάχη ὅμως μὲ αὐτοὺς ὁ ὀδρυσικὸς στρατὸς ἔπαθε σωστὴ πανωλεθρία καὶ σκοτώθηκε κι ὁ ἴδιος ὁ Σιτάλκης[7]. Μὲ τὸ ὄνομά του εἶναι γνωστὸς ἕνας θρακικὸς πολεμικὸς παιάνας (ὁ *Σιτάλκας*), ποὺ ἐξυμνοῦσε τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ βασιλιᾶ[8].

Ὁ διάδοχός του, Σεύθης Α'[9], κατόρθωσε νὰ διατηρήσει τὸ ὀδρυσικὸ βασίλειο στὴν ἴδια ἔκταση ποὺ τὸ εἶχε παραλάβει ἀπὸ τὸ θεῖο του Σιτάλκη[10]. Ἀπὸ τὴν ἐξωτερική του πολιτικὴ φαίνεται ὅτι ὁ Σεύθης εἶχε ἐγκαταλείψει

---

tičeska istorija, 144,150. *G. Mihailov*, Sitalcès et la Macédoine, Athènes et la guerre du Peloponnèse: Histoire et poésie, *Ancient Macedonia II*, 237-250.

1. *Διοδ.* XII, 50, 1.
2. *Θουκ.* II, 98, 3-4. *Διοδ.* XII, 50, 3.
3. *Θουκ.* II, 101, 2-3. *Διοδ.* XII, 50, 5. 51, 1.
4. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 101 κέ.
5. Βλ. *J. Wiesner*, δ.π., 116-117.
6. *Θουκ.* II, 97, 1-2. *Διοδ.* XII, 50, 1-2.— Στὴν ἐξουσία τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων δὲν ὑπάγονταν οἱ αὐτόνομες θρακικὲς φυλές, ποὺ κατοικοῦσαν στὴν κάτω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα καὶ οἱ ὁποῖες εἶχαν δικούς τους βασιλεῖς· πρβ. π.χ. τὸ βασιλιὰ τῶν Ὀδομάντων Πολλὴ (*Θουκ.* V, 6, 2) καὶ τὸ βασιλιὰ τῶν Ἠδωνῶν Πιττακὸ (*Θουκ.* IV, 107, 3), ποὺ ἀναφέρονται κατὰ τὴν πρώτη περίοδο τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.
7. *Θουκ.* IV, 101, 5.
8. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VI, 1, 6.
9. *Θουκ.* II, 97. *Διοδ.* XII, 50. *Corn. Nep.* Alcib. 8, 10. Πρβ. *M. Cary*, δ.π., 8. *A. Höck*, δ.π., 83-84. *St. Casson*, δ.π., 197-198. *J. Todorov*, δ.π., 22. *A. Fol*, δ.π., 150 κέ.
10. *Θουκ.* IV, 101.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τὶς ἐξωτερικὲς περιπέτειες κι ἀσχολήθηκε κυρίως μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ὀργάνωση τοῦ κράτους του. Μὲ τὴ δημοσιονομικὴ πολιτική του αὔξησε σημαντικὰ τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖο στὴν ἐποχή του γνώρισε τὴ μεγαλύτερη οἰκονομική του ἀκμή[1]. Ἀπὸ τοὺς πλούσιους τάφους τῆς θρακικῆς ἀριστοκρατίας, ποὺ ἔχουν ἀνασκαφεῖ, μπορεῖ κανεὶς νὰ σχηματίσει μιὰ εἰκόνα τοῦ πλούτου ποὺ εἶχε συγκεντρωθεῖ στὰ χέρια τῶν εὐγενῶν κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας του.

Διάδοχος τοῦ Σεύθη ἦταν ὁ Ἀμάδοκος (ἢ Μήδοκος)[2], ποὺ στὴν ἐποχὴ του ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τοῦ ὀδρυσικοῦ κράτους. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων περιορίζεται πιὰ στὴ Ν Θράκη κι ἀρχίζουν οἱ δυναστικὲς ἔριδες, ποὺ ὁδηγοῦν στὸ διαμελισμὸ τοῦ κράτους. Στὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμαδόκου Α΄ ἐμφανίζεται ὡς ἀνταπαιτητὴς τοῦ θρόνου ὁ στρατηγὸς του Σεύθης Β΄, ποὺ ἦταν γιὸς τοῦ Μαισάδη, «παραδυνάστη» τῆς ΝΑ παραλιακῆς Θράκης. Ὁ Σεύθης Β΄ κατάφερε, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ξενοφῶντος, νὰ ἀνακτήσει τὴν πατρική του ἐξουσία καὶ νὰ ἀνακηρυχτεῖ πιθανῶς βασιλιὰς στὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς Θράκης (περιοχὴ Προποντίδος)[3].

Ὁ ἑπόμενος βασιλιὰς τῆς ὀδρυσικῆς δυναστείας ἦταν ὁ Ἑβρύζελμις[4] (386/5-384/3), γνωστὸς ἀπὸ ἀθηναϊκὸ ψήφισμα τοῦ 386/5 π.Χ., ποὺ ἀφορᾶ κάποια συμμαχία του μὲ τοὺς Ἀθηναίους[5], καθὼς κι ἀπὸ τὰ νομίσματα ποὺ ἔκοψε στὰ Κύψελα, πρωτεύουσα τοῦ κράτους του[6]. Ὁ Ἑβρύζελμις ἦταν γιὸς τοῦ Ἀμαδόκου Α΄ καὶ εἶναι πολὺ πιθανὴ ἡ ταύτισή του μὲ τὸν Ἀβροζέλμιν, διερμηνέα τοῦ Σεύθη Β΄[7]. Ἡ βασιλεία του ἦταν πολὺ σύντομη· γιατὶ τὸ 384 π.Χ. ὁ Κότυς Α΄, γιὸς τοῦ Σεύθη Β΄, πέτυχε, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰφικράτη, νὰ τὸν ἀνατρέψει καὶ νὰ ἀναγορευτεῖ βασιλιὰς ὁ ἴδιος[8].

---

1. Βλ. πιὸ κάτω σ. 104.

2. *Διοδ.* XIII, 105, 3. XIV, 94, 2. *IG*, II², 21-22α. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 183. *Ἰσοκρ.* Φιλιππ. V, 6. *Ξενοφ.* Ἑλλ. IV, 8, 26. Ἀνάβ. VII, 7, 3. *Ἀριστοτ.* Πολ. V, 8, 14 [= 1312α]. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. *Σούδα*, στὴ λ. Πρβ. *M. Cary*, ὅ.π., 10-11. *A. Höck*, ὅ.π., 85-86. *St. Casson*, ὅ.π., 198. *J. Todorov*, ὅ.π., 24-25. *A. Fol*, Trakija i Balkanite prez ranno-elinističeskata epoha, Sofija 1975, 103-106.

3. Γι' αὐτὸν βλ. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 2, 38. 3, 48. 4, 1. 12. 15. 5, 8. *Διοδ.* XIV, 94, 2. Πρβ. *A. Solari*, Sui dinasti degli Odrisi (V-IV sec. a. C.), Pisa 1912, 16. *A. Ferrabino*, I regni di Seute II e di Ebrizelmis in Tracia, *BFC* 19(1913), 12, 282-283. *J. Todorov*, ὅ.π., 26-28.

4. Βλ. *A. Höck*, Der Odrysenkönig Hebryzelmis, *Hermes* 26(1891)453-462. *A. Ferrabino*, ὅ.π. *J. Todorov*, ὅ.π., 29-34. *A. Fol*, Trakija, 106-107.

5. Βλ. πιὸ κάτω σ. 106.

6. *B. V. Head*, Ἱστορία τῶν νομισμάτων, 356. *N. Mušmov*, Monetite na trakijskite care, *Sb. B. Djakovič*, Sofija 1927, 209.

7. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. II, 6, 43.

8. *Corn. Nep.* Iphicr. 2, 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὁ Κότυς Α'[1] (384/3-360/59) εἶχε τὴν ἕδρα του καὶ τὸ βασιλικὸ νομισματοκοπεῖο, ὅπως καὶ ὁ προκάτοχός του, στὰ Κύψελα. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς τὸν περιγράφουν ὡς ὠμὸ καὶ ἰδιότροπο βασιλιά[2]. Φαίνεται ὅμως ὅτι, παρὰ τὰ ἐλαττώματά του, δὲν τοῦ ἔλειπε ἡ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια καὶ ἡ διπλωματικὴ ἱκανότητα[3]. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ του ἀπέβλεπε γενικὰ στὴ διατήρηση φιλικῶν σχέσεων μὲ τὴν Ἀθήνα[4]. Στὰ τελευταῖα ὅμως χρόνια τῆς βασιλείας του ἦρθε ἀναπόφευκτα σὲ ρήξη μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Γιατὶ ἡ προσπάθειά του νὰ γίνει κύριος τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου καὶ νὰ θέσει κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό του τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, προσέκρουσε στὰ ἀθηναϊκὰ συμφέροντα[5]. Οἱ Ἀθηναῖοι, παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις τους, δὲν κατάφεραν νὰ διασώσουν τὴ σπουδαία αὐτὴ στρατηγικὴ θέση, ἀπὸ ὅπου ἀσκοῦσε κανεὶς ἔλεγχο στὸν ἐμπορικὸ δρόμο πρὸς τὸν Εὔξεινο Πόντο[6]. Τελικὰ ὁ Κότυς κατέλαβε τὴ Σηστὸ (363) καὶ τὴν ἑπόμενη χρονιὰ ἔγινε κύριος τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Τὸ 360/59 ὅμως δολοφονήθηκε ἀπὸ τὸν Πύθωνα[7]. Οἱ Ἀθηναῖοι, νιώθοντας ἀνακούφιση ἀπὸ τὸ θάνατό του, τίμησαν τὸ δολοφόνο του μὲ τὸ προνόμιο τοῦ Ἀθηναίου πολίτη.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κότυος, ἡ κατάρρευση τῆς ὀδρυσικῆς ἐξουσίας ἐπιταχύνθηκε. Τὸ κράτος διαιρέθηκε ὁριστικὰ σὲ τρία τμήματα μὲ ξεχωριστὸ βασιλιὰ τὸ καθένα[8]. Ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ Κότυος, Κερσοβλέπτης[9] (360/

---

1. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 114. 118. 149. 163. *Ἀριστοτ.* Οἰκον. II, 27. *Πολυβ.* V, 8, 38. *Πολυαιν.* III, 9, 4. 32. 41. III, 9, 60. 62. *Θεοπ.* στὸν Ἀθην. XII, 42-43 [=*FHG*, I, 283]. Πλουτ. Ἠθ. I, 207, 20. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. *Σούδα*, στὴ λ. Πρβ. *M. Cary*, ὅ.π., 18-22. *V. Strazzulla*, Di Kotys I e Kersebleptes re di Tracia, *Klio* 3(1903)325-330. *A. Höck*, Zur Geschichte des Thrakerkönigs Kotys I, *Klio* 4(1904)265-269. *J. Todorov*, ὅ.π., 35-39. *A. Fol*, Die Politik des odrysischen Königs Kotys I und die ägäischen Städte Griechenlands im 4. Jahrhundert v. u. Z., *Hellenische Poleis* II, Berlin 1974, 993-1014· τοῦ *ἰδιου*, Trakija i Balkanite, 108-112.

2. *Θεοπ.* στὸν Ἀθην. XII, 42-43.

3. *J. Todorov*, ὅ.π., 36.

4. Πρβ. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 118, 12-16.

5. *J. Todorov*, ὅ.π., 36.

6. Σχετικὰ μὲ τὶς ἀθηναϊκὲς ἐπιχειρήσεις βλ. *A. Höck*, Das Odrysenreich, 93-99. *J. Todorov*, ὅ.π., 36-39.

7. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 119. 163. *Ἀριστοτ.* Πολ.V, 10. *Διογ. Λαερτ.* III, 46.

8. Βλ. *M. Tonev*, Die Teilung des thrakischen Reiches nach dem Tode Kotys I, *IID* 16/18(1940)483-492.

9. Γι' αὐτὸν βλ. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 8. 163. *Διοδ.* XVI, 71. *H. Bengtson*, Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700 bis 338 v. Chr., II, München/Berlin 1962, 271-273, ἀρ. 303. Πρβ. *M. Cary*, ὅ.π., 22-27. *A. Höck*, Das Odrysenreich, 100-115· τοῦ *ἰδιου*, Die Söhne des Kersobleptes von Thrakien, *Hermes* 33 (1898)626-637. *P. Perdrizet*, Les fils du roi odryse Kersébleptès, *BCH* 20(1896) 466-470. *V. Strazzulla*, ὅ.π. *P. Cloché*, Athènes et Kersobleptès de 357/36 à 353/52,

39-341/40), ἂν καὶ ἦταν μικρὸς στὴν ἡλικία, κατάφερε ὅμως, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χαριδήμου, νὰ νικήσει τὸν ἀθηναϊκὸ στρατό, ποὺ εἶχε σταλεῖ στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο· κι ἔτσι ἀνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐξουσία του. Ὡστόσο, ἡ ἰσχυροποίηση τῆς θέσης του στὸ ἐσωτερικὸ ἦταν δύσκολη, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν κατάπνιξη τῆς ἐπανάστασης τοῦ Μιλτοκύθη[1]. Κι αὐτό, γιατὶ γρήγορα βρέθηκε ἀντιμέτωπος μὲ δυὸ ἀνταπαιτητὲς τοῦ θρόνου, τὸν Ἀμάδοκο Β΄ (360/59-357) καὶ τὸ Βηρισάδη (360/59-357)[2], ποὺ εἶχαν ἐξασφαλίσει τὴ βοήθεια τῆς Ἀθήνας. Μπροστὰ στὴν ἀπειλὴ αὐτὴ ὁ Κερσοβλέπτης ἀναγκάστηκε νὰ συνάψει συνθήκη[3]. Σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, παραχωροῦσε στοὺς Ἀθηναίους τὴ Θρακικὴ Χερσόνησο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Καρδία· ἐνῶ τὴν ὑπόλοιπη Θράκη τὴ μοιραζόταν μὲ τὸν Ἀμάδοκο καὶ τὸ Βηρισάδη, ποὺ ἔπαιρναν κι αὐτοὶ τὸν τίτλο τοῦ βασιλιᾶ. Μὲ τὴ διανομὴ αὐτὴ ὁ Κερσοβλέπτης περιορίστηκε βασικὰ στὴν κοιλάδα τοῦ Ἔβρου· πρὸς Α ἡ ἐξουσία του ἔφτανε ὡς τὴ Βισάνθη καὶ πρὸς Β ὡς τὴν Ὀδησσό. Οἱ δυὸ ἄλλοι βασιλεῖς πῆραν τὴν αἰγιαλὴ Θράκη[4]· ὁ Ἀμάδοκος τὸ τμῆμα ἀνάμεσα στὸν Ἔβρο καὶ τὸ Νέστο μὲ πρωτεύουσα τὴ Μαρώνεια καὶ ὁ Βηρισάδης τὸ τμῆμα ἀνάμεσα στὸ Νέστο καὶ τὸ Στρυμόνα. Ὁ Κερσοβλέπτης ὅμως, μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ, παραβίασε τὴ συνθήκη καὶ διεκδικοῦσε πάλι τὴ Χερσόνησο. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἰσχυρὴ στρατιωτικὴ δύναμη μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Χάρη. Αὐτὸς ἀνάγκασε τὸν Κερσοβλέπτη νὰ συνάψει νέα συνθήκη καὶ νὰ ἀποσυρθεῖ ὁριστικὰ ἀπὸ τὴ Χερσόνησο. Τὴ συνθήκη αὐτὴ[5] τὴν ὑπέγραψαν καὶ οἱ ἄλλοι δυὸ βασιλεῖς τοῦ ὀδρυσικοῦ κράτους. Τὸ 357 π.Χ. πέθανε ὁ Βηρισάδης καὶ τὸν διαδέχτηκε ὁ γιός του Κετρίπορις[6]. Ἡ προσπάθεια τοῦ Κερσοβλέπτη νὰ ἐπεκτείνει τὴν ἐξουσία του σὲ ὁλόκληρο τὸ ὀδρυσικὸ κράτος, ἐκμεταλλευόμενος τὸ θάνατο τοῦ Βηρισάδη, ἀπέτυχε[7].

Mélanges G. Glotz, I, Paris 1932, 215-226. *J. Todorov*, ὅ.π., 40-45, 54 κἑ. *U. Kahrstedt*, Beiträge zur Geschichte der thrakischen Chersones, Baden-Baden 1954, 28 κἑ. *A. Fol*, Trakija i Balkanite, 112-113.

1. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 169.

2. Γι' αὐτοὺς βλ. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. «Ἀμάδοκος». *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 8. Βλ. καὶ *H. Bengtson*, ὅ.π. *A. Höck*, ὅ.π., 102. *J. Todorov*, ὅ.π., 42-45. *A. Fol*, ὅ.π. 114-115.

3. *Δημοσθ.* ὅ.π., 170.

4. Βλ. *J. Todorov*, ὅ.π., 40-41.

5. Βλ. *H. Bengtson*, ὅ.π. *P. Cloché*, Le traité athéno-thrace de 357 av. J. C., *RPh* 1922, 5-13.

6. Βλ. *H. Bengtson*, ὅ.π., 281-284, ἀρ. 309. *Ἀριστοτ.* Ἱστ. ζ., IX, 36. *Διοδ.* XVI, 22, 3. *W. Dittenberger*, Ketriporis von Thrakien, *Hermes* 14(1879)268-302. *A. Höck*, *JCP* 1887, 839. *J. Todorov*, ὅ.π., 47-53. *A. Fol*, ὅ.π. 114-115.

7. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 10.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀπὸ τὸ 359 π.Χ. τὸ ὀδρυσικὸ κράτος ἀντιμετωπίζει νέο κίνδυνο ἀπὸ τὴν ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Β'. Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας του ὁ Φίλιππος εἶχε στρέψει τὴν προσοχή του πρὸς τὴν πλούσια περιοχὴ τοῦ Παγγαίου. Τὸ 357 κατέλαβε τὴν Ἀμφίπολη[1]. Τὴν ἐπόμενη χρονιά, ἐκμεταλλευόμενος τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς Θράκες καὶ τοὺς Θασίους, εἰσέβαλε στὴν περιοχὴ τοῦ Κετριπόριος καὶ ὑπέταξε τὶς θρακικὲς φυλὲς ὡς τὸν ποταμὸ Νέστο[2]. Τότε κατέλαβε καὶ τὴν πόλη τῶν Κρηνίδων, ποὺ τὴν ὀχύρωσε, ἐγκατέστησε σὲ αὐτὴ Μακεδόνες ἀποίκους καὶ τὴ μετονόμασε σὲ Φιλίππους[3]. Ὁ στρατιωτικὸς συνασπισμὸς τῶν Ἀθηναίων, Ἰλλυριῶν, Παιόνων καὶ Θρακῶν (356 π.Χ.)[4] δὲ στάθηκε ἱκανὸς νὰ ἀνατρέψει τὰ ἐπεκτατικὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου.

Τὸ 352/51 π.Χ. ὁ βασιλιὰς τῆς Μακεδονίας ἐπιτέθηκε ἐναντίον τοῦ Κερσοβλέπτη[5], ποὺ εἶχε βοηθήσει τοὺς Ὀλυνθίους. Στὴν ἐκστρατεία του αὐτὴ εἶχε ὡς συμμάχους τὸν Κετρίπορι καὶ τὸν Ἀμάδοκο. Ὁ Κερσοβλέπτης, ποὺ μάταια περίμενε ἀθηναϊκὴ βοήθεια, ἀναγκάστηκε τελικὰ νὰ κλείσει εἰρήνη μὲ τὸ Φίλιππο. Ὡστόσο, τὸ 346 καὶ 342 π.Χ. ὁ Φίλιππος, ἀποφασισμένος νὰ λύσει ὁριστικὰ τὸ θρακικὸ ζήτημα, ἔκανε ἄλλες δυὸ ἐκστρατεῖες στὴ Θράκη[6]. Μὲ αὐτὲς κατάφερε τελικὰ νὰ ἐκθρονίσει τὸν Κερσοβλέπτη καὶ νὰ ἐνσωματώσει στὸ μακεδονικὸ κράτος καὶ τὴν ὑπόλοιπη περιοχὴ τῆς Θράκης ἀνατολικὰ τοῦ Νέστου ὡς τὸν Εὔξεινο Πόντο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Θρακικὴ Χερσόνησο. Ἔτσι, τὸ 341 π.Χ. ἡ Θράκη ἔγινε μακεδονικὴ ἐπαρχία καὶ ἡ διοίκησή της ἀνατέθηκε σὲ Μακεδόνα στρατηγό[7]. Ἕνα χρόνο περίπου μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Φιλίππου, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν[8], ποὺ κατά-

---

1. *J. Papastavru*, Amphipolis. Geschichte und Prosopographie, Leipzig 1936, 32-40. Πρβ. *P. Cloché*, Un fondateur d'Empire. Philippe II, roi de Macédoine, Saint-Etienne 1956, 55 κέ. *J. R. Ellis*, Philip II and the Macedonian Imperialism, London 1976, 63-65.

2. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Φίλιπποι».

3. *Διοδ.* XVI, 8, 6. *Ἀπτ. Ἐμφ. πολ.* IV, 105. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Φίλιπποι». *Ἀρποκρ.* στὴ λ. «Δατός». Πρβ. *P. Cloché*, δ.π., 71-73. *P. Collart*, Philippes, ville de Macédoine, Paris 1937, 152-156.

4. *H. Bengtson*, δ.π., II, 281-284, ἀρ. 309. *Διοδ.* XVI, 22, 3. Πρβ. *P. Collart*, δ.π., 157 κέ. *P. Cloché*, δ.π., 74 κέ.

5. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτὴ βλ. *P. Cloché*, δ.π., 102 κέ. *J. Ellis*, δ.π., 87-89.

6. Σχετικὰ βλ. *P. Cloché*, δ.π., 217-219, 223-248. *H. Danov*, Kâm văpănata politika na Makedonija, Trakija i Gârcija prez IV i V načaloto na III v. pr. n.e., *StB* 2(1970)47-50. *N. G. Hammond-G. T. Griffith*, A History of Macedonia, II, Oxford 1979, 554 κέ. *J. Ellis*, δ.π., 110-111, 166-172.

7. Αὐτὸς ἔφερε τὸν τίτλο «στρατηγὸς ἐπὶ Θράκης», βλ. *H. Berve*, Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage, I, München 1926, 227.

8. *Ἀρρ.* Ἀνάβ. I, 1. 3. Πρβ. *W. O. Jacobs*, Milit.-philologische Untersuchungen zur Feldzug Alexanders gegen die Triballer, Münster 1928.

φερε νὰ τοὺς νικήσει σὲ διάφορες μάχες καὶ νὰ ἐπεκτείνει τὰ ὅρια τῆς μακεδονικῆς ἐπαρχίας Θράκης ὡς τὸ Δούναβη. Ἔτσι, στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἀναγκάζονται νὰ τὸν ἀκολουθήσουν καὶ πέντε χιλιάδες Τριβαλλοὶ καὶ Ὀδρύσες μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν πρίγκιπα Σιτάλκη[1].

Κατὰ τὴ δεκαετία ποὺ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἦταν ἀπασχολημένος στὴν Ἀσία, ἡ μακεδονικὴ ἐξουσία στὴ Θράκη κλονίστηκε ἀπὸ διάφορες ἐπαναστάσεις. Ἡ πιὸ γνωστὴ ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἡ ἐπανάσταση τοῦ Μακεδόνα στρατηγοῦ τῆς Θράκης Μέμνονος (331 π.Χ)[2]. Αὐτός, ἀφοῦ κατάφερε νὰ πάρει μὲ τὸ μέρος του τὸν Ὀδρύση πρίγκιπα Ρηβούλα καὶ τὶς πιὸ πολεμικὲς θρακικὲς φυλές, ἐπιχείρησε νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ Ἀντιπάτρου, ποὺ εἶχε ὁριστεῖ «στρατηγὸς τῆς Εὐρώπης». Τὰ σχέδιά του ὅμως ματαιώθηκαν, χάρη στὴ δυναμικὴ ἐπέμβαση τοῦ Ἀντιπάτρου[3]. Ἐπίσης, μετὰ τὴν ἀποτυχημένη ἐκστρατεία τοῦ Ζωπυρίωνος ἐναντίον τῶν Γετῶν (325 π.Χ.)[4], στὴ Θράκη ἔγινε ἄλλη ἐπανάσταση μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ὀδρύση βασιλιὰ Σεύθη Γ'[5]. Αὐτός, ἀφοῦ συγκέντρωσε πολυάριθμο στρατὸ καὶ ἦρθε σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἔθεσε σκοπό του τὴν ἀνασύσταση τοῦ παλιοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου.

Ἔτσι, ὅταν τὸ 323 π.Χ. ἀνέλαβε τὴ στρατηγία τῆς Θράκης ὁ Λυσίμαχος, ἐπικρατοῦσε σὲ αὐτὴ τέτοια ταραχώδης κατάσταση, ὥστε χρειάστηκε πραγματικὰ νὰ κατακτήσει τὴν ἐπαρχία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐπικίνδυνο ἐπαναστάτη Σεύθη Γ', εἶχε ἐπιπλέον νὰ ἀντιμετωπίσει καὶ τὶς ἐπαναστάσεις ὁρισμένων ἑλληνικῶν ἀποικιῶν (Καλλάτιδος, Ὀδησσοῦ, Ἴστρου κά.)[6]. Ὡστόσο κατάφερε τελικά, ὕστερα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες, νὰ καταπνίξει τὶς ἐπαναστάσεις καὶ νὰ ἰσχυροποιήσει τὴ θέση του[7]. Τὸ 305 π.Χ., σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων διαδόχων, ἀνακηρύχτηκε κι αὐτὸς βασιλιὰς τῆς Θράκης. Χάρη στὶς διπλωματικές του ἱκανότητες, ἡ ἐξουσία του δὲν κλονίστηκε ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχημένη ἐκστρατεία του ἐναντίον τοῦ Δρομιχαίτη, βασιλιᾶ τῶν Γετῶν (298 π.Χ.)[8].

---

1. *Διοδ.* XVII, 17. *Ἀρρ.* Ἀνάβ. I, 28, 4. II, 5, 1. 9, 3. 28, 4. III, 12, 4. 26, 3. *Curt.* X, 1, 1.

2. *Διοδ.* XVII, 62, 4-5. Πρβ. *W. Hünerwadel,* Forschungen zur Geschichte des Königs Lysimachos von Thrakien, Zürich 1900, 4.

3. *Διοδ.* XVII, 62, 5. Πρβ. *D. Kanatsulis,* Antipatros als Feldherr und Staatsmann in der Zeit Philipps und Alexanders des Grossen, *Ἑλληνικά* 16 (1958/59) 50-55.

4. *Curt.* X, 1, 44. *Iust.* II, 3, 4. XII, 1, 4. 2, 16. XXXVI, 3,2.

5. *Curt.* X, 1, 45. *M. Cary,* ὅ.π., 27-29. *A. Fol,* Trakija, 115-116.

6. *Διοδ.* XVII, 14, 2. XVIII, 11. XIX, 73, 8-9. Πρβ. *W. Hünerwadel,* ὅ.π., 17-18. *J. Todorov,* ὅ.π., 64-66.

7. *Διοδ.* XIX, 105.

8. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτὴ βλ. *Διοδ.* XXI, 11-12. 20. *Στραβ.* VII, 302. 305. *Iust.* XVI, 1, 19. *Παυσαν.* I, 9, 5-6. *Πολυαιν.* IV, 16. VII, 25. *Πλουτ.* Δημ. 39. 52. *Σούδα,*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λυσιμάχου (281 π.Χ.) ἡ Θράκη πέρασε στὴν ἐξουσία τοῦ Σελεύκου καὶ τὴν ἐπόμενη χρονιὰ στὴν ἐξουσία τοῦ Πτολεμαίου Κεραυνοῦ, στρατηγοῦ τοῦ Λυσιμάχου[1]. Λίγο μετὰ τὸ 278 π.Χ. ὅμως εἰσέβαλε στὴ Θράκη ἕνα κύμα ἀπὸ Γαλάτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Κομοντόριο, ὁ ὁποῖος ἵδρυσε τὸ γνωστὸ γαλατικὸ βασίλειο τῆς Τύλεως. Δυστυχῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μαρτυρία τοῦ Στέφανου τοῦ Βυζάντιου γιὰ τὴν πρωτεύουσά του Τύλιν[2], δὲν ὑπάρχουν ἄλλες πληροφορίες ἀπὸ τὶς πηγὲς σχετικὰ μὲ τὴν ἔκταση καὶ τὰ ὅρια τοῦ γαλατικοῦ βασιλείου. Παλιότερα ταύτιζαν τὴν Τύλιν μὲ τὸ σημερινὸ χωριὸ Tulovo (περιοχὴ Kazanlâk)[3] καὶ πίστευαν ὅτι τὸ γαλατικὸ βασίλειο περιλάμβανε καὶ τὴν περιοχὴ ἀπὸ τὸν Αἷμο ὡς τὸ Δούναβη[4]. Τελευταῖα ὅμως ὑποστηρίχτηκε ὀρθὰ ὅτι ἡ θέση τῆς Τύλεως πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης καὶ ὅτι τὰ ὅρια τοῦ γαλατικοῦ κράτους δὲν πρέπει νὰ ἐκτείνονταν βορειότερα ἀπὸ τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου[5]. Ἀπὸ τὴ θέση τῆς πρωτεύουσάς του φαίνεται ὅτι τὸ γαλατικὸ κράτος περιλάμβανε ὁλόκληρη τὴν κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[6] καὶ ΝΑ ἔφτανε ὡς τὸ Βυζάντιο, ποὺ εἶναι γνωστὸ ὅτι πλήρωνε φόρο στοὺς Γαλάτες[7]. Οἱ γειτονικὲς ἀποικίες τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἂν καὶ ἀπειλήθηκαν σοβαρὰ ἀπὸ τοὺς Γαλάτες,[8] δὲν εἶχαν ὅμως ὑποταγεῖ σὲ αὐτούς. Ἐπίσης δὲν ἀνῆκαν στοὺς Γαλάτες καὶ οἱ ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Αἰγαίου. Αὐτὲς ἀποτέλεσαν διαδοχικὰ κτήσεις τῶν Σελευκιδῶν, τῶν Πτολεμαίων[9] (ἀπὸ τὸ 246/5 π.Χ.) καὶ τῶν Μακεδόνων. Τέλος, ἀκόμη

στὴ λ. «ἀναδρομή». Πρβ. W. *Hünerwadel*, ὅ.π., 72-74. I. *Pârvan*, Getica, 57 κέ. *A. Fol*, Trakija i Balkanite, 55-56.

1. Βλ. *M. Cary*, ὅ.π., 42-44.

2. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

3. Βλ. *C. Jireček*, Die Heerestrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, Prag 1877, 152-153.

4. Βλ. *J. Todorov*, Trakijskite care, 67, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὸ Noviodunum γαλατικὴ ἀποικία καὶ ἐπεκτείνει τὰ βόρεια ὅρια ὡς τὸ Δούναβη. Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὸν *G. Kacarov*, Keltite v stara Trakija i Makedonija, *SpBAN* 18(1919)65 κέ., τὰ βόρεια ὅρια τοῦ γαλατικοῦ κράτους, μετὰ τὴν ὁριστικὴ ὑποταγὴ τῶν Γετῶν, εἶχαν φτάσει ὡς τὴν Τυράδα (στὸ Δνείστερο).

5. Βλ. *G. Mihailov*, La Thrace aux IVe et IIIe siècles avant notre ère, *Athenaeum* 39(1961)39-40.

6. *G. Mihailov*, ὅ.π., 41.

7. *Πολυβ.* IV, 22. 24. 45-46. Πρβ. *J. Todorov*, ὅ.π., 67.

8. Πρβ. μιὰ ἐπιγραφὴ τοῦ 3ου π.Χ. αἰώνα, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ κάποια βοήθεια ποὺ εἶχε προσφέρει ἡ Ἴστρος στοὺς Ἀπολλωνιάτες, πιθανῶς ἐναντίον τῶν Κελτῶν: *V. Pârvan*, Histria, IV, 546 κέ. καὶ *AA* 1915, 270 κέ. *H. Danov*, *IBAI* 12(1938)217. *D. Pippidi-E. Popescu*, *Dacia* 3(1959)238-240. Ἐπίσης σὲ παρόμοιο γεγονὸς φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται καὶ μιὰ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀπολλωνίας: *IGB*, I², 388.

9. Οἱ Πτολεμαῖοι βρίσκονταν σὲ φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Γαλάτες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μάλιστα στρατολογοῦσαν καὶ μισθοφόρους, βλ. *G. Mihailov*, ὅ.π., 39.

καὶ μέσα στὴν περιοχὴ ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Γαλατῶν, δὲν ἔπαψαν νὰ ὑπάρχουν ἀνεξάρτητοι Θράκες δυνάστες. Ἀπὸ τοὺς δυνάστες αὐτοὺς προετοιμάστηκε ἡ μεγάλη ἐπανάσταση τῶν Θρακῶν (τὸ 218 ἢ 214/3 π.Χ.), μὲ τὴν ὁποία καταλύθηκε τὸ ἐξασθενημένο πιὰ γαλατικὸ βασίλειο[1]. Στὰ ἐρείπιά του ὅμως ἱδρύθηκε πάλι τὸ ὀδρυσικὸ βασίλειο. Γι' αὐτό, ὡς τὴ μάχη τῆς Πύδνας (168 π.Χ.), ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία περιορίστηκε πάλι στὴν αἰγιακὴ Θράκη, καθὼς καὶ στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Μαιδικῆς ἀπὸ τὸ Φίλιππο Ε' (211 π.Χ.)[2].

Μετὰ τὴν ἥττα τοῦ Περσέως στὴν Πύδνα καὶ τὴν ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας στοὺς Ρωμαίους, ἔχασε τὴν ἀνεξαρτησία της καὶ ἡ Θράκη. Ὁ τότε βασιλιὰς τῶν Ὀδρυσῶν Κότυς Β'[3] (171-162 π.Χ.), ποὺ ἦταν σύμμαχος τοῦ Περσέως καὶ τοῦ εἶχε στείλει στρατιωτικὴ βοήθεια στὴ μάχη τῆς Πύδνας, ἀναγκάστηκε νὰ συνάψει συνθήκη μὲ τοὺς νικητὲς Ρωμαίους. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ διατηροῦσε τὸ θρόνο του ἀλλὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ πληρώνει στὸ ἑξῆς φόρο ὑποτέλειας. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κότυος, ἀναφέρονται στὶς πηγὲς ἀρκετοὶ βασιλεῖς καὶ δυνάστες. Γιὰ τοὺς περισσότερους ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς δὲ διασώθηκαν στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴ δράση τους. Πιὸ γνωστοὶ ἀπὸ ὅλους εἶναι ὁ Τήρης καὶ ὁ Βαρσάβας, οἱ ὁποῖοι ὑποστήριξαν τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ἀνδρίσκου ἐναντίον τῶν Ρωμαίων (151-148 π.Χ.)[4], καθὼς καὶ ὁ Διέγυλις, ποὺ εἶχε συμμαχήσει μὲ τὸ βασιλιὰ τῆς Βιθυνίας Προυσία[5]. Στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 1ου π.Χ. αἰώνα εἶναι γνωστοὶ τέσσερις βασιλεῖς τῆς ὀδρυσικῆς δυναστείας: ὁ Κότυς (περίπου 100 π.Χ.), ὁ Σαδάλας (περίπου 87-79 π.Χ.), ὁ Κότυς (57-48 π.Χ.), ποὺ εἶχε βοηθήσει τὸν Πομπήιο στὸν πόλεμό του ἐναντίον τοῦ Καίσαρος[6], καὶ ὁ Σαδάλας ὁ νεότερος (περίπου 48-42 π.Χ.).[7]

Ὁ Σαδάλας ἦταν ὁ τελευταῖος βασιλιὰς τῆς ὀδρυσικῆς δυναστείας. Ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό του ἡ βασιλικὴ ἐξουσία πέρασε στὰ χέρια μιᾶς δυναστείας τῶν Σαπαίων. Οἱ πρῶτοι γνωστοὶ Σαπαῖοι βασιλεῖς εἶναι ὁ Ρασκούπορις Α' καὶ ὁ Ράσκος, παιδιὰ τοῦ Κότυος, ποὺ εἶχαν συμβασιλεύσει περίπου τὸ 42 π.Χ. Ὁ πρῶτος κατεῖχε τὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ ὁ ἄλλος τὴν περιοχὴ δυτικὰ τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ ὡς τὸ Παγγαῖο. Στὸν πόλεμο τῶν «ἐλευθερωτῶν», ποὺ ἔληξε μὲ τὴν περίφημη μάχη τῶν Φιλίππων, οἱ συμβα-

---

1. *Πολυβ.* VIII, 74, 3.
2. *Liv.* XXVI, 25.
3. Γι' αὐτὸν βλ. *Liv.* XLII, 29, 12. 51. 57. 67. XLIV, 42. *Πολυβ.* XXVII, 12, 2. *Διοδ.* XXX, 3. *M. Cary,* ὅ.π., 48-51. *J. Todorov,* ὅ.π., 69-72. *E. Condurachi,* Kotys, Rome et Abdère, *Latomus* 29(1970)581-594. *A. Fol,* Trakija, 119-122.
4. *Διοδ.* XXXI, 40α. XXXII, 15.
5. *Ἀππ.* Μιθρ. VI. *Διοδ.* XXXIV, 12.
6. *Caes.* De bello civ., III, 95, 4.
7. Γιὰ τοὺς δυὸ τελευταίους βλ. *Caes.* De bello civ. III, 4, 3. 36, 4. *Δίων. Κασσ.* XLI, 63. XLVII, 25. *G. Mihailov, IBAI* 19(1955)149 κἑ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σιλεῖς βρέθηκαν σὲ ἀντίπαλα στρατόπεδα: ὁ Ρασκούπορις μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἀντωνίου καὶ ὁ Ράσκος μὲ τὸ μέρος τῶν δημοκρατικῶν.[1] Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ρασκουπόριος Α΄, στὸ τμῆμα Α τοῦ Ἔβρου βασίλευσε ὁ γιός του Κότυς Γ΄. Ὁ βασιλιὰς αὐτὸς εἶναι γνωστὸς γιὰ τὴ στρατιωτικὴ βοήθεια ποὺ εἶχε στείλει στὸν Ἀντώνιο κατὰ τὴ μάχη τοῦ Ἀκτίου (31 π.Χ.).[2] Τὸν Κότυν τὸν διαδέχτηκε ὁ γιός του Ροιμητάλκης Α΄ (περίπου 16 π.Χ.-12 μ.Χ.)· ἐνῶ στὸ τμῆμα Δ τοῦ Ἔβρου, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ράσκου, βασίλευσε ὁ Ρασκούπορις Β΄ (11 π.Χ.-19 μ.Χ.)[3]. Στὴν περίοδο συμβασιλείας τοῦ Ροιμητάλκη Α΄ καὶ Ρασκουπόριος Β΄ ἔγινε ἡ μεγάλη ἐπανάσταση τῶν Βησσῶν μὲ ἀρχηγὸ τὸν ἱερέα τοῦ Διονύσου Βολογαίση.[4]

Ὅταν πέθανε ὁ Ροιμητάλκης Α΄, ὁ τότε αὐτοκράτορας Αὔγουστος μοίρασε τὸ βασίλειο ἀνάμεσα στὸν Κότυν Δ΄ (12-19 μ.Χ.), γιὸ τοῦ Ροιμητάλκη Α΄, καὶ τὸ Ρασκούποριν.[5] Ὁ πρῶτος πῆρε τὴν παραλιακὴ Θράκη καὶ ὁ δεύτερος τὴ μεσογειακή. Τὸ 19 μ.Χ. ὅμως ὁ Ρασκούπορις σκότωσε τὸν Κότυν. Γι' αὐτὸ ὁ τότε αὐτοκράτορας Τιβέριος τὸν ἐκθρόνισε καὶ μοίρασε τὸ βασίλειο ἀνάμεσα στὸ Ροιμητάλκη Β΄ (19-37 μ.Χ.),[6] γιὸ τοῦ Ρασκουπόριος, καὶ στὰ παιδιὰ τοῦ Κότυος, ποὺ ἐπιτροπεύονταν ἀπὸ τὸν ἀντιστράτηγο Trebellienus Rufus.[7] Τὸ 37/8 μ.Χ. ὁ αὐτοκράτορας Καλιγούλας ἔκανε βασιλιὰ τῆς Θράκης τὸ μεγαλύτερο γιὸ τοῦ Κότυος, Ροιμητάλκη Γ΄ (37-45 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος εἶχε ζήσει πολὺ καιρὸ στὴ Ρώμη καὶ ἦταν φίλος τοῦ αὐτοκράτορα.[8] Τὸ 45 μ.Χ. ὅμως ὁ Ροιμητάλκης δολοφονήθηκε ἀπὸ τὴ γυναίκα του. Μετὰ τὸ θάνατό του τὸ θρακικὸ βασίλειο καταλύθηκε ὁριστικὰ καὶ τὴν ἑπόμενη χρονιὰ (46 μ.Χ.) ἡ Θράκη ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία.[9]

Ἡ Θράκη κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἀρχαιότητα. Κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή,

---

1. *Caes.* De bello civ. III, 4, 3. *Ἀππ.* Ἐμφ. πολ., IV, 87. 102. *Δίων. Κασσ.* XLVII, 25. 48.

2. Βλ. *B. Lenk,* δ.π., 444.

3. Γι' αὐτούς βλ. *Sen.* Ep. XII, 114. *Δίων. Κασσ.* LIV, 34. 36. LV, 30. 32. *Ovid.* Pont. I, 8, 11. IV, 7. Πρβ. *B. Lenk,* δ.π., 446-449.

4. *Δίων. Κασσ.* LIV, 34. Πρβ. *J. Wiesner,* Die Thraker, 164. *T. Sarafov,* Les Besses et Rome (Le rôle des Besses dans la lutte des tribus thraces contre la pénétration romaine dans les Balkans), *Actes du I^e CIEB,* II, Sofia 1969, 141-150.

5. *Ovid.* Pont. IV, 9, 79. *Tacit.* Ann. II, 6. 64. 66. *Sueton.* Tib. 37, 4. Πρβ. *Th. Mommsen,* Reges Thraciae inde a Caesare dictatore occiso, *EE* 2, 252 κέ. *B. Lenk,* δ.π., 449-450. *J. Wiesner,* δ.π., 165.

6. Γι' αὐτὸν βλ. *G. Seure,* Les derniers souverains thraces: Rhoemetalcès et Pythodoris, *REA* 6(1904)212-218.

7. *Tacit.* Ann. II, 64-68. *Paterc.* II, 129, 1. *Sueton.* Tib. 37. Πρβ. *B. Lenk,* δ.π., 449-450. *J. Wiesner,* δ.π., 166.

8. *Δίων. Κασσ.* LIX, 12, 2. *Tacit.* Hist. XI, 9. *Syll*[3]. II, 798. Πρβ. *J. Wiesner,* δ.π., 168-169.

9. Βλ. *A. Stein,* Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia, Sarajevo 1920, 1-3.

στὴ γεωγραφικὴ ἔκταση τῆς ἀρχαίας Θράκης ὑπῆρχαν δύο ξεχωριστὲς ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες (Moesia inferior[1] καὶ Thracia). Ἀργότερα, μὲ τὴ διοικητικὴ ἀναδιοργάνωση τοῦ Διοκλητιανοῦ, οἱ δύο ἐπαρχίες συνενώθηκαν κι ἀποτέλεσαν μεγαλύτερη διοικητικὴ μονάδα, τὴν «διοίκησιν» Θράκης (dioecesis Thracia). Διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας Μοισίας ἦταν ὁ πρεσβευτὴς ἀντιστράτηγος (legatus Augusti pro praetore), ποὺ εἶχε στὴ δικαιοδοσία του καὶ τὴν παραλία τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὡς τὴ Χερσόνησο τῆς Κριμαίας[2]. Ἡ διοίκηση πάλι τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐπαρχίας Θράκης, στὶς πρῶτες δεκαετίες ἀπὸ τὴν ἵδρυσή της, εἶχε ἀνατεθεῖ σὲ ἐπίτροπο (procurator provinciae Thraciae)[3]. Στὴν ἐποχὴ ὅμως τοῦ Τραϊανοῦ ὁ ἐπίτροπος ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν πρεσβευτὴ ἀντιστράτηγο (legatus Augusti pro praetore)[4]. *Μητρόπολις* τῆς ἐπαρχίας ἦταν ἡ Φιλιππούπολη[5] καὶ ἕδρα τῶν Ρωμαίων ἀρχόντων ἡ Πέρινθος[6]. Ἡ Θρακικὴ Χερσόνησος, ποὺ ἀποτελοῦσε ξεχωριστὴ ἐπαρχία, στὰ χρόνια τοῦ Κικέρωνος ὑπαγόταν στὸν ἀνθύπατο (proconsulem) τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας[7]· ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ ἡ διοίκησή της εἶχε ἀνατεθεῖ στὸν ἐπίτροπο τοῦ Σεβαστοῦ (procurator Augusti regionis Chersonesi), ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὸ municipium Aelium Coela[8].

Ἀργότερα, μὲ τὶς διοικητικὲς μεταρρυθμίσεις τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἡ «διοίκησις» Θράκης εἶχε ἀνατεθεῖ σὲ δυὸ διοικητές, ἕναν πολιτικὸ (τὸν vicarium)[9] κι ἕνα στρατιωτικὸ (τὸν ducem)[10]. Ὁ vicarius εἶχε κάτω ἀπὸ

---

1. Ἡ διαίρεση τῆς ἐπαρχίας Μοισίας σὲ δυὸ μικρότερες ἐπαρχίες (*Moesia Superior* καὶ *Moesia Inferior*) εἶχε γίνει στὴν ἐποχὴ τοῦ Δομιτιανοῦ, βλ. *M. Fluss*, Moesia, *RE* XV(1932)2350 κέ.

2. Βλ. *M. Fluss*, ὅ.π. *A. Stein*, Die Legaten von Moesien, Budapest 1940. *J. Fitz*, Die Laufbahn der Statthalter in der römische Provinz Moesia Inferior, Weimar 1966.

3. Βλ. *D. Kalapothakes*, De Thracia Provincia Romana, 47-48. *A. Stein*, ὅ.π., 4-10. *A. Betz*, Thrake, *RE* VI A(1936)454.

4. Βλ. *D. Kalapothakes*, ὅ.π., 48 κέ. *A. Stein*, ὅ.π., 10-79, ὅπου καὶ κατάλογος τῶν γνωστῶν «πρεσβευτῶν ἀντιστρατήγων» ποὺ χρημάτισαν διοικητὲς τῆς Θράκης. Πρβ. *A. Betz*, ὅ.π., 454-455. *H.-G. Pflaum*, Les procurateurs equestres sous le Haut-Empire romain, Paris 1950, 54.

5. Βλ. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, Ἡ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Θράκη καὶ ἡ μητρόπολις αὐτῆς Φιλιππούπολις, *Θρακικά* 17(1942)241-275.

6. *A. Stein*, ὅ.π., 110 καὶ σημ. 2.

7. Βλ. *A. Stein*, ὅ.π., 80. *U. Kahrstedt*, Beiträge zur Geschichte des thrakischen Chersones, 50.

8. Βλ. *A. Stein*, ὅ.π., 79-90. *A. Betz*, ὅ.π., 455-456. *U. Kahrstedt*, ὅ.π., 54. *H.-G. Pflaum*, Les carrières procuratoriennes sous le Haut-Empire romain, I, Paris 1960, 30-31.

9. *Not. Dign.* Or. I, 33. XXVI.

10. *Not. Dign.* Or. I, 51-53. XXXIX. XL.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὶς διαταγές του ἕξι πολιτικοὺς ἄρχοντες, δυὸ ὑπατικοὺς (consulares) καὶ τέσσερις ἡγεμόνες (praesides). Οἱ ὑπατικοὶ ἦταν διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν Εὐρώπης καὶ Θράκης[1] καὶ οἱ ἡγεμόνες διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν Αἱμιμόντου, Ροδόπης, Μοισίας καὶ Σκυθίας[2].

Ἀπὸ στρατιωτικὴ ἄποψη, τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ρωμαίων εἶχε στραφεῖ κυρίως στὴν ἐπαρχία Κάτω Μοισία (Moesia inferior), ὅπου ἔκαναν σειρὰ ἀπὸ ὀχυρωματικὰ ἔργα[3]. Ἐπίσης ἔθεσαν στὴ διάθεση τοῦ διοικητῆ της ἰσχυρὴ στρατιωτικὴ δύναμη ἀποτελούμενη ἀπὸ λεγεῶνες[4] καὶ ναυτικὸ («classis Moesica»)[5]. Ὁ στόλος τῆς ἐπαρχίας εἶχε στὸν ἔλεγχό του τὴν περιοχὴ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δούναβη καὶ τὴ ΒΔ παραλία τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὡς τὴ Χερσόνησο τῆς Κριμαίας, ὅπου ὑπῆρχε μάλιστα καὶ ναυτικὴ βάση[6].

Ἀντίθετα, στὴ Θράκη ποὺ ἦταν provincia inermis, οἱ Ρωμαῖοι διατηροῦσαν μόνο μιὰ φρουρὰ ἀπὸ δύο cohortes miliarias[7], ποὺ ἡ δύναμή της, στὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνος, ἔφτανε τοὺς δύο χιλιάδες ἄντρες[8]. Στὴ φρουρὰ αὐτὴ ὑπηρετοῦσαν στρατιῶτες τῶν auxilia, ἀποσπασμένοι ἀπὸ τὸ στρατὸ τῆς Κάτω Μοισίας. Εἶναι γνωστὸ ὅτι, κατὰ τὸ 2ο μ.Χ. αἰώνα, στὴ Θράκη στάθμευε ἡ cohors II Lucensium. Ἐπίσης εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι στὴ φρουρά της ἀνῆκε καὶ ἡ cohors miliaria Ituraeorum[9]. Ὡς τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 3ου μ.Χ. αἰώνα ἡ φρουρὰ τῆς Θράκης στάθμευε στὴν Πέρινθο, ἕδρα τῶν Ρωμαίων διοικητῶν. Ὅπως προκύπτει ὅμως ἀπὸ τὴν περίφημη ἐπιστολὴ τῶν Σκαπτοπαρηνῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Γορδιανὸ (238 μ.Χ.)[10], στὴν ἐποχή του εἶχε πιὰ αὐτὴ μεταφέρει τὰ στρατόπεδά της στὴν περιοχὴ τῆς κώμης τῶν Σκαπτοπαρηνῶν, δηλαδὴ στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[11]. Στὴ στρατιωτικὴ δύναμη τῆς ἐπαρχίας Θράκης ἀνῆκε ἐπίσης καὶ μιὰ μοῖρα στόλου, ποὺ ἀπὸ τὴ ναυτική της βάση πῆρε τὸ ὄνομα classis Perinthia[12].

Ἡ Θράκη, ὡς ἐσωτερικὴ ἐπαρχία τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, δὲν εἶχε γιὰ τοὺς Ρωμαίους τόση στρατηγικὴ ἀξία. Εἶχε ὅμως γι' αὐτοὺς πράστια σημασία ὡς τόπος στρατολογίας. Οἱ στρατολογούμενοι Θράκες ὑπηρετοῦσαν στὰ auxilia, στὴν πραιτωριανὴ φρουρὰ (τὸν 3ο μ.Χ. αἰώνα), στὸ ναυτικό, καθὼς

---

1. *Not. Dign.* Or. I, 71-73. *Ἱεροκλ.* 631, 4. 635, 3.
2. *Not. Dign.* Or. I, 112-116. *Ἱεροκλ.* 634, 4. 635, 9. 636, 1. 9.
3. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 170 καὶ σημ. 1.
4. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 170-172.
5. Βλ. πιὸ κάτω σ. 172.
6. Βλ. *G. Webster*, δ.π., 163-164 καὶ σημ. 1.
7. *A. Stein*, δ.π., 111 καὶ σημ. 2.
8. *Ἰωσηπ.* Περὶ Ἰουδ. πολ. II, 16, 4.
9. *A. Stein*, δ.π., 111.
10. *IGB*, IV, 2236.
11. *A. Stein*, δ.π., 112.
12. *IGR*, I, 781. Πρβ. *A. Stein*, δ.π., 114-115.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

καὶ στὶς λεγεῶνες (ἀπὸ τὸ 2ο μ.Χ.αἰώνα).[1] Στὸ στρατὸ τῶν auxilia περίφημες ἦταν οἱ alae καὶ cohortes Thracum καὶ ἰδίως ἡ cohors Bessorum[2].

Ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τὶς δακικὲς καὶ σαρματικὲς ἐπιδρομὲς[3], γενικὰ οἱ δυὸ ἐπαρχίες Θράκη καὶ Κάτω Μοισία. ὡς τὰ μέσα περίπου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰώνα, γνώρισαν σχετικὴ ἡσυχία. Τὰ μόνα ἀξιοσημείωτα γεγονότα, κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, εἶναι διελεύσεις ρωμαϊκῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ ἐπισκέψεις αὐτοκρατόρων ἢ συγκρούσεις τους μὲ ἀνταπαιτητὲς τοῦ θρόνου. Ἔτσι, κατὰ τοὺς δακικοὺς πολέμους, ὁ αὐτοκράτορας Τραϊανὸς εἶχε χρησιμοποιήσει τὴ Θράκη, ὡς βάση γιὰ τὶς ἐκστρατεῖες του στὴ Δακία[4]. Τὸ 123/4μ.Χ., κατὰ τὴν περιοδεία του στὴν Ἀνατολή, ἐπισκέφτηκε τὴ Θράκη ὁ Ἀδριανός[5]. Στὰ τέλη τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα ἡ Θράκη γίνεται θέατρο πολέμου ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα Σεπτίμιο Σεβῆρο καὶ τὸν ἀνταπαιτητὴ τοῦ θρόνου Pescennius Niger[6]. Τὸ 202 μ.Χ. ὁ Σεβῆρος[7] καὶ τὸ 214 μ.Χ. ὁ Καρακάλλας[8], κατὰ τὶς ἐκστρατεῖες τους ἐναντίον τῶν Πάρθων, πέρασαν μὲ τὰ στρατεύματά τους ἀπὸ τὴ Θράκη.

Ἡ κατάσταση ἄλλαξε σημαντικὰ στὰ μέσα περίπου τοῦ 3ου μ.Χ. αἰώνα, μὲ τὴ διάσπαση τοῦ *limes* τῆς Μοισίας καὶ τὴ γενικότερη κρίση τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας[9]. Γιὰ μισὸ περίπου αἰώνα οἱ ἐπαρχίες Κάτω Μοισία καὶ Θράκη γνωρίζουν πιὰ τὶς καταστρεπτικὲς συνέπειες ἀπὸ τὶς ληστρικὲς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων. Ἀπὸ αὐτὲς πιὸ συχνὲς καὶ ἐπικίνδυνες ἦταν οἱ ἐπιδρομὲς τῶν Γότθων[10]. Στίφη Γότθων εἶχαν εἰσβάλει στὶς δύο ἐπάρ-

---

1. Σχετικὰ μὲ τὴ στρατολογία στὴν Κάτω Μοισία βλ. *B.Gerov*, Romanizmât meždu Dunava i Balkana ot Hadrian do Konstantin Veliki, I, *GSU-FF* 47(1950/1952) 63-68. Γιὰ τὴ Θράκη βλ. *A. Stein*, ὅ.π., 113, 116 κέ.

2. Βλ. *G. L. Cheesman*, The Auxilia of the Roman Imperial Army, Oxford 1914, 178. *A. Stein*, ὅ.π., 113, σημ. 3. *J. E. Bogaers*, Troupes auxiliaires thraces dans la partie néerlandaise de la Germania Inferior, *Actes du IXe CIEFR* 445-464. *M.G. Jarret*, Thracians Units in the Roman Army, *IEJ* 19(1969) 215-224.

3. Βλ. *M. Fluss*, Moesia, *RE* XV (1932) 2381 κέ. *V. Pârvan*, Getica, 113 κέ. *A. Alföldi*, Daci e Romani in Transilvania, Budapest 1940, 27 κέ. *J. Wiesner*, Die Thraker, 176-179.

4. Βλ. *A. v. Domaszewski*, *Philologus* 65(1906)337 κέ. *W. Weber*, Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Hadrianus, Leipzig 1907, 18 κέ.

5. Βλ. *W. Weber*, ὅ.π., 148.

6. Βλ. *J. Hasebroek*, Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus, Heidelberg 1921, 53 κέ. 86 κέ. *A. Stein*, ὅ.π., 119 κέ.

7. Βλ. *J. Hasebroek*, ὅ.π., 118.

8. *Δίων. Κασσ.* LXXVII. 16, 7. *Ἡρωδ.* IV, 8, 1.

9. Βλ. *A. Alföldi*, Studien zur Geschichte der Weltkrise des 3. Jahrhunderts n. Chr., Darmstadt 1967. *Ε. Χρυσοῦ*, Τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ Γότθοι. Συμβολὴ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν Δ' αἰώνα, Θεσσαλονίκη 1972, 41 καὶ σημ. 1.

10. Γιὰ τὶς γοτθικὲς ἐπιδρομὲς καὶ τὴ γοτθικὴ πολιτικὴ τῶν Ρωμαίων, βλ. *Ε. Χρυσοῦ*, ὅ.π., 42 κέ., ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χίες ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μαξιμίνου τοῦ Θράκα[1]. Ἡ πρώτη ὁμως σοβαρὴ γοτθικὴ ἐπιδρομὴ ἔγινε στὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἄραβος (τὸ 249 μ.Χ.). Οἱ Γότθοι λεηλάτησαν τότε τὴν Κάτω Μοισία καὶ πολιόρκησαν τὴ Μαρκιανούπολη. Τελικὰ ἀποκρούστηκαν, χάρη στὴν ἐπέμβαση τοῦ διοικητῆ τῆς Μοισίας καὶ κατοπινοῦ αὐτοκράτορα Δεκίου[2]. Τὴν ἑπόμενη χρονιὰ ὁ Δέκιος ὡς αὐτοκράτορας ἀντιμετώπισε ἄλλη πιὸ ἐπικίνδυνη ἐπιδρομὴ τῶν Γότθων (250 μ.Χ.)[3]. Σὲ μιὰ μάχη μάλιστα κοντὰ στὴ Βερόη (Augusta Traiana) αὐτοὶ νίκησαν τὸ ρωμαϊκὸ στρατὸ καὶ κατέλαβαν, μετὰ ἀπὸ πολιορκία, τὴ Φιλιππούπολη[4].

Στὰ ἑπόμενα χρόνια ἀκολούθησαν κι ἄλλες συχνὲς ἐπιδρομὲς τῶν Γότθων στὸ ἔδαφος τῆς Θράκης. Πιὸ σοβαρὴ ὁμως ἦταν ἡ ἐπιδρομή τους στὴν ἐποχὴ τοῦ Βαλεριανοῦ (254 μ.Χ.), κατὰ τὴν ὁποία πολιόρκησαν καὶ τὴ Θεσσαλονίκη[5]. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Γαλλιηνοῦ (267 μ.Χ.) μαρτυρεῖται ἄλλη ἐπιδρομή τους. Αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ Γότθοι εἶχαν εἰσβάλει μὲ 500 πλοιάρια στὸ Βόσπορο καὶ τὴν Προποντίδα καὶ, ἀφοῦ λεηλάτησαν τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν Κύζικο, ξεχύθηκαν στὸ Αἰγαῖο[6]. Τὸ 269/70 μ.Χ. ἔκαναν ἄλλη πιὸ φοβερὴ ἐπιδρομὴ στὴ Θράκη. Σὲ μιὰ φονικὴ ὁμως μάχη κοντὰ στὴ Ναϊσσὸ νικήθηκαν ἀπὸ τὸν τότε αὐτοκράτορα Κλαύδιο Β΄ καὶ ὅσοι ἀπέμειναν ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ χώρα[7]. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Αὐρηλιανοῦ (271 μ.Χ.) ἐπανέλαβαν τὶς ἐπιδρομές τους, μαζὶ μὲ Ἀλανούς, Ρωξαλανούς καὶ Σαρμάτες[8]. Τελικὰ ὁμως ὁ διάδοχός του Πρόβος, μετὰ ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες, τοὺς ἀνάγκασε νὰ σταματήσουν τὶς ἐπιδρομές τους (273 μ.Χ.)[9]. Χάρη στὴν ἀμυντικὴ πολιτικὴ μάλιστα τῶν ἑπόμενων αὐτοκρατόρων[10], οἱ Γότθοι δὲν τόλμησαν ὡς τὴν ἐποχὴ τουλάχιστον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, νὰ ἐπιχειρήσουν ἄλλες ἐπιδρομές[11]. Ἔτσι, ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας, τὰ μόνα γεγονότα ποὺ διατάραξαν τὴν εἰρηνικὴ πιὰ ζωὴ τῆς Θράκης ἦταν οἱ συγκρούσεις τῶν ὑποψήφιων αὐτοκρατόρων Λικινίου, Μαξιμίνου καὶ Μ. Κωνσταντίνου[12].

---

1. Βλ. *Ε. Χρυσοῦ*, ὅ.π., 42.
2. *Iord.* Get. 16, 91.
3. Βλ. *B. Gerov*, Die gothische Invasion in Mösien und Thrakien unter Decius im Lichte der Hortfunde, *AAP-SHPh* 1963, 127-146.
4. *Iord.* Get. 16, 101 κἀ. *Δεξίππ.* ἀποσπ. 16. 20 [=*FGrH*, 100]. *Amm. Marc.* XXXI, 5, 17. *Ζωσ.* I, 23, 1.
5. *Ζων.* XII, 23.
6. *Script. Hist. Aug.* Gall. 5, 6. *Ζωσ.* I, 31. *Συγκελλ.* 382.
7. *Ζωσ.* I, 42-43. 45-46. *Amm. Marc.* XXX, 5, 17. *Συγκελλ.* 384 c. *Εὐσεβ.* Χρον. III, 183.
8. *Script. Hist. Aug.* Aurelian. 17, 2. 22, 2. 32, 2. 33, 4. 41, 9.
9. *Script. Hist. Aug.* Prob. 18, 1. *Ζωσ.* I, 71, 1.
10. Βλ. *Ε. Χρυσοῦ*, ὅ.π., 41-51.
11. *Amm. Marc.* XXXI, 5, 17.
12. Βλ. *E. Stein*, ὅ.π., 142, 144.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Γ' ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟΙΚΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΤΟΠΙΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ἡ ἐγκατάσταση τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων στὰ θρακικὰ παράλια ἔγινε, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὁρισμένες γνωστὲς περιπτώσεις, ἄλλοῦ εἰρηνικὰ κι ἀλλοῦ - στὰ πιὸ πολλὰ μέρη - μετὰ ἀπὸ σκληρὲς μάχες μὲ τοὺς Θράκες. Ὁ τρόπος ἐγκατάστασης τῶν ἀποίκων προδίκασε - ἢ τουλάχιστον ἐπηρέασε σὲ μεγάλο βαθμὸ - τὴν ὅλη πορεία τοῦ ἐξελληνισμοῦ· ὅπου δηλαδὴ οἱ ἄποικοι βρῆκαν ἰσχυρὴ ἀντίσταση, ἐκεῖ τὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ, ὅπως ἦταν φυσικό, ἐπιβραδύνθηκε περισσότερο. Ἡ ἰσχυρὴ ἀντίσταση σήμαινε τὴν ὑπαρξη πολεμικῶν φυλῶν, οἱ ὁποῖες στάθηκαν κι ἀργότερα ἐμπόδιο στὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ ἀγῶνες δείχνουν, μὲ τὸν καλύτερο τρόπο, τὶς μεγάλες δυσχέρειες, ποὺ ἀντιμετώπισε τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο στὶς προσπάθειές του νὰ διεισδύσει στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα.

Ἡ μελέτη τῶν πολέμων ἀνάμεσα στοὺς ἀποίκους καὶ τοὺς ντόπιους παρουσιάζει ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον, γιατὶ ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ οἱ Ἕλληνες ὁπλίτες ἤρθαν ἀντιμέτωποι μὲ τοὺς Θράκες πολεμιστές. Ἔτσι, μιὰ συγκριτικὴ ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὴν πολεμικὴ τακτικὴ καὶ τὸν ὁπλισμὸ τῶν ἀντιπάλων θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα, ἀλλὰ ὁπωσδήποτε ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ εἰδικοῦ θέματός μας[1]. Γι' αὐτὸ θὰ περιοριστοῦμε ἐδῶ σὲ μερικὲς γενικὲς μόνο παρατηρήσεις, μὲ σκοπὸ νὰ τονίσουμε τὰ θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα τῶν πολέμων αὐτῶν στὴν πορεία τοῦ ἐξελληνισμοῦ.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη, θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἡ ἀναμφισβήτητη ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ντόπιων ἀπέναντι στοὺς ὀλιγάριθμους ἀποίκους κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ ὑπεροπλία τῶν ἀποίκων καὶ ἡ ὑπεροχὴ τους στὴν πολεμικὴ τακτικὴ καὶ στρατηγικὴ ἰδίως στὴ θάλασσα. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὅταν ὑπῆρχαν κοντὰ στὴ παραλία νησιά, οἱ ἄποικοι ἐπιδίωκαν νὰ ὀχυρωθοῦν σὲ αὐτὰ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὶς ἀπαραίτητες βάσεις γιὰ τὶς στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις τους. Ἀντίθετα, γιὰ τοὺς Θράκες βάσεις τῶν πο-

---

1. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει σὲ εἰδικὴ μονογραφία. Πρὸς τὸ παρὸν πρβ. ἕνα καλὸ παράδειγμα σύγκρουσης Ἑλλήνων καὶ Θρακῶν ποὺ δίνει ὁ Ὅμηρος στὴν Ὀδύσσεια (ι 39 κἑ.), ὅπου περιγράφει, ἐντελῶς βέβαια συνοπτικά, τὴ μάχη τοῦ Ὀδυσσέως μὲ τὴ θρακικὴ φυλὴ τῶν Κικόνων.— Γιὰ τὸν ὁπλισμὸ καὶ τὴν πολεμικὴ τέχνη τῶν Θρακῶν, βλ. σχετικὴ βιβλιογραφία πιὸ πάνω, σ. 19, καὶ σημ. 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ κατοπινὲς ἐστίες ἀντίστασής τους ἦταν τὰ βουνά, πού ἀποτελοῦσαν φυσικὰ φρούρια· ἐνῶ οἱ ἀτείχιστες κῶμες τους δὲν τοὺς πρόσφεραν καμιὰ ἀπολύτως ἀσφάλεια. Τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῶν ἀποίκων καὶ ἰδιαίτερα ἡ βιαστικὴ τείχιση τῶν πόλεών τους, δείχνουν καθαρὰ τοὺς κινδύνους, στοὺς ὁποίους ἦταν ἐκτεθειμένη ἡ πρώτη γενιὰ τῶν ἀποίκων. Βέβαια στοὺς πρώτους αὐτοὺς ἀγῶνες τους ἀποφασιστικὸ ρόλο ἔπαιξε ἀσφαλῶς ἡ στρατιωτικὴ βοήθεια τῶν μητροπόλεών τους, οἱ ὁποῖες, ὅπως ἦταν φυσικό, ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν ἐδραίωση τῶν ἀποικιῶν.

Οἱ πόλεμοι ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες ἀποίκους καὶ τοὺς Θράκες, ἐφόσον τελείωσαν μὲ τὴ νίκη τῶν πρώτων, εἶχαν περισσότερο θετικὰ παρὰ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα στὴν πορεία τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Πάντως, ἀνάμεσα στὰ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα, θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίσει κανεὶς τὴν πρώτη «ἐθνικὴ ἀφύπνιση» τῶν Θρακῶν, καθὼς καὶ τὸ στρατιωτικὸ συνασπισμὸ διαφόρων θρακικῶν φυλῶν μπροστὰ στὸν κοινὸ κίνδυνο. Ὡς θετικὸ πάλι στοιχεῖο θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἡ ἐλάττωση τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ τῶν παραλίων μὲ τὶς φονικὲς μάχες. Ἀνάμεσα στοὺς νεκροὺς μάλιστα θὰ ἦταν τὸ πιὸ σφριγηλὸ καὶ δυναμικὸ στοιχεῖο, δηλαδὴ αὐτὸ πού θὰ προέβαλλε καὶ τὴ μεγαλύτερη ἀντίδραση στὶς ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις. Τέλος, μὲ τὶς μάχες αὐτές, πρέπει νὰ ἄρχισαν καὶ οἱ πρῶτες ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὴν πολεμικὴ τέχνη καὶ γενικὰ στὴ στρατιωτικὴ ζωὴ τῶν Θρακῶν.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν στὴ διάθεσή μας πολλὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ ἀναπαραστήσουμε τοὺς ἀγῶνες τῶν ἀποίκων σὲ ὁλόκληρο τὸ μῆκος τῶν θρακικῶν παραλίων. Ἀπὸ μερικὲς ὅμως περιπτώσεις, πού εἶναι γνωστές, μπορεῖ κανεὶς νὰ σχηματίσει μιά, ἔστω καὶ ἀμυδρή, εἰκόνα τῶν πολεμικῶν περιπετειῶν τῶν ἀποίκων.

Ἔτσι, ἔχουν διασωθεῖ ὁρισμένες ἀποσπασματικὲς πληροφορίες γιὰ τὶς μάχες τῶν Παρίων τῆς Θάσου[1]. Τὰ λόγια τοῦ Ἀρχιλόχου «κλαίω τὰ Θασίων, οὐ τὰ Μαγνήτων κακά»[2], κι ἂν ἀκόμη δὲν ἀναφέρονται ἀποκλειστικὰ στὶς συμφορὲς τῶν Θασίων ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τους ἐναντίον τῶν Θρακῶν[3], ἀφήνουν

---

1. *Ἀρχιλ. ἀποσπ.* 6-6β (*E. Diehl*[3], Anth. lyr. graeca). Γιὰ τὸ *Μνημεῖον* τοῦ Ἀρχιλόχου βλ. *E. Diehl*[3], ὅ.π., 51. *N. Κοντολέοντος*, Νέαι ἐπιγραφαὶ ἐκ Πάρου, *ΑΕ* 1952, 32, σημ. 1, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Γιὰ ἄλλα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων του βλ. *SEG*, XV, 517. *R. Pfeiffer*, Callimachus, I, ἀποσπ. 104. Βλ. ἐπίσης *N. Κοντολέοντος*, ὅ.π., 32-95.

2. *E. Diehl*[3], fr. 19.

3. Ὁ Ἀρχίλοχος φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται κυρίως στὶς ἐσωτερικὲς διαμάχες μέσα στὴν ἴδια τὴ Θάσο, βλ. *F. Lasserre*, Les épodes d'Archiloque, Dijon 1950, 232 κέ., ὅπου καὶ ἀνάλυση τοῦ στίχου αὐτοῦ. Ἐπίσης βλ. καὶ *J. Pouilloux*, Recherches sur l' histoire et les cultes de Thasos, I. De la fondation de la cité à 196 avant J.C., Paris 1954, 31-32· τοῦ *ἰδίου*, Archiloque et Thasos: Histoire et poésie, *FHEAC* X, 3-27. *N. Kontoleon*, Archilochos und Paros, *FHEAC* X, 39-73.

πάντως νὰ διαφανεῖ τὸ μέγεθος τῆς σκληρότητας τῶν πολέμων ἐκείνων[1]. Στὶς μάχες αὐτὲς εἶχε πάρει μέρος καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχίλοχος. Αὐτὸ τουλάχιστον τὸ συμπέρασμα προκύπτει ἀπὸ τὰ ποιήματά του, στὰ ὁποῖα μιλᾶ γιὰ τοὺς Θράκες Σαῖους καὶ Σαπαίους, καθὼς καὶ γιὰ τὸ ἰσμαρικὸ κρασί. Ὅπως μάλιστα παρατηρεῖ ὁ F. Lasserre, στὶς ἐκστρατεῖες αὐτὲς ὁ Ἀρχίλοχος πῆρε μέρος μὲ τὴν ἰδιότητα ὄχι μόνο τοῦ στρατιώτη ἀλλὰ καὶ τοῦ ποιητῆ[2]. Δυστυχῶς ὅμως τὰ ποιήματά του, ὅπως καὶ τὸ περίφημο *Μίνημεῖον* τῆς Πάρου, σώθηκαν ἀκρωτηριασμένα κι ἔτσι χάθηκαν οἱ λεπτομέρειες τῆς πολεμικῆς αὐτῆς ἱστορίας, ὅπως εἶχαν δοθεῖ ἀπὸ ἕναν αὐτόπτη μάρτυρα[3]. Κι ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα, ποὺ διασώθηκαν καὶ περιγράφουν μάχες, εἶναι δύσκολο νὰ ξεχωρίσει κανεὶς μὲ βεβαιότητα αὐτὰ ποὺ ἀναφέρονται στοὺς Θασίους[4]. Σαφὴ καὶ ἐνδεικτικὰ εἶναι ὁρισμένα μόνο ἀποσπάσματα, ποὺ ἀναφέρονται στὶς μάχες ποὺ ἔδωσαν οἱ Θάσιοι μὲ τὴ θρακικὴ φυλὴ τῶν Σαΐων γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς ἀποικίας Στρύμης. Οἱ μάχες αὐτὲς φαίνεται ὅτι ἦταν ἰδιαίτερα σκληρὲς καὶ φονικές. Σὲ μιὰ μάλιστα ἀπὸ αὐτὲς σκοτώθηκε ὁ φίλος τοῦ Ἀρχιλόχου στρατηγὸς Γλαῦκος[5] καὶ κόντεψε νὰ χάσει τὴ ζωή του κι ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχίλοχος.

---

1. Στοὺς πολέμους αὐτοὺς οἱ Πάριοι εἶχαν χρησιμοποιήσει, ὅπως παρατηρεῖ ὁ *J. Pouilloux*, ὅ.π., 14, ὡς βάση τῶν ἐπιχειρήσεών τους τὴ Θάσο, ποὺ ἡ ἰσχυρὴ ἀκρόπολή της πρόσφερε σὲ αὐτοὺς ἀσφαλὲς καταφύγιο.— Στοὺς πολέμους τους οἱ ἄποικοι ἐνισχύθηκαν στρατιωτικὰ ἀπὸ τὴ μητρόπολή τους μὲ τὴν ἀποστολὴ διαφόρων ὁμάδων ἀποίκων (βλ. *R. Werner*, Probleme der Rechtsbeziehungen zwischen Metropolis und Apoikie, *Chiron* 1(1971)44). Ἐπικεφαλῆς μιᾶς τέτοιας ὁμάδας ἦταν ὁ Ἀρχίλοχος, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ σωστὴ ἑρμηνεία τῶν χρησμῶν ποὺ προτάθηκε, καθὼς κι ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ Οἰνομάου ἀπὸ τὰ Γάδαρα, βλ. *Εὐσεβ.* V, 31, 1. 33, 1. VI, 7, 8. *F.Lasserre*, Les épodes, 211-213. *J. Pouilloux*, ὅ.π., 26 καὶ σημ. 3. Πιθανῶς σὲ μιὰ τέτοια ἀποστολὴ βοήθειας νὰ ἀναφέρονται καὶ οἱ ἀκρωτηριασμένοι στίχοι τοῦ *Μνημείου* (IV, A, 15 κέ.), βλ. *J. Pouilloux*, ὅ.π., 26.— Γενικὰ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς στρατιωτικῆς βοήθειας τῶν ἀποικιῶν ἀπὸ τὶς μητροπόλεις τους βλ. *A. J. Graham*, Colony and Mother City in Ancient Greece, New York 1971, 73-74.

2. Φαίνεται ὅτι ἔγραψε καὶ ποίημα, μὲ τὸ ὁποῖο παρακινοῦσε τοὺς συμπολίτες του νὰ ἐπιχειρήσουν μιὰ ἐκστρατεία στὴ Θράκη, βλ. *F. Lasserre*, ὅ.π., σ. XVII. Βλ. ἐπίσης *Ν. Κοντολέοντος*, ὅ.π., 89, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἀρχίλοχος γιὰ τὴν πολεμικὴ παρότρυνση τῶν Παρίων εἶχε χρησιμοποιήσει τὸ μυθικὸ παράδειγμα τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἡρακλῆ ἐναντίον τῶν Θρακῶν. Σχετικὰ μὲ τὴ χρήση τοῦ μυθικοῦ παραδείγματος στὴν ἐθνικὴ διαπαιδαγώγηση τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα βλ. *Δ. Κ. Σαμσάρη*, Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ἡ ψυχολογικὴ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ του. Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῆς ψυχολογικῆς στρατηγικῆς του, *Μέγας Ἀλέξανδρος (2300 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του)*, Ἀφιέρωμα Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1980, 202-204.

3. Ὅπως παρατηροῦν οἱ *F. Lasserre - A. Bonnard*, Archiloque. Fragments, Paris 1958, σελ. XVI, ἡ ποίηση τοῦ Ἀρχιλόχου περιεῖχε πολλὲς στρατιωτικὲς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὶς ἐκστρατεῖες τῶν Θασίων ἐναντίον τῶν Θρακῶν.

4. Πρβ. *J. Pouilloux*, ὅ.π., 30.

5. Βλ. *Ἀρχιλόχου*, Τετράμετρα, ἀποσπ. 130-110 (ἔκδ. *F. Lasserre - A. Bonnard*),

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ μάχη αὐτὴ θὰ ἦταν σωστὴ πανωλεθρία γιὰ τοὺς Θασίους. Γιατὶ διαφορετικὰ δὲν ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη χαρὰ τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴ σωτηρία του, μολονότι ἔχασε τὴν ἀσπίδα του[1].

Ἀπὸ ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Καλλιμάχου[2], ποὺ μιλᾶ γιὰ τὸ φόνο τοῦ Θρᾴκα Οἰσύδρη, πληροφορούμαστε γιὰ κάποιο πόλεμο τῶν Παρίων (τῆς Θάσου;) μὲ τοὺς Βισάλτες. Σύμφωνα μὲ τὴν ἑρμηνεία τοῦ ἀποσπάσματος ποὺ πρότεινε ὁ J. Pouilloux, οἱ Πάριοι εἶχαν πολιορκηθεῖ ἀπὸ τοὺς Βισάλτες[3]. Γι' αὐτὸ κατέφυγαν στὴ διαιτησία τοῦ Ἀπόλλωνος τῶν Δελφῶν, ὁ ὁποῖος καταδίκασε τοὺς πρώτους στὴν πληρωμὴ ἑνὸς προστίμου: *τὸ ἀρέσκον Βισάλταις ἐπιτίμιο(ν τ)ίνειν ἔχρησεν ὁ θεός*[4]. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτό, ἂν συνδυαστεῖ μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Βισάλτες κατοικοῦσαν Δ τοῦ Στρυμόνα, δείχνει καθαρὰ κάποια ἀποτυχημένη ἀποικιακὴ δραστηριότητα τῶν Θασίων στὴ δυτικὴ παραλία τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου.

Ἐνῶ διαθέτουμε μερικὲς πενιχρὲς εἰδήσεις, ἢ ἔστω καὶ ὑπαινιγμούς, σχετικὰ μὲ τοὺς πολέμους τῶν Θασίων μὲ τὶς μακρινὲς φυλὲς τῶν Σαΐων καὶ τῶν Βισαλτῶν, δὲν ἔχουμε ὅμως καμιὰ ἀπολύτως πληροφορία γιὰ τὶς σχέσεις τους μὲ τὴν κοντινότερη θρακικὴ φυλὴ τῶν Ἠδωνῶν, ποὺ στὴ χώρα τους ἱδρύθηκαν ὅλες σχεδὸν οἱ θασιακὲς ἀποικίες. Ἀκόμη κι ἂν ὑποθέσουμε τὴ

ὅπου μιλᾶ γιὰ τὸ φίλο του Γλαῦκο. Σύμφωνα μὲ τὴν ἑρμηνεία τῶν ἐκδοτῶν, στὰ ἀποσπάσματα αὐτὰ γίνεται στὴν οὐσία λόγος γιὰ δυὸ διαφορετικὲς μάχες, στὶς ὁποῖες πῆρε μέρος (;) ὁ Γλαῦκος. Ἡ πρώτη ἔληξε μὲ τὴ νίκη τῶν Παρίων· εἶναι ἡ μάχη, στὴν ὁποία ἀναφέρει ὁ ποιητὴς τὴν κατασκευὴ ἑνὸς ὀχυρώματος. Καί, ὅπως ὑποθέτουν οἱ ἐκδότες, πιθανῶς νὰ πρόκειται γιὰ κάποιο ἐπεισόδιο ἀπὸ τὸν ἀποικισμὸ τοῦ νησιοῦ. Ἡ δεύτερη μάχη εἶναι δύσκολο νὰ προσδιοριστεῖ ποῦ ἔγινε. Ἀναφέρεται πάντως σὲ αὐτὴ μιὰ ἀπόβαση κι ἔπειτα διάφορες συμπλοκὲς μπροστὰ στὸ ὀχύρωμα τῶν ἐχθρῶν.— Ἐπίσης πρβ. καὶ μιὰ ἀρχαϊκὴ ἐπιγραφὴ τῆς Θάσου, ποὺ μνημονεύει κάποιο Γλαῦκο (βλ. *J. Pouilloux*, Glaucos, fils de Leptine, Parien, *BCH* 79(1955)75-86). Σύμφωνα μὲ τὸν ἐκδότη τῆς ἐπιγραφῆς, θὰ πρέπει αὐτὸς νὰ ἀνήκει στὴν πρώτη γενιὰ τῶν Παρίων ἀποίκων. Τὸ πατρώνυμο (Λεπτίνου) μάλιστα συμφωνεῖ μὲ αὐτὸ ποὺ δίνει ὁ *Ἀρχίλοχος*, Τετράμετρα, ἀποσπ. 115: «τοῖς ἀνθρώποισι θυμός, Γλαῦκε, Λεπτίνεω παῖ...».

1. *Ἀρχιλόχου*, Ἐλεγεῖα, ἀποσπ. 13(ἐκδ. *F. Lasserre - A. Bonnard*): «Ἀσπίδι μὲν Σαΐων τις ἀγάλλεται, ἣν παρὰ θάμνῳ / ἔντος ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων· / ψυχὴν δ'ἐξεσάωσα. Τί μὲ μέλει ἀσπὶς ἐκείνη; / ἐρρέτω· ἐξαῦτις κτήσομαι οὐ κακίων».

2. *R. Pfeiffer*, Callimachus, I, ἀποσπ. 104. Πρβ. καὶ *F. Hiller von Gärtringen*, Noch einmal das Archilochos - Denkmal von Paros, *NGG* 1(1934/36)40, ὁ ὁποῖος συνέδεσε αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα μ' ἐκεῖνο τῆς πέμπτης στήλης τοῦ *Μνημείου* τοῦ Ἀρχιλόχου.

3. Ἂν ἡ πολιορκία δὲν εἶχε γίνει σὲ κάποια θασιακὴ ἀποικία τῆς Περαίας ἀλλὰ στὴν ἴδια τὴ Θάσο, τότε αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ Βισάλτες εἶχαν στὴν κατοχή τους στόλο· γιὰ τὸ πρόβλημα αὐτὸ πρβ. *D. Samsaris*, Recherches sur l'histoire de la navigation chez les habitants de la vallée du cours inférieur du Strymon dans l'antiquité, *Thracia Pontica I* (ὑπὸ δημοσίευση).

4. *J. Pouilloux*, Thasos, 30-31.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

σύναψη κάποιας συνθήκης φιλίας μὲ τοὺς Ἠδωνοὺς ἡγεμόνες[1], δὲν πρέπει πάντως νὰ ἀποκλείσουμε κατοπινὲς ἐχθροπραξίες μεταξύ τους. Τὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα τοῦ Πάριου ἔφηβου (6ου π.Χ. αἰ.), ποὺ βρέθηκε πρόσφατα στὴν Ἀμφίπολη, μαρτυρεῖ κάποια μάχη ἀνάμεσα στοὺς Παρίους καὶ τοὺς Θράκες Ἠδωνοὺς στὴν περιοχὴ τῆς πόλης αὐτῆς[2]. Ἐξάλλου οἱ ἀκροπόλεις τῆς Νεάπολης, Γαληψοῦ καὶ Οἰσύμης, καθὼς καὶ τὰ τειχισμένα θασιακὰ ἐμπόρια τῆς Περαίας, φανερώνουν ἀναμφισβήτητα τὸ θρακικὸ κίνδυνο ποὺ ἀπειλοῦσε τοὺς Θασίους ἀποίκους.

Θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ καταλήξουμε σὲ ὁρισμένα συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὶς σχέσεις, εἰρηνικὲς ἢ ἐχθρικές, τῶν Θασίων καὶ Ἠδωνῶν, ἂν ὑπῆρχαν τουλάχιστον μερικὲς εἰδήσεις γιὰ τὸν πόλεμο ἀνάμεσα στοὺς Θασίους ἀποίκους τῶν Κρηνίδων[3] καὶ τοὺς Θράκες (στὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.), ὁ ὁποῖος εἶχε προκαλέσει καὶ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Φιλίππου Β'. Δυστυχῶς ἡ μοναδικὴ πηγή, ὁ Ἀρτεμίδωρος, σ' ἕνα ἀπόσπασμά του ποὺ διέσωσε ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος[4], ἀναφέρει τὸν πόλεμο αὐτὸν ἐντελῶς ἐπιγραμματικὰ καὶ μιλᾶ γενικὰ γιὰ Θράκες, χωρὶς νὰ κατονομάζει τὴ θρακικὴ φυλή. Οἱ περισσότεροι σχεδὸν ἐρευνητὲς πίστευαν ὅτι πρόκειται γιὰ τοὺς Θράκες τοῦ Κετριπόριος[5], ποὺ μέσα στὸ κράτος του βρίσκονταν οἱ Κρηνίδες[6]. Ὁ P. Collart ὅμως μὲ πειστικὰ ἐπιχειρήματα θεμελίωσε τὴν ἄποψη τοῦ A. Pickard[7] ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιτέθηκαν τὸ 356 π.Χ. ἐναντίον τῶν Κρηνιτῶν[8] ἦταν οἱ

---

1. Αὐτὸ τουλάχιστον προκύπτει ἀπὸ ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ *Μνημείου*, βλ. *F. Hiller von Gärtringen*, ὅ.π., 47. *J. Pouilloux*, ὅ.π., 30.

2. Βλ. *Ἔργον* 1973, 41.

3. Γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς ἀποικίας αὐτῆς βλ. *P. Collart*, Philippes, 133 κέ., ὅπου οἱ σχετικὲς πηγὲς καὶ ἡ βιβλιογραφία.

4. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Φίλιπποι ...Ἀρτεμίδωρος ἐν ἐπιτομῇ τῶν ἕνδεκα «καὶ πόλις Φίλιπποι τὸ παλαιὸν Κρηνίδες»· τοῖς δὲ Κρηνίταις πολεμουμένοις ὑπὸ Θρᾳκῶν βοηθήσας Φίλιππος Φιλίππους ὠνόμασεν».

5. Βλ. π.χ. *A. Höck, JCP* 1877, 839. *Hermes* 24(1891)105 κέ. *J. Kaerst*, Geschichte des hellenistischen Zeitalters, I, 150 κέ. *F. Hampl*, Der König der Makedonen, Leipzig 1934, 39.

6. Πρβ. *Ἀριστοτ.* Ἱστ. ζ., IX, 36, σ. 620α 33: «Ἐν δὲ Θρᾴκῃ τῇ καλουμένῃ ποτὲ Κεδριπόλιος ἐν τῷ ἕλει θηρεύουσιν οἱ ἄνθρωποι τὰ ὀρνίθια κοινῇ μετὰ ἱεράκων». Τὸ ἕλος ποὺ ἀναφέρεται ἦταν τῶν Φιλίππων (Κρηνίδων), βλ. *P. Collart*, Philippes, 148 καὶ σημ. 4.

7. *A. W. Pickard, CAH*, VI, 208.

8. *P. Collart*, Philippes, 152-154. Τὴ θέση του ὁ P. Collart τὴ στηρίζει στὰ ἑξῆς ἐπιχειρήματα: 1) ὅτι ὁ Κετρίπορις, κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, βρισκόταν σὲ φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἑπομένως δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπιτεθεῖ ἐναντίον μιᾶς ἀποικίας τῶν Θασίων, ποὺ ἦταν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Ἐπιπλέον αὐτὴ εἶχε ἱδρυθεῖ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Καλλιστράτου, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἐξόριστος, ἐνεργοῦσε μὲ γνώμονα τὰ ἀθηναϊκὰ συμφέροντα· 2) ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ συμβούλευε στὸν Κετρίπορι κάτι τέτοιο ὁ σύμβουλός του Ἀθηναῖος Ἀθηνόδωρος. Τὴ θέση τοῦ *P. Collart* υἱοθετεῖ καὶ ὁ *P. Cloché*, Histoire de la Macédoine jusqu'à l'avènement d'Alexandre le Grand, Paris 1960, 158.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Θράκες τοῦ Κερσοβλέπτη. Ἑπομένως, ἂν ἡ ἐπίθεση ἔγινε ἀπὸ τὸν Κερσοβλέπτη, ὅπως θεωρεῖται πιὸ πιθανό[1], δὲν πρόκειται γιὰ ἀντιστασιακὸ ἀγώνα τῶν Θρακῶν, ἀλλὰ γιὰ δυναστικὲς ἔριδες τῶν ἀπογόνων τοῦ Κότυος. Σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωση ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνει κανεὶς ὅτι ἡ ἵδρυση τῆς θασιακῆς ἀποικίας τῶν Κρηνίδων πραγματοποιήθηκε εἰρηνικὰ καὶ μὲ τὴν ἀνοχὴ τοῦ τότε ἡγεμόνα τῆς περιοχῆς αὐτῆς, Βηρισάδη, πατέρα τοῦ Κετριπόριος. Φαίνεται ὅτι αὐτὸς εἶχε συμφέροντα ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῆς ἀποικίας αὐτῆς[2].

Ἰσχυρὴ ἀντίσταση ἀπὸ τὶς θρακικὲς φυλὲς συνάντησαν οἱ Ἕλληνες ἄποικοι, ποὺ ἐπιχείρησαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν πλούσια περιοχὴ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνα. Τὸ μέγεθος τῆς ἀντίστασης φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸ μεγάλο χρονικὸ διάστημα (70 περίπου χρόνια) ποὺ μεσολάβησε ἀπὸ τὶς πρῶτες ἀπόπειρες τῶν Ἀθηναίων ὡς τὴν ἵδρυση τῆς Ἀμφίπολης. Ἰδιαίτερα ὑπογραμμίζει τὴ μαχητικότητα τῶν θρακικῶν φυλῶν τῆς περιοχῆς τὸ γεγονὸς ὅτι κατόρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς πρώτους ἀποίκους σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ οἱ ἴδιοι βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν περσικὴ κυριαρχία· ἐνῶ λίγα χιλιόμετρα πιὸ κάτω, στὴν Ἠιόνα, ἦταν ἐγκαταστημένη περσικὴ φρουρὰ μὲ ἀρχηγὸ τὸ Βόγη[3].

Πρῶτος, ἀπ' ὅσο τουλάχιστον γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες πηγές, ποὺ ἐπιχείρησε (στὰ τέλη τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.) νὰ ἱδρύσει μιὰ ἀποικία Μιλησίων στὴν περιοχὴ αὐτή, ἦταν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος. Αὐτὸς εἶχε λάβει ὡς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν του ἀπὸ τὸ Δαρεῖο τὴν ἡδωνικὴ πόλη Μύρκινο[4], ποὺ ἔσπευσε νὰ τὴν τειχίσει καὶ νὰ ἐγκαταστήσει σὲ αὐτὴ Μιλησίους ἀποίκους[5]. Τὰ σχέδιά του ὅμως ματαιώθηκαν, πρὶν ἀκόμη προλάβει νὰ τελειώσει τὴν ὀχύρωση τῆς πόλης. Ὁ στρατηγὸς Μεγάβαζος, ποὺ ἤξερε καλὰ τὰ μέρη αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Σιριοπαιόνων, ἔπεισε τὸ Δαρεῖο νὰ ἀνακαλέσει τὸν Ἰστιαῖο στὰ Σοῦσα[6]. Κι αὐτό, γιατὶ διέβλεπε πόσο ἐπικίν-

---

1. Γιατὶ διαφορετικὰ δὲν ἐξηγεῖται πῶς οἱ Θράκες τῆς περιοχῆς δὲν ἀντέδρασαν στὴν ἵδρυση τῆς ἀποικίας τὸ 361 π.Χ. καὶ ἐπιτέθηκαν ἐναντίον της ὕστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια. Ἐκτὸς βέβαια, ἂν εἶχαν ἀντιδράσει καὶ τότε, ἀλλὰ ἁπλούστατα οἱ πηγὲς δὲ διέσωσαν σχετικὲς εἰδήσεις.

2. Πρβ. π.χ. τὴν περίπτωση τῶν Σκυθῶν βασιλέων, οἱ ὁποῖοι διευκόλυναν τὴν ἵδρυση καὶ ἐδραίωση τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν στὴν περιοχή τους (*M. Rostovtzeff*, Iranians and Greeks in South Russia, Oxford 1922, 64-65).

3. Ἴσως ὅμως ἀντίθετα οἱ Θράκες νὰ εἶχαν στὸν ἀντιστασιακό τους ἀγώνα καὶ τὴ βοήθεια τῶν Περσῶν, ἀφοῦ εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν κοινὸ μὲ αὐτοὺς ἐχθρό.

4. *Ἡροδ.* V, 23.

5. *Ἡροδ.* V, 11. 24. Πρβ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, 140.

6. *Ἡροδ.* V, 23: «Ὦ βασιλεῦ, κοῖόν τι χρῆμα ἐποίησας, ἀνδρὶ Ἕλληνι δεινῷ τε καὶ σοφῷ δοὺς ἐγκτίσασθαι πόλιν ἐν Θρηίκῃ, ἵνα ἴδῃ τε ναυπηγήσιμός ἐστι ἄρθμος καὶ

δυνη ἦταν ἡ κατοχὴ ἀπὸ τὸν Ἰστιαῖο μιᾶς τόσο πλούσιας περιοχῆς, ἡ ὁποία βρισκόταν ἀνάμεσα στοὺς Θράκες τῆς ἐνδοχώρας καὶ τοὺς Ἕλληνες ἀποίκους τῶν παραλίων.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἰωνικῆς ἐπανάστασης, ὁ Ἀρισταγόρας, συνεχίζοντας τὰ σχέδια τοῦ πεθεροῦ του, Ἰστιαίου, ὁδήγησε τοὺς Μιλησίους, ποὺ εἶχαν ἐγκαταλείψει τὴν πόλη τους, στὴν περιοχὴ αὐτή. Τὴν ἴδια ὅμως χρονιὰ σκοτώθηκαν ὅλοι σὲ μιὰ μάχη μὲ τοὺς Θράκες. ποὺ δόθηκε κοντὰ στὴ θέση τῶν Ἐννέα ὁδῶν[1].

Μετὰ τοὺς Μιλησίους, ἀρχίζουν πιὰ τὶς ἀπόπειρές τους οἱ Ἀθηναῖοι, ποὺ τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτὴ χρονολογεῖται τουλάχιστον ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου π.Χ. αἰώνα[2]. Τὸ 470/69 π.Χ. ὁ Κίμων κατάφερε, ὕστερα ἀπὸ πολιορκία, νὰ καταλάβει τὴν Ἠϊόνα[3], ὅπου ἐγκαταστάθηκαν Ἀθηναῖοι κληροῦχοι. Ἡ κατάληψη τοῦ περσικοῦ αὐτοῦ φρουρίου ἦταν δύσκολο ἔργο, γιατὶ ὁ διοικητής του Βόγης δεχόταν πιθανῶς ἐνισχύσεις καὶ κάθε εἴδος βοήθειας ἀπὸ τοὺς Θράκες. Ἔτσι, γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἀποστολὴ βοήθειας ἀπὸ τοὺς Θράκες, χρειάστηκε ὁ Κίμων νὰ ἀνεβεῖ μὲ τὸ στρατό του πάνω ἀπὸ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα ὡς τὴ λίμνη Κερκινῖτιν καὶ νὰ λεηλατήσει τὰ χωριά τους[4]. Στὴν ἐπιχείρηση αὐτὴ ἀντιπερισπασμοῦ εἶχε πάρει μέρος κι ὁ ποιητὴς Αἰσχύλος. Τότε μάλιστα εἶδε γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὰ θρακικὰ χωριὰ τῆς περιοχῆς, ποὺ τὰ ἀναφέρει, ὕστερα ἀπό τρία χρόνια, στὸ ἔργο του *Πέρσαι*[5].

πολλοὶ κωπέες καὶ μέταλλα ἀργύρεα, ὅμιλός τε πολλὸς μὲν Ἕλλην περιοικέει, πολλὸς δὲ βάρβαρος».

1. *Ἡροδ.* V, 124. 126. Τὸ ὄνομα τῆς πόλης, ποὺ κοντά της ἔγινε ἡ μάχη, μᾶς τὸ γνωρίζει ὁ *Θουκυδίδης*, IV, 102.— Ὁ *Δ. Λαζαρίδης*, Ἀμφίπολις καὶ Ἄργιλος, 12, ὑποθέτει ὅτι ὁ οἰκισμός, ποὺ ἵδρυσαν οἱ Μιλήσιοι, ἦταν οἱ Ἐννέα ὁδοί, ποὺ τὸ ὄνομά τους, σύμφωνα μὲ τὸν *P. Perdrizet*, Études amphipolitaines, *BCH* 46(1922)41, εἶναι ἐξελληνισμένη μορφὴ κάποιου θρακικοῦ ὀνόματος.

2. Πρβ. τὴν περίπτωση τοῦ Πεισιστράτου, ποὺ ἦρθε ὡς ἐξόριστος στὴν περιοχὴ αὐτὴ γιὰ νὰ κάνει τὴν τύχη του (*Ἀριστοτ.* Ἀθην. πολ. XV, 2: «...παρῆλθεν εἰς τοὺς περὶ Πάγγαιον τόπους, ὅθεν χρηματισάμενος καὶ στρατιῶτας μισθωσάμενος...»). Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ Πεισιστράτου δείχνει ὅτι στὴν ἐποχή του ἡ περιοχὴ εἶχε ἤδη προσελκύσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἀθηναίων.

3. Βλ. *J. Smart*, Kimon's Capture of Eion, *JHS* 87(1967)136 κέ. *Χ. Πελεκίδη*, Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Πεντηκονταετίας, *Δωδώνη* 3(1974)426-427.

4. *Πλουτ.* Κίμων, 4.— Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀντιπερισπασμὸ αὐτό, ὁ Κίμων χρησιμοποίησε γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἠϊόνος κι ἕνα στρατήγημα (*Πολυαιν.* VII, 24)· ἄλλαξε τὸ ροῦ τοῦ Στρυμόνα ἔτσι, ὥστε τὰ νερά του νὰ μποῦν ἀπὸ τὶς πύλες καὶ νὰ πλημμυρίσουν τὴν πόλη.

5. *Αἰσχυλ.* Πέρσαι, στ. 867-872: «Οἱαι Στρυμονίου πελάγους Ἀχε/λωΐδες εἰσὶ πάροικοι/θρηκίων ἐπαύλων,/λίμνας τ' ἔκτοθεν αἳ κατὰ χέρσον ἐ/ληλαμέναι περὶ πύργον. Πρβ. *F. Blass*, Aeschylos, Perser und die Eroberung von Eion, *RM* 1874, 481.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μὲ τὴν κατάληψη τῆς Ἠιόνος οἱ Ἀθηναῖοι ἐξασφάλισαν μιὰ στρατιωτικὴ βάση στὴ Θράκη. Ὡστόσο ἡ διείσδυση στὴν ἐνδοχώρα δὲν ἦταν εὔκολη ὑπόθεση, γιατὶ οἱ Θράκες προέβαλλαν ἰσχυρὴ ἀντίσταση. Ἔτσι, ὅταν τὴν ἑπόμενη χρονιὰ (469/8 π.Χ.) ἐπιχείρησαν πιθανῶς νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν περιοχὴ τῶν Ἐννέα ὁδῶν, ἀποκρούστηκαν ἀπὸ τοὺς Θράκες καὶ εἶχαν σοβαρὲς ἀπώλειες[1].

Τὸ 464 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνῶ πολιορκοῦσαν τὴ Θάσο, ἔστειλαν δέκα χιλιάδες ἀποίκους, πολίτες καὶ συμμάχους, μὲ ἀρχηγοὺς τὸ Λέαγρο καὶ Σωφάνη[2], πιθανῶς μὲ σκοπὸ νὰ καταλάβουν τὰ μεταλλεῖα τῆς Σκαπτῆς Ὕλης[3] καὶ νὰ ἀποικίσουν τὴ θέση τῶν Ἐννέα ὁδῶν[4]. Αὐτοὶ κατόρθωσαν νὰ καταλάβουν τὶς Ἐννέα ὁδούς. Ὅταν ὅμως προχώρησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικό, βρέθηκαν ἀντιμέτωποι μὲ τοὺς Θράκες καὶ σὲ μιὰ μάχη, ποὺ δόθηκε κοντὰ στὴ Δραβῆσκο, ἔπαθαν σωστὴ πανωλεθρία καὶ σκοτώθηκαν ὅλοι τους[5]. Τὸ τραγικὸ αὐτὸ τέλος μιᾶς τόσο πολυάριθμης ἀποστολῆς ἀποίκων θὰ δημιουργοῦσε ἀμφιβολίες σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμό τους, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ συμπληρωματικὴ πληροφορία τοῦ Παυσανία ὅτι ἡ ἦττα τους ὀφειλόταν σὲ αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση τῶν Θρακῶν[6]. Ἐξάλλου, πιστεύω ὅτι ὁ Θουκυδίδης, γράφοντας ὅτι οἱ ἄποικοι *διεφθάρησαν ὑπὸ τῶν Θρακῶν ξυμπάντων*[7], διορθώνει τὸν Ἡρόδοτο ποὺ ἀναφέρει ὅτι αὐτοὶ σκοτώθηκαν μόνο *ὑπὸ Ἠδωνῶν*[8]. Ἐπίσης θέλει πιθανῶς νὰ τονίσει ὅτι ἡ ἦττα, κατὰ τὴ γνώμη του, ὀφειλόταν στὴν τεράστια

---

1. Σχολ. στὸν *Αἰσχιν.* Περὶ παραπρεσβ., 34: «Τὸ πρῶτον μὲν Λυσιστράτου καὶ Λυκούργου καὶ Κρατίνου στρατευόντων ἐπ' Ἠιόνα τὴν ἐπὶ Στρυμόνι διεφθάρησαν ὑπὸ Θρᾳκῶν, εἰληφότες Ἠιόνα ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησι Φαίδωνος». Πρβ. *J. Smart*, ὅ.π. *Χ. Πελεκίδη*, ὅ.π., 427, 434 κέ.

2. *Ἡροδ.* IX, 75. *Θουκ.* I, 100. IV, 102. *Ἰσοκρ.* Περὶ εἰρήνης, 88. *Διοδ.* XI, 70. XII, 68. *Παυσαν.* I, 29, 4. Σχολ. *Αἰσχιν.* Περὶ παραπρεσβ., 34.

3. Πρβ. *Ἡροδ.* IX, 75: «Σωφάνεα ...ἀποθανεῖν... περὶ τῶν μετάλλων τῶν χρυσείων μαχόμενον».

4. Πρβ. *Θουκ.* I, 100, 3: «...τῶν μὲν Ἐννέα ὁδῶν αὐτοὶ ἐκράτησαν, ἃς εἶχον Ἠδωνοί, προελθόντες δὲ τῆς Θρᾴκης ἐς μεσόγειαν διεφθάρησαν ἐν Δραβήσκῳ τῇ Ἠδωνικῇ ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν ξυμπάντων, οἷς πολέμιον ἦν τὸ χωρίον κτιζόμενον».

5. Βλ. *Θουκ.* ὅ.π., ὁ ὁποῖος, ὅπως πιστεύω, διορθώνει τὸν *Ἡρόδοτο*, IX, 75, ποὺ γράφει ὅτι ἡ μάχη ἔγινε κοντὰ στὴ Δάτο. Γιὰ τὸ ὅτι πραγματικὰ ὁ Ἡρόδοτος σφάλλει στὸ σημεῖο αὐτὸ βλ. σχετικὰ *P. Perdrizet*, Scaptésylé, *Klio* 19(1910)13 καὶ σημ. 5.

6. *Παυσαν.* I, 29, 4: «...ἀνέλπιστοι ἐπιθέμενοι (οἱ Θρᾷκες)...». - Ἑπομένως δὲν μπορεῖ νὰ γενικευτεῖ γιὰ ὅλη τὴν αἰγαιακὴ Θράκη καὶ γιὰ ὅλες τὶς περιπτώσεις τὸ συμπέρασμα τοῦ *Ch. Danov* (Zum Kriegswesen bei den Thrakern, 46) ὅτι τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖο τῆς πολεμικῆς τακτικῆς τῶν Θρακῶν ἦταν ἡ κατὰ μέτωπο σύγκρουση μὲ τὸν ἐχθρό. Ἀντίθετα, νομίζω ὅτι ὡς χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τῆς τακτικῆς τῶν ὀρεσίβιων κυρίως Θρακῶν θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὁ ἀκλεφτοπόλεμος». Βλ. καὶ πιὸ πάνω, σ. 19.

7. *Θουκ.* I, 100, 3.

8. *Ἡροδ.* IX, 75.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν Θρακῶν. Ἀπὸ τὴν πληροφορία αὐτὴ τοῦ Θουκυδίδη προκύπτει ἀκόμη τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ θρακικὲς φυλὲς τῆς περιοχῆς, μπροστὰ στὸν κοινὸ κίνδυνο τῆς διείσδυσης τῶν Ἑλλήνων, εἶχαν κάνει κάποιο στρατιωτικὸ συνασπισμό[1].

Ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὲς ἀποτυχημένες ἀπόπειρες[2], οἱ Ἀθηναῖοι κατάφεραν τελικὰ τὸ 437/6 π.Χ. νὰ καταλάβουν τὴ θέση τῶν Ἐννέα ὁδῶν χρησιμοποιώντας ὡς στρατιωτικὴ βάση τὴν Ἠιόνα. Ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπιχείρησης τοῦ 437/6 π.Χ. ἦταν ὁ Ἄγνων, ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νὰ νικήσει τοὺς Θράκες καὶ νὰ ἱδρύσει στὴ θέση τῶν Ἐννέα ὁδῶν τὴ γνωστὴ ἀποικία τῆς Ἀμφίπολης[3].

Ἡ θέση τῆς Ἀμφίπολης ἦταν σπουδαία ἀπὸ γεωστρατηγικὴ καὶ γεωοικονομικὴ ἄποψη καὶ ἀναμφισβήτητα ἐξασφάλισε πολλὰ προνόμια στοὺς Ἀθηναίους. Τὸ ἀρχικὸ ὅμως σχέδιο τῶν Ἀθηναίων, νομίζω, δὲν ἦταν ἡ ἵδρυση μιᾶς ἀποικίας στὴ θέση αὐτή, ποὺ ἀπέχει λίγα μόνο χιλιόμετρα ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἡ ἐπιχείρηση τοῦ Λεάγρου καὶ Σωφάνη (τὸ 464 π.Χ.) δείχνει ὅτι στόχος τῶν Ἀθηναίων ἦταν ἡ ἐνδοχώρα μὲ τὰ πλούσια μεταλλεῖα καὶ τὶς εὔφορες ἐκτάσεις γῆς.

Ἔτσι, γεννιέται τὸ εὔλογο ἐρώτημα γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι περιόρισαν τὰ ἐνδιαφέροντά τους καὶ ἀρκέστηκαν στὴν κατοχὴ μιᾶς παραλιακῆς θέσης. Ἕνας λόγος θὰ ἦταν βέβαια ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἀθήνας μπροστὰ στὸν κίνδυνο τῆς ὁλοένα αὐξανόμενης δύναμης τῶν Μακεδόνων. Ὁ κυριότερος ὅμως λόγος νομίζω πὼς ἦταν ἡ ἰσχυρὴ ἀντίσταση τῶν Θρακῶν, ἡ ὁποία ἔκανε τοὺς Ἀθηναίους νὰ πειστοῦν ὅτι ἡ διείσδυση στὴν ἐνδοχώρα ἦταν, ἂν ὄχι ἀδύνατη, τουλάχιστον πολὺ δύσκολη κι ἀπαιτοῦσε μεγάλες θυσίες σὲ ἔμψυχο ὑλικό. Καὶ στὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ πολίτες θεωροῦνταν πιὰ ὑλικὸ πολὺ πολύτιμο γιὰ νὰ τὸ ξοδεύει κανεὶς σὲ τόσο φονικὲς καὶ ἀμφίβολες στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις[4]. Ὁ Περικλῆς, ποὺ κυβερνοῦσε τότε τὴν Ἀθήνα, εἶ-

---

1. Ἴσως δὲ θὰ ἦταν ἀπίθανο νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι ἡ νίκη τῶν Θρακῶν στὴ Δραβῆσκο ὀφειλόταν καὶ στὴ στρατιωτικὴ βοήθεια τοῦ τότε βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α΄· γιατὶ ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἀθηναίων στὴν περιοχὴ αὐτὴ βλάπτονταν καὶ τὰ δικά του συμφέροντα, βλ. *Δ. Κανατσούλη*, Ἡ Μακεδονία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελάου, Ι. Ἐξωτερικὴ πολιτική, Θεσσαλονίκη 1964, 110.

2. Βλ. Σχολ. *Αἰσχιν.* Περὶ παραπρεσβ., 34: «Ἠτύχησαν Ἀθηναῖοι ἐννάκις περὶ τὰς Ἐννέα καλουμένας ὁδούς...».

3. *Θουκ.* IV, 102, 3: «...Ἡδῶνες ἐξελάσαντες ἔκτισαν τὸ χωρίον τοῦτο, ὅπερ πρότερον Ἐννέα ὁδοὶ ἐκαλοῦντο». *Διοδ.* XII, 32, 3. Σχολ. *Αἰσχιν.* Περὶ παραπρεσβ., 34. Πρβ. *J. Papastavru,* Amphipolis. Geschichte und Prosopographie, Leipzig 1936, 9-10, 11-14. *D. Asheri,* Studio sulla storia della colonizzazione di Anfipoli sino alla conquista macedone, *RFIC* 95(1967)5 κέ.

4. *Y. Garlan,* Recherches de poliorcétique grecque, Paris 1974, 275.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χε ὡς ἀρχὴ τῆς ψυχολογικῆς του στρατηγικῆς νὰ μὴν ἐκθέτει τοὺς πολίτες-στρατιῶτες σὲ κινδύνους, ὁδηγώντας τους σὲ μάχες μὲ ἀβέβαιο ἀποτέλεσμα. Αὐτὸ τὸ ἔδειξε καθαρὰ στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Σάμου. Ἐξάλλου, συχνὰ διαβεβαίωνε τοὺς συμπολίτες του ὅτι, ὅσο ἐξαρτῶταν ἀπὸ αὐτόν, θὰ κατέβαλλε πάντα κάθε δυνατὴ προσπάθεια, ὥστε νὰ διακινδυνεύουν αὐτοὶ λιγότερο τὴ ζωή τους[1].

Ἡ ἵδρυση τῆς κληρουχίας Βρέας στὴ Βισαλτία (446/5 π.Χ.)[2], στὴν ἄλλη μεριὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνα, ἐπιβεβαιώνει τὰ προηγούμενα καὶ δείχνει καθαρὰ ὅτι ὁ Περικλῆς ἀπέφευγε συστηματικὰ μιὰ ἐπικίνδυνη ἐπιχείρηση στὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου. Ἑπομένως ἡ ἐπιχείρηση γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς Ἀμφίπολης θὰ πρέπει νὰ ἦταν καλὰ μελετημένη καὶ προπαντὸς ἐξασφαλισμένη ἀπὸ τὸ θρακικὸ κίνδυνο. Ἀκόμη, σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς περίκλειας στρατηγικῆς, θὰ πρέπει νὰ ἦταν βέβαιο ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲ θὰ εἶχαν μεγάλες ἀπώλειες. Ποῦ ὀφειλόταν ὅμως αὐτὴ ἡ βεβαιότητα;

Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι ὁ Περικλῆς, ἀκολουθώντας τὴ διπλωματικὴ ὁδό, θὰ εἶχε ἐξασφαλίσει κάποια στρατιωτικὴ ὑποστήριξη. Τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι ποιοὶ τοῦ εἶχαν προσφέρει τὴ βοήθειά τους. Παλιότεροι ἐρευνητὲς εἶχαν συσχετίσει τὴν ἵδρυση τῆς Ἀμφίπολης μὲ τὴ διαμάχη τοῦ βασιλιᾶ τῆς Μακεδονίας Περδίκκα Β΄ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Φιλίππου, ἀντιπαιτητῆ τοῦ θρόνου καὶ ὑποστήριξαν τὴ σύμπραξη τοῦ τελευταίου μὲ τοὺς Ἀθηναίους[3]. Τὸ κυριότερο ἐπιχείρημά τους γι' αὐτὴ τὴ σύμπραξη ἦταν ὅτι ὁ Φίλιππος εἶχε στὴν κατοχή του τὴ Βισαλτία, ποὺ γειτόνευε μὲ τὴν Ἀμφίπολη. Τελευταῖα ὅμως ἀποδείχτηκε ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ Φιλίππου ἐκτεινόταν στὴν Ἀμφαξῖτιν καὶ ὄχι στὴ Βισαλτία[4]. Ἔτσι, δὲν ὑπῆρχαν κοινὰ ἐδαφικὰ ἐνδιαφέροντα μεταξύ τους. Ἐξάλλου, ἡ δύναμη τοῦ Φιλίππου ἦταν ἀμφισβητήσιμη καὶ δὲ νομίζω ὅτι θὰ μποροῦσε ὁ Περικλῆς νὰ βασιστεῖ ἀπόλυτα σὲ αὐτόν. Γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἦταν κάποιο ἄλλο πρόσωπο, ποὺ, μὲ τὴ στρατιωτική του ἰσχύ, θὰ εἶχε ἐμπνεύσει ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη. Κι αὐτὸ τὸ πρόσωπο δὲ θὰ ἦταν ἄλλο ἀπὸ τὸν ἰσχυρὸ βασιλιὰ τῶν Ὀδρυσῶν Σιτάλκη, ποὺ τὸν εἶχαν χρησιμοποιήσει οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μερικὰ χρόνια ἀργότερα (429 π.Χ.) ἐναντίον τοῦ Περδίκκα Β΄. Ἂν εἶναι ἔτσι, τότε μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέσει ὅτι ἡ ἐπιχείρηση γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς Ἀμφίπολης εἶχε συνδυαστεῖ μὲ ταυτόχρονη ἐπίθεση ἢ ἀντιπαρι-

---

1. *Πλουτ.* Περ. XVIII, 1. Ἡθ. 813 d-e.
2. Βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 106-107.
3. Βλ. *O. Abel*, Ἡ μέχρι Φιλίππου ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας (μεταφρ. *Μ. Δήμιτσα*), Λειψία 1860, 198 κέ. *F. Geyer*, Makedonien bis zur Thronbesteigung Philipps II., München/Berlin 1930, 52. *Ι. Παπαστασίου*, Σχέσεις Μακεδόνων καὶ Ἀθηναίων κατὰ τὸν 5ον αἰώνα, Προσφορὰ εἰς Στίλπ. Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, 520.
4. Βλ. *Δ. Κανατσούλη*, Ἡ Μακεδονία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελάου, 43-45.

026000304145

σπασμὸ τοῦ Σιτάλκη ἐναντίον τῶν αὐτόνομων Θρακῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς.

Ἰσχυρὴ ἀντίσταση ἀπὸ τὶς πολεμικὲς θρακικὲς φυλὲς τῶν Βιστόνων καὶ Σαπαίων[1], εἶχαν συναντήσει καὶ οἱ Τήιοι ἄποικοι τῶν Ἀβδήρων. Ἤδη ἕναν αἰώνα περίπου πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς (656/2 π.Χ.) Κλαζομένιοι ἄποικοι μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Τιμησία εἶχαν κάνει, μὲ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, προσπάθεια γιὰ τὴν ἵδρυση ἀποικίας στὴ θέση αὐτή[2]. Ἡ ἀπόπειρά τους ὅμως ἀπέτυχε, γιατὶ τοὺς ἐπιτέθηκαν οἱ Θράκες καὶ τοὺς ἔδιωξαν, σκοτώνοντας πιθανῶς καὶ τὸν ἀρχηγό τους. Τὸ 545 π.Χ. κατάφεραν τελικὰ οἱ Τήιοι, ὕστερα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες μὲ τοὺς Θράκες, νὰ ἱδρύσουν τὴν ἀποικία τῶν Ἀβδήρων. Γιὰ τοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς σχηματίζουμε μιὰ ἰδέα ἀπὸ τὸ δεύτερο παιάνα τοῦ Πινδάρου γιὰ τοὺς Ἀβδηρίτες. Ὅπως φαίνεται, στὶς πρῶτες μάχες ποὺ δόθηκαν, οἱ Τήιοι νικήθηκαν ἀπὸ τοὺς Θράκες κι ἀπωθήθηκαν ὡς πέρα στὸν Ἄθω. Σύντομα ὅμως ἐπέστρεψαν καὶ στὴ μάχη τοῦ Μελαμφύλλου — στὴν περιοχὴ τῶν Ἀβδήρων — κατόρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς Θράκες καὶ νὰ χτίσουν τὴν πόλη τους[3]. Ἐπίσης εἶναι γνωστὲς δυὸ ἄλλες μάχες τῶν Τηίων. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ μιὰ δόθηκε στὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου μὲ τοὺς Παίονες καὶ ἡ ἄλλη κοντὰ σ' ἕνα ποταμό, πιθανῶς τὸ Νέστο[4]. Ἡ πρώτη μάχη εἶναι πιθανὸ ὅτι ἔγινε, ὅταν ἀρχικὰ ἀπωθήθηκαν οἱ Τήιοι καὶ στὴν ὀπισθοχώρησή τους ἢ στὴν ἐπιστροφή τους πέρασαν ἀπὸ τὸ Παγγαῖο. Ἡ δεύτερη θὰ ἔγινε, ὅπως σωστὰ ὑποθέτει ὁ Δ. Λαζαρίδης, μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἀγώνων τους γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀπαραίτητης ἀγροτικῆς περιοχῆς τους[5].

Τέλος, οἱ πηγὲς διέσωσαν κι ἕνα παράδειγμα εἰρηνικῆς ἐγκατάστασης Ἑλλήνων ἀποίκων. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἀθηναίων στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο. Ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο[6], οἱ Θράκες Δόλογκες, ποὺ κατεῖχαν στὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὴ Χερσόνησο, εἶχαν προσκαλέσει στὴ χώρα τους (στὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰώνα) τὸ Μιλτιάδη, γιὸ τοῦ Κυψέλου, γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσει στὸν πόλεμό τους ἐναντίον τῆς γειτονικῆς θρακικῆς φυλῆς τῶν Ἀψινθίων. Στὸ Μιλτιάδη ὀφείλεται καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ *Μακροῦ τείχους*, ποὺ ἔνωνε τὴν Καρδία μὲ τὴν Πακτύη. Πρὸς τὰ τέλη τοῦ

---

1. Αὐτοὺς ἀναφέρουν ὡς κατοίκους τῆς περιοχῆς οἱ ἀρχαῖες πηγές, βλ. *Ἡροδ.* VII, 110. *Στραβ.* XII, 2, 549. *Plin.* H. N., IV, 40.

2. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Ἄβδηρα καὶ Δίκαια, 7-8.

3. *B. Grenfell - H. Hunt,* The Oxyrhynchus Papyri, V, London 1908, 27. *H. von Arnim,* Pindars Pâan für die Abderiten, *Wiener Eranos,* 1909, 8 κέ. *S. L. Radt,* Pindar zweiter und sechster Paian, Amsterdam 1958, 24 κέ. *M. Strack,* Die antiken Münzen von Thrazien, I, Berlin 1912, 5 κέ. *St. Casson,* Macedonia, Thrace and Illyria, 202, σημ. 3, 282.

4. *Δ. Λαζαρίδη,* Ἄβδηρα καὶ Δίκαια, 22.

5. *Δ. Λαζαρίδη,* δ.π.

6. *Ἡροδ.* VI, 34.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

6ου ἡ ἀρχὲς τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, ὅταν ἡ Χερσόνησος βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ σκυθικῆς εἰσβολῆς, οἱ Δόλογκες προσκάλεσαν ἐδῶ τὸ Μιλτιάδη Β', ὁ ὁποῖος πραγματικὰ τὸ 496 π.Χ. ἔσωσε τὴ Χερσόνησο ἀπὸ τὸ σκυθικὸ κίνδυνο[1]. Ἔτσι, μὲ τὴν ἀνοχὴ τῶν Θρακῶν, οἱ Ἀθηναῖοι ἱδρυσαν στὴν περιοχὴ αὐτὴ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀποικίες καὶ κληρουχίες.

Ὡς τὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα ὁλόκληρη ἡ παραλιακὴ ζώνη τῆς Θράκης εἶχε γεμίσει ἀπὸ ἑλληνικὲς ἀποικίες καὶ κληρουχίες, ποὺ ἀποτελοῦσαν πραγματικὲς ἑστίες ἐξελληνισμοῦ. Ὅσο λαμπρὴ ὅμως κι ἂν ἦταν ἡ πολιτιστικὴ ἐπίδραση τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν, αὐτὴ περιορίστηκε στὶς ἄμεσα γειτονικὲς περιοχές τους. Ἔτσι, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήσει γιὰ διείσδυση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα. Αὐτὸ ἔγινε μόνο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β', ὁ ὁποῖος συνέχισε τὴν ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' καὶ τῶν πρώτων Μακεδόνων βασιλέων καὶ κατέκτησε τὴ Θράκη[2]. Εἶναι γνωστὰ τὰ γεγονότα ποὺ προκάλεσαν τὴν ἐπέμβαση τοῦ Φιλίππου Β' στὴ Θράκη, καθὼς καὶ οἱ ἐκστρατεῖες του ἐναντίον τῶν Θρακῶν. Γι' αὐτὸ θὰ ἀρκεστοῦμε ἐδῶ νὰ σημειώσουμε ὁρισμένα μόνο στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴ θρακικὴ ἀντίσταση.

Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ ἀντίσταση τῶν Θρακῶν αὐτὴ τὴ φορὰ ἦταν πολὺ καλύτερα ὀργανωμένη ἀπὸ ὅ,τι στὸν 7ο καὶ 6ο π.Χ. αἰώνα. Τότε οἱ Ἕλληνες εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν αὐτόνομες καὶ σχεδὸν ἀνοργάνωτες καὶ χωρὶς «ἐθνικὴ συνείδηση» θρακικὲς φυλές. Στὴν περίπτωση ὅμως τῶν Μακεδόνων ἡ κατάσταση εἶχε ἀλλάξει. Γιατὶ μεσολάβησε ἡ ἵδρυση τοῦ ἰσχυροῦ βασιλείου τῶν Ὀδρυσῶν, ποὺ ἔνωσε καὶ ὀργάνωσε μέσα στοὺς κόλπους του τὶς περισσότερες θρακικὲς φυλές. Κι ἂν τὸ ἰσχυρὸ κράτος τοῦ Σιτάλκη δὲ διαμελιζόταν ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ Φίλιππος θὰ συναντοῦσε πολὺ πιὸ ἰσχυρὴ ἀντίσταση κι ἴσως μάλιστα νὰ μὴ κατάφερνε νὰ πραγματοποιήσει τὰ σχέδιά του. Ἀκόμη, στὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε, οἱ Θράκες ἀναμφισβήτητα εἶχαν τελειοποιηθεῖ στὴν πολεμικὴ τέχνη. Κι ἂν ὁ Φίλιππος δὲν εἶχε κάνει τὴν περίφημη ἐκείνη ἀναδιοργάνωση τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ, ἡ σύγκρουσή του μὲ τοὺς Θράκες θὰ εἶχε ἴσως ἀμφίβολα ἀποτελέσματα.

---

1. Γιὰ τοὺς Φιλαΐδες στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο βλ. *P. Foucart*, Les Athéniens dans la Chersonèse de Thrace au IVe s., *MAIBL* 38(1909), 2e partie, 83-120. *N. G. L. Hammond*, The Philaids and the Chersonese, *CQ* 6(1956), 3/4, 113-129.

2. Ὁ Ἀλέξανδρος Α', μετὰ τὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν, ἐκμεταλλεύτηκε τὴ φυγὴ τῶν Περσῶν καὶ κατέλαβε τὴν Κρηστωνία καὶ Βισαλτία, ἐπεκτείνοντας ἕως τὰ ὅρια τοῦ μακεδονικοῦ κράτους ὡς τὸν ποταμὸ Στρυμόνα· σχετικὰ βλ. *Δ. Κανατσούλη*, Ἡ Μακεδονία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελάου, 23-26. Τότε εἶχε ἱδρύσει καὶ τὴν Εὐπορία, ποὺ ἦταν πιθανῶς στρατιωτικὴ ἀποικία κοντὰ στὸ Στρυμόνα καὶ ἀκριβέστερα στὴ θέση *Ἀσσάρ* (στὸ σημ. Καλόκαστρο), βλ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Εὐπορία· πόλις Μακεδονίας, ἣν Ἀλέξανδρος ταχέως νικήσας ἔκτισε καὶ ὠνόμασε διὰ τὸ εὔπορον». Γιὰ τὴν ταύτιση τῆς θέσης της βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 117.

Μολαταῦτα ἡ ἀντίσταση τῶν Θρακῶν αὐτὴ τὴ φορὰ ἦταν γι' αὐτοὺς πολὺ πιὸ ἐπιζήμια. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς σημαντικὲς ἀπώλειές τους σὲ ἔμψυχο ὑλικό, ἀναγκάστηκαν, μπροστὰ στὸ μακεδονικὸ κίνδυνο, ὅσοι δὲ συμμάχησαν μὲ τὸ Φίλιππο νὰ στραφοῦν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ κι αὐτῶν ἀπειλοῦνταν οἱ ἀποικίες καὶ οἱ συμμαχικὲς πόλεις τῆς Θράκης. Ὁ κοινὸς κίνδυνος ἐπέβαλε ἐξωτερικὴ πολιτικὴ προσέγγισης καὶ στὶς δύο μεριές, ποὺ κατέληξε σὲ συμμαχίες. Κι ἔτσι γίνεται ἕνα θετικὸ βῆμα στὸν ἐξελληνισμὸ τῶν Θρακῶν.

Γενικά, μὲ τὴ στρατιωτικὴ κατάκτηση τῆς Θράκης, σημειώθηκε σημαντικὴ πρόοδος στὸν ἐξελληνισμό. Θὰ ἦταν ὅμως αὐτὴ πολὺ λιγότερο ἀποτελεσματική, ἂν ὁ Φίλιππος δὲν εἶχε ἱδρύσει στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα τὶς μακεδονικὲς ἀποικίες, ποὺ εἶχαν μεταβληθεῖ σὲ πραγματικὲς ἑστίες ἐξελληνισμοῦ. Ἐπειδὴ αὐτὲς εἶχαν καὶ στρατιωτικὸ χαρακτήρα, δὲν ἀντιμετώπιζαν πρόβλημα ἀσφάλειας κι ἔτσι μποροῦσαν νὰ ἐξυπηρετήσουν καλύτερα τὰ σχέδια τῶν Μακεδόνων βασιλέων. Ἀντίθετα, οἱ ἑλληνικὲς παραλιακὲς ἀποικίες θὰ μποροῦσαν νὰ συμβάλουν ἀκόμη περισσότερο στὸν ἐξελληνισμό, ἂν δὲ διέτρεχαν πάντα τὸν κίνδυνο τῶν θρακικῶν ἐπιδρομῶν, ποὺ πολλὲς φορὲς ἀπειλοῦσαν κι αὐτὴν ἀκόμη τὴν ὕπαρξή τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Α' Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

1. Χαρακτήρας τοῦ ἀποικισμοῦ

Ἀπὸ τὴν ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὶς θέσεις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν προκύπτει ὅτι ὅλες εἶχαν ἱδρυθεῖ σὲ σημεῖα ἐπίκαιρα ἀπὸ γεωοικονομικὴ, γεωσυγκοινωνιακὴ ἢ γεωστρατηγικὴ ἄποψη. Ἔτσι, ἀνάλογα μὲ τὴ θέση τους, αὐτὲς εἶχαν ἀγροτικό, ἐμπορικό, στρατιωτικὸ ἢ συνήθως μικτὸ χαρακτήρα. Γενικὰ οἱ ἀποικίες, ποὺ εἶχαν ἱδρυθεῖ στὰ θρακικὰ παράλια πρὶν ἀπὸ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση, εἶχαν καθαρὰ οἰκονομικὸ χαρακτήρα (ἀγροτικὸ ἢ ἐμπορικό)· ἐνῶ οἱ μακεδονικὲς ἀποικίες, ποὺ εἶχαν ἱδρυθεῖ στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα, εἶχαν κυρίως πολιτικοστρατιωτικὸ χαρακτήρα.

Οἱ σπουδαιότερες ἑλληνικὲς ἀποικίες τῶν θρακικῶν παραλίων (Ἀμφίπολη, Θάσος, Ἄβδηρα, Μαρώνεια, Αἶνος, Βυζάντιο, Ἀπολλωνία, Ὀδησσὸς καὶ Τόμις) ἦταν ἐμπορικές. Αὐτὸ φαίνεται κυρίως ἀπὸ τὴν εὐρεία κυκλοφορία τῶν νομισμάτων τους ὄχι μόνο σὲ ὁλόκληρη τὴ Θράκη ἀλλὰ κι ὡς τὰ πέρατα ἀκόμη τοῦ ἀρχαίου κόσμου[1]. Ἡ ἐμπορική τους ἀκμὴ ὀφειλόταν κυρίως στὴ σπουδαία, ἀπὸ γεωσυγκοινωνιακὴ ἄποψη, θέση τους· γιατὶ οἱ πιὸ πολλὲς βρίσκονταν κοντὰ σὲ ἀσφαλὴ φυσικὰ λιμάνια καί, χάρη σὲ αὐτά, ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τοὺς μεγάλους θαλάσσιους δρόμους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου[2]. Ἐπίσης στὰ λιμάνια τους κατέληγαν διάφοροι χερσαῖοι δρόμοι, ποὺ ἔρχονταν

---

1. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 152 κέ.

2. Πρβ. π.χ. τὴν Ἀμφίπολη καὶ τὴ Θάσο. Πραγματικά, ἡ Ἀμφίπολη βρισκόταν πάνω σ' ἕνα σταυροδρόμι χερσαίων δρόμων καὶ κοντὰ σ' ἕνα ἐξαιρετικὸ φυσικὸ λιμάνι. Χάρη σὲ αὐτό, χρησιμοποιώντας ὡς ἐπίνειο τὴν ἀθηναϊκὴ κληρουχία τῆς Ἠιόνος, ἐπικοινωνοῦσε μὲ τοὺς μεγάλους θαλάσσιους δρόμους τοῦ Αἰγαίου. Ἡ Θάσος πάλι εἶχε στὴ βόρεια ἀκτή της ἕνα λιμάνι πολὺ φιλόξενο γιὰ τὰ πλοῖα (βλ. *J. Pouilloux,* Thasos, 9-10. Ἀντίθετα ὁ *A. Bon,* L'Ile de Thasos, *AG* 1931, 269 κέ., φαίνεται ὅτι ὑποτιμᾶ τὴν ἀξία τοῦ λιμανιοῦ της). Γι' αὐτὸ ἀποτελοῦσε τὸν κυριότερο σταθμὸ τῶν δυὸ θαλάσσιων δρόμων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὴ Θράκη στὴ Ν Ἑλλάδα κι ὁ ἄλλος στὰ μικρασιατικὰ παράλια (Τρωάδα). Κοντὰ σὲ φυσικὰ λιμάνια ἱδρύθηκαν ἐπίσης καὶ οἱ ἀποικίες τῶν Ἀβδήρων, Αἴνου, Ἀπολλωνίας, Ἀγχιάλου καὶ Μεσημβρίας (πρβ. *Κ. Παπαϊωάννου,* Ὁ φυσικὸς λιμὴν τῆς Ἀπολλωνίας, *Θρακικὰ* 2(1929)284-294).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ἀπὸ τὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα καὶ ἐξυπηρετοῦσαν τὶς ἀνάγκες τοῦ εἰσαγωγικοῦ καὶ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῶν ἀποικιῶν[1].

Ἡ οἰκονομία ὅμως τῶν ἀποικιῶν δὲ στηριζόταν ἀποκλειστικὰ στὸ διαμετακομιστικὸ ἐμπόριο, ἀλλὰ περισσότερο στὴν ἀντιλλαγὴ τῶν δικῶν τους προϊόντων μὲ τὰ ἐγχώρια. Σχεδὸν ὅλες οἱ ἀποικίες διέθεταν δικές τους πλουτοπαραγωγικὲς πηγές. Ἔτσι, ἄλλες ἐκμεταλλεύονταν ἐκτεταμένες κι εὔφορες ἐκτάσεις γῆς, ποὺ εὐνοοῦσαν τὴν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας καὶ κυρίως τῆς ἀμπελοκαλλιέργειας· κι ἄλλες κατεῖχαν ἐκτεταμένα βοσκοτόπια, κατάλληλα γιὰ τὴν κτηνοτροφικὴ ἀνάπτυξη[2]. Ἄλλες πάλι ἀσκοῦσαν ἔλεγχο σὲ περιοχὲς

---

1. Πρβ. τὸ χερσαῖο δρόμο ποὺ ἀπὸ τὴ Σῖριν ὁδηγοῦσε στὴν Ἀμφίπολη ἢ τὸ δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὴ Δάτον (Κρηνίδες) στὴ Νεάπολη. Ἐπίσης ἕνας ἄλλος σύντομος χερσαῖος δρόμος, ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὸ Δούναβη, κατέληγε στὰ Ἄβδηρα. Ἡ ὕπαρξη πάλι δυὸ διαβάσεων βορειότερα ἀπὸ τὴ Μαρώνεια (βλ. *St. Casson*, Macedonia, Thrace and Illyria, 90) ἐξασφάλιζε τὴν ἐπικοινωνία τῆς ἀποικίας αὐτῆς μὲ τὴν ἐνδοχώρα. Ἀκόμη, στὴν Αἶνο κατέληγε ὁ ποταμίσιος δρόμος τοῦ Ἕβρου, καθὼς κι ἕνας χερσαῖος δρόμος ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὶς παρευξεινοπόντιες ἀποικίες διαμέσου τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας (γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς θέσης της βλ. *H. Gaebler*, Die antiken Münzen Nord-Griechenlands III 2, Berlin 1935, 128 κέ.). Ἔτσι, στὸ λιμάνι της ἔφταναν ὅλα τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἕβρου, καθὼς κι ἀπὸ τὴ δυτικὴ παραλία τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὅσα δὲν ἀκολουθοῦσαν τὸ συνηθισμένο θαλάσσιο δρόμο διαμέσου τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Προποντίδος (*St. Casson*, δ.π., 255). Τέλος, πρβ. καὶ τὸ διαγώνιο δρόμο ποὺ ἀπὸ τὸ Singidunum (σημ. Βελιγράδι) ὁδηγοῦσε, διαμέσου τῆς κοιλάδας τοῦ Ἕβρου, στὸ Βυζάντιο (βλ. πιὸ κάτω, σ. 83,86 κέ.).

2. Πρβ. τὸ περίφημο κρασὶ ποὺ παρῆγε ἡ Θάσος σὲ μεγάλες ποσότητες (πολυάριθμα σφραγίσματα ἀμφορέων της βρέθηκαν σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἀρχαίου κόσμου: *A. et A.-M. Bon*, Les timbres amphoriques de Thasos, *Études Thasiennes IV*, Paris 1957, 10-13) καὶ τὸν ξακουστὸ *βίβλινον οἶνον*, ποὺ παραγόταν σ' ἕνα τμῆμα τῆς θασιακῆς Ἠπείρου, τὴν *βιβλίνην χώραν* (Στέφ. Βυζ. στὴ λ. «Βιβλίνη». *St. Casson*, δ.π., 54). Ἐπίσης τὰ Ἄβδηρα ὀφειλαν ἕνα μεγάλο μέρος τῶν ἐσόδων τους στὸ γεωργικό τους πλοῦτο. Ἡ σιτοκαλλιέργεια στὴν περιοχὴ τῶν Ἀβδήρων μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τριβαλλῶν τὸ 376 π.Χ. (*Διοδ.* XV, 36). Ἀλλὰ γιὰ τὸ σιτάρι τῶν Ἀβδήρων μιλᾶ καὶ ὁ *Λίβιος* (XLIII, 4, 8), καθὼς κι ἕνα ψήφισμα τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα (*Ch. Avezou - Ch. Picard*, Inscriptions de Macédoine et de Thrace, *BCH* 37(1913)124, στιχ. 29). Τὸ ἴδιο καὶ ἡ οἰκονομία τῆς Μαρώνειας στηριζόταν παράλληλα στὴ γεωργία (πρβ. *Ἀπτ. Ἐμφ.* πολ. IV, 13, 102, ὁ ὁποῖος, ἀναφερόμενος στὴν περιοχὴ τῆς Μαρώνειας, γράφει: «... ἔνθει ταῖς ἐμπορίαις καὶ γεωργίαις, χαιρόντων σφίσιν καὶ τῶν Θρᾳκῶν διὰ τὴν ὡραίαν ἄμειψιν...»). Κύρια πηγὴ τοῦ πλούτου της ἦταν ἡ ἀμπελοκαλλιέργεια. Τὸ κρασί της ἦταν περίφημο σὲ ὅλη τὴν ἀρχαιότητα (*Ὅμ.* Ὀδυσ. θ 196-197, 204-211. *Ἀρχίλοχ.* ἀποσπ. 2: «Ἐν δορὶ μέν μοι μᾶζα μεμαγμένη, ἐν δορὶ δ' οἶνος/ Ἰσμαρικός, πίνω δ' ἐν δορὶ κεκλιμένος». *Ἀθην.* I, 26b. 28e. Παραπομπὲς σὲ ἄλλες πηγὲς βλ. στοῦ *E. Oberhummer*, *RE* XV, 1912-1913. Πρβ. καὶ τὰ νομίσματά της μὲ παραστάσεις σταφυλιῶν: *B. V. Head*, Ἱστορία τῶν νομισμάτων, 316-319). Ἕνα μεγάλο ἐπίσης μέρος τῶν ἐσόδων της προερχόταν ἀπὸ τὴν καλλιέργεια δημητριακῶν. Τὴν παραγωγὴ σιτηρῶν διαπιστώνει κανεὶς ἔμμεσα ἀπὸ ἕνα χωρίο τοῦ *Δημοσθένη* (Κατὰ Πολυκλ. L, 20), ὅπου ἀναφέρονται *σιτηγὰ πλοῖα* τῆς Μαρώνειας, καθὼς κι ἀπὸ ἕνα ψήφισμα, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ ἐμπόριο

πλούσιες σὲ ναυπηγήσιμη ξυλεία, ἁλιεύματα ἢ πολύτιμα μέταλλα[1].

Γενικά, φαίνεται ὅτι λίγες ἀπὸ τὶς ἀποικίες εἶχαν, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἱδρυσής τους, καθαρὰ ἐμπορικὸ χαρακτήρα. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι ὅτι οἱ περισσότερες ἱδρύθηκαν ἀρχικὰ ὡς ἀγροτικὲς ἀποικίες κι ἀργότερα ἐξελίχτηκαν σὲ σπουδαῖα ἐμπορικὰ κέντρα. Ἐπομένως, ἦταν φυσικὸ νὰ ὑπάρχουν κι ἀποικίες μὲ ἀμιγὴ ἀγροτικὸ χαρακτήρα, ποὺ τὸν διατήρησαν σὲ ὅλη τὴν ἀρχαιότητα[2].

Σχετικὰ πάλι μὲ τὸ χαρακτήρα τῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν τῆς Θράκης, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι αὐτὲς δὲ διέφεραν ἀπὸ τὶς ἀποικίες, ποὺ εἶχαν ἱδρύσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοί του στὴν Ἀσία καὶ τὴν Αἴγυπτο. Μὲ ἄλλα

σιταριοῦ (*A. Dumont - Th. Homolle,* Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, Paris 1892, 444). Βασικὴ ἀκόμη πηγὴ πλούτου της ἀποτελοῦσε ἡ κτηνοτροφία, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν *Ὅμηρο* (Ὀδυσ. θ 45-46), ποὺ μιλᾶ γιὰ τὰ πρόβατα καὶ τὰ βόδια τοῦ Ἰσμάρου. Ἐξάλλου πιθανὲς ἐνδείξεις γιὰ τὸν κτηνοτροφικό της πλοῦτο ἀποτελοῦν οἱ παραστάσεις ἀπὸ ἄλογα καὶ κριάρια στὰ νομίσματά της (βλ. *B. V. Head,* ὅ.π., 318-319). Τέλος, ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἐμπορικὲς ἀποικίες, ὅπως ἡ Πέρινθος καὶ τὸ Βυζάντιο, εἶχαν ἀναπτύξει συστηματικὰ τὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία. Ἡ λατρεία τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Διονύσου, ποὺ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς παραστάσεις τους στὰ νομίσματα τῆς πρώτης πόλης (βλ. *E. Schönert,* Die Münzprägung von Perinthos, Berlin 1965, 57-58) προϋποθέτει ἕναν πληθυσμὸ ἀγροτικό. Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ Βυζάντιο ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας προκύπτει πάλι ἀπὸ τὴ νομισματοκοπία του, ὅπου ἐμφανίζονται παραστάσεις τῆς Δήμητρας (*W. P. Newskaja,* Byzanz in der klassischen und hellenistischen Epoche, Leipzig 1955, 47).

1. Πρβ. τὴν Ἀμφίπολη, ποὺ ἱδρύθηκε σὲ μιὰ περιοχὴ πλούσια σὲ ναυπηγήσιμη ξυλεία (βλ. *Δ. Σαμσάρη,* Ἱστορικὴ γεωγραφία, 32), ἁλιεύματα (*Ἀριστοτ.* Ἱστ. ζ. VIII, 4, 5. *Ἀθην.* I, 7α. 13) καὶ πολύτιμα μέταλλα (βλ. *Δ. Σαμσάρη,* ὅ.π., 36). Πρβ. ἀκόμη τὴ ναυπηγήσιμη ξυλεία, τὰ ἄφθονα ἁλιεύματα (*Ἀθην.* III, 105d καὶ VII, 321a. 325a) καὶ τὰ πολύτιμα μέταλλα τῆς Θάσου (*Ἡροδ.* VI, 47) καὶ τῆς θασιακῆς ἀποικίας τῶν Κρηνίδων (Φιλίππων). Ἐπίσης ἕνα μέρος ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς Αἴνου προερχόταν ἀπὸ τὴ χρυσόσκονη καὶ τὰ ἁλιεύματα τοῦ Ἔβρου (*St. Casson,* Macedonia, 255). Κι ἕνα ἀξιόλογο μέρος τῆς οἰκονομίας τοῦ Βυζαντίου βασιζόταν στὰ ἄφθονα ἁλιεύματα τῆς περιοχῆς (πρβ. *Στραβ.* VII, 7, 2, ποὺ μιλώντας γιὰ τὴν περίφημη παλαμίδα σημειώνει: «... καὶ παρέχει τοῖς Βυζαντίοις καὶ τῷ δήμῳ τῶν Ῥωμαίων πρόσοδον ἀξιόλογον»). Τέλος, ἡ Ἱστρία ὄφειλε κυρίως τὸν πλοῦτο της στὰ δάση καὶ τὴν ἁλιεία (ἐξαγωγὴ παστῶν ψαριῶν), πρβ. τὴν περίφημη *ὁροθεσία* τοῦ Λαβερίου Μαξίμου: *SEG,* I, 329. *D. Pippidi,* Das Stadtgebiet von Histria in römischer Zeit auf Grund der «Ὁροθεσία» des Laberius Maximus, *Dacia* 2 (1958) 227-247.

2. Πρβ. τὶς θασιακὲς ἀποικίες Α τῆς Νεάπολης — στὴν κοιλάδα τοῦ Νέστου —, ποὺ ἦταν καθαρὰ ἀγροτικὲς ἐγκαταστάσεις. Ἐπίσης ἀγροτικὸ χαρακτήρα φαίνεται ὅτι εἶχε καὶ ἡ ἀποίκιση τῆς Στρύμης ἀπὸ τοὺς Θασίους, ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ἐκμετάλλευση τοῦ ἄφθονου σιταριοῦ καὶ κρασιοῦ τῆς περιοχῆς της (πρβ. τὰ λόγια τοῦ *Δημοσθένη,* Κατὰ Πολυκλ., L, 21 κέ. γιὰ τὴ Στρύμη: «... εὐθὺς δὲ καρπεύειν καὶ πλείστην χώραν»). Ἐξάλλου ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Στρύμης ἀπὸ τὸ Δημοσθένη (ὅ.π.) ὡς ἁλίμενης ἀποκλείει κάθε σκέψη γιὰ ἐμπορική της δραστηριότητα τουλάχιστον στοὺς θαλάσσιους δρόμους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

λόγια οἱ πιὸ πολλὲς θὰ ἦταν στρατιωτικοαγροτικὲς ἐγκαταστάσεις, ὅπου οἱ ἐγκαταστημένοι στρατιῶτες ἔπαιρναν κλήρους γῆς γιὰ καλλιέργεια[1]. Αὐτὸ τὸ εἶδος ἀποικισμοῦ δὲν ἦταν ἐπινόηση τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του, ἀλλὰ ἀνέρχεται τουλάχιστον στὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Β΄. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφὴ τῆς Ποτίδαιας (ἐποχῆς τοῦ Κασσάνδρου), ὅπου γίνεται λόγος γιὰ κλήρους ποὺ εἶχε παραχωρήσει ὁ Φίλιππος Β΄ σὲ Μακεδόνες στρατιῶτες[2]. Ὁ στρατιωτικοαγροτικὸς ὅμως χαρακτήρας τῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν τῆς Θράκης φαίνεται καθαρὰ κι ἀπὸ τὴ γεωγραφική τους θέση. Συγκεκριμένα ὅλες οἱ ἀποικίες ἱδρύθηκαν σὲ σπουδαῖες στρατηγικὲς θέσεις, ἀπὸ ὅπου ἀσκοῦσαν ἔλεγχο σὲ διάφορα στενὰ ἢ στρατιωτικοὺς δρόμους, ἐνῶ παράλληλα εἶχαν στὴν κατοχή τους εὔφορες πεδιάδες[3]. Ἡ ὀχύρωση τῶν Φιλίππων καὶ τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα τοῦ Φιλίππου Β΄ στὰ Ἕλη τους δείχνουν καθαρὰ τὶς προθέσεις του γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῆς πεδιάδας καὶ τὴ διανομὴ κλήρων στοὺς στρατιῶτες ἀποίκους[4].

Τέλος, ὁρισμένες ἀποικίες τοῦ Φιλίππου Β΄ φαίνεται ὅτι εἶχαν συγχρόνως καὶ πολιτικὸ χαρακτήρα· πιθανῶς δηλαδὴ νὰ εἶχε ἐγκαταστήσει σὲ αὐτὲς ἐκτὸς ἀπὸ στρατιῶτες, πολιτικοὺς ἐπίσης ἐξόριστους, κατάδικους κι ἄλλους ἐκτὸς νόμου Ἕλληνες. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὶς χαρακτηριστικὲς ὀνομασίες Μοιχόπολη καὶ Πονηρόπολη, ποὺ ἔδωσαν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Φιλίππου Β΄ σὲ δυὸ ἀπὸ τὶς ἀποικίες του γιὰ νὰ στιγματίσουν τὸ «ποιόν» τῶν κατοίκων τους. Γιατί, ὅσο ὑπερβολικὸς κι ἂν εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτός, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀνταποκρίνεται καθόλου στὴν πραγματικότητα. Ἐπίσης ἐνδεικτικὴ τοῦ πολιτικοῦ χαρακτήρα μιᾶς ἀκόμη μακεδονικῆς ἀποικίας, τῶν Φιλίππων, εἶναι ἡ ὀνομασία *Ἄσυλα* τῶν μεταλλείων της. Ἡ ὀνομασία αὐτή, σύμφωνα μὲ τὸ L. Heuzey, φανερώνει τὸ μέσο ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Φίλιππος Β΄ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσή τους· μετέβαλε δηλαδὴ τὴν περιοχὴ σὲ τόπο

---

1. Πρβ. *G. Radet*, De coloniis macedonibus in Asiam cis Taurum deductis, Paris 1892, 78-79. *Cl. Préaux*, L'économie royale des Lagides, Bruxelles 1939, 400-403, 463-477. *M. Rostovtzeff*, The Social and Economic History of the Hellenistic World, Oxford 1941, 284-289. *M. Launey*, Recherches sur les armées hellenistiques, Paris 1949, 43-45.

2. *Syll*³. I, 332: «... τὸν ἀγρὸν τὸν ἐν τῇ Σιναίᾳ (Σινδίᾳ;) καὶ τὸν ἐπὶ Τραπεζοῦντα οὓς ἐκληρούχησεν Πολεμοκράτης ὁ πάππος αὐτοῦ καὶ ὃν πατὴρ ἐπὶ Φιλίππου, καθάπερ καὶ Φίλιππος ἔδωκεν ἐκ πατρικοῖς καὶ αὐτοῖς καὶ ἐκγόνοις κυρίους οὕτω κατέχεσθαι καὶ ἀλλάσσεσθαι καὶ ἀποδόσθαι...».

3. Πρβ. τὶς ἀποικίες τῶν Φιλίππων, τῆς Ἡρακλείας Σιντικῆς, τῆς Φιλιππούπολης καὶ τῆς Βερόης.

4. Πρβ. καὶ τὴν περίπτωση τοῦ Κασσάνδρου, ὁ ὁποῖος μοίρασε γαῖες στοὺς Αὐτοριάτες ἀποίκους ποὺ ἐγκατέστησε στὴν περιοχὴ τοῦ Ὀρβήλου (*Διοδ.* XX, 19, 1).

ἀσύλου γιὰ τοὺς περιπλανώμενους ἐγκληματίες καὶ τοὺς καταδιωκόμενους δούλους[1].

Γενικά, οἱ μακεδονικὲς ἀποικίες, σὲ σύγκριση μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῶν θρακικῶν παραλίων, βοήθησαν πιὸ ἀποτελεσματικὰ στὸν ἐξελληνισμό. Ὁ Φίλιππος Β', κύριος ἱδρυτὴς τῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν τῆς Θράκης, εἶναι ὁ πρῶτος, ποὺ ἐγκαινίασε μιὰ δημογραφικὴ πολιτικὴ ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ἐθνικὴ ἀλλοίωση κι ἀφομοίωση τοῦ πληθυσμοῦ διαφόρων περιοχῶν. Συγκεκριμένα πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποίησε συστηματικὰ τὴν τεχνικὴ τῆς *μεταφύτευσης* καὶ *μετάγγισης* πληθυσμῶν (*μετοίκησις* καὶ *συνοίκησις*) γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν πολιτικῶν του σχεδίων[2]. Κι ἀκριβῶς, μέσα στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς πολιτικῆς, ἐφήρμοσε ἕνα εὐρὺ πρόγραμμα ἀποικισμοῦ τῆς Θράκης. Δὲν εἶναι μάλιστα ἀπίθανο νὰ ἀπέβλεψε ἐνσυνείδητα στὴ δημιουργία ἑστιῶν ἐξελληνισμοῦ· δηλαδὴ ἴσως πρῶτος αὐτὸς νὰ εἶχε συλλάβει τὴν ἰδέα μιᾶς συστηματικῆς καὶ ὀργανωμένης ἐπιχείρησης ἐξελληνισμοῦ τῆς Θράκης. Κι αὐτὸ φαίνεται πολὺ πιθανό, γιατὶ οἱ ἐνέργειές του δὲ διέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰ μέτρα ποὺ βλέπουμε ἀργότερα νὰ παίρνει ἡ ρωμαϊκὴ σύγκλητος γιὰ τὸν ἐκρωμαϊσμὸ τῶν ἐπαρχιῶν.

2. Ἔκταση τῆς «χώρας» τῶν ἀποικιῶν

Μὲ τὸν ἑλληνικὸ ἀποικισμὸ τῆς Θράκης (ἀπὸ τὸν 7ο ὡς τὸν 5ο π.Χ. αἰώνα) ὁλόκληρη ἡ παραλιακὴ ζώνη τῆς χώρας, ἀπὸ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα ὡς τὸ δέλτα τοῦ Δούναβη, εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀποίκους, ἀφοῦ οἱ ἀγροτικὲς περιοχὲς («χῶραι») τῶν ἀποικιῶν διαδέχονταν μὲ τὴ σειρὰ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Ἔτσι, ἀξίζει νὰ διερευνηθεῖ ἡ ἔκταση τῶν περιοχῶν τους πρὸς τὴν ἐνδοχώρα, ὥστε νὰ ἐντοπιστοῦν τὰ μεσογειακὰ σημεῖα, ὅπου εἶχαν διεισδύσει οἱ Ἕλληνες ἄποικοι, πρὶν ἀκόμη ἱδρυθοῦν οἱ μακεδονικὲς ἀποικίες.

Ἀρχίζοντας λοιπὸν τὴν ἔρευνα ἀπὸ τὴ δυτικότερη ἑλληνικὴ ἀποικία, τὴν Ἀμφίπολη, παρατηροῦμε ὅτι πρὸς Β τὰ ὄρια τῆς ἐπικράτειάς της ἐκ-

---

1. Βλ. *L. Heuzey - H. Daumet*, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1876, 59. Τὴν ὑπόθεση αὐτὴ τὴ δέχτηκαν καὶ οἱ *P. Perdrizet*, Scaptésylé, *Klio* 10 (1910) 22 καὶ *P. N. Ure*, The Origin of Tyranny, Cambridge 1922, 50. Ἡ ἄποψη τοῦ L. Heuzey, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἐνισχύεται κι ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ *Ἀρριανοῦ* (Ἀνάβ. I, 16, 6) ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ἀκολουθώντας προφανῶς τὴν τακτικὴ τοῦ πατέρα του, τοὺς Ἕλληνες μισθοφόρους ποὺ συνέλαβε στὴ μάχη τοῦ Γρανικοῦ τοὺς ἔστειλε στὴ Μακεδονία καὶ τοὺς καταδίκασε σὲ καταναγκαστικὰ ἔργα. Ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ στὰ μεταλλεῖα τῶν Φιλίππων, βλ. *P. Ducrey*, Le traitement des prisonniers de guerre dans la Grèce antique des origines à la conquête romaine, Paris 1968, 82.

2. Σχετικὰ μὲ τὴν τακτικὴ αὐτὴ τοῦ Φιλίππου βλ. *J. Ellis*, Population - Transplants by Philip II, *Μακεδονικά* 9 (1969) 9-17.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τείνονταν πιθανῶς ὡς τὴ Μύρκινο (πλάι στὸ σημερινὸ δμώνυμο χωριό)[1]. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει τὴ Μύρκινο ὡς ἕδρα τοῦ Ἠδωνοῦ βασιλιᾶ καὶ σύμμαχο τῶν Σπαρτιατῶν[2]. Στὰ ΒΑ τὰ ὁριά της θὰ ἔφταναν ὡς τὸ σημερινὸ χωριὸ Μεσολακκιά, ὅπου βρέθηκε ἕνα ἀμφιπολίτικο συμβόλαιο (πιθανῶς τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.)[3], κι ὡς τὸ σημερινὸ χωριὸ Παλαικώμη, ἀπὸ ὅπου προέρχεται ἐπιτύμβια ἐπιγραφὴ μὲ δυὸ καθαρὰ ἀμφιπολίτικα ὀνόματα[4]. Ἔτσι, τὰ ὁριά της θὰ ἐκτείνονταν σὲ βάθος δεκαπέντε περίπου χιλιομέτρων πρὸς τὸ ἐσωτερικό.

Στὰ ΝΑ ἡ ἐπικράτειά της συνόρευε μὲ τὴ θασιακὴ Ἤπειρο, ἡ ὁποία, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ στενὴ παραλιακὴ ζώνη τῆς Ἠδωνίδος, εἶχε συμπεριλάβει μέσα στὰ ὁριά της κι ἕνα σημαντικὸ τμῆμα τῆς ἐνδοχώρας της. Ἔτσι, στὸν 5ο χιόλας π.Χ. αἰώνα οἱ Θάσιοι ἐκμεταλλεύονταν ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου[5]· ἐνῶ στὸν 4ο π.Χ. αἰώνα, μὲ τὴν ἵδρυση τῆς ἀποικίας τῶν Κρηνίδων[6], εἶχαν ἐπεκταθεῖ ἀκόμη μεσογειακότερα — σὲ βάθος εἴκοσι περίπου χιλιομέτρων.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Νέστου, ὁ ὁποῖος ἀποτελοῦσε τὸ ἀνατολικὸ ὅριο τῆς θασιακῆς Ἠπείρου, ἐκτεινόταν ἡ ἀγροτικὴ περιοχὴ τῶν Ἀβδήρων, πού ὡς βόρεια ὁριά της ὁ M. Strack ὑπολογίζει σὲ γενικὲς γραμμὲς τοὺς πρόποδες τῆς Ροδόπης[7]. Ὁ Δ. Λαζαρίδης, ταυτίζοντας τὸ ποτάμι τῆς Ξάνθης μὲ τὸν ἀρχαῖο Κοσσινίτη, ὁ ὁποῖος διέσχιζε τὴν ἐπικράτεια τῶν Ἀβδήρων[8], καὶ ὑπολογίζοντας ὡς ἔσχατο ΒΔ ὁριό της τὸ σημερινὸ χω-

---

1. Ὁ *F. Hampl*, Poleis ohne Territorium, *Klio* 32(1939)5, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Ἀμφίπολη ἦταν μιὰ πόλη χωρὶς ἀγροτικὴ περιοχή. Ἡ ἄποψή του ὅμως εἶναι ἐσφαλμένη, γιατὶ σὲ ἀμφιπολίτικο ψήφισμα (4ου π.Χ. αἰ.) ἀναφέρεται ἡ «γῆ Ἀμφιπολιτέων» (*Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 847).

2. *Θουκ.* IV, 107, 3. *Διοδ.* XII, 68, 4.

3. *D. Lazaridis*, Trois nouveaux contrats de vente à Amphipolis, *BCH* 85 (1961)431-433, ἀρ. 3.

4. *REG* 61(1948)182.

5. *Ἡροδ.* VI, 46. Πρβ. *F. Gschnitzer*, Abhängige Orte im griechischen Altertum, München 1958, 27-31.

6. Γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς ἀποικίας αὐτῆς βλ. *P. Collart*, Philippes, ville de Macédoine depuis ses origines jusqu' à la fin de l'époque romaine, Paris 1937, 133-141, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς πηγές.

7. *M. Strack*, Die antiken Münzen von Thrazien, I_1, Berlin 1912, 4.

8. *Αἰλ.* XV, 25: «Λόγος ἔχει, τοὺς ἵππους πίνοντας ἐκ τοῦ Κοσσινίτου ποταμοῦ (ἔστι δὲ οὗτος ἐν Θράϊκῃ) δεινῶς ἐκθηριοῦσθαι. Ἐκδίδωσι δὲ ὁ ποταμὸς οὗτος εἰς τὴν Ἀβδηριτῶν καὶ ἀναλίσκεται εἰς τὴν Βιστονικὴν λίμνην». Ὁ ποταμὸς ἀναφέρεται παραφθαρμένος σὲ *Cosinto* στὸ Itinerarium Antoninianum (*Th. Tafel*, De via militari Romanorum Egnatia, qua Illyricum, Macedonia et Thracia jungebantur, I. Pars orientalis, Tübingen 1842, 21).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ριὸ Τοξότες, ὅπου βρέθηκαν ἀβδηρίτικες ὁροθετικὲς ἐπιγραφές[1], περιγράφει μὲ μεγαλύτερη ἀκόμη ἀκρίβεια τὰ βόρεια ὅριά της. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴ γνώμη του, αὐτὰ ὁρίζονταν ἀπὸ μιὰ νοητὴ γραμμή, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ Βιστονίδα λίμνη[2] καὶ ἀκολουθοῦσε στὴν ἀρχὴ τὴ διαδρομὴ τοῦ Κοσσινίτη κι ἔπειτα πρὸς Δ τὴν κατεύθυνση τῆς σημερινῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ. Ἔτσι, ἡ ἐπικράτεια τῶν Ἀβδήρων θὰ πρέπει νὰ ἐκτεινόταν μεσογειακὰ σὲ βάθος εἴκοσι ὡς εἰκοσιπέντε περίπου χιλιομέτρων.

Γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν βόρειων ὁρίων τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τῆς γειτονικῆς ἀποικίας Δίκαιας δὲ διαθέτουμε κανένα ἀπολύτως στοιχεῖο. Ὡστόσο, ἡ ὑπόθεση τοῦ Δ. Λαζαρίδη, ὅτι αὐτὰ ὁρίζονταν ἀπὸ τὸ ρέμα Ἄκ Σοῦ (πιθανῶς τὸν Τραῦο τοῦ Ἡροδότου), εἶναι πολὺ πιθανή.[3] Ἐπίσης στὸ ἴδιο ὕψος ὑποθέτουμε ὅτι ἐκτείνονταν καὶ τὰ βόρεια ὅρια τῆς ἐπικράτειας τῆς Στρύμης.

Ἡ ἴδια ἔλλειψη στοιχείων ὑπάρχει καὶ γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν ὁρίων τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τῆς Μαρώνειας. Ὅπως σωστὰ ὅμως παρατηρεῖ ὁ Δ. Λαζαρίδης, τὰ ὅριά της δὲ θὰ ἦταν σταθερὰ καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι, στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, εἶχαν ἀλλάξει ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές.[4] Ἀπόδειξη τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἀποτελεῖ, χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ διαμάχη τῶν Μαρωνιτῶν μὲ τοὺς Θασίους σχετικὰ μὲ τὴ Στρύμη, ἡ ὁποία μάλιστα, γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα, εἶχε περάσει στὴν κατοχή τους[5]. Πάντως, ὡς τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, τὰ ὅρια τῆς Μαρώνειας θὰ ἦταν ἔτσι, ὅπως τὰ καθορίζει ὁ Δ. Λαζαρίδης ἀκολουθώντας τὴ βασικὴ ἀρχὴ τῆς ἱστορικῆς γεωγραφίας ὅτι στὴν ἀρχαιότητα τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια ἀποτελοῦσαν τὰ φυσικὰ ὅρια τῶν κρατῶν. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν ἄποψή του[6], τὰ ὅριά της θὰ ὁρίζονταν ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοῦ Ἰσμάρου κι ἀπὸ τὸ ποτάμι *Κουροῦ*. Ἀκολουθώντας ἐπίσης τὴν ἴδια ἀρχὴ μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι καὶ τὰ βόρεια ὅρια τῆς ἐπικράτειας τῆς γειτονικῆς Ὀρθαγορίας θὰ ὁρίζονταν ἀπὸ τοὺς πρόποδες τῶν Ζωναίων[7].

Ἀνατολικὰ τῆς Ὀρθαγορίας κι ὡς τὸν ποταμὸ Ἔβρο ἐκτεινόταν ἡ «ιε-

---

1. *Γ. Μπακαλάκη*, Παρανέστιοι ἀρχαιότητες, *Θρακικὰ* 8(1937)25-30. *L. Robert*, Études épigraphiques et philologiques, Paris 1938, 192. *E. Condurachi*, Kotys, Rome et Abdère, *Latomus* 29(1970)585-594. *Δ. Λαζαρίδη*, Ἄβδηρα καὶ Δίκαια (πολυγρ.),2. Μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ ἔκτασή της περιοχῆς της ἦταν ἡ ἴδια καὶ στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, γιατὶ οἱ ἐπιγραφὲς ἀνήκουν στὴν ἐποχὴ αὐτή.
2. *Δ. Λαζαρίδη*, ὅ.π., 2.
3. *Δ. Λαζαρίδη*, ὅ.π., 46 καὶ χάρτες 5, 7 κλπ.
4. *Δ. Λαζαρίδη*, Μαρώνεια καὶ Ὀρθαγορία (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1972, 5.
5. Βλ. *J. Pouilloux*, Thasos, 221-222, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς πηγές.
6. *Δ. Λαζαρίδη*, ὅ.π., 5.
7. *Δ. Λαζαρίδη*, ὅ.π., 47 καὶ χάρτες 10, 11 κλπ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρὰ χώρα» τῆς Σαμοθράκης, ἡ ὁποία πιθανῶς νὰ ἔφτανε πρὸς Β ὡς τοὺς πρόποδες τῶν Ζωναίων καὶ τῆς Ροδόπης[1]. Σὲ αὐτὸ τουλάχιστον τὸ συμπέρασμα καταλήγει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση μιᾶς ὁροθετικῆς ἐπιγραφῆς στὴν Τραϊανούπολη[2]. Ἐξάλλου ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύεται κι ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ Στράβωνος ὅτι τὸ σαμοθρακικὸ ἐμπόριο Χαράκωμα βρισκόταν κοντὰ στὸ Δορίσκο[3], ποὺ ἡ θέση του ἔχει ἐντοπιστεῖ κοντὰ στὸ 21ο χλμ. τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀλεξανδρούπολης - Φερρῶν[4]. Ἔτσι, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι τὰ ὅρια τῆς «ἱερᾶς χώρας» τῆς Σαμοθράκης ἔφταναν πρὸς Β σὲ βάθος εἴκοσι πέντε περίπου χιλιομέτρων.

Ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου ἐκτεινόταν ἡ ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς Αἴνου, ποὺ τὰ βόρεια ὅριά της ὁρίζονταν πιθανῶς ἀπὸ τὶς δυτικὲς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ Koru Dağ ἢ ἴσως ἀπὸ τὴ λίμνη καὶ τὰ ἕλη τῆς Gala Golü. Σὲ πολὺ μικρότερο βάθος θὰ πρέπει νὰ ἐκτεινόταν ἡ ἀγροτικὴ περιοχὴ μιᾶς ὁμάδας ἐμπορίων στὸ Μέλανα κόλπο (σημ. τουρκ. Saros Körfesi). Ἐνῶ ὁλόκληρη ἡ Θρακικὴ Χερσόνησος, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰώνα, μὲ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Φιλαϊδῶν, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς σφαῖρα ἀθηναϊκῆς ἐπιρροῆς. Ἡ κατασκευὴ τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς Πακτύης - Καρδίας (*Μακρὸν τεῖχος*) στὰ μέσα τοῦ 6ου π.Χ. αἰώνα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ στρατηγική, εἶχε καὶ ὁροθετικὴ σημασία· δηλαδὴ ἀποτελοῦσε συγχρόνως τὸ ὅριο τῆς περιοχῆς ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Ἑλλήνων[5]. Βέβαια, μέσα ἀπὸ τὸ ὅριο αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, κατοικοῦσαν καὶ οἱ Θράκες Δόλογκες. Αὐτοὶ ὅμως θὰ ἀποτελοῦσαν τὴ μειοψηφία τοῦ πληθυσμοῦ καὶ θὰ ζοῦσαν στὰ ὀρεινὰ μέρη τῆς Χερσονήσου, ἀναγνωρίζοντας τὴν ἐξουσία τῶν Φιλαϊδῶν, ποὺ τοὺς εἶχαν καλέσει οἱ ἴδιοι.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἔκταση ποὺ εἶχαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ οἱ ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν ἀποικιῶν τῆς Προποντίδος δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπολύτως στοιχεῖο. Ὡστόσο, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι τουλάχιστον ἡ Πέρινθος, ἡ Σηλυμβρία καὶ τὸ Βυζάντιο θὰ εἶχαν πολὺ ἐκτεταμένες χῶρες. Ἔτσι, τὰ ὅρια τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τῆς Περίνθου θὰ ὁρίζονταν ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς Kavak-Suyu καὶ

---

1. *Δ. Λαζαρίδη*, Σαμοθράκη καὶ ἡ Περαία της (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1971, 13 καὶ χάρτες 7, 8 κλπ. — Γιὰ τὴ σαμοθρακικὴ Περαία βλ. ἐπίσης *P. Roussel*, La Pérée samothracienne au IIIe siècle avant J.-C., *BCH* 63(1939)133-141. *F. Gschnitzer*, ὅ.π., 32-34.

2 *G. Seure*, Inscriptions de Thrace, *BCH* 24(1900)147 κἑ.: «Ὅρος ἱερᾶς χώρας θεῶν τῶν ἐν Σαμοθράκῃ».

3. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 48.

4. *Γ. Μπακαλάκη*, Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες στὴ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1959/60, 17. κἑ.

5. Βλ. *D. Kalapothakes*, De Thracia Provincia Romana, Lipsiae 1893, 8-9, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς πηγές.

Dolap dere καὶ τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τῆς Σηλυμβρίας ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ποταμὸ Ἀθύρα, ποὺ περνᾶ πλάι ἀπὸ τὴ σημερινὴ Çatalca. Ἂν εἶναι ἔτσι, τότε ἡ ἐπικράτεια τῆς Περίνθου θὰ ἔφτανε πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ σὲ βάθος δεκαπέντε ὡς εἴκοσι χιλιομέτρων[1] καὶ τῆς Σηλυμβρίας σὲ βάθος δεκαπέντε περίπου χιλιομέτρων. Ἡ ἀγροτικὴ περιοχὴ πάλι τοῦ Βυζαντίου θὰ πρέπει νὰ ἐκτεινόταν σὲ πολὺ μεγαλύτερο βάθος, τὸ ὁποῖο θὰ ξεπερνοῦσε τὰ πενήντα χιλιόμετρα. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὁδηγεῖται κανεὶς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Φιλέας (σημ. Karaburun), ποὺ ἦταν χωριὸ τῶν Βυζαντίων, ἀπεῖχε, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχαῖες πηγές, 300 στάδια ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου[2]. Ἑπομένως τὰ μεσογειακὰ ὅρια τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τοῦ Βυζαντίου θὰ πρέπει νὰ τὰ φανταστοῦμε πάνω σὲ μιὰ νοητὴ γραμμή, ποὺ ξεκινᾶ ἀπὸ τὸ σημερινὸ Karaburun καὶ καταλήγει πρὸς Ν στὴ λίμνη, ὅπου ἐκβάλλει ὁ ποταμὸς Ἀθύρας.

Ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴν ἀφιλόξενη καὶ ἐπικίνδυνη γιὰ τὰ πλοῖα ἀκτὴ τῆς Σαλμυδησσοῦ[3], ὅλη ἡ ὑπόλοιπη παραλιακὴ ζώνη τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὡς τὸ Ἱερὸν στόμα τοῦ Δούναβη, ἀνῆκε στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Ἀξιόλογη ἐπίσης ἔκταση εἶχαν οἱ ἐπικράτειες τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν πρὸς τὴν ἐνδοχώρα. Ἔτσι, ἡ ἐπικράτεια τῆς νοτιότερης ποντικῆς ἀποικίας, τῆς Ἀπολλωνίας, ἐκτεινόταν μεσογειακὰ σὲ βάθος εἴκοσι ὡς εἴκοσι πέντε χιλιομέτρων· δηλαδὴ τὰ ὁριά της ἔφταναν ὡς τὰ σημερινὰ χωριὰ Kameno καὶ Burgaski bani, ὅπου βρέθηκαν ἐπιγραφὲς τῆς Ἀγχιάλου[4], ἡ ὁποία εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀνῆκε στοὺς Ἀπολλωνιάτες[5]. Σὲ ἀνάλογο περίπου βάθος θὰ ἐκτεινόταν καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Μεσημβρίας, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση στὸ σημερινὸ χωριὸ Briastovec ἐπιγραφῆς, ποὺ ἀνήκει πιθανῶς στὴν ἀποικία

---

1. Αὐτὴ ἦταν τόσο ἐκτεταμένη, ὥστε πρὸς Ν ἔφτανε ὡς τὴν Τυρόδιζα, βλ. *U. Kahrstedt,* Beiträge zur Geschichte der thrakischen Chersones, Baden-Baden 1954, 21.

2. *Ψευδο-Σκυμν.* Περιηγ. 722-723 [= *GGM,* I, 224]: «Τοῦ Ποντικοῦ γὰρ στόματός ἐστι πλησίον / Βυζαντίων χώρα Φιλία καλουμένη». *Ἀρρ.* Περ. 90 [= *GGM,* I, 422]: «Ἀπὸ δὲ Σαλμηδυσσοῦ εἰς Φρυγίαν τὴν καὶ λεγομένην Φιλίαν, καὶ Βυζαντίων χωρίον καὶ ἀκρωτήριον, στάδιοι τι', μίλια μα', γ'. Ἀπὸ δὲ Φρυγίας τῆς (καὶ) Φιλίας ἐς Κυανέας ἤτοι Κύλας στάδιοι τκ', μίλια μβ', στ'...». *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Φιλέας· χωρίον Βυζαντίων· τὸ ἐθνικὸν Φιλεάτης. Τινὲς δὲ Φιλέαν, ἄλλοι Φινέαν γράφουσι».

3. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 78.

4. *IGB,* I², 380-383 bis.— Στὶς ἑλληνικὲς ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὰ χωριὰ γύρω ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ βασιστεῖ ἀπόλυτα, ὅταν δὲν εἶναι ὁροθετικὲς ἀλλὰ ἐπιτύμβιες, γιατὶ ἴσως αὐτὲς νὰ προέρχονται ἀπὸ ἐξελληνισμένη περιοχή. Καὶ εἶναι, ἂν ὄχι ἀδύνατο, τουλάχιστον ὅμως πολὺ δύσκολο νὰ προσδιορίσει κανεὶς τὰ ὅρια ἀνάμεσα στὶς «χῶρες» τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ τὴν ὑπόλοιπη ἐξελληνισμένη περιοχὴ τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας.

5. *Στραβ.* VII, 6, 1 (C 319).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτή[1]. Ἡ περιοχὴ τῆς γειτονικῆς Ὀδησσοῦ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἐπιγραφὴ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ποὺ βρέθηκε στὸ σημερινὸ χωριὸ Ezerovo[2], θὰ ἐκτεινόταν σὲ μικρότερο βάθος (δεκαπέντε περίπου χιλιομέτρων). Σχετικὰ μὲ τὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ πάλι τῶν Κρουνῶν (Διονυσόπολης) δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀπολύτως ἔνδειξη[3]. Ἐνῶ γιὰ τὴν ἔκταση τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τῆς Βιζώνης[4] πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ ἐνδεικτικὰ στοιχεῖα προσφέρει ψήφισμα τῆς Ἱστρίας, στὸ ὁποῖο γίνεται λόγος γιὰ τὴ «χώρα» τῆς Βιζώνης καὶ γιὰ τὰ σπαρτά της[5]. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἀποικία αὐτὴ εἶχε στὴν κατοχή της ἀρκετὲς ἐκτάσεις κι ἴσως τὰ δριά της νὰ ἔφταναν ὡς τὸ σημερινὸ χωριὸ Vranino, δηλαδὴ σὲ βάθος εἴκοσι περίπου χιλιομέτρων. Ἀνάλογη περίπου ἔκταση θὰ εἶχαν καὶ οἱ ἐπικράτειες τοῦ Καρῶν λιμένος (σημ. Šabla), τῆς Καλλάτιδος[6], τῆς Τόμιδος καὶ τῆς Ἱστρίας[7].

---

1. *IGB*, I², 362-367.

2. *IGB*, I², 281-281 bis.— Τὰ βόρεια δριά της ἐκτεινόταν, στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ὡς τὸ χωριὸ Desbotat, ὅπου βρέθηκε ἕνας «ὅρος» (*O. Tafrali*, La cité pontique de Dionysopolis, Paris 1927, 13): «F(ines) terr(itorii) Odess(itani)».

3. Κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ πάντως τὰ νότια δριά της ἔφταναν ὡς τὸ χωριὸ Desbotat καὶ τὰ βόρεια ὡς τὸ χωριὸ Kalidjidere, ὅπως προκύπτει ἀπὸ δυὸ ὁροθετικὲς ἐπιγραφές, βλ. *O. Tafrali*, ὅ.π., 13.

4. *Ψευδο-Σκυμν.* Περιηγ. 758-760 [= *GGM*, I, 226]: «Βιζώνη ... Τοῦτο δὲ / τὸ πολίχνιον φασίν τινες μὲν βαρβάρων, / τινὲς δ' ἄποικον γεγονέναι Μεσημβρίας».

5. *D. M. Pippidi*, Istros et les Gètes au IIe siècle. Observations sur le décret en l'honneur d'Agathoclès, fils d'Antiphilos, *Scythica Minora*, 31-55.

6. Ἂν τὰ ὅρια τῆς ἀποικίας ἦταν τὰ ἴδια καὶ στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ἔχουμε μιὰ ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἔκταση τῆς «χώρας» της σὲ βάθος δεκαπέντε περίπου χιλιομέτρων. Πρόκειται γιὰ μιὰ ὁροθετικὴ ἐπιγραφή, ποὺ βρέθηκε εἴκοσι ὀκτὼ χιλιόμετρα βόρεια ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι τῆς Kaliakra καὶ δώδεκα χιλιόμετρα δυτικὰ ἀπὸ τὴν ἀκτὴ τῆς Tvărdiza, βλ. *AEM* 10(1886)191. *E. Doruțiu-Boilă*, Zur Abgrenzung des Territorium von Kallatis, *Dacia* 15(1971)8.— Τὰ νότια δριά της ἔφταναν, στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ὡς τὸ χωριὸ Kalidjidere, ὅπου βρέθηκε ἕνας «ὅρος» (*O. Tafrali*, ὅ.π., 13: «F(ines) terr(itorii) Call(atidis)».

7. Βλ. καὶ *D. Pippidi*, ὅ.π., 39. Ὁ προσδιορισμὸς τῶν ὁρίων τῆς περιοχῆς της θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ πιθανός, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅμως πὼς τὰ δριά της δὲ θὰ ἦταν πολὺ διαφορετικὰ στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή. Πρβ. π.χ. τὴν *ὁροθεσία* τοῦ Λαβερίου Μαξίμου, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ ἀναγνώριση τῶν προγονικῶν ὁρίων τῆς «χώρας» τῶν Ἱστριανῶν, στίχ. 60-61: «Ὑπὸ τῶν πρέοβεων ὑμῶν ἐδικαίωσα τηρεῖσθαι ὑμ[εῖν τὰ τῶν προ]/γόνων ὑμῶν ὅρια». Γιὰ τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς της στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ βλ. *D. Pippidi*, Das Stadtgebiet von Histria in römischer Zeit auf Grund der «Ὁροθεσία» des Laberius Maximus (SEG, I, 329), *Dacia* 2(1958)227-247 καὶ ἰδιαίτερα σελ. 233, ὅπου καὶ χάρτης τῆς περιοχῆς τῆς Ἱστρίας, σύμφωνα μὲ τοὺς V. Pârvan καὶ P. Nicolescu, ποὺ τὶς ἀπόψεις τους συμπληρώνει ὁ Pippidi στὴ μελέτη του. Οἱ πιὸ πολλὲς γνωστὲς ἐπιγραφὲς (ρωμαϊκῆς ἐποχῆς), ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς Ἱστρίας, προέρχονται ἀπὸ τοὺς vicos Quintionis, Secundini, Celeris, καὶ Narissiani, βλ. *I. Stoian*, De nouveau sur la plainte des paysans du territoire d'Histria, *Dacia* 13(1969)369, σημ. 1, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σύμφωνα μὲ τὰ προηγούμενα, μὲ τὴν ἵδρυση τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ τὴν ἐπέκταση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τους, ὁλόκληρη ἡ παραλιακὴ ζώνη τῆς Θράκης, σὲ βάθος δεκαπέντε ὡς εἴκοσι πέντε χιλιομέτρων, εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ἰδιαίτερη ὅμως σημασία στὴν περίπτωσή μας ἔχει ὁ χρονικὸς προσδιορισμὸς τῆς κυριαρχίας τῶν ἀποικιῶν στὶς «χῶρες» τους. Γιατὶ ἔτσι ἀποκτοῦμε ἕνα terminum post quem γιὰ τὴ διερεύνηση τῆς πορείας τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα λοιπὸν δείχνουν ὅτι οἱ ἀποικίες τῆς αἰγαιακῆς Θράκης, τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς Προποντίδος εἶχαν ἀποκτήσει τὶς «χῶρες» τους σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἵδρυσής τους. Καὶ στοὺς ἐπόμενους δυὸ ἢ τρεῖς αἰῶνες αὐτὲς εἶχαν πάρει τὴν ἔκταση ποὺ εἴδαμε προηγουμένως. Ἀντίθετα γιὰ τὶς ἀποικίες τοῦ Εὐξείνου Πόντου δὲν εἶναι γνωστὸ ἀπὸ πότε ἄρχισαν νὰ ἀσκοῦν ἔλεγχο στὶς ἀγροτικὲς περιοχές τους καὶ ἀπὸ πότε σταθεροποιήθηκε ὁ ἔλεγχος αὐτός. Μὲ ἄλλα λόγια δὲ γνωρίζουμε ἂν οἱ περιοχές τους ἀποκτήθηκαν ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ ἀποικισμοῦ ἢ ἂν ἦταν μεταγενέστερο ἐπίτευγμα τῶν ἀποίκων καὶ διέξοδος τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν ποὺ δημιουργήθηκαν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου[1]. Πάντως, γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς Καλλάτιδος καὶ τῆς Τόμιδος στὶς ἀγροτικὲς περιοχές τους, κατὰ τὸν 3ο π.Χ. αἰώνα, ἰσχυρὴ ἔνδειξη ἀποτελεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Μέμνονος ὅτι οἱ δυὸ αὐτὲς πόλεις ἦταν γειτονικές. Καὶ ἡ γειτνίασή τους αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ διαφορετικά, ὅπως παρατηρεῖ ὁ D. Pippidi[2], παρὰ μόνο ἂν ὑποθέσει κανεὶς ὅτι ὁ Μέμνων ἀναφέρεται στὶς περιοχές τους. Στὸν 3ο π.Χ. αἰώνα ἀνάγεται κι ἕνα ψήφισμα τῆς Ἴστρου, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ ἐκμετάλλευση τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς της[3]. Μὲ βάση τὸ ψήφισμα αὐτό, ὁ D. Pippidi ὑποστηρίζει ὅτι ὡς terminus ante quem γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς «χώρας» τῆς Ἰστρίας, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ποντικῶν ἀποικιῶν, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα, δηλαδὴ ἡ περίοδος βα-

---

1. Ὁ *G. Vallet*, La cité et son territoire dans les colonies grecques d'Occident, *Atti VII CSMG*, 73, ἀναφερόμενος στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Δύσης, υἱοθετεῖ τὴν ἄποψη τοῦ F. Sartori, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ κατάκτηση τῆς «χώρας» τῶν ἀποικιῶν γινόταν σ' ἕνα χρονικὸ διάστημα — ποὺ δὲν τὸ προσδιορίζει — μετὰ τὴν ἵδρυση τῶν ἀποικιῶν. Ὁ ἴδιος (σσ.104-105) ὑποστηρίζει ὅτι στὴν ἀρχαϊκὴ κιόλας ἐποχὴ εἶχε δημιουργηθεῖ παντοῦ μιὰ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὶς πόλεις καὶ τὶς «χῶρες» τους, ἡ ὁποία τροποποιεῖται (στὴν Ἰταλία) ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ. π.Χ. Στὴ Θράκη ἔχουμε τὴν περίπτωση τῆς Θάσου, ὅπου παρατηρεῖ κανεὶς μιὰ πολὺ πρώιμη κατάκτηση τῆς Περαίας της (ἀρχαϊκὴ ἐποχή).

2. *D. Pippidi*, La main d'oeuvre agricole dans les colonies grecques de la mer Noire, *Scythica Minora*, 77, σημ. 60.

3. Βλ. *D. Pippidi*, Die Beziehungen Histrias zu den Geten im 3. Jh. v. u. Z., *Epigraphische Beiträge*, 75-88· τοῦ *ἰδίου*, Histria et les Gètes au IIe siècle, *Scythica Minora*, 31-55.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σιλείας τοῦ Λυσιμάχου, ὁπότε ἡ ὀργάνωση τῶν πόλεων αὐτῶν δὲ θὰ διέφερε πιὰ ἀπὸ ἐκείνη τῶν ὑπόλοιπων πόλεων τοῦ βασιλείου του[1]. Ὡστόσο, ὁ ἴδιος δὲν ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενο οἱ ἄποικοι τῆς Ἰστρίας νὰ ἀσκοῦσαν, ἀπὸ μιὰ ἐποχὴ ἀκόμη πιὸ πρώιμη, ἔλεγχο στὴν περιοχή της εἴτε μὲ τὴ βία εἴτε κατόπιν κάποιας συνθήκης μὲ τοὺς τοπικοὺς ἡγεμόνες, ὅπως εἶχε γίνει μὲ τοὺς ἀποίκους τῆς Ἴσσας καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς δυνάστες[2]. Πιστεύω ὅμως ὅτι γενικὰ ὅλες οἱ ἀποικίες τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐφόσον ἡ οἰκονομία τους στηριζόταν καὶ στὴν ἀγροτικὴ ἐκμετάλλευση, θὰ εἶχαν ἐπιδιώξει τὴν κατάκτηση τῶν περιοχῶν τους στοὺς πρώτους ἤδη αἰῶνες ἀπὸ τὴν ἵδρυσή τους[3].

Ἡ πολιτικὴ πάντως ἐπιρροὴ τῶν παραλιακῶν ἀποικιῶν τῆς Θράκης περιορίστηκε μόνο στὶς ἄμεσα γειτονικὲς περιοχές τους. Ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ πραγματικὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα, παρὰ μόνο ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς μακεδονικῆς κατάκτησης τῆς Θράκης καὶ τὴν ἵδρυση τῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν στὴν ἐνδοχώρα της. Βέβαια, σχετικὰ μὲ τὶς μακεδονικὲς ἀποικίες δὲν ὑπάρχουν στὴ διάθεση τῆς σύγχρονης ἔρευνας πολλὰ στοιχεῖα· γιὰ τὶς περισσότερες μάλιστα ἀπὸ αὐτὲς ὑπάρχουν ἀμφιβολίες ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ταύτισή τους. Ὡστόσο, φαίνεται ὅτι γενικά, μὲ τὸ μακεδονικὸ ἀποικισμό, οἱ Ἕλληνες ἔθεσαν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό τους ὅλη τὴν περιοχὴ Ν τοῦ Αἵμου, μὲ ἐξαίρεση τὰ ὀρεινὰ μόνο μέρη, ὅπου εἶχε καταφύγει ἕνα μέρος τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ. Συγκεκριμένα, μὲ τὴν ἵδρυση τῶν Φιλίππων οἱ Ἕλληνες ἀσκοῦσαν πιὰ ἔλεγχο σὲ ὅλη τὴ γύρω πεδιάδα ὡς τοὺς πρόποδες τοῦ Ὀρβήλου, δηλαδὴ στὴν περιοχὴ ποὺ περιλήφθηκε ἀργότερα στὸ ἔδαφος τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῶν Φιλίππων — μὲ κάποιο περιορισμὸ μόνο πρὸς Δ καὶ ΒΔ[4]. Μὲ τὴν ἵδρυση πάλι τῆς Ἡράκλειας τῆς Σιντι-

---

1. *D. Pippidi*, La main d'oeuvre agricole, 76. Ἀντίθετα ὁ *V. Iliescu*, Cu privire la coloniile greceşti din Dobrogea şi la data constituirii teritoriului lor rural, *Pontica* 3(1970)94-97, ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Μ. Σκυθίας ἐκτήσαν ἀγροτικὲς περιοχὲς μόνο μετὰ τὴ σκυθικὴ κατάκτηση (γύρω στὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα).

2. *D. Pippidi*, ὅ.π., 76.

3. Πρβ. *R. Vulpe*, *SCIV* 6(1955)547-548 καὶ *I. Stoian*, *SCIV* 8(1957)191, 200-201, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι ἡ Ἰστρία εἶχε στὴν κατοχή της τὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ ἀκόμη ἀπὸ τὸν 6ο π.Χ. αἰώνα.

4. Πρὸς Δ τὰ ὅριά της θὰ ἔφταναν ὡς τὴ σημ. Παλαικώμη, ὅπου τοποθετοῦνται πιθανῶς τὰ ὅρια τῆς ἀμφιπολίτικης περιοχῆς. Στὰ ΒΔ τὰ ὅριά της θὰ ὁρίζονταν ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἀγγίτη. Πιθανῶς αὐτὸς νὰ εἶναι ὁ ποταμός, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται σὲ μιὰ ἐπιγραφὴ ποὺ ἀφορᾶ διευθέτηση πιθανῶς τῶν δικῶν της ὁρίων μὲ κάποια γειτονικὴ πόλη, βλ. Σ. *Μαρτζίδη*, Οἱ Φίλιπποι. Ἔρευναι καὶ μελέται χωρογραφικαί, Κωνσταντινούπολις 1897, 118 κέ., ἀρ. 4: «Ἐπὶ ἄρχοντος Ζευνουδίτου / πρέσβεις ἀποσταλέντες ὑπὲρ / τῆς χώρας τῆς τῶν [...../.....] καὶ τὰς / ἐντεῦθεν τοῦ παραειμένου / ποταμοῦ [../...] τοίσδε τῶν [...]ων / ὅρους ἐνέκρινον». Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι ἀχρονολόγητη κι ἑπομένως ἴσως νὰ εἶναι

κῆς[1] (σημ. Σιδηρόκαστρο) εἶχε τεθεῖ κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Ἑλλήνων μιὰ μεγάλη ἔκταση νότια ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Κλειδιοῦ (Ροῦπελ). Πρὸς Ν ἡ ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἔφτανε μερικὰ χιλιόμετρα βορειότερα ἀπὸ τὴ Σκοτοῦσσα τὴν Ὀδομαντική· ἐνῶ πρὸς Δ ὅριό της ἦταν ὁ Στρυμόνας καὶ πρὸς Α οἱ πρόποδες τοῦ Ὀρβήλου[2]. Ἔτσι, ἂν λάβει κανεὶς ὑπόψη του καὶ τὴν πρὸς Β ἐπέκταση, κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή, τῆς ἀστικῆς περιφέρειας τῆς Ἀμφίπολης[3] παρατηρεῖ ὅτι, μὲ τὴν ἵδρυση τῶν Φιλίππων καὶ τῆς Ἡράκλειας, ὅλη ἡ περιοχὴ ἀνάμεσα στὸ Στρυμόνα καὶ τὸ Νέστο εἶχε περάσει στὸν ἔλεγχο τῶν Ἑλλήνων[4].

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ πάλι, μὲ τὴν ἵδρυση τῶν ἀποικιῶν τῆς Φιλιππούπολης, Καβύλης καὶ Βερόης, οἱ Ἕλληνες ἀσκοῦσαν ἔλεγχο σὲ ὁλόκληρη τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου, δηλαδὴ στὴν περιοχὴ μεταξὺ Λίμου καὶ Ροδόπης[5]. Ἡ σπουδαιότερη μακεδονικὴ ἀποικία, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ ἐκτεταμένα προάστειά της[6], ἦταν ἡ Φιλιππούπολη, ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν ἐξάρτησή

καὶ μεταγενέστερης ἐποχῆς. Ἐξάλλου δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν αὐθεντικότητά της, ἐφόσον δημοσιεύτηκε ἀπὸ ἐρασιτέχνη καὶ δὲ σώζεται σήμερα γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ γίνει ἔλεγχος. Γενικὰ γιὰ τὶς ἐπιγραφὲς ποὺ δημοσίευσε ὁ Μερτζίδης βλ. κριτικὴ στοῦ *P. Collart*, Philippes, 183, σημ. 1.

1. Ὁ *Στέφανος ὁ Βυζάντιος* στὴ λ., εἶναι ὁ μόνος ποὺ δίνει τὴν πληροφορία ὅτι πρόκειται γιὰ μακεδονικὸ κτίσμα. Ἐξάλλου φαίνεται καθαρὰ κι ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα τῆς πόλης, καθὼς κι ἀπὸ τὴ συνήθεια τῶν Μακεδόνων βασιλέων νὰ δίνουν στὶς πόλεις ποὺ ἔχτιζαν τὸ ὄνομα τοῦ *πατρώου θεοῦ* Ἡρακλῆ (πρβ. τὴν Ἡράκλεια Λυγκηστίδος, τὸ Ἡράκλειον Πιερίας). Περισσότερα γιὰ τὴν πόλη αὐτὴ βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 120-123.

2. Βλ. *Δ. Σαμσάρη*, ὅ.π., 131-132.

3. Αὐτὸ τουλάχιστον συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι, κατὰ τὴ μακεδονικὴ ἐποχή, οὔτε ἡ Μύρκινος οὔτε ἡ Δραβῆσκος μνημονεύονται στὶς ἐπιγραφὲς ὡς πόλεις μὲ ἀστικὴ περιφέρεια. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι εἶχαν περιληφθεῖ μέσα στὰ ὅρια τῆς ἀστικῆς περιφέρειας τῆς Ἀμφίπολης.

4. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ὀρεινὸ ὄγκο τοῦ Ὀρβήλου καὶ τὶς περιοχὲς τῆς Σίριος καὶ Γαζώρου, ποὺ δὲ μνημονεύονται ὡς μακεδονικὲς ἀποικίες καὶ παρέμειναν θρακικὲς νησίδες στὴν περιοχὴ αὐτή. Βέβαια αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι σὲ αὐτὲς δὲν εἶχαν ἐγκατασταθεῖ Μακεδόνες. Ἐξάλλου εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι καὶ ἡ Σίρις ἦταν κι αὐτὴ μακεδονικὴ ἀποικία. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα ὀχύρωσης ποὺ διασώθηκαν στὴ βάση τοῦ βυζαντινοῦ πύργου της. Ἡ ὀχύρωση αὐτή, ποὺ εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ ἑλληνικὸ σύστημα στρατιωτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, δὲν μπορεῖ νὰ ἔγινε σὲ ἐποχὴ πρωιμότερη ἀπὸ τὴ μακεδονική. Γιατὶ εἶναι ἀπίθανο νὰ διανοηθεῖ κανεὶς τέτοιου εἴδους ἑλληνικὴ ἐπίδραση σὲ τόσο βάθος καὶ σὲ τόσο πρώιμη ἐποχή. Ἑπομένως ἡ κατασκευή της θὰ πρέπει πιθανῶς νὰ ἀποδοθεῖ στοὺς Μακεδόνες. Γι' αὐτὸ ὑποψιαζόμαστε ὅτι πρόκειται γιὰ μακεδονικὴ ἀποικία.

5. Σύμφωνα μὲ τὸν *B. Gerov*, Proučvanija vârhu pozemlenite otnošenija v našite zemi prez rimsko vreme, *GSU-FF* 50(1955/56)42, οἱ περιοχὲς τῆς Φιλιππούπολης καὶ Βερόης ἦταν πολὺ ἐκτεταμένες κι ἔφταναν τὰ ὅρια τῶν σημερινῶν νομῶν.

6. Σχετικὰ μὲ αὐτὰ βλ. *D. Cončev*, Stari selišta okolo Filipopol, *GMPO* 1(1954) 273· τοῦ *ἰδίου*, Le culte d'Hécate à Philippopolis, *Hommage à Waldemar Deonna*, 472-473· τοῦ *ἰδίου*, Prinosi kâm starata istorija na Plovdiv, Sofija 1938, εἰκ. 97.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

της βρισκόταν μιὰ τεράστια σὲ ἔκταση περιοχή. Δυστυχῶς δὲ βρέθηκε, μέχρι στιγμῆς, καμιὰ ὁροθετικὴ ἐπιγραφὴ προρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ποὺ θὰ ἐπέτρεπε νὰ καθορίσουμε τὴν ἔκταση τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς της. Ὡστόσο, θὰ μποροῦσε αὐτὴ νὰ καθοριστεῖ σὲ γενικὲς γραμμές, μὲ βάση τὴ φυσικὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν προϋπόθεση ὅτι τὰ ὁριά της δὲ θὰ ἦταν πολὺ διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἔτσι, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ἡ ἀγροτικὴ περιοχή της περιλάμβανε τὴν κοιλάδα ποὺ σχηματίζεται ἀνάμεσα στοὺς πρόποδες τοῦ Αἵμου καὶ τῆς Ροδόπης. Συγκεκριμένα πρὸς Β τὰ ὁριά της θὰ ἔφταναν ὡς τὸ σημερινὸ χωριὸ Kalojanovo, ὅπου βρέθηκε μιὰ ὁροθετικὴ ἐπιγραφὴ (τοῦ 211/2 μ.Χ.), ἡ ὁποία καθορίζει τὰ ὅρια ἀνάμεσα στὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς Βενδιπάρας καὶ στὴ «χώρα», πιθανῶς, τῆς Φιλιππούπολης[1]. Δυτικὰ θὰ περιλάμβανε μέσα στὰ ὁριά της τὸ σημερινὸ χωριὸ Joakim Gruevo, ὅπου βρέθηκε μιὰ ἐπιγραφὴ (235-38 μ.Χ.) τῆς Φιλιππούπολης[2], καὶ πιθανῶς νὰ ἐκτεινόταν ὡς τὸ σημερινὸ χωριὸ Kričim, ἂν βέβαια ἡ ὁροθετικὴ ἐπιγραφή, ποὺ βρέθηκε ἐκεῖ δὲν εἶναι βυζαντινῆς ἀλλὰ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς[3]. Ἀνατολικὰ πάλι θὰ περιλάμβανε τὸ σημερινὸ χωριὸ Belozem, ὅπου βρέθηκε μιὰ ἄλλη ἐπιγραφὴ (238 μ.Χ.) τῆς Φιλιππούπολης[4], καὶ ἴσως νὰ ἐκτεινόταν ὡς τὸ σημερινὸ Čirpan. Γιὰ τὰ νότια ὁριά της δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀπολύτως ἔνδειξη. Θεωρῶ ὅμως πιθανὸ ὅτι ἡ περιοχή της καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ θὰ εἶχε ἀνάλογη ἐπέκταση· δηλαδὴ ἐκτεινόταν ἴσως ὡς τὸ σημερινὸ Bačkovo. Ἂν εἶναι ἔτσι, θὰ πρέπει νὰ φανταστεῖ κανεὶς τὰ ὁριά της πάνω σ' ἕνα νοητὸ κύκλο μὲ κέντρο τὴν πόλη καὶ ἀκτίνα γύρω στὰ εἴκοσι πέντε ἢ τριάντα χιλιόμετρα[5].

Γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῶν ὁρίων τῆς ἐπικράτειας τῆς Καβύλης (κοντὰ στὸ σημ. χωριὸ Kabile) δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπολύτως στοιχεῖο. Ἀπὸ τὸ σχετικὰ μικρὸ ὅμως ἀριθμὸ τῶν κατοίκων της[6] φαίνεται ὅτι δὲ διέθετε ἐκτεταμένη περιοχή. Ἔτσι, μὲ βάση τὴ φυσικὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους, θὰ μπο-

---

1. *IGB*, III$_1$, 1472.
2. *IGB*, III$_1$, 1374.
3. *IGB*, III$_1$, 1390.
4. *IGB*, III$_1$, 1510.
5. Ὁ *Κ.-Μ. Ἀποστολίδης*, Ἡ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Θράκη καὶ ἡ μητρόπολις αὐτῆς Φιλιππούπολις, *Θρακικὰ* 17(1942)264, ὑπολογίζει ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης περιλάμβανε ὁλόκληρη τὴν ἔκταση ἀνάμεσα στὴ Ροδόπη καὶ τὸ Μέσον ὄρος (Ἄνθαιμο) κι ἀπὸ τὰ στενὰ τῶν Succi ὡς 30-40 χλμ. πρὸς Α. Πρβ. καὶ *D. Dimitrov*, Za strategiite i za njakoj gradski teritorii v rimska Trakija, *GNM* 6(1936)136 κέ.
6. Πρβ. τὸ *Θεσπρωτικό*, ἀποσπ. 110 [= *FGrH* 115], ποὺ ἀναφέρει ἕναν ἀριθμὸ δυὸ χιλιάδων ἀποίκων τῆς Πονηρόπολης, ἡ ὁποία ταυτίζεται ἴσως μὲ τὴν Καβύλη.

ροῦσε κανεὶς νὰ φανταστεῖ τὴν ἀγροτική της περιοχὴ σὲ σχῆμα παραλληλόγραμμου. Τὰ βόρεια ὅριά της θὰ ὁρίζονταν ἀπὸ τὶς νότιες πλαγιὲς τοῦ Αἵμου καὶ θὰ πρέπει νὰ βρίσκονταν κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Želju Vojovoda. Τὰ νότια ὅριά της θὰ βρίσκονταν κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Tenevo, τὰ δυτικὰ κοντὰ στὰ σημερινὰ χωριὰ Rosa καὶ Bezmer καὶ τὰ ἀνατολικὰ κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Čargan. Στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, τὰ ὅριά της θὰ εἶχαν περιοριστεῖ πολύ, πρὸς ὄφελος τῆς γειτονικῆς ἀκμαίας Τραϊανούπολης.

Στὴ φυσικὴ ἐπίσης διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους εἶναι κανεὶς ὑποχρεωμένος νὰ βασιστεῖ γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν ὁρίων τῆς ἐπικράτειας τῆς μακεδονικῆς ἀποικίας Βερόης (Augusta Traiana). Ἔτσι, εἶναι πιθανὸ ὅτι τὰ βόρεια καὶ νότια τουλάχιστον ὅριά της ἦταν φυσικὰ καὶ ὁρίζονταν ἀντίστοιχα ἀπὸ τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου κι ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἔβρο. Ἐνδεικτικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ἐπέκτασή της πρὸς Β ὡς τὸν Αἶμο θεωρῶ τὴ μνεία μακεδονικοῦ ὀνόματος σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ χωριὸ Krân, κοντὰ στὰ στενὰ τῆς Σίπκας. Στὸ σημεῖο ἐκεῖνο βρισκόταν πιθανῶς κάποια κώμη τῆς Βερόης, ποὺ οἱ Μακεδόνες κληροῦχοι της θὰ εἶχαν ἀναλάβει τὴ φρούρηση τῶν στενῶν. Ἀποδείξεις πάλι γιὰ τὴν ἐπέκτασή της πρὸς Ν ὡς τὸν ποταμὸ Ἔβρο — ἂν ἡ ἔκτασή της ἦταν ἡ ἴδια μὲ ἐκείνη κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ — προσφέρουν οἱ ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν στὰ σημερινὰ χωριὰ Stransko[1] καὶ Bjal izvor[2], καθὼς καὶ στὴν κωμόπολη Marica[3], οἱ ὁποῖες μνημονεύουν τὴν «Τραϊανέων πόλιν». Πρὸς Δ συνόρευε μὲ τὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης. Ἑπομένως ὡς ΝΔ ὅριό της πρέπει νὰ θεωρηθεῖ τὸ σημερινὸ Čirpan. Τέλος, ἂν λάβει κανεὶς ὑπόψη του τὴν ἐπιγραφικὴ μαρτυρία τῆς Marica[4] καὶ θεωρήσει τὴν κωμόπολη αὐτὴ ὡς ἔσχατο ΝΑ ὅριο τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τῆς Βερόης, θὰ πρέπει τότε νὰ ὑπολογίσει ὡς ἀνατολικὸ ὅριό της τὸ σημερινὸ ποταμὸ Sazlijka — ἀπὸ τὶς πηγές του ὡς τὴ συμβολή του στὸν Ἔβρο. Τὴν ἐπέκτασή της ὡς τὸν ποταμὸ αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ μιὰ ἐπιγραφή, ποὺ βρέθηκε κοντὰ στὶς πηγές του[5] καὶ μνημονεύει κάποιο βουλευτὴ τῆς «Τραϊανέων πόλεως»[6]. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς Βερόης θὰ ἐκτεινόταν σὲ ὁλόκληρη τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Sazlijka.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προηγούμενες ἀποικίες, ὁ Φίλιππος, μέσα στὰ πλαίσια

---

1. *IGB*, III$_2$, 1697.
2. *IGB*, III$_2$, 1699.
3. *IGB*, III$_2$, 1707.
4. *IGB*, III$_2$, 1707.
5. Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Novo selo τῆς περιφέρειας Sliven.
6. *IGB*, III$_2$, 1766.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς πολιτικῆς του, ποὺ ἀποσκοποῦσε στὴν ἀστικὴ καὶ στρατιωτικὴ ὀργάνωση τῆς Θράκης, εἶχε ἱδρύσει κι ἄλλες ἀποικίες[1], ὅπως τὴ Βερενίκη[2], Βεργούλη[3], Βήρα[4], Κέλλες[5] (κοντὰ στὸ σημ. χωριὸ Černa gora) καὶ ἴσως τὴν Ἄρζο (κοντὰ στὸ σημ. Harmanli) καὶ τὴν Πεντάπορο (μερικὰ χλμ. ΒΔ τῆς Βιζύης). Ἔτσι, ὁλόκληρη ἡ περιοχὴ Ν τοῦ Αἵμου ἔγινε σφαίρα ἑλληνικῆς ἐπιρροῆς. Οἱ Ἕλληνες ἔθεσαν ἐπίσης κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό τους τὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, μὲ τὴν ἵδρυση ἐκεῖ διαφόρων μακεδονικῶν ἀποικιῶν, ὅπως τῆς Καλλίπολης, Ὀρθόπολης[6], Φιλιππούπολης[7] (= Μοιχόπολης)[8], καὶ Ἀλεξανδρούπολης[9]. Μὲ τὴν ἵδρυση πάλι τῆς Λυσιμάχειας, ἐνισχύθηκε τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο στὴν περιοχὴ τῆς ΝΑ Θράκης.

---

1. Πρβ. π.χ. *G. Mihailov*, La Thrace et la Macédoine jusqu'à l'invasion des Celtes, *Ancient Macedonia* I, 83, ὁ ὁποῖος παραδέχεται τὴν ὕπαρξη κι ἄλλων μακεδονικῶν ἀποικιῶν, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως.

2. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. *W. Tomaschek*, Die Thraker, Π_2, 58.

3. *Πτολ.* III, 11, 7. Πρόκειται πιθανῶς γιὰ τὴν κατοπινὴ Ἀρκαδιούπολη (σημ. Lüle Burgas).— Πρβ. καὶ τὴ Βέργη τῆς Μακεδονίας (*Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 114-117).

4. Τὸ ἀρχαιότερο ὄνομα τῆς πόλης τῶν Φερρῶν, ποὺ βρίσκεται μερικὰ χιλιόμετρα Β τῆς σημ. Ἀλεξανδρούπολης.

5. Ἡ πόλη ἀναφέρεται σὲ ἐπιγραφὴ (*IGB*, III_1, 1519): «...θεῷ Ἥρωτι Κέλλων εὐχὴν ἐποιήσαμεν ...». Σὲ ἄλλη πάλι ἐπιγραφὴ μνημονεύεται τὸ ἐθνικὸ «Κελληνός» (*IGB*, III_1, 1520).— Ἡ πόλη αὐτὴ θυμίζει τὸ ὁμώνυμο πόλισμα (mansio) τῆς Μακεδονίας, βλ. *F. Papazoglou*, Makedonski gradovi u rimsko doba, 126-127, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς πηγές.

6. Γιὰ τὶς δυὸ αὐτὲς ἀποικίες, ποὺ τὰ ὀνόματά τους μνημονεύονται ἀπὸ τὸ *Στράβωνα* (VII, ἀποσπ. 36), βλ. *G. Mihailov*, δ.π., 82, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι ἱδρύθηκαν μετὰ τὸν Ἱερὸ πόλεμο (346 π.Χ.).

7. *Στραβ.* δ.π.— Δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὴν ὁμώνυμη ἀποικία στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἔβρου.

8. Τὴν ταύτιση αὐτὴ τὴν πρότεινε ὁ *W. Tomaschek*, Miscellen aus der alten Geographie, *ZÖG* 18(1867)695 κέ. Πρβ. ὅμως καὶ *F. Papazoglou*, δ.π., 262, ἡ ὁποία ἐκφράζει ἀμφιβολίες γιὰ τὴ βεβαιότητα τῆς ταύτισης αὐτῆς.

9. *Πλουτ.* Ἀλέξ. IX, 3. Πρβ. καὶ *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.— Σύμφωνα μὲ τὸν *B. Gerov*, A propos de la population et des localités de la vallée du cours moyen de la Struma dans l'antiquité, *StB* 1(1970)8, ἡ θέση τῆς πόλης πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα. Κι αὐτό, γιατὶ πιστεύει ὅτι σὲ τόσο πρώιμη ἐποχὴ ὁ μακεδονικὸς ἀποικισμὸς δὲ θὰ εἶχε ἐπεκταθεῖ στὸ βόρειο ὀρεινὸ μέρος τῆς Μαιδικῆς. Βλ. καὶ *D. Detschew*, *ÖJh* 41(1954)114. Πρβ. ὅμως καὶ *F. Papazoglou*, Notes d'épigraphie et de topographie macédonniennes, *BCH* 87(1963)537, ἡ ὁποία ὑποστηρίζει ὅτι ἡ χώρα τῶν Μαίδων δὲν ἐνσωματώθηκε ποτὲ στὴ Μακεδονία καὶ ὅτι οἱ Μαῖδοι δὲν εἶχαν κατοικήσει ποτὲ στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα κι ἐπομένως ἡ Ἀλεξανδρούπολη θὰ εἶχε ἱδρυθεῖ σὲ περιοχὴ βαρβαρική, ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας. Ὁ *B. Gerov*, δ.π., 17, ἀντίθετα δέχεται ὅτι ἡ Μαιδικὴ εἶχε ἐνσωματωθεῖ στὴ Μακεδονία στὴν ἐποχὴ τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Κράσσου, δηλαδὴ τὸ 29/28 π.Χ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3. Οἱ θέσεις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν σὲ σχέση μὲ τοὺς θρακικοὺς οἰκισμούς

Ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν μαρτυρίες ἢ ἐνδείξεις γιὰ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες, φαίνεται ὅτι οἱ περισσότερες ἀπὸ αὐτὲς ἱδρύθηκαν σὲ θέσεις θρακικῶν οἰκισμῶν ἢ κοντά τους[1] κι ἔτσι ἀπορρόφησαν ἕνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν ντόπιο πληθυσμό. Ἡ ἐπιλογὴ τέτοιων θέσεων ἔπαιξε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὸ βαθμιαῖο ἐξελληνισμὸ τῶν Θρακῶν. Κι αὐτό, γιατὶ βοήθησε ἰδιαίτερα στὴ σύσφιξη τῶν κοινωνικῶν σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς ἀποίκους καὶ τοὺς ντόπιους.

Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό, ὑπάρχουν φιλολογικὲς μαρτυρίες γιὰ τὶς ἀποικίες τῶν Κρηνίδων, Ἀβδήρων, Μαρώνειας, Αἴνου καὶ Περίνθου. Ἔτσι, γιὰ τὴ θασιακὴ ἀποικία τῶν Κρηνίδων εἶναι γνωστὸ ὅτι ἱδρύθηκε στὴ θέση τῆς θρακικῆς πόλης Δάτου[2]. Γιὰ τὰ Ἄβδηρα μαρτυρεῖται ὅτι ἦταν θρακικὴ πόλη, ποὺ τὴν εἶχαν ἀποικίσει Τήιοι ἄποικοι[3]. Γιὰ τὴ Μαρώνεια πληροφορούμαστε ἀπὸ τὶς πηγὲς ὅτι ἱδρύθηκε ἀπὸ τοὺς Χίους κοντὰ στὸ θρακικὸ οἰκισμὸ Ἴσμαρο[4]. Ἐπίσης γιὰ τὴν Αἶνο ἔχουμε τὴ ρητὴ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος ὅτι εἶχε ἱδρυθεῖ στὴ θέση τῆς θρακικῆς πόλης Πολτυομβρίας[5]. Τέλος, γιὰ τὴν Πέρινθο ὁ Τζέτζης διέσωσε τὴ μαρτυρία ὅτι τὸ παλιότερο (θρακικὸ) ὄνομά της ἦταν Μυγδονία[6].

Ἀκόμη, μὲ βάση τὴν τοπωνυμιολογία, διαπιστώνει κανεὶς ὅτι σὲ θέσεις παλιότερων θρακικῶν οἰκισμῶν ἱδρύθηκαν ἐπίσης ἡ αἰγαιακὴ Μεσημβρία καὶ οἱ ἔξι ἀπὸ τὶς κυριότερες παρευξεινοπόντιες ἀποικίες (Ἰστρία, Τόμις, Κάλλα-

---

1. Πρβ. καὶ τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Ἰταλίας, ποὺ οἱ μισὲς τουλάχιστον ἱδρύθηκαν σὲ θέσεις, ὅπου ὑπῆρχαν πρῶτα ντόπιες κῶμες (*T. J. Dunbabin,* The Western Greeks, Oxford 1948, 43).

2. Τὶς πηγὲς γιὰ τὰ τρία διαδοχικὰ ὀνόματα τῆς πόλης βλ. στοῦ *P. Collart,* Philippes, 29 κέ.

3. *Ψευδο-Σκυμν.* Περιηγ. 666-671 [=*GGM,* I, 222]. *Στραβ.* XIV, 644, 30. *Mela,* II, 29.

4. *Ψευδο-Σκυμν.* Περιηγ. 674 [=*GGM,* I, 222]: «Εἶτεν Μαρώνει' οὗ κατοικῆσαι τὸ πρὶν/τοὺς Κίκονας ἱστοροῦσι τοὺς ἐν Ἰσμάρῳ·/ αὕτη δὲ Χίων ἐγένεθ' ὕστερον κτίσις». Πρβ. ὅμως καὶ *Στράβωνα* (VII, ἀποσπ. 43. 44α), ποὺ διακρίνει τὴν Ἴσμαρο ἀπὸ τὴ Μαρώνεια. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποκλείει τὴν ἵδρυση τῆς Μαρώνειας στὴ θέση τῆς Ἰσμάρου ἢ κοντά της. Κι αὐτό, γιατὶ ὁ Στράβων, ἀναφέροντας τὶς δυὸ πόλεις, πιθανῶς νὰ κάνει ἀναχρονισμό.

5. *Στραβ.* VII, 6, 1 (C 319). Ἡ πόλη ὄφειλε τὸ ὄνομά της στὸ μυθικὸ βασιλιὰ Πόλτυν, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὸν *Ἀπολλόδωρο* (II, 5, 9), εἶχε φιλοξενήσει τὸν Ἡρακλῆ.— Πρβ. ὅμως καὶ τὴν πληροφορία τῆς *Σούδα,* στὴ λ. «Αἶνος», σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ πόλη ὀνομαζόταν πρῶτα Ἄψινθος. Καὶ ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἀπορριφτεῖ, ἂν συνδυαστεῖ μάλιστα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ *Στράβωνος* (VII, ἀποσπ. 57): «Ἡ μὲν γὰρ Αἶνος κεῖται κατὰ τὴν πρότερον Ἀψινθίδα, νῦν δὲ Κορπιλικὴν χώραν». Παραμένει ὅμως τὸ πρόβλημα ποιὸ ἀπὸ τὰ δυὸ θρακικὰ ὀνόματα εἶναι ἀρχαιότερο.

6. *Τζετζ.* Χιλ. Γ', 812.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τις, Ὀδησσός, Μεσημβρία, Βιζώνη). Ἀπὸ τὶς ἀποικίες αὐτὲς οἱ δυὸ Μεσημβρίες διέσωσαν τὴν ἀνάμνηση τοῦ παλιότερου θρακικοῦ οἰκισμοῦ στὸ δεύτερο συνθετικὸ (-βρια) τοῦ ὀνόματός τους[1]. Ἡ ἀνασκαφικὴ μάλιστα ἔρευνα τῶν τελευταίων χρόνων ἀποκάλυψε, σὲ βάθος πέντε περίπου μέτρων, ὑπολείμματα ἀπὸ τὸν παλιότερο θρακικὸ οἰκισμό, ποὺ ὑπῆρχε στὴ θέση τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[2]. Οἱ ἄλλες πάλι ἀποικίες ἔχουν ὅλες καθαρὰ θρακικὰ ὀνόματα[3], ποὺ φαίνεται ὅτι τὰ κληρονόμησαν ἀπὸ τοὺς παλιότερους θρακικοὺς οἰκισμούς. Ἀκόμη, σὲ θέσεις θρακικῶν οἰκισμῶν ἱδρύθηκαν πιθανῶς καὶ τὰ περισσότερα θασιακὰ ἐμπόρια[4]. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ καταλήγει κανεὶς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ἐμπόρια αὐτά, ὅπως ἡ Οἰσύμη[5] καὶ ἡ Γαληψὸς[6], ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Ὅμηρο. Ἐπίσης, ὅπως ἀπέδειξε πρόσφατα ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, στὴ θέση παλιότερου θρακικοῦ οἰκισμοῦ ἱδρύθηκε καὶ ἡ Ἀπολλωνία ἡ Ποντική[7].

Τέλος, ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι σὲ παρόμοιες θέσεις ἱδρύθηκαν ἐπίσης οἱ ἀποικίες τῆς Ἀμφίπολης, τῆς Ἡράκλειας Σιντικῆς καὶ τῆς Φιλιππούπολης. Ἡ ὕπαρξη παλιότερου θρακικοῦ οἰκισμοῦ στὴ θέση τῆς πρώτης ἀποικίας ἡ κοντά[8] της προκύπτει ἀπὸ τὰ διαδοχικά της ὀνόματα (Μυρίκη - Κράδεμνα - Ἀνάδραιμος - Ἄκρα - Ἐννέα ὁδοί - Ἀμφίπολις)[9], ποὺ ἀντικατοπτρίζουν ἀντίστοιχες οἰκιστικὲς φάσεις της. Βέβαια δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἀναγνωρίσει κανεὶς τὸ θρακικὸ ὄνομα τοῦ οἰκισμοῦ, γιατὶ οἱ διάφοροι τύποι τοῦ ὀνόματός της, ποὺ διασώθηκαν ἀπὸ τὴ φιλολογικὴ παράδοση, εἶναι ὅλοι ἑλληνικοὶ ἢ ἐξελ-

---

1. *Στραβ.* VII, 6, 1 (C 319): «...τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης Θρᾳκιστί». Σχετικὰ μὲ αὐτὸν τὸν τύπο θρακικοῦ οἰκισμοῦ βλ. *P. Koledarov*, On the initial type differentiation of inhabited Localities in the Central Balkan Peninsula of Ancient Times, *EH* 3(1966)36. *Vl. Georgiev*, La Thracologie: État actuel, *Thracia* 2(1974)23.

2. Βλ. *V. Velkov, Narodna Kultura*, ἔτος Δ', ἀρ. 11 τῆς 12/1/1960. Πρβ. *I. Gălăbov*, Nesebăr i negovite pametnici, Sofija 1959, 9.

3. Βλ. *H. Danov*, Drevna Trakija, Sofija 1969, 414.

4. Βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 154, 157, 160-161, 166.

5. *Ὁμ.* Ἰλ. Θ 304 κέ. *Ἐτυμ. Μέγα* (ἐκδ. Th. Gaisford), στὴ λ. «Αἰσύμηθεν». *Σούδα*, στὴ λ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Οἰσύμη· πόλις Μακεδονίας... ταύτην Αἰσύμην Ὅμηρος ἔφη». Ὁ *E. Oberhummer*, *RE*, XVII 2, στ. 2288, στὴ λ. «Oisyme», πολὺ σωστὰ σχετίζει τὴν ἀλλαγὴ τῆς διφθόγγου Αι σὲ Οι μὲ τὴν ἀποίκιση τῆς πόλης ἀπὸ τοὺς Θασίους.

6. Πρβ. τὸν ἱδρυτικὸ μῦθο τῆς πόλης: *Σούδα*, στὴ λ. «Γαληψός». *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. *P. Collart*, Philippes, 93.

7. Βλ. *M. Lazarov*, Localités pregrecques sur le littoral de la mer Noire au Sud du Balkan, *Thracia* 3(1974)107-109.

8. Πρβ. τὸ θρακικὸ οἰκισμὸ ποὺ ἀνακαλύφτηκε στὸ λόφο 133, κοντὰ στὴν Ἀμφίπολη (*Δ. Λαζαρίδη*, Ἀμφίπολις καὶ Ἄργιλος, 10).

9. *Ἀρποκρ.* στὴ λ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Ἀμφίπολις».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ληνισμένοι. Τὸ μόνο βέβαιο εἶναι ὅτι, ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὴν ἀποίκισή του, ὁ οἰκισμὸς εἶχε τὸ ὄνομα Ἐννέα ὁδοί. Ἐπίσης, στὴ θέση τῆς θρακικῆς πόλης Σιντίας εἶχε ἱδρυθεῖ ἡ μακεδονικὴ ἀποικία τῆς Ἡράκλειας[1]. Ἐνῶ γιὰ τὴ Φιλιππούπολη διατυπώθηκε ἡ πιθανὴ ἄποψη ὅτι εἶχε ἱδρυθεῖ στὴ θέση τῆς θρακικῆς κώμης Κενδρισοῦ[2].

1. Γιὰ σχετικὲς ἐνδείξεις βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 123-124.

2. Βλ. *Κ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τοῦ παλαιοτάτου ὀνόματος τῆς Φιλιππουπόλεως Κενδρισὸς καὶ τοῦ μετ' αὐτὸ Εὐμολπιάς, Θρακικὰ 10(1928)336-349.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Β' ΤΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟ

Στὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὴ διάδοση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ στὴ Θράκη ἰδιαίτερα βοήθησαν οἱ δρόμοι, ποὺ διευκόλυναν τὶς σχέσεις τῶν ντόπιων κατοίκων τόσο μὲ τοὺς Ἕλληνες ἀποίκους ὅσο καὶ μὲ τὸν ὑπόλοιπο ἑλληνικὸ κόσμο. Εἰδικότερα, οἱ διεθνεῖς δρόμοι ἐξασφάλισαν τὴν ἐπικοινωνία τῆς Θράκης μὲ τὴ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὴ Μ. Ἀσία· ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸ ὁδικὸ δίκτυο εἶχε συμβάλει κυρίως στὸν ἐξελληνισμὸ τῆς θρακικῆς ὑπαίθρου, δηλαδὴ τῶν ἀγροτικῶν οἰκισμῶν, ποὺ βρίσκονταν κατὰ μῆκος τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινοτικῶν δρόμων[1]. Ἡ κατάσταση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου τῆς Θράκης, στὶς διάφορες ἐποχές, προσδιόρισε ἀνάλογα καὶ τὴν πορεία τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Βελτίωση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου σήμαινε καὶ ἐπιτάχυνση τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Ἔτσι, οἱ σταθμοὶ τῆς συγκοινωνιακῆς ἱστορίας της στάθηκαν καὶ πραγματικοὶ σταθμοὶ στὴν πρόοδο τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Τέτοιοι βασικοὶ σταθμοὶ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν: 1) ὁ ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς (7ος-6ος π.Χ. αἰ.), 2) ἡ κρατικὴ ὀργάνωση τῶν Ὀδρυσῶν (5ος π.Χ. αἰ.), 3) ἡ μακεδονικὴ κατάκτηση καὶ 4) ἡ ρωμαϊκὴ κατάκτηση.

Ἀπὸ συγκοινωνιακὴ ἄποψη, ἡ Θράκη, χάρη στὴ γεωγραφικὴ της θέση, ἀποτελοῦσε πραγματικὴ γέφυρα ἐπικοινωνίας τόσο ἀνάμεσα στὸ μεσογειακὸ κόσμο καὶ τὶς χῶρες Β τοῦ Δούναβη, ὅσο κι ἀνάμεσα στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀσία[2]. Στὴ συγκοινωνιακὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας βοήθησε σημαντικὰ ἡ φυσικὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους της. Βέβαια οἱ θρακικὲς ἀκτὲς δὲν ἦταν προικισμένες μὲ ἐξαιρετικὰ φυσικὰ λιμάνια. Ὡστόσο, τὰ λίγα λιμάνια ποὺ ὑπῆρχαν εὐνόησαν τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς ἀρκετὰ πυκνοῦ δικτύου ἀπὸ θαλάσσιους δρόμους. Ἡ νότια θρακικὴ ἀκτή, ἀπὸ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα ὡς τὸν Ἑλλήσποντο, ἔχει πλούσιες ἀκρογιαλιὲς καὶ προσφέρει σχεδὸν παντοῦ διευκολύνσεις γιὰ προσόρμιση. Γενικὰ ὅμως θὰ πρέπει νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἀφιλόξενη,

---

1. Ὡς ἀρνητικὸ ἀποτέλεσμα στὸν ἐξελληνισμὸ θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ δρόμοι διευκόλυναν τὶς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων. Παράλληλα ὅμως βοήθησαν καὶ στὴν ταχύτερη μετακίνηση στρατευμάτων γιὰ τὴν ἀπόκρουσή τους.

2. Σχετικὰ μὲ τὴ λειτουργία τῆς Θράκης ὡς συνδετικοῦ κρίκου ἀνάμεσα στὶς παραδουνάβιες χῶρες καὶ τὸν ἑλληνικὸ κόσμο τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τοῦ Αἰγαίου βλ. *J. L. Myres*, Geographical History in Greek Land, Oxford 1953, *κεφ. «Propontis»*.

γιατὶ ἔχει πολὺ λίγα μέρη γιὰ ἀγκυροβόληση πολλῶν καὶ μεγάλων πλοίων[1]. Ἀπὸ τὴν ἀκτὴ αὐτὴ λείπουν τὰ μεγάλα λιμάνια, ποὺ συναντᾶ κανεὶς στὴ Ν Ἑλλάδα. Τὰ μόνα ἀξιόλογα λιμάνια ἦταν τῆς Ἀμφίπολης[2], τῆς Οἰσύμης καὶ τῆς Νεάπολης[3]. Ἀνατολικότερα ἕνα μικρὸ λιμάνι—ἡ προκυμαία—εἶχε ἐπίσης ἡ Αἶνος. Δύσκολα ὅμως θὰ μποροῦσαν νὰ ἀγκυροβολήσουν πλοῖα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, στὸ ναύσταθμό της[4]. Ἀντίθετα, τὸ τμῆμα τῆς ἀκτῆς ἀνάμεσα στὶς ἐκβολὲς τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Ἔβρου, ὅπου ἦταν χτισμένες οἱ πλούσιες ἀποικίες τῶν Ἀβδήρων καὶ τῆς Μαρώνειας, ἦταν τὸ λιγότερο φιλόξενο μέρος σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῆς ἀκτῆς αὐτῆς[5].

Διαφορετικὴ ἦταν ἡ φύση τῶν ἀκτῶν τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅπου ὑπῆρχε μιὰ ὁμάδα ἀπὸ ἀγκυροβόλια πολὺ καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς αἰγαιακῆς παραλίας. Στὴν ὁμάδα αὐτὴ ἀνήκουν τὸ λιμάνι τῆς Ἐλαιοῦντος (σημ. Eski Hissarlik), ὁ βαθὺς κόλπος τῆς Kilia, ὅπου βρίσκονταν οἱ ἀποικίες τῆς Μαδύτου καὶ τῶν Κοίλων, καὶ ὁ κόλπος τῆς Σηστοῦ. Κεντρικὸ λιμάνι τῶν στενῶν ἦταν ἡ Σηστός, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσε τὴν κεφαλὴ τῆς γέφυρας ποὺ συνέδεε τὴν Εὐρώπη μὲ τὴν Ἀσία[6]. Ἀρκετὰ μεγάλο ἦταν ἐπίσης τὸ λιμάνι τῆς Ἐλαιοῦντος[7], στὴν εἴσοδο τῶν στενῶν, ὅπως δείχνει τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ 405 π.Χ. εἶχε ἀγκυ-

---

1. *St. Casson,* Macedonia, Thrace and Illyria, 27.

2. Τὸ λιμάνι τῆς Ἀμφίπολης, ἡ Ἠιών, βρισκόταν στὶς ἐκβολὲς τοῦ Στρυμόνα, σὲ ἀπόσταση εἴκοσι πέντε σταδίων ἀπὸ αὐτήν (βλ. *Δ. Σαμσάρη,* Ἱστορικὴ γεωγραφία, 139).

3. Ἡ Νεάπολη, σὲ ὅλες τὶς περιόδους τῆς ἱστορίας της, χρησίμευε ὡς ἐπίνειο τῶν Φιλίππων (βλ. *P. Collart,* Philippes, 104).

4. Περιγραφὴ τοῦ λιμανιοῦ της βλ. στοῦ *St. Casson,* ὅ.π., 256.

5. Ἡ ἀποικία τῶν Ἀβδήρων ἦταν χτισμένη σὲ χαμηλὰ ὑψώματα, ποὺ ἡ βραχώδης ἀπόληξή τους σχηματίζει τὸ ἀκρωτήρι Μπαλούστρα. Γύρω ἀπὸ αὐτὸ ὑπάρχουν μικροὶ ὅρμοι καὶ φυσικὰ λιμάνια, ὅπου μποροῦσαν νὰ βροῦν προστασία τὰ ἀρχαῖα πλοῖα. Δυτικὰ ὅμως ἀπὸ τὴ Μπαλούστρα, ὡς τὶς ἐκβολὲς τοῦ Νέστου, ἡ ἀκτὴ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀμμουδιὲς καὶ ἕλη καὶ σχηματίζει ἕναν ἀβαθὴ καὶ ἀπροστάτευτο ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ὅρμο, βλ. *Δ. Λαζαρίδη,* Ἄβδηρα καὶ Δίκαια, 3 — Ἡ Μαρώνεια πάλι χρησιμοποιοῦσε γιὰ λιμάνι της ἕναν ἀσφαλὴ ὅρμο, ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ μιὰ προεξοχὴ τοῦ βουνοῦ Ἰσμάρου (στὴ σημ. τοποθεσία «Ἅγ. Χαράλαμπος»), βλ. *Δ. Λαζαρίδη,* Μαρώνεια καὶ Ὀρθαγορία, Ἀθῆναι 1972, 5.— Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, ἕνα ἀσφαλὲς φυσικὸ λιμάνι σχηματίζεται στὸ βάθος τῆς λιμνοθάλασσας Νταλιάνι (ἰχθυοτροφεῖα), ὅπου ἦταν χτισμένη ἡ Δίκαια (στὴν τοποθεσία «Κατσαμάκια»), βλ. *Δ. Λαζαρίδη,* Ἄβδηρα καὶ Δίκαια, 46. Ἕνα ἄλλο μικρὸ φυσικὸ λιμάνι σχηματίζεται περίπου τρία χλμ. δυτικὰ ἀπὸ τὴ Μεσημβρία, στὴν τοποθεσία «Γάτος», ὅπου τοποθετεῖται πιθανῶς ἡ ἀρχαία Ὀρθαγορία, βλ. *Δ. Λαζαρίδη,* Μαρώνεια καὶ Ὀρθαγορία, 46.

6. Ὅπως ὑποστήριξε ὁ *W. Leaf,* Troy, London 1912, 361, οἱ δυὸ διαβάσεις τῶν στενῶν ἦταν ἡ Σηστὸς - Ἄβυδος καὶ ἡ Καλλίπολη - Ἄβυδος.

7. Τὸ λιμάνι αὐτὸ εἶχε χρησιμοποιήσει καὶ ὁ Μιλτιάδης (*Ἡροδ.* VI, 140).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ροβολήσει ἐκεῖ ἀθηναϊκὸς στόλος ἀπὸ 180 πλοῖα[1]. Παρόμοιοι ἀσφαλεῖς ὅρμοι ὑπῆρχαν κοντὰ στὴν ἀποικία τῆς Καλλίπολης.

Τέλος, ἡ ἀνατολικὴ θρακικὴ ἀκτὴ (δυτικὴ παραλία τοῦ Εὐξείνου Πόντου) ἦταν ἐντελῶς ἰδιόμορφη· ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ὡς τὴ Θυνιάδα, δηλαδὴ ἡ γνωστὴ περιοχὴ τῆς Σαλμυδησσοῦ (μήκους 130 περίπου χλμ.), ἦταν ἀλίμενη, ἐντελῶς ἀφιλόξενη καὶ πολὺ ἐπικίνδυνη γιὰ τοὺς ναυτικούς[2]. Βόρεια ὅμως ἀπὸ τὴ Σαλμυδησσὸ ἡ ἀκτὴ ἔχει ἀρκετὰ φυσικὰ καὶ ἀσφαλῆ λιμάνια, ποὺ λειτούργησαν σὰν ἀληθινὲς πύλες εἰσόδου στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα. Τέτοια μεγάλα λιμάνια ἦταν τῆς Ἀπολλωνίας[3], τῆς Ὀδησσοῦ καὶ τῆς Τόμιδος. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, στὴν ἀκτὴ σχηματίζονταν πολὺ φυσικοὶ ὅρμοι, ὅπως στὴν Ἀγαθούπολη, Διονυσόπολη, Μεσημβρία[4], Τίριζιν[5], λιμένα Καρῶν[6] καὶ Κάλλατιν (σημ. ὅρμο Kartolia). Τέλος, δὲν πρέπει ἀπὸ τὴν ἀκτογραφία νὰ παραλειφτοῦν τὰ λιμάνια τῆς βόρειας ἀκτῆς τῶν δυὸ θρακικῶν νησιῶν, τῆς Θάσου[7]

---

1. Ξενοφ. Ἑλλ. III, 20.

2. *Αἰσχ.* Προμ. 716: «Σαλμυδησία γνάθος, ἐχθρόξενος ναύταισι, μητρυιὰ νεῶν». Ξενοφ. Ἀνάβ. VII, 5, 12: «... εἰς τὸν Σαλμυδησσόν. Ἔνθα τῶν εἰς τὸν Πόντον πλευσουμένων νεῶν πολλαὶ ὀκέλλουσι καὶ ἐκπίπτουσι· τέναγος γάρ ἐστιν ἐπὶ πάμπολυ τῆς θαλάττης». Ψευδο-Σκυμν. Περιηγ. 724-731 [= *GGM*, I, 224]: «Εἶτ' αἰγιαλὸς τις Σαλμυδησσὸς λεγόμενος / ἐφ' ἑπτακόσια στάδια τεναγώδης ἄγαν / καὶ δυσπρόσορμος ἀλίμενός τε παντελῶς / παρατέταται, ταῖς ναυσὶν ἐχθρότατος τόπος. / Εἶτ' εὐλίμενος ἄκρα συνάπτει Θυνιάς,/ τῆς Ἀστικῆς Θρᾴκης ὑπάρχουσ' ἐσχάτη, / μεθ' ἣν πόλις ἐστὶ σύνορος Ἀπολλωνία». Στραβ. VII, 6, 1 (C 319): «... καὶ Φινόπολις καὶ Ἀνδριάκη, συνάπτουσαι τῷ Σαλμυδησσῷ. Ἔστι δ' οὗτος ἔρημος αἰγιαλὸς κοὶ λιθώδης, ἀλίμενος, ἀναπεπταμένος πολὺς πρὸς τοὺς βορέας, σταδίων δσον ἑπτακοσίων μέχρι Κυανέων τὸ μῆκος, πρὸ, ὃν οἱ ἐκπίπτοντες ὑπὸ τῶν Ἀστῶν διαρπάζονται τῶν ὑπερκειμένων, Θρᾳκίου ἔθνους». *Διοδ.* XIV, 37, 2: «...τὸν Σαλμυδησσὸν οἰκοῦντας· οὗτος δ' ἔστι μὲν ἐπ' ἀριστερᾷ τοῦ Πόντου, παρεκτείνων δ' ἐπὶ πολύ, πλεῖστα ποιεῖ ναυάγια...». *Ἀρρ.* Περ. 89 [= *GGM*, I, 422]: «Οὗτος, δ' ὁ Σαλμυδησσὸς αἰγιαλὸς ἐφ' ἑπτακόσια στάδια τεναγώδης ἄγαν καὶ δυσπρόσορμος ἀλίμενός τε παντελῶς παρατέταται, ταῖς ναυσὶν ἐχθρότατος τόπος».

3. Τὸ λιμάνι τῆς Ἀπολλωνίας σχηματιζόταν δυτικὰ ἀπὸ τὴ βραχώδη χερσόνησο, στὴν ὁποία ἦταν χτισμένη ἡ πόλη. Ἦταν πολὺ ἀσφαλὲς καὶ εὐρύχωρο λιμάνι καὶ πρόσφερε ἀγκυροβόληση σὲ πολλὰ καὶ μεγάλης χωρητικότητας πλοῖα.

4. Δυὸ ἀσφαλεῖς ὅρμοι σχηματίζονταν ἀπὸ τὶς δυὸ μεριὲς τοῦ ἀκρωτηρίου, ὅπου ἦταν χτισμένη ἡ Μεσημβρία.

5. *Ἀρρ.* Περ. 75 [=*GGM*, I, 420]: «Ἀπὸ δὲ Καρῶν λιμένος εἰς Τετρισιάδα ἤτοι Τίριζαν ἄκραν λεγομένην, ἔχουσαν καὶ ὅφορμον τοῖς ἀφ' ἑσπέρας ἀνέμοις, νῦν [δὲ] λεγομένην Ἄκραν...».

6. *Ἀρρ.*, δ.π.: «Ἀπὸ Καλλάτιδος δὲ εἰς Καρῶν λιμένα στάδια ρπ', μίλια κδ'. Καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τοῦ λιμένος Κυρία κληίζεται». Πρόκειται γιὰ τὸ σημ. ὅρμο Gülgrad, νότια ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι Sable.

7. Τὸ λιμάνι τῆς Θάσου (σημ. Λιμένας) ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα καὶ ἐξυπηρετοῦσε πάρα πολὺ τὴ συγκοινωνία, γιατὶ βρισκόταν πολὺ κοντὰ στὴ θρακικὴ ἀκτή. Ἀκόμη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

καὶ τῆς Σαμοθράκης[1], ποὺ διευκόλυναν σημαντικὰ τὴ ναυσιπλοΐα.

Γενικά, οἱ θρακικὲς ἀκτὲς δὲν ἦταν τόσο φιλόξενες, ὅπως οἱ ἑλληνικές, οὔτε ὅμως καὶ τόσο ἀφιλόξενες, ὅπως οἱ δαλματικὲς ἀκτές, ποὺ ἀποτέλεσαν σοβαρὸ ἐμπόδιο γιὰ τὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴν Ἰλλυρικὴ ἐνδοχώρα. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι στὴν οὐσία οἱ θρακικὲς ἀκτὲς εἶχαν διευκολύνει τὴν ἀνάπτυξη τῆς θαλάσσιας συγκοινωνίας.

Ἀντίθετα μὲ τὶς ἀκτές, τὰ βουνὰ τῆς Θράκης στάθηκαν λιγότερο εὐνοϊκοὶ παράγοντες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὁδικοῦ δικτύου. Ὅσο ὑπερβολικὲς κι ἂν ἦταν οἱ ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων γιὰ τὸ ἀδιάβατο τῶν θρακικῶν βουνῶν[2], εἶναι γεγονὸς πάντως ὅτι αὐτὰ ἀποτέλεσαν σοβαρὸ ἐμπόδιο στὴν ἐπικοινωνία τῶν ἀποίκων μὲ τοὺς Θράκες τῆς ἐνδοχώρας. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, μὲ τὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν, κατέρριψε βέβαια τὸ θρύλο γιὰ τὸ ἀδιάβατο τῶν ὀροσειρῶν τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Αἵμου. Αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅμως ὅτι οἱ διαβάσεις, ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Ἀλέξανδρος στὴν πορεία του, μποροῦσαν εὔκολα νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ ἄλλους σκοπούς, ἐκτὸς ἀπὸ στρατιωτικούς.

Ἀπὸ τὰ θρακικὰ βουνὰ πιὸ δυσκολοδιάβατοι ἦταν οἱ ἀνατολικοὶ κλάδοι τοῦ Ὀρβήλου, ὅπως τουλάχιστον προκύπτει ἀπὸ τὶς πορεῖες τοῦ Φιλίππου Β′ καὶ Φιλίππου Ε′ στὴν περιοχὴ ἐκείνη[3]. Ἀντίθετα, ἀπὸ τὴν πορεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, κατὰ τὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν, φάνηκε ὅτι ἡ Ροδόπη καὶ ὁ Αἷμος ἦταν σχετικὰ πιὸ εὐκολοδιάβατοι, σὲ σύγκριση μὲ τὴν ὀροσειρὰ τοῦ ἀνατολικοῦ Ὀρβήλου. Στὴ Ροδόπη ὑπάρχουν τρεῖς διαβάσεις. Ἡ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς βρίσκεται κοντὰ στὰ Ἄβδηρα (Β τῆς σημ. Ξάνθης) καὶ οἱ ἄλλες δυὸ βόρεια ἀπὸ τὴ Μαρώνεια (ἡ πρώτη κοντὰ στὸ Ναρλὶ καὶ ἡ δεύτερη Β τῆς σημ. Κομοτηνῆς). Ἀπὸ τὶς διαβάσεις τῆς Ξάνθης καὶ Κομοτηνῆς περνοῦσαν δυὸ στρατιωτικοὶ δρόμοι ποὺ ὁδηγοῦσαν στὴν κοιλάδα τοῦ Ἕβρου[4]. Στὴν ὀροσειρὰ πάλι τοῦ Αἵμου εἶναι τὰ περίφημα στενὰ τῆς Σίπ-

---

γιατί, μαζὶ μὲ τὴ Σαμοθράκη καὶ τὴν Ἴμβρο, ἀποτελοῦσαν τοὺς σταθμοὺς ἑνὸς σπουδαίου θαλάσσιου δρόμου, ποὺ ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὴ θρακικὴ ἀκτὴ στὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Τρωάδας. Περισσότερα γιὰ τὸ λιμάνι τῆς Θάσου βλ. στοῦ *J. Pouilloux*, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, I. De la fondation de la cité à 196 avant J.-C., Paris 1954, 10 κέ.

1. Γενικὰ οἱ ἀκτὲς τῆς Σαμοθράκης εἶναι ἀπρόσιτες καὶ ἀφιλόξενες, χωρὶς ἀξιόλογα φυσικὰ λιμάνια. Γιὰ προσόρμιση χρησιμοποιοῦνταν μικροὶ ὅρμοι. Ὁ πιὸ ἀξιόλογος ὅρμος σχηματίζεται στὸ ΒΔ ἄκρο τοῦ νησιοῦ, στὴ σημ. «Σκάλα Καμαριώτισσα», ὅπου βρισκόταν καὶ τὸ μοναδικὸ λιμάνι τοῦ νησιοῦ, βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Σαμοθράκη καὶ ἡ Περαία της, Ἀθῆναι 1971, 6 καὶ 13.

2. Πρβ. π.χ. τὸ *Στράβωνα*, VII, 113, ποὺ, μὲ βάση πιθανῶς ἀρχαιότερες πηγές, περιγράφει τὸν Αἷμο ὡς ἀδιάκοπη ἁλυσίδα βουνῶν.

3. Βλ. *H. Danov*, Drevna Trakija, Sofija 1969, 163.

4. Τὸν πρῶτο ἀπὸ αὐτοὺς ἀκολούθησε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν, βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Τὸ ὁδικὸ δίκτυο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὰ ἀρχαϊκὰ χρόνια ὡς τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, *Μακεδονικὰ* 14(1974)129.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κας, πού ἡ εἴσοδός τους βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς μακεδονικῆς ἀποικίας Βερόης. Τὰ στενὰ αὐτά, πού ἀποτελοῦσαν τὴ μοναδικὴ διάβαση τοῦ Αἵμου, χρησιμοποιήθηκαν πολλὲς φορὲς στὴν ἱστορία τῆς Θράκης, μετὰ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο. Ἐπίσης, μιὰ δίοδος σχηματίζεται στὸ σημεῖο, ὅπου ἑνώνονται τὰ δυτικὰ ἄκρα τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Αἵμου· εἶναι ἡ γνωστὴ Porta Traiana, ἀπὸ τὴν ὁποία περνοῦσε ὁ ρωμαϊκὸς δρόμος Singidunum-Byzantium[1]. Τέλος, στὰ βουνὰ τῆς ΝΔ Θράκης ὑπάρχουν δυὸ ἄλλες διαβάσεις, πού χρησιμοποιήθηκαν ὅμως μόνο στὰ ὑστερορωμαϊκὰ ἢ βυζαντινὰ χρόνια. Ἡ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς σχηματίζεται στὸν ἀνατολικὸ κλάδο τοῦ Ὀρβήλου — κοντὰ στὸ Κάτω Νευροκόπι — καὶ ἡ ἄλλη ἀνάμεσα στὶς ὀροσειρὲς τῆς Κερκίνης καὶ τοῦ Ὀρβήλου (στενὰ Κλειδιοῦ).

Οἱ διαβάσεις τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Αἵμου διευκόλυναν τὴν κάθετη ἐπικοινωνία (ἀπὸ Ν πρὸς Β) στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης, ἐνῶ ἡ Porta Traiana, καθὼς καὶ τὰ στενὰ τῶν Κορπίλλων καὶ Σαπαίων, τὴν ὁριζόντια.

Τὴν ἀνάπτυξη τῆς συγκοινωνίας εὐνόησαν ἰδιαίτερα οἱ ποταμοὶ τῆς Θράκης. Δυὸ ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποταμούς της, ὁ Δούναβης καὶ ὁ Ἕβρος, ἦταν πλωτοὶ σὲ ὅλο τὸ μῆκος τους. Ὁ πρῶτος ἐξυπηρετοῦσε τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὶς ΒΔ ἀκτὲς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τὶς περιοχὲς τοῦ κάτω καὶ μέσου ροῦ του. Ἐνῶ ὁ δεύτερος, πού διευκόλυνε καὶ περισσότερο τὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐξασφάλιζε τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τοῦ Β Αἰγαίου καὶ τὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα τῆς ἄνω καὶ μέσης κοιλάδας του. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους μεγάλους θρακικοὺς ποταμοὺς ὁ Νέστος οὔτε πλωτὸς ἦταν οὔτε τὴν παρόχθια συγκοινωνία ἐπέτρεπε, γιατί, στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς διαδρομῆς του, κυλᾶ ἀνάμεσα ἀπὸ ἀπόκρημνα στενά. Ὁ Στρυμόνας ὅμως ἦταν πλωτὸς ἀπὸ τὶς ἐκβολές του ὡς τὴν Κερκινῖτιν λίμνη, πού κι αὐτὴ ἐπέτρεπε τὴ ναυσιπλοΐα ὡς τὸ βόρειο ἄκρο της[2]. Βόρεια ἀπὸ τὴ λίμνη ἡ ποταμοπλοΐα ἦταν ἀδύνατη, γιατὶ ὁ Στρυμόνας περνοῦσε μέσα ἀπὸ ἕλη καὶ λίμνες, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Κλειδιοῦ καὶ τῆς Κρέσνας. Στὴν περιοχὴ τῶν στενῶν αὐτῶν ἡ κοίτη του γίνεται πολὺ στενὴ καὶ περιστοιχίζεται ἀπὸ βράχους, πού δυσκόλευαν ἀκόμη καὶ τὴν παρόχθια συγκοινωνία[3].

---

1. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 86 κέ.

2. Σχετικὰ βλ. *D. Samsaris*, La navigation dans l'ancien lac de Cercinitis d'après une inscription inédite trouvée dans le village actuel de Paralimnion de Serrès, *Μακεδονικὰ* 19(1979)420-423· τοῦ *ἰδιου*, Recherches sur l'histoire de la navigation chez les habitants de la vallée du cours inférieur du Strymon dans l'antiquité, *Thracia Pontica I* (ὑπὸ δημοσίευση).

3. Π.χ. ὅμως *Admiralty Handbook*, Macedonia and Surrounding Territories, 38 κέ. (στοῦ *St. Casson*, Macedonia, 20, σημ. 1), ὅπου ὑπερτιμᾶται ἡ σπουδαιότητα τοῦ Στρυμόνα ὡς δρόμου ἐπικοινωνίας μεταξὺ βορρᾶ καὶ νότου, ἐξαιτίας τῆς ἀνεύρεσης θασιακῶν νομισμάτων στὴν περιοχὴ τῆς Τρανσυλβανίας. Ἡ ἄποψη αὐτὴ σωστὰ ἀναιρεῖται ἀπὸ τὸν *Casson*, δ.π., 20 καὶ σημ. 1.

Στὴν προκρατικὴ περίοδο τῆς θρακικῆς ἱστορίας οἱ κάτοικοι χρησιμοποιοῦσαν βασικὰ τοὺς φυσικοὺς δρόμους κι ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ γίνει λόγος οὔτε γιὰ ὁδοποιία οὔτε γιὰ συντήρηση δρόμων. Ἄλλωστε οἱ Ἕλληνες ἄποικοι χρησιμοποίησαν κυρίως τοὺς θαλάσσιους δρόμους. Γι' αὐτὸ κι ὅλες σχεδὸν οἱ ἀποικίες εἶχαν ἱδρυθεῖ κοντὰ σὲ φυσικὰ λιμάνια ἢ ὅρμους. Ἔτσι, ὁ ἑλληνικὸς ἀποικισμός, σημείωσε σταθμὸ στὴν ἀνάπτυξη τῆς θαλάσσιας συγκοινωνίας[1].

Ἀπὸ τοὺς θαλάσσιους δρόμους σπουδαιότερος καὶ πιὸ πολυσύχναστος ἦταν ὁ δρόμος πού, περνώντας ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Βοσπόρου, ἐξασφάλιζε τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὶς δυτικὲς ἀκτὲς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ν Ἑλλάδας[2]. Μεγάλη σπουδαιότητα εἶχε ἀκόμη ὁ θαλάσσιος δρόμος Νεάπολης - Θάσου - Σαμοθράκης - Ἴμβρου - Ἀλεξάνδρειας Τρωάδος[3], ὁ ὁποῖος ἐξυπηρετοῦσε τὴν ἐπικοινωνία τῶν ΝΔ θρακικῶν παραλίων μὲ τὰ μικρασιατικά. Ἐπίσης ὑπῆρχαν κι ἄλλοι ἀξιόλογοι δρόμοι, πού ξεκινοῦσαν ἀπὸ διάφορες ἑλληνικὲς ἀποικίες καὶ συνέδεαν τὰ θρακικὰ παράλια μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν ἑλληνικὸ κόσμο τῆς Μ. Ἀσίας.

Τὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα διευκόλυναν προπάντων οἱ χερσαῖοι δρόμοι, πού διέσχιζαν τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης. Τὸ ὁδικὸ δίκτυο ἄρχισε νὰ ὀργανώνεται καὶ νὰ τελειοποιεῖται, μετὰ τὴν ἵδρυση τοῦ ὀδρυσικοῦ κράτους, καὶ κυρίως στὴν ἐποχὴ τοῦ Σιτάλκη, πού εἶναι γνωστὸς στὴν ἱστορία γιὰ τὴ συγκοινωνιακή του πολιτική, ὅπως ὁ σύγχρονός του Ἀρχέλαος τῆς Μακεδονίας[4]. Τὸ ἔργο τοῦ Σιτάλκη τὸ συνέχισαν στὴ Θράκη,

---

1. Φαίνεται ὅτι, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων, οἱ Θράκες εἶχαν χρησιμοποιήσει, σὲ περιορισμένη ὅμως κλίμακα, τοὺς θαλάσσιους δρόμους. Πρβ. τὸ γνωστὸ μύθο σχετικὰ μὲ τὴ θρακικὴ θαλασσοκρατία (*H. Danov,* Trakija, 166-167, ὅπου καὶ βιβλιογραφία). Πρβ. ἐπίσης τὶς πέτρινες ἄγκυρες τῆς 2ης π.Χ. χιλιετίας πού βρέθηκαν στὴ δυτικὴ παραλία τοῦ Εὐξείνου Πόντου: *K. Porojanov - V. Popov,* Les dernières recherches d'archéologie sous-marine en Bulgarie, *Thracia Pontica I* (ὑπὸ δημοσίευση). *K. Porojanov,* Navigation et commerce de la population du littoral européen de la Mer noire de l'ancienne Thrace avec les peuples de la mediterranée orientale (XVI-XII s. av. n. è.), *Akte des III. IThK* (ὑπὸ δημοσίευση).

2. Μὲ βάση τὰ στοιχεῖα πού ὑπάρχουν γιὰ τὴν ταχύτητα τῶν πλοίων, στὸν 5ο π.Χ. αἰώνα ἕνα πλοῖο, κάτω ἀπὸ κανονικὲς καιρικὲς συνθῆκες, μποροῦσε σ' ἕνα εἰκοσιτετράωρο νὰ διανύσει μιὰ ἀπόσταση 230 χλμ. (*Ἡρόδ.* IV. 86). Ἔτσι, ἔχει ὑπολογιστεῖ ὅτι τὰ πλοῖα πού ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὸν Πειραιά, μποροῦσαν νὰ κάνουν τὸ ταξίδι ὡς τὴν Ἔφεσο μέσα σὲ δυὸ μερόνυχτα, ὡς τὴ Λάμψακο σὲ τέσσερα, ὡς τὸ Βυζάντιο σὲ πέντε κι ὡς τὴν Ὀδησσὸ σὲ ὀκτώ, βλ. *H. Götz,* Die Verkehrswege im Dienst des Welthandels, Stuttgart 1888, 260 καὶ χάρτη 1.

3. Βλ. *J. Pouilloux,* Thasos, 11-12.

4. Ἡ ἰδιαίτερη φροντίδα τοῦ Σιτάλκη γιὰ τὴν ὁδοποιία, κι ἂν ἀκόμη δὲν ὀφειλόταν σὲ ἑλληνικὴ ἐπίδραση, ἀποτελεῖ πάντως μιὰ ἔνδειξη τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῶν Θρακῶν στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μετὰ ἀπὸ ἑκατὸ περίπου χρόνια, οἱ Μακεδόνες. Οἱ διοικητικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἀνάγκες, ποὺ δημιουργήθηκαν μὲ τὴν κατάκτηση τῆς Θράκης καὶ τὴν ἵδρυση τῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν, ἐπέβαλαν τὴ βελτίωση καὶ ἐπέκταση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου τῆς χώρας.

Οἱ δυὸ κυριότερες συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες τῆς Θράκης ἦταν παραλιακὲς καὶ ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο[1]. Ἡ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς ἀκολουθοῦσε τὴν ἀκτὴ τοῦ Βόρειου Αἰγαίου καὶ ὁδηγοῦσε στὴ Θέρμη κι ἀπὸ ἐκεῖ στὴ Ν Ἑλλάδα. Εἶναι ὁ δρόμος ποὺ χρησιμοποίησαν ὁ Ξέρξης στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἡ ἄλλη ἀρτηρία ἀκολουθοῦσε τὴ δυτικὴ παραλία τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ὁδηγοῦσε στὴν Ἴστρο κι ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Ὀλβία. Οἱ δυὸ αὐτὲς συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες ἐξασφάλιζαν τὴν ἐπικοινωνία τῆς Θράκης μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Μ. Ἀσία καὶ συγχρόνως συνέδεαν τὶς ἑλληνικὲς παραλιακὲς ἀποικίες μεταξύ τους.

Εἶναι φανερὸ ὅμως ὅτι στὴ διαδικασία τοῦ ἐξελληνισμοῦ περισσότερο εἶχαν βοηθήσει οἱ μεσογειακοὶ δρόμοι· γιατὶ αὐτοὶ συνέδεαν τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες μὲ τὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα καὶ ἐξασφάλιζαν τὴν ἐπικοινωνία στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης. Ἕνας τέτοιος μεσογειακὸς δρόμος ὁδηγοῦσε ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη στὴ Σῖρι τὴν Ὀδομαντική. Τὸ δρόμο αὐτὸν εἶχαν χρησιμοποιήσει οἱ Σιριοπαίονες γιὰ νὰ κατεβοῦν στὴν παραλία καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ Μεγάβαζο[2]. Στὰ ἴχνη του χαράχτηκε ἀργότερα καὶ μιὰ διακλάδωση τῆς Ἐγνατίας, ὅπως δείχνει ἡ ρωμαϊκὴ γέφυρα ποὺ σώζεται κοντὰ στὴ σημερινὴ Ἀγγίστα[3]. Ἕνας ἄλλος μεσογειακὸς δρόμος, πιθανῶς ἡ ἄνω ὁδὸς τῶν ἀρχαίων, ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία Βυζαντίου - Θέρμης (τῆς κάτω ὁδοῦ)[4] — σ' ἕνα σημεῖο κοντὰ στὴ σημ. Ἐλευθερούπολη — καὶ ὁδηγοῦσε στὴ Σκαπτὴ Ὕλη κι ἀπὸ ἐκεῖ στὴ Σῖρι[5]. Τὸ δρόμο αὐτὸν εἶχαν χρησιμοποιήσει οἱ Θάσιοι ἔμποροι γιὰ τὴν ἐμπορική τους διείσδυση στὴν ἐνδοχώρα, ὅπως φανερώνει ἡ ἀνεύρεση νομισμάτων τους στὴν περιοχὴ τῆς Σίριος[6]. Ἀπὸ τὴν

---

1. Βλ. *St. Casson*, Macedonia, 214-215. *H. Danov*, Trakija, 164-166. *Δ. Σαμσάρη*, Τὸ ὁδικὸ δίκτυο, 123-128.

2. Βλ. *Δ. Σαμσάρη*, ὅ.π., 130 καὶ χάρτη (σ. 129).

3. Βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, 51.

4. Εἶναι ὁ δρόμος ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει ὁ Μεγάβαζος στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Σιριοπαιόνων, βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Τὸ ὁδικὸ δίκτυο, 123-128.

5. Ὁ δρόμος αὐτός, σ' ἕνα σημεῖο κοντὰ στὴ Γάζωρο, συνδεόταν μὲ τὸ δρόμο τῆς Ἀμφίπολης - Σίριος, βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Τὸ ὁδικὸ δίκτυο, 130-131.

6. Βλ. *Δ. Σαμσάρη*, ὅ.π., 131.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κάτω ὁδὸ ξεκινοῦσε ἐπίσης — ἀπὸ ἕνα σημεῖο κοντὰ στὴ Νεάπολη — καὶ μιὰ ἄλλη δευτερεύουσα ὁδικὴ ἀρτηρία ποὺ ὁδηγοῦσε στὴ Δάτον (= Κρηνίδες, Φίλιπποι)[1]. Στὰ ἴχνη της κατασκευάστηκε ἀργότερα κι ἕνα τμῆμα τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ. Ἀπὸ τοὺς Φιλίππους ἕνας ἄλλος δρόμος, περνώντας ἀπὸ τὴ σημερινὴ Δράμα, ὁδηγοῦσε στὴ Σῖριν καὶ τὴν Ἡράκλεια, ὅπως τουλάχιστον δείχνουν δυὸ ὁδόσημα τῶν μακεδονικῶν χρόνων ποὺ βρέθηκαν στοὺς Φιλίππους[2] καὶ τὴ Δράμα[3]. Ὁ δρόμος αὐτὸς συνδεόταν — κοντὰ στὴ σημ. Μεσορράχη (;) — μὲ τοὺς δρόμους τῆς Ἀμφίπολης - Σίριος καὶ Ἐλευθερούπολης - Σκαπτῆς Ὕλης - Σίριος καὶ κατέληγε τελικὰ στὴ μακεδονικὴ ἀποικία τῆς Ἡράκλειας τῆς Σιντικῆς. Μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση καὶ τὴν ἵδρυση τῆς μακεδονικῆς ἀποικίας τῶν Φιλίππων, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ δρόμο Φιλίππων - Ἡράκλειας Σιντικῆς, πρέπει νὰ κατασκευάστηκε κι ἕνας ἄλλος δρόμος ποὺ συνέδεε τὴν Ἀμφίπολη μὲ τοὺς Φιλίππους[4]. Ἕναν ἄλλο δρόμο εἶχε διανοίξει ὁ Σιτάλκης μέσα ἀπὸ τὰ δάση τῆς Κερκίνης στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Παιόνων[5]. Ὁ δρόμος ὅμως αὐτός, ποὺ ἐξασφάλιζε τὴν ἐπικοινωνία τοῦ ὁδρυσικοῦ βασιλείου μὲ τὴν Παιονία, Κρηστωνία καὶ Χαλκιδική, εἶχε καθαρὰ στρατιωτικὸ χαρακτήρα. Τέλος, ἀπὸ τὴν αἰγαιακὴ παραλία ξεκινοῦσαν δυὸ ἀκόμη δρόμοι, διακλαδώσεις τῆς *κάτω ὁδοῦ*, ποὺ ἐξασφάλιζαν τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Θράκης. Οἱ δρόμοι αὐτοί, περνώντας ἀπὸ τὶς διαβάσεις τῆς Ροδόπης ποὺ ὑπῆρχαν Β τῶν Ἀβδήρων καὶ τῆς Μαρώνειας, ὁδηγοῦσαν στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[6].

Ὁ σπουδαιότερος ὅμως δρόμος, ποὺ διέσχιζε τὴ μεσογειακὴ Θράκη ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο βοήθησε περισσότερο στὸν ἐξελληνισμό, ἦταν ὁ διαγώνιος ἐμπορικὸς καὶ στρατιωτικὸς δρόμος Σαρδικῆς - Φιλιππούπολης - Οὐσκουδάμας - Βυζαντίου, ὁ ὁποῖος συνέπιπτε μ' ἕνα τμῆμα τοῦ κατοπινοῦ περίφημου ρωμαϊκοῦ δρόμου Singidunum (σημ. Βελι-

---

1. Γιὰ τὸ δρόμο αὐτὸ βλ. *Δ. Σαμσάρη*, ὅ.π., 128/129 (χάρτη).

2. Βλ. *L. Heuzey - H. Daumet*, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1876, ἀρ. 73 [= *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 1016 = *P. Collart*, *BCH* 56(1933)363 κέ., ἀρ. 23 καὶ Philippes, 179, σημ. 4].

3. Βλ. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 1016.

4. Ἕνα μέρος τοῦ δρόμου αὐτοῦ εἶχε χρησιμοποιήσει καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν, βλ. *Δ. Σαμσάρη*, ὅ.π., 134.

5. *Θουκ.* II, 98, 1-2. Πρβ. *Δ. Σαμσάρη*, ὅ.π., 133-134.

6. Ὁ ἕνας εἶναι ὁ δρόμος ποὺ ἀκολούθησε ὁ Μ. Ἀλέξανδρος στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν, βλ. *Δ. Σαμσάρη*, ὅ.π., 134.— Ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς διαβάσεις ὑπῆρχε μιὰ ἄλλη μικρότερη (κοντὰ στὸ χωριὸ Ναρλί). Ἀπὸ αὐτὴ περνοῦσε ἕνας δρόμος, ποὺ κατευθυνόταν πρὸς τὰ ΒΔ καὶ συνδεόταν λίγο βορειότερα μὲ τὸ δρόμο ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γράδι) - Byzantium[1]. Τὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τοῦ δρόμου αὐτοῦ εἶχαν χρησιμοποιήσει, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ H. Danov, οἱ κύριες στρατιωτικὲς δυνάμεις τῶν Θρακῶν, ποὺ πῆραν μέρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ Σιτάλκη ἐναντίον τῆς Μακεδονίας[2]. Ἐπίσης τὸ δυτικὸ τμῆμα του χρησιμοποίησε πιθανῶς ὁ Φίλιππος Β', ἐπιστρέφοντας τὸ 342 π.Χ. ἀπὸ τὴ Θράκη[3]. Ἡ κεντρικὴ αὐτὴ συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία διευκόλυνε ἰδιαίτερα τὴ διείσδυση τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων. Ἡ σπουδαιότητά της ἦταν ἐξαιρετικὰ μεγάλη, γιατὶ συνέδεε τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση καὶ συγχρόνως ἐξασφάλιζε τὴν ἐπικοινωνία τῆς ἄνω καὶ μέσης κοιλάδας τοῦ Ἔβρου μὲ τὴν ὑπόλοιπη μεσογειακὴ καὶ παραλιακὴ Θράκη. Ἔτσι, μιὰ διακλάδωσή της, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ ἕνα σημεῖο κοντὰ στὸ σημερινὸ Kostonec, ὁδηγοῦσε στὴ Δ Θράκη καὶ, περνώντας ἀπὸ τὸ σημερινὸ Samokov, Stanke Dimitrov καὶ Kjustendil, κατέληγε στὰ σημερινὰ Σκόπια[4]. Ἀπὸ τὴν Οὐσκουδάμα ξεκινοῦσαν δυὸ ἄλλες διακλαδώσεις. Ἡ μιὰ ἀπὸ αὐτές, ἀκολουθώντας τὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Ἔβρου, ὁδηγοῦσε στὸ λιμάνι τῆς Αἴνου. Ἡ ἄλλη ἀκολουθοῦσε, ὡς ἕνα σημεῖο, τὴν κοιλάδα τοῦ Τόνζου καὶ, καθὼς πλησίαζε πρὸς τὴν παραλία, διακλαδιζόταν σὲ τρεῖς μικρότερες ὁδικὲς ἀρτηρίες ποὺ κατέληγαν ἀντίστοιχα στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Ἀπολλωνίας, Μεσημβρίας καὶ Ὀδησσοῦ. Τέλος, ἄλλη διακλάδωση τοῦ διαγώνιου δρόμου ξεκινοῦσε ἀπὸ ἕνα σημεῖο κοντὰ στὸ σημερινὸ Haskovo καὶ, περνώντας ἀπὸ τὴ Βερόη καὶ τὰ στενὰ τῆς Σίπκας, ὁδηγοῦσε στὴ Β Θράκη.

Στὴ Β Θράκη ὑπῆρχε ἐπίσης ἕνας πολὺ σπουδαῖος δρόμος, παρακλάδι τῆς συγκοινωνιακῆς ἀρτηρίας Βυζαντίου - Ἴστρου - Ὀλβίας, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν Ἴστρο καὶ, ἀκολουθώντας τὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, ἔφτανε ὡς τὰ ΒΔ ὅρια τῆς χώρας κι ἀπὸ ἐκεῖ συνέχιζε τὴ διαδρομή του μέσα ἀπὸ τὸ Ἰλλυρικὸ ἔδαφος. Μιὰ διακλάδωση τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ ἕνα σημεῖο κοντὰ στὴν κατοπινὴ Οἴσκο (σημ. Gigen), ὁδηγοῦσε, μέσα ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ ὁμώνυμου ποταμοῦ, στὴ Σαρδική. Ἐνῶ ἄλλες διακλαδώσεις του ἐξασφάλιζαν, μέσα ἀπὸ τὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων τοῦ Δούναβη, τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Β Θράκης.

Τέλος, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτούς, ὑπῆρχε στὴ Θράκη ἕνα πυκνὸ δίκτυο ἀπὸ δευτερεύοντες δρόμους μὲ τοπικὴ μόνο σημασία, ποὺ διευκόλυναν τὴν ἐπικοινωνία τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν μὲ τὶς κῶμες τῆς θρακικῆς ὑπαίθρου[5].

---

1. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 86 κέ.
2. *H. Danov*, Trakija, 162.
3. *H. Danov*, ὅ.π., 163.
4. Βλ. *C. Patsch*, Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa, V, Wien 1932, 13. Πρβ. καὶ *H. Danov*, ὅ.π., 161-162, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἀρτηρία αὐτὴ ξεκινοῦσε ἀπὸ ἕνα σημεῖο κοντὰ στὸ σημ. Pazardžik.
5. Πρβ. *Ch. Danoff*, Zur historischen Geographie der ostthrakischen Stämme vor und zur Zeit des Odryserreiches (VI-IV Jahr. v. u. Z.), *EH* 3(1966)16-18.

Σημαντικὰ βοήθησε στὸν ἐξελληνισμὸ τῆς Θράκης ἡ συγκοινωνιακὴ πολιτικὴ τῶν Ρωμαίων, οἱ ὁποῖοι, μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς χώρας, φρόντισαν γιὰ τὴ βελτίωση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου της. Ἐπιγραφὲς σὲ βράχους, κατὰ μῆκος τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Δούναβη (κοντὰ στὸ Viminacium)[1], μαρτυροῦν τὴν κατασκευὴ δρόμων στὴ Χερσόνησο τοῦ Αἵμου ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τιβερίου. Ἐπίσης, ἐπιγραφὴ τοῦ 61 μ.Χ., ποὺ βρέθηκε κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Mihiltsi (περιοχὴ Karlovo)[2], μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Νέρων, γιὰ τὴ διευκόλυνση τῆς συγκοινωνίας, φρόντισε νὰ ἱδρυθοῦν tabernae καὶ praetoria κατὰ μῆκος τῶν δρόμων τῆς ἐπαρχίας Κάτω Μοισίας. Αὐτὸ σημαίνει, ὅπως εὔστοχα παρατηρεῖ ὁ J. Todorov, ὅτι στὴν ἐπαρχία αὐτὴ εἶχαν κατασκευαστεῖ δρόμοι ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν προκατόχων τοῦ Νέρωνος[3]. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ πολυάριθμα μιλιάρια, ποὺ βρέθηκαν ὡς τώρα, φαίνεται ὅτι τὴν ἴδια φροντίδα γιὰ τὸ ὁδικὸ δίκτυο τῶν ἐπαρχιῶν Κάτω Μοισίας καὶ Θράκης ἔδειξαν καὶ οἱ ἑπόμενοι αὐτοκράτορες.

Οἱ κυριότερες συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες, ποὺ ἐξυπηρετοῦσαν τὶς ἀνάγκες τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἐπικοινωνίας τῆς Θράκης, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ἦταν τέσσερις: ἡ Ἐγνατία ὁδός, ὁ διαγώνιος δρόμος Singidunum-Byzantium, ὁ παρευξεινοπόντιος καὶ ὁ παραδουνάβιος δρόμος. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ τρεῖς πρῶτοι κατέληγαν στὸ Βυζάντιο, ποὺ ἀποτελοῦσε πραγματικὸ συγκοινωνιακὸ κόμβο. Σχετικὰ μὲ τὴ διαδρομή τους λεπτομερὴ στοιχεῖα δίνουν τὰ Ὁδοιπορικά, ὁ Πευτιγγεριανὸς πίνακας, καθὼς καὶ τὰ μιλιάρια ποὺ βρέθηκαν ὡς τώρα[4]. Ἔτσι, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ προκύπτει ὅτι ἡ Ἐγνατία ὁδός[5], ποὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία καὶ τὸ Δυρράχιο, ἀφοῦ περνοῦσε τὴ γέφυρα τοῦ Στρυμόνα, ἔμπαινε στὴν περιοχὴ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει μὲ πρῶ-

---

1. *CIL*, III, 13813a-d. 1698 [= *O. Hirschfeld*, Epigraphische Nachlese zum *CIL*, III, aus Dacien und Moesien, *SAWW* 77(1874)363-429].

2. Βλ. *E. Kalinka*, Antike Denkmäller in Bulgarien, Wien 1906, ἀρ. 9. Πρβ. καὶ ἐπιγραφὴ μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο, ποὺ βρέθηκε κοντὰ στὸ σημ. χωριὸ Bučino (περιοχὴ Σαρδικῆς): *IBAI* 1912, 16.

3. *J. Todorov*, Le Grandi strade romane in Bulgaria, Roma 1937, 4.

4. Σχετικὰ μὲ τὰ μιλιάρια βλ. *O. Hirschfeld*, Die römischen Meilenstein, *SAWW* 1907, 165-201. *B. Filov*, Epigrafičeski sitneži, *PSp* 19(1907), τεῦχ. 68, 265 κέ. *D. Dimitrov*, Za strategiite i za njakoi gradski teritorii v rimska Trakija, *GNM* 6(1932/34)129-131. *J. Todorov*, ὅ.π., 6-14. *H. Istinsky*, Ein neuer Meilenstein von Pautalia und zwei Fragen zur Geschichte der Provinz Thracien, *SAWW* 1938, 418-425. *V. Beševliev*, Latinskite mestni imena v Mizija i Trakija, *IBAI* 19(1955) [= *Sb. G. Kacarov II*] 280-281. *L. Ognenova*, Une pierre milliaire de Serdica de l'époque de Septime Sévère, *Eirene* 2(1964)155-164. *L. Hollenstein*, Zu dem Meilensteinen der römischen Provinzen Thracia und Moesia inferior, *StB* 10(1975)23-44.

5. Γενικὴ βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὴν ὁδὸ αὐτὴ βλ. στοῦ *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 44, σημ. 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

το σταθμό την Αμφίπολη. Από εκεί, ακολουθώντας τους βόρειους πρόποδες του Παγγαίου, οδηγούσε στους Φιλίππους. Αφού περνούσε μέσα από την πόλη αύτή, όπου σώζονται και πλακόστρωτα ίχνη της, έφτανε στην πηγή Fons Co (κοντά στό Νικιλί Τάς), ή οποία ήταν τόπος ανάπαυσης γιά τούς ταξιδιώτες. Από την πηγή αύτή, ακολουθώντας περίπου την κατεύθυνση του σημερινού δρόμου Καβάλας-Φιλίππων, έφτανε στή Νεάπολη. Έπειτα συνέχιζε τή διαδρομή της πρός Α, ακολουθώντας την κατεύθυνση του σημερινού δρόμου Καβάλας-Αλεξανδρούπολης. Καί, αφού περνούσε από τά στενά των Σαπαίων, έφτανε στή δεξιά όχθη του Νέστου, όπου βρισκόταν ό σταθμός Τόπειρος[1]. Μετά το Νέστο, διέσχιζε πιά το έδαφος της ρωμαϊκής επαρχίας Θράκης καί, περνώντας από δέκα περίπου σταθμούς[2], έφτανε στά Κύψελα — στή συμβολή των ποταμών Εργίνου (Αγριάνη) καί Έβρου. Από εκεί ή προέκτασή της διακλαδιζόταν σέ δυό όδικούς βραχίονες, από τούς οποίους ό ένας κατέληγε στό Βυζάντιο καί ό άλλος στόν Ελλήσποντο[3].

Η Εγνατία όδός εξασφάλιζε την επικοινωνία της παραλιακής Ν Θράκης μέ τόν ανατολικό καί δυτικό κόσμο. Συγχρόνως όμως οί διακλαδώσεις της διευκόλυναν την επικοινωνία μέ το εσωτερικό της Θράκης. Έτσι, δυό τέτοιες διακλαδώσεις της, πού ή μιά ξεκινούσε από την Αμφίπολη καί ή άλλη από τούς Φιλίππους, έφταναν μεσογειακά ώς την Ηράκλεια τή Σιντική — κοντά στά στενά του Κλειδιού. Άλλη πάλι διακλάδωσή της, πού ξεκινούσε από το σταθμό Ad Duodecim (κοντά στή σημ. Μαυρολεύκη Δράμας), περνούσε από το σημερινό Νευροκόπι καί, ανάμεσα από τά βουνά, οδηγούσε στή Νικόπολη του Νέστου κι από εκεί στή Φιλιππούπολη[4].

Περισσότερο όμως βοήθησε στόν εξελληνισμό ό κεντρικός δρόμος Singidunum - Byzantium, πού διέσχιζε διαγώνια όλη τή μεσογειακή Θράκη καί μέ τίς διακλαδώσεις του εξασφάλιζε την επικοινωνία μέ τά πιό απομακρυσμένα σημεία της θρακικής ενδοχώρας[5]. Ο δρόμος αύτός έμπαινε στό θρα-

---

1. Γιά περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά μέ τή διαδρομή της Εγνατίας από την Αμφίπολη ώς την Τόπειρο βλ. Δ. Σαμσάρη, ό.π., 44-48.

2. Βλ. *Th. Tafel*, De via militari Romanorum Egnatia, qua Illyricum, Macedonia et Thracia jungebantur, dissertatio geographica, I. Pars orientalis, Tübingen 1842, 21 κέ., 53 κέ.

3. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 491 καί σημ. 2.

4. Γιά περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά μέ τίς τρείς αύτές διακλαδώσεις της Εγνατίας βλ. Δ. Σαμσάρη, ό.π., 49-53.

5. Βλ. *C. J. Jireček*, Die Heerestrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, Prag 1877, 1-68. *AEM* 10(1886)85 κέ. *J. Todorov*, ό.π., 20-31. *P. Mutafciev*, Starijat drum prez «Trajanova vrata», *SpBAN* 55(1937)19-146. Πρβ. *D. Cončev*, Rimskijat pât Philippopolis-Carassura i razklonenieto mu pri Ranilum,

κικὸ ἔδαφος ἀπὸ ἕνα σημεῖο κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Dragoman, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ὁ πρῶτος θρακικὸς σταθμὸς Meldia. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ δρόμος ὁδηγοῦσε στὴ Σαρδικὴ κι ἔπειτα κατευθυνόταν πρὸς τὰ ΝΑ καί, ἀφοῦ περνοῦσε ἀπὸ πέντε σταθμούς, ἔφτανε στὰ περίφημα στενὰ Succi (Succorum angustiae ἢ Succorum claustra), ὅπου βρισκόταν ἡ γνωστὴ Porta Traiana (σημ. Trajanova vrata)[1]. Μετὰ τὴν ἔξοδό του ἀπὸ τὰ στενά, ὁ δρόμος συνέχιζε τὴ διαδρομή του κατὰ μῆκος τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἔβρου κι ἔφτανε στὴ Φιλιππούπολη κι ἀπὸ ἐκεῖ στὴν Ἀδριανούπολη. Ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη ἄρηνε πιὰ τὴν ὄχθη τοῦ Ἔβρου καί, συνεχίζοντας τὴ διαδρομή του πρὸς τὰ ΝΑ, ὁδηγοῦσε στὴν Πέρινθο. Ἐκεῖ συναντοῦσε τὴν προέκταση τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ καί, ἀκολουθώντας κοινὴ πορεία μὲ αὐτή, κατέληγε στὸ Βυζάντιο.

Δυὸ ἀπὸ τὶς κυριότερες διακλαδώσεις τοῦ δρόμου αὐτοῦ ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴ Σαρδική. Ἡ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς ὁδηγοῦσε πρὸς Β στὴν παραδουνάβια πόλη Οἴσκο καὶ ἡ ἄλλη στοὺς Στόβους καὶ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀφοῦ διέσχιζε τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα. Μιὰ ἄλλη διακλάδωση ξεκινοῦσε ἀπὸ ἕνα σημεῖο κοντὰ στὸ σταθμὸ Ranilum καί, περνώντας ἀπὸ τὴν Augusta Traiana καὶ τὴν Καβύλη, κατέληγε στὶς Aquae Calidae — κοντὰ στὴν ἀκτὴ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη ξεκινοῦσαν δυὸ ἄλλες διακλαδώσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μιὰ ὁδηγοῦσε στὸ Deultum καὶ τὴν Ἀπολλωνία καὶ ἡ ἄλλη στὴν Αἶνο. Ἡ σπουδαιότερη ὅμως διακλάδωση τοῦ δρόμου Singidunum - Byzantium ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη καί, περνώντας ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Αἵμου, ὁδηγοῦσε στὴν Οἴσκο κι ἀπὸ ἐκεῖ Β τοῦ Δούναβη. Ἡ διακλάδωση αὐτὴ ἐξασφάλιζε τὴν ἐπικοινωνία τῆς κοιλάδας τοῦ Ἔβρου μὲ τὶς ἐπαρχίες Κάτω Μοισία καὶ Δακία[2].

Τέλος, ἀπὸ τὶς ἄλλες δυὸ συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες τῆς Θράκης ἡ παρα-

---

GPNBM 1940/41, 40-60· τοῦ ἴδιου, Rimskijat pât Philippopolis-Tugugerum-Bessapara, *GPAM* 2(1950)69-83. *H. Hynková*, Europäische Reiseberichte aus dem 15. und 16. Jahrhundert als Quellen für die historische Geographie Bulgariens, Sofia 1973, 11 κέ.

1. Τὰ στενὰ αὐτὰ ἀποτέλοῦσαν ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα στρατηγικὰ σημεῖα τῆς Θράκης. Ἐπίσης, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ στρατηγική, εἶχαν καὶ διοικητικὴ σημασία· γιατὶ ὁρίζαν, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, τὰ ὅρια τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μεσογειακῆς Δακίας καὶ Θράκης («Fines Daciae et Thraciae», ὅπως γράφει τὸ Itinerarium Antoninianum). Σχετικὰ βλ. *C. Jireček*, ὅ.π., 30-33. *I. Velkov*, Stari rimski pâtišta i selišta v dnešnite bâlgarski granici, *BIB* 2(1929), 4, 53. *J. Todorov*, ὅ.π., 25-26. *P. Mutafciev*, ὅ.π., 24-25. *H. Hynková*, ὅ.π., 46-53 καὶ χάρτη τῆς περιοχῆς (σελ. 52).

2. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὶς διακλαδώσεις τοῦ δρόμου Singidunum-Byzantium βλ. *J. Todorov*, ὅ.π., 22-23, 31-33. Βλ. ἐπίσης *C. Jireček*, ὅ.π., 156 κέ. *V. Aramov*, Trajanovijat pât ot Karpatite za Plovdiv, *IBAD* 4(1914)226

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δουνάβια, πού ἐρχόταν ἐπίσης ἀπό τό Singidunum, ἀκολουθοῦσε τή δεξιά ὄχθη τοῦ Δούναβη καί, ἀφοῦ περνοῦσε ἀπό τή Ratiaria, Oescus, Novae, Durostorum καί πολλούς ἄλλους δευτερεύοντες σταθμούς, κατέληγε στήν Ἴστρο[1]. Ἀπό τήν πόλη αὐτή ξεκινοῦσε καί ἡ παρευξεινοπόντια συγκοινωνιακή ἀρτηρία, ἡ ὁποία, ἀκολουθώντας τήν παραλία καί περνώντας ἀπό τίς ἑλληνικές ἀποικίες, κατέληγε στό Βυζάντιο[2]. Μεγάλη σπουδαιότητα εἶχε μιά διακλάδωση τοῦ δρόμου αὐτοῦ, πού ἐξασφάλιζε τήν ἐπικοινωνία τῶν παραλιακῶν οἰκισμῶν μέ τό ἐσωτερικό τῆς Κάτω Μοισίας. Ἡ διακλάδωση αὐτή ξεκινοῦσε ἀπό τήν Ὀδησσό καί, περνώντας ἀπό τή Μαρκιανούπολη, ὁδηγοῦσε στή Νικόπολη τοῦ Ἴστρου[3].

Γενικά οἱ δρόμοι, πού κατασκεύασαν οἱ Ρωμαῖοι στή Θράκη, ἐξασφάλισαν τήν ταχύτερη ἐπικοινωνία της μέ τίς ὑπόλοιπες βαλκανικές χῶρες καί ἰδιαίτερα μέ τόν ἑλληνικό κόσμο τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας καί τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐπίσης, διευκόλυναν τή διείσδυση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου σέ ἀπομακρυσμένες περιοχές τῆς Θράκης, ὅπως ἦταν τό ὑψίπεδο τῆς Σαρδικῆς, οἱ ἄνω κοιλάδες τῶν ποταμῶν Ἔβρου καί Στρυμόνα, καθώς καί ἡ περιοχή Β τοῦ Αἵμου. Ἡ μεγάλη πρόοδος μάλιστα πού σημειώθηκε στό ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ, κατά τή ρωμαϊκή ἐποχή, γίνεται εὔκολα ἀντιληπτή, ἂν λάβει κανείς ἐπιπλέον ὑπόψη του τήν τελειοποίηση τῶν μεταφορικῶν μέσων καί κυρίως τήν ἀσφάλεια πού ἀποκαταστάθηκε στούς χερσαίους καί θαλάσσιους δρόμους μέ τήν πάταξη τῆς ληστείας καί τῆς πειρατείας.

κέ.· τοῦ *Ἰδιου*, Rimskijat pât ot Serdika do Eleja, *OBAI* 5(1925)20 κέ.· τοῦ *Ἰδιου*, Rimskijat pât ot Sofija za Kjustendil i grad Eleja, *OBAI* 6(1926)17-18. *D. Cončev*, Rimskijat pât Philippopolis-Carassura i razklonenieto mu pri Ranilum, δ.π.· τοῦ *Ἰδιου*, Hovie dannie o rimskoj doroge Filipopol-Esk-Dakija, *VDI* 1958, 1, 164-168· τοῦ *Ἰδιου*, La voie romaine Philippopolis - Sub Radice, *Latomus* 18(1959)154-170· τοῦ *Ἰδιου*, Rimskijat pât Carassura-Beroe, *Izsl. v pamet na K. Škorpil*, Sofija 1961, 271-277. *V. Vladimirov*, Novi danni za rimskija pât Eskus-Serdika prez IV v., *Arheologija* 5(1963), 1, 33-34. *V. Beševliev*, Bemerkungen über die antiken Heerestrassen im Ostteil der Balkanhalbinsel, *Klio* 51(1969)483-489.

1. Βλ. *J. Todorov*, δ.π., 14-18.
2. Βλ. *J. Todorov*, δ.π., 18-20. *V. Beševliev*, δ.π., 489-492.
3. Βλ. *J. Todorov*, δ.π., 38.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ' Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἐξαιρετικὰ βοήθησε τὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ ἡ βαθμιαία ἀστικοποίηση (urbanisation) τῆς Θράκης, ἐφόσον μέσα στὰ ἀστικὰ κέντρα ὁ ἐξελληνισμὸς ἦταν πολὺ πιὸ εὔκολος καὶ γρήγορος σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἀγροτικοὺς οἰκισμούς. Ἡ ἀστικοποίηση ἄρχισε ἀπὸ τὴν παραλιακὴ ζώνη τῆς χώρας, μὲ τὴν ἵδρυση ἐκεῖ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, πολλὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶχαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀστικὸ χαρακτήρα ἢ ἐξελίχτηκαν σιγὰ σιγὰ σὲ ἀστικὰ κέντρα. Ἀργότερα, μὲ τὴν ἵδρυση τῶν μεσογειακῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν, ἡ ἀστικοποίηση ἐπεκτάθηκε καὶ στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα ὡς τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου. Τὸ φαινόμενο ὅμως τῆς ἀστικοποίησης γενικεύτηκε καὶ πῆρε ἰδιαίτερα μεγάλες διαστάσεις στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, χάρη στὴν ἐπαρχιακὴ πολιτικὴ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ κυρίως τοῦ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ.

Γιὰ τὸν ἑλληνισμὸ τῆς Θράκης ἦταν εὐτύχημα ποὺ οἱ Ρωμαῖοι, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀστικοποίησης, δὲν ἀπέβλεψαν ἐδῶ σ' ἕνα ἐκτεταμένο ρωμαϊκὸ ἀποικισμό. Γιατὶ τότε θὰ γέμιζε ὅλη ἡ περιοχὴ μὲ ἑστίες ἐκρωμαϊσμοῦ, ποὺ θὰ δυσκόλευαν καὶ θὰ ἐπιβράδυναν τὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Ἔτσι, σὲ ὁλόκληρο τὸ ἔδαφος τῆς ἀρχαίας Θράκης — δηλαδὴ στὶς δυὸ ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες τῆς Θράκης καὶ Κάτω Μοισίας, καθὼς καὶ στὴ Μακεδόνων Α' μερίδα — ἱδρύθηκαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τρεῖς μόνο ἀποικίες (Philippi, Apri καὶ Deultum)[1] κι ἕνα municipium (Coela - Flaviopolis)[2]. Κι ἀπὸ αὐτὲς μάλιστα οἱ δυὸ τελευταῖες εἶχαν δευτερεύουσα σημασία καὶ βρίσκονταν στὴν παραλιακὴ ζώνη καὶ σὲ περιοχὲς ἤδη ἐξελληνισμένες. Ἀκόμη καὶ στὴν παραδουνάβια ζώνη, ὅπου τὸ ρωμαϊκὸ καὶ ἐκρωμαϊσμένο στοιχεῖο ἦταν ἰσχυρότερο, ἑπτὰ μόνο ἀπὸ τοὺς vicos canaborum ἐξελίχτηκαν σὲ ἀστικὰ κέντρα μὲ ρωμαϊκὸ πολίτευμα. Πρόκειται γιὰ τὴ Ratiaria καὶ τὴν Oescus, ποὺ εἶχαν πάρει τὸ δίκαιο τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν (jus coloniarum) καὶ τοὺς vicos Montana, Durostorum, Troesmis, Tropaeum Traiani καὶ Novae, ποὺ εἶχαν

---

1. Βλ. *D. Kalapothakes,* De Thracia Provincia Romana, Lipsiae 1893, 28 κἑ. 33-34. *Detschew, TSp,* 20, 122-123. *P. Collart,* Philippes, 223 κἑ. *B. Gerov,* Römische Bürgerrechtsverleihung und Kolonisation in Thrakien vor Trajan, *SC* 3(1961)112-113. *W. Eck,* Die claudische Kolonie Apri in Thrakien, *ZPE* 16(1976)295 κἑ.

2. Βλ. *L. Robert, Hellenica* 2(1948)35 κἑ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γίνει municipia[1]. Μετὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Θράκη ἦταν ἡ μόνη περιοχὴ στὸ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ποὺ εἶχε τὰ λιγότερα ἀστικὰ κέντρα ρωμαϊκοῦ τύπου[2].

Ἀντίθετα, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐπαρχιακῆς πολιτικῆς τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ κυρίως τοῦ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ, ἀρκετὰ φυλετικὰ κέντρα τῆς Θράκης, ἔφτασαν, μὲ τὴ δημογραφική τους ἐνίσχυση, στὸ ἐπίπεδο ἀληθινῶν πόλεων. Τὰ νέα αὐτὰ ἀστικὰ κέντρα, ποὺ ἱδρύθηκαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορες σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, εἶχαν ἑλληνικὸ πολίτευμα καὶ ἑλληνικὸ ἢ ἐξελληνισμένο πληθυσμό[3]. Τέτοια κέντρα ἑλληνικοῦ τύπου ἦταν ἡ Ἀδριανούπολη, Μαρκιανούπολη, Νικόπολη τοῦ Ἴστρου καὶ Νικόπολη τοῦ Νέστου, Παυταλία, Πίζος, Πλωτινόπολη, Σαρδικὴ καὶ Τραϊανούπολη. Ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν εἰδήσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἵδρυση τῶν πόλεων αὐτῶν, ἀπὸ τὴ γεωγραφική τους ὅμως θέση φαίνεται ὅτι αὐτὲς εἶχαν ἀπορροφήσει μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ θρακικὸ πληθυσμὸ τῶν γειτονικῶν ἀγροτικῶν οἰκισμῶν. Ἔτσι διευκολύνθηκε καὶ ἐπιταχύνθηκε τὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ, ἐφόσον μέσα στὰ ἀστικὰ κέντρα ὁ ἐξελληνισμὸς ἦταν πολὺ

---

1. Βλ. *B. Gerov*, Romanizmât meždu Dunava i Balkana ot Hadrian do Konstantin Veliki, čast I, *GSU-FF* 47(1950/52)17-36. *R. Vulpe*, Le nombre des colonies et des municipes de la Mésie Inférieur, *ΑΔΡ-SHPh*, Sofia 1963, 147-156· τοῦ *ἰδιου*, Colonies et municipes de la Mésie Inférieure, *Studia Thracologica*, 289-314.

2. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δείχνει, νομίζω, καλύτερα ἀπὸ καθετὶ ἄλλο τὴν πρόοδο ποὺ εἶχε κάνει ὁ ἐξελληνισμὸς ἀκόμη καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Κάτω Μοισίας.— Γιὰ τὸ μικρὸ ἀριθμὸ τῶν ρωμαϊκῶν ἀστικῶν κέντρων στὴν Κάτω Μοισία τὴν ἴδια ἐξήγηση δίνει καὶ ὁ *R. Vulpe*, Le nombre des colonies, ὅ.π., 152: «On ne doit pas oublier que la plupart des territoires qui en dépendaient (de Mésie Inférieure) avaient subi la forte pénétration de l'hellénisme avant d'être inclus dans l'Empire romain ... Ces territoires (du Bas-Danube) représentaient la première zone atteinte par l'activité économique des cités grecques du Pont gauche et par le rayonnement de leur civilisation. D'autre part, ils furent depuis le début du Ve siècle av. n. ère presque constamment englobés entre les limites de l'état hellénisant de la Thrace... ainsi, quand les Romains firent leur apparition... les régions du Bas-Danube constituaient un domaine de l'hellénisme par excellence...»· τοῦ *ἰδιου*, Colonies et municipes, ὅ.π., 300: «...Ils (les territoires entre le Bas-Danube et la chaîne des Balkans) étaient étroitement liés à la Thrace balkanique, qui, imbue depuis longtemps d'influences grecques, avait fini par devenir elle-même un foyer actif de l'hellénisme....».

3. Ἡ ἵδρυση πόλεων ἑλληνικοῦ τύπου πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ ὄχι τόσο στὴ φιλελληνικὴ πολιτικὴ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ ὅσο στὴν ἐπαρχιακὴ πολιτικὴ γενικὰ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ποὺ ἀπέφευγαν νὰ θίγουν τὶς τοπικὲς παραδόσεις. Ἔτσι, στὴν περίπτωση τῆς Θράκης οἱ Ρωμαῖοι προσαρμόστηκαν στὶς ἑλληνικὲς παραδόσεις ποὺ ἦταν ἐπικρατέστερες, βλ. *R. Vulpe*, Colonies et municipes, ὅ.π., 307.

πιὸ εὔκολος καὶ γρήγορος. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀπορρόφηση θρακικοῦ πληθυσμοῦ στὶς πόλεις αὐτὲς ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς Ἀδριανούπολης, ποὺ ἱδρύθηκε στὴ θέση τῆς θρακικῆς πόλης Οὐσκουδάμας[1]. Πολὺ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐπίσης ἡ περίπτωση τοῦ ἐμπορίου τῆς Πίζου, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπάρχουν ἄμεσες εἰδήσεις ἀπὸ τὴν ἱδρυτικὴ ἐπιγραφή του (212 μ.Χ.). Στὸ συνοικισμό του πῆραν μέρος οἱ κάτοικοι πολλῶν γειτονικῶν θρακικῶν κωμῶν[2], ὅπως τῶν *Βαζοπάρων*, *Γελουπάρων*, *Κουρπίσου*, *Κρασαλοπάρων*, *Σκεδαβρίης*, *Στρατοπάρων* κ.ἄ.

Ἀκόμη, ὁ Τραϊανὸς κι ὁ Ἀδριανὸς αὔξησαν τὸν πληθυσμὸ κι ἐνίσχυσαν τὴν ἄμυνα πολλῶν ἀπὸ τὶς παλιότερες ἑλληνικὲς πόλεις, οἱ ὁποῖες γνώρισαν στὴν ἐποχή τους μεγάλη ἀκμή. Ἰσχυρὲς ἐνδείξεις γιὰ τὶς εὐεργεσίες, ποὺ δέχτηκαν ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες αὐτούς, ἀποτελοῦν ἡ μετονομασία τῆς Βερόης σὲ Augusta Traiana καὶ ὁ τίτλος Ulpia ποὺ ἔφεραν ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς πόλεις αὐτές, ὅπως ἡ Φιλιππούπολη[3], Ἀγχίαλος[4], Βιζύη[5] καὶ Τόπειρος[6].

---

1. *D. Kalapothakes*, Thracia, 35.

2. *IGB*, III_2, ἀρ. 1690: «Ἀγαθῇ τύχη./ Ὑπὲρ τῆς τῶν μεγίστων καὶ θειοτάτων αὐτοκρα/τόρων... ἐκτίσθη κατὰ δωρεὰν τῶν κυρίων ἐνπόριον Πίζος ἐπὶ / ὑπάτων ... καὶ μετῴκησαν εἰς αὐτὸ / οἱ ὑποτεταγμένοι· / κώμης Σκεδαβριης· / (Β)υζης Μουκατραλεος / Δολης Μο(υ)κατρα(λεος) / .... κλπ..... / κώμης Στρατοπαρων· / Αυλουπορις Αυλουπορεος κλπ.». Πρβ. καὶ τοὺς στίχους 50 κέ. (θ), ὅπου ἀναφέρονται διάφορα κίνητρα γι' αὐτοὺς ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ μετοικήσουν στὸ ἐμπόριο.

3. Στὴν ἐποχὴ τῶν Φλαβίων ἡ Φιλιππούπολη, φαίνεται ὅτι ἔλαβε πολλὰ προνόμια. Γι' αὐτὸ ἔφερε καὶ τὴν προσωνυμία «Φλαβία Φιλιππούπολις» καὶ ἀργότερα, ἐξαιτίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Τραϊανοῦ, «Ulpia Philippopolis». Πρὸς τιμὴ πάλι τοῦ Ἀδριανοῦ, ποὺ κι αὐτὸς εἶχε εὐεργετήσει τὴν πόλη, οἱ κάτοικοί της ἔδωσαν τὸ ὄνομά του σὲ μιὰ φυλὴ (ἡ τῶν *Ἀδριανέων* ἢ *Ἀδριανίς*). Ἀλλὰ καὶ οἱ κατοπινοὶ αὐτοκράτορες εἶχαν εὐεργετήσει μὲ ποικίλους τρόπους τὴν πόλη. Ἔτσι, ὁ Καρακάλλας καθιέρωσε τοὺς ἀγῶνες *Ἀλεξάνδρεια*. Ὁ Φίλιππος πάλι ὁ Ἄραψ διέταξε, νὰ ἐπισκευαστοῦν τὰ τείχη της κι ἔτσι μπόρεσε ἡ πόλη, λίγο ἀργότερα, νὰ ἀντισταθεῖ μὲ ἐπιτυχία ἐναντίον τῶν Γότθων.

4. Βλ. *CBMThrace*, 83-86.

5. Βλ. *CBMThrace*, 89-91.

6. Βλ. *CBMThrace*, 175-176.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δ' ΟΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

1. Ἐποικισμοὶ Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισμένων κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς

Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξη τῆς ἀστικῆς ζωῆς στὴ Θράκη, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, δὲν ὀφειλόταν μόνο στὴν ἵδρυση νέων πόλεων ἢ τὴν ἐνίσχυση τῶν παλιῶν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ἀλλὰ τὴν ἀνάπτυξη αὐτὴ εὐνόησε κυρίως ἡ νέα δημογραφικὴ κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε, μὲ τὴ μετανάστευση ἐδῶ πολλῶν κατοίκων τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους (στὸ 2ο καὶ κυρίως στὸν 3ο μ.Χ. αἰ.)[1]. Τὴ μετανάστευση πάλι τὴν προκάλεσαν οἰκονομικοὶ λόγοι: ἡ οἰκονομικὴ ἄνθιση τῆς Θράκης[2] — μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση κυρίως τῆς Δακίας — καὶ ἡ κοινωνικοοἰκονομικὴ κρίση σὲ ὁρισμένες ἀνατολικὲς ἐπαρχίες τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους[3]. Οἱ ἔποικοι τῆς Ἀνατολῆς ἐγκαταστάθηκαν στὴ Θράκη εἴτε ὡς ἀπόμαχοι τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων τοῦ Δούναβη εἴτε ὡς ἔμποροι, ἐπαγγελματίες καὶ γαιοκτήμονες. Ἐξαιτίας μάλιστα τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τους, ἵδρυσαν ἀξιόλογες παροικίες σὲ πολλὲς πόλεις τῆς Θράκης καὶ κυρίως στὶς μεσογειακὲς πόλεις τῆς Κάτω Μοισίας, ποὺ εἶχαν μείνει ἔξω ἀπὸ τὴ σφαίρα τῆς ἀποικιακῆς δραστηριότητας τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι, εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ ἐποικισμοὶ αὐτοὶ συμπλήρωσαν τὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἐπέκτασή του ὡς τὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα σημεῖα τῆς Θράκης καὶ ἰδίως τῆς Κάτω Μοισίας.

Οἱ ἔποικοι (ἐλεύθεροι, δοῦλοι κι ἀπελεύθεροι) προέρχονταν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ καὶ ἐξελληνισμένο πληθυσμὸ τῶν πόλεων τῆς Ἀνατολῆς. Στὴ Θράκη εἶχαν διεισδύσει κυρίως ἀπὸ τὸ μεγάλο διαγώνιο δρόμο Singidunum - Byzantium, καθὼς κι ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Ὀδησσοῦ, ποὺ λειτούργησε σὰν πραγματικὴ

---

1 Βλ. *G. Mihailov*, Population et onomastique d'Asie Mineure en Thrace, *Pulpudeva* 2(1976)68 κέ. *M. Tačeva-Hitova*, Roljata na preselnicite ot Mala Asija, Sirija i Egipet v ikonomičeskija i kulturnija život na zapadnopontijskite gradove prez I-III v., *IMVarna* 8(1972)17-42· τῆς ἴδιας, Population et onomastique d'Asie Mineure en Mésie Inférieur, *Pulpudeva* 2(1976)81 κέ.

2. Σχετικὰ βλ. *E. Gren*, Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit, Uppsala 1941, 23 κέ.— Σύμφωνα μὲ τὸν *E. Gren*, ἡ οἰκονομικὴ ἄνθιση τῆς Θράκης καὶ τῆς Κάτω Μοισίας στὰ ὑστερορωμαϊκὰ χρόνια ὀφειλόταν κυρίως στὸ ἐμπόριο μὲ τὴ Μ. Ἀσία. Σπουδαῖο ὅμως ρόλο εἶχε παίξει καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ποὺ στρατοπέδευε κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη (*E. Gren*, ὅ.π., 85, 89 κέ.).

3. Σχετικὰ βλ. *B. Gerov*, Romanizmăt mezdu Dunava i Balkana ot Hadrian do Konstantino Veliki, čast II, *GSU - FF* 48(1952'53)340-342. Ἐπίσης βλ. καὶ *V. Velkov* et *M. Tačeva-Hitova*, Éléments orientaux méditerranéens en Thrace et Mésie, *BAIESEE* 11(1973), 1/2, 96-100.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πόλη γιὰ τὴν εἴσοδό τους στὴν περιοχὴ τουλάχιστον τῆς Κάτω Μοισίας. Ἡ παρουσία τους σὲ διάφορες πόλεις τῆς Θράκης μαρτυρεῖται τόσο ἀπὸ τὰ ἐπιγραφικὰ ὅσο καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα. Ἔτσι, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα αὐτά, διαπιστώνει κανεὶς τέτοιες ἐγκαταστάσεις ἐποίκων σὲ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα τῶν ἀνατολικῶν θρακικῶν παραλίων, ὅπως στὴν Ἀγχίαλο[1], Ἀπολλωνία[2], Ἀγαθόπολη[3], Βιζώνη[4], Διονυσόπολη[5], Μεσημβρία[6], Τίριζιν[7], Ὀδησσό[8], Ἰστρία[9], Τόμιν[10] καὶ Κάλλατιν[11]. Ἀλλὰ παρόμοιες ἐγκαταστάσεις ἐντοπίζονται ἐπίσης σὲ πόλεις καὶ πολίσματα τῶν κοιλάδων τοῦ Ἔβρου, Στρυμόνα καὶ Δούναβη[12], καθὼς καὶ τῆς ΝΑ Θράκης, ὅπως στὴ Ratiaria[13], Oescus[14], Novae[15], Sexaginta Prista[16], Durostorum[17], Troesmis[18], Νικόπολη τοῦ Ἴστρου[19], Μαρκιανούπολη[20], στὶς κῶμες Montana[21] καὶ

---

1. *IGB*, I², 377, 385.
2. *IGB*, I², 401, 415.
3. *IGB*, I², 475.
4. *IGB*, I², 8 bis.
5. *IGB*, I², 14, 22 bis (= 18), 31, 27 bis. *AA*, 1901, 158α, ἀρ. IV, 7.
6. *IGB*, I², 317, 334 novies, 340.
7. *IGB*, I², 12 bis.
8. *IGB*, I², 46-47, 47 bis, 50, 51-51 bis, 95, 107-107 bis, 108-109, 110 bis, 113, 115-116, 127, 133, 140 bis, 144 bis, 148, 150, 159, 166, 174-174 bis, 175-176-bis, 176 ter., 177-177 ter., 178 bis, 179 bis, 183, 185-185 bis, 187-187 bis, 188, 190, 191, 200, 205, 206 bis, 211, 227, 253-254, 256, 276, 286.
9. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 69-70.
10. Ὅ.π., 70.
11. Ὅ.π., 71-72.
12. Ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ, ποὺ εἶχε καθιερωθεῖ ἡ στρατολογία τῶν ντόπιων στὶς ρωμαϊκὲς λεγεῶνες, οἱ περισσότεροι Ἀνατολίτες, τουλάχιστον στοὺς παραδουνάβιους οἰκισμούς, ἦταν ἀπόμαχοι λεγεωνάριοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀρκετοὶ μάλιστα ἦταν ἤδη ἐκρωμαϊσμένοι. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀπόμαχοι ἀνατολικῆς προέλευσης προτιμοῦσαν ὡς τόπο ἐγκατάστασης τὴν κάτω Μοισία, βλ. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 94). Μετὰ τὸν Ἀδριανό, συναντοῦμε τὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀπὸ Ἕλληνες ἢ ἐξελληνισμένους ἐποίκους.
13. *B. Gerov*, Romanizmât II, 345. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 76-77.
14. *B. Gerov*, ὅ.π., 345. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 77-78.
15. *IGB*, II, 741. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 79.
16. *B. Gerov*, ὅ.π., 345. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 80.
17. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 80.
18. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 81.
19. *E. Kalinka*, Antike Denkmäler in Bulgarien, Wien 1906, ἀρ. 311. *IGB*, II, 687. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 81-83.
20. *IGB*, II, 802, 823, 853. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 83-84.
21. *E. Kalinka* ὅ.π., ἀρ. 186. *F. Poland*, Geschichte des griechischen Vereinswesens, Leipzig 1909, 133.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Trullensium[1], σὲ κῶμες ἀγνώστου ὀνόματος κοντὰ στοὺς σημερινοὺς οἰκισμοὺς Razgrad[2], Kutlovica (Ferdinandovo)[3] καὶ Tolbuhin[4], στὴ Σαρδική[5], Παυτκλία[6], Φιλιππούπολη[7], Augusta Traiana[8], Πέρινθο[9], Ἀδριανούπολη[10], Φιλίππους[11], στὴν ἀρχαία πόλη κοντὰ στὸ σημερινὸ Sandaski[12], στὸ mansio Cillae[13] καὶ στὸ σημερινὸ Malko Târnovo[14].

Σύμφωνα μὲ τὶς στατιστικὲς τῶν V. Velkov - M. Tačeva, τὸ 84% περίπου τῶν ἐποίκων προέρχονταν ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καὶ κυρίως ἀπὸ τὴ Βιθυνία καὶ τὸν Πόντο (Νικομήδεια, Νίκαια, Ἡράκλεια, Ἀμαστριν), τὸ 13% περίπου ἀπὸ τὴ Συρία καὶ τὸ 2% ἀπὸ τὴ Β Ἀφρικὴ (Ἀλεξάνδρεια καὶ Καρχηδόνα)[15]. Οἱ περισσότεροι ἔποικοι εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν Κάτω Μοισία, ὅπου ὁ ἀριθμός τους εἶναι τέσσερις φορὲς μεγαλύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον τῶν ἐποίκων τῆς ὑπόλοιπης Θράκης[16]. Ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν ἐποίκων τῆς Θράκης, φαίνεται ὅμως ὅτι αὐτὸς ἦταν σημαντικός. Στὶς πόλεις μάλιστα τῆς Κάτω Μοισίας ἀποτελοῦσαν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐπίσης, μέσα στὴν ἀστικὴ κοινωνία κατεῖχαν ὑψηλὲς θέσεις, γιατὶ σύντομα κατάφεραν νὰ πάρουν στὰ χέρια τους τοὺς πιὸ σπουδαίους τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Ἔτσι, στὶς πόλεις τῆς Κάτω Μοισίας οἱ ἴδιοι ἢ ἀπόγονοί τους ἀποτελοῦσαν — ἰδιαίτερα στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων καὶ Σεβήρων — τὴν πλειοψηφία τῆς τοπικῆς ἀριστοκρατίας[17].

2. Ἐλάττωση τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ

Τὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ διευκολύνθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὴ συνεχὴ ἐλάτ-

---

1. *IGB*, II, 503.
2. *B. Gerov*, ὅ.π., 345.
3. *E. Kalinka*, ὅ.π., ἀρ. 186.
4. *IGB*, II, 867.
5. *IGB*, IV, 1910, 1912, 1922, 1956, 1958, 1965, 1988. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 86-87.
6. *IGB*, IV, 2054, 2192, 2214, 2332. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 87-88.
7. *IGB*, III$_1$, 884, 1022, 1111, 1315, 1320, 1358, 1410, 1420, 1433, 1452, 1506, 1517, 1521. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 88-89.
8. *IGB*, III$_2$, 1556, 1557, 1558. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 89.
9. *V. Velkov, - M. Tačeva*, ὅ.π., 90.
10. Ὅ.π., 90.
11. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 86.
12. *IGB*, IV, 2286.
13. *IGB*, III$_1$, 1517.
14. *V. Velkov - M. Tačeva*, ὅ.π., 89.
15. Ὅ.π., 93-94.
16. Ὅ.π., 94.
17. *B. Gerov*, ὅ.π., 346.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τωση τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ, πού ὀφειλόταν στίς ἀποδημίες τῶν Θρακῶν ὡς μισθοφόρων καὶ στρατιωτικῶν ἐποίκων καὶ κυρίως στὸ δουλεμπόριο. Μὲ τούς δύο αὐτούς τρόπους ἡ Θράκη ἔχασε μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ πιὸ ζωτικὸ καὶ δυναμικὸ πληθυσμιακό της στοιχεῖο, πού προερχόταν ἀπὸ τίς κατώτερες κοινωνικὲς τάξεις τῆς ὑπαίθρου καὶ τὸ ὁποῖο, σὲ σύγκριση μὲ τὸν ἀστικὸ πληθυσμό, προέβαλλε ὁπωσδήποτε μεγαλύτερη ἀντίσταση στὸν ἐξελληνισμό.

Οἱ στρατολογίες Θρακῶν, εἴτε ὡς μισθοφόρων εἴτε ὡς συμμάχων καὶ κληρούχων, ἦταν πολὺ συχνὲς κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή. Ἀπὸ τὰ ἑλληνιστικὰ βασίλεια, πού δέχτηκαν τούς περισσότερους Θράκες κληρούχους (στρατιῶτες καὶ γεωργούς), ἦταν ἡ Μακεδονία, ἡ Συρία καὶ προπάντων ἡ Αἴγυπτος[1]. Σὲ εὐρεία κλίμακα γινόταν ἐπίσης, ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἀκόμη ἐποχή, τὸ δουλεμπόριο. Ἐξαιτίας του χιλιάδες Θράκες δοῦλοι ἐγκαταστάθηκαν σὲ ἑλληνικὲς πόλεις καὶ κυρίως στὴν Ἀθήνα[2].

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἀριθμητικὰ δεδομένα γιὰ τὴν ἔκταση τῆς δημογραφικῆς αὐτῆς ἀποδυνάμωσης τῆς Θράκης ἀπὸ τὸ ντόπιο πληθυσμιακό της στοιχεῖο. Ὡστόσο εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι οἱ Θράκες δοῦλοι, τουλάχιστον στὴν Ἀθήνα, ἀποτελοῦσαν (στὸν 5ο καὶ 4ο π.Χ. αἰώνα) τὴν πλειοψηφία μέσα στὸ σύνολο τῶν δούλων ἀπὸ ὅλες τίς ἐθνικότητες[3]. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴ συχνότερη μνεία τους τόσο στίς φιλολογικὲς πηγὲς ὅσο καὶ στίς ἀθηναϊκὲς

---

1. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. *F. Heichelheim,* Die auswärtige Bevölkerung im Ptolemäerreich, *Klio* 18(1925)74 καὶ 84, πού οἱ στατιστικές του δείχνουν ὅτι οἱ Θράκες ἀποτελοῦσαν μέσα στὸν ξένο πληθυσμὸ τῆς Αἰγύπτου τὴν τρίτη πολυπληθέστερη ἐθνικὴ ὁμάδα. Ἐπίσης βλ. *M. Launey,* Recherches sur les armées hellénistiques, Paris 1949, 368-394. *A. Fol,* Demografska i socialna struktura na Drevna Trakija prez I hil. pr. n. e., Sofija 1970, 73-78· τοῦ *ἰδιου,* Observations préliminaires sur la diaspora thrace en Asie Mineure dans l'antiquité, *EB* 2(1971)56-72. *A. Fol-V. Velkov,* Les Thraces en Égypte gréco-romaine, Sofia 1977. *H.-G. Pflaum,* Pannoniens et Thraces en Afrique du Nord Romaine à l'époque du Haut-Empire, *Pulpudeva* 2(1976)53-67. Πρβ. *B. Bar-Kochva,* The Seleucid Army. Organization and Tactics in the great Campaigns, Cambridge 1976, 50. *E. Goloubtsova,* La communauté thrace en Asie Mineure, *Akte des III. IThk.*

2. Σχετικὰ μὲ τούς Θράκες δούλους στὴν Ἑλλάδα βλ. *P. Oliva,* Počatky otokářvske výroby v antickém Recku, *Čecoslov. čast. hist.,* 1954, 78-92. *V. Velkov,* Frakijcii-rabii v antičnih grečeskih polisah (VI-II v. do n.e.), *VDI* 1976, kn. 4· τοῦ *ἰδιου,* Robstvoto v Trakija i Misija prez antičnostta, Sofija 1967, 26-41.

3. Σύμφωνα μὲ τὸν *Ἀθήναιο* (VI, 272-273α), κατὰ τὴν ἀπογραφὴ τῆς Ἀθήνας πού ἔκανε ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς, οἱ δοῦλοι ἀνέρχονταν σὲ 400 χιλιάδες. Γιὰ τὸ πρόβλημα αὐτὸ βλ. *W. Westerman,* Athenaeus and the Slaves of Athens, *HSPh* Supp. vol. 1941, 451-470. Πρβ. καὶ *M. Finley,* Was Greek Civilization based on Slave Labour? *JCGRS* 1958, 153.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐπιγραφές[1]. Ἐξάλλου γιὰ τὸ ὅτι οἱ Θράκες, μαζὶ μὲ τοὺς Κάρες, ἀποτελοῦσαν τὴν πλειοψηφία τῶν δούλων τῆς Ἀθήνας πολὺ ἐνδεικτικὸ εἶναι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ V. Velkov[2], τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἀρχαῖοι συνήθως μὲ τὰ ἐθνικὰ αὐτὰ ὀνόματα δήλωναν γενικὰ ὅλους τοὺς δούλους ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐθνικότητά τους[3].

Ἡ δημογραφικὴ ἀφαίμαξη τῆς Θράκης πῆρε ἀριθμητικὰ μεγάλες διαστάσεις, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἰδίως ἐποχή, μὲ τὶς συνεχεῖς στρατολογίες τῶν Θρακῶν καὶ τὸ δουλεμπόριο, ποὺ δὲν ἔπαψε νὰ ἀσκεῖται σὲ εὐρεία κλίμακα[4]. Αὐτὸ τουλάχιστον προκύπτει ἀπὸ τὴ σχετικὴ προσωπογραφικὴ ἔρευνα. Ἔτσι, ὡς τώρα εἶναι γνωστὸς ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀπὸ 1157 Θράκες, ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἰταλία, στὶς δυτικὲς ἐπαρχίες τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ στὴν Ἀφρικὴ ὡς στρατιωτικοὶ ἀπόμαχοι, δοῦλοι ἢ ἀπελεύθεροι[5]. Ἀπὸ μιὰ στατιστικὴ ἔρευνα ποὺ κάναμε διαπιστώσαμε ὅτι ἀπὸ τοὺς 1157 Θράκες οἱ 783 (δηλ. τὸ 67,6%) εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴ Ρώμη, οἱ 195 (δηλ. τὸ 16,8%) στὴν ὑπόλοιπη Ἰταλία, οἱ 21 (δηλ. τὸ 1,8%) στὴ Μ. Βρεττανία, οἱ 57 (δηλ. τὸ 4,9%) στὶς γερμανικὲς ἐπαρχίες, οἱ 23 (δηλ. τὸ 1,9%) στὶς γαλατικὲς ἐπαρχίες, οἱ 14 (δηλ. τὸ 1,2%) στὶς ἱσπανικὲς ἐπαρχίες καὶ οἱ 64 (δηλ. τὸ 5,5%) στὶς ἐπαρχίες τῆς Ἀφρικῆς. Γενικά, ὅπως παρατηρεῖ κανείς, τὸ 84,4% τῆς θρακικῆς «διασπορᾶς» εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴν Ἰταλία καὶ μόνο 15,6% στὶς ὑπόλοιπες ἐπαρχίες τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Τέλος, ἀπὸ τὶς χρονολογικὲς ἐν-

---

1. Βλ. *V. Velkov*, Robstvoto, 33 κέ. Σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ *S. Lauffer*, Die Bergwerksklaven von Laureion, 123-140, μὲ βάση τὶς ἐπιτύμβιες ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τοῦ Λαυρίου, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς τριάντα χιλιάδες περίπου δούλους, ποὺ δούλευαν στὰ μεταλλεῖα, προέρχονταν ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ τὴν Παφλαγονία, δηλαδὴ ἀπὸ χῶρες ποὺ εἶχαν παράδοση στὴ μεταλλουργία.

2. *V. Velkov*, ὅ.π., 34.

3. Σχολ. στὸν *Ἀριστοφ.* Ἀχαρν. 273: «...τὴν Στρυμοδώρου Θρᾷτταν ἤτοι κοινῶς δούλην ἢ οὕτως καλουμένην τὴν ἐκ Θράκης ...». Σχολ. στὸν *Πλατ.* Λαχ. 187 Β: «...ἐν τῷ Καρὶ ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ δούλῳ καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ Καρῶν καὶ Θρᾳκῶν τοὺς δούλους ἐποιοῦντο, ἔνθεν τοὺς δούλους Κᾶρας ὠνόμαζον καὶ Θρᾷκας, καὶ τὰς δούλας Θρᾴττας καὶ Καίρας».

4. Πρβ. *Tacit.* Ann. XII, 17. *Sen.* Ep. 80, 9. *Mart.* VII. 80. *Juven.* Sat. III, 9, 142 κέ. Ἐπίσης πρβ. *E. Gren*, Kleinasien, 84. *M. L. Gordon*, The Nationality of Slaves under the early Roman Empire, *JRS* 14(1924)93 κέ. *V. Velkov*, ὅ.π., 42-63· τοῦ *ἰδιου*, Die Sklaverei in NordBulgarien in der römischen Kaiserzeit, *AAP-SHPh* 1963, 33 κέ. *J. Kolento*, L'afflux d'esclaves thraces en Italie au IIe-Ier s. av. n. è., *Akte des III. IThk. J. Kolossowskaja*, Die Thraker im römischen Pannonien, *Akte des III. IThK.*

5. Βλ. τὰ ὀνόματά τους συγκεντρωμένα στοῦ *A. Fol*, Les Thraces dans l'Empire romain d'Occident (I-III), 2e partie: Documentation épigraphique, *GSU-FF* 62 (1960), 3, 197-273.

δείξεις τῶν ἐπιγραφῶν προκύπτει ὅτι οἱ περισσότεροι Θράκες ἐγκαταστάθηκαν στὶς περιοχὲς αὐτὲς στὸ 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰώνα καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἐποχὴ τῶν Σεβήρων.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον θὰ εἶχε ἡ ἐξακρίβωση τῶν περιοχῶν τῆς Θράκης, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προέρχονταν οἱ Θράκες αὐτοί. Δυστυχῶς ὅμως, μόνο γιὰ τοὺς 480 ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι γνωστὸς ὁ τόπος καταγωγῆς τους. Οἱ ὑπόλοιποι ἀναφέρονται γενικὰ ὡς Θράκες ἢ χωρὶς καμιὰ τοπογραφικὴ καὶ ἐθνικὴ ἔνδειξη. Πάντως, ἀπὸ τοὺς 480 Θράκες οἱ 100 περίπου (δηλ. τὸ 20%) προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ μεταξὺ Αἵμου καὶ Δούναβη. Συγκεκριμένα οἱ μισοὶ περίπου ἀπὸ αὐτοὺς ἀναφέρονται μὲ τὸ ἐθνικὸ Mesius καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους δηλώνεται ὡς τόπος καταγωγῆς τους κάποια πόλη τῆς Κάτω Μοισίας (Μαρκιανούπολη, Νικόπολη Ἴστρου, Viminacium, Oescus καὶ Ratiaria). Οἱ ὑπόλοιποι 380 περίπου Θράκες (δηλ. τὸ 80%) προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ μεταξὺ Αἵμου καὶ Αἰγαίου. Ἀναλυτικότερα, οἱ 130 περίπου (33%) ἀπὸ αὐτοὺς ἀναφέρονται μὲ τὸ ἐθνικὸ Bessus. Οἱ ὑπόλοιποι, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τῶν ἐπιγραφῶν, κατάγονταν ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο (5%), τὴ Βερόη - Augusta Traiana (4,2%), τὴν Ἀδριανούπολη (2,6%), τὴν Ἡράκλεια τὴ Σιντικὴ (2%), τὴν Παυταλία (5,5%), τὸ Apri (2%), τοὺς Φιλίππους (4,2%), τὴ Φιλιππούπολη (13%), τὴν Τραϊανούπολη (3%), τὴ Σαρδικὴ (13%), καὶ σὲ πολὺ μικρὸ ποσοστὸ (1%) ἀπὸ ἄλλες πόλεις (Βιζύη, Μαρώνεια, Πέρινθο, Scaptopara).

Ἡ στατιστικὴ αὐτὴ ἔρευνα φανερώνει ὅτι οἱ περισσότεροι Θράκες κατάγονταν ἀπὸ τὰ ὀρεινὰ κυρίως μέρη τῆς Θράκης, ὅπως ἦταν ἡ περιοχὴ τῆς Ροδόπης καὶ τὸ ὑψίπεδο τῆς Σαρδικῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους Θράκες προέρχονταν πιθανῶς ἀπὸ ἀγροτικὲς περιοχές, μόλο ποὺ στὶς ἐπιγραφές τους δηλώνεται ὡς τόπος καταγωγῆς τους κάποιο ἀστικὸ κέντρο[1]. Κι αὐτό, γιατὶ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι στὴν ἀναγραφὴ τοῦ τόπου καταγωγῆς τους προτιμήθηκε γενικὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἀστικοῦ κέντρου, στὸ ὁποῖο ὑπαγόταν ἡ κώμη τους, ὅπως ἔγινε μὲ πολλοὺς Θράκες ποὺ μνημονεύονται γενικὰ μὲ τὸ φυλετικό τους ὄνομα Bessus, χωρὶς νὰ δηλώνεται ἡ κώμη καταγωγῆς τους. Ἡ προέλευσή τους ἐξάλλου ἀπὸ τὸν ἀγροτικὸ πληθυσμὸ φαίνεται κι ἀπὸ τὶς περιπτώσεις τῶν Θρακῶν ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη, γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἐπιγραφὲς εἶναι πιὸ σαφεῖς. Ἔτσι, παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τοὺς Φιλιππουπολίτες μόνο τὸ 20% προέρχονταν μέσα ἀπὸ τὴν πόλη, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο 80% ἀπὸ διάφορες κῶμες τῆς περιοχῆς της. Μὲ

---

1. Πρβ. *B. Gerov*, Proučvanija vârhu zapadnotrakijskite zemi prez rimsko vreme, čast III, Sofija 1969, 221, ὁ ὁποῖος, σχετικὰ μὲ τοὺς Θράκες ποὺ στρατολογοῦνταν ἀπὸ τὴ Σαρδική, ὑποστηρίζει ὅτι οἱ περισσότεροι προέρχονταν ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ περιοχή της.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βάση λοιπὸν αὐτὴ τὴ διαπίστωση, καθὼς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ στὴν ὑπαιθρο ἦταν πολὺ πιὸ δύσκολο ἀπὸ ὅ,τι στὰ ἀστικὰ κέντρα, γίνονται εὔκολα ἀντιληπτοὶ οἱ λόγοι, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ μετανάστευση αὐτὴ τῶν Θρακῶν εἶχε βοηθήσει σημαντικὰ στὸν ἐξελληνισμὸ τῆς Θράκης. Ἀξιοσημείωτο μάλιστα εἶναι τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐλάττωση τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἡ δημογραφικὴ δύναμη τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης εἶχε ἐνισχυθεῖ μὲ τὴν ἄφιξη Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισμένων μεταναστῶν ἀπὸ τὴν Ἀνατολή.

Τέλος, ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς Θράκες ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Ρώμη καὶ τὶς ἐπαρχίες τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἦταν ἐξελληνισμένοι ἢ ἡμιεξελληνισμένοι[1]. Αὐτὸ δείχνει ὅτι, ἀπὸ τὴν προρωμαϊκὴ ἀκόμη ἐποχή, ὁ θρακικὸς πληθυσμὸς τῶν ὀρεινῶν καὶ ἀγροτικῶν περιοχῶν ὁλόκληρης τῆς Θράκης εἶχε ἀρχίσει ἤδη νὰ ἐξελληνίζεται.

---

1. Ἀπὸ τὴν προσωπογραφία τοῦ *A. Fol*, ὅ.π., ἔχουμε συγχρονισμοὺς τριάντα τέτοιες περιπτώσεις, ὅπου οἱ Θράκες ἔχουν ἕνα ἑλληνικὸ ὄνομα ἢ χρησιμοποιοῦν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα (Ὁ A. Fol τοὺς ἐξελληνισμένους τοὺς ἔχει μὲ ἐρωτηματικό, ἀμφιβάλλοντας γιὰ τὴ θρακικὴ καταγωγή τους): C. Iul. Zoilus (*Fol*, ὅ.π., ἀρ. 1), P. Aelius Atticus (ἀρ. 62), P. Aelius Atticus (ἀρ. 63), F. Fl. Apollodorus (ἀρ. 227), M. Aur. M. f. Fl. Diogenus (ἀρ. 234), M. Aur. M. f. Ael. Afrodisius (ἀρ. 247), Pap. Alexander (ἀρ. 249), Aur. Asclepiades (ἀρ. 326), M. Αὐρ. Ἀλέξανδρος (ἀρ. 440), Αὐρ. Διονύσιος (ἀρ. 441), Αὐρ. Βοῦρις (ἀρ. 454), Αὐρ. Ποῦρις (ἀρ. 455), Aur. Purrus, Σκαπτοπαρηνός (ἀρ. 456), Timotheus Maron(ianus) (ἀρ. 604), Στρυμόνιος (ἀρ. 633), Sex. Rufius Achileus (ἀρ. 643), Ti. Iulius Diogenus (ἀρ. 661), Demetrius (ἀρ. 725), Κοτυς Αττα (ἀρ. 732), Aurelia Zenodora (ἀρ. 757), Aur. Pyrrhus (ἀρ. 760), Ζουπόρας (ἀρ. 774), Pyrrus (ἀρ. 778), Pyrrus (ἀρ. 780), Polychronia (ἀρ. 936), Ὄλυμπις Ὀλύμπιος Μέστος (ἀρ. 948), Aurelius Alexander (ἀρ. 1037), M. Aur. Heracla (ἀρ. 1042), Severus Alexandrus (ἀρ. 1044), Apollonia Victorina Bessula (ἀρ. 1053). — Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἐνδείξεις σχετικὰ μὲ τὸν τόπο καταγωγῆς ὅλων τῶν παραπάνω Θρακῶν. Πάντως, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δηλώνεται ὁ τόπος καταγωγῆς τους, ὁ ἕνας κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τὴ Σιντική, δύο ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη, ἕνας ἀπὸ τὴν Τραϊανούπολη, ἕνας ἀπὸ τὴν Οἴσκη, ἕνας ἀπὸ τὴ Σκαπτοπάρα, ἕνας ἀπὸ τὴ Μαρώνεια (;), ἕνας «ἐκ χωρίτης Τήσσος» (παραδουνάβια περιοχή), ἕνας ἀπὸ τὸν Αἷμο, ἕνας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Στρυμόνα — ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ὄνομά του (Στρυμόνιος) — κι ἕνας ἄλλος ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Νέστου (Ὄλυμπις Ὀλύμπιος Μέστος). — Ὑποψιαζόμαστε ὅτι ἀνάμεσα στοὺς Θράκες αὐτοὺς μετανάστες ὑπῆρχαν κι ἄλλοι ἐξελληνισμένοι ἢ ἡμιεξελληνισμένοι, ποὺ μὲ τὴν ἐγκατάστασή τους ὁμως στὴν Ἰταλία καὶ τὶς ἐπαρχίες τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἀφελληνίστηκαν καὶ ἐκρωμαΐστηκαν ὁλότελα.

Ε' ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΘΡΑΚΩΝ
Η ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Ἀμέσως μετὰ τὴν κρατικὴ ὀργάνωση τῆς ὀδρυσικῆς Θράκης (μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα) ἀρχίζουν οἱ ἐπίσημες πολιτικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς Θράκες καὶ τοὺς Ἕλληνες[1]. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μπορεῖ πιὰ νὰ γίνει λόγος γιὰ ἑλληνοθρακικὲς διακρατικὲς σχέσεις. Βέβαια στὴν οὐσία οἱ Ὀδρύσες βασιλεῖς συνέχισαν ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες τὴν προηγούμενη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν Θρακῶν φυλάρχων, ἀλλὰ σὲ πολὺ πιὸ εὐρεία κλίμακα. Κι αὐτὸ ἦταν ἐπόμενο, ἐφόσον οἱ φύλαρχοι αὐτοὶ ἀποτέλεσαν τοὺς πρώτους αὐλικοὺς συμβούλους τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων. Ἐπίσης, κατὰ τὴν ἴδια ἐποχή, οἱ πηγὲς δίνουν ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ διπλωματικὲς ἐπαφὲς ἀνάμεσα στὶς αὐτόνομες θρακικὲς φυλὲς τῆς ΝΔ Θράκης καὶ τοὺς Ἕλληνες.

Θετικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ ἐξελληνισμοῦ ὑπῆρξε τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ νέο ὀδρυσικὸ βασίλειο, πού ἡ ἵδρυσή του πρέπει νὰ εἶχε ὡς φυσικὸ ἐπακόλουθο τὴν ἀφύπνιση τῆς «ἐθνικῆς συνείδησης» τῶν Θρακῶν, δὲν ὀργάνωσε μιὰ ἐκστρατεία γιὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν ἀποίκων οὔτε οἰκονομικὸ ἀποκλεισμό, γιατὶ οἱ Ὀδρύσες εἶχαν ἤδη συνδεθεῖ μὲ κοινὰ συμφέροντα. Ἀντίθετα μάλιστα ἀκολούθησε πολιτικὴ ἀνοχῆς ἀπέναντι στοὺς ἀποίκους καὶ προσέγγισης πρὸς τοὺς Ἕλληνες τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας. Καὶ οἱ Ἕλληνες ὅμως, ἀπὸ τὴν πλευρά τους, δὲν ἔπαψαν, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐξωτερικῆς τους πολιτικῆς καὶ χάρη στὰ οἰκονομικά τους συμφέροντα, νὰ ἐντείνουν τὶς προσπάθειές τους γιὰ τὴν ἀνάπτυξη φιλικῶν σχέσεων μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Θράκης. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν οἱ Μακεδόνες, πού γενικά, ὡς τὴν κατάκτηση τῆς Θράκης, ἀκολουθοῦν καθαρὰ ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ καὶ μόνο γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση τους ἀναγκάζονται νὰ συνάψουν ὁρισμένες συμμαχίες μὲ τοὺς Θράκες.

Ἡ ἱστορία τοῦ θρακικοῦ φιλελληνισμοῦ ἀρχίζει μὲ τὸν Τήρη Α', ἱδρυτὴ τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου. Ὁ βασιλιὰς αὐτὸς διαπνεόταν ἀπὸ τέτοια φιλελληνικὰ αἰσθήματα, ὥστε ἤθελε νὰ τὸν θεωροῦν ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ὁ φιλελληνισμός του μάλιστα ἐπηρέασε καὶ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λογοτεχνία σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς ταύτισής του μὲ τὸν Τηρέα, μυθικὸ Θράκα βασιλιὰ τῆς

---

1. Γιὰ τὴν πρωιμότερη περίοδο πρβ. τὶς φιλικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὴ θρακικὴ φυλὴ τῶν Δολόγκων καὶ τὸ Μιλτιάδη: *U. Kahrstedt*, Beiträge zur Geschichte des thrakischen Chersones, Baden-Baden 1954, 5 κέ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φωκίδος[1]. Τὴν ταύτισή του βέβαια αὐτὴ πιθανῶς νὰ τὴν ἐπινόησαν οἱ Ἀθηναῖοι στὴν ἐποχὴ τοῦ διαδόχου του Σιτάλκη μὲ σκοπὸ νὰ δώσουν στὶς πολιτικὲς ἑλληνοθρακικὲς σχέσεις παραδοσιακὸ χαρακτήρα[2]. Πάντως, φαίνεται ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ Τήρη ἄφησαν πραγματικά, ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Σιτάλκη, βαθιὰ ἴχνη στὴν ἀνάμνηση τῶν Ἀθηναίων. Ἔτσι μόνο μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ γιατὶ ὁ Σοφοκλῆς, παρὰ τὴν ἐχθρότητά του πρὸς τὸ βασιλιά, ἔγραψε τὸ δράμα του «Τηρεύς»[3] καὶ γιατὶ ὁ Θουκυδίδης διαμαρτύρεται τόσο ἔντονα γιὰ τὴν αὐθαίρετη αὐτὴ ταύτιση τῶν δυὸ προπατόρων[4]. Δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ἡ σύνδεση τοῦ Τήρη μὲ πρόσωπο τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας εἶχε πολιτικὴ σκοπιμότητα. Ἡ ἀπήχηση μάλιστα ποὺ βρῆκε αὐτὴ ἡ ταύτιση ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Θράκες, ἀντικατοπτρίζει πραγματικὰ τὸ θρίαμβο τῆς προπαγάνδας τῶν Ἀθηναίων διπλωματῶν. Ἡ ἔλλειψη ἐξάλλου ἀντίδρασης ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Θρακῶν ἀποτελεῖ argumentum ex silentio γιὰ τὴ φιλελληνικὴ ἀτμόσφαιρα, ποὺ εἶχαν ἤδη καλλιεργήσει σὲ αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ Ἕλληνες ἄποικοι ἀνάμεσα στοὺς κύκλους τῆς ὀδρυσικῆς αὐλῆς.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Τήρη μπορεῖ νὰ μὴν ἔδειξαν τὸν ἴδιο ὑπερβολικὸ φιλελληνισμό, σχεδὸν ὅλοι τους ὅμως ἀκολούθησαν μιὰ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ — λιγότερο ἢ περισσότερο — φιλελληνική. Ἔτσι, θεωρεῖται πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ διάδοχός του Σπαράδοκος, εἶχε συνάψει συμμαχία μὲ τοὺς Ἀθηναίους[5]. Πολιτικὲς ἐπίσης σχέσεις μὲ τὴν Ἀθήνα εἶχε ἀναπτύξει καὶ ὁ Σιτάλκης, ποὺ στὴν ἐποχή του τὸ ὀδρυσικὸ κράτος γνώρισε τὴ μεγαλύτερη ἰσχύ του. Οἱ σχέσεις του αὐτὲς ἀντικατοπτρίζονται μὲ τὸν καλύτερο τρόπο στὸ γνωστὸ δράμα τοῦ Εὐριπίδη Ῥῆσος, τὸ ὁποῖο περιέχει ἱστορικὰ θέματα, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν πολιτικὴ πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς[6]. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ὁ Σιτάλκης ἦταν ὁ κύριος ὑποκινητὴς γιὰ τὴ σύναψη τῆς περίφημης συμμα-

---

1. Βλ. *G. Mihailov*, La légende de Terée, *GSU-FF* 50(1955), 2, 81-197. *W. Calder*, Sophocles Tereus: A Thracian Tragedy, *Thracia* 2(1974)87-91.

2. Βλ. *G. Mihailov*, Kăm văprosa za sofoklevata drama «Terei», *GPNBM* 2 (1950)39-50. *R. Goossens*, Euripide et Athènes, *MARB* 55(1962), 4, 235, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

3. *R. Goossens*, ὅ.π., 235.

4. *Θουκ.* II, 29, 3.

5. Βλ. *A. Fol*, Političeska istorija na Trakite ot kraja na II hiliadoletie do kraja na V v. pr. n. e., Sofija 1972, 146. Ὁ ἴδιος ἀνάγει τὶς πρωιμότερες διπλωματικὲς σχέσεις καὶ συνθηκολογήσεις ἀνάμεσα στοὺς Θράκες καὶ Ἀθηναίους στὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Σπαραδόκου.

6. Βλ. *R. Goossens*, La date du Rhésos, *AC* 1(1932), 1/2, 93-134. *P. Perdrizet*, Le pont d'Amphipolis et la date du Rhésos, *In memoriamIui V. Pârvan*, Bucureşti 1934, 284-296. *D. Dimitrov*, Istoričeski motivi v dramata «Rezos», *IBID* 10 (1980)1-19.

χίας ἀνάμεσα στοὺς Θράκες, Ἀθηναίους καὶ Μακεδόνες τὸ 431/30 π.Χ.[1]. Ἰδιαίτερο ὅμως ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ σύναψη τῆς συμμαχίας αὐτῆς ἔδειξαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ποὺ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἔβλεπαν μὲ φόβο τὴν αὔξηση τῆς δύναμης τοῦ Σιτάλκη[2] κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ εἶχαν πιθανῶς τὴν κρυφὴ ἐπιθυμία νὰ τὸν στρέψουν ἐναντίον τῶν Μακεδόνων[3]. Γι' αὐτὸ φρόντισαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὶς καλὲς σχέσεις ποὺ εἶχε ὁ Σιτάλκης μὲ τὴν πόλη τῶν Ἀβδήρων, χάρη στὸ γάμο του μὲ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Νυμφοδώρου[4]. Συγκεκριμένα ἀνακήρυξαν τὸ Νυμφόδωρο πρόξενό τους, γιὰ νὰ καταφέρουν, μὲ τὴ βοήθειά του, νὰ ἀσκήσουν ἐπίδραση στὴν ὀδρυσικὴ αὐλὴ καὶ νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους τὸ Σιτάλκη[5]. Ἐπιπλέον τὸ Σάδοκο, γιὸ τοῦ Σιτάλκη, τὸν ἔκαναν τιμητικὰ Ἀθηναῖο πολίτη[6]. Πιθανῶς τότε νὰ εἶχαν ἐπινοήσει καὶ τὸν προπαγανδιστικὸ μύθο, ποὺ συνέδεε τὸ γένος τοῦ Σιτάλκη μὲ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία[7]. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὶς ἐνέργειες αὐτὲς τῶν Ἀθηναίων διπλωματῶν, καὶ ὁ Θράκας βασιλιὰς ἀπὸ τὴ μεριά του, ὅπως τουλάχιστον διερμηνεύει τὶς διαθέσεις του ὁ Νυμφόδωρος ποὺ ἀνέλαβε τὶς διαπραγματεύσεις, ἔτρεφε πραγματικὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα καὶ ἦταν πρόθυμος γιὰ τὴ σύναψη τῆς συμμαχίας αὐτῆς[8].

Ἐπίσης, ὁ Σιτάλκης ἔδειξε ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ διατήρηση φιλικῶν σχέσεων μὲ τοὺς Μακεδόνες. Ἔτσι, ἡ ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Μακεδονίας (429 π.Χ.) φαίνεται ὅτι στὴν οὐσία ἀπέβλεπε πιθανῶς στὴν ἑδραίωση τῶν θρακομακεδονικῶν σχέσεων κι ὄχι στὴν κατάπνιξη τῆς ἐπανάστασης στὴ Χαλκιδική, ὅπως ἀναφέρουν οἱ ἀρχαῖες πηγές[9]. Συγκεκριμένα ἀντικειμενικός

---

1. *Θουκ.* II, 29, 7: «Οὕτω μὲν Σιτάλκης τε ὁ Τήρεω Θρᾳκῶν βασιλεὺς ξύμμαχος ἐγένετο Ἀθηναίοις καὶ Περδίκκας ὁ Ἀλεξάνδρου Μακεδόνων βασιλεύς». Γιὰ τὴ συμμαχία αὐτὴ ὑπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, βλ. π.χ. *A. D. Höck,* Das Odrysenreich in Thrakien im fünften und vierten Jahhundert v. Chr., *Hermes* 26(1891)78 κέ. *G. Kacarov,* Proizhod i prâv razcvet na odriskoto čarstvo v drevna Trakija, *UPr* 32(1933) 744-748. *H. Bengtson,* Die Staatsverträge des Altertums II. Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700 bis 338 v. Chr., München/Berlin 1962, ἀρ. 165, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης *R. Goossens,* Euripide et Athènes, 236 κέ.

2. *A. Fol,* Političeska istorija, 141.

3. *G. Grundy,* Thucydides and the History of his Age I-II, London 1948, 374.

4. *Θουκ.* II, 29, 1.

5. *J. Todorov,* Trakijskite care, *GSU-FF* 29(1933), 7, σ. 8.

6. *Θουκ.* II, 29, 5: «... ἐλθών τε ἐς τὰς Ἀθήνας ὁ Νυμφόδωρος τήν τε τοῦ Σιτάλκου ξυμμαχίαν ἐποίησε καὶ Σάδοκον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀθηναῖον». *Ἀριστοφ.* Ἀχαρν. 141 κέ.

7. *J. Todorov,* ὅ.π., 8. *G. Mihailov,* ὅ.π., 39-50. *R. Goossens,* Euripide et Athènes, 235.

8. *St. Casson,* Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford 1926, 183 καὶ σημ. 2.

9. *Θουκ.* II, 95, 1. *Διοδ.* XII, 15-25.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του σκοπὸς θὰ ἦταν νὰ βοηθήσει τὸν ἀνταπαιτητὴ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου Ἀμύντα, ποὺ ἔτρεφε πιὸ φιλοθρακικὰ αἰσθήματα ἀπὸ ὅ,τι ὁ Περδίκκας[1]. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Σιτάλκης, πρὶν ἀκόμη ὁλοκληρώσει τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας του, ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ Μακεδονία, ἀμέσως μόλις ὁ Περδίκκας ἄλλαξε πολιτική, ὕστερα ἀπὸ διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Σεύθη, ἀνεψιὸ τοῦ Σιτάλκη[2]. Βέβαια εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Σιτάλκης ὑποχρεώθηκε νὰ ἀναλάβει αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία, ἐξαιτίας τῶν δεσμεύσεών του, ποὺ ἀπέρρεαν ἀπὸ τὴ συμμαχία τοῦ 431/30 π.Χ. Συγκεκριμένα, ἐπειδὴ τὸ τρίτο μέλος τῆς συμμαχίας, ὁ Περδίκκας, εἶχε ἀθετήσει τὶς ὑποσχέσεις του καὶ ἔπρεπε γι' αὐτὸ τὸ λόγο νὰ τιμωρηθεῖ. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Σιτάλκης χρησιμοποίησε αὐτὴ τὴν ἀφορμὴ τοῦ πολέμου γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν δικῶν του σχεδίων[3]. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι καθυστέρησε νὰ ἀρχίσει τὴν ἐκστρατεία, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχε συμφωνηθεῖ συνδυασμένη ἐπίθεση μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπὸ τὴν καθυστέρηση μάλιστα αὐτὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἀντιλήφτηκαν τὶς φιλοδοξίες τοῦ Σιτάλκη[4]· γι' αὐτὸ τελικὰ δὲν ἔστειλαν τὴν ἐνίσχυση ἀπὸ πλοῖα καὶ στρατὸ ποὺ εἶχαν ὑποσχεθεῖ[5]. Ὡστόσο, δὲν παρέλειψαν νὰ στείλουν πρεσβεία[6], μὲ γνήσια διπλωματικὴ ἀποστολὴ φιλοφροσύνης, γιὰ νὰ δικαιο-

---

1. *St. Casson*, δ.π., 184.

2. Θουκ. II, 101, 5. *Διοδ.* XII, 50-51.

3. Ἡ ἐπιδίωξη τοῦ Σιτάλκη γιὰ τὴ σύναψη φιλικῶν σχέσεων μὲ τοὺς Μακεδόνες πιθανῶς νὰ ἀπέβλεπε στὴν καθυπόταξη τῶν αὐτόνομων Θρακῶν, ποὺ ζοῦσαν ἀνάμεσα στὸ Στρυμόνα καὶ τὸ Νέστο, δηλαδὴ ἀνάμεσα στὰ ὀδρυσικὰ καὶ μακεδονικὰ σύνορα. Κι αὐτό, γιατὶ οἱ ἐνέργειες τοῦ Σιτάλκη δείχνουν ὅτι κύριος στόχος τῆς πολιτικῆς του ἦταν νὰ συμπεριλάβει στὸ ὀδρυσικὸ βασίλειο ὅλες τὶς θρακικὲς φυλές. Σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ ζήτημα πρβ. καὶ *J. Todorov*, δ.π., 15, ποὺ πιστεύει ὅτι οἱ ὑποσχέσεις ποὺ ἀθέτησε ὁ Περδίκκας εἶχαν ἐδαφικὸ χαρακτήρα καὶ ἀφοροῦσαν τὴν ὑποχρέωσή του νὰ ἐνισχύσει τὸ Θράκα βασιλιὰ μὲ μακεδονικὰ προγεφυρώματα στὸ Στρυμόνα.

4. Τὸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀντιληφτεῖ ἴσως τὶς φιλοδοξίες τοῦ Σιτάλκη φαίνεται καὶ στὸ *Ῥῆσο* τοῦ Εὐριπίδη, ὅπου ὁ ποιητὴς μὲ διακριτικότητα κατηγορεῖ τὸ Θράκα βασιλιά, διαμέσου τοῦ Ἕκτορος, γιὰ τὴν καθυστέρησή του (*Εὐρ.* Ῥῆσος, 192 κέ.). Συγκεκριμένα στὸ δράμα ὁ Ἕκτωρ κατηγορεῖ τὸ Θράκα βασιλιὰ Ῥῆσο, πρόγονο τοῦ Σιτάλκη, γιατί, ἂν καὶ τοῦ ἐστάλησαν ἐπανειλημμένως πρεσβεῖες, αὐτὸς πέρασε τὸν καιρό του σὲ γιορτές, ἐνῶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι πολεμοῦσαν (*R. Goossens*, Euripide, 255-258). Ἐπίσης εἶναι φανερὸ ὅτι γιὰ τὸν ἴδιο λόγο κατηγορεῖται ὁ Σιτάλκης, πιὸ φανερὰ καὶ δηκτικά, σ' ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ Ἑρμίππου (*Ἀθην.* I, 27e).

5. Θουκυδ. II, 95, 3. Αὐτὸ τουλάχιστον ὑποσχέθηκε ἡ δεύτερη ἀθηναϊκὴ πρεσβεία μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἄγνωνα, ποὺ εἶχε σταλεῖ στὸ Σιτάλκη.— Ὡστόσο ὁ Σιτάλκης, λίγα χρόνια νωρίτερα, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι εἶχε βοηθήσει τοὺς Ἀθηναίους γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς Ἀμφίπολης. Κι αὐτό, γιατὶ ἡ ἐπιχείρηση ἐκείνη ἐξυπηρετοῦσε τὰ συμφέροντά του, ἐφόσον στρεφόταν ἐναντίον τῶν αὐτόνομων Θρακῶν τῆς περιοχῆς.

6. Θουκ. II, 101, 1. Γιὰ τὴν τρίτη αὐτὴ πρεσβεία βλ. *G. Kacarov*, Svedenijata na Tukidida za starite Traki, *PSp* 63(1903)400-413.

λογήσει τὴ μὴ τήρηση τῆς ὑπόσχεσής τους καὶ νὰ διαφυλάξει τὶς φιλικὲς σχέσεις μὲ τὸ Σιτάλκη[1].

Στὸ διπλωματικὸ ἀγώνα γιὰ τὴν ἐξασφάλιση φιλικῶν σχέσεων μὲ τὸν ἰσχυρὸ Θράκα βασιλιὰ δὲν ἔμεινε ἀμέτοχη καὶ ἡ ἀντίπαλος τῆς Ἀθήνας, Σπάρτη. Ἔτσι, τὸ 430 π.Χ. ἡ πρεσβεία ποὺ ἔστειλαν οἱ Σπαρτιάτες στὸν Πέρση βασιλιά, εἶχε περάσει προηγουμένως ἀπὸ τὴν ὀδρυσικὴ πρωτεύουσα γιὰ διπλωματικὲς ἐπαφὲς μὲ τὸ Σιτάλκη. Σκοπός της ἦταν: 1) νὰ πείσει τὸ Θράκα βασιλιὰ νὰ παραβλέψει τὴ συμμαχία του μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ στείλει στρατιωτικὴ βοήθεια στὴν Ποτίδαια, ποὺ τὴν πολιορκοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ 2) νὰ ἐξασφαλίσει τὴ βοήθεια τοῦ Σιτάλκη γιὰ τὸ ταξίδι της στὴν Ἀσία[2]. Στὸ διπλωματικὸ ὅμως αὐτὸ ἀγώνα τελικὰ ἐπικράτησαν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἔτυχε, τότε ποὺ ἦρθε ἡ σπαρτιατικὴ πρεσβεία, νὰ βρίσκονται στὸ ἀνάκτορο τοῦ Σιτάλκη καὶ Ἀθηναῖοι πρέσβεις, ποὺ ἔπεισαν τὸ γιὸ τοῦ Σιτάλκη Σάδοκο νὰ ἐμποδίσει τοὺς Σπαρτιάτες πρέσβεις νὰ παρουσιαστοῦν στὸ βασιλιά. Ἐπιπλέον μάλιστα αὐτὸς τοὺς συνέλαβε καὶ τοὺς παρέδωσε στοὺς Ἀθηναίους, ποὺ τοὺς ἐκτέλεσαν, χωρὶς δίκη, στὴν Ἀθήνα[3].

Ἀπὸ τὸ διπλωματικὸ αὐτὸ ἐπεισόδιο φαίνεται ὅτι ὁ Σιτάλκης δὲν ἦταν τόσο ὑπερβολικὰ φιλαθήναιος, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει στοὺς *Ἀχαρνεῖς* του ὁ Ἀριστοφάνης[4]. Ἀντίθετα, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ὁ R. Goossens, ὁ Ὀδρύσης βασιλιὰς προτιμοῦσε κατὰ βάθος μιὰ πολιτικὴ ἰσορροπίας ἀνάμεσα στὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Σπάρτη, ὅπως ἀκριβῶς ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Περσία[5]. Αὐτὸ μάλιστα τὸ εἶχαν ἀντιληφτεῖ οἱ Ἀθηναῖοι, ὅπως τουλάχιστον δείχνει ὁ φόβος τους μήπως παρουσιαστεῖ ἡ σπαρτιατικὴ πρεσβεία στὸ Σιτάλκη. Καὶ ἴσως ἡ παρουσία Ἀθηναίων πρέσβεων στὸ ὀδρυσικὸ ἀνάκτορο νὰ μὴν ἦταν καθόλου τυχαία. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι νὰ εἶχαν ἐνδοιασμοὺς ὄχι γιὰ τὸ Σιτάλκη ἀλλὰ γιὰ ὁρισμένους ἀνθρώπους τοῦ στενοῦ περιβάλλοντός του. Γιατὶ στὴν ὀδρυσικὴ αὐλή, ἐκτὸς ἀπὸ φιλαθηναϊκές, εἶχαν ἐκδηλωθεῖ καὶ

---

1. *A. Fol*, Političeska istorija, 148.

2. *Θουκ.* II, 67, 1. Πρβ. *J. Todorov*, ὅ.π., 9.

3. *Θουκ.* II, 67, 2 κέ.: «... πείθουσι τὸν Σάδοκον τὸν γεγενημένον Ἀθηναῖον, Σιτάλκου υἱόν ...». Πρβ. καὶ *Ἡρόδ.* VII, 137, ποὺ ἀναφέρει ὅτι ἡ σύλληψη τῶν Λακεδαιμονίων πρέσβεων εἶχε γίνει μὲ διαταγὴ τοῦ Σπαραδόκου καὶ τοῦ Σιτάλκη. Ὁ Θουκυδίδης ὅμως φαίνεται καλύτερα κατατοπισμένος, βλ. *P. Schoch*, Sitalkes, *RE* III A(1927)378.

4. *Ἀριστοφ.* Ἀχαρν. 142-150: «... καὶ δῆτα φιλαθήναιος ἦν ὑπερφυῶς / ὑμῶν τ' ἐραστὴς ὡς ἀληθῶς ὥστε καὶ / ἐν τοῖσι τοίχοις ἔγραφ' Ἀθηναῖοι καλοί./ Ὁ δ' υἱός, ὃν Ἀθηναῖον ἐπεποιήμεθα / ἥρα φαγεῖν ἀλλᾶντας ἐξ Ἀπατουρίων / καὶ τὸν πατέρ' ἠντεβόλει βοηθεῖν τῇ πάτρᾳ./ Ὁ δ' ὤμοσε σπένδων βοηθήσειν ἔχων / στρατιὰν τοσαύτην ὥστ' Ἀθηναίους ἐρεῖν / ὅσον τὸ χρῆμα παρνόπων προσέρχεται».

5. *R. Goossens*, Euripide, 236.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φιλοσπαρτιατικὲς τάσεις[1]. Ἔτσι, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ὁ γιὸς τοῦ Σιτάλκη ἔτρεφε φιλαθηναϊκὰ αἰσθήματα· ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὑπῆρχε μιὰ μερίδα ἀριστοκρατῶν, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ Σεύθη Α', ἀνεψιὸ τοῦ Σιτάλκη, ποὺ φαίνεται ὅτι προτιμοῦσαν τὴ σπαρτιατικὴ φιλία. Οἱ ἀντιφάσεις αὐτὲς στὴν ὀδρυσικὴ αὐλὴ ἐκδηλώθηκαν κατὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Μακεδονίας, ποὺ τελικά, ἐπειδὴ ἐξυπηρετοῦσε τὰ ἀθηναϊκὰ συμφέροντα, δὲν ὁλοκληρώθηκε ἐξαιτίας τοῦ Σεύθη Α'[2].

Πάντως, ὅπως κι ἂν εἶναι, δὲ χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Σιτάλκης ἔμεινε πιστὸς στὴν ὀδρυσικὴ διπλωματικὴ παράδοση καὶ ἀκολούθησε γενικὰ φιλελληνικὴ πολιτικὴ σὲ ὅλη τὴν περίοδο τῆς βασιλείας του. Αὐτὸ ἐξάλλου φαίνεται κι ἀπὸ τὶς φιλικές του σχέσεις μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὰ Ἄβδηρα, μὲ τὰ ὁποῖα τὸν συνέδεαν συγγενικοὶ δεσμοί. Χάρη στὴ διορατικότητά του, εἶχε ἀντιληφτεῖ τὰ οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ συμφέροντα, ποὺ μποροῦσε νὰ ἔχει τὸ ὀδρυσικὸ κράτος, χρησιμοποιώντας τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες ὡς ἐμπορικοὺς σταθμούς. Τὴν πολιτική του αὐτὴ ἀκολούθησαν καὶ οἱ διάδοχοί του. Ἔτσι, οἱ ἀποικίες διατήρησαν τὴν ἀνεξαρτησία τους σὲ ὅλη τὴν περίοδο ἀκμῆς τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου, ὅπως δείχνει ἡ αὐτόνομη νομισματοκοπία τῶν Ἀβδήρων, τῆς Μαρώνειας καὶ τῆς Αἴνου.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Σεύθη Α', ἀνεψιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Σιτάλκη, δὲν ὑπάρχουν πολλὲς μαρτυρίες. Πάντως, εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Σεύθης αὔξησε τὸ φόρο, ποὺ εἶχε ἐπιβάλει προηγουμένως ὁ Σιτάλκης, ἢ ἴσως παλιότερα ἀπὸ αὐτὸν ὁ Σπαράδοκος, στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς ὀδρυσικῆς Θράκης[3]. Μὲ τὸ δημοσιονομικὸ αὐτὸ μέτρο οἱ εἰσπράξεις, μαζὶ μὲ τὸ φόρο τῶν Θρακῶν, ἔφτασαν τὸ ποσὸ τῶν 400 ἀσημένιων ταλάντων[4], τὸ ὁποῖο ἀνεπίσημα διπλασιαζόταν μὲ τὶς πρόσθετες δωροληψίες[5]. Ἡ συμμαχία τοῦ Σεύθη μὲ τὸν Περδίκκα (429 π.Χ.) καὶ ὁ γάμος του μὲ τὴν ἀδελφή του Στρατονίκη φανερώνουν μιὰ μεταβολὴ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν Ὀδρυσῶν, ποὺ ἀπὸ φιλαθηναϊκὴ γίνεται φιλομακεδονική. Ἐπίσης, μόλο ποὺ τιμητικὰ εἶχε γίνει Ἀθηναῖος πολίτης, φαίνεται ὅτι στὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο

---

1. *A. Höck*, Das Odrysenreich, 81, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.
2. *A. Fol*, ὅ.π., 147.
3. *A. Fol*, ὅ.π., 143.
4. *Θουκ.* II, 97, 3.
5. *Θουκ.* II, 97, 3: «... καὶ δῶρα οὐκ ἐλάσσω τούτων χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου προσεφέρετο, χωρὶς δὲ ὅσα ὑφαντά τε καὶ λεῖα, καὶ ἡ ἄλλη κατασκευὴ ... καὶ οὐ μόνον αὐτῷ ἀλλὰ καὶ τοῖς παραδυναστεύουσί τε καὶ γενναίοις Ὀδρυσῶν». Ὁ *Διόδωρος* (XII, 50, 10) ἀναφέρει ὅτι οἱ φόροι ξεπερνοῦσαν τὸ ποσὸ τῶν χιλίων ταλάντων. Κι αὐτό, γιατὶ ὑπολογίζει πιθανῶς καὶ τὰ ἐτήσια δῶρα, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ *J. Todorov*, ὅ.π., 13.

ὁ Σεύθης κράτησε οὐσιαστικὰ οὐδέτερη στάση. Αὐτὸ τουλάχιστον συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ τὴ μὴ ἀνάμιξή του στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀμφίπολης[1], καθὼς κι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὶς ἐπιχειρήσεις αὐτὲς ἡ διπλωματικὴ δραστηριότητα τόσο τῶν Ἀθηναίων ὅσο καὶ τῶν Λακεδαιμονίων εἶχε στραφεῖ ἀντίστοιχα πρὸς τοὺς αὐτόνομους τοπικοὺς δυνάστες τῶν Ὀδομάντων καὶ Ἠδωνῶν[2].

Σὲ φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνες βρίσκονταν καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Σεύθη, Ἀμάδοκος καὶ Σεύθης Β΄, ποὺ ἀναφέρονται στὶς πηγὲς ὡς σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων[3]. Ὁ Ἀμάδοκος εἶχε ἀναπτύξει ἐπίσης στενὲς σχέσεις μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἀποικία τῆς Μαρώνειας, ποὺ σὲ μιὰ σειρὰ νομισμάτων της ἐμφανίζεται τὸ ὄνομά του πλάι στὸ ὄνομα τοῦ Ἕλληνα ἄρχοντα ποὺ ἔκοψε τὰ νομίσματα[4]. Τὸ γεγονὸς αὐτό, ὅπως σωστὰ παρατήρησε ὁ St. Casson, δείχνει καθαρὰ κάποια τροποποιημένη μορφὴ τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες καὶ τὸ Θράκα βασιλιά, ποὺ ἴσως μάλιστα νὰ εἶχε ὡς συνέπεια καὶ τὴ μείωση τοῦ φόρου τους[5]. Σχετικὰ πάλι μὲ τὸ Σεύθη Β΄, πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ φιλαθηναϊκά του αἰσθήματα καλλιεργήθηκαν κυρίως χάρη στὶς σχέσεις του μὲ τὸν Ξενοφῶντα καὶ τοὺς μυρίους, ποὺ τοὺς εἶχε προσλάβει στὴν ὑπηρεσία του[6].

---

1. Ὁρισμένοι ἐρευνητές, κρίνοντας ἀπὸ τὰ δῶρα ποὺ πρόσφεραν οἱ ἑλληνικὲς πόλεις στὸ Θράκα βασιλιά, ὑποθέτουν ὅτι τὸ 424 π.Χ. εἶχε συναφθεῖ κάποια συμμαχία ἀνάμεσα στὸ Σεύθη Α΄ καὶ τοὺς Ἀθηναίους, βλ. *J. May*, Ainos. Its History and Coinage, Oxford 1950, 90. *A. Fol*, ὅ.π., 153. Τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι ποιοὶ ἦταν οἱ ὅροι τῆς συμμαχίας καὶ γιατὶ δὲν ἀναφέρεται καθόλου ὁ Σεύθης στὰ γεγονότα τῆς Ἀμφίπολης.

2. *Θουκ.* V, 6: «Ὁ δὲ Κλέων ... πέμψας ὡς Περδίκκαν πρέσβεις ... καὶ ἐς τὴν Θρᾴκην ἄλλους παρὰ Πολλῆν τὸν Ὀδομάντων βασιλέα, ἄξοντας μισθοῦ Θρᾳκας ὡς πλείστους».— Ὁ βασιλιὰς τῶν Ἠδωνῶν φαίνεται ὅτι ἀκολουθοῦσε φιλαθηναϊκὴ πολιτική. Γι' αὐτὸ ἡ βασίλισσα καὶ οἱ Ἠδωνοὶ ἀριστοκράτες, ποὺ διακρίνονταν πιθανῶς γιὰ τὰ φιλοσπαρτιατικά τους φρονήματα, ἔκαναν πραξικόπημα καὶ σκότωσαν τὸ βασιλιά. Τότε ἡ Μύρκινος προσχώρησε στοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ ὁποῖοι φαίνεται ὅτι εἶχαν ὑποκινήσει τὸ πραξικόπημα, βλ. *Θουκ.* IV, 107: «Καὶ Μύρκινος τε αὐτῷ (Βρασίδᾳ) προσεχώρησεν, Ἠδωνικὴ πόλις, Πιττακοῦ τοῦ Ἠδώνων βασιλέως ἀποθανόντος ὑπὸ τῶν Γοάξιος παίδων καὶ Βραυροῦς τῆς γυναικὸς αὐτοῦ».

3. *Διοδ.* XIV, 94, 2: «Μήδοκον καὶ Σεύθην τοὺς τῶν Θρᾳκῶν βασιλεῖς συμμάχους ἐποιήσατο (Θρασύβουλος)». *Ξενοφ.* Ἑλλ. IV, 8, 26. Βλ. καὶ *Corn. Nep.* Iphicr. 2, 1: «Southem, socium Atheniensium in regnum restituit (Iphicrates)». Ὁ Θρασύβουλος μάλιστα εἶχε ἔρθει στὰ θρακικὰ παράλια μὲ σκοπὸ νὰ ἐπέμβει στὴ διαμάχη ἀνάμεσα στὸν Ἀμάδοκο καὶ τὸ Σεύθη καὶ κατάφερε τελικὰ νὰ τοὺς συμφιλιώσει καὶ νὰ τοὺς κάνει συμμάχους τῆς Ἀθήνας, βλ. *P. Cloché*, La politique étrangère d'Athènes de 404 à 336 avant J. Ch., Paris 1934, 34.

4. Βλ. *NC* 1891, 119.

5. *St. Casson*, ὅ.π., 198.

6. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 2, 38.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετὰ ἀπὸ αὐτούς, ἡ διπλωματικὴ ἱστορία τῆς Θράκης ἔχει νὰ παρουσιάσει τὸ φιλέλληνα βασιλιὰ Ἐβρύζελμιν. Γιὰ τὰ φιλαθηναϊκά του αἰσθήματα καὶ τὶς εὐεργεσίες του πρὸς τὸ δῆμο τῆς Ἀθήνας ἐκφράζονται πολλοὶ ἔπαινοι πρὸς τὸ βασιλιὰ αὐτὸν σὲ ἀθηναϊκὸ ψήφισμα τοῦ 386/5 π.Χ., ποὺ ἀφορᾶ ἴσως κάποια συμμαχία του μὲ τὴν Ἀθήνα[1]. Δυστυχῶς, ἐξαιτίας τῆς φθορᾶς ὁρισμένων στίχων, τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι δυσνόητο κι ἔτσι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀναγνωρίσει τοὺς ὅρους αὐτῆς τῆς συμμαχίας[2]. Πάντως, πρὸς τὸ τέλος τοῦ ψηφίσματος (στ. 22-23) γίνεται λόγος γιὰ πρεσβεία, ποὺ εἶχε στείλει ὁ Ἐβρύζελμις στὴν Ἀθήνα πιθανῶς γιὰ τὴ διεξαγωγὴ διαπραγματεύσεων.

Ἐξαίρεση στὴ μέχρι τώρα ἱστορία τοῦ θρακικοῦ φιλελληνισμοῦ ἀποτελεῖ ὁ Κότυς Α', ποὺ στὰ περισσότερα χρόνια τῆς βασιλείας του βρισκόταν σὲ ἐχθρικὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἀθήνα[3]. Ὁ πόλεμος ἐναντίον της τελείωσε μόνο μὲ τὴ δολοφονία του[4], γιὰ τὴν ὁποία εὐθύνονταν πιθανῶς οἱ Ἀθηναῖοι. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ὁ Κότυς, στὰ πρῶτα τουλάχιστον χρόνια τῆς βασιλείας του — τότε δηλαδὴ ποὺ δὲν αἰσθανόταν ἀρκετὰ ἰσχυρὸς ἐξαιτίας τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου — εἶχε ἀναπτύξει φιλικὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἀθήνα, μὲ τὴν ὁποία εἶχε συνάψει καὶ συμμαχία. Πρέπει μάλιστα νὰ σχετιστεῖ μὲ τὰ φιλαθηναϊκά του αἰσθήματα τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἔκαναν τιμητικὰ Ἀθηναῖο πολίτη καὶ τὸν στεφάνωσαν μὲ χρυσὰ στεφάνια[5]. Στὰ τελευταῖα πάλι χρόνια τῆς βα-

---

1. *M. N. Tod*, A Selection of Greek Historical Inscriptions, II, Oxford 1948², ἀρ. 117 [= *Lolling*, *AΔ* 5(1889)203 κέ. *IG*, II², 31. *Syll*³. I, 138. *P. Foucart*, Les Athéniens dans la Chersonèse de Thrace, 86. *J. Todorov*, Trakijskite care, 29-30]: «[Ἐ]πὶ Μυστιχίδο ἄρχον[τος / ... κλπ. ἐ[π]αινέσαι μὲν Ἐβ[ρύζε] / [λμ]ιν τὸν βα[σ]λέα τῶν Ὀδρυσῶν, δ[ι ἐστ]ὶ[ν] ἀνὴ[ρ ἀγαθ]ὸς [π]ε[ρ]ὶ τὸν δῆμον τὸ[ν Ἀθην]αίων, [κα]ὶ εἶναι αὐτῶν ἄπερ τοῖς π[ρογό] / νοι[ς] ἅπα[ντα]. Ἐπ[αι]νέσαι δὲ καὶ [---]αν καὶ [...]-[...]νον τὸν στρατηγ[ὸν καὶ] / [τὸν κηδεσ]τὴν Ἐβρυ[ζ]έλμιδος τ[οῦ βασιλ] / ἑ[ως κ]α[ὶ στῆσ]αι [ἐ]ς στήλην ἀναγ[ράψαντ]/α τὸν γραμ[μ]ατέ[α] τῆς βουλῆς τὰ ἐψ[ηφισμ]/ένα [ἐν ἀ]κροπ[όλ]ει, ἐς δ]ὲ τὴν ἀναγραφ[ὴν ... κλπ. ἑλέσθαι δὲ ἄ]νδρας τρεῖς ἐξ Ἀθ[η]-να[ίων] / ἀπάντ[ων οἵτ]ινες [ἀπαγγελοῦσι [π]ρ[ὸς Ἐβ]/ρύ[ζελ]μιν [τὰ ἐ]ψηφι[σ]μένα τῷι δ[ή]μ[ωι ἀπ]/αγ[γελοῦσι δὲ] κ[αὶ] περὶ τῶν νεῶν [τ]ῶ[ν πρ]/λ πλ[εουσῶν καὶ] περὶ τῶν ἄλλων ὧ[ν] λ[έγοσ]/ιν οἱ πρέσβ[εις] οἱ π[αρ]ὰ βασιλέω[ς] Ἐ[βρυζ]/έλ[μ]-δο[ς ἥ]κοντες τῶι δήμωι τῶν Ἀ[θηνα]/ίων ... κλπ.».

2. Ὁ *J. Todorov*, ὅ.π., 32, σωστὰ συμπεραίνει ἀπὸ τὸν 20ο στίχο τῆς ἐπιγραφῆς («περὶ τῶν νεῶν . .») ὅτι οἱ διαπραγματεύσεις ἀφοροῦσαν πολεμικὸ στόλο, ποὺ πιθανῶς νὰ ζήτησε γιὰ βοήθεια ὁ Ὀδρύσης βασιλιάς.

3. Γιὰ τὸν πόλεμο αὐτὸ βλ. *A. Höck*, Das Odrysenreich, 91-99.

4. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 163.

5. *Δημοσθ.*, ὅ.π., 118: «Ἴστε γὰρ δήπου πάντες, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ... ὅτι τὸν Κότυν πότ' ἐκεῖνον ἐποιήσασθε πολίτην ... καὶ μὴν καὶ χρυσοῖς στεφάνοις ἐστεφανοῦσθε...».

σιλείας του, ὅταν πολεμοῦσε μὲ τοὺς Ἀθηναίους, εἶχε στρέψει, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ J. Todorov, τὴ διπλωματική του δραστηριότητα πρὸς τὴ Μακεδονία[1].

Οἱ διάδοχοι τοῦ Κότυος, Κερσοβλέπτης, Ἀμάδοκος καὶ Βηρισάδης, πού μοιράστηκαν τὸ ὀδρυσικὸ βασίλειο, ἀναφέρονται στὶς πηγὲς ὡς σύμμαχοι ἄλλοτε τῶν Ἀθηναίων κι ἄλλοτε τῶν Μακεδόνων. Ἔτσι, ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ τὸ Δημοσθένη[2], καθὼς κι ἀπὸ ἀθηναϊκὸ ψήφισμα τοῦ 357 π.Χ.[3], στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τους καὶ οἱ τρεῖς ἦταν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Λίγο ἀργότερα, μὲ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Φιλίππου Β' στὴ Θράκη, ὁ Ἀμάδοκος καὶ ὁ Κετρίπορις, διάδοχος τοῦ Βηρισάδη, πῆγαν μὲ τὸ μέρος τῶν Μακεδόνων[4]· ἐνῶ ὁ Κερσοβλέπτης, ἐπειδὴ περίμενε στρατιωτικὴ βοήθεια ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἔμεινε πιστὸς στὴ συμμαχία τους. Τελικὰ ὅμως ἀναγκάστηκε κι αὐτὸς νὰ συμμαχήσει μὲ τὸ Μακεδόνα βασιλιά[5]. Ὕστερα ἀπὸ λίγα χρόνια, στὴν τετραπλὴ ἀντιφιλιππικὴ συμμαχία τῆς Ἀθήνας, Ἰλλυρίας, Θράκης καὶ Παιονίας, ξαναβρίσκουμε ὡς σύμμαχο τῶν Ἀθηναίων τὸν Κετρίποριν[6]. Ἐ-

---

1. *J. Todorov*, ὅ.π., 39.

2. *Δημοσθ.*, ὅ.π., 171: «Τί ποιεῖ πάλιν οὗτος (ὁ Χαρίδημος), ἃς μὲν ὤμοσε πρὸς τὸν Ἀθηνόδωρον συνθήκας, ἔξαρνος γίγνεται καὶ τὸν Κερσεβλέπτην ἀρνεῖσθαι πείθει ...», 173: «... καὶ Χάρης ἦκεν ἔχων τοὺς ξένους, καὶ στρατηγὸς ὑφ' ὑμῶν αὐτοκράτωρ εἰς Χερσόνησον ἐξέπλει. Οὕτω γράφει πάλιν συνθήκας πρὸς τὸν Χάρητα, παραγενομένου Ἀθηνοδώρου καὶ τῶν βασιλέων, ταύτας αἵπερ εἰσὶν ἄρισται καὶ δικαιόταται». Πρβ. *Διοδ.* XVI, 34, 4: «Κερσοβλέπτου δὲ τοῦ Κότυος διά τε τὴν πρὸς Φίλιππον ἀλλοτριότητα καὶ τὴν πρὸς Ἀθηναίους φιλίαν ἐγχειρίσαντος τοῖς Ἀθηναίοις τὰς ἐν Χερρονήσῳ πόλεις πλὴν Καρδίας ἀπέστειλεν ὁ δῆμος κληρούχους εἰς τὰς πόλεις».

3. Βλ. *H. Bengtson*, Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700 bis 338 v. Chr., II, München/Berlin 1962, 271, ἀρ. 303 [= *Tod*, Selection, II, ἀρ. 151]: «... περὶ δὲ τ]ῶμ πόλεων ὅσ[αι ἐγράφησαν ἐν ταῖς στήλαις τελοῦ]σαι Βηρισάδε[ι ἢ Ἀμαδόκωι ἢ Κερσεβλέπτηι τοὺς] φόρους καὶ Ἀθην[αίοις ὑποτελεῖς ὑπάρχουσι, ἐὰ]ν μὴ ἀποδῶσιν Ἀθη[ναίοις αἱ πόλεις· τοὺς φόρους, πρ]άττειν Βηρισάδην [καὶ Ἀμάδοκον καὶ Κε/ρσεβλέπτ]ην ... κλπ.». Γιὰ τὴν προηγούμενη ἱστορία τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τὶς διάφορες φάσεις τους βλ. *R. von Scala*, Die Staatsverträge des Altertums, I, Leipzig 1898, 182.— Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ στίχοι 12-15 τοῦ ψηφίσματος, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸν «... τόμ φό]ρον τόμ πάτριον», πού ὤφειλαν νὰ καταβάλλουν οἱ ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου στοὺς Θράκες βασιλεῖς καὶ τίθεται ὡς ὅρος ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ αὐτονομία τῶν πόλεων αὐτῶν («τὰς δὲ πόλεις τὰς Ἑλληνίδας τὰς ἐ[ν τῆι Χερρονήσωι ... ἐλε]υθέρας εἶναι καὶ αὐτονό[μους, συμμάχους οὔσας Ἀ]θηναίοις...).

4. *Θεοπ.* ἀποσπ. 109 [= *FGrH* 115 T 2]. *Λεξικ.* στὴ λ. «Ἀμάδοκος».

5. *Αἰσχιν.* Περὶ παραπρ., 81.

6. Βλ. *H. Bengtson*, Die Verträge, II, 281, ἀρ. 309. *Διοδ.* XVI, 22, 3.— Ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς συνθήκης, ὁ Κετρίπορις εἶχε ἀναθέσει τὴ διεξαγωγὴ τῶν διαπραγματεύσεων στὸν ἀδελφό του Μονούνιο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πίσης, στὸ πλευρὸ τῶν Ἀθηναίων ξαναβρίσκουμε τὸν Κερσοβλέπτη[1]. Ἀλλὰ αὐτὸς ἀποκλείστηκε ἀπὸ τὴν εἰρήνη τοῦ Φιλοκράτη (346 π.Χ.)[2], ἐπειδή, κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη, δὲν ἦταν ἐπίσημος σύμμαχος τῆς Ἀθήνας ἀλλὰ οἱ σχέσεις τους στηρίζονταν σὲ μιὰ παραδοσιακὴ μόνο φιλία[3]. Ἔτσι, ἀδέσμευτος ὁ Φίλιππος Β' βάδισε τὴν ἴδια χρονιὰ ἐναντίον τοῦ Κερσοβλέπτη, ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ συμμαχήσει μαζί του καὶ νὰ στείλει τὸ γιό του ὡς ὅμηρο στὴ μακεδονικὴ πρωτεύουσα[4]. Στὴν ἐκστρατεία του αὐτὴ ἀναφέρεται ὡς σύμμαχός του καὶ κάποιος Τήρης, ποὺ ἦταν πιθανῶς γιὸς τοῦ Ἀμαδόκου[5].

Γενικὰ οἱ διάδοχοι τοῦ Κότυος, εἴτε πήγαιναν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων εἴτε μὲ τὸ μέρος τῶν Μακεδόνων, ἀκολουθοῦσαν οὐσιαστικὰ φιλελληνικὴ πολιτική. Χαρακτηριστικὴ μάλιστα εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Κερσοβλέπτη. Ὁ βασιλιὰς αὐτός, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ φιλαθηναϊκὴ ἢ φιλομακεδονική του στάση, εἶχε εὐεργετήσει τοὺς Δελφούς, ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ δελφικὸ ψήφισμα (356/5 π.Χ.), ὅπου γίνεται λόγος γιὰ ἀπονομὴ προνομίων στοὺς τέσσερις γιούς του, ποὺ κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους φαίνεται ὅτι ἦταν εὐεργέτες τῶν Δελφῶν[6].

Ἡ φιλελληνικὴ πολιτική, ποὺ ἐγκαινίασε ὁ Τήρης Α', συνεχίστηκε ἀπὸ τοὺς Ὀδρύσες βασιλεῖς καὶ μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση, καθὼς καὶ στὴν περίοδο τῆς γαλατικῆς κατοχῆς. Ἔτσι, ὑπάρχουν πληροφορίες γιὰ τὶς φιλι-

---

1. *Αἰσχιν.*, δ.π., 83-85. Πρβ. *P. Cloché*, La politique étrangère d'Athènes de 404 à 338 av. J. C., Paris 1934, 230-231.

2. Βλ. *H. Bengtson*, δ.π., 312-318.

3. *J. Todorov*, δ.π., 54. Ἡ εἰρήνη ἀφοροῦσε μόνο τοὺς συμμάχους τῆς Ἀθήνας. Γι' αὐτὸ στὸν πληρεξούσιο τῆς Θράκης Ἀριστόβουλο δὲν ἐπέτρεψαν νὰ δώσει ὅρκο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ συμπεριλαμβανόταν στὴν εἰρήνη καὶ ἡ Θράκη (*E. Pokorny*, Studien zur griech. Geschichte im 6. und 5. Jahrzehnt des 4. Jh.s v. Chr., Greifswald 1927, 135). Ὁ *H. Danov*, Kâm vânsnata politika na Makedonija, Trakija i Gârcija prez IV i V načaloto na III v. pr. n.e., *StB* 2(1970)48, σημ. 58, ὑποστηρίζει ὅτι τὸν Κερσοβλέπτη τὸν εἶχε ἀποκλείσει σκόπιμα ἀπὸ τὴν εἰρήνη ὁ Φίλιππος, γιατὶ εἶχε τηρήσει πιὸ σκληρὴ πολιτικὴ ἀπέναντί του, σὲ σύγκριση μὲ τὸν Ἀμάδοκο καὶ Κετρίποριν.

4. *Αἰσχιν.* Περὶ παραπρ., 81. Πρβ. *J. Todorov*, δ.π., 54.

5. *M. Cary*, Histoire des rois Thrace et ceux du Bosphore Cimmerien, Paris 1852, 16. *A. Höck*, Das Odrysenreich, 110.

6. Βλ. *P. Perdrizet*, Les fils du roi odryse Kersébleptès, *BCH* 20(1896)467 [= *Syll.*³ I, 195. *P. Foucart*, Les Athéniens, 106-107. *A. Solari*, Sui dinasti degli Odrisi (V-IV sec. a. C.), Pisa 1912, 33 κέ. *J. Todorov*, Trakijskite care, 56-57]: «Θεός. Τύχαι ἀγαθᾶι. Δελ/φοὶ ἔδωκαν Ἰολάωι, Ποστ[ι]/δωνίωι, Μηδίστ[αι, Τήρει, / Κερσεβλέπτου παισὶ / Θραιξί, αὐτοῖς καὶ ἐγγό/νοις, προξενίαν, προμαν/τείαν, προεδρίαν, προδι/κίαν ποτὶ Δελφούς, ἀτέλε/ιαν πάντων καὶ τὰ ἄλλα / πάντα καθάπερ τοῖς ἄλ/λοις προξένοις καὶ εὐεργέταις· ἄρχοντος Ἀριστο / [ξέ]νου, βουλευόντων Καλ/[λικράτ]ους, Εὐφράντ[ου ---]».

κὲς σχέσεις τοῦ Σεύθη Γ', ἀντίπαλου τοῦ Λυσιμάχου, μὲ τοὺς 'Αθηναίους. 'Αθηναϊκὸ ψήφισμα τοῦ 331/30 π.Χ. μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Σεύθης ἔστειλε στὴν 'Αθήνα τὸ γιό του Ρηβούλα πιθανῶς γιὰ νὰ διαπραγματευτεῖ μὲ τοὺς 'Αθηναίους τὴ σύναψη συμμαχίας[1]· ἐνῶ ὁ Διόδωρος ἀναφέρει τὴ συμμαχία τοῦ Σεύθη μὲ τὸν 'Αντίγονο[2]. 'Η διπλωματικὴ ἱστορία τοῦ ἑπόμενου αἰώνα ἔχει νὰ παρουσιάσει τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλιᾶ Κότυος Ραίζδου, ὁ ὁποῖος εἶχε ἰδιαίτερους δεσμοὺς μὲ τοὺς Δελφούς, ὅπως φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ δελφικὸ ψήφισμα (τοῦ 269 ἢ 261 περίπου π.Χ.), ὅπου ἀπαριθμοῦνται οἱ τιμὲς ποὺ τοῦ εἶχαν ἀπονεμηθεῖ[3]. 'Από ὁρισμένους μάλιστα στίχους τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ ἀνανέωση παλιότερης προξενίας, συμπεραίνει κανεὶς ὅτι παρόμοιες φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Δελφοὺς εἶχαν καὶ οἱ βασιλεῖς πρὶν ἀπὸ τὸν Κότυν. 'Η περίπτωση μάλιστα τῶν γιῶν τοῦ Κερσοβλέπτη, ποὺ ἑκατὸ περίπου χρόνια νωρίτερα εἶχαν λάβει παρόμοια προνόμια, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μιλήσουμε μὲ μεγάλη βεβαιότητα γιὰ πραγματικὴ παράδοση στὶς φιλικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς 'Οδρύσες βασιλεῖς καὶ τοὺς Δελφούς.

Τέλος, στὸν τρίτο μακεδονικὸ πόλεμο ἀναφέρεται ὡς σύμμαχος τοῦ Περσέως ὁ βασιλιὰς Κότυς Β', ποὺ εἶχε στείλει μάλιστα καὶ στρατιωτικὴ βοήθεια στὴ μάχη τῆς Πύδνας. Γι' αὐτό, μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας στοὺς Ρωμαίους, ἡ Θράκη ἔχασε τὴν ἀνεξαρτησία της. "Ετσι, ἀπὸ τὸ 168 π.Χ. ὡς τὸ 46 μ.Χ. οἱ βασιλεῖς τῆς Θράκης ἦταν ὑποτελεῖς στοὺς Ρωμαίους καὶ ἀναγκαστικὰ ἀκολουθοῦσαν φιλορωμαϊκὴ ἐξωτερικὴ πολιτική. 'Η πολιτική τους ὅμως αὐτή, ποὺ τὴν ὑπαγόρευε ἀσφαλῶς ἡ ἐπιθυμία τους νὰ διατηρήσουν τὸ θρόνο, δὲν ἀντικατόπτριζε τὰ αἰσθήματα οὔτε τῆς θρακικῆς ἀριστο-

---

1. Γιὰ τὸ ψήφισμα βλ. *IG*, II², 349 [= *Tod*, Selection, ἀρ. 193]. Πρβ. *Χ. Πελεκίδη*, Μελέτες 'Αρχαίας 'Ιστορίας, 'Ιωάννινα 1979, 85.

2. *Διοδ.* XIX, 73, 8: «... παραγενόμενος δὲ ἐπὶ τὴν κατὰ τὸν Αἷμον ὑπερβολὴν (ὁ Λυσίμαχος) εὗρε Σεύθην τὸν βασιλέα Θρᾳκῶν ἀφεστηκότα πρὸς 'Αντίγονον καὶ μετὰ πολλῶν στρατιωτῶν φυλάττοντα τὰς παρόδους».

3. Βλ. *P. Perdrizet*, ὅ.π., 476 [= Syll³. I, 438. *J. Todorov*, ὅ.π., 69-70]: «['Α]ρχοντος 'Αριστίωνος, βουλευόν/των Εὐαγόρα Αἰακίδα Μαντία· Δί/ωνος 'Επικράτεος, ἔδοξε τᾶι πόλει τῶν Δελφῶν ἐν ἀγορᾶι τελε/ίωι σὺν ψάφοις ταῖς ἐννόμοις· ἐ/πειδὴ Κότυς 'Ραίζδου Θραικῶν / βασιλεὺς ἔν τε τοῖς πρότερον / χρόνοις εὔνους ὢν διετέλε[ι] / τῶι τε ἱερῶι καὶ τᾶι πόλει καὶ το/ῖς ἰδίαι παραγινομένοις πο/τὶ αὐτὸν φιλανθρώπως χρεί/μενος, καὶ νῦν παραγενόμενος Τύριλλος ὁ Νεαπολίτας / ἐνεφάνισε τὰν αἵρεσιν ἃν ἔ/χει ποτί τε τὸ ἱερὸν καὶ τὰν πό/λιν, δεδόχθαι τᾶι πόλει· ἐπαι/νέσαι Κότυν 'Ραίζδου Θραικῶν / βασιλέα, ἀνανεώσασθαι δὲ / καὶ τὰν ὑπάρχουσαν αὐτῶι προ/ξενίαν καὶ εἶμεν αὐτὸν πρόξε/νον καὶ αὐτὸν καὶ ἐκγόνους καὶ / ὑπάρχειν αὐτῶι καὶ ἐκγόνοις πρ/ομαντείαν, ἀσυλίαν, ἀτέλειαν, / προεδρίαν ἐμ πᾶσι τοῖς ἀγῶσι/ν οἷς ἃ πόλις τίθητι καὶ τὰ ἄλλα ὅ/σα καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις / καὶ εὐεργέταις τᾶς πόλιος, ἀ/ναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψάφισμα / ἐν στάλαι καὶ ἀναθέμεν ἐν/ τῶι ἐπιφανεστάτωι τόπωι / τοῦ ἱεροῦ».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κρατίας οὔτε τοῦ θρακικοῦ λαοῦ. Αὐτὸ φάνηκε καθαρὰ στὴ μεγάλη ἐπανάσταση τῶν Βησσῶν. Οἱ τότε βασιλεῖς, Ροιμητάλκης Α' καὶ Ραισκούπορις Β', ἀντὶ νὰ ἑνωθοῦν μὲ τοὺς ἐπαναστάτες καὶ νὰ ἀγωνιστοῦν γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Θράκης, προτίμησαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ρωμαίους. Ἀξίζει ὅμως νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν Θρακῶν βασιλέων δὲν ἐμπόδισε τὸν ἐξελληνισμό τους.

Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Θράκες βασιλεῖς ἀκολούθησαν γενικὰ φιλελληνικὴ πολιτικὴ πρέπει νὰ ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν παρουσία Ἑλλήνων συμβούλων στὴν ὀδρυσικὴ αὐλή, οἱ ὁποῖοι κατηύθυναν τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους. Ἡ ἀρχαία παράδοση διέσωσε τὰ ὀνόματα μερικῶν τέτοιων συμβούλων, ὅπως εἶναι ὁ Ἀθηναῖος Ἀθηνόδωρος, σύμβουλος τοῦ Βηρισάδη[1] κι ἀργότερα τοῦ γιοῦ του Κετριπόριος[2], ὁ Σίμων καὶ ὁ Βριάνωρ, σύμβουλοι τοῦ Κερσοβλέπτη[3], καὶ ὁ Μαρωνίτης Ἡράκλειτος, σύμβουλος τοῦ Σεύθη Β'[4]. Ἀλλά, καὶ σὲ πρωιμότερη ἀκόμη ἐποχή, ὁ Κότυς Α' εἶχε γιὰ σύμβουλό του τὸν Ἰφικράτη[5]. Ἐπίσης εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι Ἕλληνες συμβούλους εἶχαν καὶ οἱ πρῶτοι Ὀδρύσες βασιλεῖς.

Ὡστόσο, ἡ φιλελληνικὴ πολιτικὴ τῶν Θρακῶν βασιλέων φαίνεται ὅτι ἦταν κυρίως ἐπιτυχία τῆς ἀθηναϊκῆς προπαγάνδας καὶ διπλωματίας. Κι αὐτό, γιατὶ οἱ Ἀθηναῖοι στὶς διαπραγματεύσεις τους μὲ τοὺς Θράκες φρόντιζαν νὰ συμπεριφέρονται πάντα μὲ μεγάλη διακριτικότητα. Ἀκόμη ἤξεραν νὰ ἐπινοοῦν προπαγανδιστικοὺς μύθους, ὅπως ἐκεῖνον τοῦ Τηρέως, καὶ νὰ κολακεύουν μὲ τὴν ἀπονομὴ τιμῶν καὶ τίτλων εἴτε τοὺς ἴδιους τοὺς βασιλεῖς εἴτε ἀνθρώπους τοῦ ἄμεσου περιβάλλοντός τους[6]. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ

---

1. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 173: «Οὕτω γράφει πάλιν συνθήκας πρὸς τὸν Χάρητα, παραγενομένου τοῦ Ἀθηνοδώρου καὶ τῶν βασιλέων...».

2. *Δημοσθ.*, δ.π., 10: «Ἐπειδὴ γὰρ ἐνὸς τελευτήσαντος τῶν βασιλέων, Βηρισάδου, παραβὰς τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας, ἃς μεθ' ὑμῶν ἐποιήσατο, Κερσοβλέπτης ἐξέφερεν πόλεμον πρός τε τοὺς Βηρισάδου παῖδας καὶ πρὸς Ἀμάδοκον· εὔδηλον ἦν ὅτι τοῖς μὲν Βηρισάδου παισὶν Ἀθηνόδωρος βοηθήσοι· τῷ δ' Ἀμαδόκῳ Σίμων καὶ Βριάνωρ· ὁ μὲν γὰρ Βηρισάδου κηδεστής, οἱ δὲ Ἀμαδόκου».

3. *Δημοσθ.*, δ.π., 10.— Ὁ Σίμων καὶ Βριάνωρ εἶχαν γίνει τιμητικὰ Ἀθηναῖοι πολῖτες, βλ. *Δημοσθ.*, δ.π., 12. *Ἰσοκρ.* VIII, 24.

4. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 7, 19.

5. *Δημοσθ.*, δ.π., 129: «Ἐγὼ σκοπῶ Κότυν, ὅτι κηδεστὴς ἦν Ἰφικράτης τὸν αὐτὸν τρόπον ὄνπερ Χαριδήμῳ Κερσοβλέπτη ...».

6. Ὡστόσο ὁ μέσος πολίτης τῆς Ἀθήνας, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, σκεφτόταν πιθανῶς πολὺ διαφορετικά. Αὐτὸ τουλάχιστον τὸ συμπέρασμα προκύπτει ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν κωμικῶν ποιητῶν, ἂν δεχτοῦμε ὅτι αὐτὰ ἀντικατοπτρίζουν τὴν κοινὴ γνώμη τῶν πολιτῶν, ἐφόσον ἀνάμεσα σὲ αὐτοὺς περίμεναν οἱ ποιητὲς νὰ βροῦν ἀπήχηση τὰ ἔργα τους. Ἔτσι, δὲν πρέπει νὰ δυσαρεστοῦσαν τὸ κοινό τους οὔτε ὁ Ἀριστοφάνης, ποὺ μὲ τοὺς

τὴν περίπτωση τοῦ Ἐβρυζέλμιδος, πού στὸ κείμενο τῆς συνθήκης τοῦ 386/5 π.Χ. τιτλοφορεῖται «βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν»[1], ἐνῶ ἡ θέση του δὲν ἦταν καθόλου ἰσχυρὴ ἐξαιτίας τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ τῆς μακεδονικῆς παρουσίας. Ἀντίθετα, οἱ βασιλεῖς Ἀμάδοκος, Βηρισάδης καὶ Κερσοβλέπτης ἀποκαλοῦνται, πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴν ὑποταγὴ τῆς Θράκης στοὺς Μακεδόνες, *ἁπλῶς Θρᾷκες*[2].

Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτική, μὲ τὴν καλλιέργεια τοῦ θρακικοῦ φιλελληνισμοῦ, βοήθησε κυρίως στὸν ἐξελληνισμὸ τῆς ὀδρυσικῆς αὐλῆς καὶ γενικότερα τῆς θρακικῆς ἀριστοκρατίας. Ἀντίθετα, ἡ θρακικὴ πολιτικὴ τῶν Μακεδόνων, πού ἐγκαινίασε ὁ Φίλιππος Β', μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς Θράκης, εἶχε συμβάλει ἄμεσα καὶ ἀποτελεσματικὰ σ' ἕναν εὐρύτερο ἐξελληνισμό, πού ἐπεκτάθηκε καὶ στὶς κατώτερες τάξεις τῆς θρακικῆς κοινωνίας. Παρὰ τὴν ἔλλειψη στοιχείων σχετικὰ μὲ τὴ θρακικὴ πολιτικὴ τῶν Μακεδόνων, φαίνεται πολὺ πιθανὸ ὅτι δὲν εἶχαν θιγεῖ οἱ μεγάλοι δυναστικοὶ οἶκοι. Ἔτσι, κατὰ τὸν G. Mihailov[3], ἡ παρουσία τοῦ Μακεδόνα διοικητῆ[4] δὲν ἀπέκλειε τὴν ὕπαρξη ὑποτελῶν τοπικῶν δυναστῶν[5], ὅπως ἀκριβῶς εἶχε γίνει μὲ τοὺς Ἀγριάνες, Ἰλλυριοὺς καὶ Παίονες. Πάντως, τὰ κύρια σημεῖα τῆς θρακικῆς πολιτικῆς τῶν Μακεδόνων, πού βοήθησαν ἐξαιρετικὰ στὸν ἐξελληνισμὸ καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο πρέπει νὰ ὑπογραμμιστοῦν ἰδιαίτερα, εἶναι ὁ ἀποικισμὸς καὶ οἱ στρατολογίες Θρακῶν στὸ μακεδονικὸ στρατό.

Ὅσα εἴπαμε προηγουμένως ἀφοροῦν τὴν ὀδρυσικὴ Θράκη καὶ τὴν περιοχὴ τῶν αὐτόνομων Θρακῶν ἀνάμεσα στὸ Στρυμόνα καὶ τὸ Νέστο, ἡ ὁποία συνόρευε μὲ τὴ Μακεδονία καὶ βρισκόταν μέσα στὴ σφαίρα τῆς ἀθηναϊκῆς ἐπιρροῆς. Πολὺ διαφορετικὴ ὅμως κατάσταση ἐπικρατοῦσε στὴ Μ. Σκυθία, ὅπου δὲν ἐκτεινόταν ἡ ὀδρυσικὴ ἐξουσία καὶ δὲν ἦταν τόσο αἰσθητὴ ἡ ἀθηναϊ-

---

«Ἀχαρνεῖς» του γελοιοποιοῦσε στὴ σκηνὴ μιὰ ὁμάδα ἀπὸ Ὀδόμαντες, οὔτε ὁ Ἀναξανδρίδης, πού στὸν «Πρωτεσίλαο» του (*Ἀθην.* IV, 131) γελοιοποιοῦσε τὸ γάμο τοῦ Ἰφικράτη μὲ τὴν κόρη τοῦ Κότυος.

1. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 106, σημ. 1 — Πρβ. ἐπίσης τὸν *Ἡρόδοτο* (VII, 137) καὶ *Θουκυδίδη* (II, 29, 1. 95, 1), πού χρησιμοποιοῦν γιὰ τοὺς προκατόχους τοῦ Ἐβρυζέλμιδος τὸν τίτλο «Θρᾳκῶν βασιλεύς» ἀντὶ «Ὀδρυσῶν βασιλεύς».

2. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 107, σημ. 3.

3. *G. Mihailov,* La Thrace et la Macédoine jusqu'à l'invasion des Celtes, *Ancient Macedonia I,* 82.

4. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Φιλίππου Ε' παραδόθηκε ὁ θεσμὸς «τοῦ ἐπὶ Θρᾴκης τεταγμένου» (*Πολυβ.* XXII, 13, 3. 14, 1. *Liv.* XXXIX, 34, 2. 6), πού πιθανῶς νὰ ἦταν διοικητὴς τῆς νότιας παραλιακῆς Θράκης.

5. Πρβ. τὸ Σεύθη Γ' (πιὸ πάνω, σ. 38).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κὴ καὶ μακεδονικὴ ἐπιρροή. Στὴν περιοχὴ αὐτὴ οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες εἶχαν ἀποδυθεῖ σ' ἕνα σκληρὸ ἀγώνα γιὰ τὴν ὕπαρξή τους ἐναντίον τῶν τοπικῶν δυναστῶν. Ὡστόσο, δὲν ἔλειψαν κι ἐδῶ οἱ φιλικὲς σχέσεις αὐτὴ τὴ φορὰ ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες ἀποίκους καὶ τοὺς Γέτες βασιλεῖς, ποὺ εἶχαν ἀναλάβει τὴν προστασία τῶν ἀποικιῶν, εἰσπράττοντας ὁρισμένο φόρο[1]. Ἐπίσης ὑποχρεωτικὰ οἱ ἄποικοι εἶχαν ἀναπτύξει διπλωματικὲς σχέσεις καὶ μὲ τοὺς Θράκες τοπικοὺς δυνάστες, οἱ ὁποῖοι ὅμως πολὺ συχνὰ παραβίαζαν τὶς συνθῆκες καὶ λεηλατοῦσαν τὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν ἀποικιῶν. Σαφὴ εἰκόνα τῆς συγκεχυμένης καὶ ἀνώμαλης αὐτῆς κατάστασης σχηματίζει κανεὶς ἀπὸ ψήφισμα τῆς Ἱστρίας (τοῦ 213 περίπου π.Χ.)[2], ποὺ ἀναφέρει λεπτομέρειες γιὰ τὶς ἐχθρικὲς ἐνέργειες τοῦ Ζόλτη, τοπικοῦ Θράκα δυνάστη, ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μ. Σκυθίας. Στὸ ψήφισμα γίνεται ἐπίσης λόγος γιὰ τὴ στρατιωτικὴ βοήθεια, ποὺ εἶχε στείλει στοὺς ἀποίκους ὁ τότε βασιλιὰς τῶν Γετῶν Ρήμαξος[3], χάρη στὴν ὁποία κατόρθωσαν τελικὰ νὰ ἀποκρούσουν τὶς ἐπιδρομὲς τοῦ Ζόλτη.

---

1. Βλ. *D. Pippidi,* Les rois gètes et les colonies grecques de Scythie Mineure, *Mélanges J. Carcopino,* Paris 1966, 763-770.

2. *S. Lambrino,* Décret d'Histria en l'honneur d'Agathoclès, *RER* 5/6(1960) 180-217. *D. Pippidi,* Istros et les Gètes au IIe siècle. Observations sur le décret en l'honneur d'Agathoclès, fils d'Antiphilos, *Scythica Minora,* 31-55· τοῦ ἰδίου, Contribuţii la istoria veche a Romaniei, Bucareşt 1967, 187-221.

3. Γι' αὐτὸν βλ. *D. Pippidi,* A propos du basileus Rhémaxos, *AAP-SHPh* 1963, 91-98.

ΣΤ' ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΘΡΑΚΩΝ

1. Συμμετοχὴ τῶν Θρακῶν στὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν

Ἀπὸ φιλολογικὲς καὶ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες, καθὼς καὶ ἀπὸ ἰσχυρὲς ἐνδείξεις ποὺ προσφέρει ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα, διαπιστώνεται ὅτι ὁ ντόπιος θρακικὸς πληθυσμὸς τῶν ἀρχαιότερων οἰκισμῶν, ποὺ στὴ θέση τους ἢ κοντά τους ἱδρύθηκαν οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες[1], ἀπορροφήθηκε μέσα στὶς ἴδιες τὶς ἀποικίες ἢ συνέχισε νὰ ζεῖ σὲ γειτονικὲς κῶμες[2]. Ἐπίσης στὴ θέση του παρέμεινε, μετὰ τὸν ἑλληνικὸ ἀποικισμό, καὶ ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς τῶν θρακικῶν οἰκισμῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν συμπεριληφθεῖ μέσα στὰ ὅρια τῆς «χώρας» τῶν ἀποικιῶν[3]. Μὲ τὸν καιρὸ μάλιστα ἕνα μέρος τοῦ ἀγροτικοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ ἐγκαταστάθηκε στὰ ἀστικὰ κέντρα τῶν ἀποίκων, ὅπου συμμετεῖχε ἐνεργὰ στὴν κοινωνικὴ ζωή τους. Μὲ τὴν ἐθνικὴ αὐτὴ ἀνάμιξη, οἱ Θράκες ἔχασαν σιγὰ σιγὰ τὴν ἐθνική τους φυσιογνωμία.

Ἡ παρουσία Θρακῶν στὴν Ἀμφίπολη διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν ὕπαρξη

---

1. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 73.

2. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ περίπτωση τῆς Ἠιόνος, ποὺ οἱ ντόπιοι κάτοικοί της ἐξανδραποδίστηκαν (*Θουκ.* I, 98, 1-2. *P. Ducrey,* Le traitement des prisonniers de guerre dans la Grèce antique des origines à la conquête romaine, Paris 1968, 131). Κι αὐτό, γιατὶ εἶχαν βοηθήσει πιθανῶς τὸν Πέρση διοικητὴ τῆς πόλης Βόγη στὴν ἀντίστασή του ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Τὸν ἐξανδραποδισμό τους ὅμως ἐπέβαλαν καὶ στρατηγικοὶ λόγοι, ἐφόσον οἱ Ἀθηναῖοι χρησιμοποιοῦσαν τὴν Ἠιόνα ὡς ὁρμητήριο γιὰ τὶς ἀποικιστικές τους ἐπιχειρήσεις στὴν ἐνδοχώρα.

3. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ *D. Pippidi,* Le problème de la main d'oeuvre agricole dans les colonies grecques de la mer Noire, *Scythica Minora,* 74, οἱ περιοχὲς τῶν ἀποικιῶν, κάθε φορὰ ποὺ ἀναφέρονται στὶς πηγές, ἐμφανίζονται κατοικημένες ἀπὸ ντόπιους. — Στὶς περιοχὲς τῶν ἀποικιῶν θὰ βρίσκονταν καὶ οἱ ἕδρες τῶν φυλετικῶν ἀρχηγῶν τῶν Θρακῶν. Οἱ ἕδρες αὐτές, ποὺ ἦταν ὀχυρωμένες ἐπαύλεις, ἀναφέρονται στὶς πηγὲς (στὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.) μὲ διάφορα ὀνόματα, ὅπως «τύρσεις», «τετραπύργια» καὶ «βάρεις», βλ. *D. Dimitrov,* Za ukrepnite vili i rezidencii u Trakite v predrimskata epoha, *Izsledvanija v čest na akademik D. Dečev,* Sofija 1958, 683-692. Γενικὰ γιὰ τὶς ὀχυρωμένες ἐπαύλεις βλ. *Y. Garlan,* Fortifications et l'histoire grecque, *Problèmes de la guerre,* 257-258. Κατὰ τὸν Garlan, οἱ ὀχυρωμένες ἐπαύλεις ἦταν πολὺ διαδομένες, κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχή, ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς βαρβάρους, ὅπου τὴν πολιτικὴ ἐξουσία ἀσκοῦσε μιὰ ἀριστοκρατία γαιοκτημόνων. Στὸν 5ο π.Χ. αἰώνα ὁ τύπος αὐτὸς τῶν ὀχυρωμένων ἐπαύλεων εἶχε εὐρεία διάδοση στὶς περιοχὲς τῶν ἡμιβαρβάρων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ιερού του Θράκα θεού-ήρωος Ρήσου[1]. Στη Θάσο οι επιγραφές μαρτυρούν την ύπαρξη θρακικών λατρειών και την παρουσία Θρακών, από την αρχαϊκή ως την ύψιμη ελληνιστική εποχή, τόσο ανάμεσα στην ιθύνουσα αριστοκρατική τάξη (θεωροί και διάφοροι άρχοντες) όσο κι ανάμεσα στις κατώτερες τάξεις του θασιακού λαού[2]. Για την παρουσία τους στη «χώρα» της Μικρώνειας έχουμε τη σαφή μαρτυρία του Δημοσθένη[3]. Ενώ για την ύπαρξη θρακικού πληθυσμού στα Άβδηρα ενδεικτικό στοιχείο αποτελεί η θρακική ονομασία *Δήραινος* (τόπος ή συνοικία της αποικίας αυτής), όπου υπήρχε και ιερό του Δηραίνου Απόλλωνος[4]. Το ίδιο διαπιστώνει κανείς και στο Βυζάντιο από το τοπωνύμιο *Θράκιον*[5], που ήταν πιθανώς ονομασία συνοικίας. Επίσης, με βάση τα στοιχεία που προσφέρουν η τοπωνυμιολογία και η αρχαιολογία, συμπεραίνει κανείς ότι και στη δυτική παραλία του Ευξείνου Πόντου ένα μέρος από τον ντόπιο πληθυσμό είχε εγκατασταθεί μέσα στις ελληνικές αποικίες, ενώ άλλο μέρος του πληθυσμού συνέχισε να ζει στις αγροτικές περιοχές των αποικιών[6]. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ελληνοθρακικής συμβίωσης προσφέρει η Ιστρία. Από ψήφισμά της πληροφορούμαστε ότι η πόλη,

---

1. Σχολ. στον *Εύρ.* Ρησ., 346 (*Schwartz*, II, 335): «... Έστιν ιερόν της Κλειούς εν Αμφιπόλει ιδρυθέν έμπροσθεν του Ρήσου μνημείου επί λόφου τινός ...». Πρβλ. *G. Seure*, Le roi Rhésos et le Héros Chasseur, *RPh* 2(1928)127 κέ.

2. Βλ. *H. Seyrig*, Quatre cultes de Thasos, *BCH* 51(1927)214-219. *J. Pouilloux*, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, 311-313. *K. Markov*, La presence thrace à l'Ile de Thasos du VIIe au IIIe s. av. n. è., *Pulpudeva* 2(1976)185-191.

3. Βλ. πιο κάτω, σ. 116, σημ. 9.

4. Το ιερό αναφέρεται από τον *Πίνδαρο* στο Β' επινίκιο του.

5. *Ξενοφ.* Ανάβ. VII, 1, 24. Ελλ. I, 3, 30.

6. Για τη Βιζώνη βλ. *Ψευδο-Σκυμν.* 758-760 [= *GGM*, I, 226]: «Βιζώνη ... Τούτο δε το πολίχνιον φασίν τινες μεν βαρβάρων, τινές δε άποικοι γεγονέναι Μεσημβρίας».— Για το θρακικό στοιχείο του πληθυσμού της Απολλωνίας και Μεσημβρίας βλ. *I. Venedikov, Apolonija o Černo more*, Sofija 1957, 95, 104. *I. Gălăbov*, Nesebăr i negovite pametnici, Sofija 1959, 9.— Από την ανασκαφική έρευνα διαπιστώθηκε η ύπαρξη θρακικών χωριών στο έδαφος της Ιστρίας, βλ. *R. Vulpe*, Histoire ancienne de la Dobroudja, Bucarest 1938, 67. *P. Alexandrescu*, Cercetări în necropola tumulară de la Histria, *SCIV* 13(1962), 2, 325-336· του ίδιου, Les tertres funéraires d'Histria, *Klio* 41(1963)257-266· του ίδιου, Les rapports entre indigènes et Grecs à la lumière des fouilles de la nécropole d'Histria, *CIAC VIII*, 336-339. *P. Alexandrescu - V. Eftimie*, Tombes thraces d'époque archaïque dans la nécropole d'Histria, *Dacia* 3(1959) 143-164. Το ίδιο διαπιστώθηκε και στο έδαφος της Οδησσού, βλ. *H. Danov*, Zapadnijat brjag na Černo more v drevnostta, Sofija 1947, 100. *M. Mirčev*, Razkopki na trakijskoto selice kraj selo Galata, *IVAD* 9(1953)1 κέ. *G. Tončeva*, Razkopkite na pette mogili kraj selo Galata, *IVAD* 8(1951)48-64· της ίδιας Trakijskoto vlijanie v Odesos, *IVAD* 10(1956)51-64.

σὲ καιρὸ κινδύνου, εἶχε στρατολογήσει ἕνα σῶμα ἀπὸ Ἕλληνες *(πολίτας)* καὶ Θράκες *(βαρβάρους)* ἐθελοντές[1].

Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ στὶς μακεδονικὲς ἀποικίες τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας. Ἔτσι, στὴν Ἡράκλεια τὴ Σιντικὴ μαρτυρεῖται ἡ ὕπαρξη θρακικοῦ πληθυσμοῦ, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Περσέως[2]. Στοὺς Φιλίππους καὶ τὴν περιοχή τους διαπιστώνει κανεὶς τὴν παρουσία Θρακῶν, ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τὶς θρακικὲς λατρεῖες καὶ τὴν ἀνθρωπωνυμιολογία.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν εἰδήσεις γιὰ τὸ νομικὸ καθεστὼς καὶ γενικὰ γιὰ τοὺς ὅρους, μὲ τοὺς ὁποίους οἱ Θράκες συγκατοίκησαν μὲ τοὺς ἀποίκους. Ὡστόσο, θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ καταλήξει σὲ ὁρισμένα ἀσφαλὴ συμπεράσματα γιὰ τὴν κοινωνική τους κατάσταση, ἂν εἴχαμε τουλάχιστον σαφὴ ἰδέα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ δομὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ἡ ἔλλειψη ὅμως σχετικῶν στοιχείων ἀναγκάζει τὸν ἐρευνητὴ νὰ περιοριστεῖ σὲ ὑποθέσεις, μὲ βάση μερικὲς μόνο ἐνδείξεις. Πάντως, εἶναι πιθανὸ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία τῶν ἀποικιῶν στηριζόταν στὰ ἐργατικὰ χέρια τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποίκων δὲν ἦταν τόσο μεγάλος, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ καλύψει τὶς ἀνάγκες σὲ ἐργατικὸ δυναμικό, ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ μὲ τὴ μεγάλη ἔκταση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τῶν ἀποικιῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιοτεχνίας σὲ ὁρισμένες ἀπὸ αὐτές.

Ἔτσι, μὲ βάση τὶς οἰκονομικὲς ἀνάγκες τῶν ἀποίκων, ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Θράκες τῶν ἀστικῶν κέντρων ἦταν κυρίως δοῦλοι, ποὺ ἀσχολοῦνταν στὶς διάφορες βιοτεχνίες[3]. Ἐπίσης πρέπει νὰ θεωρηθεῖ βέβαιο ὅτι ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία τῶν ἀποικιῶν στηριζόταν κυρίως στὸν ντόπιο πληθυσμό, ποὺ κατοικοῦσε στὶς ἀγροτικὲς περιοχές τους. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πρόβλημα σχετικὰ μὲ τὸ νομικὸ καθεστὼς τῶν Θρακῶν αὐτῶν ἀγροτῶν. Παρὰ τὴν ἔλλειψη ἄμεσων ἀποδεικτικῶν στοιχείων, νομίζω ὅτι εἶναι ἱκανοποιητικὴ ἡ λύση ποὺ δόθηκε στὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀπὸ τοὺς B. Gerov[4], H. Danov[5] καὶ D. Pippidi[6]. Οἱ

---

1. Βλ. *D. Pippidi,* La main d'oeuvre agricole, 79.

2. *Liv.* XLII, 51: «Ab Heraclea ex Sintis tria milia Thracum liberorum suum habebat».

3. Τέτοιοι δοῦλοι ἀναφέρονται σὲ διάφορες ἐπιγραφές, βλ. *D. Pippidi,* ὅ.π., 67. *H. Danov,* Drevna Trakija, 291-292, ὅπου γιὰ τὴ δουλοκτησία. Βλ. ἐπίσης *V. D. Blavatskij,* Rabstvo i ego istočnik v antičnih gosudarstvah severnogo Pričernomorija, *SA* 20 (1954)31-56.

4. *B. Gerov,* Proučvanija vârhu pozemlenite otnošenija v našite zemi prez rimsko vreme, *GSU-FF* 50(1955/56)19-20.

5. *H. Danov,* Drevna Trakija, 292.

6. *D. Pippidi,* La main d'oeuvre agricole, 65-80.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐρευνητὲς αὐτοὶ ὑποστήριξαν ὅτι οἱ Θράκες, ποὺ ζοῦσαν στὶς «χῶρες» τῶν ἀποικιῶν, ἦταν συνήθως — σὲ ὅλη τὴν ἀρχαιότητα — ἡμιανεξάρτητοι ἀγρότες, ποὺ καλλιεργοῦσαν τὴ γῆ γιὰ λογαριασμὸ τῶν ἰδιοκτητῶν ἀποίκων, στοὺς ὁποίους ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ δίνουν ἕνα μέρος ἀπὸ τὴ συγκομιδή τους. Ἀπὸ κοινωνικὴ πάλι ἄποψη ἀποτελοῦσαν μιὰ τάξη ἐνδιάμεση ἀνάμεσα στοὺς δούλους καὶ τοὺς ἐλεύθερους[1]. Ἔτσι, οἱ ντόπιοι αὐτοὶ χωρικοὶ ἦταν ἀνάλογοι μὲ τοὺς *εἵλωτες* τῆς Σπάρτης, τοὺς *πενέστες* τῆς Θεσσαλίας, καθὼς καὶ μὲ τοὺς *βασιλικοὺς λαοὺς* καὶ *παροίκους*, ποὺ συναντᾶ κανεὶς στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν ἑλληνιστικῶν πόλεων τῆς Ἀσίας[2].

Στὸν παραλληλισμό τους μὲ τὶς προηγούμενες κατηγορίες χωρικῶν ὁδηγεῖται κανεὶς ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ κοινὰ χαρακτηριστικά τους ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴ μαρτυρημένη παρουσία *λαῶν* στὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου[3]. Πόσο ἀναγκαῖο γιὰ τὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία τῶν πόλεων ἦταν τὸ ἐργατικὸ αὐτὸ δυναμικὸ τῆς ὑπαίθρου φαίνεται ἀπὸ τὴ συνθήκη τοῦ 219 π.Χ. ἀνάμεσα στοὺς Βυζαντίους καὶ τὸν Προυσία Α'[4], στὴν ὁποία τίθεται ὡς ὅρος ἡ ἐπιστροφὴ τῶν *λαῶν*, ποὺ εἶχαν συλληφθεῖ κατὰ τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις στὸ ἔδαφός τους[5]. Παρόμοιοι *λαοὶ* (βασιλικοὶ) θὰ ὑπῆρχαν καὶ στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο, ποὺ ἀποτελοῦσε *βασιλικὴ χώρα* τῆς Περγάμου[6], λίγο πρὶν γίνει ἰδιοκτησία τοῦ Ἀγρίππα[7]. Πάροικοι τῆς *χώρας* θὰ ἦταν, κατὰ τὸν D. Pippidi, καὶ οἱ *βάρβαροι* ποὺ ἀναφέρονται στὸ ἱστρικὸ τιμητικὸ ψήφισμα γιὰ τὸν Ἀγαθοκλῆ[8]. Μὲ τοὺς ἡμιανεξάρτητους Θράκες χωρικοὺς θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ταυτίζονται, κατὰ τὴ γνώμη μου, καὶ οἱ *πρόσοικοι βάρβαροι* τῆς Στρύμης, ποὺ ἀναφέρει ὁ Δημοσθένης[9]. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴ διήγηση τοῦ

---

1. *H. Danov*, Drevna Trakija, 292· τοῦ ἰδίου, Kăm istorijata na polusvobodnite seljaski prez antičnata epoha, *Sbornik G. I. Kacarov*, II, Sofija 1955, 111-121. Γιὰ παρόμοιες περιπτώσεις τέτοιων ἡμιανεξάρτητων χωρικῶν σὲ ἄλλα μέρη βλ. *D. Lotze*, Μεταξὺ ἐλευθέρων καὶ δούλων, Berlin 1959, 48 κέ., 51, 74-76. Πρβ. καὶ *M. I. Finley*, Between Slavery and Freedom, *CSSH* 4(1964)233-249.

2. *B. Gerov*, ὅ.π., 19. *D. Pippidi*, ὅ.π., 68-69.

3. *Φυλαρχ.* στὸν Ἀθην. VI, 271 β [= *FGrH* 81].

4. *D. Pippidi*, ὅ.π., 69.

5. *Πολυβ.* IV, 52, 6-7. Πρβ. *D. Pippidi*, ὅ.π., 69 καὶ σημ. 18, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

6. Βλ. *B. Gerov*, ὅ.π., 19.

7. *M. Rostovtzeff*, Studien zur Geschichte der römischen Kolonats, Leipzig 1910, 287.

8. Βλ. *D. Pippidi*, ὅ.π., 79.

9. *Δημοσθ.* Πολυκλ. L, 22: «... καὶ πλοῖα ἐλκόντων ἐκ Θάσου εἰς Στρύμην, ὅτι δὲ χειμῶνος ὄντος καὶ τοῦ χωρίου ἁλιμένου, καὶ ἐκβῆναι οὐκ ἂν οὐδὲ δειπνοποιήσασθαι πολεμίας τῆς χώρας οὔσης καὶ περικαθημένων κύκλῳ τὸ τεῖχος καὶ ξένων καὶ μισθοφό-

Δημοσθένη, ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι, κατὰ τὴν ἐπίθεση τῶν Θασίων, οἱ *πρόσοικοι βάρβαροι* εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Στρύμης, στὸ πλευρὸ τῶν Μαρωνιτῶν. Ἡ ἐνέργειά τους αὐτὴ θυμίζει τοὺς βαρβάρους τῆς Ἰστρίας, ποὺ ἀντιμετώπισαν, μαζὶ μὲ τοὺς Ἕλληνες ἀποίκους, τὸν κοινὸ κίνδυνο. Στὴν περίπτωση ἐξάλλου τῆς Στρύμης, ὁ Δημοσθένης διακρίνει καθαρὰ τοὺς *προσοίκους* ἀπὸ τοὺς *ξένους* καὶ τοὺς *μισθοφόρους*.

Τέλος, τὸ ὅτι οἱ Θράκες αὐτοὶ χωρικοὶ ἦταν ἀνάλογοι μὲ τοὺς *λαούς*, τοὺς *εἵλωτες* καὶ τοὺς *πενέστες* φαίνεται κι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι, σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις, οἱ τελευταῖοι ἦταν ντόπιοι κάτοικοι, ποὺ βρέθηκαν στὴν κοινωνικὴ αὐτὴ κατάσταση τῆς ἡμιεξάρτησης, μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς χώρας τους. Κι ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτή, ἡ περίπτωση τῶν Θρακῶν χωρικῶν δὲ διαφέρει, γιατὶ στὴν πραγματικότητα τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς χώρας τους εἶχε κατακτηθεῖ ἀπὸ τοὺς ἀποίκους μὲ τὰ ὅπλα. Ἔτσι, στὴν οὐσία οἱ σχέσεις τοῦ ἀγροτικοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ μὲ τοὺς ἀποίκους, ἦταν θὰ λέγαμε, σχέσεις κατακτητῶν καὶ ὑποδούλων. Ἡ ἴδια κατάσταση ἐπικρατοῦσε, πιστεύω, καὶ στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν.

Ἕνα μεγάλο τμῆμα ἀπὸ τὸ θρακικὸ ἀγροτικὸ πληθυσμὸ παρέμεινε στὴν κατάσταση τῆς ἡμιεξάρτησης σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχαιότητας. Ἀπὸ τὴν κατάσταση αὐτὴ ἀσφαλῶς ξέφευγαν μόνο οἱ Θράκες ποὺ ἐξελληνίζονταν καὶ γίνονταν ἐλεύθεροι πολίτες μιᾶς πόλης. Ἔτσι, ἡ ἀπόκτηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ποὺ ἰσοδυναμοῦσε μὲ τὴν ἀτομικὴ τους ἐλευθερία, ἀποτελοῦσε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σοβαρὰ κίνητρα γιὰ τὸν ἐξελληνισμό τους. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό. Πάντως οἱ προϋποθέσεις παροχῆς τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων θὰ ἦταν διαφορετικὲς ἀπὸ πόλη σὲ

ρων καὶ βαρβάρων προσοίκων, ἀναγκαῖον ἦν ἐπ' ἀγκύρας ἀποσαλεύειν τὴν νύκτα μετεώρους, ἀσίτους καὶ ἀγρύπνους, φυλαττομένοις μὴ νυκτὸς ἡμῖν ἐπιθῶνται αἱ Μαρωνιτῶν τριήρεις».— Ἀπὸ τὸ χωρὶο μάλιστα αὐτὸ τοῦ Δημοσθένη γίνεται γνωστὴ ἡ ἀρχαιότερη ὀνομασία τῶν Θρακῶν ποὺ ζοῦσαν στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ἔτσι, δὲ χρειάζεται πιὰ γιὰ τὴ δήλωσή τους ὁ τεχνητὸς ὅρος *πάροικοι*, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ D. Pippidi καὶ ποὺ δὲ συναντιέται στὴ Θράκη, τουλάχιστον στὴν κλασικὴ ἐποχή. Πιθανῶς ὁ ὅρος *πάροικοι* νὰ ἦταν σὲ χρήση, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα μέρη, στὴν ἑλληνιστικὴ κυρίως ἐποχή.— Γενικὰ ἡ ταύτιση τῶν *προσοίκων* μὲ τοὺς ντόπιους κατοίκους ποὺ ζοῦσαν στὰ προάστεια καὶ στὶς περιοχὲς τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν προκύπτει κι ἀπὸ ἕνα πολὺ χαρακτηριστικὸ χωρίο τοῦ *Στράβωνος* (III, 4, 8), ἀπὸ ὅπου πληροφορούμαστε ὅτι μέσα στὸν περίβολο τῶν τειχῶν τοῦ Ἐμπορίου — μασσαλιώτικης ἀποικίας — ζοῦσε μιὰ κοινότητα ντόπιων κατοίκων, ποὺ ὁ γεωγράφος τοὺς ὀνομάζει *προσοίκους*: «Δίπολις δ' ἐστί, τείχει διωρισμένη, πρότερον τῶν Ἰνδικητῶν τινας προσοίκους ἔχουσα, οἳ, καίπερ ἰδίᾳ πολιτευόμενοι, κοινὸν ὅμως περίβολον ἔχειν ἐβούλοντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀσφαλείας χάριν, διπλοῦν δὲ τοῦτον, τείχει μέσῳ διωρισμένου· τῷ χρόνῳ δ' εἰς ταὐτὸ πολίτευμα συνῆλθον μικτόν τι ἔκ τε βαρβάρων καὶ ἑλληνικῶν νομίμων, ὅπερ καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν συνέβη».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πόλη κι ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχή. Ἀρχικὰ ἴσως νὰ δίνονταν μόνο σὲ στρατιῶτες ἢ σὲ ἄντρες ποὺ πρόσφεραν ὑπηρεσίες στὴν πόλη· ἐνῶ σὲ μεταγενέστερη ἐποχὴ πιθανῶς ἡ παροχὴ τοῦ προνομίου αὐτοῦ νὰ γενικεύτηκε. Ὡστόσο, οἱ Ἕλληνες ἄποικοι δὲ φαίνεται νὰ χρησιμοποίησαν συστηματικὰ τὴν πολιτογράφηση ὡς μέσο γιὰ τὴν ἀφομοίωση τοῦ ντόπιου πληθυσμοῦ, ὅπως ἔκανε ἀργότερα ἡ Ρώμη[1]· ἐξαίρεση ἀποτελεῖ μόνο ἡ περίπτωση τῶν Παρίων τῆς Θάσου[2]. Ὡστόσο, ὅπως κι ἂν εἶναι, ἡ παραμονὴ τῶν Θρακῶν στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν ἀποικιῶν καὶ ἡ συμβίωσή τους μὲ τοὺς ἀποίκους ὑπῆρξαν ἀναμφισβήτητα καθοριστικοὶ παράγοντες γιὰ τὸ βαθμιαῖο ἐξελληνισμό τους.

2. *Μικτοὶ γάμοι ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ Θράκες*

Οἱ πολιτικὲς ἐπαφὲς ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ Θράκες καὶ ἡ συμβίωσή τους στὶς ἀποικίες βοήθησαν ἰδιαίτερα στὴν ἀνάπτυξη τῶν κοινωνικῶν τους σχέσεων, ποὺ ἐκδηλώνονται κυρίως μὲ τὴ σύναψη πολλῶν μικτῶν γάμων. Οἱ γάμοι αὐτοί, μὲ τὴ σειρά τους, ὑπῆρξαν τὸ πιὸ ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ τὸν ἐξελληνισμὸ τῶν θρακικῶν ἀνθρωπωνυμίων καὶ γενικὰ γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀφομοίωση τῶν Θρακῶν. Κι αὐτὸ ἴσχυε σὲ περιπτώσεις μικτῶν γάμων ὄχι μόνο ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ Θράκισσες ἀλλὰ ἀκόμη κι ἀνάμεσα σὲ Ἑλληνίδες καὶ Θράκες ἐξαιτίας τῆς πολιτιστικῆς ὑπεροχῆς τῶν πρώτων.

Δυστυχῶς ἡ ἀρχαία φιλολογικὴ παράδοση δὲ διέσωσε διαφωτιστικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τοὺς μικτοὺς γάμους. Σπάνια μόνο ἀναφέρει τέτοιους γάμους ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες — τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας — καὶ Θράκισσες εἴτε ἀπὸ καθαρὰ σκωπτικὴ διάθεση καὶ προκατάληψη γιὰ τὶς φυλετικὲς ἐπιμιξίες εἴτε ὅταν πρόκειται γιὰ γάμους πολιτικῆς σκοπιμότητας. Ἔτσι, γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ στηριζόμαστε σχεδὸν ἀποκλειστικὰ σὲ ὁρισμένες ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες καὶ κυρίως στὴ θρακικὴ ἀνθρωπωνυμιολογία. Ἡ μέθοδος ὅμως αὐτὴ ὁπωσδήποτε δὲν εἶναι ἐξαντλητική, γιατί, σὲ περιπτώσεις τέλειου ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ, τὰ ὀνόματα τῶν ἀπογόνων ἀπὸ μικτοὺς γάμους ἦταν καὶ τὰ δυὸ ἑλληνικὰ κι ἔτσι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀναγνωρίσει εὔκολα τὴν καταγωγή τους.

Ὡς τὴν ἑλληνιστικὴ τουλάχιστον ἐποχή, σὲ ὅλη γενικὰ τὴ μητροπολιτι-

---

1. Ἀντίθετα, φαίνεται ὅτι, ἀρχικὰ τουλάχιστον, ἔχαναν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη κι αὐτοὶ ποὺ ἔρχονταν σὲ ἐπιγαμίες μὲ τοὺς ντόπιους. Οἱ ἴδιοι καὶ οἱ ἀπόγονοί τους ἀποτελοῦσαν τὴ μάζα τῶν «μιξελλήνων», οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν στὰ περίχωρα τῆς ἀποικίας. Γι' αὐτοὺς βλ. πιὸ κάτω, σ. 125.

2. Βλ. πιὸ κάτω, σ. 124-125.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΡΗΤΗΣ

κὴ Ἑλλάδα οἱ γάμοι μὲ βαρβάρους, ὅπως καὶ μὲ πολίτες ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων, δὲν ἀποτελοῦσαν πολὺ συνηθισμένο κοινωνικὸ φαινόμενο. Μολονοτοῦτο, δὲ φαίνεται νὰ ἔλειψαν οἱ μικτοὶ γάμοι ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ Θράκες. Καὶ σὲ πρώτη σειρὰ ἔρχονται οἱ μικτοὶ γάμοι Ἀθηναίων, ποὺ δὲν ἦταν σπάνιοι καὶ πρὶν καὶ μετὰ τὸν περίφημο νόμο τοῦ Περικλῆ (451/50 π.Χ.) γιὰ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν ἀπογόνων ἀπὸ μικτοὺς γάμους[1]. Γιατὶ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους ἡ σύναψη γάμων μὲ πλούσιες ξένες (Θράκισσες κλπ.) φαίνεται ὅτι, σύμφωνα μὲ τὸ ἀττικὸ δίκαιο, ἦταν μιὰ διέξοδος γιὰ τὴν ἀπόκτηση ἔγγειας ἰδιοκτησίας ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀττική[2]. Ἡ ἀρχαία παράδοση διέσωσε τρία ἀντιπροσωπευτικὰ παραδείγματα Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι κατάγονταν ἀπὸ τέτοιους μικτοὺς γάμους πολιτικοοικονομικοῦ χαρακτήρα, ποὺ εἶχαν γίνει πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο τοῦ Περικλῆ. Πρόκειται γιὰ τὸ Θεμιστοκλῆ, ποὺ καταγόταν πιθανῶς ἀπὸ Θράκισσα μητέρα[3], καθὼς καὶ γιὰ τὸν Κίμωνα καὶ Θουκυδίδη, ποὺ ἦταν ἀπόγονοι τοῦ Μιλτιάδη καὶ τῆς Ἠγησιπύλης, κόρης τοῦ Θράκα βασιλιᾶ Ὀλόρου[4].

Σὲ αὐτὲς τὶς περιπτώσεις μικτῶν γάμων οἱ ἀπόγονοί τους εἶναι γνωστοί, γιατὶ ἦταν σπουδαῖες προσωπικότητες τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Ἀσφαλῶς ὅμως αὐτοὶ δὲν ἀποτελοῦσαν τὰ μοναδικὰ παραδείγματα, παρὰ τὴν ἔλλειψη ἄμεσων εἰδήσεων ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες πηγές. Ἔτσι, ἂν πραγματικὰ ὁ νόμος τοῦ Περικλῆ δὲν ἀπέβλεπε στὸν περιορισμὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν, ὅπως πίστευε ὁ Ἀριστοτέλης[5], ἀλλὰ στὸ νὰ διαφυλάξει τὸ φυλετικὸ ἀμιγὲς τῶν

---

1. *Ἀριστοτ.* Ἀθην. πολιτεία, XXVI, 4: «... ἐπὶ Ἀντιδότου διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν, Περικλέους εἰπόντος, ἔγνωσαν μὴ μετέχειν τῆς πόλεως ὃς ἂν μὴ ἐξ ἀμφοῖν ἀστοῖν ᾖ γεγονώς». *Πλουτ.* Περ. 37: «Περικλῆς νόμον ἔγραψε μόνους Ἀθηναίους εἶναι τοὺς ἐκ δυεῖν Ἀθηναίων γεγονότας». Ὁρισμένοι ἐρευνητὲς εἶχαν ὑποθέσει ὅτι, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Περικλῆ, ὑπῆρχε νομικὸ κώλυμα στὶς ἐπιγαμίες (*Philippi*, Beiträge, 70). Σωστὰ ὅμως ὑποστήριξαν οἱ *E. Hruza*, Beiträge zur Geschichte des griechischen und römischen Familienrechts, II, Erlangen / Leipzig 1894, 104 κέ. *L. Beauchet*, Histoire du droit privé de la république athénienne, I, Paris 1897, 195, καὶ *Α. Χριστοφιλόπουλος*, Ὁ μετ' ἀλλοδαπῆς γάμος κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ τὸ ἑλληνιστικὸν δίκαιον, Ἀθῆναι 1951, 1, ὅτι: 1) στὴν δημοκρατικὴ ἐποχὴ κι ὡς τὸν 5ο π.Χ. αἰώνα, ἡ διαφορὰ ἰθαγένειας δὲν ἀποτελοῦσε κώλυμα γιὰ τὴ σύναψη ἑνὸς γάμου· 2) τὰ παιδιά, ποὺ ἔπαιρναν τὴν ἐθνικότητα τοῦ πατέρα τους, θεωροῦνταν, σύμφωνα μὲ τὸ ἰδιωτικὸ δίκαιο, νόμιμα.

2. *P. Gauthier*, A propos des clérouquies athéniennes du Ve siècle, *Problèmes de la terre*, 172-173.

3. *Ἀθην.* XIII, 756 c. *Πλουτ.* Θεμ. 1. *Corn. Nep.* Them. 1. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ μητέρα του δὲν ἦταν Θράκισσα ἀλλὰ Κάρισσα.

4. *Ἡροδ.* VI, 39, 2. *Πλουτ.* Κιμ. 4. Πρβ. τὸ γενεαλογικό τους δέντρο στοῦ *J. Kirchner*, Prosopographia Attica, I, 470.

5. *Ἀριστοτ.*, ὅ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'Αθηναίων, ὅπως δικαιολογημένα ἴσως ὑποψιάζονται ὁρισμένοι ἱστορικοὶ τοῦ δικαίου[1], τότε θὰ πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι οἱ μικτοὶ γάμοι εἶχαν πάρει τέτοια ἔκταση, ὥστε προκαλοῦσαν ἀνησυχίες στὸ ἀθηναϊκὸ κράτος.

Ὁ νόμος τοῦ Περικλῆ, ἂν ἐξαιρέσουμε τὴ δεκαετία 414-404 π.Χ., κατὰ τὴν ὁποία εἶχε πάψει νὰ ἐφαρμόζεται ἐξαιτίας τῆς μείωσης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν[2], παρέμεινε σὲ ἰσχὺ ὡς τὴ μάχη τῆς Χαιρώνειας, ποὺ σήμανε τὴν ἐπικράτηση τῶν Μακεδόνων. Μὲ ψήφισμα μάλιστα τοῦ 403/2 π.Χ. ἐπαναφέρονταν οἱ ἴδιοι περιορισμοὶ τοῦ νόμου τοῦ Περικλῆ, μὲ τὴ διαφορὰ μόνο ὅτι διατηροῦσαν τὸ δικαίωμα τοῦ 'Αθηναίου πολίτη οἱ καταγόμενοι ἀπὸ μικτοὺς γάμους, ποὺ εἶχαν γεννηθεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ 403/2 π.Χ[3]. Τέλος, λίγο πρὶν ὁ Δημοσθένης γράψει τὴ *Νέαιρα*, ὁ νόμος ἔγινε πιὸ αὐστηρός· δὲν ἀπέκλειε μόνο ἀπὸ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη ὅσους καταγόνταν ἀπὸ μικτοὺς γάμους ἀλλὰ ἐπέβαλλε καὶ ποινὲς σὲ ὅσους παντρεύονταν ξένες[4]. Οἱ ἐρευνητὲς ὡστόσο σωστὰ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ σύναψη μικτῶν γάμων συνεχίστηκε, σὲ περιορισμένη ἔστω κλίμακα, καὶ μετὰ τὴν ψήφιση τοῦ νόμου τοῦ Περικλῆ 451/50 π.Χ.)[5]. Ἐνδεικτικὸ εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ Θουκυδίδη, ὁ ὁποῖος εἶχε παντρευτεῖ μιὰ πλούσια Θράκισσα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση ποὺ διέσωσε ὁ Μαρκελλῖνος, ἡ γυναίκα του καταγόταν ἀπὸ τὴ Σκαπτὴ Ὕλη τῆς Θράκης, ὅπου μάλιστα εἶχε ἰδιόκτητα μεταλλεῖα, ποὺ τὰ ἔδωσε πιθανῶς ὡς προῖκα στὸ Θουκυδίδη[6].

Ὁρισμένοι ἐρευνητὲς ὑποστηρίζουν ὅτι τὰ μεταλλεῖα τοῦ Θουκυδίδη ἦταν οἰκογενειακὴ κληρονομιά[7] ἢ τὰ ἐκμεταλλεύονταν ἴσως αὐτὸς μὲ ἐνοικίαση[8]. Καί, ἐπειδὴ τὸ πρόβλημα τοῦ γάμου του συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ πρόβλημα τῶν μεταλλείων, ἐκφράζουν ἀμφιβολίες γιὰ τὴ σύναψη αὐτοῦ τοῦ

---

1. Βλ. *A. Harrison*, The Law of Athens, Oxford 1968, 25, σημ. 2. *W. K. Lacey*, The Family in Classical Greece, London 1968, 100.

2. Βλ. *A. Harrison*, ὅ.π., 25.— Τὸ ὅτι ἰσχυε ὡς τὸ 414 π.Χ. προκύπτει ἀπὸ μιὰ ἔμμεση μαρτυρία τοῦ *Ἀριστοφάνη* (*Ὄρν.* 1649 κέ.).

3. *Εὔμηλ.* [= *FGrH* 77 F 2]. *Δημοσθ.* Εὐβ. 30. Πρβ. *A. Harrison*, ὅ.π., 26 καὶ σημ. 1.

4. Βλ. *L. Beauchet*, Droit privé, I, 180-182. *A. Harrison*, ὅ.π., 26 κέ.

5. Πρβ. *A. Harrison*, ὅ.π., 25.

6. *Μαρκελλ.* Θουκ. βίος, 19: «... ἠγάγετο γυναῖκα ἀπὸ Σκαπτησύλης τῆς Θρᾴκης πλουσίαν σφόδρα καὶ μέταλλα κεκτημένην ἐν τῇ Θρᾴκῃ».

7. Βλ. *P. Gauthier*, ὅ.π., 173.

8. Βλ. *P. Perdrizet*, Scaptésylé, *Klio* 10(1910)22, ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θουκυδίδης δὲ μιλᾶ γιὰ κατοχὴ μεταλλείων ἀλλὰ γιὰ «κτῆσιν ἐργασίας» (Θουκ. IV, 105, 1): «(ὁ Βρασίδας) πυνθανόμενος τὸν Θουκυδίδην κτῆσιν τε ἔχων τῶν χρυσείων μετάλλων ἐργασίας ἐν τῇ περὶ ταῦτα Θρᾴκῃ». Τὴ γνώμη τοῦ P. Perdrizet υἱοθετεῖ καὶ ὁ *A. Gomme*, A Historical Commentary on Thucydides, IV, 105, 1.

γάμου[1]. Ἡ περίπτωση ὅμως τῆς οἰκογενειακῆς κληρονομιᾶς θὰ πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ, γιατὶ οἱ πρόγονοι τοῦ Θουκυδίδη Φιλαΐδες, ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν εἶχαν σχέσεις μὲ τὶς θρακικὲς φυλὲς τοῦ Παγγαίου ἀλλὰ μὲ τὴ φυλὴ τῶν Δολόγκων ποὺ κατοικοῦσε στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο[2]. Ἡ περίπτωση πάλι τῆς ἐνοικίασης, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει εὔκολα δεκτή, ἐφόσον δὲ λυθεῖ πρῶτα τὸ πρόβλημα ἂν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν, σύμφωνα μὲ τὸ ἀττικὸ δίκαιο, τὸ δικαίωμα νὰ νοικιάζουν κτήματα ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀττική. Ἔτσι, πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστον, νομίζω δὲν ὑπάρχει σοβαρὸς λόγος γιὰ νὰ ἀμφισβητήσουμε τὴν παράδοση τοῦ Μαρκελλίνου, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὰ μεταλλεῖα τοῦ Θουκυδίδη ἦταν προίκα ἀπὸ τὴ Θράκισσα γυναίκα του[3].

Πάντως, ὅπως κι ἂν εἶναι, δὲν πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ ἀποκλείσουμε τὴ σύναψη μικτῶν γάμων μετὰ τὸ 451/50. Στὴν ὑπόθεση αὐτὴ ὁδηγούμαστε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ νόμος τοῦ 403/2 περιεῖχε προβλεπτικὴ διάταξη γιὰ ὅσους κατάγονταν ἀπὸ μικτοὺς γάμους, ποὺ εἶχαν γίνει πρὶν ἀπὸ τὴ χρονιὰ αὐτή. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἀριθμός τους θὰ ἦταν ἀξιόλογος καὶ δὲ θὰ προέρχονταν μόνο ἀπὸ τοὺς γάμους ποὺ ἔγιναν στὴ δεκαετία 414-404 — δηλαδὴ τότε ποὺ εἶχε πάψει νὰ ἐφαρμόζεται ὁ νόμος τοῦ Περικλῆ — ἀλλὰ κι ἀπὸ παλιότερους γάμους. Ἐξάλλου οἱ ἰδιαίτερα στενὲς πολιτικὲς καὶ ἐμπορικὲς σχέσεις τῶν Ἀθηναίων μὲ τὸ ὀδρυσικὸ βασίλειο στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα καὶ οἱ τιμές, μὲ τὶς ὁποῖες προσπαθοῦσε ἡ ἀθηναϊκὴ διπλωματία νὰ κολακέψει τὴν ὀδρυσικὴ αὐλή, ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιγαμίας θὰ εἶχε παραχωρηθεῖ σὲ μεμονωμένα τουλάχιστον πρόσωπα τῆς ὀδρυσικῆς ἀριστοκρατίας.

Τέλος, φαίνεται ὅτι, καὶ μετὰ τὸ 403/2, δὲν ἔπαψαν οἱ μικτοὶ γάμοι, καθὼς καὶ οἱ παραχωρήσεις τοῦ δικαιώματος ἐπιγαμίας σὲ μεμονωμένα ἄτομα. Ἔτσι, εἶναι γνωστὰ τὰ παραδείγματα τοῦ Ἰφικράτη, ποὺ παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Θράκα βασιλιᾶ Κότυος Α΄[4], τοῦ στρατηγοῦ Κόνωνος, ποὺ

---

1. Πρβ. *P. Perdrizet*, ὅ.π., 21-22.

2. Βλ. *Detschew*, *TSp*, 148.

3. Γιὰ τὶς συγγενικές του ἐξάλλου σχέσεις μὲ τοὺς Θράκες τῆς περιοχῆς τοῦ Παγγαίου μιὰ ἀρκετὰ πειστικὴ ἔνδειξη προσφέρει κι ἕνα χωρίο τοῦ ἴδιου τοῦ ἱστορικοῦ (*Θουκ.* IV, 105, 1), ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἰσχὺ καὶ τὴ μεγάλη ἐπιρροὴ ποὺ εἶχε στὴν ἀριστοκρατία τῆς θασιακῆς Περαίας. Κι αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ παρὰ μόνο μὲ τὸ γάμο του μὲ γυναίκα τῆς τοπικῆς ἀριστοκρατίας.

4. *Ἀθην.* IV, 131. Βέβαια ὁ Κότυς, σύμφωνα μὲ τὸ *Δημοσθένη* (Κατ' Ἀριστοκρ. 118) καὶ τὸν *Valerium Maximum* (III, 7, 7), εἶχε γίνει τιμητικὰ Ἀθηναῖος πολίτης. Ἔτσι, ἂν ὁ γάμος τῆς κόρης του ἔγινε μετὰ τὴν παραχώρηση τῆς ἀθηναϊκῆς «πολιτείας», δὲ θὰ ὑπῆρχε νομικὸ κώλυμα. Ὅπως δίκαια ὅμως πιστεύει ὁ *L. Beauchet*, Droit privé, 198, ὁ γάμος ἔγινε πιθανῶς, πρὶν ἀκόμη παραχωρηθεῖ στὸν Κότυν, τὸ προνόμιο τοῦ Ἀθηναίου πολίτη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παντρεύτηκε μὲ Θράκισσα[1], καὶ τοῦ βασιλιᾶ Κερσοβλέπτη, πού πῆρε πιθανῶς Ἀθηναία γυναίκα[2].

Προβλήματα παρουσιάζει ἡ κοινωνικὴ ἔκταση τῶν μικτῶν γάμων στὴν Ἀθήνα. Ἡ ἀρχαία παράδοση διέσωσε μερικὰ μόνο παραδείγματα, πού κι αὐτὰ ἀφοροῦν ἐπιφανεῖς Ἀθηναίους[3]. Στὴν πραγματικότητα ὅμως οἱ μικτοὶ γάμοι δὲ θὰ περιορίστηκαν μόνο στοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους, πού εἶναι ἀλήθεια ὅτι εἶχαν περισσότερες εὐκαιρίες γιὰ τὴ σύναψη τέτοιων γάμων. Βέβαια, ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὴ γελοιοποίηση τοῦ γάμου τοῦ Ἰφικράτη στὸν *Πρωτεσίλαο* τοῦ Ἀναξανδρίδη[4] (πρῶτο μισὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.), πού ἀντικατοπτρίζει ἴσως τὴν ψυχολογία τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἀκροατηρίου, θὰ πρέπει νὰ πιστέψει ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τῶν πολιτῶν καταδίκαζε τὶς φυλετικὲς ἐπιμιξίες. Εἶναι ὅμως ἐξίσου πιθανὸ ὅτι ὁ γάμος ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ τὴ γελοιοποίησή του στὴ σκηνή, γιατὶ εἶχε γίνει σύμφωνα μὲ τὰ «βάρβαρα» καὶ παράξενα γιὰ τοὺς Ἀθηναίους θρακικὰ ἔθιμα. Ἔτσι, τὸ ἀκροατήριο τοῦ Ἀναξανδρίδη πιθανῶς νὰ μὴ γελοῦσε τόσο πολὺ γιὰ τὸν ἴδιο τὸ γάμο ὅσο γιὰ τὴ «γελοία» τελετή του. Πάντως, ὅπως κι ἂν εἶναι, φαίνεται ὅτι ἀρκετοὶ Ἀθηναῖοι, ἀγνοώντας τὶς κυρώσεις τοῦ νόμου γιὰ τὰ ἄρρενα τέκνα τους, συνέχιζαν νὰ συνάπτουν μικτοὺς γάμους. Ἡ προβλεπτικὴ μάλιστα διάταξη τοῦ νόμου στὰ 403/2 δείχνει ὅτι τὸ φαινόμενο τῶν μικτῶν γάμων εἶχε ἤδη ἐπεκταθεῖ καὶ στὶς κατώτερες τάξεις[5]. Κι αὐτό, γιατὶ ἡ σχετικὴ νομοθεσία δὲ θὰ εἶχε νόημα, ἂν ἀφορμὴ γιὰ τὴ θέσπισή της εἶχαν δώσει μόνο οἱ ἀριστοκράτες, ἐφόσον αὐτοὶ ἔτσι κι ἀλλιῶς δὲν ἔπαψαν ἀπὸ τὸ 451/50 νὰ ἀγνοοῦν συνεχῶς τὸ νόμο. Ὡστόσο, ὅ,τι κι ἂν συνέβαινε, γεγονὸς εἶναι ὅτι τὸ φαινόμενο τῶν μικτῶν γάμων, κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ καὶ ἰδιαίτερα τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, γενικεύτηκε πιὰ σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις[6].

Ἡ ἴδια νομικὴ περιφρούρηση τῆς «πολιτείας», πού εἶχε ὡς συνέπεια

---

1. *Ἀθην.* XIII, 577α.

2. Γιατὶ ἔτσι μόνο μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὰ τέσσερα παιδιά του (Ἴόλαος, Ποσειδώνιος, Μήδιστας καὶ Τήρης), πού ἀναφέρονται στὸ δελφικὸ ψήφισμα τοῦ 356/5 π.Χ. (βλ. πιὸ πάνω, σ. 108, σημ. 6), τὰ δύο ἔχουν ἑλληνικὰ ὀνόματα· πρβ. *A. Höck*, Die Söhne des Kersebleptes von Thrakien, *Hermes* 33(1898)626-637.

3. Σύμφωνα μὲ τὸ *L. Beauchet*, ὅ.π., 194, αὐτὸ συνέβη, γιατὶ οἱ μικτοὶ γάμοι τῶν κατωτέρων τάξεων δὲν εἶχαν προσελκύσει πιθανῶς τὴν προσοχὴ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων.

4. Στὸν *Ἀθην.* IV, 131.

5. Πρβ. καὶ *L. Beauchet*, ὅ.π., 194, πού κι αὐτὸς πιστεύει ὅτι οἱ ἐπιγαμίες δὲν ἦταν προνόμιο μόνο τῶν εὐγενῶν.

6. Πρβ. π.χ. τὸν περιληπτικὸ κατάλογο μικτῶν γάμων στοῦ *Α. Χριστοφιλόπουλου*, Ὁ μετ' ἀλλοδαπῆς γάμος, 15.

τὸν περιορισμὸ τῶν μικτῶν γάμων, παρατηρεῖται καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα[1]. Ὅπως ἦταν μάλιστα φυσικό, τὸ φαινόμενο τῶν μικτῶν γάμων μὲ Θράκες θὰ ἦταν λιγότερο συχνὸ σὲ ἑλληνικὲς πόλεις, ποὺ δὲν εἶχαν ἐμπορικὲς ἢ ἄλλες σχέσεις μὲ τὴ Θράκη. Γι' αὐτὸ μᾶς εἶναι γνωστὲς ἐλάχιστες μόνο περιπτώσεις τέτοιων γάμων, ποὺ κι αὐτὲς ὅμως ἀφοροῦν Ἕλληνες ποὺ ζοῦσαν στὴν ὀδρυσικὴ αὐλὴ ὡς σύμβουλοι τῶν βασιλέων. Πρόκειται γιὰ τὸ γάμο τοῦ Χαριδήμου ἀπὸ τὸν Ὠρεὸ μὲ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Κερσοβλέπτη[2], καθὼς καὶ γιὰ τοὺς γάμους τοῦ Βιάνορος καὶ Σίμωνος — ποὺ κατάγονταν ἀπὸ ἄγνωστες ἑλληνικὲς πόλεις — μὲ θυγατέρες ἢ ἀδελφὲς τοῦ Ἀμαδόκου[3].

Ἐξαίρεση στὴν ἱστορία τοῦ δικαίου τῆς ἐπιγαμίας ἀποτελεῖ τὸ μακεδονικὸ κράτος, ποὺ δὲ φαίνεται νὰ περιφρουροῦσε τόσο ζηλότυπα τὸ δικαίωμα τῆς «πολιτείας», ὥστε νὰ ἐμποδίζει τοὺς μικτοὺς γάμους, ὅπως ἔγινε στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. Ἀντίθετα μάλιστα οἱ ἴδιοι οἱ βασιλεῖς, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τουλάχιστον τοῦ Φιλίππου Β', μὲ τὸ παράδειγμά τους, ἐνθάρρυναν γενικὰ τὴ σύναψη μικτῶν γάμων, ποὺ τοὺς χρησιμοποιοῦσαν ὡς διπλωματικὸ καὶ πολιτικὸ ὅπλο[4]. Ἔτσι, μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση τῆς Θράκης, οἱ γάμοι ἀνάμεσα σὲ Μακεδόνες καὶ Θράκες θὰ ἦταν ἀρκετὰ συχνοί, ἰδιαίτερα μάλιστα στὴν περιοχὴ μεταξὺ Στρυμόνα καὶ Νέστου (ἐπίκτητη Μακεδονία). Ἂν καὶ δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ νομικὴ καὶ κοινωνικὴ θέση τῶν Θρακῶν ποὺ συνέχισαν νὰ ζοῦν στὴν περιοχὴ αὐτή, ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ὅμως πολιτική, ποὺ γενικὰ ἀκολουθοῦσαν οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς, ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσουμε ὅτι οἱ μικτοὶ γάμοι δὲν εἶχαν ἀπαγορευτεῖ. Ἐπίσης δὲ θὰ ἔλειψαν οἱ γάμοι ἀνάμεσα σὲ Θράκες καὶ Μακεδόνες τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας, τουλάχιστον ὡς τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση· γιατὶ τότε ἀπαγορεύτηκε ἡ ἐπιγαμία (jus connu-

---

1. Βλ. *Ἀριστοτ.* Ἀθην. πολ. 1275 β: «... πολλαχοῦ ὁρίζονται ... πρὸς τὴν χρῆσιν πολίτην τῶν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν καὶ μὴ θατέρου μόνου, οἷον πατρὸς ἢ μητρός, οἱ δὲ καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλέον ζητοῦσιν, οἷον ἐπὶ πάππους δύο ἢ τρεῖς ἢ πλείους».

2. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 129. Πρβ. A. *Höck*, ὅ.π., 633 κέ.

3. *P. Collart*, Philippes, 147.— Ἂς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι παρόμοιες περιπτώσεις εἴχαμε καὶ μὲ Ἀθηναίους· πρβ. τὸν Ἀθηνόδωρο, ποὺ παντρεύτηκε πιθανῶς μὲ κόρη ἢ ἀδελφὴ τοῦ Βηρισάδη, τοῦ ὁποίου ἦταν σύμβουλος (*P. Collart*, ὅ.π., 147).

4. Πρβ. τὸ βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας Περδίκκα, ποὺ πάντρεψε τὴν ἀδελφή του Στρατονίκη μὲ τὸ Σεύθη, ἀνεψιὸ τοῦ βασιλιᾶ Σιτάλκη (*Θουκ.* II, 101, 6), τὸ Φίλιππο Β', ποὺ παντρεύτηκε τὴ Μήδα, κόρη τοῦ βασιλιᾶ τῶν Γετῶν Κοθήλα (*Σατύρου*, ἀποσπ. 5 [= *FHG*, III, 161]· πρβ. *A. Momigliano*, Della spedizione scitica di Filippo ala spedizione scitica di Dario, *Athenaeum* 11(1923)341. *G. Mihailov*, La Thrace aux IVe et IIIe siècles avant notre ère, *Athenaeum* 39(1961)35, σημ. 7), καθὼς καὶ τὸ Φίλιππο Ε', ποὺ πάντρεψε μιὰ κόρη του μὲ τὸ βασιλιὰ τῆς Θράκης Τήρη (*Διοδ.* XXXII, 15, 5).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

bii) ακόμη κι ανάμεσα στους πολίτες των τεσσάρων μερίδων, στις οποίες διαιρέθηκε η Μακεδονία. Το μέτρο όμως αυτό ίσχυσε για είκοσι μόνο χρόνια, δηλαδή ως τη μετατροπή της Μακεδονίας σε ρωμαϊκή επαρχία. Έτσι, στους επόμενους αιώνες της ρωμαιοκρατίας, η σύναψη μικτών γάμων συνεχίστηκε και μάλιστα σε πιο εντατικό ρυθμό.

Τέλος, συγγενικές σχέσεις είχαν δημιουργηθεί κι ανάμεσα σε μέλη των βασιλικών οικογενειών της οδρυσικής Θράκης και του ελληνιστικού βασιλείου του Πόντου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο γάμος του Θράκα βασιλιά Κότυος Δ' με την Ελληνίδα πριγκίπισσα Αντωνία Τρύφαινα, κόρη του βασιλιά του Πόντου Πολέμωνος και της Πυθοδωρίδος[1]. Ο γάμος αυτός παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, γιατί, χάρη σε μιά αναθηματική επιγραφή της Απολλωνίας της Ποντικής (αρχών 1ου μ.Χ. αι.)[2], έχουμε πολύτιμες πληροφορίες για το γενεαλογικό δέντρο του Κότυος και της Αντωνίας[3].

Το κοινωνικό φαινόμενο όμως των μικτών γάμων πρέπει να πήρε ιδιαίτερα μεγάλες διαστάσεις στις ελληνικές αποικίες της Θράκης, όπου οι ελληνοθρακικές σχέσεις ήταν πολύ πιό στενές και συχνές. Δυστυχώς δεν υπάρχουν, τουλάχιστον για την πρώιμη εποχή, αρκετές μαρτυρίες για να μελετηθεί η έκταση των μικτών γάμων στις διάφορες αποικίες. Ωστόσο, φαίνεται ότι πρωιμότερο θα πρέπει να θεωρηθεί το παράδειγμα των Παρίων αποίκων της Θάσου. Σύμφωνα με την ερμηνεία που πρότεινε στο κείμενο του *Μνημείου* του Αρχιλόχου ο F. Hiller von Gärtringen, οι χίλιοι Πάριοι άποικοι του δεύτερου κύματος ήταν όλοι άντρες, οι οποίοι, όταν τελικά επικράτησαν και εγκαταστάθηκαν στο νησί, παντρεύτηκαν ντόπιες γυναίκες[4]. Οι γάμοι αυτοί επιβεβαιώνονται εξάλλου κι από τη θασιακή προσωπογραφία του 6ου και 5ου π.Χ. αιώνα, όπου είναι φανερή η παρουσία του θρακικού στοιχείου. Κάτι παρόμοιο θα έγινε και στη θασιακή Περαία, που γιά την αποί-

---

1. Γιά την τελευταία βασιλική οικογένεια βλ. *V. Strazzula*, La famiglia di Pythodoris regina del Ponto, *Bessarione*, ser. 2, vol. I, fasc. 61, Roma 1901, 80-94.

2. *IGB*, I², 399.

3. Γιά το στέμμα τους βλ. *H. Dessau*, *EE* 1903/13, 704 και *V. Beševliev*, Untersuchungen in die Personennamen bei den Thrakern, Amsterdam 1970, 6. Ας σημειωθεί ότι ο Dessau θεωρεί ως σύζυγο της Αντωνίας Τρύφαινας τον Κότυν Γ', ενώ ο Beševliev πρότεινε τον Κότυν Δ'. Δίκιο φαίνεται ότι έχει ο τελευταίος, γιατί στο στέμμα που δίνει ο Dessau αναφέρεται δυό φορές ο Κότυς Γ'. Ο *G. Mihailov*, IGB I², σσ. 366-368, υιοθετεί το στέμμα του Dessau και συζητά το όλο πρόβλημα, με βάση τα στοιχεία της επιγραφής.— Γιά την κόρη του Ροιμητάλκη Πυθοδωρίδα, βλ. *G. Seure*, Les derniers souverains thraces: Rhoemetalcès et Pythodoris, *REA* 6(1904)212-218.

4. *F. Hiller von Gärtringen*, Noch einmal das Archilochosdenkmal von Paros, *NGG* 1(1934/36)51.— Σύμφωνα με τον *Ηρόδοτο*, I, 146, και οι Ίωνες άποικοι της Μιλήτου είχαν παντρευτεί ντόπιες γυναίκες.

κισή της οἱ Πάριοι ἀντιμετώπιζαν τὸ ἴδιο πρόβλημα ὀλιγανθρωπίας. Ἔτσι, εἶναι πιθανὸ ὅτι ἔχουμε ἐκεῖ τὸ δεύτερο ἀρχαιότερο παράδειγμα μικτῶν γάμων ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ Θράκισσες. Ὡς τρίτο παράδειγμα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἡ περίπτωση τῆς Διονυσόπολης. Σύμφωνα μὲ τὸν Ψευδο-Σκύμνο, οἱ κάτοικοι τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἦταν *μιγάδες Ἕλληνες*[1], ποὺ δὲν ξέρουμε ὅμως ἂν ἦρθαν σὲ ἐπιγαμίες μὲ τοὺς ντόπιους τὴ στιγμὴ τοῦ ἀποικισμοῦ ἢ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἐπίσης, ὁ G. Mihailov ὑποστηρίζει ὅτι, ἂν ὁ Ψευδο-Σκύμνος καὶ ὁ Ἀνώνυμος ἔχουν δίκιο γιὰ τὴ Διονυσόπολη, τότε ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι παρόμοιο μικτὸ πληθυσμὸ εἶχε καὶ ἡ γειτονικὴ Βιζώνη[2]. Τέλος, ὁ V. Pârvan κι ἀργότερα ὁ R. Vulpe ὑποστήριξαν ὅτι, ὅπως στὸν Κιμμέριο Βόσπορο καὶ σὲ τόσες ἄλλες περιοχές, ἔτσι καὶ στὴ Μ. Σκυθία ὑπῆρχε ἕνας πληθυσμὸς ἀπὸ *μιξέλληνες*, ποὺ ζοῦσε στὴ γειτονικὴ περιοχὴ τῶν ἀποικιῶν. Ἀναγνωρίζουν μάλιστα αὐτοὺς τοὺς *μιξέλληνες* στοὺς *Istrianos*, οἱ ὁποῖοι, μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἰστρίας, εἶχαν ἀποκρούσει τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Σκύθη βασιλιᾶ Ἀτέα[3].

Δυστυχῶς δὲν εἶναι βέβαιο ἂν τὰ παραδείγματα τῶν ἀποίκων τῆς Θάσου, τῆς θασιακῆς Περαίας καὶ τῆς Διονυσόπολης εἶναι τὰ μοναδικά· οὔτε ὑπάρχουν ἐνδείξεις γιὰ ἄλλη ἀποικιστικὴ ἐπιχείρηση, στὴν ὁποία νὰ πῆραν μέρος μόνο ἄντρες. Πάντως, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη καὶ ἡ περίπτωση τῆς Ὀλβίας[4] — ἄσχετα ἂν αὐτὴ βρισκόταν στὴ Σκυθία κι ὄχι στὴ Θράκη —, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ βέβαιο ὅτι τόσο ἡ νομοθεσία γιὰ τὶς ἐπιγαμίες ὅσο καὶ ἡ νομικὴ θέση τῶν μιγάδων θὰ διέφεραν ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχὴ κι ἀπὸ ἀποικία σὲ ἀποικία — ἢ τουλάχιστον ἀπὸ μιὰ ὁμάδα ἀποικιῶν σὲ ἄλλη — καὶ θὰ ἐξαρτῶνταν ἐπίσης ἀπὸ τὴ γενικὴ πολιτικὴ κατάσταση στὴ Θράκη. Ἔτσι, μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ περίπτωση τοῦ Βυζαντίου, ὅπου φαίνεται ὅτι, σὲ μιὰ πρώιμη ἐποχή, οἱ ἐπιγαμίες ἦταν ἀπαγορευμένες[5]· ἀργότερα ὅμως ἀπὸ δημοσιονομικὲς δυσχέρειες ἀναγκάστηκε ἡ πόλη νὰ καταφύγει σὲ ἀθρόα πολιτογράφηση ὅλων

---

1. *Ψευδο-Σκυμν.* 755-757 [= *GGM*, I, 226]. *Ἀρρ. Περ.* 78 [= *GGM*, I, 420]: «... ἐν μεθορίοις δὲ τῆς Κροβύζων καὶ Σκυθῶν χώρας κειμένη (ἡ Διονυσόπολις), μιγάδας Ἕλληνας οἰκητὰς ἔχει ...». Πρβ. *B. Pick*, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien (= Die antiken Münzen Nordgriechenlands), I, 1910, 126. *O. Tafrali*, La cité pontique de Dionysopolis, Paris 1927, 13: «... la ville dont l'ancien nom était Krounoi, était habitée par des «Grecs mélangés» (*μιγάδες Ἕλληνες*), venus de diverses régions helléniques et mélangés à des indigènes».

2. *G. Mihailov, IGB*, I², σ. 36.

3. Βλ. *V. Pârvan*, Getica. O protoistorie a Daciei, Bucureşti 1926, 52. *R. Vulpe*, Histoire ancienne de la Dobroudja, Bucarest 1938, 73.

4. Γι' αὐτοὺς βλ. *N. V. Safranskaja*, O miksellinah, *VDI* 1956, 3, 37-48.

5. Αὐτὸ τουλάχιστον τὸ συμπέρασμα προκύπτει ἀπὸ ψήφισμα τῶν Βυζαντίων (βλ. *L. Beauchet*, Droit privé, 184), σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο παραχωροῦσαν, κατ' ἐξαίρεση, τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιγαμίας στοὺς Ἀθηναίους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν ξένων, ποὺ ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους ἦταν Βυζάντιος[1]. Ἕνα θασιακὸ ἐπίσης ψήφισμα (τέλη 5ου-ἀρχὲς 4ου π.Χ. αἰ.), ποὺ ἀναφέρεται στὴν πολιτογράφηση αὐτῶν ποὺ εἶχαν γεννηθεῖ ἀπὸ Νεαπολίτες πατέρες καὶ Θάσιες μητέρες[2], μαρτυρεῖ ἐπιγαμίες ἀνάμεσα σὲ Θασίους καὶ κατοίκους τῆς θασιακῆς Περαίας[3]. Ἀπὸ τὸ ἴδιο ψήφισμα προκύπτουν ἀκόμη τὰ ἑξῆς συμπεράσματα: 1) ὅτι, γιὰ νὰ ἀναγκαστεῖ ἡ Θάσος νὰ καταφύγει σὲ εἰδικὴ νομοθεσία, οἱ ἐπιγαμίες αὐτὲς θὰ ἦταν πολὺ συχνές· 2) ὅτι, μετὰ τὶς πρῶτες ἀθρόες ἐπιγαμίες τῶν Παρίων ἀποίκων μὲ τοὺς ντόπιους κατοίκους τῆς Θάσου καὶ τὴν κατοπινὴ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολιτῶν, εἶχαν πιὰ θεσπιστεῖ σχετικοὶ περιοριστικοὶ νόμοι[4].

Τέλος, εἶναι εὐνόητο ὅτι, στὴν περίοδο ἀκμῆς τοῦ ὀδρυσικοῦ κράτους, οἱ μικτοὶ γάμοι ἀνάμεσα σὲ Θράκες καὶ ἀποίκους, ποὺ ζοῦσαν μέσα στὰ ὅρια του, θὰ ἀποτελοῦσαν συχνὸ φαινόμενο. Τὸ παράδειγμα γιὰ τὴ σύναψη τέτοιων γάμων τὸ εἶχαν δώσει οἱ ἴδιοι οἱ Ὀδρύσες βασιλεῖς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ γάμο τοῦ Σιτάλκη μὲ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Νυμφοδώρου ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα[5]. Ὡστόσο, τὸ φαινόμενο τῶν μικτῶν γάμων θὰ ἐπεκτάθηκε ἰδιαίτερα μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Λυσιμάχου, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι, ἀκολουθώντας τὴν κοινωνικὴ πολιτικὴ τῆς μακεδονικῆς αὐλῆς, εἶχε ἐνθαρρύνει τὶς ἐπιγαμίες μὲ τοὺς ντόπιους. Αὐτὸ τουλάχιστον δείχνουν δυὸ ἐνέργειές του· ὁ γάμος τοῦ ἴδιου μὲ πριγκίπισσα τῶν Ὀδρυσῶν, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπέκτησε κι ἕνα γιό, τὸν Ἀλέξανδρο, καὶ ὁ γάμος τῆς κόρης του μὲ τὸ βασιλιὰ τῶν Γετῶν Δρομιχαίτη[6].

Ἐξαιρετικὰ μεγάλες ὅμως διαστάσεις πῆρε τὸ κοινωνικὸ φαινόμενο τῶν μικτῶν γάμων στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, χάρη στὶς εὐνοϊκὲς πολιτικές, οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς συνθῆκες ποὺ ἐπικρατοῦσαν τότε. Ἰδιαίτερα μάλιστα μετὰ τὸ 212 μ.Χ. οἱ ἐπιγαμίες θὰ εἶχαν γενικευτεῖ σὲ ὅλες τὶς περιοχὲς καὶ τὶς κοινωνικὲς τάξεις τῆς Θράκης. Γιατί, μὲ τὸ περίφημο διάταγμα τοῦ Καρακάλλα, δὲν ὑπῆρχαν πιά, ἀπὸ ἄποψη ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου, προ-

---

1. *Ψευδο-Ἀριστοτ.* Οἰκονομ. 1346β.

2. *IG,* XII 8, 264 καὶ Suppl., 152.

3. Μιλοῦμε γιὰ μικτοὺς γάμους, γιατὶ τόσο οἱ Θάσιοι ὅσο καὶ οἱ κάτοικοι τῶν θασιακῶν ἀποικιῶν, ὅπως ἦταν ἡ Νεάπολη, προέρχονταν ἀπὸ τὶς πρώιμες ἐπιγαμίες τῶν Παρίων ἀποίκων μὲ τὸν ντόπιο πληθυσμό.

4. Παρόμοιοι μὲ τὸ νόμο τοῦ Περικλῆ, ποὺ, ἂν πιστέψουμε τὸν *Ἀριστοτέλη* (Ἀθην. πολ. XXVI, 4), εἶχε ψηφιστεῖ «ἀκριβῶς διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολιτῶν».

5. *Θουκ.* II, 29, 1.

6. *Παυσαν.* I, 10, 4. Πρβ. *M. Cary,* Histoire des rois de Thrace, 35. *G. Mihailov,* La Thrace aux IVe et IIIe siècles avant notre ère, 35-36, σημ. 7.

βλήματα γιὰ τοὺς καταγόμενους ἀπὸ μικτοὺς γάμους. Μιὰ ἰδέα τῆς γεωγραφικῆς καὶ κοινωνικῆς ἔκτασης τοῦ φαινομένου αὐτοῦ, κατὰ τὸν 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰώνα, μπορεῖ νὰ σχηματίσει κανεὶς ἀπὸ τὴ θρακικὴ προσωπογραφία. Συγκεκριμένα ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα, ποὺ ἀναφέρουν οἱ ἐπιγραφές, μπορεῖ κανείς, μὲ βάση τὰ ὀνόματα καὶ τὴ συγγενική τους σχέση (*ἀνὴρ ἢ σύμβιος, γυνὴ ἢ συμβία*), νὰ ἀναγνωρίσει ἀρκετὰ παραδείγματα μικτῶν γάμων ἀνάμεσα: 1) σὲ Ἕλληνες καὶ Θράκες, 2) σὲ μιγάδες καὶ Θράκες, 3) σὲ Ἕλληνες καὶ μιγάδες καὶ 4) σὲ μιγάδες καὶ τῶν δύο φύλων (ἡμιεξελληνισμένους ἢ ἡμιεκλατινισμένους).

Ἔτσι, μὲ βάση τὶς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες, ἐπισημαίνονται δεκαπέντε μικτοὶ γάμοι τῆς πρώτης κατηγορίας: δέκα ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ Θράκισσες καὶ πέντε ἀνάμεσα σὲ Ἑλληνίδες καὶ Θράκες[1]. Οἱ δέκα ἀπὸ τοὺς μικτοὺς αὐτοὺς γάμους μαρτυροῦνται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς κοιλάδας τοῦ Στρυμόνα: δύο στὴν κάτω κοιλάδα του καὶ συγκεκριμένα στὴ Σῖριν (σημ. Σέρρες)[2], ἕξι στὴ μέση κοιλάδα του[3] καὶ δύο στὴν ἄνω κοιλάδα του[4]. Οἱ ἄλλοι πέντε γάμοι συναντοῦνται στὴν ὑπόλοιπη Θράκη: στὴν Ὀδησσό[5], στὴ Διάμπολη[6],

---

1. Γιὰ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θρακικὰ ὀνόματα, ποὺ ἀναφέρονται παρακάτω, μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ λεπτομέρειες κυρίως στοῦ *D. Detschew*, Die thrakischen Sprachreste, Wien 1957. *V. Beševliev*, Untersuchungen in die Personennamen bei den Thrakern, Amsterdam 1970. *V. Georgiev*, Trakijskijat ezik, Sofija 1957· τοῦ *ἴδιου*, Trakite i tehnijat ezik, Sofija 1977, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα βασικὰ παραμένουν τὰ ἔργα τῶν *W. Pape-G. Benseler*, Wörterbuch der griechischen Eigennamen, Brauschweig 1863/70[3] καὶ *B. Bechtel*, Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit, Halle 1917.

2. *Δ - Μακεδονία*, ἀρ. 814 (Διονύσιος ~ Μωμω), 819 (Ἰσίδωρος Ποσιδωνίου (sic) ~ Ζησις).

3. *IGB*, IV, 2254 (Αὐρ(ήλιος) Ἀρτεμίδωρος ~ Αὐρηλία Πυρουσαλα), 2294 (Ἀσκληπιώδωρος (sic) ~ Ζεκαλωη), 2297 (Αὐρήλιος Μαιστας ~ Ἄρτεμις), 2303 (Πύρρος Ἀγάθωνος ~ Ζαικα), 2325 (Πύθιος ~ Επταπυς), 2346 (Σεύθης Βειθυος ~ Κάλπη).

4. *IGB*, IV, 2213 (Αὐρ(ηλία) Ἡρατς Δημοσθένης ~ Δερνοτε(λης) Μουκαζενεος), 2229 (Φλά(βιος) Εζβενις ~ (Φλα;)βία Μητρόπολις).

5. *IGB*, I[2], 130 (Φλ(άβιος) Ἀρ[τεμίδω]ρος ~ Ζαινειλα Η[— περ. 4 —]), 272 (Ξένων Ἀρτεμιδώρου τοῦ Ἱππομέδοντος ~ Σεακου Νουμηνίου).— Στὸν πρῶτο γάμο τὸ πατρωνυμικὸ τῆς γυναίκας θὰ πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ εἶναι *Η[ζου]* ἢ *Η[νλιιζει]*.

6. *IGB*, III$_2$, σελ. 169 (Αὐρ(ήλιος) Ἡρακελιανὸς (sic) ~ Ζιαμαρκη). Σύμφωνα μὲ τὸν ἐκδότη τῆς ἐπιγραφῆς τὸ ὄνομα τοῦ ἄντρα εἶναι ἀναπτυγμένος τύπος τοῦ ὀνόματος *Ἡρακλιανός*, ὅπως οἱ ἀναπτυγμένοι τύποι *Ἐρεμῆς* καὶ *Ἐριμῆς* τοῦ ὀνόματος *Ἑρμῆς* (βλ. *E. Schwyzer*, Griechische Grammatik, I, München 1934/39, 278).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σὲ κώμη τῆς περιοχῆς τῆς Περίνθου[1] καὶ στὴν κώμη Mocabora[2]. Σχετικὰ μὲ τοὺς ἀπογόνους οἱ ἐπιγραφὲς δίνουν πληροφορίες γιὰ τρεῖς ἀπὸ τὶς προηγούμενες περιπτώσεις μικτῶν γάμων. Συγκεκριμένα ἀναφέρονται τὰ ἀδέλφια Ἀπολλώνιος, Κάρκος καὶ Διζας, παιδιὰ τοῦ Δολη Δειδου καὶ τῆς Ἡρύλλης[3]· ἐπίσης οἱ Διονύσιος, Ἀσκληπιόδωρος καὶ Ἀρτεμιδώρα, παιδιὰ τοῦ Πυθίου καὶ τῆς Επταπυος[4] καὶ τέλος ὁ Πυρουλας, γιὸς τοῦ Σευθη Βειθυος καὶ τῆς Κάλπης[5].

Ἀπὸ τὴ δεύτερη κατηγορία μικτῶν γάμων μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀναγνωρίσει δέκα. Οἱ πέντε ἀπὸ τοὺς γάμους αὐτοὺς μαρτυροῦνται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς κοιλάδας τοῦ Στρυμόνα, ποὺ βρέθηκαν κοντὰ στοὺς σημερινοὺς οἰκισμοὺς Laskarevo[6], Vrania[7], Gorna Sekirna (περιοχὴ Παυταλίας)[8], Μελενικίτσι[9] καὶ Ἄνω Μέταλλα[10]. Οἱ ἄλλοι πέντε γάμοι μαρτυροῦνται σὲ ἐπιγραφὲς

---

1. *A. Dumont*, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, Paris 1876, ἀρ. 89β (Δολης Δειδου ~ Ἡρύλλα).

2. *T - TEA* II, ἀρ. 269 [= Bull. ép. 1972, ἀρ. 285] (Μάτρων ~ Δανηπη Επτηκησου).

3. Βλ. *A. Dumont*, δ.π.

4. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 127, σημ. 3.

5. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 127, σημ. 3.

6. *IGB*, IV, 2291 (Ἀμύντας Τηρου, ἀδελφὸς τοῦ Πύρρου ~ Δειτουζαιπου).

7. *IGB*, IV, 2311 (Βειθυς Παραμόνου ~ Ζαικα). || Στὴν ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται ἡ κόρη τους Πυρουσαλα.

8. *IGB*, IV, 2119 [= *Bull. ép.* 1954, ἀρ. 173]: Λυσίας Μαξίμου ~ Δενθηβαρις.

9. *K - IΣ*, ἀρ. 472: Πυρρίας ~ [Θελξι]θόη. || Στὴν ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται ἡ θυγατέρα τους Συντύχη. || Οἱ *Detschew, TSP*. 387 καὶ *Z. Velkova*, Nachträge zu den thrakischen Sprachreste, *BE* 17 (1974), 2, 73, θεωροῦν τὸ ὄνομα Πυρρίας θρακικὸ (πρβ. καὶ *G. Mihailov, IGB*, IV, 2240, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος)· ἀντίθετα οἱ *Pape, WGE* II, 1291 καὶ *Bechtel, PN*, 393, πιστεύουν ὅτι εἶναι ἑλληνικό. Ὁ *G. Mihailov*, Epigraphica thracica, *Epigraphica* 37 (1975), 1/2, 65, θεωρεῖ τὰ ὀνόματα τῆς οἰκογένειας αὐτῆς (*Πύρρος, Πύρσος, Πυρ(ρ)ίας* καὶ *Πυρέτης*) ἑλληνικά. Ὑποστηρίζει ὅμως ὅτι στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, ἀπὸ ὅπου προέρχονται οἱ ἐπιγραφὲς ποὺ μνημονεύουν τὰ ὀνόματα αὐτά, ἴσως νὰ ἦταν θρακικά, ὁμοια φωνητικὰ μὲ τὰ ἑλληνικά, ἢ ἑλληνικὰ ὀνόματα ποὺ, ἐξαιτίας τῶν θρακικῶν ὀνομάτων *Πυρουσαλα, Πυρουλας* καὶ πολλῶν ἄλλων σὲ *-πυρις, -πυρος*, εἶχαν εὐρεία διάδοση. Κατὰ τὴ γνώμη μου, πρόκειται πιθανῶς γιὰ τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα, ποὺ δινόταν κυρίως στοὺς Θράκες δούλους (πρβ. *Δ. Βαγιακάκου*, Σχεδίασμα περὶ τῶν τοπωνυμικῶν καὶ ἀνθρωπωνυμικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι 1833-1962. Β' Ἀνθρωπωνύμια, *Ἀθηνᾶ* 67 (1963) 191), γιατὶ φανέρωνε κάποιο ἀντιπροσωπευτικὸ χαρακτηριστικό τους (*Πυρρίας*: αὐτὸς ποὺ ἔχει ξανθὴ κώμη) ἢ ἀκόμη γιὰ τὸ δεύτερο λόγο ποὺ ὑποθέτει ὁ G. Mihailov.

10. *K - IΣ*, ἀρ. 492 (Διοσκουρίδης Μουκάσου, φύσει δὲ Παιβου ~ Σουρα Μουκασου): α[Δι]ονύσιος Διοσκουρίδου/ἥρως, χαῖρε· χαῖρε καὶ σὺ παροδεῖτα. / Ἔτους ΗΛΡ τοῦ

πού βρέθηκαν στήν ὑπόλοιπη Θράκη καί συγκεκριμένα στίς πόλεις Ὀδησσό[1], Φιλιππούπολη[2] καί Σηλυμβρία[3] καί στά σημερινά χωριά Hisarlâka (περιοχή Abritus)[4] καί Kunino (περιοχή τοῦ vicus Trullensium)[5]. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ γάμος τοῦ Διοσκουρίδη Μουκασου μέ τή Σουρα Μουκασου, πού μαρτυρεῖται σέ ἐπιγραφή ἀπό τό σημερινό χωριό Ἄνω Μέταλλα[6] (μεταξύ Γαζώρου καί Σίριος). Κι αὐτό γιατί, μέ βάση τά στοιχεῖα πού δίνει ἡ ἐπιγραφή (106 μ.Χ.), μπορεῖ κανείς νά ἀναπαραστήσει τό γενεαλογικό τους δέντρο, πού εἶναι τό ἑξῆς:

καί / ΔΝΣ Ἀπελλαίου α'. / Διοσκουρίδης Μουκασου, / φύσει δέ Παιβου, ζωός ἑαυ/τῶι καί Σουραι Μουκασου / συμβίωι. Τελευτήσαντος δέ Διονυσίου υἱοῦ ἐτῶν κβ' καί Διοσκουρίδου Τόρκου / υἱδοῦ ἐτῶν ε', ἀνέθηκεν». || Ὁ σύζυγος φέρει ὡς πατρωνυμικό καί τό ὄνομα τοῦ πεθεροῦ του, χωρίς νά παραλείπει ὅμως νά τονίσει καί τό ὄνομα τοῦ φυσικοῦ πατέρα του. Πρόκειται προφανῶς γιά περίπτωση υἱοθεσίας τοῦ γαμπροῦ ἀπό τόν πεθερό του. || *Σουρα* (καί *Συρα, Σουρας* καί *Συρος*): θρακικό ὄνομα, βλ. *Detschew, TSp,* 471. *Κ. Ἀποστολίδη,* Περί τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, *Θρακικά* 4(1933)105. Ὁ *Pape, WGE,* II, 1428, τό κατατάσσει ἀνάμεσα στά ἑλληνικά. Ὁ ἴδιος ὅμως περιλαμβάνει στή μελέτη του κι ἄλλα ὀνόματα θρακικά.

1. *IGB,* I², 133 [= *Bull. ép.* 1952, ἀρ. 89]: Βασσος Σκαβητος ~ Ιααθιθις Ἀπολλωνίου. || Τό ὄνομα *Βασσους (Βασσος)* οἱ *Detschew, TSp,* 44-45 καί *Z. Velkova,* ὅ.π., 57, τό θεωροῦν, χωρίς δισταγμό, ὡς θρακικό. Ὁ *G. Mihailov,* Epigraphica thracica, ὅ.π., 57, ὑποστηρίζει ὅτι θά μποροῦσε νά εἶναι ἐπίσης καί λατινικό. Κατά τή γνώμη του, πρόκειται γιά φωνητική σύμπτωση δυό ὀνομάτων διαφορετικῆς ρίζας. Στίς πιό πολλές περιπτώσεις, ὅπου ἔχουμε τό ὄνομα *Βασσους (Βασσος),* εἶναι δύσκολο νά ἀποφασίσει κανείς ἄν πρόκειται γιά Θράκα ἤ γιά Ρωμαῖο. Τά ὀνόματα *Βασσος* καί *(Βασση)* στή Θάσο θεωροῦνται ἀπό τόν *J. Pouilloux,* Thasos, ὡς λατινικά καί ἀπό τόν *K. Vlahov,* Nachträge und Berichtigungen zu den thrakischen Sprachresten und Rückwörterbuch, *GSU-FF* 57(1963), 2, 239 καί 265, ὡς θρακικά. Κατά τή γνώμη μου, τό λατινικό αὐτό ὄνομα θά πρέπει νά εἶχε φωνητική ὁμοιότητα, ἄν ὄχι τέλεια σύμπτωση, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ G. Mihailov, μέ κάποιο θρακικό ὄνομα. Γι' αὐτό καί ἦταν πολύ ἀγαπητό στούς Θράκες. || Ἡ γυναίκα ἦταν ἐξελληνισμένη Ἀνατολίτισσα.

2. *IGB,* III$_2$, 1005: Δολης Βιθυος ~ Δωρις Ταρσου καί Τιουτα Κρονίδου.

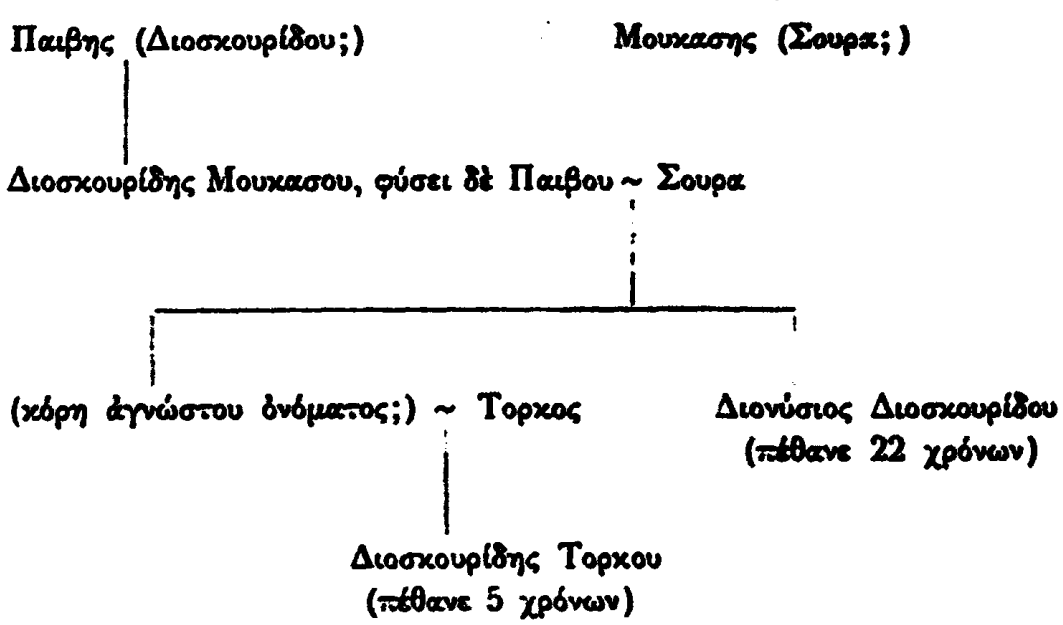
3. *RA* 2(1911)442: (Α)υλουπορις Αυλουζε[νος] ~ Ἔ(γ)υπτος (sic) Α[υλουπορεος]. || <*Αι*>γυπτος: τό ὄνομα τῆς χώρας χρησιμοποιεῖται ἐδῶ ὡς ἀνθρωπωνύμιο. Πρβ. τή χρήση τοῦ ὀνόματος Ἑλλάς ὡς ἀνθρωπωνύμιου (*Κ. Ἄμαντου,* Γλωσσογεωγραφικά, *ΑΕ* 1953/54, Μέρος Α', 120). || Στήν ἐπιγραφή ἀναφέρεται ὁ γιός του Α(υλουζενις) Αυλουπορεος.

4. *IGB,* II, 744: [Επ]αποριc [...]αιστωνος ~ Δρει(ζ)ουζερεις [Β]ουρθειθου. || Στήν ἐπιγραφή μνημονεύεται ὁ γιός τους Μάξιμος.

5. *IGB,* II, 506: Αὐρ(ήλιος) Ν[...] Ζεισειο(ς) ~ Μοῦσα Ἰνγενόου. || Ἡ σύζυγος ἦταν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ὅπως φαίνεται ἀπό τό πρῶτο ὄνομά της Μοῦσα, καθώς καί ἀπό τό ἑλληνικό ὄνομα τοῦ ἑνός παιδιοῦ της (Ἀλέξανδρος). Εἶναι πιθανό ὅτι πρόκειται γιά ἀπόγονο ἀπό μικτό γάμο Ἕλληνα μέ Θράκισσα (ἤ Ρωμαία ἤ ἡμιεκλατινισμένη Θράκισσα).

6. Βλ. πιό πάνω, σ. 128, σημ. 10.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στὴν ἐπιγραφὴ δὲ μαρτυρεῖται ἡ κόρη τους. Ὑποθέτουμε δμως τὴν ὕπαρξή της ἀπὸ τὸ πατρωνυμικὸ (Τορκος) τοῦ ἐγγονοῦ τους, καθὼς κι ἀπὸ τὴ μικρὴ ἡλικία ποὺ πέθανε ὁ γιός τους. Ἂν ὁ ἐγγονός τους ἦταν ἀπὸ τὸ γιό τους Διονύσιο, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποθέσει κανεὶς ὅτι αὐτὸς εἶχε παντρευτεῖ σὲ ἡλικία 16 χρόνων. Στὴν περίπτωση ἐξάλλου αὐτὴ ὁ ἐγγονὸς θὰ ὀνομαζόταν Διοσκουρίδης Διονυσίου ἢ θὰ εἶχε ὡς πατρωνυμικὸ τὸ ὄνομα Μουκασης. Ἔτσι, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὁ ἐγγονός, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἐπιγραφή, προέρχεται ἀπὸ κάποια κόρη τους ποὺ παντρεύτηκε κάποιο Θράκα (Τορκο;) ἢ ἴσως ἀκόμη κι ἀπὸ κάποιο ἄλλο γιό τους μεγαλύτερο ποὺ παντρεύτηκε κάποια Θράκισσα (κόρη τοῦ Τορκου).

Στὶς ἐπιγραφὲς μαρτυροῦνται ἐπίσης ἕξι μικτοὶ γάμοι ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ μιγάδες: δύο στὴ Θάσο[1], τρεῖς στὴν Ὀδησσὸ[2] κι ἕνας στὴν κώμη

---

1. *Chr. Dunant - J. Pouilloux*, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II. De 196 avant J.C. jusqu'à la fin de l'antiquité, Paris 1958, 144, 146: Ἡραγόρας Δολα ~ Κλεοπάτρα Λυσανίο(υ) καὶ Ζώσιμος ~ Μαντα Καλλ[ιφῶντος].

2. *M. Mirčev*, *IVAD* 2(1966) 66-67 [= *Bull. ép.* 1968, ἀρ. 352]. *IGB*, I², 141 bis, 171 bis [= *Bull. ép.* 1962, ἀρ. 208]: Αὐτοκράτης Καλλικράτους ~ Βλωστε(ις) Ποτάμωνος, [Χα]ρίδημος (Μ)ενίπου (sic) ~ Βρακη Γύ(λ)ωνος καὶ Νεικίας Ξενάνδρου ~ Ζουκηπιστος Ἕλληνος. || Ἡ χρήση τοῦ ἐθνικοῦ Ἕλλην ὡς ἀνθρωπωνύμιου εἶναι ἄγνωστη στὴν ὑπόλοιπη Θράκη, ἐνῶ στὴν Ὀδησσὸ ἔχουμε 30 παρόμοια παραδείγματα. Γιὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ βλ. *L. Robert*, Les inscriptions grecques de Bulgarie, *RPh* 33(1959)230 καὶ σημ. 2. Κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ ὄνομα αὐτὸ προδίνει πιθανῶς τὴν ψυχολογία τοῦ πατέρα, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἐπιθυμία νὰ θεωρεῖται ὁ γιός του Ἕλληνας. Μπορεῖ δμως κανεὶς ἀκόμη νὰ ὑποθέσει ὅτι αὐτὸ υἱοθετήθηκε ἀπὸ Θράκες, ποὺ πῆγαν στὴν Ἑλλάδα (πιθανῶς ὡς μισθοφόροι) ἢ μιμοῦνταν τοὺς Ἕλληνες. Πρβ. τὰ ξένα ἐθνικὰ (Ἀμερικάνος κλπ), ποὺ

Mocabora[1]. Τέλος, εἶναι γνωστοὶ ἕξι γάμοι ἀνάμεσα σὲ μιγάδες καὶ τῶν δύο ὑλων (ἡμιεξελληνισμένους ἢ ἡμιεκλατινισμένους). Οἱ τέσσερις ἀπὸ αὐτοὺς υναντοῦνται στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα: στὴν Παυταλία[2], τὴν κώμη Κειρπαρα (περιοχὴ Νικόπολης Νέστου)[3], στὸ σημερινὸ Laskaevo[4] καὶ στὸ σημερινὸ χωριὸ Ivanjane-Bankja (περιοχὴ Σαρδικῆς)[5]. Οἱ λλοι δύο γάμοι ἀνάμεσα σὲ μιγάδες μαρτυροῦνται σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴ σημερινὴ Malka Vereja (περιοχὴ τῆς Augusta Traiana)[6] καὶ τὴν Ἀπολλωία τὴν Ποντική[7].

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς μικτοὺς γάμους καὶ τοὺς ἀπογόνους μέχρι τρίτης τουλάχιστον γενιᾶς, ποὺ εἴδαμε προηγουμένως, ἡ θρακικὴ προσωπογραφία προσφέρει ἐπίσης μερικὰ παραδείγματα μακρινῶν ἀπογόνων ἀπὸ μικτοὺς γάμους Ἑλλήνων καὶ Θρακῶν ἢ μιγάδων, ποὺ ἔχουν θρακικὸ ἢ συνήθως ἑλληνικὸ ὄνομα. Πρόκειται γιὰ πρόσωπα, ποὺ στὶς ἐπιγραφὲς ἀναφέρονται διάφορες

κὰ παίρνουν ὡς οἰκογενειακὰ ἐπώνυμα γνήσιοι Ἕλληνες (*Α. Θαβώρη, ΔΒΒ* 2(1972)30). Τέλος, τὸ ἐθνικὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ σήμαινε κι αὐτὸν ποὺ γνώριζε τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα (πρβ. *Κ. Ἄμαντου*, Γλωσσογεωγραφικά, Μέρος Α', *ΑΕ* 1953/54, 118).

1. *T - TEA* I, 56-61, ἀρ. 1 [= *Bull. ép.* 1962, ἀρ. 193]: Μουκαπορις Φανίωνος ~ Διονυσία Δημητρ(ι)ου. || Στὴν ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται καὶ ἡ κόρη τους Γλύκιννα Μοκαπορεος.

2. *IGB*, IV, 2079: Αὐρ(ήλιος) Αουλ[ουτ]ρα(λ)ης Χρήστου ~ Αὐρ(ηλία) Ἰνγένα. || *Ἰνγένα*: ρωμαϊκὸ cognomen.

3. *IGB*, IV, 2338 [=*Bull. ép.* 1961, ἀρ. 401]: Διζαλας Εζβενεος τοῦ Αματοκου (στρατηγὸς) ~ Ρεπτατ(ε)ρκος Ἡρακλ(εί)δου. || Στὴν ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται καὶ ἡ κόρη τους Αιδεζυρις. || Ἂν ὁ Φλάβιος Διζαλας εἶναι γιὸς τοῦ ἐπίσης στρατηγοῦ Εζβενεος Αματοκου, ποὺ ἀναφέρεται στὸν κατάλογο (1ου μ.Χ.) στρατηγῶν τῆς Τοπείρου (βλ. *Δ. Λαζαρίδη, ΑΕ* 1953/54, 235-244), τότε τὸ γενεαλογικό τους δέντρο θὰ μποροῦσε νὰ ἀναπαρασταθεῖ μὲ τὸν ἑξῆς τρόπο:

Εζβενις

Αματοκος — *Διζαλας* — *Ρεπτατερκος*

Εζβενις Αματοκου ~ *Θρᾴκισσα(;)* — *Ἡρακλείδης* ~ *Θρᾴκισσα(;)*

Φλάβιος Διζαλας Εζβενεος τοῦ Αματοκου ~ *Ρεπτατ(ε)ρκος Ἡρακλείδου*

Αιδεζυρις

4. *IGB*, IV, 2288: Πυρέτης Μητοκου ~ Κοίντα Δειδου.

5. *IGB*, IV, 2010: Ἡρακλείδης Βειθυος (βουλευτὴς καὶ γερουσιαστὴς) ~ Χρήστη Α[...]μαιου.

6. *IGB*, III_2, 1653 [= *Bull. ép.* 1954, ἀρ.175]: Αὐρ(ήλιος) Διοδώρου Ἰνγενόου ~ Φλαβία Τιουτα.

7. *IGB*, I^2, 402: Ἀπολλώνιος Επταικενθου (στρατηγὸς) ~ Λεοντὼ Αυλουζενεος. || Ἀπὸ ἄλλη ἐπιγραφὴ τῆς Ἀπολλωνίας (*IGB*, I^2, 378) τοῦ 19 μ.Χ. πληροφορούμαστε ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος Επταικενθου καταγόταν ἀπὸ τὴ Βιζύη καὶ ἦταν στρατηγὸς τῆς «Ἀγχιάλου [καὶ Σελ]ληνικῆς καὶ Ῥυσικῆς».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

συγγενικές τους σχέσεις (παιδιά, ἀδέλφια, ἐγγόνια) μὲ μιγάδες[1]. Στὶς ἐπιγραφὲς ἀναγνωρίζει κανεὶς συνολικὰ ἑπτὰ τέτοιους μακρινοὺς ἀπογόνους ἀπὸ μικτοὺς γάμους. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ τρεῖς συναντοῦνται στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα: σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Σίριος[2] καὶ σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς οἰκισμοὺς Bobošево[3] καὶ Râzdavica[4] (περιοχὴ Παυσταλίας). Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους μακρινοὺς ἀπογόνους ἀπὸ μικτοὺς γάμους ὁ ἕνας μαρτυρεῖται σὲ ἐπιγραφὴ τοῦ Βυζαντίου[5] καὶ οἱ τρεῖς σὲ ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου: στὸ ἐμπόριο Πίζος[6] στὴν Augusta Traiana[7] καὶ στὴ Φιλιππούπολη[8].

Τέλος, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν ἄμεσα ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, θὰ πρέπει ὡστόσο νὰ ὑπολογίσει κανεὶς ἀρκετοὺς μακρινοὺς ἀπογόνους ἀπὸ μικτοὺς γάμους ἀνάμεσα σὲ πρόσωπα μὲ ἕνα ἢ ἀκόμη καὶ μὲ δύο ἑλληνικὰ ὀνόματα, ποὺ δὲν ἀναφέρονται στὶς ἐπιγραφὲς συγγενικές τους σχέσεις μὲ Θράκες ἢ μιγάδες.

---

1. Μὲ ἄλλα λόγια πρόκειται γιὰ πρόσωπα ποὺ στὶς ἐπιγραφὲς δηλώνεται ἡ καταγωγή τους ἀπὸ γονεῖς μὲ μικτὰ ζευγάρια ὀνομάτων. Ἐπίσης συμπεριλαμβάνονται ἀνάμεσα στοὺς μιγάδες καὶ ὅσοι καταγόνται ἀπὸ γονεῖς μὲ ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀλλὰ οἱ ἴδιοι ἔχουν θρακικά. Κι αὐτὸ γιατί, κατὰ κανόνα, ἦταν ἀπίθανο ἕνα ἀμιγὲς ἑλληνικὸ ζευγάρι νὰ δώσει στὰ παιδιά του βαρβαρικὰ ὀνόματα.

2. Δ - Μακεδονία, ἀρ. 813: Μωμωζλις, κόρη τοῦ Διοσκουρίδη Διονυσίου καὶ τῆς Στρατονείκης Νικοστράτο(υ).

3. *IGB*, IV, 2228 [= *Bull. ép.* 1948, ἀρ. 142]: Μουκασσικος, κόρη τοῦ Τ. Φλαβίου Ἑ[ρμι]ανοῦ.

4. *IGB*, IV, 2147 [= *Bull. ép.* 1954, ἀρ. 172] (Χαρίτιος, γιὸς τοῦ Δολῆους): «Χαριτίωι / υἱῶι Δολ/ῆους π(α)ρα/φύλακος / Αἴμου, υἱω/νῶι Δολ(η)/ους Καριελ(ου) / διὰ βίου σ(τ)/ρατηγοῦ Χ(α)/ρίτων κα(ὶ) Μεστριο(ς)/ οἱ υἱοί».— Σύμφωνα μὲ τὰ οἰκογενειακὰ στοιχεῖα, ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἐπιγραφή, τὸ γενεαλογικό τους δέντρο θὰ μποροῦσε νὰ ἀναπαρασταθεῖ μὲ τὸν ἑξῆς τρόπο:

Δολ(ης) Καριελ(ου) Χαρίτιος
Δολῆς ~ Ἑλληνίδα ἢ ἐξελληνισμένη Θρᾴσσα(;)
Χαρίτιος ~ Θρᾴσσα (;)
Χαρίτων *Μέστριος*

5. *BCH* 25(1901)317, ἀρ. 17: Μουκαζοιρη, κόρη τοῦ Αἰνέως.

6. *IGB*, III$_2$, 1690 (47-48) [= *Bull. ép.* 1941, ἀρ. 93]: Δρινγειστας Βρινκαζερεος, γιὸς τοῦ Ἑρμογένους.

7. *IGB*, III$_2$, 1574: Αὐρ(ήλιος) Μένανδρος Κοτου, γιὸς τοῦ Μενάνδρου.

8. *IGB*, III$_1$, 917 [= *Bull. ép.* 1959, ἀρ. 53]: Διζας, γιὸς τοῦ Βρινκαζ(ε)νος Ἑρμοδώρου.

Ζ' ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΘΡΑΚΩΝ

Καθοριστική σημασία για τὴν πρόοδο τοῦ ἐξελληνισμοῦ εἶχε ἡ ἀνάπτυξη ἐμπορικῶν σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ Θράκες. Οἱ διπλωματικὲς ἑλληνοθρακικὲς σχέσεις εἶχαν συντελέσει, ὅπως εἴδαμε προηγουμένως, κυρίως στὸν ἐξελληνισμὸ τῆς ὀδρυσικῆς ἀριστοκρατίας. Ἀντίθετα, οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγὲς ἔφεραν σὲ στενὴ ἐπαφὴ τοὺς Ἕλληνες μὲ ὅλους γενικὰ τοὺς Θράκες ποὺ ζοῦσαν στὴν ὕπαιθρο τῆς ὀδρυσικῆς καὶ αὐτόνομης Θράκης. Ἔτσι, μὲ τὴν ἐμπορικὴ διείσδυση τῶν Ἑλλήνων, προετοιμάστηκε τὸ ἔδαφος γιὰ τὸ βαθμιαῖο ἐξελληνισμὸ τῶν ντόπιων κατοίκων τῆς ἐνδοχώρας καὶ προπάντων ἐκείνων ποὺ κατοικοῦσαν κατὰ μῆκος τῶν ἐμπορικῶν δρόμων[1].

Γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνοθρακικοῦ ἐμπορίου ὑπῆρχαν πολὺ εὐνοϊκὲς προϋποθέσεις, ὅπως ἦταν ἡ παραγωγικότητα καὶ ὁ πλοῦτος τῆς θρακικῆς γῆς, ποὺ ἀπὸ νωρὶς ἀκόμη εἶχαν προσελκύσει τὸ ἐμπορικὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑλλήνων[2]. Οἱ διαθέσεις τους γιὰ ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Θράκες ἐκδηλώνονται μὲ τὴν ἵδρυση μιᾶς σειρᾶς ἀποικιῶν ἐμπορικοῦ χαρακτήρα[3], οἱ ὁποῖες προετοίμασαν τὸ ἔδαφος καὶ ἄνοιξαν τὶς πύλες γιὰ τὴ διείσδυση τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων καὶ τῶν ἑλληνικῶν προϊόντων στὴν ἐνδοχώρα. Παρόμοια διάθεση ἐκδηλώνεται κι ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Θρακῶν, τουλάχιστον στὴν περίοδο ἀκμῆς τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου. Ἡ διάθεσή τους αὐτὴ ἀντικατοπτρίζεται καθαρὰ στὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων[4], ποὺ ἀπέβλεπε στὴν

---

1. Γενικὰ γιὰ τὴν τεράστια συμβολὴ τῶν ἐμπόρων στὸν ἐκπολιτισμὸ τῶν βαρβάρων πολὺ χαρακτηριστικὸ εἶναι ἕνα χωρίο τοῦ Καίσαρος, ποὺ ἀναφέρεται στοὺς Βέλγους: «Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea, quae ad effeminandos animos pertinent, inportant...». (*Caes.* De bello Gall. I,1, 3).

2. Ἡ ἄποψη τοῦ *C. Roebuck,* Ionian Trade and Colonisation, New York 1959, 127, ποὺ ὑποτιμᾶ τὴν παραγωγικότητα τῆς Θράκης, κυρίως σὲ δημητριακοὺς καρπούς, καθὼς καὶ ὁ σκεπτικισμὸς τοῦ *Δημοσθένη,* Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ, 38-48, γιὰ τὴ δύναμη τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τῆς Θράκης, ἀντικρούονται μὲ ἐπιτυχία ἀπὸ τὸν *H. Danov,* Drevna Trakija, Sofija 1969, 225 κέ., 367-388, ποὺ δίνει μιὰ παραστατικὴ εἰκόνα τῆς ἰσχυρῆς θρακικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ πλούτου τῆς θρακικῆς γῆς.

3. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 57 κέ.

4. Σχετικὰ μὲ αὐτὴ βλ. *H. Danov,* ὅ.π., 390 κέ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὔξηση τῆς θρακικῆς παραγωγῆς καὶ τὴν ἄσκηση ἐλέγχου στοὺς κυριότερους ἐμπορικοὺς δρόμους. Ἔτσι, μὲ σκοπὸ τὴ διευκόλυνση τοῦ ἐμπορίου τους, ἔδειξαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ ὁρισμένα ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς αἰγαιακῆς Θράκης καὶ τῆς Προποντίδος, ποὺ ἀποτελοῦσαν φυσικὲς ἐξόδους τοῦ βασιλείου τους πρὸς τὴ θάλασσα. Ἐξάλλου, μόνο μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἐμπορικῶν τους ἐνδιαφερόντων, θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἐξηγήσει τὸ λόγο ποὺ ἡ ἐξωτερική τους πολιτικὴ ἀπέβλεπε σὲ φιλικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνες τῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας. Δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀκμὴ ὁρισμένων ἀποικιῶν, ποὺ βρίσκονταν στὰ παράλια τῆς ὀδρυσικῆς Θράκης, συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴν ἀκμὴ τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου[1]. Εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὴ ὀφειλόταν στὶς ἐμπορικὲς τους σχέσεις μὲ τὸ ὀδρυσικὸ βασίλειο[2], πρᾶγμα ποὺ φαίνεται καθαρὰ κι ἀπὸ τὴ νομισματοκοπία τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων[3]. Παρόμοιες βέβαια ἑλληνοθρακικὲς ἐμπορικὲς σχέσεις ὑπῆρχαν, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, τόσο πρὶν ἀπὸ τὴν ἵδρυση τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου ὅσο καὶ μετὰ τὴν κατάλυσή του ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες.

Τὰ θρακικὰ προϊόντα ποὺ ἐξάγονταν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Μ. Ἀσία ἀπὸ τὰ λιμάνια τῶν ἀποικιῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Αἰγαίου ἦταν κυρίως δημητριακοὶ καρποὶ (σιτάρι καὶ κριθάρι)[4], ἁλιεύματα, κερί, κρέας (κτήνη), μέλι, ξυλεία, λινάρι, καννάβι, πίσσα καὶ μέταλλα. Ἐνῶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Μ. Ἀσία εἰσάγονταν κυρίως κρασί, ἐλαιόλαδο καὶ διάφορα βιοτεχνικὰ προϊόντα[5]. Ἀργότερα ὅμως οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Θράκης ἔγιναν ἀξιόλο-

---

1. Ἡ ἀντίθεση εἶναι αἰσθητὴ σὲ σύγκριση μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς αὐτόνομης Θράκης, ὅπου δὲν ἔφτανε ἡ ὀδρυσικὴ ἐξουσία. Ἐκεῖ ἡ ἔλλειψη μιᾶς κεντρικῆς ἐξουσίας ἐμπόδισε ἀρκετὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐμπορικῶν σχέσεων.

2. Βλ. *St. Casson*, Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford 1926, 96. *J. May*, Ainos. Its History and Coinage 474-431, Oxford 1950, 75 κέ., ὅπου ἡ αὔξηση τοῦ πλούτου τῶν ἀποικιῶν αὐτῶν, ποὺ ἀντικατοπτρίζεται στοὺς φορολογικοὺς καταλόγους τῆς Ἀττικοδηλιακῆς συμμαχίας, ἐξηγεῖται ἀπὸ τὶς ἐμπορικές τους συναλλαγὲς μὲ τοὺς Ὀδρύστες. Κατὰ τὸν *H. Danov*, ὅ.π., 294, οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες εἶχαν περιληφθεῖ στὸ οἰκονομικὸ σύστημα τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου. Καὶ νομίζω ὅτι δὲν ἔχει ἄδικο, ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὴ φορολογία ποὺ εἶχαν ἐπιβάλει σὲ αὐτὲς οἱ Ὀδρύσες βασιλεῖς καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ ὁρισμένες τροποποιήσεις τῆς φορολογίας σὲ διάφορες περιόδους.

3. Σχετικὰ βλ. *J. Todorov*, Trakijskite care, 77-78. *CBMThrace*, 201-210. Πρβ. τὰ νομίσματα τοῦ Σεύθη Γ' σὲ δυὸ θησαυροὺς ἀπὸ τὴ Sokolica καὶ Turija (*IBAI* 2(1923/24)174-177. 18(1952)404 = *Inventory*, ἀρ. 845-846).

4. Σχετικὰ βλ. *N. Jansy*, The Wheats of Classical Antiquity, *SHPS* ser. LXII, 3(1944)79-111. *B. Stefanov - B. Kitanov*, Kultigenni rastenija i kultigenna rastitelnost v Bâlgarija, Sofija 1962, passim.

5. Γιὰ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα βλ. *A. Höck*, De rebus ab Atheniensibus in Thracia et in Ponto ab anno A. Chr. CCCLXXVIII usque ad annum

για κέντρα βιοτεχνίας καὶ παραγωγῆς κρασιοῦ καὶ τὰ προϊόντα τους ἄρχισαν σιγὰ σιγὰ νὰ ἀντικαθιστοῦν τὶς εἰσαγωγὲς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Ὁρισμένα εἴδη ἐμπορίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι διευκόλυναν τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἑλληνοθρακικῶν σχέσεων, εἶχαν συμβάλει πιὸ ἄμεσα καὶ ἀποτελεσματικὰ στὸν ἐξελληνισμὸ τῶν Θρακῶν. Ἔτσι, οἱ εἰσαγωγὲς ἑλληνικῶν καλλιτεχνικῶν προϊόντων βοήθησαν στὴ διάδοση τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ τὸν ἐξελληνισμὸ τῆς «θρακικῆς»[1]. Τὸ δουλεμπόριο πάλι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συμβολή του στὴ δημογραφικὴ ἀποδυνάμωση τῆς Θράκης[2], βοήθησε ἐπίσης στὸν ἐξελληνισμὸ τῶν Θρακῶν ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς χώρας τους· γιατὶ ἐξαιτίας του πολυάριθμοι Θράκες δοῦλοι βρέθηκαν μέσα στὸ περιβάλλον τῶν ἑλληνικῶν ἀστικῶν κέντρων, ὅπου πολὺ σύντομα ἐξελληνίστηκαν[3]. Σημαντικὲς πηγὲς τοῦ δουλεμπόριου ἦταν ἡ πειρατεία καὶ οἱ πόλεμοι. Τὴν προμήθεια ὅμως δούλων διευκόλυνε ἰδιαίτερα ἡ συνήθεια τῶν Θρακῶν νὰ πουλοῦν τὰ παιδιά τους[4]. Οἱ περισσότεροι δοῦλοι ἐξάγονταν στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, ποὺ ἦταν τὸ μεγαλύτερο κέντρο δουλεμπόριου[5].

Ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ ἑλληνοθρακικοῦ ἐμπορίου μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ μελέτη τοῦ ἐξελληνισμοῦ παρουσιάζει ἡ γεωγραφικὴ ἔκταση τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων. Τεράστια ἐπίσης σημασία ἔχει ὁ ἐντοπισμὸς τῶν σημείων τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, ὅπου ἔχουμε ἐμπορικὴ διείσδυση τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ συνέπεια ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις. Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ὑπάρχουν ἐλάχιστες φιλολογικὲς καὶ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες. Εὐτυχῶς ὅμως πολύτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἔρευνα προσφέρουν ἡ ἀρχαιολογία καὶ εἰδικότερα ἡ νομισματικὴ. Ἰδιαίτερα μάλιστα διδακτικοὶ στὴν περίπτωσή μας εἶναι οἱ θησαυροὶ ἑλληνικῶν νομισμάτων ποὺ βρέθηκαν σὲ πολυάριθμα σημεῖα τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας[6].

CCCXXXVIII gestis, Kiliae 1876, pp. VIII κέ. Πρβ. *H. Danov,* Drevna Trakija, 233/34 (πίνακα.)

1. Βλ. πιὸ κάτω στὸ σχετικὸ κεφάλαιο.

2. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 95-96.

3. Λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ στὴ μελέτη «Ὁ ἐξελληνισμὸς καὶ ἐκρωμαϊσμὸς τῶν Θρακῶν τῆς διασπορᾶς» ποὺ ἑτοιμάζουμε.

4. *Ἡροδ.* V, 6, 1: «Τῶν δὲ δὴ ἄλλων Θρηίκων ἐστὶ ὅδε νόμος· πωλεῦσι τὰ τέκνα ἐπ' ἐξαγωγῇ». *Ζηνοβ.* 11, 12: «Εἰς τὴν μεσόγειον ἀναβάντες οἱ ἔμποροι ἐκόμιζον ἅλας, ἀνθ' οὗ τοὺς οἰκέτας ἐλάμβανον». *Πολυδ.* Ὀνομ. VII, 14: «Τῶν Θρᾳκῶν οἱ μεσόγειοι ἁλῶν ἀντικατηλλάτοντο τοὺς οἰκέτας». *Μενάνδρ.* ἀποσπ. 828 (ἔκδ. Kock): «Θρᾷξ εὐγενὴς εἰ πρὸς ἅλας ἠγορασμένος».

5. Βλ. *M. Gordon,* The Nationality of Slaves under the Early Roman Empire, *JRS* 14 (1924) 94.

6. Γιὰ τὴν ἀποθησαύριση καὶ ἀπόκρυψη τῶν ἀσημένιων καὶ χρυσῶν νομισμάτων («good money»), βλ. *S. P. Noe,* Hoard Evidence and its Importance, *Hesperia* 8 (1949)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1. Ἐξωτερικὸ ἐμπόριο

Ἡ ἱστορία τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου ἀρχίζει ἀπὸ τὸν 7ο/6ο π.Χ. αἰώνα καὶ γνωρίζει ἰδιαίτερη ἀκμὴ στὴν κλασικὴ ἐποχή. Ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα τὸ ἐμπόριο βρισκόταν στὰ χέρια τῶν Ἰώνων ἀποίκων τῆς Μ. Ἀσίας[1], ποὺ ἡ οἰκονομία τους ἦταν τότε πιὸ ἀνθηρὴ συγκριτικὰ μὲ τὶς μητροπόλεις τους. Μετὰ τὴν περσικὴ ὅμως κατάκτηση οἱ ἰωνικὲς ἀποικίες κατέρρευσαν οἰκονομικὰ καὶ δὲν μπόρεσαν πιὰ νὰ ξαναβροῦν τὴν παλιά τους αἴγλη. Ἡ οἰκονομική τους παρακμὴ εἶχε ὡς ἄμεση συνέπεια νὰ μειωθοῦν οἱ ἐξαγωγές τους πρὸς τὴ Θράκη σχεδὸν στὸ ἐλάχιστο.

Μετὰ τὴν ἐνδίωξη τῶν Περσῶν ἀπὸ τὴν Εὐρώπη[2], ἡ Ἀθήνα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πολιτική, ἐπιβάλλει καὶ τὴν ἐμπορική της ἡγεμονία καὶ παίρνει πιὰ στὰ χέρια της τὸν ἔλεγχο τοῦ ἐμπορίου τοῦ Βόρειου Αἰγαίου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου[3]. Στὴν ἐμπορική της πολιτικὴ ὀφείλεται κυρίως ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου μὲ τὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα[4] — πιθανῶς μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς Αἴνου καὶ τῆς Ἀμφίπολης. Ἀπὸ τὸ 430 π.Χ. ὅμως τὸ ἀθηναϊκὸ ἐμπόριο παρουσιάζει αἰσθητὴ κάμψη. Αἰτία δὲν ἦταν μόνο ἡ πολιτικὴ κρίση τῆς Ἀθήνας μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνώμαλη πολιτικὴ κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σιτάλκη (424 π.Χ.),

---

235-242. *A. Blanchet*, Les rapports entre les dépôts monétaires et les événements militaires, politiques et économiques, *RN*[4] 39(1936)1-70, 205-270. Ἡ πρώτη καταγραφὴ τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων καὶ τῶν ἀπομιμήσεών τους ποὺ βρέθηκαν στὴ βουλγαρικὴ Θράκη ἔγινε ἀπὸ τὸν *G. Seure*, Trésors de monnaies antiques en Bulgarie, *RN*[4] 26(1923) 8-35 καὶ 111-53. Ὁ κατάλογος τοῦ G. Seure βελτιώθηκε ἀργότερα ἀπὸ τὸ *S. Noe*, A Bibliography of Greek Coin Hoards, New York 1937[2]. Μετὰ τὸ *S. Noe*, κατήρτισαν ἕνα βελτιωμένο καὶ πλήρη κατάλογο τῶν θασιακῶν μόνο νομισμάτων, ποὺ βρέθηκαν στὴ Βουλγαρία, οἱ *Chr. Dunant - J. Pouilloux*, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II. De 196 avant J.C. jusqu'à la fin de l'antiquité, Paris 1958, 216-219 (βλ. καὶ χάρτη διασπορᾶς τῶν θασιακῶν νομισμάτων, σσ. 8/9). Τελευταῖα ὁ κατάλογος θησαυρῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων τοῦ S. Noe συμπληρώθηκε καὶ βελτιώθηκε ἀπὸ τοὺς *M. Thompson - O. Mokholm - C. Kraay*, An Inventory of Greek Coin Hoards, New York 1973 (σσ. 57-93, 94-126: γιὰ Θράκη), μὲ βάση κυρίως (γιὰ τὴ βουλγαρικὴ Θράκη) τὶς δημοσιεύσεις τοῦ *T. Gerasimov*. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι ὁ τελευταῖος, μετὰ τὴ δημοσίευση τοῦ καταλόγου τοῦ S. Noe, ἀνακοίνωνε κάθε χρόνο στὸ περιοδικὸ *IBAI* τὰ σπουδαιότερα νομισματικὰ εὑρήματα τῆς περιοχῆς.

1. Βλ. *M. Rostovtzeff*, The Social and Economic History of the Hellenistic World, I, Oxford 1941, 112.

2. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 27.

3. Βλ. *M. Rostovtzeff*, ὅ.π., 112. *R. Hoddinott*, Bulgaria in Antiquity, London 1975, 33.

4. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 33.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τὸ ὀδρυσικὸ κράτος, τὸ ὁποῖο, μὲ τὴ φιλαθηναϊκὴ ἐξωτερική του πολιτική, εἶχε δημιουργήσει εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἑλληνοθρακικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων[1]. Κάποια ἄνθιση τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐμπορίου παρατηρεῖται ἀνάμεσα στὰ 360 καὶ 340 π.Χ., ὅταν ἡ Ἀθήνα, μετὰ τὴ δικκοπὴ τῶν ἐμπορικῶν της σχέσεων μὲ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ Μ. Ἀσία, εἶχε στραφεῖ πάλι στὶς ἀγορὲς τῆς Θράκης.

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα παρόμοια αἰσθητὴ κάμψη παρατηρεῖται ἐπίσης στὸ ἐμπόριο ὅλων γενικὰ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων μὲ τὴ Θράκη, γιατὶ οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες τῶν θρακικῶν παραλίων στράφηκαν πρὸς τὶς δικές τους πηγὲς πλούτου καὶ ἀνέπτυξαν τοπικὲς βιοτεχνίες[2]. Ἔτσι, σύντομα ἀπέκτησαν τὴ δυνατότητα νὰ προμηθεύουν τὶς ἀγορὲς τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας μὲ δικά τους πιὰ βιοτεχνικὰ προϊόντα. Ἡ θρακικὴ πελατεία ἔδειχνε μάλιστα μεγαλύτερη προτίμηση στὰ ἐγχώρια αὐτὰ προϊόντα, γιατὶ ἦταν πολὺ πιὸ φτηνὰ σὲ σύγκριση μὲ αὐτὰ ποὺ εἰσάγονταν ἀπὸ τὶς μακρινὲς ἀγορὲς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Μετὰ τοὺς οἰκονομικοὺς αὐτοὺς μετασχηματισμούς, τὰ προϊόντα τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδας, κατὰ τὸν 4ο π.Χ. αἰώνα, δὲν εἶχαν πιὰ μεγάλη ζήτηση, ὅπως παλιότερα[3]. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ περίοδος βασιλείας τοῦ Φιλίππου Β' καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, κατὰ τὴν ὁποία ἡ πολιτικὴ κυριαρχία τῶν Μακεδόνων στὴ Θράκη συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ θρακομακεδονικοῦ ἐμπορίου. Ἐπίσης, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 3ου καὶ σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα, ἐντείνονται ἰδιαίτερα οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις τῆς Θράκης μὲ τὴ Ρόδο, τὴ Σινώπη καὶ τὴν Ἡράκλεια τὴν Ποντική, ὅπως δείχνουν τὰ σφραγίσματα ἀμφορέων[4].

Τέλος, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, τὸ θρακικὸ ἐμπόριο μὲ τὴν κυρίως Ἑλλάδα παρήκμασε ἀκόμη περισσότερο καὶ πέρασε οὐσιαστικὰ στὰ χέρια τῶν ἐμπόρων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ προπάντων τῆς Συρίας[5]. Γιὰ τὴν κίνηση τοῦ ἐμπορίου στοὺς τρεῖς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες πολὺ διδακτικὲς εἶναι οἱ πολυάριθμες ἐπιγραφὲς τῆς Τόμιδος, ποὺ μαρτυροῦν τὶς σχέσεις της μὲ τὰ πιὸ σπουδαῖα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς: τὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴ Νεάπολη τῆς Συρίας, τὴν Κύζικο, τὴν Παλμύρα, τὴ Σμύρνη, τὴ Νικομήδεια, τὴν Καισάρεια, τὴν Προῦσα, τὴν Ἄγκυρα κἄ. Οἱ ἔμποροι μάλιστα τῆς Ἀ-

---

1. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 33.
2. Βλ. *M. Rostovtzeff*, ὅ.π., 118.
3. Βλ. *M. Rostovtzeff*, ὅ.π.
4. Βλ. *H. Danov*, Zur Rolle der griechischen Kolonien an der West- und Nordwestküste des Schwarzen Meeres im wirtschaftsleben Griechenlands während der vorrömischen Zeit, *Actes du CIEB I*, 75-76.
5. Βλ. *M. Tačeva - Hitova*, Roljata na preselnicite ot Mala Asija, Sirija i Egipet v ikonomičeskija i kulturnija život na zapadnopontijskite gradove prez I-III v., *INMVarna* 8(1972)14-42.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λεξάνδρειας, πού ἦταν ἐγκαταστημένοι στὴν Τόμι, ἦταν τόσο πολυάριθμοι, ὥστε εἶχαν δικιά τους λέσχη (*οἶκος τῶν Ἀλεξανδρέων*)[1].

α) Εἰσαγωγικὸ ἐμπόριο

Ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ προϊόντα μεγαλύτερη ζήτηση στὶς θρακικὲς ἀγορὲς εἶχαν τὰ βιοτεχνικά, πού εἶναι ἄλλωστε τὰ μόνα, γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀρχαιολογικὲς μαρτυρίες. Τέτοια ἐμπορεύσιμα εἴδη ἦταν διάφορα ἀντικείμενα μεταλλοτεχνίας καὶ γενικὰ μικροτεχνίας ἀπὸ πολύτιμα ἢ ἡμιπολύτιμα μέταλλα (ἔργα τορευτικῆς, χρυσοχοΐας, ἀργυροχοΐας, χαλκοτεχνίας κλπ.). Τὸ σπουδαιότερο ὅμως εἶδος εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς ἀνασκαφικὲς ἔρευνες, ἦταν τὰ προϊόντα κεραμικῆς (κοροπλαστικῆς καὶ κυρίως ἀγγειοπλαστικῆς).

Σαφὴ ἰδέα γιὰ τὸ ἐμπόριο τῶν βιοτεχνικῶν προϊόντων στὴ Θράκη σχηματίζουμε ἀπὸ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἀποικίες διαπιστώνεται ἡ εἰσαγωγὴ πήλινων ἀγγείων μὲ διάφορα σχήματα καὶ μεγέθη, πού προορίζονταν γιὰ διάφορες χρήσεις: κρατῆρες, ἀρύβαλλοι, ἐλάβαστρα, σκύφοι, κύλικες, ὑδρίες, ἀμφορεῖς, οἰνοχόες, λεκάνες, κύαθοι, λήθυθοι, πινάκια, λήκυθοι, κοτύλες, πυξίδες κλ. Πολυάριθμα δείγματα τέτοιων εἰσαγωγῶν τοῦ 7ου καὶ 6ου π.Χ. αἰώνα ἔχουμε ἀπὸ τὴ Θάσο καὶ τὰ ἐμπόρια τῆς Περαίας της. Οἱ εἰσαγωγὲς τοῦ 7ου αἰώνα στὴ Θάσο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀττικά, περιλαμβάνουν κορινθιακά, ροδιακά, χιακὰ καὶ κυκλαδικὰ (παριανὰ) ἀγγεῖα· ἐνῶ στὰ εἰσαγόμενα ἀγγεῖα τοῦ 6ου αἰώνα κυριαρχοῦν τὰ ἀθηναϊκὰ καὶ κορινθιακά[2]. Στὴ *Νεάπολη* οἱ ἑλληνικὲς εἰσαγωγὲς ἀπὸ τὸ 700 ὡς τὸ 550 π.Χ.) περιλαμβάνουν ἀττικά, κορινθιακά, ἰωνικά, ναυκρατικά, αἰολικά, κλαζομενιακά, μιλησιακά, κυκλαδικά, χιακά, ροδιακά, ἐρετριακά, λακωνικὰ καὶ διάφορα ἄλλα νησιωτικὰ ἀγγεῖα[3]. Ἀπὸ τὴ νεκρόπολη τῆς *Οἰσύμης* ἔχουμε δείγματα ἀπὸ εἰσαγωγὲς (ἀπὸ τὸ 700 ὡς τὸ 350 περίπου π.Χ.) κορινθιακῶν, κυκλαδικῶν, ροδιακῶν, χιακῶν, κλαζομενιακῶν, ἰωνικῶν καὶ κυρίως ἀττικῶν ἀγγείων[4]. Παρόμοιες εἰσαγωγὲς ἀττικῶν καὶ κορινθιακῶν ἀγ-

---

1. Βλ. *I. Stoian*, Le citta pontica di Tomis, *Dacia* 5(1961)260
2. Βλ. Guide de Thasos, 156-158.
3. Βλ. *D. Lazaridis*, Fouilles dans la région du Pangée, *CIAC VIII*, 296. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις-Χριστούπολις-Καβάλα, Ἀθῆναι 1969, 89-109. *BCH* 61(1937)468. 62(1938)476-477. 84(1960)806. 85(1961)832. 86(1962)837.
4. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις, 151-152,155.

γείων διαπιστώθηκαν στὴ *Γαληψὸ*[1] καὶ εἰσαγωγὲς ἀττικῶν ἀγγείων στὴν *Πίστυρο*[2].

Δείγματα ἀπὸ εἰσαγωγὲς ἑλληνικῶν κεραμικῶν προϊόντων ἔχουμε κι ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἀποικίες τῆς αἰγαιακῆς Θράκης. Ἔτσι, στὴν *Ἀμφίπολη*, ἀπὸ τὴν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς νεκρόπολής της, διαπιστώθηκαν ἀθρόες εἰσαγωγὲς ἀττικῶν ἀγγείων, ποὺ καλύπτουν τὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν ἵδρυσή της (437/36 π.Χ.) ὡς τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση[3]. Στὰ *Ἄβδηρα* βρέθηκαν ἀγγεῖα (ἢ ὄστρακα), ποὺ εἶχαν εἰσαχθεῖ (ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 6ου π.Χ. αἰώνα ὡς τὰ ὄψιμα ἑλληνιστικὰ χρόνια) ἀπὸ ἐργαστήρια τῆς Ἀθήνας, Κορίνθου, Ἰωνίας, Αἰολίδος καὶ Κλαζομενῶν[4]. Στὴ *Δίκαια* διαπιστώθηκαν εἰσαγωγὲς ἀττικῶν, κορινθιακῶν καὶ ροδιακῶν ἀγγείων[5]. Στὴ *Στρύμη* ὅλα τὰ ὄστρακα ποὺ βρέθηκαν ἀνήκουν σὲ ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα εἶχαν εἰσαχθεῖ (στὸν 5ο καὶ 4ο π.Χ. αἰ.) ἀποκλειστικὰ ἀπὸ ἀττικὰ ἐργαστήρια[6]. Τέλος, στὴ *Σαμοθράκη* διαπιστώθηκαν εἰσαγωγὲς ἀττικῶν, κορινθιακῶν καὶ ἰωνικῶν ἀγγείων[7].

Ἰδιαίτερα σημαντικὲς ἦταν οἱ εἰσαγωγὲς ἀττικῶν κυρίως ἀγγείων στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο, ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐπιρροὴ τῆς Ἀθήνας, ἐφόσον οἱ περισσότερες πόλεις της ἦταν μέλη τῆς Ἀττικοδηλιακῆς συμμαχίας. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς ἀποικίας *Ἐλαιοῦντος*. Σχεδὸν ὅλα τὰ ἀγγεῖα (τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.), καθὼς καὶ πολλὰ πήλινα εἰδώλια, ποὺ βρέθηκαν στὴ νεκρόπολή της, προέρχονται ἀπὸ ἀττικὰ ἐργαστήρια[8]. Στὸν 3ο π.Χ. αἰώνα σταματοῦν οἱ ἀττικὲς εἰσαγωγὲς στὴν Ἐλαιοῦντα κι ἀρχίζουν πιὰ νὰ εἰσάγονται κεραμικὰ προϊόντα ἀπὸ ἐργαστήρια τῆς Μ. Ἀσίας.

Τὰ προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς κεραμικῆς βιοτεχνίας εἶχαν ἐπικρατήσει στὶς ἀγορὲς τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὄχι μόνο τῆς αἰγαιακῆς Θράκης καὶ τῆς Θρα-

---

1. Βλ. *Fr. Salviat*, La colonisation grecque dans le nord de l'Egée, *CIAC VIII*, 300. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις, 154-155.

2. Βλ. *Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη*, Εἰδήσεις ἐκ τῆς Θασίων Ἠπείρου, *ΑΑΑ* 6 (1973), 2, 230-231.

3. Βλ. *ΠΑΕ* 1956, 141 κέ. 1957, 71. 1958, 82. 1959, 44. 1960, 72. 1964, 36. 1965, 48 κέ. *Δ. Λαζαρίδη*, *ΑΔ* 20 (1965), Χρονικά, 444· τοῦ *ἴδιου*, Ἀμφίπολις καὶ Ἀργιλος (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1972, 38. *Κ. Ρωμιοπούλου*, *ΑΕ* 1964, 91 κέ.

4. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, *ΑΔ* 20 (1965), Χρονικά, 456, 458, 460· τοῦ *ἴδιου*, Νεάπολις, 165-166, 175· τοῦ *ἴδιου*, Ἄβδηρα καὶ Δίκαια, 25.

5. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη*, Προανασκαφικὲς ἔρευνες στὴ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1958, 69.

6. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη*, ὅ.π., 74-75. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις, 156.

7. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Σαμοθράκη καὶ ἡ Περαία της (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1971, 46.

8. Βλ. *J. Chamonard - J. Dhorme - F. Courby*, Fouilles archéologiques sur l'emplacement de la nécropole de Thrace, *BCH* 39 (1915) 174, 182.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κικῆς Χερσονήσου ἀλλὰ καὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅπου διαπιστώθηκαν ἐπίσης εἰσαγωγὲς ἀγγείων ἀπὸ ἐργαστήρια τῆς Ἀθήνας, Κορίνθου, Ἰωνίας, Ρόδου, Χίου, Σάμου, Λέσβου, Μεγάρων, Χαλκηδόνος, Σινώπης καὶ Κλαζομενῶν. Ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα πιὸ αὐξημένες παρουσιάζονται οἱ ἰωνικὲς εἰσαγωγές. Μετὰ τὸ 478 π.Χ. ὅμως εἶναι φανερὴ πιὰ ἡ ἀθηναϊκὴ ἐμπορικὴ ἐπικράτηση. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς ἐπικράτησής της ἀποτελοῦν τὰ κεραμικὰ εὑρήματα τῆς *Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς*, ποὺ σχεδὸν ὅλα, ὅσα προέρχονται ἀπὸ τάφους τοῦ 460-430 π.Χ., εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα[1]. Σ' ἕνα μάλιστα τάφο (τοῦ τέλους τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.), ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα ἰωνικό, ὅλα τὰ ἄλλα ἀγγεῖα εἶναι ἀττικά. Τέλος, ἀπὸ μερικοὺς τάφους τῆς ἴδιας ἀποικίας ἔχουμε κι ὁρισμένα δείγματα ἀπὸ εἰσαγωγὲς μεγαρικῶν ἀγγείων (τοῦ 3ου καὶ 2ου π.Χ. αἰ.)[2].

Δείγματα ἀπὸ εἰσαγωγὲς ἑλληνικῶν κεραμικῶν προϊόντων ἔχουμε ἐπίσης κι ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἀποικίες. Ἔτσι, στὴν *Ἀγχίαλο* βρέθηκαν πολυάριθμα ὄστρακα ἰωνικῶν, ροδιακῶν καὶ σαμιακῶν ἀγγείων (τοῦ 6ου π.Χ. αἰ.)[3]. Στὴ γειτονικὴ *Μεσημβρία*, κατὰ τὸν 5ο π.Χ. αἰώνα, εἶχε εἰσαχθεῖ μεγάλος ἀριθμὸς ἀγγείων ἀπὸ ἀττικὰ ἐργαστήρια[4]. Βρέθηκαν ὅμως καὶ δείγματα χιακῶν ἀγγείων[5]. Παρόμοιες εἰσαγωγὲς ἑλληνικῶν κεραμικῶν προϊόντων, ποὺ καλύπτουν τὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ τὸν 6ο ὡς τὸν 3ο π.Χ. αἰώνα, διαπιστώθηκαν καὶ στὴν *Ὀδησσό*. Στὸν 6ο π.Χ. αἰώνα ζωηρὸ ἦταν τὸ ἐμπόριο τῆς Ὀδησσοῦ μὲ τὶς μικρασιατικὲς πόλεις καὶ τὰ ἰωνικὰ νησιά, ὅπως μαρτυροῦν τὰ δείγματα κλαζομενιακῶν, λεσβιακῶν, ροδιακῶν, σαμιακῶν καὶ χιακῶν ἀγγείων, ποὺ βρέθηκαν στὴ νεκρόπολή της[6]. Ἀδιάκοπες ἦταν ἰδίως οἱ ἐμπορικές της σχέσεις μὲ τὴ μητρόπολή της Μίλητο. Πιθανῶς μάλιστα μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς μητρόπολής της νὰ ἔφταναν στὴν Ὀδησσὸ μὲ μιλησιακὰ πλοῖα καὶ τὰ κεραμικὰ προϊόντα τῆς Χίου καὶ τῆς Σάμου· φαίνεται δηλαδὴ ὅτι οἱ Μιλήσιοι ἔμποροι τὰ ἀγόραζαν γιὰ νὰ τὰ διαθέσουν ἔπειτα στὴν ἀγορὰ τῆς Ὀδησσοῦ[7]. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου καὶ προπάντων ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου π.Χ.

---

1. Βλ. *T. Ivanov*, Antična keramika ot nekropola na Apolonija, στὸ συλλογικὸ ἔργο *Apolonija*, Sofija 1963, passim.
2. Βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 40.
3. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 33.
4. Βλ. *B. Filow*, L'art antique en Bulgarie, Sofija 1925, 14.
5. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 43.
6. Βλ. *T. Ivanov*, Prinos kâm korintskija vnos na keramika v Odesos prez VI v. pr. n. e., *IBAD* 8(1950)77-85· τοῦ *ἴδιου*, Grácka keramika ot gr. Varna v sofijskija muzej (VI-IV v. pr. n. e.), *IBAD* 19(1953)41-51. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 51. *G. Tončeva*, Arhaični materiali ot Odesos, *IBAI* 30(1967)159 κέ.
7. *T. Blavatskaja*, Zapadnopontijske goroda v VII-I vv. do n. e., Moskva 1952, 42 κέ.

αἰώνα τὰ κεραμικὰ εὑρήματα φανερώνουν τὴν ἐμπορικὴ ἐξάρτηση τῆς Ὀδησσοῦ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα[1]. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἔχουμε ἀθρόες εἰσαγωγὲς ἀττικῆς κεραμικῆς, ποὺ συνεχίζονται μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ ὡς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα. Τὰ εὑρήματα τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα δείχνουν καθαρὰ τὴ μεγάλη ζήτηση ποὺ εἶχαν τὰ ἀγγεῖα ρυθμοῦ Κέρτς. Ἀντίθετα, στὸν 3ο π.Χ. αἰώνα, μαρτυροῦνται στὴν Ὀδησσὸ εἰσαγωγὲς ἀγγείων, ποὺ προέρχονταν πιθανῶς ἀπὸ ἐργαστήρια τῆς Μ. Ἀσίας[2]. Τέλος, εἰσαγωγὲς ἀττικῶν, ἰωνικῶν, κορινθιακῶν, ροδιακῶν καὶ χιακῶν κεραμικῶν προϊόντων (τοῦ 7ου καὶ 6ου π.Χ. αἰ.) διαπιστώνονται καὶ στὴν ἀπομακρυσμένη ἀποικία τῆς *Ἰστρίας*[3].

Μετὰ τὴν κεραμική, τὸ σπουδαιότερο εἶδος εἰσαγωγικοῦ ἐμπορίου ἀποτελοῦσαν τὰ ἑλληνικὰ προϊόντα μεταλλοτεχνίας καὶ μικροτεχνίας. Χαρακτηριστικὰ δείγματα τέτοιων εἰσαγωγῶν ἔχουμε ἀπὸ τὴ *Θάσο*. Πρόκειται γιὰ κοσμήματα (φιλντισένια κλπ.), πολύχρωμα γυάλινα ἀγγεῖα καὶ ἐξαρτήματα τῆς γυναικείας τουαλέτας ἀπὸ χρυσό, φιλντίσι ἢ χαλκό, ποὺ εἰσάγονταν ἀπὸ τὴ Συρία, Ρόδο, Χίο, Κυκλάδες, Ἀθήνα καὶ Κόρινθο[4]. Στὴ *Γαληψὸ* βρέθηκαν κορινθιακὰ κοσμήματα τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 6ου π.Χ. αἰώνα[5], στὴν *Ἀπολλωνία* μεγαρικὰ χρυσὰ κοσμήματα (σὲ τάφους τοῦ 3ου-2ου π.Χ. αἰ.)[6] καὶ στὴ *Μεσημβρία* τρεῖς χάλκινες ὑδρίες, ποὺ εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἢ τὴ Χαλκηδόνα[7]. Τέλος, σὲ τάφο κοντὰ στὴν *Ὀδησσὸ* βρέθηκε ἕνα ἀσημένιο ρυτὸ ἐξαιρετικῆς τέχνης, ποὺ εἶχε εἰσαχθεῖ ἀπὸ κάποιο πολὺ σπουδαῖο κέντρο ἑλληνικῆς τέχνης — ἴσως ἀπὸ τὴν Κύζικο[8]. Σὲ ἄλλο πάλι τάφο κοντὰ στὴν ἴδια ἀποικία βρέθηκαν χρυσὰ κοσμήματα, ποὺ εἶχαν εἰσαχθεῖ στὸν 4ο ἢ 3ο π.Χ. αἰώνα[9].

Οἱ ἀγορὲς ὅμως τῶν ἑλληνικῶν παραλιακῶν ἀποικιῶν τῆς Θράκης ἀπορροφοῦσαν ἕνα μέρος μόνο ἀπὸ τὰ προϊόντα ποὺ εἰσάγονταν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα

---

1. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 51. *G. Tončeva*, Novi nahodki ot starogârcija nekropol na Odesos, *IBAI* 30(1967)111-129· τῆς ἴδιας, Arhaični materiali ot Odesos, *IBAI* 30(1967)163-164.
2. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 53.
3. Βλ. *S. Lambrino*, Les vases archaïques d'Histria, Bucarest 1938, passim. *P. Alexandrescu - V. Eftimie*, Tombes thraces d'époque archaïque dans le nécropole tumulaire d'Histria, *Dacia* 3(1959)146-154. *P. Alexandrescu*, Les rapports entre indigènes et Grecs à la lumière des fouilles de la nécropole d'Histria, *CIAC VIII*, 338.
4. Βλ. *D. Lazaridis*, Thasos and its Peraia (polyc.), Athens 1971, 49.
5. Βλ. *Fr. Salviat*, La colonisation grecque, ὅ.π., 300.
6. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 40.
7. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 43.
8. Βλ. *B. Filow*, L'art antique, 13.
9. Βλ. *I. Venedikov - T. Gerasimov*, Trakijskoto izkustvo, Sofija 1973, 52.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ τὴ Μ. Ἀσία. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐμπορευμάτων, τουλάχιστον στὴν πρώιμη ἐποχή, προωθοῦνταν στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα εἴτε ἀπὸ τοὺς ἀποίκους εἴτε ἀπευθείας ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἐμπόρους. Οἱ ντόπιοι κάποικοι τῆς ἐνδοχώρας εἶχαν τὴ διάθεση καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἀγοράζουν ἑλληνικὰ προϊόντα ἀπὸ τὴν πρώιμη ἀκόμη ἀρχαϊκὴ ἐποχή. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς καὶ στὴ Δ Θράκη βρέθηκαν ἐνώτια, ποὺ εἶχαν εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴ Χαλκίδα ἀνάμεσα στὸν 7ο καὶ 6ο π.Χ. αἰώνα[1].

Γιὰ τὸ εἰσαγωγικὸ ἐμπόριο τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας μποροῦμε νὰ σχηματίσουμε σαφὴ ἰδέα ἀπὸ τοὺς πλούσιους τάφους τῆς ὀδρυσικῆς ἀριστοκρατίας, ποὺ βρέθηκαν στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου, κοντὰ στοὺς σημερινοὺς οἰκισμοὺς Mezek καὶ Duvanlij[2]. Στὴ νεκρόπολη τοῦ Mezek, ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὴν πρωτεύουσα τῶν Ὀδρυσῶν Οὐσκουδάμα (= κατοπινὴ Ἀδριανούπολη), βρέθηκαν ὄστρακα ἀπὸ μελανόμορφο ἀγγεῖο, ποὺ χρονολογεῖται πρὶν ἀπὸ τὸν 4ο π.Χ. αἰώνα, καθὼς κι ἕνας ἀθηναϊκὸς ἐρυθρόμορφος κρατήρας (τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.)[3].

Πολὺ χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ δείγματα εἰσαγωγῶν ποὺ βρέθηκαν στὸ Duvanlij (περιοχὴ *Φιλιππούπολης*), ὅπου ἦταν πιθανῶς ἡ νεκρόπολη τῶν Βησσῶν δυναστῶν[4]. Ἡ νεκρόπολη περιλαμβάνει τρεῖς ὁμάδες τάφων, ποὺ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὲς χρονικὲς περιόδους. Στὴν πρώτη ὁμάδα, ποὺ περιλαμβάνει τοὺς τάφους τῆς Mušovica, Lozarska, Kukuva καὶ Dâlboki καὶ καλύπτει τὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου ὡς τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, κυριαρχοῦν τὰ ἑλληνικὰ βιοτεχνικὰ προϊόντα: κυρίως ὅπλα καὶ εἴδη ὁπλισμοῦ, ἀσημένια, χάλκινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα (ἀττικά), κοσμήματα, ἀλάβαστρα καὶ διάφορα εἴδη μεταλλοτεχνίας (ἰωνικῆς προέλευσης)[5].

---

1. Βλ. *I. Venedikov*, Paros und Chalkis in der Frühgeschichte Thrakiens, *Klio* 39 (1961) 31-44. Πρβ. *B. Gerov*, Proučvanija vârhu zapadnotrakijskite zemi prez rimsko vreme, čast II, *GSU-FZF* 61 (1967), 1, 15.

2. Βέβαια δὲν ἀποκλείεται ὁρισμένα ἀπὸ τὰ πολυτελὴ ἀντικείμενα ποὺ βρέθηκαν στοὺς τάφους αὐτοὺς νὰ ἦταν δῶρα τῶν Ἑλλήνων πρέσβεων πρὸς τοὺς Θράκες δυνάστες. Σχετικὰ μὲ τὸ ἔθιμο τῆς προσφορᾶς δώρων πρὸς τὴ θρακικὴ ἀριστοκρατία χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα γράφει ὁ Θουκυδίδης (II, 97, 3-4): « ... Καὶ δῶρα οὐκ ἐλάσσω τούτων χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου προσεφέρετο, χωρὶς δὲ ὅσα ὑφαντά τε καὶ λεῖα καὶ ἡ ἄλλη κατασκευή, καὶ οὐ μόνον αὐτῷ (τῷ Σεύθῃ) ἀλλὰ καὶ τοῖς παραδυναστεύουσί τε καὶ γενναίοις Ὀδρυσῶν ... Κατεστήσαντο γὰρ τοὐναντίον τῆς Περσῶν βασιλείας τὸν νόμον, ὄντα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις Θρᾳξί, λαμβάνειν μᾶλλον ἢ διδόναι...».

3. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 38, 74.

4. Βλ. *B. Filow*, Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij in Südbulgarien, Sofia 1934.

5. Βλ. *M. Rostovtzeff*, The Social and Economic History of the Hellenistic World, I, Oxford 1941, 112. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 60-61.

Στὴ δεύτερη ὁμάδα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς Bašova mogila, Golemata mogila, Arabadžijskata mogila καὶ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι χρονολογοῦνται ἀπὸ τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 5ου ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα, βρέθηκαν ἔργα ἀθηναϊκῆς μεταλλοτεχνίας καὶ κεραμικῆς, καθὼς καὶ εἴδη ἰωνικῆς κοσμηματοποιίας[1]. Ἐπίσης ἑλληνικὰ προϊόντα βρέθηκαν καὶ στὴν τρίτη ὁμάδα, ποὺ περιλαμβάνει τοὺς τάφους τοῦ Brezovo, Bedniakovo καὶ Panagurište, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν πιθανῶς στὸν 4ο π.Χ. αἰώνα[2].

Τέλος, ἑλληνικὲς εἰσαγωγὲς διαπιστώθηκαν καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας. Ἔτσι, στὴν περιοχὴ τῆς *Σαρδικῆς* βρέθηκε κορινθιακὸ κράνος (τέλη 6ου π.Χ. αἰ.)[3]· στὴ *Σευθόπολη* βρέθηκαν μεγάλες ποσότητες ἀττικῆς κεραμικῆς[4]· στὸ ἡδωνικὸ πόλισμα τῶν *Ἐννέα ὁδῶν* ἀττικά, ἰωνικὰ κι ἄλλα ἑλληνικὰ ἀγγεῖα (ἀπὸ τὸν 7ο ὡς τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.)[5]· στὸν τύμβο τῆς σημερινῆς Νικήσιανης, καθὼς καὶ σὲ τάφους τῆς σημερινῆς Ἀλιστράτης καὶ Νέας Ζίχνης (4ου π.Χ. αἰ.), ἀττικὰ ἀγγεῖα[6]· τέλος, στὸ ἄντρο τῶν Νυμφῶν, κοντὰ στὴ Νέα Ἡρακλείτσα Καβάλας, βρέθηκαν ὄστρακα ἀττικῶν καὶ κορινθιακῶν ἀγγείων (ἀπὸ τὸν 6ο π.Χ. αἰ. ὡς τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή)[7]. Ἀκόμη, εἰσαγωγὴ ἑλληνικῶν προϊόντων διαπιστώθηκε καὶ στὴ Β Θράκη καὶ μάλιστα στὴν περιοχὴ τῶν Τριβαλλῶν, ποὺ ἦταν ἡ πιὸ ἀπομονωμένη καὶ βάρβαρη θρακικὴ φυλή. Πρόκειται γιὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα, ποὺ βρέθηκαν σὲ δύο τάφους (τοῦ 380 καὶ 325 π.Χ.) τῆς σημερινῆς Vraca[8].

β) Ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο

Ἀπὸ τὴ διασπορὰ τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων μποροῦμε νὰ σχηματίσουμε ἀνάγλυφη εἰκόνα τῆς διείσδυσης τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα καὶ γενικὰ τῆς ἔκτασης τῶν ἑλληνοθρακικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων. Ἀρχαϊκὰ νομίσματα τῆς Λητῆς καὶ Κυζίκου, ποὺ βρέθηκαν ἀντίστοιχα στὸ σημερινὸ Νευροκόπι[9] καὶ Sveti Vlas[10] (περίπου 30 χλμ. ΒΑ τῆς Ἀπολλω-

---

1. Βλ. *M. Rostovtzeff*, ὅ.π., 113. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 64-65, 67. *A. Snodgrass*, Arms and Armour of Greeks, London 1967, 92.
2. Βλ. *M. Rostovtzeff*, ὅ.π., 113.
3. Βλ. *B. Gerov*, ὅ.π., 14.
4. Βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 95.
5. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Ἀμφίπολις καὶ Ἄργιλος, 38, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.
6. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις, 158-159. *ΑΔ* 20(1965), Χρονικὰ Β[3], 468.
7. Βλ. *BCH* 62(1938)477.
8. Βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 76, 80.
9. Βλ. *IBAI* 13(1939). 17(1950)314 [= *Thasos II*, 216, ἀρ. 1 = *Inventory*, ἀρ. 692-693].
10. *IBAI* 17(1950)325 [= *Inventory*, ἀρ. 689].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νίας τῆς Ποντικῆς), δείχνουν ὅτι τὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο εἶχε ἀρχίσει σὲ περιορισμένη φυσικὰ κλίμακα, ἀπὸ πολὺ πρώιμη ἐποχή.

Στὴν κλασικὴ ἐποχὴ οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγὲς γίνονται πιὸ ἐντατικές. Ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση νομισμάτων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς μαρτυρεῖται ἡ διείσδυση ἐμπόρων τῆς Ἀθήνας, Κυζίκου, Πάρου καὶ Σάμου στὶς περιοχὲς τῆς Σαρδικῆς[1], Φιλιππούπολης[2], Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς[3] καὶ Ὀδησσοῦ[4].

Ἰδιαίτερη ἀκμὴ γνώρισε τὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο, μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση τῆς Θράκης. Ἡ πολιτική της ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ ἀκμαῖο τότε μακεδονικὸ κράτος ἔδωσε μεγάλη ὥθηση στὴν ἐμπορική της ἀνάπτυξη. Τὰ πολυάριθμα νομίσματα τοῦ Φιλίππου Β΄ καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, ποὺ βρέθηκαν διάσπαρτα σὲ κάθε γωνιὰ τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, ἀντικατοπτρίζουν τὴν τεράστια ἔκταση τῶν θρακομακεδονικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων ἀπὸ τὸ 340 π.Χ. περίπου ὡς τὸ 323 π.Χ. Ὡς τώρα βρέθηκαν περισσότερα ἀπὸ ἑπτὰ χιλιάδες νομίσματα τῶν δυὸ αὐτῶν βασιλέων σὲ 110 θησαυροὺς τῆς Θράκης. Ἡ εὐρεία κυκλοφορία τῶν νομισμάτων τους φαίνεται ἀκόμη πιὸ καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση θρακικῶν ἀπομιμήσεών τους. Κι αὐτό, γιατὶ οἱ Θράκες, ὅπως ἄλλωστε ὅλοι οἱ βάρβαροι, προτιμοῦσαν στὴ νομισματοκοπία τους τὶς ἀπομιμήσεις νομισμάτων, ποὺ εἶχαν μεγαλύτερη ἀνταλλακτικὴ ἀξία καὶ εὐρύτερη κυκλοφορία στὴ χώρα τους.

Ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς οἱ 50 περίπου[5] περιέχουν πάνω ἀπὸ τέσσερις χιλιάδες[6] νομίσματα τοῦ *Φιλίππου Β΄*, ποὺ τὰ περισσότερα εἶναι χρυσοὶ στατῆρες κι ἀσημένια τετράδραχμα. Ὅλα αὐτὰ τὰ νομίσματα βρέθηκαν σὲ τάφους τῆς θρακικῆς ὑπαίθρου καὶ συγκεκριμένα σὲ 32 τοποθεσίες τῆς Νότιας καὶ 12 τῆς Βόρειας Θράκης[7]. Ἀπὸ τὶς τοποθεσίες τῆς Ν Θράκης οἱ ἑνιὰ βρίσκονται στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα: ἀπὸ μία στὶς περιοχὲς τῆς σημερι-

---

1. Βλ. *T. Gerasimov, GNM* 1942, 72-89. *IBAI* 15(1946)243. Πρβ. *B. Gerov*, Proučvanija, II, 15.

2. *Inventory*, ἀρ. 695.

3. Βλ. *T. Gerasimov, IBAI* 25(1962)236.

4. *IBAI* 25(1962)237.

5. Περιλαμβάνονται καὶ οἱ θησαυροὶ ποὺ ἔχουν συγχρόνως νομίσματα τοῦ Φιλίππου Β΄ καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

6. Ὁ ἀκριβὴς ὑπολογισμὸς τῶν νομισμάτων εἶναι ἀδύνατος, γιατὶ στὶς νομισματικὲς ἐκθέσεις δὲν ἀναφέρεται πάντα ὁ ἀριθμός τους.

7. Ἂς σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι μὲ τὸ γεωγραφικὸ ὅρο Ν Θράκη ἐννοοῦμε τὴν περιοχὴ τῆς Θράκης νότια ἀπὸ τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου (τὴ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Θράκη καὶ τὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στοὺς ποταμοὺς Στρυμόνα καὶ Νέστο) καὶ μὲ τὸν ὅρο Β Θράκη τὴν περιοχὴ βόρεια ἀπὸ τὸν Αἵμο (τὴ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Κάτω Μοισία καὶ τὴ Μ. Σαυδία).

τῆς Δράμας[1], τοῦ σημερινοῦ Ἄνω Νευροκοπίου[2] καὶ τῆς Παυταλίας[3] καὶ ἕξι στὴν περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς[4]. Οἱ ἄλλες 23 τοποθεσίες βρίσκονται στὶς κοιλάδες τοῦ Ἔβρου καὶ τῶν παραποτάμων του: ἕντεκα στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης[5], τέσσερις στὴν περιοχὴ τῆς Βερόης (Augusta Traiana)[6] καὶ ὀκτὼ στὴν περιοχὴ τῆς Διάμπολης[7]. Ἀπὸ τὶς τοποθεσίες πάλι τῆς Β Θράκης οἱ δύο βρίσκονται στὴν παρόχθια περιοχὴ τοῦ Δούναβη[8]· οἱ ἄλλες τέσσερις στὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Ἄθρυος (σημ. Jantra)[9], Utus (σημ. Vit)[10] καὶ Οἴσκου (σημ. Iskâr)[11]· μία στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τῆς Ὀδησσοῦ[12] καὶ δύο στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Šumen[13].

Ἄλλοι 70 θησαυροὶ[14] περιέχουν πάνω ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες νομίσματα τοῦ *Μ. Ἀλεξάνδρου*, πού τὰ περισσότερα εἶναι ἀσημένια τετράδραχμα καὶ τὰ ἄλλα χρυσοὶ στατῆρες καὶ δραχμὲς (ἀσημένιες καὶ χάλκινες). Οἱ θησαυροὶ αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ 51 τοποθεσίες τῆς θρακικῆς ὑπαίθρου, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ 39 βρίσκονται στὴ Ν Θράκη. Ἀναλυτικότερα, ἀπὸ τὶς 39 τοποθεσίες τῆς περιοχῆς αὐτῆς οἱ δεκατρεῖς βρίσκονται στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα: δύο στὴν κάτω κοιλάδα του[15], ἀπὸ τέσσερις στὴ μέση[16] καὶ ἄνω κοιλάδα του[17] καὶ τρεῖς στὴν κοιλάδα τοῦ παραποτάμου του Ἀγγίτη[18]. Ἄλλες εἴκοσι τοποθεσίες βρί-

---

1. Βλ. *Belliner, ANSMN* 11(1964)37 κέ. [= *Inventory*, ἀρ. 404, 414].
2. *IBAI* 17(1950)321 [= *Inventory*, ἀρ. 819].
3. *IBAI* 20(1955)604 [= *Inventory*, ἀρ. 821].
4. *IBAI* 6(1930/31)317. 11(1937)316, 324. 13(1939)264. 18(1952)403. 26 (1963)264 [= *Inventory*, ἀρ. 403, 411, 737, 775, 822, 855].
5. *IBAI* 4(1914)271, 273. 11(1937)316, 322. 13(1939)345. 14(1940/42)283. 15 (1946)235. 25(1962)227. 27(1964)239. *D. Cončev, GPNBM* 1960, 208 [= *Inventory*, ἀρ. 735-736, 778-779, 823-825, 827, 830-831, 859].
6. *IBAI* 11(1937)316. 17(1950)319. 322. 18(1952)404. 21(1957)324. 25(1962) 232. 26(1963)260 [= *Inventory*, ἀρ. 781-782, 795, 826, 845, 861].
7. *IBAI* 1(1921/22)243. 8(1934)472. 11(1937)321. 25(1962)230. 27(1964)239. 29(1966)212 [= *Inventory*, ἀρ. 783-788, 842]. *Inventory*, ἀρ. 777.
8. *IBAI* 4(1914)271. 14(1940/42)284 [= *Inventory*, ἀρ. 454. 809-810].
9. *IBAI* 2(1923/24)229. 13(1939)342. 15(1946)237. 22(1959)362 [= *Inventory*, ἀρ. 395-396, 398, 434].
10. *IBAI* 17(1950)323 [= *Inventory*, ἀρ. 402].
11. *IBAI* 18(1952)402 [= *Inventory*, ἀρ. 424].
12. *IBAI* 15(1946)238 [= *Inventory*, ἀρ. 790].
13. *IBAI* 13(1939)343. 17(1950)318 [= *Inventory*, ἀρ. 733, 797].
14. Τὸ ἴδιο, ὅπως πιὸ πάνω, σ. 144, σημ. 5.
15. *Inventory*, ἀρ. 405, 456.
16. *IBAI* 4(1926/27)323. 7(1932/33)423. 25(1962)234. *AA* 1915, 236 [= *Inventory*, ἀρ. 860).
17. *IBAI* 11(1937)324. 15(1946)239. 18(1952)400. 22(1959)358 [= *Inventory*, ἀρ. 435, 526, 775, 832].
18. *Inventory*, ἀρ. 404, 451, 470.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σκονται στὶς κοιλάδες τοῦ Ἔβρου καὶ τῶν παραποτάμων του: ἐννιὰ στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης[1], πέντε στὴν περιοχὴ τῆς Βερόης[2] καὶ ἕξι στὴν περιοχὴ τῆς Διάμπολης[3]. Ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἕξι τοποθεσίες ἡ μία βρίσκεται στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου[4] καὶ οἱ πέντε στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς[5]. Στὴ Β Θράκη πάλι βρίσκονται οἱ 22 τοποθεσίες: τρεῖς στὴν περιοχὴ τῆς Ὀδησσοῦ[6], πέντε στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Šumen[7], πέντε στὴν παρόχθια περιοχὴ τοῦ Δούναβη[8], ὀκτὼ στὴν κοιλάδα τοῦ παραποτάμου του Ἄθρυος (Jantra)[9] καὶ μία στὴν κοιλάδα τοῦ ἄλλου παραποτάμου του Οἴσκου (Iskâr)[10].

Ἡ μεγάλη ἀκμὴ ποὺ σημείωσε τὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο στὰ χρόνια τοῦ Φιλίππου Β' καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου συνεχίστηκε καὶ στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή· τώρα ὅμως αὐτὸ ξεφεύγει ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Μακεδόνων καὶ περνᾶ οὐσιαστικὰ στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ κάμψη τοῦ θρακομακεδονικοῦ ἐμπορίου παρατηρεῖται κυρίως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Φιλίππου Γ' (317 π.Χ.). Αὐτὸ τὸ συμπεραίνουμε ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση 13 θησαυρῶν μὲ νομίσματα τοῦ βασιλιᾶ αὐτοῦ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους δύο βρέθηκαν στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[11], τέσσερις στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[12], τέσσερις στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Šumen[13], δύο στὴν κοιλάδα τοῦ

---

1. *IBAI* 11(1937)316. 14(1940/42)283. 15(1946)235 [= *Inventory*, ἀρ. 794, 824, 831, 853, 906]. *GPNBM* 1960, 208 [= *Inventory*, ἀρ. 779]. *Inventory*, ἀρ. 778, 872.

2. *IBAI* 4(1926/27)324. 11(1937)316. 12(1938)455. 17(1950)322. 18(1952)404. 21(1957)324. 25(1962)232 [= *Inventory*, ἀρ. 781-782, 795, 880, 845, 857, 861, 874].

3. *IBAI* 6(1930/31)318. 8(1934)472. 11(1937)321. 27(1967)239. 29(1966)212. 30(1967)188 [= *Inventory*, ἀρ. 783-786, 839, 873].

4. *ANSMN* 6(1954)11-34 [= *Inventory*, ἀρ. 867].

5. *IBAI* 1(1921/22)243. 8(1934)472. 22(1959)356. 25(1962)230 [= *Inventory*, ἀρ. 787-789, 842]. *Inventory*, ἀρ. 777.

6. *IBAI* 15(1946)238, 241. 18(1952)403. [= *Inventory*, ἀρ. 790, 792, 798].

7. *IBAI* 17(1950)317-318. 18(1952)404. 22(1959)361. 29(1966)212 [= *Inventory*, ἀρ. 797, 834, 841, 887, 941).

8. *IBAI* 14(1940/42)284. 22(1959)362. 28(1965)250. 27(1964)242 [= *Inventory*, ἀρ. 454, 833, 835-836, 854]. *Inventory*, ἀρ. 891.

9. *IBAI* 1(1921/22)240. 2(1923/24)229. 13(1939)342. 22(1959)362-363. 25(1962)225, 229. 27(1964)239 [= *Inventory*, ἀρ. 395-396, 398, 430, 453, 468, 793].

10. *IBAI* 17(1950)319 [= *Inventory*, ἀρ. 429].

11. *IBAI* 4(1914)275. 22(1959)358. *AA* 1915, 236 [= *Inventory*, ἀρ. 435, 860].

12. *IBAI* 11(1937)316. 21(1957)323. 25(1962)232 [= *Inventory*, ἀρ. 795, 849, 906].

13. *IBAI* 14(1940/42)283. 15(1946)241. 17(1950)318. 22(1959)361 [= *Inventory*, ἀρ. 797-798, 853, 941].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ίσκου (Iskâr)[1] και ένας στην περιοχή του σημερινού Vidin[2]. Αντίθετα, θησαυροί με νομίσματα των κατοπινών βασιλέων της Μακεδονίας ως τη ωμαϊκή κατάκτηση ανέρχονται συνολικά μόνο σε 11. Από τους θησαυρούς τους τρεις περιέχουν νομίσματα του *Κασσάνδρου*, άλλοι τρεις νομίσματα του *Δημητρίου Πολιορκητή*, ένας νόμισμα του *Αντιγόνου Γονατά*, δύο νομίσματα του *Φιλίππου Ε'* κι άλλοι δύο νομίσματα του *Περσέως*. Από τους θησαυρούς με νομίσματα των πέντε αυτών βασιλέων οι τρεις βρέθηκαν στην περιοχή των Φιλίππων[3], άλλοι τρεις στην περιοχή της Φιλιππούπολης[4], και πό ένας στις περιοχές της Αδριανούπολης[5], του Βυζαντίου[6], του σημερινού umen[7] και του σημερινού Gabrovo[8].

Την παρακμή του θρακομακεδονικού εμπορίου φανερώνει και ο μικρός χετικά αριθμός θησαυρών με νομίσματα μακεδονικών πόλεων. Έτσι, ως τώα βρέθηκαν επτά μόνο θησαυροί, από τους οποίους οι τέσσερις περιέχουν ομίσματα της *Πέλλας*, οι δύο νομίσματα της *Θεσσαλονίκης* και ο ένας νοίσματα της *Βέροιας* και *Ουρανούπολης*. Από τους θησαυρούς αυτούς πέντε ρέθηκαν στην περιοχή των Φιλίππων[9] και ένας άλλος στην περιοχή του umen[10].

Μεγάλη ώθηση στην ανάπτυξη του ελληνοθρακικού εμπορίου, κατά την λληνιστική εποχή, έδωσαν οι έμποροι από τον υπόλοιπο ελληνιστικό κόσμο αι προπάντων από τη Μ. Ασία. Από τα ελληνιστικά βασίλεια πιο στενές μπορικές σχέσεις με τη Θράκη είχε αναπτύξει η *Συρία*, ιδίως στην εποχή ου *Σελεύκου Α'* (305-281 π.Χ.) και *Αντιόχου Α'* (281-261 π.Χ.), που νοίσματά τους περιέχονται σε 13 θησαυρούς της θρακικής ενδοχώρας. Οι θησαυροί αυτοί προέρχονται από 12 τοποθεσίες, από τις οποίες οι έξι βρίσκονται στη Ν Θράκη: μία στην περιοχή της Παυταλίας[11], τρεις στην περιοχή της Φιλιππούπολης[12], μία στην περιοχή της Βερόης [13] και μία στη μεσογειακή

1. *IBAI* 17(1950)316. 25(1962)237 [= *Inventory*, αρ. 441].
2. *IBAI* 14(1940/42)284 [= *Inventory*, αρ. 454].
3. *BCH* (1939)288 [= *Inventory*, αρ. 470]. *Inventory*, αρ. 473, 551.
4. *IBAI* 14(1940/42)282-283 [= *Inventory*, αρ. 853, 890]. *Inventory*, αρ. 872.
5. *Inventory*, αρ. 839.
6. *M. Thompson, ANSMN* 6(1954)11-34 [= *Inventory*, αρ. 867].
7. *IBAI* 17(1950)317 [= *Inventory*, αρ. 841].
8. *Mušmov, NZ* 1918, 52-54. *IBAI* 2(1923/24)174-177 [= *Inventory*, αρ. 846].
9. *BCH* 80(1956)228. 82(1958)651. 84(1960)486 [= *Inventory*, αρ. 551-552, 554].
10. *IBAI* 20(1955)607 [= *Inventory*, αρ. 856].
11. *IBAI* 4(1914)275. *AA* 1915, 236 [= *Inventory*, αρ. 860].
12. *IBAI* 12(1938)455. 14(1940/42)283 [= *Inventory*, αρ. 853, 874]. *Inventory*, αρ. 872.
13. *IBAI* 21(1957)324. 26(1963)260 [= *Inventory*, αρ. 861].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου[1]. Οἱ ἄλλες ἕξι θέσεις βρίσκονται στὴ Β Θράκη: μία στὴν περιοχὴ τοῦ Šumen[2], τέσσερις στὴν παρόχθια περιοχὴ τοῦ Δούναβη[3] καὶ μία στὴ μέση κοιλάδα τοῦ παραποτάμου του Ἄθρυος (Jantra)[4]. Στὴν ἐποχὴ τῶν κατοπινῶν βασιλέων τῆς Συρίας τὸ ἐμπόριό της μὲ τὴ Θράκη παρακμάζει. Αὐτὸ τουλάχιστον δείχνει ὁ μικρὸς ἀριθμὸς νομισμάτων τοῦ *Ἀντιόχου Β΄* καὶ *Γ΄* καὶ *Σελεύκου Β΄* καὶ *Γ΄*, ποὺ βρέθηκαν σὲ τρεῖς τοποθεσίες τῆς Θράκης (μία στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου[5] καὶ δύο στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης[6]).

Ἐξαιρετικὴ ἐμπορικὴ δραστηριότητα ἀνέπτυξαν στὴ Θράκη, κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή, οἱ ἔμποροι τῆς Μ. Ἀσίας. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση μικρασιατικῶν νομισμάτων σὲ 33 συνολικὰ θησαυροὺς τῆς Θράκης, ποὺ προέρχονται ἀπὸ 31 τοποθεσίες τῆς ἐνδοχώρας. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ τέσσερις θησαυροί, ποὺ βρέθηκαν στὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὶς περιοχὲς τοῦ Βυζαντίου, Φιλιππούπολης καὶ Ὀδησσοῦ, περιέχουν νομίσματα τῶν βασιλέων τῆς *Βιθυνίας*, *Περγάμου* καὶ *Πόντου*, καθὼς καὶ τῶν πόλεων *Ἀλεξανδρείας τῆς Τρωάδος*, *Καλχηδόνος*, *Κυζίκου* καὶ *Μιλήτου*[7]. Ἄλλοι πέντε θησαυροί, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ σημερινὴ Δράμα, τὸ σημερινὸ Šumen καὶ τὶς περιοχὲς Φιλιππούπολης καὶ σημερινοῦ Veliko Târnovo, περιέχουν νομίσματα τῶν πόλεων *Ἀβύδου*, *Ἐφέσου*, *Κολοφῶνος*, *Μιλήτου*, *Σάρδεων* καὶ *Ταρσοῦ*[8]. Ἀπὸ ὅλες ὅμως τὶς μικρασιατικὲς πόλεις ἰδιαίτερα στενὲς ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τὴ Θράκη διατηροῦσε τὸ *Πάριον*, ποὺ ἑκατοντάδες νομίσματά του βρέθηκαν σὲ 24 θησαυροὺς ἀπὸ ἰσάριθμες τοποθεσίες τῆς ἐνδοχώρας. Ἀπὸ τὶς τοποθεσίες αὐτὲς δύο βρίσκονται στὴν περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς[9], τρεῖς στὶς περιοχὲς τῆς

---

1. *M. Thompson, ANSMN* 6(1954)11-34 [= *Inventory*, ἀρ. 867].
2. *IBAI* 22(1959)361 [= *Inventory*, ἀρ. 941].
3. *IBAI* 14(1940/42)284. 17(1950)322. 27(1964)242 [= *Inventory*, ἀρ. 454, 854, 870].
4. *IBAI* 1(1921/22)240 [= *Inventory*, ἀρ. 453].
5. Βλ. *M. Thompson, ANSMN* 6(1954)11-34 [= *Inventory*, ἀρ. 867].
6. *Inventory*, ἀρ. 867 [= *IBAI* 12(1938)455], 872.
7. Βλ. *Inventory*, ἀρ. 867 [= *M. Thompson, ANSMN* 6(1954)11-34], 906 [= *IBAI* 11(1937)316], 971 [= *L. Robert*, Études de numismatique grecque, Paris 1951, 5, σημ. 3], 974 [= *IBAI* 20(1955)609].
8. Βλ. *Inventory* ἀρ. 395 [= *IBAI* 22(1959)362], 414, 853 [= *IBAI* 14 (1940/42) 283], 905 [= *IBAI* 15(1946)244], 914 [= *IBAI* 4(1914)273. *G. Le Rider*, Deux trésors de monnaies grecques de la Propontide (IVe siècle avant J.-C.), Paris 1963, 52, σημ. 4]. — Οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις τῆς Μιλήτου μὲ τὴ Θράκη ἀποκαταστάθηκαν, μετὰ τὴν κατάληψή της ἀπὸ τὸ Μ. Ἀλέξανδρο (βλ. *H. Danov*, Trakija, 398). Γενικὰ γιὰ τὸν οἰκονομικὸ ρόλο τῆς Μιλήτου στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ βλ. *J. Röhling*, Der Handel von Milet, Hamburg 1933, 61.
9. *IBAI* 4(1926/27)323. 18(1952)403 [= *Inventory*, ἀρ. 787, 772].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

'Απολλωνίας τῆς Ποντικῆς[1] καὶ τῶν σημερινῶν πόλεων Loveč[2] καὶ Vraca[3] καὶ ὅλες οἱ ὑπόλοιπες στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ "Εβρου: ἐννιὰ στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης[4], πέντε στὴν περιοχὴ τῆς Βερόης[5], τρεῖς στὴν περιοχὴ τῆς Διάμπολης[6] καὶ δύο στὴν περιοχὴ τῆς 'Αδριανούπολης[7].

'Εκτὸς ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μ. 'Ασίας, σὲ ζωηρὴ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴ Θράκη βρίσκονταν καὶ οἱ δύο σπουδαιότερες ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς 'Ιλλυρίας, ἡ *'Απολλωνία* καὶ τὸ *Δυρράχιον*, ποὺ ἑκατοντάδες νομίσματά τους βρέθηκαν ὡς τώρα στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα. Συγκεκριμένα ἀπὸ 12 τοποθεσίες τῆς ἐνδοχώρας ἀποκομίστηκαν συνολικὰ 1000 περίπου νομίσματα τῆς 'Απολλωνίας καὶ 1300 περίπου τοῦ Δυρραχίου. 'Εκτὸς ἀπὸ μία τοποθεσία στὴν περιοχὴ τῆς Βερόης[8], ὅλες οἱ ἄλλες τοποθεσίες, ἀπὸ ὅπου προέρχονται οἱ θησαυροὶ μὲ νομίσματα τῶν πόλεων αὐτῶν, βρίσκονται στὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς Κάτω Μοισίας καὶ ἀναλυτικότερα: δύο στὴν περιοχὴ τοῦ municipium Montanensium (σημ. Mihailovgrad)[9], δύο στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Vraca[10], ἕξι στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Pleven[11] καὶ μία στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Loveč[12].

'Εξαιρετικὴ ἐμπορικὴ δραστηριότητα ἀνέπτυξαν στὴ Θράκη, κατὰ τὴν ἴδια ἐποχή, καὶ οἱ πόλεις τῆς μητροπολιτικῆς 'Ελλάδας, ἰδίως ἡ 'Αθήνα καὶ ἡ Εὐβοϊκὴ 'Ιστιαία. Νομίσματά τους βρέθηκαν σὲ 21 συνολικὰ θησαυρούς, ποὺ προέρχονται ἀπὸ 19 τοποθεσίες τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας. 'Αναλυτικότερα, δεκάδες νομίσματα τῆς *'Αθήνας* βρέθηκαν σὲ ἕντεκα θησαυρούς, ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἐννιὰ τοποθεσίες. 'Απὸ τὶς τοποθεσίες αὐτὲς οἱ τρεῖς βρίσκονται στὴν κάτω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[13], οἱ πέντε στὴν ἄνω καὶ μέση

---

1. *IBAI* 25(1962)229 [= *Inventory*, ἀρ. 764].
2. *IBAI* 6(1916/18)163 [= *Inventory*, ἀρ. 392].
3. *IBAI* 15(1946)239 [= *Inventory*, ἀρ. 393].
4. *Inventory*, ἀρ. 735 [= *IBAI* 13(1939)345], 736 [= *IBAI* 27(1964)239], 740 [= *Tacchella, RN* 1898, 215. *G. Le Rider*, δ.π., 52, σημ. 4], 741 [= *RN* 1895, 103-106, 1923, 29. *IBAI* 4(1914)271], 742 [= *IBAI* 27(1964)237], 743 [= *IBAI* 27 (1964)241], 748 [= *IBAI* 26(1963)258], 751 [= *IBAI* 26(1963)262. *D. Nikolov, Arheologija* 4(1963)41].
5. *IBAI* 8(1934)272. 11(1937)316. 18(1952)404. 22(1959)362. 26(1963)412. *D. Nikolov, Arheologija* 4(1963)41-42 [= *Inventory*, ἀρ. 753-755, 757-759].
6. *IBAI* 22(1969)359. 26(1963)264. 27(1964)242 [= *Inventory*, ἀρ. 760-762].
7. *Inventory*, ἀρ. 739, 745.
8. *IBAI* 15(1946)235 [= *Inventory*, ἀρ. 615].
9. *IBAI* 1(1921/22)239. 25(1962)225 [= *Inventory*, ἀρ. 613, 688].
10. *IBAI* 13(1939)342. 27(1964)242 [= *Inventory*, ἀρ. 570, 617].
11. *IBAI* 8(1934)468. 17(1950)321. 18(1952)403. 22(1959)362. 26(1963)213, 261. 28(1965)248 [= *Inventory*, ἀρ. 572-574, 614, 686-687].
12. *IBAI* 27(1964)239 [= *Inventory*, ἀρ. 616].
13. *IBAI* 4(1914)274, ἀρ. 64. 7(1923/33)423. 12(1938)456 [= *Inventory*, ἀρ. 550, 829, 952].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[1] καὶ ἡ μία στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Utus (Vit), παραπόταμου τοῦ Δούναβη[2]. Οἱ ἄλλοι ἑπτὰ θησαυροὶ περιέχουν 1300 περίπου νομίσματα τῆς *Ἱστιαίας*[3]. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ τρεῖς βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς Παυταλίας[4], ἕνας στὴ Νικόπολη τοῦ Νέστου[5], δύο στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης[6] καὶ ἕνας στὴν περιοχὴ τοῦ Šumen[7]. Οἱ ὑπόλοιποι τρεῖς θησαυροί, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ σημερινὴ Ἀγγίστα[8] καὶ τὶς περιοχὲς Βερόης[9] καὶ Βυζαντίου[10], περιέχουν τρία νομίσματα τῶν θεσσαλικῶν πόλεων *Λάρισας, Μαγνησίας* καὶ *Γόμφων*. Τέλος, σ' ἕνα θησαυρό, ποὺ βρέθηκε στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης[11], ὑπάρχουν μερικὰ νομίσματα τῆς *Κύπρου*.

Στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, τὸν ἔλεγχο τοῦ ἐμπορίου τῆς Θράκης εἶχαν ἀρχικὰ οἱ ἔμποροι τῆς Μακεδονίας. Στὰ αὐτοκρατορικὰ ὅμως χρόνια τὸ ἐμπόριο βρισκόταν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὰ χέρια τῶν ἐμπόρων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου[12]. Τὴν ἐμπορικὴ ἐπικράτηση τῆς Μακεδονίας δείχνει καθαρὰ ἡ ἀνεύρεση πολλῶν θησαυρῶν μὲ μακεδονικὰ νομίσματα στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα. Συγκεκριμένα, ὡς τώρα βρέθηκαν 47 τέτοιοι θησαυροί. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ 36 περιέχουν περισσότερα ἀπὸ 600 ἀσημένια τετράδραχμα τῆς *Μακεδόνων Α' μερίδος* καὶ προέρχονται ἀπὸ ἰσάριθμες τοποθεσίες τῆς Θράκης. Ἀπὸ τὶς τοποθεσίες αὐτὲς οἱ ἑξὶ βρίσκονται στὴ Ν Θράκη: δύο στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[13], τρεῖς στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[14] καὶ μία στὴν περιοχὴ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς[15]. Οἱ ἄλλες τριάντα τοποθεσίες βρίσκονται στὴ Β Θράκη: τρεῖς στὴν παρόχθια περιοχὴ τοῦ Δούναβη[16] καὶ εἴκοσι ἑπτὰ

---

1. *IBAI* 8(1934)471. 14(1940/42)283. 20(1955)602. 22(1959)359. 26(1963)258, 266 [= *Inventory*, ἀρ. 760, 917-918, 949-951]. *Inventory*, ἀρ. 978.
2. *IBAI* 11(1937)318 [= *Inventory*, ἀρ. 423].
3. Γιὰ τὴν κυκλοφορία τῶν νομισμάτων τῆς Ἱστιαίας βλ. *L. Robert*, Études de numismatique grecque (VII. La circulation des monnaies d'Histiée), Paris 1951, 177 κέ.
4. *IBAI* 4(1914)275. 7(1919/20)139. 22(1959)358 [= *Inventory*, ἀρ. 860, 946-947].
5. *IBAI* 7(1932/33)423 [= *Inventory*, ἀρ. 948].
6. *IBAI* 15(1946)241 [= *Inventory*, ἀρ. 944-945].
7. *IBAI* 25(1932/33)423 [= *Inventory*, ἀρ. 942].
8. *Inventory*, ἀρ. 451.
9. *IBAI* 21(1957)324. 26(1963)260 [= *Inventory*, ἀρ. 861].
10. *M. Thompson*, *ANSMN* 6(1954)11-34 [= *Inventory* ἀρ. 867].
11. *IBAI* 14(1940/42)283 [= *Inventory*, ἀρ. 853].
12. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 137-138.
13. *IBAI* 26(1963)257. 27(1964)238 [= *Inventory*, ἀρ. 484, 894].
14. *IBAI* 1(1910)227. 20(1955)610. 26(1963)265 [= *Inventory*, ἀρ. 908, 921, 924]. *Inventory*, ἀρ. 893.
15. *IBAI* 10(1956)73 [= *Inventory*, ἀρ. 897].
16. *IBAI* 25(1962)227-228. 26(1963)263 [= *Inventory*, ἀρ. 487, 493, 896].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

στὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Ἄθρυος (Jantra)[1], Osâm[2], Utus (Vit)[3], Οἴσκου (Iskâr)[4] καὶ Ogosta[5].

Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἔντεκα θησαυροὺς μὲ μακεδονικὰ νομίσματα οἱ ἑπτὰ περιέχουν 600-700 ἀσημένια νομίσματα γενικὰ τῆς *Μακεδονίας*[6], ποὺ βρέθηκαν στὶς ἑξῆς τοποθεσίες: δύο στὴν περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς[7], δύο στὴν περιοχὴ τῶν Φιλίππων[8], ἕνας στὴν Ἡράκλεια τὴ Σιντικὴ[9] καὶ δύο στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης[10]. Τέλος, δύο θησαυροὶ ἀπὸ τὶς περιοχὲς τοῦ σημερινοῦ Veliko Târnovo[11] καὶ Russe[12], περιέχουν νομίσματα τῆς *Μακεδόνων Β' μερίδος* κι ἄλλοι δύο ἀπὸ τὴν περιοχὴ Φιλίππων[13] νομίσματα τῆς *Θεσσαλονίκης* καὶ τῆς *Πέλλας*.

Ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους τοῦ ὑπόλοιπου ἑλληνικοῦ κόσμου ἀξιόλογη δραστηριότητα, στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ἀνέπτυξαν οἱ Ἀθηναῖοι. Αὐτὸ διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση διακοσίων ἀσημένιων τετράδραχμων τῆς *Ἀθήνας* σὲ ἑπτὰ θησαυρούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ δύο προέρχονται ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[14] καὶ οἱ πέντε ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[15]. Ἀντίθετα ἡ συμβολὴ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων στὴν ἐμπορικὴ κίνηση τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι μηδαμινή. Ἔτσι, νομίσματα τοῦ *Δυρραχίου*, τῆς *Καλχηδόνος* καὶ τῆς *Περγάμου* βρέθηκαν σὲ τέσσερις μόνο θησαυρούς, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς περιοχὲς Φιλίππων[16], Augusta Traiana[17], σημερινοῦ Svištov[18] καὶ σημερινῆς Vraca[19].

---

1. *IBAI* 8(1934)469. 13(1939)342. 20(1955)610. 25(1962)230. 30(1967)188 [= *Inventory*, ἀρ. 485-486, 521-522, 928].
2. *IBAI* 27(1964)243 [= *Inventory*, ἀρ. 488).
3. *IBAI* 14(1940/42)284. 17(1950)324-325. 18(1952)403-404. 25(1962)225. 30 (1967)189-190 [= *Inventory*, ἀρ. 489-492, 495-497, 896].
4. *IBAI* 1(1910)224. 13(1939)343. 17(1950)321. 18(1952)401. 22(1959)359. 27(1964)239. 28(1965)248. 30(1967)187 [= *Inventory*, ἀρ. 499-506].
5. *IBAI* 22(1959)359. 29(1966)211. 30(1967)187 [= *Inventory*, ἀρ. 507-509].
6. Τὰ δύο ἔχουν τὴν ἐπιγραφὴ «G. Publicius» κι ὅλα τὰ ὑπόλοιπα «Aesillas».
7. *IBAI* 1(1921/22)242. 22(1959)357 [= *Inventory*, ἀρ. 646, 976].
8. *BCH* 84(1960)486-487. *Inventory*, ἀρ. 483.
9. *Inventory*, ἀρ. 642.
10. *Inventory*, ἀρ. 969-970 [= *IBAI* 12(1938)452].
11. *IBAI* 13(1939)342 [= *Inventory*, ἀρ. 521].
12. *IBAI* 21(1962)227 [= *Inventory*, ἀρ. 487].
13. *Inventory*, ἀρ. 483, 663.
14. *Inventory*, ἀρ. 642, 976 [= *IBAI* 22(1959)357].
15. *IBAI* 8(1934)471. 15(1946)242. 20(1955)610. 26(1963)265. 27(1964)241 [= *Inventory*, ἀρ. 924, 963, 975, 977].
16. *BCH* 84(1960)486-487 [= *Inventory*, ἀρ. 663].
17. *IBAI* 8(1934)472 [= *Inventory*, ἀρ. 915)].
18. *Inventory*, ἀρ. 505, 576 [= *IBAI* 18(1952)401].
19. *IBAI* 8(1934)471. 13(1939)344. 17(1950)314. 26(1963)257 [= *Inventory*, ἀρ. 691-693, 701, 712].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2. Ἐσωτερικὸ ἐμπόριο

Οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες ἀποίκους καὶ τὶς θρακικὲς φυλὲς τῆς ἐνδοχώρας, κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴ καὶ κλασικὴ ἐποχή, ἦταν πολὺ περιορισμένες. Γιατὶ φαίνεται ὅτι ἡ ἐμπορικὴ δραστηριότητα τῶν ἀποικιῶν δὲν ἐκτεινόταν πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐπικράτειάς τους[1]. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν τὰ Ἄβδηρα, ἡ Μαρώνεια καὶ κυρίως ἡ Θάσος. Ἔτσι, ἀρχαϊκὰ καὶ κλασικὰ νομίσματα τῶν δύο πρώτων ἀποικιῶν, ποὺ βρέθηκαν στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἕβρου[2], δείχνουν πρώιμες ἐμπορικὲς σχέσεις τους μὲ τοὺς ντόπιους κατοίκους τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Θάσιοι ἐπίσης ἔμποροι εἶχαν ἐπεκτείνει τὴ δραστηριότητά τους ὡς τὴ μέση καὶ ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, καθὼς καὶ στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἕβρου, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ ἀρκετὲς ἑκατοντάδες νομίσματα τῆς Θάσου ποὺ βρέθηκαν στὶς περιοχὲς αὐτὲς[3].

Τὸ ἐσωτερικὸ ὅμως ἐμπόριο τῆς Θράκης ἀκμάζει οὐσιαστικὰ μόνο στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή, ὅταν οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες τῶν θρακικῶν παραλίων ἔπαψαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ διαμετακομιστικὸ ἐμπόριο, στράφηκαν πρὸς τὶς δικές τους πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς καὶ ἀνέπτυξαν, οἱ περισσότερες, ἀξιόλογες τοπικὲς βιοτεχνίες[4]. Ἔτσι, μποροῦσαν πιὰ νὰ καλύπτουν τὶς ἀνάγκες τῶν ἀγορῶν τῆς ἐνδοχώρας μὲ δικά τους βιοτεχνικὰ προϊόντα, ποὺ ἦταν κυρίως διάφορα εἴδη κεραμικῆς καὶ μεταλλοτεχνίας.

Στὶς ἀρχὲς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς σπουδαία ὤθηση στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου ἔδωσε ὁ Λυσίμαχος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν εὐρεία κυκλοφορία τῶν νομισμάτων του. Ἔχουν βρεθεῖ ὡς τώρα πολυάριθμα νομίσματά του σὲ 27 συνολικὰ θησαυρούς, καθὼς καὶ θρακικὲς ἀπομιμήσεις νομισμάτων του. Ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς αὐτοὺς δύο προέρχονται ἀπὸ τὴν ἄνω κοιλάδα

---

1. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς Ἱστρίας, ποὺ ἡ κυκλοφορία τῶν νομισμάτων της στὸν 5ο π.Χ. αἰώνα περιορίζεται στὴν περιοχὴ τῆς Μ. Σκυθίας. Σχετικὰ μὲ τὴ διασπορὰ τῶν ἱστριακῶν νομισμάτων βλ. *B. Mitrea*, Descoperile monetare şi legaturile de schimb ale Histriei cu populaţiile locale în cale în sec. V-VI î.e.n., *SC* 7 (1965) 143-169 καὶ ἰδιαίτερα τὸ χάρτη (σσ. 166-167).

2. *IBAI* 12 (1938) 456. 15 (1946) 238. 25 (1962) 232 [= *Inventory*, ἀρ. 694, 708-709].

3. *IBAI* 8 (1934) 471. 13 (1939) 344. 15 (1946) 237, 242. 17 (1950) 314, 318. 18 (1952) 403. 26 (1963) 257. 27 (1964) 240 [= *Inventory*, ἀρ. 691-696, 701, 712, 720]. *IBAI* 11 (1937) 323. 20 (1955) 609. 25 (1962) 229 [= *Inventory*, ἀρ. 695, 702-703, 711].

4. Πρβ. π.χ. τὰ ἐργαστήρια κεραμικῆς τῆς Θάσου (*D. Lazaridis*, Thasos and its Peraia, 27), τὰ ἐργαστήρια κεραμικῆς, κοροπλαστικῆς καὶ τορευτικῆς τῆς Ἀμφίπολης (*Δ. Λαζαρίδη*, Ἀμφίπολις καὶ Ἄργιλος, 39), τὰ ἐργαστήρια χρυσοχοΐας καὶ τορευτικῆς τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς (*I. Venedikov - T. Gerasimov*, Trakijskoto izkustvo, 137), καθὼς καὶ τὰ ἐργαστήρια κεραμικῆς τῆς Τόμιδος (*I. Stoian*, La citta pontica di Tomis, *Dacia* 5 (1961) 264).

οῦ Στρυμόνα[1], ἑπτὰ ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[2], τέσσερις πὸ τὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς[3], δύο ἀπὸ τὴν εριοχὴ τοῦ Šumen[4], ἕνας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Gabrovo[5] καὶ ἕνας ἀπὸ τὴν εριοχὴ τοῦ Vidin[6].

Τὸ ἐσωτερικὸ ἐμπόριο τῆς Θράκης, κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή, βρι-κόταν οὐσιαστικὰ στὰ χέρια τῶν Θασίων ἐμπόρων, ὅπως τουλάχιστον δεί-νει ἡ εὐρεία κυκλοφορία τῶν θασιακῶν νομισμάτων καὶ ἀμφορέων. Ὡς τώρα ρέθηκαν πάνω ἀπὸ χίλια νομίσματα τῆς *Θάσου* σὲ 20 συνολικὰ θησαυρούς τῆς ἐνδοχώρας, καθὼς καὶ πολλὲς θρακικὲς ἀπομιμήσεις[7]. Ἀπὸ τοὺς θη-σαυροὺς αὐτοὺς οἱ δέκα προέρχονται ἀπὸ τὴ Ν Θράκη: δύο ἀπὸ τὴν ἄνω κοι-λάδα τοῦ Στρυμόνα[8] καὶ ὀκτὼ ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[9]. Οἱ ὑπόλοιποι δέκα θησαυροὶ βρέθηκαν στὴ Β Θράκη: ἕνας στὴν παρόχθια εριοχὴ τοῦ Δούναβη[10], ἕνας στὸ σημερινὸ Šumen[11] καὶ ὀκτὼ στὶς κοι-λάδες τῶν παραποτάμων τοῦ Ἄθρυος (Jantra)[12], Utus (Vit)[13] καὶ Οἴσκου (Iskâr)[14].

Πολύτιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἔκταση, ποὺ εἶχε πάρει τὸ θασιακὸ ἐμπόριο κρασιοῦ, δίνουν τὰ πολυάριθμα σφραγίσματα θασιακῶν ἀμφορέων, ποὺ ἐκτεί-νονται στὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 4ου ὡς τὰ μέσα τοῦ 2ου π.Χ. ιώνα. Πολυάριθμα τέτοια σφραγίσματα βρέθηκαν στὴ νότια περιοχὴ τῆς Μ.

---

1. *IBAI* 6(1930/31)317. 11(1937)316 [= *Inventory*, ἀρ. 852, 855].
2. *IBAI* 11(1937)316. 12(1938)455. 14(1940/42)283. 21(1957)323. 25(1962) 227. 30(1967)187 [= *Inventory*, ἀρ. 465, 849, 853, 872, 874, 889, 906].
3. *IBAI* 8(1934)472. 20(1955)603. 27(1964)244. 30(1967)187 [= *Inventory*, ἀρ. 842, 925, 959, 972].
4. *IBAI* 22(1959)359. 361 [= *Inventory*, ἀρ. 926, 941].
5. *N. Mušmov, NZ* 1918, 52-54. *IBAI* 2(1923/24)174-177 [= *Inventroy*, ἀρ. 846].
6. *IBAI* 14(1940/42)284 [= *Inventory*, ἀρ. 454].
7. Γιὰ τὶς ἀπομιμήσεις τους βλ. πιὸ κάτω, στὸ κεφάλαιο γιὰ τὸν ἐξελληνισμὸ τῆς τέχνης.
8. *Inventory*, ἀρ. 526 [= *IBAI* 18(1952)400], 962 [= *IBAI* 3(1912/13)330. 4 (1914)274 = *AA* 1914, 428].
9. *Inventory*, ἀρ. 540 [= *IBAI* 12(1938)454], 742-743 [= *IBAI* 27(1964)237, 241], 916-918 [= *IBAI* 8(1934)471. 20(1955)602. 22(1959)357], 944 [= *IBAI* 15 (1946)241], 960 [= *Tacchella, RN* 1898, 214-215], 971 [= *L. Robert*, Études de numismatique grecque, 5, σημ. 3], 978.
10. *IBAI* 18(1952)403.
11. *IBAI* 15(1946)238. *IBAD* 10(1969)65-78 [= *Inventory*, ἀρ. 898].
12. *Inventory*, ἀρ. 526, 530 [= *IBAI* 11(1937)317].
13. *IBAI* 8(1934)468. 12(1938)450. 17(1950)321. 22(1959)362 [= *Inventory*, ἀρ. 535.573-575].
14. *Inventory*, ἀρ. 533, 537 [= *IBAI* 4(1914)272], 571 [= 27(1964)237].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σκυθίας, στὴν Ἰστρία καὶ τὴν Ὀδησσό[1]. Ἔχουμε ὅμως κι ὁρισμένα δείγματα ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου (Ἀδριανούπολη, Σευθόπολη, σημ. Mezek καὶ σημ. Koprinka)[2]. Τέλος, ἀπὸ τάφους τῆς ἴδιας περιοχῆς ἔχουμε μερικὰ δείγματα εἰσαγωγῆς βιοτεχνικῶν προϊόντων τῆς Θάσου. Πρόκειται γιὰ εἴδη θασιακῆς κεραμικῆς[3].

Ἀπὸ τὴν εὐρεία κυκλοφορία τῶν νομισμάτων τους διαπιστώνουμε ὅτι μεγάλη ἐμπορικὴ δραστηριότητα στὴ Θράκη ἀνέπτυξαν ἐπίσης ἡ Μαρώνεια, ἡ Θρακικὴ Χερσόνησος, ἡ Μεσημβρία ἡ Ποντικὴ καὶ ἡ Ἀμφίπολη. Πολλὲς ἑκατοντάδες νομίσματα (στατῆρες, τετράδραχμα κλ.) τῆς *Μαρώνειας*, βρέθηκαν σὲ 23 συνολικὰ τοποθεσίες τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας. Ἀπὸ αὐτὲς οἱ δεκαοχτὼ εἶναι στὴ Ν Θράκη: μία στὴν περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς[4], δεκαέξι στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[5] καὶ μία στὴν περιοχὴ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς[6]. Οἱ ἄλλες πέντε τοποθεσίες εἶναι στὴ Β Θράκη: μία στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Russe[7], τρεῖς στὴν κοιλάδα τοῦ Ἄθρυος[8] καὶ μία στὴν κοιλάδα τοῦ σημερινοῦ Ogosta[9]. Τελευταῖα ὁ Δ. Λαζαρίδης ὑποστήριξε ὅτι τὰ ἀσημένια τετράδραχμα τῆς Μαρώνειας, ποὺ κυκλοφόρησαν στὰ

---

1. Βλ. *K. Škorpil*, Pečati vărhu amfori ot černomorskoto kraibrežnite, *IBAI* 8(1934)24-43 [= *A.-M.-A. Bon*, Les timbres amphoriques, ἀρ. 10, 162, 164, 237, 261, 402, 429, 430, 454, 466, 469, 783, 926, 1057, 1168, 1199, 1323, 1344, 1361, 1364, 1596, 1616, 1773, 1784, 1921, 2022, 2044, 2047α, 2147, 2164, 2165, 2176, 2180, 2269). *V. Canarache*, Importul amforelor stamilate la Istria, Bucureşti 1957, 31 κέ. *M. Mirčev*, Amfornite pečati ot muzeja văv Varna, Sofija 1958, 9-22. *D. Pippidi*, I Greci nel Basso Danubio, Milano 1971, 117 (χάρτης διασποράς τῶν σφραγισμάτων στὴ Μ. Σκυθία). Πρβ. *H. Danov*, Iz drevnata ikonomičeska istorija na zapadnoto Černomorie do ustanovjavaneto na rimskoto vladičestvo, *IAI* 12(1938)185-258.

2. *B. Filov*, Kupolnite grobničі pri Mezek, *IBAI* 11(1937)74, εἰκ. 81 [= *A.-M.-A. Bon*, Les timbres amphoriques, ἀρ. 1510, 1833 d, 1880]. *A. Alekseeva*, Amfori pečati ot Koprinka, *GPLNM* 2(1950)185-190 [= *A. Bon*, ὅ.π., ἀρ. 343 bis, 400, 405, 407, 553, 2051]. *T - TEA* II, ἀρ. 38α-38β. *A. Balkanska*, Die Handelsbeziehungen von Seuthopolis, *AAP-SA* 1963, 49 κέ.

3. Βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 73, 95.

4. *IBAI* 3(1912/13)330. 4(1914)274. *AA* 1914, 428 [= *Inventory*, ἀρ. 962].

5. *IBAI* 1(1910)226. 7(1932/33)424. 8(1934)471, 473. 12(1938)455-456. 13 (1939)345. 15(1946)240, 243. 25(1962)231. 26(1963)265. 30(1967)190. *Tacchella*, *RN* 1898, 214-215. *L. Robert*, Études de numismatique, 5, σημ. 3. *G. Le Rider*, Deux trésors, 52, σημ. 4 [= *Inventory*, ἀρ. 739-740, 803, 804, 806, 874, 917, 932-933, 936-940, 960, 971].

6. *IBAI* 21(1957)323. 22(1959)361 [= *Inventory*, ἀρ. 885].

7. *IBAI* 18(1952)403.

8. *IBAI* 22(1959)361. 29(1966)213 [= *Inventory*, ἀρ. 589, 679-680].

9. *IBAI* 27(1964)237 [= *Inventory*, ἀρ. 571].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μέσα τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα καὶ παρουσιάζουν καταπληκτικὴ ὁμοιότητα μὲ τὰ θασιακά, δείχνουν πιθανῶς κάποια νομισματικὴ συμφωνία ἀνάμεσα στὶς δυὸ πόλεις, ποὺ ἀπέβλεπε στὴ διευκόλυνση τῶν ἐμπορικῶν τους συναλλαγῶν στὸ θρακικὸ χῶρο[1].

Ἐπίσης 17 θησαυροὶ περιέχουν 1500 περίπου νομίσματα *τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου*. Οἱ θησαυροὶ αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ 16 τοποθεσίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ δεκατρεῖς βρίσκονται στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου καὶ στὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Τόνζου (σημ. Tundža) καὶ σημερινοῦ Sazlijka[2], μία στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[3] καὶ δύο στὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων τοῦ Δούναβη Οἴσκου καὶ σημερινοῦ Osâm[4].

Ἀκόμη, σὲ 16 θησαυροὺς βρέθηκαν ἀρκετὲς ἑκατοντάδες νομίσματα *τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς*. Οἱ θησαυροὶ αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ 15 τοποθεσίες τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, ἀπὸ τὶς ὁποῖες πέντε βρίσκονται στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τῆς Μεσημβρίας[5], μία στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου[6], πέντε στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Šumen[7], τρεῖς στὴν παρόχθια περιοχὴ τοῦ Δούναβη[8] καὶ δύο στὴν κοιλάδα τοῦ παραποτάμου του Ἄθρυος[9].

Τέλος, βρέθηκαν ἑκατὸ περίπου νομίσματα *τῆς Ἀμφίπολης* σὲ 12 θησαυρούς, ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἰσάριθμες τοποθεσίες τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας. Ἀπὸ τὶς τοποθεσίες αὐτὲς τέσσερις βρίσκονται στὴν περιοχὴ τῶν Φιλίππων[10], μία στὴν περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς[11], τρεῖς στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[12], μία στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου[13], μία στὴν περιοχὴ

---

1. *Δ. Λαζαρίδη*, Μαρώνεια, 29.

2. *IBAI* 4(1914)271. 8(1934)472. 13(1939)345. 26(1963)258, 262, 265. 27(1964) 239, 241-242. *RN* 1895, 103-106. 1898, 214-215. 1923, 29. *D. Nikolov, Arheologija* 4(1963)41-42. *G. Le Rider,* Deux trésors, 52, σημ. 4 [= *Inventory,* ἀρ. 735-736, 739-741, 743-745, 748, 751, 753, 757, 761].

3. *IBAI* 18(1952)403 [= *Inventory,* ἀρ. 737].

4. *IBAI* 6(1916/18)163. 15(1946)239 [= *Inventory,* ἀρ. 392-393].

5. *IBAI* 4(1926/27)322-323. 7(1932/33)424. 21(1957)323. 22(1959)361. 25 (1962)230. 30(1967)187. *IBAD* 10(1956)73 [= *Inventory,* ἀρ. 788, 882, 900, 952].

6. *Inventory,* ἀρ. 867.

7. *IBAI* 15(1946)238. 18(1952)400. 25(1962)228. 29(1966)212. *IBAD* 10 (1969) 65-78 [= *Inventory,* ἀρ. 770, 887, 892, 898, 903].

8. *IBAI* 17(1950)322. 26(1963)263 [= *Inventory,* ἀρ. 870, 896]. *Inventory,* ἀρ. 891.

9. *IBAI* 1(1921/22)243. 27(1964)238 [= *Inventory,* ἀρ. 902, 904].

10. *Inventory,* ἀρ. 414, 551, 552 [= *BCH* 80(1956)228], 554, [= *BCH* 82(1958) 651. 84(1960)486].

11. *IBAI* 26(1963)264 [= *Inventory,* ἀρ. 411].

12. *IBAI* 14(1940/42)283. 21(1957)323. 30(1967)188 [= *Inventory,* ἀρ. 839, 849, 853].

13. *Inventory,* ἀρ. 867.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ Šumen[1] καὶ δύο στὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων τοῦ Δούναβη Ἄθρυος καὶ Οἴσκου[2].

Ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἑλληνικὲς ἀποικίες τῶν θρακικῶν παραλίων ἀξιόλογη ἐμπορικὴ δραστηριότητα στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα ἀνέπτυξαν ἐπίσης, κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή, τὸ Βυζάντιο, τὰ Ἄβδηρα καὶ ἡ Ἰστρία. Ὡς τώρα βρέθηκαν τετρακόσια περίπου νομίσματα τοῦ *Βυζαντίου* σὲ ἐννιὰ τοποθεσίες τῆς ἐνδοχώρας, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μία βρίσκεται στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τῆς ἀποικίας αὐτῆς[3], δύο στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[4], τρεῖς στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[5], δύο στὴν περιοχὴ τῆς Ὀδησσοῦ[6] καὶ μία στὴν περιοχὴ τοῦ Šumen[7]. Πολλὰ νομίσματα πάλι τῶν *Ἀβδήρων* βρέθηκαν σὲ πέντε τοποθεσίες τῆς ἄνω καὶ μέσης κοιλάδας τοῦ Ἔβρου[8]. Τέλος, μερικὲς δεκάδες νομίσματα τῆς *Ἰστρίας* βρέθηκαν σὲ ἕξι τοποθεσίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ τέσσερις βρίσκονται στὴν περιοχὴ τοῦ Durostorum[9] καὶ οἱ ἄλλες δύο στὶς περιοχὲς τοῦ σημερινοῦ Šumen[10] καὶ τῆς Φιλιππούπολης[11].

Οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις τῶν ὑπόλοιπων ἑλληνικῶν ἀποικιῶν μὲ τοὺς Θράκες τῆς ἐνδοχώρας ἦταν περιορισμένες, ὅπως τουλάχιστον διδάσκει ἡ νομισματική. Ἔτσι, νομίσματα τῆς *Ὀδησσοῦ* βρέθηκαν σὲ τρεῖς μόνο τοποθεσίες, ποὺ βρίσκονται στὶς περιοχὲς τοῦ Šumen καὶ Veliko Târnovo[12]. Ἐπίσης, νομίσματα τῆς *Διονυσόπολης* βρέθηκαν σὲ δύο μόνο τοποθεσίες, ποὺ βρίσκονται στὶς περιοχὲς τοῦ Βυζαντίου[13] καὶ τοῦ Durostorum[14] καὶ νο-

---

1. *IBAI* 20(1955)607 [= *Inventory*, ἀρ. 856].
2. *Inventory*, ἀρ. 395 [= *IBAI* 22(1959)362], 408.
3. *Inventory*, ἀρ. 867.
4. *IBAI* 27(1964)244. 30(1967)187 [= *Inventory*, ἀρ. 926, 959].
5. *Inventory*, ἀρ. 906 [= *IBAI* 11(1937)316], 955, 971 [= *L. Robert* Études de numismatique, 5, σημ. 3].
6. *Inventory*, ἀρ. 954, 974 [= *IBAI* 20(1955)609].
7. *IBAI* 22(1959)359 [= *Inventory*, ἀρ. 926].
8. *RN* 1895, 103-104. 1898, 214-215. 1923, 29. *IBAI* 4(1914)271, 278. 25(1962) 237. *G. Le Rider*, Deux trésors, 52, σημ. 4 [= *Inventory*, ἀρ. 739-741, 914].
9. *IBAI* 4(1914)271. 17(1950)322. 28(1965)247 [= *Inventory*, ἀρ. 809-811, 870].
10. *IBAI* 29(1966)212 [= *Inventory*, ἀρ. 812].
11. *IBAI* 13(1939)345 [= *Inventory*, ἀρ. 735]. Γιὰ τὴ διασπορὰ τῶν νομισμάτων τῆς Ἰστρίας στὴ Μ. Σκυθία βλ. *D. Pippidi*, I Greci nel Basso Danubio, Milano 1971, 112-113.
12. *IBAI* 15(1946)238. 27(1964)238. 29(1966)212. *IVAD* 10(1969)65-78 [= *Inventory*, ἀρ. 887, 898, 904].
13. *Inventory*, ἀρ. 867.
14. *Inventory*, ἀρ. 891.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μίσματα τῆς *Καλλάτιδος* στὶς περιοχὲς τοῦ Durostorum[1] καὶ τοῦ Šumen[2].

Στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, τὸ ἐσωτερικὸ ἐμπόριο πέρασε πάλι, σχεδὸν ἀποκλειστικά, στὰ χέρια τῶν ἐμπόρων τῆς Θάσου. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὸ σύνολο τῶν 53 θησαυρῶν μὲ νομίσματα τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ποὺ βρέθηκαν στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα, οἱ 36 (δηλ. τὸ 70,1%) περιέχουν νομίσματα τῆς *Θάσου*. Κατὰ *τὴν ἐποχὴ* μάλιστα αὐτή, ἡ Θάσος ἀνέπτυξε τὴ μεγαλύτερη ἐμπορική της δραστηριότητα, ὅπως τουλάχιστον προκύπτει ἀπὸ τὴ στατιστικὴ τῶν νομισμάτων της. Συγκεκριμένα διαπιστώνεται ὅτι ἀπὸ τοὺς 70 συνολικὰ θησαυροὺς μὲ θασιακὰ νομίσματα οἱ 9 (δηλ. τὸ 12,8 %) εἶναι κλασικῆς, οἱ 25 (δηλ. τὸ 35,7 %) ἑλληνιστικῆς καὶ οἱ ὑπόλοιποι 36 (δηλ. τὸ 51,5 %) ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Οἱ τελευταῖοι 36 θησαυροί, ποὺ περιέχουν περισσότερα ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες ἀσημένια θασιακὰ τετράδραχμα, βρέθηκαν διάσπαρτοι σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας: ἕνας στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[3], δεκατρεῖς στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου καὶ στὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων του[4], τέσσερις στὴν παρόχθια περιοχὴ τοῦ Δούναβη[5], ἕνας στὴν κοιλάδα τοῦ σημερινοῦ παραποτάμου του Malki Lom[6], τέσσερις στὴν κοιλάδα τοῦ Ἄθρυος[7], δύο στὴν κοιλάδα τοῦ σημερινοῦ Osâm[8], ἑπτὰ στὴν κοιλάδα τοῦ Utus[9] καὶ τέσσερις στὴν κοιλάδα τοῦ Οἴσκου[10].

Ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ἑλληνικὲς ἀποικίες ἀξιόλογη ἐμπορικὴ δραστηριότητα, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ἀνέπτυξαν ἐπίσης ἡ Μαρώνεια καὶ ἡ Ὀδησσός, ὅπως φανερώνει ἡ κυκλοφορία τῶν νομισμάτων τους. Νομίσματα τῆς *Μαρώνειας* βρέθηκαν σὲ ἑπτὰ θησαυροὺς τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, ἀπὸ τοὺς

---

1. *IBAI* 17(1950)322 [= *Inventory*, ἀρ. 870].
2. *IBAI* 29(1966)212 [= *Inventory*, ἀρ. 887].
3. *IBAI* 22(1959)357 [= *Inventory*, ἀρ. 976].
4. *IBAI* 1(1910)228. 8(1934)471-472. 11(1937)324. 12(1938)456. 15(1946)242. 17(1950)316. 20(1955)604, 606, 610, 25(1962)230, 232. 26(1963)265. *D. Cončev*, *GPNBM* 1960, 206 [= *Inventory*, ἀρ. 909-912, 915, 919-924, 963, 965, 969, 979].
5. *IBAI* 18(1952)402. 22(1959)362. 27(1964)242 [= *Inventory*, ἀρ. 926, 930, 968, 980].
6. *IBAI* 30(1967)190 [= *Inventory*, ἀρ. 927].
7. *IBAI* 8(1934)469. 26(1963)265. 29(1966)212. 30(1967)188 [= *Inventory*, ἀρ. 522, 525, 531, 928].
8. *IBAI* 15(1946)237. 27(1964)243 [= *Inventory*, ἀρ. 488, 532].
9. *IBAI* 8(1934)468. 18(1952)403-404. 20(1955)606. 25(1962)225. 30(1967)190 [= *Inventory*, ἀρ. 490-492, 494-495, 534, 536].
10. *IBAI* 20(1955)603-604. 22(1959)359. 26(1963)258 [= *Inventory*, ἀρ. 506, 538-539, 621].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όποίους οί τρεῖς προέρχονται ἀπὸ τὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου[1], ἕνας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Φιλίππων[2], ἕνας ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Russe[3] καὶ δύο ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄθρυος[4]. Νομίσματα πάλι τῆς Ὀδησσοῦ βρέθηκαν σὲ τέσσερις θησαυρούς ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄθρυος[5].

Συμπεράσματα

Ἀπὸ τὴν τοπογραφικὴ ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὴν κυκλοφορία τῶν ἑλληνικῶν νομισμάτων στὴ Θράκη προκύπτει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, χρησιμοποιώντας τοὺς δρόμους ποὺ διέσχιζαν τὶς κοιλάδες τῶν μεγάλων ποταμῶν (Στρυμόνα, Ἔβρου καὶ Δούναβη) καὶ τῶν παραποτάμων τους, εἶχαν διεισδύσει ὡς τὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα σημεῖα τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας καὶ ἀνέπτυξαν ἐμπορικὲς σχέσεις ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς ὀρεινοὺς θρακικοὺς πληθυσμούς. Ἀπὸ τὴν ἴδια ἔρευνα, καθὼς κι ἀπὸ τὰ χρονολογικὰ στοιχεῖα τῆς νομισματικῆς, διαπιστώνεται ἐπίσης ὅτι ἡ ἐμπορικὴ διείσδυση τῶν Ἑλλήνων, ὡς τὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα, εἶχε περιοριστεῖ κυρίως στὴ Ν Θράκη. Μόνο μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση, ἡ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων ἐπεκτάθηκε καὶ στὴ Β Θράκη. Ὡστόσο, ἡ Ν Θράκη δὲν ἔπαψε νὰ παρουσιάζει πάντα πολὺ μεγαλύτερη ἐμπορικὴ κίνηση.

Σχετικὰ μὲ τὴ διαχρονικὴ ἐξέλιξη τῶν ἑλληνοθρακικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων σαφὴ εἰκόνα σχηματίζουμε ἀπὸ τὴ χρονολογικὴ κατάταξη τῶν τάφων, στοὺς ὁποίους βρέθηκαν οἱ διάφοροι θησαυροὶ μὲ ἑλληνικὰ νομίσματα. Ἔτσι, διαπιστώνεται ὅτι ἀπὸ τοὺς 303 συνολικὰ τάφους, ποὺ μποροῦν νὰ χρονολογηθοῦν μὲ σχετικὴ ἀκρίβεια, μόνο οἱ δεκαέξι (δηλ. τὸ 5,2 %) εἶναι τοῦ 6ου καὶ 5ου π.Χ. αἰώνα. Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους τάφους οἱ ἑκατὸν ἕντεκα (δηλ. τὸ 36,6 %) εἶναι τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα, οἱ τρεῖς τοῦ 3ου-2ου π.Χ. αἰώνα, οἱ εἴκοσι δύο (δηλ. τὸ 7,2 %) τοῦ 3ου π.Χ. αἰώνα, οἱ ἐνενήντα δύο (δηλ. τὸ 30 %) τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα, οἱ ἕξι (δηλ. τὸ 1,9 %) τοῦ 2ου-1ου π.Χ. αἰώνα καὶ οἱ τριάντα δύο (δηλ. τὸ 10,5 %) τοῦ 1ου π.Χ. αἰώνα. Ἀπὸ τὰ στατιστικὰ δεδομένα προκύπτει ἐπίσης ὅτι τὸ ἑλληνοθρακικὸ ἐμπόριο γνώρισε ἰδιαίτερη ἀκμὴ στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 4ου καὶ 2ου π.Χ. αἰώνα. Ἔτσι, ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν ἕντεκα τάφους τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα οἱ ἑκατὸν δύο (δηλ. τὸ 91,8 %) ἀνήκουν στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ αἰώνα. Κι ἀπὸ τοὺς ἐνενήντα δύο τάφους τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα οἱ ὀγ-

---

1. *IBAI* 15(1946)242. 26(1963)265. 27(1964)241. 30(1967)188 [= *Inventory*, ἀρ. 924, 963-964, 975].

2. *BCH* 84(1960)486-487 [= *Inventory*, ἀρ. 663].

3. *IBAI* 18(1952)402 [= *Inventory*, ἀρ. 968].

4. *IBAI* 29(1966)212. 30(1967)188 [= *Inventory*, ἀρ. 531, 928].

5. *IBAI* 8(1934)469. 25(1962)231. 30(1967)188. *IVAD* 10(1956)74. *Thasos, II*, 218, ἀρ. 38 [= *Inventory*, ἀρ. 5222, 679, 928].

όντα έπτὰ (δηλ. τὸ 94,5%) χρονολογοῦνται στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ αἰώνα. ιτὴν πρώτη περίπτωση ἡ ἀκμὴ τοῦ ἐμπορίου συμπίπτει μὲ τὴ βασιλεία τοῦ ιλίππου Β' καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Στὴ δεύτερη πάλι περίπτωση συμπί-τει μὲ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση τῆς Θάσου καὶ τῆς περιοχῆς ἀνάμεσα στὸ τρυμόνα καὶ τὸ Νέστο (*Μακεδόνων Α' μερίς*).

Τὸ ἑλληνοθρακικὸ ἐμπόριο εἶχε παρακμάσει μετὰ τὸ 1ο μ.Χ. αἰώνα, ὅ-ταν ἡ Θράκη ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Στὸ 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰώνα τὸ θρακικὸ μπόριο πέρασε οὐσιαστικὰ στὰ χέρια τῶν Ρωμαίων ἐμπόρων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η' ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΔΥΣΚΟΛΕΨΑΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΑΝ ΤΗΝ ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια στὴ Θράκη

Μεγάλες δυσχέρειες στὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ εἶχε προκαλέσει ἡ πολιτικὴ ἀστάθεια ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴ Θράκη, ὥσπου νὰ γίνει αὐτὴ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία. Ἡ ἀστάθεια ὀφειλόταν στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ θρακικὲς φυλὲς ποτὲ δὲν μπόρεσαν νὰ ἑνωθοῦν ὅλες κάτω ἀπὸ μιὰ κεντρικὴ ἐξουσία, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν ἕνα κράτος. Κι αὐτό, ἐξαιτίας κυρίως τῆς γεωγραφικῆς φύσης τῆς χώρας, ποὺ εὐνοοῦσε τὸν πολιτικὸ διαμελισμό. Βέβαια αὐτὸ τὸ πράγμα, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, βοήθησε κάπως τὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ, γιατὶ εἶχε κατακερματίσει τὶς δυνάμεις τῶν Θρακῶν. Οὐσιαστικὰ ὅμως εἶχε ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα στὴν ἐξελληνιστικὴ διαδικασία. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὶς περιοχὲς ποὺ βρίσκονταν μέσα στὰ ὅρια τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου ὁ ἐξελληνισμὸς εἶχε σημειώσει σημαντικὴ πρόοδο ἀπὸ τὴν πρώιμη ἀκόμη ἐποχή, ἐνῶ στὶς αὐτόνομες περιοχὲς τῆς Θράκης, ὅπου τὴν ἐξουσία εἶχαν στὰ χέρια τους διάφοροι τοπικοὶ δυνάστες, συνάντησε δυσκολίες. Ἔτσι, στὴν περιοχὴ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνα οἱ Ἕλληνες κατάφεραν νὰ ἐγκατασταθοῦν μόλις τὸ 437 π.Χ.[1] Ἡ πανωλεθρία τῶν Ἀθηναίων στὴ Δραβῆσκο[2] δείχνει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διείσδυση στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα, στὰ μέσα περίπου τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, ἦταν δύσκολη. Ἀλλὰ κι ὡς τὴ μακεδονικὴ ἀκόμη κατάκτηση ἡ κατάσταση φαίνεται ὅτι δὲ βελτιώθηκε πολύ, ὅπως τουλάχιστον μαρτυροῦν οἱ ἀγῶνες τῶν Θασίων ἀποίκων τῶν Κρηνίδων μὲ τοὺς Θράκες, ποὺ τελικὰ ἔληξαν μόνο μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Φιλίππου Β'[3]. Τὸ γεγονὸς ἐξάλλου ὅτι ἡ Θάσος, γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τοῦ ἐμπορίου της μὲ τὴ Θράκη προτιμοῦσε, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ διασπορὰ τῶν θασιακῶν νομισμάτων, τὸν ποταμίσιο δρόμο τοῦ Ἕβρου ἢ τὸ θαλάσσιο δρόμο μέσω τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου κι ὄχι τὸν κοντινότερο δρόμο κατὰ μῆκος τοῦ Στρυμόνα, εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς ἐχθρικότητας τῶν αὐτόνομων Θρακῶν, ποὺ κατοικοῦσαν στὴ μεσογειακὴ ἐκείνη περιοχὴ τῆς Θράκης.

---

1. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 49.
2. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 48.
3. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 45.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δύσκολη ἦταν ἐπίσης ἡ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴ ΒΔ Θράκη, ὅ-που κατοικοῦσε ἡ θρακικὴ φυλὴ τῶν Τριβαλλῶν. Οἱ Τριβαλλοὶ δὲν ἐμπόδι-ζαν μόνο τὴ διείσδυση τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀλλὰ ἐπιπλέον οἱ ἴδιοι, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς σιτοδείας, ἐπιχείρησαν δυὸ μακρινὲς ἐκστρατεῖες στὴν αἰγαιακὴ Θράκη. Καὶ τὶς δυὸ φορὲς ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τῆς ἀποικίας τῶν Ἀβδήρων, ὅπου τὴν κατέστρεψαν (376 π.Χ.), ἐρημώνοντας τὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ της καὶ σκοτώνοντας ὅλους τοὺς ἄντρες τῆς πόλης[1]. Ἡ καταστροφὴ τῶν Ἀβδήρων φαίνεται νὰ εἶχε σοβαρὲς ἐπιπτώσεις στὴν πορεία τοῦ ἐξελληνισμοῦ, γιατὶ τὰ Ἄβδηρα ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες ἑστίες ἐξελληνισμοῦ. Ἡ ἀποικία, μετὰ τὴν καταστροφὴ αὐτή, δὲν μπόρεσε νὰ συνέλθει καὶ νὰ ἀνακτήσει τὴν παλιὰ πολιτικὴ καὶ οἰκονομική της αἴγλη.

Ἡ κατάσταση στὴ Θράκη δὲν ἄλλαξε ριζικὰ ἀκόμη καὶ μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση, ὅπως θὰ περίμενε κανείς. Βέβαια, μὲ τὴν ἵδρυση τῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν, παρατηρεῖται μεγαλύτερη διείσδυση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα[2] καὶ ὁ ἐξελληνισμὸς σημειώνει ἀναμφισβήτητα μεγάλη πρόοδο. Ὡστόσο, ἡ στρατιωτικὴ κατάκτηση τῆς Θράκης δὲν εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὸν πλήρη ἐξελληνισμὸ ὁλόκληρης τῆς Θράκης. Λογικὰ θὰ ἔπρεπε οἱ Ρωμαῖοι νὰ βροῦν ὁλόκληρη τὴ χώρα πλήρως ἐξελληνισμένη. Ἀντίθετα ὅμως τὸ ἔργο τοῦ ἐξελληνισμοῦ συμπληρώθηκε στὴν περίοδο τῆς ρωμαιοκρατίας. Κι αὐτὸ συνέβη κυρίως, γιατὶ ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία δὲ σταθεροποιήθηκε ποτὲ στὶς περιοχὲς βόρεια ἀπὸ τὸν Αἷμο. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν[3] δείχνει τὴν ἀνώμαλη κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν παραδουνάβια περιοχή. Παρὰ τὴ νίκη τῶν Μακεδόνων καὶ τὴ συντριβὴ τῶν Τριβαλλῶν, δὲ φαίνεται νὰ ἐξασφαλίστηκε γιὰ πολὺ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀσφάλεια στὴν περιοχὴ ἐκείνη. Ἔτσι, τὰ ὅρια τῆς μακεδονικῆς ἐπαρχίας Θράκης δὲ φαίνεται νὰ ξεπέρασαν ποτὲ πρὸς Β τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου. Αὐτὸ ἐξάλλου προκύπτει κι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ κυριότερες μακεδονικὲς ἀποικίες εἶχαν ἱδρυθεῖ σὲ θέσεις ποὺ ἀσκοῦσαν ἔλεγχο στὰ στενὰ τοῦ Αἵμου. Οἱ Μακεδόνες σχημάτισαν ἔτσι μιὰ ἀμυντικὴ μεθοριακὴ γραμμὴ κατὰ μῆκος τοῦ Αἵμου, πρᾶγμα ποὺ δείχνει ὅτι ἡ μακεδονικὴ ἐπαρχία τῆς Θράκης ἔφτανε ὡς τὴν ὀροσειρὰ αὐτή· γιατί, ἂν ἔφτανε ὡς τὸ Δούναβη, θὰ εἴχαμε τὴ δημιουργία μιᾶς τέτοιας γραμμῆς κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ, ποὺ θὰ ἔπαιζε τὸ ρόλο τοῦ *limes* ποὺ δημιούργησαν ἀργότερα οἱ Ρωμαῖοι.

Ἡ Β Θράκη οὐσιαστικὰ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοπικῶν δυ-

---

1. Ἡ πόλη σώθηκε τὴν τελευταία στιγμὴ ἀπὸ ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ χάρη στὴν ἐπέμβαση τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Χαβρία (*Διοδ.* XV, 36).

2. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 68 κέ.

3. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 32.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ναστῶν κι ἔτσι στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἐπικρατοῦσε μιὰ πολὺ ἀνώμαλη πολιτικὴ κατάσταση ποὺ ἔθετε σὲ κίνδυνο ἀκόμη καὶ τὴν ὕπαρξη τῶν ἑλληνικῶν παραλιακῶν ἀποικιῶν[1]. Ἀλλὰ καὶ στὴ Ν Θράκη ἡ ὕπαρξη τοπικῶν δυναστῶν ἐγκυμονοῦσε σοβαροὺς κινδύνους, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς θρακικὲς ἐπαναστάσεις στὰ τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα[2]. Τὸ ἴδιο δείχνει ἐπίσης ἡ ταραχώδης κατάσταση ποὺ βρῆκε ὁ Λυσίμαχος[3] καὶ ἡ ὁποία ὀφειλόταν κυρίως στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Θράκη, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Φιλίππου Β' καὶ τὴ στροφὴ τῆς μακεδονικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς πρὸς τὴν Ἀνατολή, εἶχε παραμεληθεῖ. Ἂν μάλιστα δὲν εἶχε ἱδρυθεῖ τὸ βασίλειο τοῦ Λυσιμάχου, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι θὰ εἴχαμε βέβαιη ἐπανίδρυση τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου, γιατὶ ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη, ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων.

Σοβαρὸ ἐμπόδιο στὸν ἐξελληνισμὸ ὑπῆρξε ἐπίσης ἡ γαλατικὴ κατοχή[4], ἡ ὁποία, πρέπει νὰ εἶχε σοβαρὲς συνέπειες κυρίως στὴν οἰκονομία τῆς περιοχῆς ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τῶν Γαλατῶν[5]. Αὐτὸ τουλάχιστον φανερώνει ὁ μειωμένος ἀριθμὸς ἀπὸ θησαυροὺς νομισμάτων τῆς περιόδου αὐτῆς. Ἔτσι, σύμφωνα μὲ τὴ στατιστικὴ τοῦ G. Mihailov, ἀπὸ τὴν περίοδο 280-168 π.Χ. ἔχουμε πέντε μόνο θησαυροὺς ἀπέναντι στοὺς τριάντα ὀκτὼ τῆς περιόδου 350-280 π.Χ.[6] Ἀπεναντίας, διαφορετικὴ εἰκόνα παρουσιάζει ἡ Β Θράκη, ποὺ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴ σφαίρα τῆς γαλατικῆς ἐπιρροῆς. Ἐκεῖ ἀπὸ τὴν περίοδο 280-168 π.Χ. ἔχουμε δεκαεπτὰ θησαυροὺς ἀπέναντι στοὺς εἴκοσι ἕνα τῆς περιόδου 350-280 π.Χ.[7] Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ γαλατικὴ κατοχὴ εἶχε ὡς συνέπεια τὴ διακοπὴ τοῦ ἐμπορίου μὲ τὴν Προποντίδα καὶ τὸ Αἰγαῖο καὶ τὴ στροφὴ τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητας πρὸς τὰ βόρεια[8]. Νότια ἀπὸ τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου ἡ μόνη ἀποικία ποὺ βρισκόταν, ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψη, σὲ σχετικὰ καλύτερη μοίρα, ἦταν ἡ Μεσημβρία, ποὺ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐπισκίασε πραγματικὰ τὴν ἀντίπαλό της Ἀπολλωνία[9].

---

1. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 112.
2. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 33.
3. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 33.
4. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 34.
5. Βλ. *G. Mihailov*, La Thrace au IVe et IIIe siècles avant notre ère, *Athenaeum* 39(1961)42.
6. Ὅ.π., 42-43.
7. Ὅ.π., 42-43. Οἱ θησαυροὶ αὐτοὶ περιέχουν νομίσματα τῆς Μεσημβρίας, τοῦ Φιλίππου Β', Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου Γ', καθὼς καὶ ἀπομιμήσεις τους (θρακικὲς καὶ γαλατικές).
8. Ὅ.π., 43.
9. Ὅ.π., 43.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παρὰ τὰ ἐμπόδια ποὺ προκάλεσε ἡ γαλατικὴ κατοχή, δὲ στάθηκε ὡσο ἱκανή, ἐξαιτίας τῆς μικρῆς διάρκειάς της (60 περίπου χρόνια) καὶ τῆς ρῆς δημογραφικῆς δύναμης τῶν Γαλατῶν[1], νὰ σταματήσει ἐντελῶς τὸ ο τοῦ ἐξελληνισμοῦ ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ μόνο ἀνέκοψε τὸ γρήγορο ρυθμό του ἡ Ν Θράκη[2]. Ἐξάλλου οἱ ἴδιοι οἱ Γαλάτες εἶχαν ἀναπτύξει σχέσεις μὲ ὺς Ἕλληνες καὶ δέχτηκαν ἀρκετὲς ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις[3]. Ἐπίσης, οἱ Θρά-ς δυνάστες τῆς Ν Θράκης[4] δὲν ἔπαψαν, κάτω ἀπὸ τὴ γαλατικὴ πίεση, βρίσκονται σὲ ἀδιάκοπες σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ νὰ καλλιεργοῦν τιγαλατικὰ αἰσθήματα ἀνάμεσα στὸ θρακικὸ λαό, ποὺ τὸν προετοίμασαν σι γιὰ τὴ μεγάλη ἐπανάσταση τοῦ 218 π.Χ.[5]

2. *Ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ*

Παρὰ τὴ συνεχὴ ἐλάττωση τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴ δημογρα-κὴ ἐνίσχυση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου μὲ τὴν ἐγκατάσταση ἐποίκων ἀπὸ ὴν Ἀνατολή, ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ θρακικοῦ στοιχείου, ἰδίως στὴν ρορωμαϊκὴ ἐποχή, ἦταν ἀναμφισβήτητη. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἀριθμη-κὰ πληθυσμιακὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ οὔτε τῶν Θρακῶν οὔτε ῶν ἀποίκων, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθεῖ μὲ ἀκρίβεια τὸ μέγεθος τῆς δη-ογραφικῆς αὐτῆς ἀνισότητας, ἡ ὁποία στάθηκε σοβαρὸ ἐμπόδιο στὴν πρόο-ο τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Ὡστόσο, ἀπὸ ὁρισμένες ἐνδείξεις μποροῦμε νὰ σχημα-ίσουμε μιὰ ἰδέα γιὰ τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ θρακικοῦ στοιχείου.

Οἱ Θράκες, σύμφωνα μὲ τὸν Ἡρόδοτο, ἀποτελοῦσαν, τὸ πολυπληθέστε-

---

1. Ὁ *H. Danov*, Drevna Trakija, 445, ὑπολογίζει τὸ σύνολο τῶν Γαλατῶν σὲ ἑννιὰ χιλιάδες.

2. Βέβαια τὸ πλῆγμα ποὺ δέχτηκε ἡ Θράκη ἀπὸ τὴ γαλατικὴ κατοχὴ ἄφησε τὰ σημάδια του ὡς τὴ ρωμαϊκὴ ἀκόμη ἐποχή. Ὡστόσο, πιστεύω ὅτι ὑπερτιμοῦν ἐξαιρετικὰ τὶς πολιτιστικὲς συνέπειες τῆς γαλατικῆς κατοχῆς ὁ *H. Danov*, ὅ.π., 394 καὶ ὁ *G. Mihailov*, ὅ.π., 44, ἰδιαίτερα μάλιστα ὁ πρῶτος, ποὺ μιλᾶ γιὰ ἐκγαλατισμὸ τῆς Θράκης.

3. Πρβ. τὶς σχέσεις τους μὲ τοὺς Πτολεμαίους (βλ. *B. Niese*, Geschiche der griechischen und makedonischen Staaten, II, 138. *G. Mihailov*, ὅ.π., 39), τὴν παρουσία Ἑλλήνων συμβούλων στὴν αὐλὴ τῶν Γαλατῶν βασιλέων (*Πολυβ.* VIII, 22), καθὼς καὶ τὶς γαλατικὲς ἀπομιμήσεις ἑλληνικῶν νομισμάτων (*G. Mihailov*, ὅ.π., 43).

4. Γιὰ τὴν ὕπαρξη τοπικῶν Θρακῶν δυναστῶν μέσα στὸ γαλατικὸ βασίλειο βλ. *G. Mihailov*, ὅ.π., 40-41.— Παλιότεροι ἐρευνητὲς εἶχαν ὑποστηρίξει τὴν ἀβάσιμη ἄποψη ὅτι, παράλληλα μὲ τὸ γαλατικὸ βασίλειο, ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχει καὶ τὸ ὀδρυσικό, βλ. *J. Todorov*, Trakijskite care, 68. *A. Schmidt*, Abhandlungen zur alte Geschichte, 115. *G. Kacarov*, Keltite v stara Trakija i Makedonija, 69.

5. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 35.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρο ἔθνος, μετὰ τὸ Ἰνδικό[1]. Ἐνδεικτικὰ ἐξάλλου στοιχεῖα γιὰ τὴν πολυανθρωπία τους πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἡ μεγάλη ἐδαφικὴ ἔκταση τῆς χώρας τους, ποὺ ἐξέφραζε ἀνάλογη δημογραφικὴ δύναμη, καὶ τὸ ἔθιμο τῆς πολυγαμίας, ποὺ εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ὑψηλὴ ἀναπαραγωγικότητα κι ἐπομένως τὴν ὑψηλὴ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ[2]. Ὁ ἀριθμητικὸς καθορισμὸς τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι πολὺ δύσκολος, γιατὶ λείπουν οἱ ἄμεσες φιλολογικὲς μαρτυρίες. Ὡστόσο, μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει ὡς βάση δημογραφικῶν ὑπολογισμῶν ἡ στρατιωτικὴ δύναμη τοῦ Σιτάλκη, πού, σύμφωνα μὲ τὸ Θουκυδίδη, ἔφτανε τοὺς 100 χιλιάδες πεζοὺς καὶ 50 χιλιάδες ἱππεῖς[3]. Ἔτσι, ὑπολογίζεται ὅτι, στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, ἡ ὀδρυσικὴ Θράκη θὰ ἀριθμοῦσε 600 χιλιάδες κατοίκους, ἀφοῦ ὁ στρατολογημένος πληθυσμός ἑνὸς κράτους ἀποτελοῦσε, ὅπως εἶναι γνωστό, τὸ 1/4 τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ του[4]. Ἐξάλλου κι ἀπὸ τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα ποὺ δίνει ὁ Στράβων γιὰ τὴ στρατιωτικὴ δύναμη τῆς Θράκης (200 χιλιάδες πεζοὶ καὶ 15 χιλιάδες ἱππεῖς)[5] συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ κάτοικοί της θὰ ἔφταναν συνολικὰ τὸ ἕνα περίπου ἑκατομμύριο. Τὰ ἀριθμητικὰ δεδομένα ποὺ δίνουν ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Στράβων, μόλο ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἐντελῶς διαφορετικὲς χρονικὲς περιόδους, δὲ διαφέρουν πολὺ μεταξύ τους, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ὁ πρῶτος ἐννοεῖ τὴν ὀδρυσικὴ μόνο Θράκη, ἐνῶ ὁ δεύτερος ὁλόκληρη τὴ Θράκη. Ἔτσι, δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὶς ἀριθμητικὲς ἐνδείξεις τῶν ἀρχαίων πηγῶν ὁ A. Fol, ποὺ ἐκτιμᾶ τὸ συνολικὸ πληθυσμὸ ὁλόκληρης τῆς Θράκης σ' ἕνα περίπου ἑκατομμύριο[6]. Ὁ ἴδιος μάλιστα, ξεκινώντας ἀπὸ τὴ σωστὴ παρατήρηση ὅτι ὅλες οἱ περιοχὲς τῆς Θράκης δὲν εἶχαν τὴν ἴδια πληθυσμιακὴ πυκνότητα[7],

---

1. *Ἡροδ.* V, 3.

2. *Εὐστ.* Παρεκβ. εἰς Διον. 140: «Ὁ δὲ αὐτὸς (Ἀρριανὸς) λέγει ὅτι ἔθος ἦν τοῖς Θρᾳξὶ πολλὰς ἔχειν γυναῖκας, ὡς ἂν ἐκ πολλῶν πολλοὺς ἔχοιεν παῖδας».

3. *Θουκ.* II, 97, 3-4: «... πολλοὶ γὰρ τῶν αὐτονόμων Θρᾳκῶν ἀπαράκλητοι ἐφ' ἁρπαγὴν ἠκολούθουν (Σιτάλκην), ὥστε τὸ πᾶν πλῆθος λέγεται οὐκ ἔλασσον πέντε καὶ δέκα μυριάδων γενέσθαι· καὶ τούτου τὸ μὲν πλέον πεζὸν ἦν, τριτημόριον δὲ μάλιστα ἱππικόν».

4. Βλ. *K. J. Beloch,* Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt, Leipzig 1886, 213-215. Ὁ Beloch ὅμως ἐσφαλμένα ἀποδίνει τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ σὲ ὁλόκληρη τὴ Θράκη.

5. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 47(48): «... δύναται δὲ (ἡ Θρᾴκη) στέλλειν, καίπερ οὖσα περισσῶς ἐκπεπονημένη, μυρίους καὶ πεντακισχιλίους ἱππέας, πεζῶν δὲ καὶ εἴκοσι μυριάδας».

6. *A. Fol,* Demografska i socialna struktura na drevna Trakija prez I hiliadoletie pr. n.e., Sofija 1970, 121-126.

7. Κατὰ τὸν *A. Fol,* ὅ.π., 122, ἀπὸ ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς Θράκης πιὸ πυκνοκατοικημένη θὰ ἦταν ἡ περιοχὴ ἀνάμεσα στὴ Ροδόπη καὶ τὴν αἰγαιακὴ παραλία. Ἀντίθετα οἱ

πολογίζει ὅτι ἀπὸ τὸ ἕνα ἑκατομμύριο τῶν Θρακῶν οἱ 200 περίπου χιλιάδες (δηλ. τὸ 22,5%) κατοικοῦσαν στὴν περιοχὴ Β τοῦ Αἵμου καὶ οἱ 700 περίπου χιλιάδες (δηλ. τὸ 77,5%) στὴν περιοχὴ Ν τοῦ Αἵμου[1].

Γιὰ τὸ μέγεθος τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ δὲν ὑπάρχει ἡ παραμικρὴ ἔνδειξη κι ἔτσι μόνο ὑποθέσεις μποροῦμε νὰ κάνουμε. Ἡ αὔξησή του πάντως σὲ 3,5 ἑκατομμύρια ποὺ προτείνει ὁ V. Beševliev, μὲ βάση κυρίως τὴ φυσική του κίνηση[2], εἶναι μᾶλλον ὑπερβολική. Δίκιο πρέπει νὰ ἔχει ὁ A. Fol, ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ θρακικὸς πληθυσμὸς θὰ ἦταν ἀριθμητικὰ ὁ ἴδιος τόσο στὴν ἀρχαία ὅσο καὶ στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή[3]. Κι αὐτό, γιατὶ ἡ φυσικὴ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ ὑπολογίζει ὁ V. Beševliev, θὰ εἶχε ἰσορροπηθεῖ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ τὶς ἀποδημίες τῶν Θρακῶν[4]. Ἐξάλλου, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, πρέπει νὰ εἶχε σταματήσει, ἀπὸ βιολογικὴ ἄποψη, ἡ μεγάλη δημογραφικὴ αὔξηση, γιατὶ τὸ ἔθιμο τῆς πολυγαμίας, ποὺ βοήθησε παλιότερα στὴ φυσικὴ αὐτὴ αὔξηση, σχεδὸν ἐξαφανίστηκε ἢ περιορίστηκε πάρα πολύ.

Τὴν ἴδια ἔλλειψη στοιχείων ἀντιμετωπίζουμε ἐπίσης στὴ δημογραφικὴ ἔρευνα τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπολογιστεῖ ὁ συνολικὸς πληθυσμός τους. Ὡστόσο, μὲ βάση ὁρισμένες ἐνδείξεις, ὅπως εἶναι ἡ στρατιωτικὴ δύναμη καὶ ἡ ἔκταση τοῦ περιβόλου τῶν τειχῶν, τῶν ἐρειπίων, τῶν νεκροπόλεων καὶ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τους, μπορεῖ κανεὶς νὰ σχηματίσει μιὰ ἰδέα γιὰ τὴ δημογραφικὴ κατάσταση μερικῶν ἀποικιῶν[5] καὶ νὰ ἀντιληφτεῖ κυρίως τὴν ὀλιγανθρωπία τῶν ἀποίκων σὲ σύγκριση μὲ τὸν πολυπληθὴ ντόπιο πληθυσμό.

βόρειες καὶ βορειοδυτικὲς περιοχές, ποὺ βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ὀδρυσικοῦ βασιλείου ἦταν οἱ πιὸ ἀραιοκατοικημένες, ὅπως τουλάχιστον φαίνεται κι ἀπὸ τὶς στρατολογίες στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή.

1. *A. Fol*, ὅ.π., 125-126.

2. *V. Beševliev*, Proučvanija vârhu ličnite imena u Trakite, Sofija 1965, 51.

3. *A. Fol*, ὅ.π., 245, σημ. 101. Πρβ. καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τόσο ὁ Θουκυδίδης ὅσο καὶ ὁ Στράβων, παρὰ τὴ χρονικὴ ἀπόσταση τῶν πέντε περίπου αἰώνων ποὺ τοὺς χωρίζει, ἀναφέρουν τὴν ἴδια σχεδὸν στρατιωτικὴ δύναμη.

4. Πρβ. τὸ *Στράβωνα*, VII, ἀποσπ. 47 (48), ποὺ σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὅτι στὴν ἐποχή του ἡ Θράκη ἦταν, ἀπὸ δημογραφικὴ ἄποψη «περισσῶς ἐκπεπονημένη». Ἐπίσης βλ. πιὸ πάνω, σ. 95, κέ. γιὰ τὶς ἀποδημίες τῶν Θρακῶν.

5. Δυστυχῶς δὲν μποροῦμε νὰ στηριχτοῦμε γιὰ τοὺς δημογραφικοὺς ὑπολογισμοὺς στὴ μέθοδο, ποὺ ἐφαρμόζει ὁ *E. Cavaignac*, Études sur l'histoire financière d'Athènes au Ve siècle, Paris 1908, passim καὶ Histoire de l'Antiquité, II. Athènes (480-430), Paris 1913, passim, μὲ βάση τὸ φόρο ποὺ πλήρωνε στὸ συμμαχικὸ ταμεῖο κάθε πόλη - μέλος τῆς Ἀττικοδηλιακῆς συμμαχίας. Κι αὐτό, γιατὶ δὲν ἔχει λυθεῖ ἀκόμη ὁριστικὰ τὸ πρόβλημα ποὺ ἀφορᾶ τὰ κριτήρια φορολογίας τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἔτσι,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τὰ μεγαλύτερα πληθυσμιακὰ κέντρα τῶν ἀποίκων ἦταν ἡ Ἀμφίπολη, τὰ Ἄβδηρα, ἡ Μαρώνεια, τὸ Βυζάντιο, ἡ Πέρινθος καὶ ἡ Θάσος, ποὺ ὁ συνολικὸς ὡστόσο ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τους θὰ ἔφτανε σὲ μερικὲς μόνο δεκάδες χιλιάδες, ποὺ ἀνάμεσά τους θὰ πρέπει νὰ ὑπολογιστοῦν καὶ οἱ Θράκες, ποὺ ἦταν ἐγκαταστημένοι στὰ ἀστικὰ αὐτὰ κέντρα κυρίως ὡς δοῦλοι[1]. Τὸ μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἀμφίπολης φαίνεται ἀπὸ τὴν ἔκταση τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν νεκροπόλεών της[2], καθὼς κι ἀπὸ τὴν ὕπαρξη ἑνὸς πυκνοκατοικημένου προάστειου ἀπὸ τὴν πρώιμη ἀκόμη περίοδο τῆς ἱστορίας της[3]. Γιὰ

ὁ E. Cavaignac ὑποθέτει ὅτι ὁ συμμαχικὸς φόρος καθοριζόταν μὲ βάση τὴ δημογραφικὴ δύναμη τῆς πόλης-μέλους (1,5 δρχ. κατὰ κεφαλή). Ἀντίθετα, ὁ *St. Casson*, Macedonia, Thrace and Illyria, 94, πιστεύει ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ φόρου γινόταν μὲ βάση τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς πόλης-μέλους. Ἡ θέση τοῦ Casson ἐνισχύεται κι ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα ἑνὸς λόγου τοῦ Ἀντιφῶντος (Περὶ τοῦ Σαμοθρᾳκῶν φόρου, ἀποσπ. 50), τὸν ὁποῖο εἶχε γράψει ὁ ρήτορας γιὰ λογαριασμὸ τῆς σαμοθρακικῆς πρεσβείας, ποὺ εἶχε σταλεῖ στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ ζητήσει μείωση τοῦ φόρου (βλ. *P. Perdrizet*, Le Σαμοθρακικὸς d' Antiphon et la Périée samothracienne, *REG* 22(1909)33-41). Ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ πληροφορούμαστε ὅτι ἡ πρεσβεία, γιὰ νὰ πείσει τοὺς Ἀθηναίους, τόνισε τὴ φτώχεια κι ὄχι τὴν ὀλιγανθρωπία τοῦ νησιοῦ: «Ἡ <μὲν> γὰρ νῆσος, ἣν ἔχομεν, δῆλη μὲν καὶ πόρρωθεν <ὅτι> ἐστὶν ὑψηλὴ καὶ τραχεῖα· καὶ τὰ μὲν χρήσιμα καὶ ἐργάσιμα μικρὰ αὐτῆς ἐστι, τὰ δ' ἀργὰ πολλά, μικρᾶς αὐτῆς οὔσης». Πάντως, κατὰ τὴ γνώμη μου, γιὰ τὴ φορολογία, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δημογραφικὰ ἢ οἰκονομικὰ κριτήρια, ἀρκετὲς φορὲς θὰ πρέπει νὰ ὑπεισέρχονταν καὶ λόγοι πολιτικῆς σκοπιμότητας. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν περίπτωση τῆς Νεάπολης, ποὺ πλήρωνε στὸ συμμαχικὸ ταμεῖο χίλιες μόνο δραχμές. Τὸ μικρὸ αὐτὸ ποσὸ φόρου δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει οὔτε ὅτι ἡ πόλη εἶχε, σύμφωνα μὲ τὴ μέθοδο τοῦ E. Cavaignac, 666 μόνο κατοίκους (1000: 1, 5 = 666) οὔτε ὅτι οἱ οἰκονομικοί της πόροι ἦταν τόσο χαμηλοί, ἐφόσον πλήρωνε τὸ ἴδιο ποσὸ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἵδρυση τῆς Ἀμφίπολης, δηλαδὴ τότε ποὺ ἦταν τὸ μοναδικὸ σὲ κίνηση λιμάνι τῆς περιοχῆς. Ἀπεναντίας, πιστεύω ὅτι ἡ Νεάπολη ὀφειλε τὸ μειωμένο φόρο της στὴν εὔνοια τῶν Ἀθηναίων, ἐπειδὴ τοὺς εἶχε προσφέρει τὴ βοήθειά της στὸν πόλεμό τους μὲ τοὺς Θασίους. Ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐξάλλου ἐνισχύεται κι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ 407 π.Χ. οἱ Ἀθηναῖοι οὐσιαστικὰ καταργοῦν τὸ φόρο τῶν Νεαπολιτῶν σὲ ἔνδειξη εὐγνωμοσύνης, γιατὶ οἱ τελευταῖοι τοὺς εἶχαν δανείσει ἕνα ποσὸ ἀπὸ τὰ ἔσοδα τοῦ λιμανιοῦ τους· πρβ. τὸ τιμητικὸ ψήφισμα (*R. Meiggs - D. Lewis*, A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth century B.C., Oxford 1969, 271, ἀρ. 89), ὅπου γίνεται λόγος γιὰ μεταβίβαση τοῦ φόρου στὴν Παρθένο τῆς Νεάπολης, πρᾶγμα ποὺ σήμαινε οὐσιαστικὰ τὴν κατάργησή του (*Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις, 23). Ἀντίθετα, ὁ ὑπερβολικὸς φόρος τῶν 27 ταλάντων, ποὺ εἶχε ἐπιβληθεῖ στοὺς Θασίους, μετὰ τὴν ἀπόδοση τῆς Περαίας τους, εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὀφειλόταν στὴν ἀθηναϊκὴ πολιτική, ποὺ ἀπέβλεπε στὸν οἰκονομικὸ μαρασμὸ τῆς ἀντιπάλου Θάσου.

1. Γιὰ τὸ θρακικὸ αὐτὸ πληθυσμό, ποὺ ἡ ἀριθμητική του ἀναλογία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκτιμηθεῖ, βλ. πιὸ πάνω, σ. 115.

2. *Δ. Λαζαρίδη*, Ἀμφίπολις καὶ Ἄργιλος (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1972, 20.

3. *Θουκ.* IV, 103. *Διοδ.* XII, 68.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ν ἀριθμητικὸ καθορισμὸ τοῦ πληθυσμοῦ της μποροῦμε νὰ στηριχτοῦμε στὴν ληροφορία τοῦ Θουκυδίδη ὅτι τὸ 422 π.Χ. εἶχε συγκεντρωθεῖ μέσα στὴν ὅλη στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ 2300 Ἕλληνες ὁπλίτες καὶ ἱππεῖς[1]. Ἂν πάλυμε λοιπὸν ὑπόψη μας ὅτι ἀπὸ αὐτοὺς οἱ 1200 ὁπλίτες καὶ 300 ἱππεῖς (Ἀηναῖοι, Ἴμβριοι καὶ Λήμνιοι) ἀνῆκαν στὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα τοῦ Κλέωος, οἱ ὑπόλοιποι 800 ἄντρες θὰ ἀποτελοῦσαν τὸ στρατὸ τῶν Ἀμφιπολιτῶν. Οἱ ὀκτακόσιοι αὐτοὶ μάχιμοι ἄντρες θὰ ἀντιστοιχοῦσαν σὲ 3,5 χιλιάδες περίου ἐλεύθερους πολίτες ἡλικίας πάνω ἀπὸ 18 χρόνων καὶ σ' ἕνα συνολικὸ ἀριθμὸ ἀπὸ 12,5-13,5 χιλιάδες ἐλεύθερους πολίτες, μαζὶ μὲ τοὺς ἡλικιωμένους καὶ τὰ γυναικόπαιδα. Στὸν 4ο π.Χ. αἰώνα ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀμφίπολης σημείωσε σημαντικὴ αὔξηση μὲ τὴν ἐγκατάσταση Χαλκιδέων ἀποίκων[2], καθὼς καὶ Μακεδόνων, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς πόλης ἀπὸ τὸ Φίλιππο Β'. Ἡ μεγάλη ἔκταση τῆς ἑλληνιστικῆς νεκρόπολης δείχνει καθαρὰ τὴ δημογραφική της ἀνάπτυξη κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή. Τέλος, τὸ γεγονὸς ὅτι, ἀπὸ τὰ τέλη ἀκόμη τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, παύει νὰ μνημονεύεται στὶς πηγὲς ἡ γειτονικὴ Ἀργιλος, προκαλεῖ τὴν ὑποψία ὅτι ἡ πόλη αὐτὴ εἶχε παρακμάσει καὶ ὁ πληθυσμός της θὰ ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀμφίπολη. Ἔτσι, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη καὶ ἡ φυσικὴ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, θὰ πρέπει στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἡ Ἀμφίπολη νὰ ἀριθμοῦσε γύρω στοὺς 15-20 χιλιάδες κατοίκους.

Παρόμοιο ἀριθμητικὰ πληθυσμὸ θὰ εἶχε καὶ ἡ ἀποικία τῶν Ἀβδήρων, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐκτεταμένη ἀγροτικὴ περιοχή της καὶ τὸν ἐκτεταμένο περίβολο τῶν τειχῶν της[3]. Ἐξάλλου γιὰ τὸ μέγεθος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐνδεικτικὸ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν ἀποίκισή της εἶχε πάρει μέρος ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Τέω[4], ποὺ, ἀπὸ δημογραφικὴ ἄποψη, ἦταν μιὰ μέση πόλη τοῦ Πανιωνίου[5]. Τὴν ἴδια ἀριθμητικὴ δύναμη περίπου θὰ εἶχε ἐπίσης ὁ πλη-

---

1. *Θουκ.* V, 6.

2. *Ἀριστοτ.* Πολ. V, 1303 β. 1306 α.

3. Βλ. *W. Regel,* *AM* 12(1887)161 κέ. *K. Beloch,* Die Bevölkerung, 214. *ΑΔ* 20(1966)359 κέ.— Γιὰ τὴν πολυανθρωπία της πρβ. καὶ *Διόδωρο* (XIII, 72), ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ὡς «πόλιν ἐν ταῖς δυνατωτάταις οὔσαν τότε τῶν ἐπὶ Θρᾴκης».— Ὁ *Δ. Λαζαρίδης,* Ἄβδηρα καὶ Δίκαια (πολυγραφ. 34, ὑπολογίζει τοὺς κατοίκους τῆς πόλης, στὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς της, σὲ 22 χιλιάδες περίπου, κρίνοντας ἀπὸ τὴν ἔκταση τῶν 110-112 ἑκταρίων ποὺ περικλείουν τὰ τείχη τους καὶ ὑποθέτοντας ὅτι σὲ κάθε ἑκτάριο ζοῦσαν 200 ἄνθρωποι.

4. *Ἡρόδ.* I, 168: «... ἐσβάντες πάντες ἐς τὰ πλοῖα οἴχοντο πλέοντες ἐπὶ τῆς Θρηϊκης καὶ ἐνταῦθα ἔκτισαν πόλιν Ἄβδηρα...».— Ὁ πληθυσμὸς τῆς Μαρώνειας δὲ θὰ ἐλαττώθηκε πολὺ κι ὅταν ἀκόμη ἀργότερα ἀρκετοὶ Τήιοι εἶχαν ἐπιστρέψει στὴν πατρίδα τους, βλ. *C. Scheffler,* De rebus Teiorum, Lipsiae 1882, 14. *W. Ruge,* Τέως, *RE* IX, 545 κέ.

5. *Δ. Λαζαρίδη,* Ἄβδηρα καὶ Δίκαια (πολυγραφ.), 14.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θυσμὸς τῆς Μαρώνειας, ὅπως δείχνει ἡ μεγάλη ἔκταση (424 ἑκτάρια) τῶν τειχῶν της[1]. Ἀκόμη, ἀπὸ τὴ μεγάλη ἔκταση τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς τους[2] φαίνεται ὅτι παρόμοιο μέγεθος θὰ εἶχε καὶ ὁ πληθυσμὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Περίνθου. Τέλος, ἡ Θάσος, μόλο ποὺ στὴν ἀποίκισή της εἶχαν πάρει μέρος χίλιοι μόνο ἄποικοι[3], ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀπέκτησε, μὲ τοὺς μικτοὺς γάμους, ἕναν ἐξελληνισμένο πληθυσμό, ποὺ θὰ ἔφτανε, ὅπως δείχνει ἡ μεγάλη ἔκταση τῶν τειχῶν της[4], τὸ μέγεθος τῶν προηγούμενων ἀποικιῶν[5].

Τοὺς ὑπόλοιπους οἰκισμοὺς τῶν ἀποίκων θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τοὺς διακρίνει, ἀπὸ οἰκιστικὴ καὶ δημογραφικὴ ἄποψη, σὲ δυὸ κατηγορίες: 1) σὲ οἰκισμοὺς ποὺ ἀριθμοῦσαν γύρω στοὺς πέντε χιλιάδες κατοίκους καὶ ἑπομένως θὰ μποροῦσαν νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς πόλεις καὶ 2) σὲ μικροὺς οἰκισμοὺς μὲ χίλιους περίπου κατοίκους, ποὺ ἦταν ἁπλοὶ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ (ἐμπόρια ἢ κῶμες). Μὲ βάση τὴν ἔκταση τῶν ἐρειπίων καὶ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τους, στὴν πρώτη κατηγορία θὰ πρέπει νὰ καταταχτοῦν ἡ Αἶνος, ἡ Σαμοθράκη[6], ἡ Σηλυμβρία, ἡ Ἀπολλωνία ἡ Ποντική[7], ἡ Μεσημβρία ἡ Ποντική, ἡ Ὀδησσός, ἡ Κάλλατις, ἡ Τόμις καὶ ἡ Ἱστρία. Στὴ δεύτερη κατηγορία ἀνήκουν ὅλες οἱ ὑπόλοιπες ἀποικίες καὶ κληρουχίες, ὅπως ἡ Ἠιών, ἡ Δίκαια, ἡ Ὀρθαγορία, ἡ Ἀλωπεκόνησος, ἡ Ἐλαιοῦς, ἡ Τυρόδιζα, τὸ Διδυμότειχον, τὸ Δαυνιότειχον, ὁ Εὐρύμαχος(;) καὶ οἱ ἄλλες ἀποικίες τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου.

---

1. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Μαρώνεια καὶ Ὀρθαγορία (πολυγραφ.), Ἀθῆναι, 14.— Ὁ *E. Cavaignac*, Histoire de l'Antiquité, II, 16 καὶ χάρτη, κατατάσσει τὴ Μαρώνεια στὴν κατηγορία τῶν πόλεων μὲ πληθυσμὸ γύρω στοὺς ὀκτὼ χιλιάδες κατοίκους.

2. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 64-65.

3. *Monumentum Archilochi*, IV, A, 1, 23. *Archilochus*, Elegy and Iambus, II, f. 59.

4. Βλ. *J. Pouilloux*, Thasos, 27, 34.

5. Πρβ. *G. Perrot*, Mémoire sur l'Ile de Thasos, Paris 1864, 66, ὁ ὁποῖος ὑποθέτει ὅτι ὁ πληθυσμὸς τοῦ νησιοῦ στὴν κλασικὴ ἐποχὴ θὰ ἔφτανε τοὺς 60-80 χιλιάδες κατοίκους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 20 χιλιάδες θὰ ζοῦσαν στὴν πόλη. Ὁ *E. Cavaignac*, Histoire de l'Antiquité, II, 18 καὶ χάρτη, κατατάσσει τὴ Θάσο ἀνάμεσα στὶς πόλεις μὲ 8-40 χιλιάδες κατοίκους. Τέλος, ὁ *A. Bon*, Les ruines antiques dans l'Ile de Thasos, *BCH* 54(1930)147, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ νησὶ στὴν ἀρχαιότητα εἶχε τρεῖς ἢ τέσσερις φορὲς περισσότερο πληθυσμὸ ἀπὸ τὸ σημερινό, δηλαδὴ γύρω στοὺς 45-60 χιλιάδες κατοίκους.

6. Ὁ *Δ. Λαζαρίδης*, Σαμοθράκη καὶ ἡ Περαία της, Ἀθῆναι 1971, 22, ὑπολογίζει τὸν πληθυσμό της σὲ ὀκτὼ χιλιάδες περίπου κατοίκους.

7. Ὁ *H. Danov*, Drevna Trakija, 293, πιστεύει ὅτι ἡ πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὶς ἀποικίες τῆς ποντικῆς παραλίας, ἡ Ἀπολλωνία, στὴ μεγάλη ἀκμή της εἶχε περισσότερους ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες ἐλεύθερους πολίτες, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ τὸν ἐξαρτώμενο θρακικὸ πληθυσμό. Ὁ ἴδιος, ὅ.π., 293, σημ. 76, προτείνει γιὰ τὸν ἐλεύθερο πληθυσμὸ τῆς Καλλάτιδος (στὰ τέλη τοῦ 3ου π.Χ. αἰώνα) ἕναν ἀριθμὸ ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες κατοίκους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ δημογραφικὴ δύναμη τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Θράκης ἐνισχύ-
ηκε ἀριθμητικά, μετὰ τὴ μακεδονικὴ κατάκτηση, μὲ τὴν ἵδρυση μιᾶς σει-
ᾶς ἀποικιῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες πιὸ πολυάνθρωπες ἦταν οἱ Φίλιπποι καὶ ἡ Φι-
ιππούπολη, ὅπως δείχνει ἡ ἔκταση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τους[1]. Ἐπί-
ης, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ἐνισχύθηκε ἀρκετὰ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς μὲ
ην ἄφιξη Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισμένων ἐποίκων ἀπὸ τὴν Ἀνατολή[2].

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἔνδειξη γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὴν ἀριθμη-
κὴ σπουδαιότητα τῆς ἑλληνικῆς διείσδυσης στὴ Θράκη, μετὰ τὴ μακεδο-
κὴ κατάκτηση κι ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας. Ὡστόσο, πι-
τεύουμε ὅτι τὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο, παρὰ τὴ δημογραφική του αὔξηση, δὲν
καψε, σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἀρχαιότητας, νὰ ὑστερεῖ ἀριθμητικὰ ἀπέναντι
τὸν πολυάριθμο ντόπιο πληθυσμό.

Ἡ ἐγκατάσταση ρωμαϊκοῦ καὶ ἐκρωμαϊσμένου πληθυσμοῦ στὴ Θράκη

Τὸ κυριότερο ἐμπόδιο στὸν ἐξελληνισμὸ ὑπῆρξε ἡ ἐγκατάσταση στὴ
Θράκη ρωμαϊκοῦ καὶ ἐκρωμαϊσμένου πληθυσμοῦ, ποὺ ἦταν συνέπεια τοῦ ρω-
αϊκοῦ ἀποικισμοῦ καὶ τῆς μόνιμης στρατοπέδευσης ρωμαϊκῶν λεγεώνων. Ὁ
ποικισμὸς δημιούργησε δυσχέρειες στὸν ἐξελληνισμὸ τῆς Ν Θράκης, ὅπου
ίχαν ἱδρυθεῖ οἱ τρεῖς ρωμαϊκὲς ἀποικίες (Apri, Deultum καὶ Philippi).
βέβαια οἱ δυὸ πρῶτες ἀποικίες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν μικρὲς καὶ ἀσήμαντες,
ίχαν ἱδρυθεῖ σὲ μεταγενέστερη ἐποχὴ (ἐπὶ Φλαβίων) καὶ σὲ περιοχές, ὅπου
ἐξελληνισμὸς εἶχε ἤδη κάνει μεγάλη πρόοδο καὶ ἔτσι ἦταν δύσκολο νὰ μετα-
βληθοῦν σὲ ἑστίες ἐκρωμαϊσμοῦ.

Ἀντίθετα, ἡ ἀποικία τῶν Φιλίππων δημιούργησε σοβαρὰ ἐμπόδια στὸν
ξελληνισμὸ καὶ εἶχε γίνει ἐπικίνδυνη ἑστία ἐκρωμαϊσμοῦ, γιατὶ εἶχε ἱδρυ-
θεῖ σὲ πολὺ πρώιμη ἐποχὴ (42 π.Χ.) καὶ ἐπιπλέον εἶχε κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχό
της μιὰ πολὺ ἐκτεταμένη ἀγροτικὴ περιοχή, ποὺ περιλάμβανε ὁλόκληρη τὴν
πεδιάδα τῶν Φιλίππων, ἕνα τμῆμα τῆς κοιλάδας τῆς Πιερίδος κι ἕνα τμῆμα
τῆς κοιλάδας τοῦ Στρυμόνα[3]. Ἡ ἵδρυση τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἀνέκοψε τὴν
πρόοδο τοῦ ἐξελληνισμοῦ στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στοὺς ποταμοὺς Στρυμόνα
καὶ Νέστο, ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς Ἀμφίπολης καὶ τῆς
Θάσου. Ἐπίσης, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ἐκρωμαϊσμὸ ἑνὸς μέρους ἀπὸ τὸ
θρακικὸ πληθυσμὸ ποὺ ζοῦσε κυρίως στὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων. Ὡστόσο,

---

1. Βλ. πιὸ πάνω, σσ. 68-70. Σχετικὰ μὲ τοὺς Φιλίππους πρβ. καὶ *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 41: «Οἱ δὲ Φίλιπποι Κρηνίδες ἐκαλοῦντο πρότερον κατοικία μικρά ...».
2. Βλ. πιὸ πάνω, σσ. 92 κέ.
3. Γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία, 80-82.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παρὰ τὴν ἀφομοιωτικὴ ἰσχὺ τοῦ ρωμαϊκοῦ στοιχείου, ἡ κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε ἦταν παροδική. Ἤδη ἀπὸ τὸν 3ο μ.Χ. αἰώνα ὁ ἑλληνισμὸς κερδίζει ἔδαφος ἀκόμη καὶ μέσα στὴν ἴδια τὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία, μὲ ἀποτέλεσμα, ὡς τὰ τέλη τοῦ ἑπόμενου αἰώνα, νὰ ἐξελληνιστοῦν τελικὰ ὄχι μόνο οἱ ἐκρωμαϊσμένοι ἢ ἡμιεκρωμαϊσμένοι Θράκες ἀλλὰ κι αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ρωμαῖοι ἄποικοι. Ἔτσι, ἡ ἵδρυση τῆς ἀποικίας αὐτῆς ὑπῆρξε ἁπλῶς ἀναστατικὸς παράγοντας γιὰ τὸν ἐξελληνισμὸ τῆς περιοχῆς της.

Διαφορετικὴ κατάσταση ἐπικρατοῦσε στὴν παραδουνάβια ζώνη τῆς Θράκης, ὅπου οἱ στρατιωτικὲς ἀνάγκες εἶχαν ἐπιβάλει τὴ δημιουργία ἑνὸς *limes* κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη[1], ποὺ γιὰ τὴ φρούρησή του ἦταν ἀναγκαία ἡ μόνιμη παρουσία ἰσχυρῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἡ δυναμικὴ στρατιωτικὴ παρουσία τῶν Ρωμαίων βόρεια ἀπὸ τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου, ποὺ εἶχε ὡς συνέπεια νὰ δημιουργηθοῦν πολλὲς ἑστίες ἐκρωμαϊσμοῦ, παρατηρεῖται κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δομιτιανοῦ. Ὁ αὐτοκράτορας αὐτός, μὲ τὴ στρατιωτικὴ ἀναδιοργάνωση τῆς Κάτω Μοισίας (τὸ 86 μ.Χ.), ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ἐνίσχυση τοῦ *limes*, ἔθεσε στὴ διάθεση τοῦ διοικητῆ τῆς ἐπαρχίας ἰσχυρὴ στρατιωτικὴ δύναμη ἀπὸ λεγεῶνες, ἐπικουρικὰ στρατεύματα (auxilia) καὶ ναυτικό.

Ἀπὸ τὸ 86 μ.Χ. ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητας στὴν Κάτω Μοισία στρατοπέδευαν οἱ ἑξῆς λεγεῶνες[2]:

---

1. Γιὰ τὸ *limes* τοῦ Κάτω Δούναβη βλ. *A. Frova*, The Danubian Limes in Bulgaria and Excavation at Oescus, *CRFS* 1949, 23-30. *D. M. Pippidi*, Ti. Plautius Aelianus şi frontiera Dunarii de jos în sec. I e.n., *SCIV* 6(1955)355-383. *Gr. Florescu*, Einige neue Beobachtungen über den Donaulimes entlag der Dobrudscha, *Dacia* 1(1957)237-244. *V. Velkov*, Der römische Limes in Bulgarien während der Spätantike, *SC* 3(1961)241-249· τοῦ *ἰδίου*, Aus der Geschichte des Limes an der unteren Donau am Ende des 1. Jahrhunderts u. Z., *VDI* 1961, 2, 69-82. *D. Krândžalov*, Les problèmes du Limes romain au Bas-Danube dans les provinces Moesia et Dacia, *NBG.AIV* 1965, 243-258. *E. Condurachi*, Neue Probleme und Ergebnisse der Limesforschung in Scythia Minor, *SMR* 1967, 162-174· τοῦ *ἰδίου*, Les conditions politiques du Bas-Danube et l'organisation du Limes romain, *CRFS* 1967, 156-165. *B. Gerov*, Epigraphische Beiträge zur Geschichte des mösischen Limes in vorclaudischer Zeit, *AAASH* 15(1967)87-105. *T. Ivanov*, Archäologische Untersuchungen des römischen und frühbyzantinischen Limes an der unteren Donau in Bulgarien, *CRFS* 1969· τοῦ *ἰδίου*, Die letzten Ausgrabungen der römischen und frühbyzantinischen Donau - Limes in der VR Bulgarien. *Actes du IXe CIEFR*, 55-69. *I. Barnea - Gh. Ştefan*, Le Limes Scythicus des origines à la fin de l'antiquité, *Actes du IXe CIEFR*, 15-25. *E. Doruţiu - Boilă*, Troesmis und die Organisierung des skythischen Limes in der frühen Kaiserzeit, *Actes du IXe CIEFR*, 89-94. *H. Gajewska*, Topographie des fortifications romaines en Dobrudja, Breslau 1974.

2. Γιὰ τὶς λεγεῶνες τῆς Κάτω Μοισίας βλ. *F. Mitrescu*, Istoric legiunei I Italică

86-101 μ.Χ.: I Italica καὶ V Macedonica
101-167/8 μ.Χ.: I Italica, V Macedonica καὶ XI Claudia
167/8-275 μ.Χ.: I Italica καὶ XI Claudia
275-284 μ.Χ.: I Italica καὶ XI Claudia
Ἐποχὴ Διοκλητιανοῦ: I Italica, XI Claudia, I Jovia καὶ II Herculia. Τὸ κεντρικὸ στρατόπεδο καὶ στρατηγεῖο τῆς λεγεώνας I Italica βρισκόταν στὶς Novae, ἐνῶ τμήματά της στρατοπέδευαν στὸ Tropaeum Traiani, στὴ Sexaginta Prista, στὸν Almus καὶ στὴ Montana. Τὸ κεντρικὸ στρατόπεδο τῆς λεγεώνας XI Claudia βρισκόταν στὸ Durostorum. Ἡ λεγεώνα V Macedonica στὴν ἀρχὴ εἶχε τὸ στρατόπεδό της στὴν Oescus κι ἔπειτα στὴν Troesmis. Τέλος, ἡ λεγεώνα I Jovia στρατοπέδευε στὸ Noviodunum καὶ ἡ II Herculia στὴν Troesmis.

Ἀπὸ τὰ ἐπικουρικὰ στρατιωτικὰ σώματα, ποὺ στρατοπέδευαν μόνιμα στὴν Κάτω Μοισία ἢ εἶχαν ἀποσπαστεῖ γιὰ κάποιο χρονικὸ διάστημα στὴν ἐπαρχία αὐτή, εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς[1]:

alae: II Aravacorum, I Asturum, Augusta, I Vespasiana Dardanorum (Arrubium)[2], I Flavia ..., I Flavia Gaetulorum (Salsovia), I Gallorum Atectorigiana (ἴσως στὴν Appiaria), I Claudia Gallorum, I Gallorum et Pannoniorum (πιθανῶς στὴν Troesmis), Hispanorum..., II Hispanorum et Aravacorum (Carsium), I Pannoniorum.

şi a oraşului Novae, Bucarest 1889. *F. Beuchel,* De legione Romanorum I Italica, Lipsiae 1903. *B. Filow,* Die Legionen der Provinz Moesia von Augustus bis auf Diokletian, Leipzig 1906. *H. van de Weerd,* Étude historique sur trois légions romaines du Bas-Danube (Ve Macedonica, XIe Claudia, I^e^ Italica), Louvain/Paris, 1907. *R. Syme,* Rhine and Danube Legions under Domitian, *JRS* 18(1928)41-55. *H. Nesselhauf,* Die Legionen Moesiens unter Claudius und Nero, *Laureae Aquincenses memoriae Valentini Kuzsinszky dicatae,* II, 1941, 40-49. *B. Gerov,* Romanizmât meždu Dunava i Balkana ot Hadrian do Konstantin Veliki, I, *GSU-FF* 47(1950/52)36-55. *E. Doruțiu - Boilă,* Teritoriul militar al legiunii V Macedonica la Dunărea de jos, *SCIV* 23(1972)45-62.

1. Σχετικὰ μὲ αὐτὰ βλ. *W. Wagner,* Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in den Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus, Berlin 1938, passim. *K. Kraft,* Zur Rekrutierung der Alen und Kohorten am Rhein und Donau, Bern 1951, passim. *B. Gerov,* ὅ.π., 55-61. *A. Radnóti,* Zur Dislokation der Auxiliartruppen in den Donauprovinzen, *LS* 1957, 134-151. *M. Mirković,* Die Auxiliartruppen in Moesien unter den Flaviern, *ES* 5(1968)177-183. *J. Beneš,* Die römischen Auxiliarformationen in unteren Donauraum, *SPFB* 19(1970)159-210. *A. Aricescu,* Auxilia Limitis Scythici, *Actes du IXe CIEFR,* 117-122.

2. Μέσα σὲ παρένθεση ὁ τόπος, ὅπου στρατοπέδευε ἡ ala.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

cohortes: II Aurelia nova milliaria equitata civium Romanorum, II Flavia Bessorum, II Bracaraugustanorum, II Flavia Brittonum equitata (Sexaginta Prista), I Chalcidenorum, II Chalcidenorum sagittariorum, I Cilicum milliaria sagittariorum (castellum Cilicum — νότια ἀπὸ τὸ Tropaeum Traiani), I Cisipadensium, I Claudia equitata, III collecta (civium Romanorum) (municipium Montanensium), I Flavia Commagenorum, IV Cypria civium Romanorum, gemina Dacorum Gordiana milliaria, I Vespasiana Dardanorum, II Gallorum, IV Gallorum equita, VII Gallorum, I Germanorum civium Romanorum (Capidava), I Hispanorum veterana, I Lepidiana equitata, II Lucensium (Abrittus), I Lusitanorum Cyrenaica (πιθανῶς στὸ castellum Cius), II Mattiacorum (σημ. Bărboşi), I Flavia Numidarum, p(r)ima Sens(ium), I Claudia Sugambrorum veterana equitata (στὴν περιοχὴ τοῦ Durostorum), I Thracum Syriaca (ἴσως στὴν Candiana), Tyriorum, I Ubiorum.

numeri: c(ivium) R(omanorum) (municipium Montanensium), c(ontariorum) P(annoniorum) (municipium Montanensium), sagittariorum, scutariorum (Pliska), singul(arium) (Razgrad), Surorum.

Τέλος, στὸ μόνιμο στρατὸ τῆς Κάτω Μοισίας ἀνῆκε καὶ ἡ classis Flavia Moesica[1], ἡ ὁποία εἶχε στὸν ἔλεγχό της τὴν περιοχὴ τοῦ Κάτω Δούναβη καὶ ἐξασφάλιζε τὴ μεταφορὰ στρατευμάτων καὶ ἐφοδίων στὰ στρατόπεδα τοῦ limes. Ὁ στόλος αὐτὸς διέθετε πολυάριθμα πλοῖα, πού ἦταν σκορπισμένα σὲ διάφορους σταθμούς *(stationes)* τῆς ὄχθης τοῦ Δούναβη, ὅπως στὴ Sexaginta Prista, στὸ Noviodunum, στὸ σημερινὸ Bărboşi, στὴν Transmarisca, στὸ Altinum (Oltina) καὶ στὴ Flaviana (κοντὰ στὴ Rašova)[2].

Δυστυχῶς εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ ἀριθμητικὴ δημογραφικὴ σπουδαιότητα τῆς ρωμαϊκῆς στρατιωτικῆς παρουσίας στὴν Κάτω Μοισία[3]. Κι αὐτό, γιατί: 1) ἡ δύναμη τῶν λεγεώνων δὲν ἦταν πάντα ἡ ἴδια ἀλλὰ ἐποίκιλλε ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχή· 2) τμήματα (ἀγνώστου ἀριθμοῦ ἀνδρῶν) τῶν

---

1. Σχετικὰ μὲ αὐτὴ βλ. *R. Vulpe,* Histoire ancienne de la Dobroudja, Bucarest 1938, 126, 139, 163-164, 265-266. *G. Webster,* The Roman Imperial Army, London 1969, 161-163. *C. G. Starr,* Roman Imperial Navy 31 B. C.—A. D. 324, Cambridge 1960², passim. *D. Kinast,* Untersuchungen zu den Kriegsflotten der römischen Kaiserzeit, Bonn 1960, passim. *E. Condurachi,* Classis Flavia Moesica au Ier siècle de n.è., *Actes du IXe CIEFR,* 83-88

2. Βλ. *R. Vulpe,* ὅ.π., 164. *E. Condurachi,* ὅ.π., 87.

3. Ὁ *H. van de Weerd,* ὅ.π., 323, ὑπολογίζει ὅτι ὁ στρατὸς τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς ἔφτανε, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δομιτιανοῦ, τοὺς εἴκοσι χιλιάδες ἄντρες. Ὁ *A. Aricescu,* ὅ.π., 119, ὑπολογίζει σὲ ἑνιὰ χιλιάδες τοὺς ἄντρες τοῦ ἐπικουρικοῦ στρατοῦ (auxilia).

μαϊκῶν λεγεώνων ἦταν ἀποσπασμένα καὶ σὲ ἄλλες ρωμαϊκὲς ἐπαρχίες[1]· δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν ἐπικουρικῶν στρατιωτικῶν μο-ών (auxilia), ποὺ ἀνῆκαν στὴ μόνιμη φρουρὰ τῆς Κάτω Μοισίας[2]· 4) αι ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τῶν ἐξελλη-μένων κατοίκων ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸ ρωμαϊκὸ στρα-τῆς Κάτω Μοισίας[3] καὶ ποὺ ὁ ἐκρωμαϊσμός τους, τουλάχιστον σὲ μεγάλη τταση, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ βέβαιος· 5) εἶναι ἄγνωστος ὁ ἀριθμὸς τῶν όμαχων ποὺ προτιμοῦσαν ὡς τόπο ἐγκατάστασης τὴν Κάτω Μοισία, κα-ς κι αὐτῶν ποὺ εἶχαν παντρευτεῖ Θράκισσες. Ὡστόσο, μπορεῖ κανεὶς νὰ τιληφτεῖ τὸ ἀριθμητικὸ μέγεθος τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὰ πολυάρι-α στρατόπεδα καὶ κάστρα τῆς Κάτω Μοισίας[4], στὰ ὁποῖα στρατοπέδευε άλογος ἀριθμὸς φρουρῶν καὶ ποὺ ἀποτελοῦσαν ἔτσι ἑστίες ἐκρωμαϊσμοῦ. νεξάρτητα ὅμως ἀπὸ τὸν ἀριθμό του, ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς συνέβαλε ἰδι-τερα στὴν πρόοδο τοῦ ἐκρωμαϊσμοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ. Γιατὶ τε καθιερώθηκε ἡ στρατολογία τῶν λεγεωνάριων ἀπὸ ντόπιους[5], οἱ ὁ-οῖοι, στὴ διάρκεια τῆς θητείας τους, συνήθως ἐκρωματίζονταν ἢ τουλάχιστον λατινίζονταν.

Τέλος, ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ αὔξηση ποὺ σημείωσε ὁ ρωμαϊκὸς καὶ ἐκ-ωμαϊσμένος πληθυσμὸς τῆς Θράκης τὸ 271 μ.Χ., ὅταν ὁ τότε αὐτοκράτο-ας Αὐρηλιανὸς ἀπέσυρε ἀπὸ τὴ Δακία ὅλους τοὺς Ρωμαίους στρατιῶτες αὶ ὑπαλλήλους μὲ τὶς οἰκογένειές τους καὶ τοὺς ἐγκατέστησε στὴν Κάτω Μοισία καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς. Ἡ ἀριθμητικὴ σπουδαιότητα τοῦ

---

1. Πρβ. *B. Gerov*, δ.π., 41.

2. Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ ἀριθμός τους δὲν ἦταν πάντα ὁ ἴδιος. Στὶς παραμονὲς άντως τῶν δακικῶν πολέμων τὸν ἐπικουρικὸ στρατὸ τὸν ἀποτελοῦσαν, ὅπως δείχνουν ιὸ στρατιωτικὰ διπλώματα τοῦ Τραϊανοῦ, ἕξι alae καὶ δεκατρεῖς cohortes, βλ. *R. Vul-e*, δ.π., 161. Πρβ. ὅμως καὶ *A. Aricescu*, δ.π., 119, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι στὴν Κάτω Μοισία στρατοπέδευαν μόνιμα πέντε alae καὶ ἕντεκα ἢ δώδεκα cohortes (= ἐννιὰ χι-ιάδες ἄντρες).

3. Σύμφωνα μὲ τὶς στατιστικὲς τοῦ *H. van de Weerd*, δ.π., 306, αὐτοὶ ἀποτελοῦ-αν τὸ 50% περίπου τῶν στρατιωτῶν. Γιὰ τὴν ἐθνικὴ σύνθεση τοῦ στρατοῦ τῆς Κάτω Μοισίας βλ. καὶ *E. M. Staerman*, Etničeskij i socialnij sostav rimskogo vojska na Dunae, *VDI* 1946, 3, 256-266. *B. Gerov*, δ.π., 53, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι τὸ 134/5 μ.Χ. οἱ πιὸ πολλοὶ ἄντρες τῶν λεγεώνων ἦταν Ἕλληνες.

4. Περισσότερα ἀπὸ 45 ἔχουν ἐντοπιστεῖ ἀπὸ τὴν τοπογραφικὴ ἔρευνα μόνο στὴν περιοχὴ τῆς Μ. Σκυθίας, βλ. *R. Vulpe*, δ.π., 161.

5. Βλ. *H. van de Weerd*, δ.π., 307. *B. Gerov*, δ.π., 42, 53-54. Κατὰ τὸν Gerov, ἡ στρατολογία ἀγροτικοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ στὶς λεγεῶνες ἄρχισε στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα, καὶ στὸν 3ο αἰώνα, ὅπως δείχνουν οἱ ἐπιγραφές· οἱ ἄντρες τῶν λεγεώ-νων προέρχονταν κυρίως ἀπὸ τὸν πληθυσμὸ αὐτό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δημογραφικοῦ αὐτοῦ φαινομένου σχετίζεται μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐκκένωσης (évacuation) τῆς Δακίας, γιὰ τὴν ὁποία ὑπάρχουν δυὸ διαφορετικὲς φιλολογικὲς παραδόσεις: ἡ μιὰ μιλᾶ γιὰ ὁλικὴ ἐκκένωση καὶ ἡ ἄλλη γιὰ μερική. Οἱ δυὸ αὐτὲς παραδόσεις προβλημάτισαν ἀπὸ παλιὰ ἀκόμη τοὺς ἐρευνητές, οἱ ὁποῖοι ἀνέπτυξαν δυὸ ἀνάλογες θεωρίες[1]. Ὁ Vl. Iliescu ὅμως, μετὰ ἀπὸ μιὰ διεισδυτικὴ ἀνάλυση τῶν πηγῶν, ἀπέδειξε ὅτι ἡ φιλολογικὴ παράδοση, ποὺ ἀναφέρει ὁλικὴ ἐκκένωση τῆς Δακίας, εἶναι ἐσφαλμένη[2]. Ἔτσι, πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ ἡ ἄποψη ὅτι τοὺς Ρωμαίους στρατιῶτες καὶ ὑπαλλήλους, ποὺ ἐγκατέλειψαν τὴ Δακία καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Θράκη, τοὺς ἀκολούθησε ὅλος ὁ ντόπιος πληθυσμός. Ὡστόσο, δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ἔφυγε μαζί τους ἡ δακικὴ τουλάχιστον ἀριστοκρατία[3], ἡ ὁποία, στὸ διάστημα τῶν 160 περίπου χρόνων ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, θὰ εἶχε ἐκρωμαϊστεῖ.

1. Βλ. *Α. Κεραμόπουλλου*, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, Ἀθῆναι 1939, 80 κέ., ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία. Ἐπίσης βλ. *P. Horovitz*, Le problème de l'évacuation de la Dacie Transdanubienne, *RH* 169(1932)82-90. *E. Condurachi*, Tiberio Plauzio Eliano e il transferimento dei 100.000 Transdanubiani nella Mesia, *Epigraphica* 19(1957)49-65· τοῦ *ἴδιου*, Tib. Plautius Aelianus şi strămutarea transdanubienilor în Moesia, *SCIV* 9(1958), 1, 119-130. *A. Bodor*, Emperor Aurelian and the Abandonement of Dacia, *Dacoromania* 1(1973)28-40. *R. Vulpe*, Considérations historiques autour de l'évacuation de la Dacie par Aurélien, *Dacoromania* 1(1973)41-51.

2. Βλ. *Vl. Iliescu*, Părăsirea Daciei în lumina izvoarelor literare, *SCIV* 22(1971), 3, 425-442.

3. Ἡ ἄποψη αὐτὴ θεωρεῖται πιθανὴ κι ἀπὸ τὸν *Α. Κεραμόπουλλο*, ὅ.π., 82.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Α' ΔΙΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Σπουδαῖος παράγοντας καὶ ταυτόχρονα βασικὴ μορφὴ ἐκδήλωσης τοῦ ἑλληνισμοῦ ὑπῆρξε ἡ διάδοση καὶ ἐπικράτηση τῶν ἑλληνικῶν θεσμῶν στὴ Θράκη. Οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι διευκόλυναν σημαντικὰ τὸν ἑλληνισμὸ τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀστικῶν ἰδίως κέντρων, αὔξησαν γνικὰ τὴν ἀφομοιωτικὴ ἰσχὺ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ ἔδωσαν μεγάλη ἀντοχὴ αἱ δυναμικότητα, ὥστε νὰ ἀντισταθεῖ μὲ πλήρη ἐπιτυχία στὸν ἐκρωμαϊσμό.

Δυστυχῶς οἱ μαρτυρίες γιὰ τὴν υἱοθέτηση τῶν ἑλληνικῶν θεσμῶν ἀπὸ τοὺς Θράκες εἶναι λιγοστές. Ὡστόσο, ὑπάρχουν ἀποδείξεις γιὰ τὴν υἱοθέτηση καὶ ἐπικράτηση τῶν ἑλληνικῶν θεσμῶν στὰ καινούργια ἀστικὰ κέντρα ποὺ εἶχαν ἱδρύσει οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες κι ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ περισσότερα ἦταν παλιὰ φυλετικὰ κέντρα τῶν Θρακῶν. Ἐπίσης, ὑπάρχουν ἰσχυρὲς ἀποδείξεις ὅτι οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες, παρὰ τὴν ἀπορρόφηση θρακικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴ ρωμαϊκὴ κυριαρχία, διατήρησαν τοὺς ἑλληνικοὺς θεσμοὺς ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας. Γενικὰ ἀπὸ τὸ ἐπιγραφικὸ κυρίως ὑλικό, ποὺ διαθέτουμε, εἶναι γνωστοὶ 56 συνολικὰ ἑλληνικοὶ θεσμοὶ ἀπὸ 84 θέσεις τῆς Θράκης.

Πολιτικοὶ θεσμοί. Ἀπὸ τοὺς ἑλληνικοὺς θεσμούς, ποὺ μαρτυροῦνται στὶς ἐπιγραφὲς τῆς Θράκης, οἱ 40 εἶναι πολιτικοί. Ἀπὸ αὐτοὺς μεγαλύτερη διάδοση εἶχαν, ὅπως τουλάχιστον φαίνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραφικῶν μαρτυριῶν, οἱ θεσμοὶ τῆς *βουλῆς* καὶ τοῦ *δήμου* (ἐκκλησίας τοῦ δήμου). Μνεία τῶν δυὸ θεσμῶν μαζὶ γίνεται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Θάσου[1], τῶν Ἀβδήρων[2], τῆς Ἀπολλωνίας στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο[3], τῆς Περίνθου[4], τῆς Σηστοῦ[5], τῆς Διονυσόπολης[6], τῆς Καλλάτιδος[7] καὶ τῆς Νικόπολης τοῦ Ἴστρου[8].

---

1. *Thasos II*, 12, ἀρ. 166-167. 55, ἀρ. 176. 66, ἀρ. 179. 82, ἀρ. 186. 93, ἀρ. 192.
2. *D-H*, 110[b4].
3. *D-H*, 111[d2].
4. *D-H*, 381, ἀρ. 72[b]. 382, ἀρ. 72[e]. 384, ἀρ. 72[i]. 388, ἀρ. 74[e]. 391, ἀρ. 74[i].
5. *D-H*, 451, ἀρ. 111[c7].
6. *IGR*, I, 663.
7. *IGR*, I, 655-656.
8. *IGR*, I, 571, 575-576, 579-582, 591.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μνεία μόνο τοῦ θεσμοῦ τῆς *βουλῆς* γίνεται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Θάσου[1], τῆς Μαρώνειας[2], τῆς Ἀγχιάλου[3], τῆς Ἀπολλωνίας[4] καὶ Μεσημβρίας Ποντικῆς[5], τῆς Ὀδησσοῦ[6], τῆς Διονυσόπολης[7], τῆς Τόμιδος[8], τῆς Σαρδικῆς[9], καθὼς καὶ σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν ἀνώνυμη ἀρχαία πόλη στὸ σημερινὸ Sandaski[10] καὶ τὸ σημερινὸ χωριὸ Largitio (περιοχὴ Sandaski)[11]. Ἐπίσης ἔχουμε πολλὲς μαρτυρίες γιὰ *βουλευτὲς* σὲ ἐπιγραφές, ποὺ προέρχονται ἀπὸ 26 θέσεις τῆς Θράκης. Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς αὐτὲς βρέθηκαν στὶς κοιλάδες τῶν ποταμῶν Στρυμόνα καὶ Ἔβρου καὶ ἀναλυτικότερα: στὴν περιοχὴ Σαρδικῆς (σημ. χωριὰ Gjueševo[12] καὶ Ivanjane-Bankja)[13], στὴν Παιονία[14] καὶ τὴν περιοχή της (κώμη Καρίστορον)[15], σὲ ἀνώνυμη ἀρχαία πόλη κοντὰ στὸ σημερινὸ Sandaski[16], στὴ Νικόπολη τοῦ Νέστου[17], στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης (Ἀσκληπιεῖο τοῦ Batkun[18] καὶ Cillae)[19], στὴν περιοχὴ τῆς Augusta Traiana (σημ. Krân[20], Malka Vereja[21], Čokova[22] καὶ Sliven)[23] καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης (σημ. Nadežden[24] καὶ Pravdino)[25]. Οἱ ὑπόλοιπες ἐπιγραφὲς βρέθηκαν στὶς παραλιακὲς ἀποικίες τῆς Περίνθου[26], Ἀγ-

---

1. *Thasos I*, 371, ἀρ. 141.
2. *D-H*, 444, ἀρ. 110bis.
3. *IGB*, I[2], 369-369 bis, 370.
4. *IGB*, I[2], 388 bis, 390, 392-393, 396.
5. *IGB*, I[2], 307 bis, 308, 308 quater-308 quinquies, 308 novies, 312, 314.
6. *IGB*, I[2], 37-37 bis, 41-43, 61, 63 bis, 64 bis, 66, 70-70 bis, 230 bis, 251.
7. *IGB*, I[2], 13 ter., 15 ter., 16.
8. *IGR*, I, 608.
9. *IGB*, IV, 1907, 1909, 1914.
10. *IGB*, IV, 2263.
11. *IGB*, IV, 2265.
12. *IGB*, IV, 2239.
13. *IGB*, IV, 2010.
14. *IGB*, IV, 2052.
15. *IGB*, IV, 2181.
16. *IGB*, IV, 2267.
17. *IGB*, IV, 2342.
18. *IGB*, III_1, 1123, 1133, 1143, 1150.
19. *IGB*, III_1, 1517.
20. *IGB*, III_2, 1754.
21. *IGB*, III_2, 1655.
22. *IGB*, III_2, 1772.
23. *IGB*, III_2, 1766.
24. *IGB*, III_2, 1807,
25. *IGB*, III_2, 1844.
26. *D-H*, 389, ἀρ. 74[b].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

άλου[1], Μεσημβρίας[2], 'Οδησσοῦ[3], Διονυσόπολης[4] καὶ Τόμιδος[5], καθὼς καὶ σὲ ντε θέσεις τῆς μεσογειακῆς Κάτω Μοισίας: στὸ 'Ασκληπιεῖο τῆς Glava anega[6], στὴ Νικόπολη τοῦ "Ιστρου[7] καὶ τὴν περιοχή της (σημ. Lesiče-)[8], στὴ Melta[9] καὶ στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὴ Νικόπολη καὶ Μαρκιανού-ολη (σημ. Târgovište)[10].

'Ο *δῆμος* πάλι μνημονεύεται σὲ ἐπιγραφὲς τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν Θά-ου[11], Μαρώνειας[12], Περίνθου[13], Σηστοῦ[14], 'Απολλωνίας[15] καὶ Μεσημβρίας Πον-κῆς[16], 'Οδησσοῦ[17], Διονυσόπολης[18] καὶ Τόμιδος[19]. 'Επίσης ἀναφέρεται σὲ πιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα: στοὺς Φιλίππους[20] καὶ τὴν εριοχή τους (σημ. Δοξάτο)[21], στὴ Σαρδικὴ[22] καὶ τὸ σημερινὸ Largitio περιοχὴ Sandaski)[23].

'Εκτὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ προηγούμενους θεσμούς, ὑπάρχουν ἀρκετὲς μαρ-υρίες σχετικὰ μὲ τοὺς πολιτικοὺς θεσμοὺς τῶν γερουσιαστῶν, ἀγορανόμων, ραμματέων, ἐπιμελητῶν, πρέσβεων καὶ προξένων. *Γερουσιασταὶ* (ἡ *γε-ουσία*) μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Αἴνου[24], τῆς Μεσημβρίας τῆς Πον-

---

1. *IGB,* I², 376.
2. *IGB,* I², 317 bis.
3. *IGB,* I², 63 bis, 70 bis.
4. *IGB,* I², 15 bis - 15 ter., 24 bis.
5. *IGR,* I, 631.
6. *IGB,* II, 511, 520.
7. *IGB,* II, 678, 681.
8. *IGB,* II, 701.
9. *IGB,* II, 598.
10. *IGB,* II, 768.
11. *Thasos II,* 11, ἀρ. 165. 36, ἀρ. 173. 69, ἀρ. 180. 73, ἀρ. 183. 124, ἀρ. 234-235. 125, ἀρ. 237. 126, ἀρ. 238.
12. *D-H,* 445, ἀρ. 110^{b7}. 110^{b9}. 110^{b11}. 110^{b18}.
13. *D-H,* 378, ἀρ. 63. 384, ἀρ. 72^{a-b}.
14. *D-H,* 455, ἀρ. 111^{b8}. 457, ἀρ. 111^{c16}.
15. *IGB,* I², 388-388 bis, 389, 395-395 ter. Βλ. *IGB,* I², 391, ὅπου ἀναφέρεται μὲ τὸν ὅρο ἐκκλησία.
16. *IGB,* I², 308 bis - 308 sexies, 308 novies, 308 duodecies, 313, 315, 320-321, 341, 344.
17. *IGB,* I², 35, 38-38 bis, 42-43 bis, 65, 69.
18. *IGB,* I², 13-13 ter. *IGR,* I, 662.
19. *IGR,* I, 605-606, 608.
20. *Δ-Μακεδονία,* 927.
21. *Μ-Χῶραι,* 48, ἀρ. 23.
22. *IGB,* IV, 1907, 1909, 1914.
23. *IGB,* IV, 2265.
24. *T-TEA,* II, 3, ἀρ. 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τικῆς[1], τῆς Σαρδικῆς[2] καὶ τῆς περιοχῆς της (σημ. Ivanjane-Bankja)[3], τοῦ σημερινοῦ Batkun[4] (περιοχὴ Φιλιππούπολης), τῆς Augusta Traiana[5] καὶ τοῦ σημερινοῦ Marin Canev[6] (περιοχὴ Νικόπολης Ἴστρου). Ἀγορανόμοι ἀναφέρονται σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴ Θάσο[7], τὴ Μαρώνεια[8], τὸ Πάνιον[9], τὴ Μεσημβρία τὴν Ποντική[10], τὴ Διονυσόπολη[11] καὶ τὴν Τόμιν[12]. Ἐπίσης ὁ ἴδιος θεσμὸς μαρτυρεῖται σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ ἕξι θέσεις τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας: ἀπὸ τὸ σημερινὸ Δοξάτο[13] (περιοχὴ Φιλίππων), τὴν Σῖρι[14], τὴν Παυταλία[15], τὴ Φιλιππούπολη[16] καὶ τὴν περιοχή της (σημ. Jambol)[17], καθὼς κι ἀπὸ τὴ Νικόπολη τοῦ Ἴστρου[18]. Γραμματεῖς μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Θάσου[19], τῆς Περίνθου[20], τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[21], τῆς Ὀδησσοῦ[22], τῆς Φιλιππούπολης[23] καὶ τῆς Augusta Traiana[24]. Μνεία ἐπιμελητῶν γίνεται σὲ ἐπιγραφὲς τῶν παραλιακῶν ἀποικιῶν Ἀγχιάλου[25] καὶ Τόμιδος[26], καθὼς καὶ ἐπὶ οἰκισμῶν τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας: τῆς Σίριος[27], τῆς Παυταλίας[28], τῆς κώμης

---

1. IGB, I², 348.
2. *IGB*, IV, 1906, 1916.
3. *IGB*, IV, 2010.
4. *IGB*, III$_1$, 1478.
5. *IGB*, III$_2$, 1592.
6. *IGB*, II, 692.
7. *Thasos I*, 371, ἀρ. 141. 405, ἀρ. 153. 421, ἀρ. 164. *Thasos II*, 10, ἀρ. 194.
8. *D-H*, 444, ἀρ. 110[bis].
9. *D-H*, 407, ἀρ. 82
10. *D-H*, 461, ἀρ. 111[a]. *IGB*, I², 317.
11. *IGB*, I², 15 ter.
12. *IGR*, I, 639-640.
13. *Δ-Μακεδονία*, 1084.
14. *K-IΣ*, ἀρ. 18.
15. *IGB*, IV, 2104.
16. *IGB*, III$_1$, 887 bis.
17. *IGB*, III$_2$, 1783.
18. *IGR*, I, 585.
19. *Thasos I*, 371, ἀρ. 141. *Thasos II*, 12, ἀρ. 167.
20. *D-H*, 385, ἀρ. 72[x]
21. *IGB*, I², 323-324.
22. *IGB*, I², 36.
23. *IGB*, III$_1$, 1021.
24. *IGB*, III$_2$, 1616.
25. *IGB*, I², 370.
26. *IGR*, I, 621-622.
27. *K-IΣ*, ἀρ. 15-16.
28. *IGB*, IV, 2057, 2074, 2078.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πορτηλα[1], τῆς Σαρδικῆς[2], τῆς Augusta Traiana[3], τῆς Πίζου[4] καὶ τῆς Νικόπολης τοῦ Ἴστρου[5]. Γιὰ *πρέσβεις* ἔχουμε ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες ἀπὸ τὴ Θάσο[6] κι ἀπὸ τὶς παραλιακὲς ἀποικίες Ἄβδηρα[7] Μεσημβρία Ποντική[8], Ὀδησσό[9], Διονυσόπολη[10] καὶ Τόμιν[11]. Τέλος, μνεία *προξένων* (ἢ προξενίας) ἔνεται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Θάσου[12], τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[13], τῆς Ὀδησσοῦ[14] καὶ τῆς Διονυσόπολης[15].

Λιγότερες εἶναι οἱ μαρτυρίες γιὰ τοὺς ἄλλους ἑλληνικοὺς πολιτικοὺς θεσμούς. Ἔτσι, ὁ θεσμὸς τῶν *ταμιῶν* εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἐπιγραφὲς τεσσάρων μόνο πόλεων: τῆς Καλλίπολης[16], τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[17], τῆς Φιλιππούπολης[18] καὶ τῆς Σαρδικῆς[19]. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ θεσμὸς τῶν *ἐκδίκων* ἀναφέρεται σὲ ἐπιγραφὲς τεσσάρων μόνο θέσεων τῆς Θράκης: τῆς Φιλιππούπολης[20], τοῦ mansio Cillae[21], τῆς σημερινῆς Patalenica[22] καὶ τῆς Παυταλίας[23]. Ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς τεσσάρων ἐπίσης θέσεων εἶναι γνωστὸς στὴ Θράκη ὁ θεσμὸς τῶν *ἀγωνοθετῶν:* ἀπὸ τὴν Πέρινθο[24], τὸ σημερινὸ Tsorlu[25] (περιοχὴ Περίνθου), τὴν Ὀδησσὸ[26] καὶ τὴ Φιλιππούπολη[27].

---

1. *IGB,* IV, 2233.
2. *IGB,* IV, 1903-1904, 1914, 1926.
3. *IGB,* III$_2$, 1555, 1562.
4. *IGB,* III$_2$, 1690.
5. *IGR,* I, 580, 582-583.
6. *Thasos II,* 12, ἀρ. 167. 55, ἀρ. 176.
7. *D-H,* 442-443, ἀρ. 110β4.
8. *IGB,* I^2, 314.
9. *IGB,* I^2, 40.
10. *IGB,* I^2, 13.
11. *IGR,* I, 622.
12. *Thasos II,* 12, ἀρ. 166.
13. *IGB,* I^2, 307-307 bis, 308 novies-308 septies, 309-309 ter., 312.
14. *IGB,* I^2, 37 bis, 38 bis, 41-43.
15. *IGB,* I^2, 13 bis.
16. *D-H,* 429, ἀρ. 100β.
17. *IGB,* I^2, 307.
18. *IGB,* III$_1$, 885, 1038.
19. *IGB,* IV, 1906.
20. *IGB,* III$_1$, 885.
21. *IGB,* III$_1$, 1517.
22. *IGB,* III$_1$, 1303.
23. *IGB,* IV, 2056.
24. *D-H,* 391, ἀρ. 74β.
25. *D-H,* 377, ἀρ. 62[11].
26. *IGB,* I^2, 63 bis, 295.
27. *IGB,* III$_1$, 889-890, 894.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐπίσης, σὲ τρεῖς μόνο θέσεις συναντοῦνται οἱ θεσμοὶ τῶν πολιταρχῶν, ἐπιστατῶν, συνέδρων, νομοφυλάκων, ἰατρῶν (δημόσιων) καὶ κηρύκων. Συγκεκριμένα οἱ *πολιτάρχαι* ἀναφέρονται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Ἀμφίπολης[1], τῆς ἀνώνυμης ἀρχαίας πόλης στὸ σημερινὸ Sandaski[2] καὶ τῆς Φιλιππούπολης[3]. Οἱ ἐπιστάται μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Θάσου[4], τῆς Ἀμφίπολης[5] καὶ τῆς Φιλιππούπολης[6]. Οἱ *σύνεδροι* εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῆς Περίνθου[7], τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς[8] καὶ τῆς Ὀδησσοῦ[9]. Οἱ *νομοφύλακες* συναντοῦνται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Θάσου[10], τῶν Ἀβδήρων[11] καὶ τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[12]. Οἱ ἐπιγραφὲς μάλιστα τῶν Ἀβδήρων δίνουν πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ καὶ τὴ δικαιοδοσία τους (χάραξη τῶν ψηφισμάτων καὶ τοποθέτησή τους, ἀποστολὴ ἀντιγράφων στοὺς ἐνδιαφερόμενους καὶ ἐκλογὴ πρέσβεων). Οἱ *ἰατροὶ* μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Ἀμφίπολης[13] καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Φιλιππούπολης (σημ. Batkun[14] καὶ Trud[15]). Καὶ οἱ *κήρυκες* εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῶν Ἀβδήρων[16], τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[17] καὶ τῆς Ὀδησσοῦ[18].

Ἀκόμη πιὸ λιγοστὲς εἶναι οἱ μαρτυρίες σχετικὰ μὲ ἄλλους πολιτικοὺς θεσμούς. Ἔτσι, ὁ θεσμὸς τοῦ *ἱπποτρόφου* ἀναφέρεται μόνο σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Augusta Traiana[19] καὶ τῆς Νικόπολης τοῦ Ἴστρου[20], κι ὁ θεσμὸς τοῦ *συνδίκου* σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Σαρδικῆς[21] καὶ τῆς περιοχῆς της (σημ. Rasnik)[22].

---

1. *K-IΣ*, ἀρ. 615.
2. *IGB*, IV, 2263.
3. *IGB*, III$_1$, 913.
4. *Thasos I*, 235, ἀρ. 25.
5. *K-IΣ*, ἀρ. 598-599, 601-602.
6. *IGB*, III$_1$, 891.
7. *D-H*, 378, ἀρ. 63.
8. *IGB*, I^2, 388 bis.
9. *IGB*, I^2, 39.
10. Βλ. *Ch. Avezou - Ch. Picard*, *BCH* 37(1913)187.
11. *D-H*, 442-443, ἀρ. 110^{84}. *BCH* 37(1913)123-127. *Syll.*^{3} I, 303.
12. *IGB*, I^2, 314^{8}.
13. *K-IΣ*, ἀρ. 619.
14. *IGB*, III$_1$, 1204.
15. *IGB*, III$_1$, 1467.
16. *D-H*, 442-443, ἀρ. 110^{84}.
17. *IGB* I^2, 308 bis-308 ter., 313.
18. *IGB*, I^2, 44.
19. *IGB*, III$_2$, 1583.
20. *IGB*, II, 687.
21. *IGB*, IV, 1906.
22. *IGB*, IV, 2122.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τὸ ἴδιο καὶ ὁ θεσμὸς τῶν *πρυτάνεων* εἶναι γνωστὸς μόνο ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῆς Θάσου[1] καὶ τῆς Ὀδησσοῦ[2]. Ἄλλοι 19 πάλι θεσμοὶ μαρτυροῦνται ὁ καθένας τους σὲ μιὰ μόνο πόλη τῆς Θράκης. Πρόκειται γιὰ τὸ θεσμὸ τῶν *γυναικονόμων*, ποὺ εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴ Θάσο[3] καὶ γιὰ τοὺς θεσμοὺς τοῦ *ἀρχιτέκτονος*, τῶν *ἐκλογιστῶν*, τῶν *ἐναδέων* καὶ *ἰκαδέων*, γνωστοὺς ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[4]. Ἐπίσης εἶναι οἱ θεσμοὶ τῶν *παρέδρων*, τῶν *δικαστῶν*, τῶν *ἐπιμηνιευόντων* καὶ τοῦ *ἀρχιάτρου*, ποὺ εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῆς Ὀδησσοῦ[5], καὶ οἱ θεσμοὶ τοῦ *σιτάρχου* καὶ τοῦ *λογιστοῦ*, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Σαρδικῆς[6]. Τέλος, ἔχουμε τὸ θεσμὸ τοῦ *ἀστυνόμου* στὴ Φιλιππούπολη[7], τοῦ *ἐπικτηνείτου* στὸ mansio Cillae[8], τοῦ *κριτοῦ* καὶ *δροθέτου* σὲ ἐπιγραφὴ τοῦ σημερινοῦ Jagodovo[9] (περιοχὴ Φιλιππούπολης), τῶν *ὀρφανιστῶν* στὴ Σηλυμβρία[10], τοῦ *ἐπὶ τῶν χρημάτων* στὰ Ἀβδηρα[11], τοῦ *μνήμονος* στὴ Γάζωρο[12], τῶν *ἐπιμελητῶν τοῦ ἐμπορίου* στὴν Ἀμφίπολη[13] καὶ τοῦ *ἀργυροταμίου τῆς πόλεως* στὴν Ἄρζο[14].

Ἀπὸ τοὺς διάφορους ἄλλους ἑλληνικοὺς θεσμοὺς πολὺ εὐρεία διάδοση στὴ Θράκη φαίνεται ὅτι εἶχε ὁ θεσμὸς τῆς *ἐφηβείας*. Ἔχουμε ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ *ἐφήβους* (ἢ *ἐφηβεύσαντες*) ἀπὸ τὴ Θάσο[15], τοὺς Φιλίππους[16], τὴν Ὀδησσό[17], τὴ Διονυσόπολη[18], τὴν Τόμι[19] καὶ τὸ σημερινὸ Largitio (περιοχὴ Sandaski)[20]. Ἐπίσης, ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς εἶναι γνωστοὶ *γυμνασίαρχοι* στὶς πα-

---

1. *Thasos II*, 12, ἀρ. 167.
2. *IGB*, I², 36.
3. *Thasos I*, 371, ἀρ. 141. 408, ἀρ. 154.
4. *IGB*, I², 308 sept.-308 oct., 314 β, 328.
5. *IGB*, I², 36, 37 bis, 38, 43-43 bis, 150, 391.
6. *IGB*, IV, 1906, 1953.
7. *IGB*, III$_1$, 1023.
8. *IGB*, III$_1$, 1519.
9. *IGB*, III$_1$, 1401.
10. *BCH* 36(1912)549.
11. *BCH* 37(1913)127.
12. Βλ. *Cl. Vatin, BCH* 86(1962)57-63.
13. *Ἔργον*, 1970, 42.
14. *IGB*, III$_2$, 1707.
15. *Thasos II*, 12, ἀρ. 166. 133, ἀρ. 254.
16. *M-Χῶραι*, ἀρ. 9 [= *L. Robert, RPh* 13(1939)147-150].
17. *IGB*, I², 47-47 bis, 50-51 bis.
18. *IGB*, I², 14.
19. *IGR*, I, 641.
20. *IGB*, IV, 2265.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ραλιακὲς ἀποικίες Ἀμφίπολη[1], Ἀπολλωνία στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο[2], Σηστό[3], Μεσημβρία[4], Ἀπολλωνία Ποντική[5], καθὼς καὶ σὲ δυὸ οἰκισμοὺς τῆς ἐνδοχώρας (Σῖρι[6] καὶ κώμη Σπινοπαρα[7]). Ἀκόμη, σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Θάσου[8] τῆς Σηστοῦ[9], τῆς Ὀδησσοῦ[10] καὶ τῆς Φιλιππούπολης[11] μαρτυροῦνται ἄλλοι ἄρχοντες τοῦ γυμνασίου, οἱ *ἐφήβαρχοι*. Τέλος, σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Διονυσόπολης[12] ἀναφέρεται ἕνας *ἀντεφηβαρχῶν* καὶ σὲ ἄλλη τῆς Φιλιππούπολης[13] ἕνας *ξυστάρχης*.

Στρατιωτικοὶ θεσμοί. Ὡς τώρα εἶναι γνωστοὶ στὴ Θράκη ἕξι μόνο στρατιωτικοὶ θεσμοί: τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ ναυάρχου, τῶν πολέμαρχων, τῶν ταξιάρχων, τῶν φυλάκων καὶ τοῦ παραφύλακος τοῦ Αἵμου. Ἀρκετὲς μαρτυρίες ἔχουμε γιὰ τὸ θεσμὸ τοῦ *στρατηγοῦ*, ποὺ συναντιέται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Σηλυβρίας[14], τοῦ σημερινοῦ Tsorlu (περιοχὴ Περίνθου)[15], τῆς Τιρίζιδος[16], τῆς Ἀπολλωνίας[17] καὶ Μεσημβρίας Ποντικῆς[18], τοῦ σημερινοῦ Burgas[19], τῆς Ὀδησσοῦ[20], τῆς Καλλάτιδος[21], τοῦ Ἀσκληπιείου τοῦ Batkun[22] καὶ τῆς Τοπείρου (σημ. Παράδεισος)[23]. Ἀντίθετα οἱ θεσμοὶ τῶν *ταξιάρχων* καὶ *φυλάκων* ἀναφέρονται μόνο σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[24], ὁ θεσμὸς τοῦ *ναυάρχου* σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς[25], τῶν *πολέμαρ-*

---

1. *K-IΣ*, ἀρ. 618.
2. *D-H*, 459, ἀρ. 111[42].
3. *D-H*, 451 κἑ., ἀρ. 111[07].
4. *IGB*, I², 322-322 bis.
5. *IGB*, I², 390.
6. *K-IΣ*, ἀρ. 15.
7. *IGB*, IV, 2193.
8. *Thasos II*, 136, ἀρ. 261.
9. *D-H*, 451 κἑ., ἀρ. 111[07].
10. *IGB*, I², 47-47 bis.
11. *IGB*, III$_1$, 1040.
12. *IGB*, I², 14.
13. *IGB*, III$_1$, 893.
14. *BCH* 36(1912)549.
15. *D-H*, 377, ἀρ. 62[1].
16. *IGB*, I², 12.
17. *IGB*, I², 388, 402.
18. *IGB*, I², 324.
19. *IGB*, I², 378.
20. *IGB*, I², 43.
21. *IGR*, I, 656.
22. *IGB*, III$_1$, 1116.
23. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Κατάλογος στρατηγῶν Θράκης, *ΑΕ* 1953/54, 235 κἑ.
24. *IGB*, I², 324-325.
25. *IGB*, I², 388 bis.

ων σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Θάσου[1] καὶ τοῦ *παραφύλακος τοῦ Αἵμου* σὲ ἐπιγραφὴ τῆς σημερινῆς Râzdavica (περιοχὴ Παυταλίας)[2].

Θρησκευτικοὶ θεσμοί. Εὐρεία διάδοση εἶχαν στὴ Θράκη οἱ θρησκευτικοὶ θεσμοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι γνωστοὶ ὡς τώρα δεκαεπτά. Ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραφικῶν μαρτυριῶν, ἰδιαίτερα μεγάλη διάδοση εἶχαν οἱ θεσμοὶ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τοῦ ἱερέως. Συγκεκριμένα ὁ θεσμὸς τοῦ *ἀρχιερέως* συναντιέται σὲ τέσσερις παραλιακὲς ἀποικίες τῆς Θράκης: στὴν Ἀπολλωνία[3], τὴν Ὀδησσό[4], τὴ Διονυσόπολη[5] καὶ τὴν Τόμι[6]. Περισσότερο γνωστὸς ὅμως εἶναι ὁ θεσμὸς ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας: τῆς Σίριος[7], τῆς ἀνώνυμης ἀρχαίας πόλης στὸ σημερινὸ Sandaski[8], τῆς Παυταλίας[9] καὶ τῆς περιοχῆς της (Καρίστορον[10] καὶ σημ. Gjueševo)[11], τῆς Σαρδικῆς[12], τῆς περιοχῆς τῆς Φιλιππούπολης (Cillae[13], σημ. Hisar(ja)[14], σημ. Junacite)[15], τῆς Augusta Traiana[16], τῆς Νικόπολης τοῦ Ἴστρου[17] καὶ τῆς περιοχῆς της (σημ. Paskalevec[18] καὶ Sejači[19]) καὶ τῆς σημερινῆς Mezdra[20] (περιοχὴ ποταμοῦ Οἴσκου). Τέλος, σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Νικόπολης τοῦ Ἴστρου[21], τῆς Φιλιππούπολης[22] καὶ τῆς Σαρδικῆς[23] ἀναφέρονται καὶ γυναῖκες μὲ τὸ θρησκευτικὸ ἀξίωμα τῆς *ἀρχιέρειας*.

---

1. *Thasos, I,* 371, ἀρ. 141.
2. *IGB,* IV, 2147.
3. *IGB,* I², 396.
4. *IGB,* I², 51, 58-60, 70-70 bis, 71, 144 bis.
5. *IGB,* I², 16, 19.
6. *IGR,* I, 599, 632.
7. *K-IΣ,* ἀρ. 15.
8. *IGB,* IV, 2267.
9. *IGB,* IV, 2056-2057, 2072.
10. *IGB,* IV, 2152.
11. *IGB,* IV, 2239.
12. *IGB,* IV, 1918-1919.
13. *IGB,* III$_1$, 880.
14. *IGB,* III$_1$, 1476.
15. *IGB,* III$_1$, 1074.
16. *IGB,* III$_2$, 1552, 1571-1572, 1575, 1614.
17. *IGR,* I, 580. *IGB,* II, 601, 604, 606-607, 615, 618-619, 626, 631-632, 634, 641-646, 659-660.
18. *IGB,* II, 705.
19. *IGB,* II, 764.
20. *IGB,* II, 490.
21. *IGB,* II, 633.
22. *IGB,* III$_1$, 888.
23. *IGR,* I, 660. *IGB,* IV, 1949.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀκόμη πιὸ πολλὲς εἶναι οἱ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸ θεσμὸ τοῦ ἱερέως ποὺ εἶναι γνωστὸς ἀπὸ πολλὲς θέσεις τῆς Θράκης. Συγκεκριμένα ὁ θεσμὸς αὐτὸς μαρτυρεῖται στὴ Θάσο[1] καὶ σὲ ὀκτὼ παραλιακὲς ἀποικίες τῆς Θράκης: Ἀμφίπολη[2], Πέρινθο[3], Σηστό[4], Ὀδησσό[5], Βιζώνη[6], Διονυσόπολη[7], Κάλλατιν[8] καὶ Τόμι[9]. Περισσότερες ὅμως μαρτυρίες ἱερέων ἔχουμε σὲ ἐπιγραφὲς τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας. Ἔτσι, ἱερεῖς μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν σὲ ὀκτὼ θέσεις τῆς ἄνω καὶ μέσης κοιλάδας τοῦ Στρυμόνα: στὴν Παυταλία[10] καὶ τὴν περιοχή της (σημ. Dolistovo[11], Krajnci[12] καὶ Rasnik[13]), στὴ Σαρδικὴ[14] καὶ τὴν περιοχή της (σημ. Gorni Lozen[15] καὶ Mramor[16]) καὶ στὸ σημερινὸ Karlanovo[17] (στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα). Ἱερεῖς μνημονεύονται ἐπίσης σὲ ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν σὲ 10 θέσεις τῆς ἄνω καὶ μέσης κοιλάδας τοῦ Ἔβρου: στὴ Φιλιππούπολη[18] καὶ τὴν περιοχή της (Ἀσκληπιεῖο Batkun[19], Cillae[20], σημ. Djulevo[21], Patalenica[22], Topolovo[23] καὶ Vetren dol[24]), στὴν Augusta Traiana[25], τὴν Carasura[26] καὶ τὴ Σευθόπολη[27]. Ἀκόμη ὁ θεσμὸς τοῦ ἱερέως μαρτυρεῖται σὲ τρεῖς ἐπιγραφὲς

---

1. *Thasos II*, 107, ἀρ. 204. 126, ἀρ. 238.
2. *K-IΣ*, ἀρ. 598-599, 601-602, 610.
3. *D-H*, 382, ἀρ. 72[e].
4. *D-H*, 451, ἀρ. 111[e].
5. *IGB*, I[2], 47 bis, 48, 67, 77, 78 ter., 150, 162, 186 ter., 189, 195.
6. *IGB*, I[2], 6.
7. *IGB*, I[2], 13-15 bis, 16, 22-22 bis. *IGR*, I, 662.
8. *IGR*, I, 656.
9. *IGR*, I, 602.
10. *IGB*, IV, 2067, 2072-2073, 2077, 2085.
11. *IGB*, IV, 2214.
12. *IGB*, IV, 2210.
13. *IGB*, IV, 2121.
14. *IGB*, IV, 1927, 1944, 1953.
15. *IGB*, IV, 2004.
16. *IGB*, IV, 2015.
17. *IGB*, IV, 2320.
18. *IGB*, III_1, 918, 1023, 1035.
19. *IGB*, III_1, 1124.
20. *IGB*, III_1, 1517, 1527.
21. *IGB*, IV, 2214.
22. *IGB*, III_1, 1303.
23. *IGB*, III_1, 1447.
24. *IGB*, III_1, 1112.
25. *IGB*, III_2, 1590, 1592.
26. *IGB*, III_2, 1631.
27. *IGB*, III_2, 1732.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ὸ τὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου: σημερινὸ Karave-
ro[1] καὶ Malko Târnovo[2] (περιοχὴ Δεβελτοῦ - Ἀγχιάλου). Ἐπιπλέον ἀρ-
τὲς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ ἱερεῖς ἔχουμε ἀπὸ τὴ Β Θράκη: ἀπὸ τὸ
μερινὸ Abrit (περιοχὴ Tolbuhin)[3], τὴ σημερινὴ Kajalâka (περιοχὴ Ὀ-
σσοῦ)[4], τὴ Μαρκιανούπολη[5], τὸ municipium Montanensium[6], τὴ Νικό-
λη τοῦ Ἴστρου[7] καὶ τὴν περιοχή της[8], τὸ σημερινὸ Veliko Târnovo[9]
ὶ τὴ σημερινὴ Tvârdica[10]. Τέλος, ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῆς Μεσημβρίας τῆς Πον-
κῆς[11], τῆς Τόμιδος[12] καὶ τῆς Παυταλίας[13] εἶναι γνωστὲς καὶ μερικὲς *ἱέρειες*.

Ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τὸ θεσμὸ τῶν *νεωκόρων*, ποὺ μαρτυρεῖται σὲ ἐπι-
αφὲς τῆς Νεάπολης[14], τῆς Augusta Traiana[15], τῆς περιοχῆς τῆς Φιλιππού-
λης (Ἀσκληπιεῖο τοῦ Batkun[16] καὶ σημ. Tatarevo[17]) καὶ τῆς Ὀδησσοῦ[18],
ὰ ἄλλους θρησκευτικοὺς θεσμοὺς ὑπάρχουν ἐλάχιστες μόνο μαρτυρίες. Ἔτσι,
θεσμὸς τῶν *ἱεροκηρύκων* ἀναφέρεται μόνο σὲ ἐπιγραφὲς τῶν Ἀβδήρων[19],
ῆς Μαρώνειας[20] καὶ τῆς Σηστοῦ[21]. Ὁ θεσμὸς πάλι τῶν *ἱερομνημόνων* μαρτυ-
εῖται μόνο στὸ Βυζάντιο[22] καὶ τὴν Πέρινθο[23]. Ἐπίσης ὁ θεσμὸς τοῦ *ἱεροποιοῦ*
ίναι γνωστὸς μόνο ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ[24] καὶ τοῦ *ἱερονίκη* ἀπὸ τὴ Φιλιππού-
πολη[25].

---

1. *IGB*, III$_2$, 1847.
2. *IGB*, II, 719.
3. *IGB*, II, 868.
4. *IGB*, I^2, 289.
5. *IGB*, II, 804.
6. *IGB*, II, 480.
7. *IGB*, II, 657, 671.
8. *IGB*, II, 691.
9. *IGB*, II, 719.
10. *IGB*, I^2, 1, 3.
11. *IGB*, I^2, 342.
12. *IGR*, I, 602.
13. *IGB*, IV, 2053.
14. *D-H*, 448, ἀρ. 110^{b20}. *Δ-Μακεδονία*, 975.
15. *IGB*, III$_2$, 1572.
16. *IGB*, III$_1$, 1183.
17. *IGB*, III$_1$, 1454.
18. *IGB*, I^2, 230 bis.
19. *BCH*, 37(1913)123-127.
20. *BCH*, δ.π., 142.
21. *Syll.*^{3} I, 228.
22. *Πολυβ.* IV, 52, 4.
23. *D-H*, 382, ἀρ. 72^a.
24. *IGB*, I^2, 42.
25. *IGB*, III$_1$, 893.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς εἶναι γνωστοὶ ἀκόμη κι ἀρκετοὶ θρησκευτικοὶ θεσμοὶ ἰδιωτικῶν συλλόγων, ὅπως εἶναι: τοῦ *ἀρχιμύστη καὶ κισταφόρου*, ποὺ μαρτυροῦνται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Ἀπολλωνίας[1] καὶ τοῦ mansio Cillae[2], τοῦ *κρατηριάρχου*, ποὺ ἀναφέρεται σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Ἀπολλωνίας[3], τοῦ *εὐποσιάρχου*, γνωστοῦ ἀπὸ ἐπιγραφὲς τῆς Ὀδησσοῦ[4] καὶ τέλος τοῦ *ἀρχιβουκόλου, κρανιάρχου, λικναφόρου, λυχνοάττριας, ναρθηκοφόρου* καὶ *σημειοφόρου*, ποὺ εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ ἐπιγραφὴ τοῦ mansio Cillae[5].

Τέλος, μεγάλη διάδοση εἶχαν στὴ Θράκη καὶ οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοὶ τῶν δημόσιων *ἀγώνων* καὶ *πανηγύρεων*. Ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες περίφημα ἦταν τὰ *Πύθια*, ποὺ τελοῦνταν πρὸς τιμὴ τοῦ Ἀπόλλωνος στὴ Φιλιππούπολη[6]. Ἐπίσης εἶναι γνωστὰ τὰ *Διονύσια*, ποὺ τελοῦνταν κάθε χρόνο στὰ Ἄβδηρα[7], τὰ *Ἑρμαῖα* στὴν Ὀδησσὸ[8] καὶ τὰ *Διοσκούρια* στὴ Μεσημβρία[9]. Ἀκόμη ἀπὸ τὶς πηγὲς πληροφορούμαστε ὅτι στὴν Ἀμφίπολη ὀργανώνονταν *λαμπαδοφορίες* κατὰ τὴ γιορτὴ τῆς Ἀρτέμιδος[10]· στὴν Παυταλία[11] πάλι καὶ τὴ Θρακικὴ Χερσόνησο[12] *γυμνικοὶ* καὶ *ἱππικοὶ ἀγῶνες*.

Ἂν καὶ δὲν ὑπάρχουν πολλὲς εἰδήσεις, φαίνεται ὅμως ὅτι πολὺ διαδομένος ἦταν στὴ Θράκη καὶ ὁ θεσμὸς τῶν πανηγύρεων, οἱ ὁποῖες συνόδευαν ὅλες τὶς μεγάλες τουλάχιστον θρησκευτικὲς γιορτές. Πολὺ γνωστὴ ἦταν ἡ πανήγυρη, ποὺ γινόταν, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, στὴν κώμη Σκαπτοπαρα[13]. Ἐπίσης εἶναι γνωστὴ ἡ πανήγυρη, ποὺ γινόταν στὴν Ὀδησσὸ κατὰ τὰ Ἑρμαῖα[14] καὶ ἡ ἄλλη στὸ Δορίσκο κατὰ τὴ γιορτὴ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τοῦ θεοῦ

---

1. *IGB*, I², 401.
2. *IGB*, III₁, 1517-1518.
3. *IGB*, I², 401.
4. *IGB*, I², 51, 111, 131, 167, 186 ter., 204, 254.
5. *IGB*, III₁, 1517.
6. *IGB*, III₁, 889.
7. *BCH* 22(1898)597.
8. *IGB*, I², 44-45. Πρβ. καὶ μιὰ ἄλλη ἐπιγραφὴ (*IGB*, I², 63 bis), ποὺ μιλᾶ γιὰ μεγάλους πενταετηρικοὺς ἀγῶνες.
9. *IGB*, I², 308 sept. Πρβ. *IGB*, I², 307, ὅπου μνημονεύονται ἀγῶνες.
10. *B. Head - I. Σβορώνου*, Ἱστορία τῶν νομισμάτων, 282.
11. *IGB*, IV, 1917, 2074.
12. *Ἡρόδ.* VI, 38: «...καὶ οἱ τελευτήσαντι Χερσονησῖται θύουσι ὡς νόμος οἰκιστῇ, καὶ ἀγῶνα ἱππικόν τε καὶ γυμνικὸν ἐπιστᾶσι».
13. *IGB*, IV, 2236.
14. *IGB*, I², 45.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γοΐτη[1]. Τέλος, κάποια πανήγυρη μνημονεύει μιὰ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ σημερινὸ Batkun[2] καὶ μιὰ ἄλλη τῆς Γαζώρου[3].

Πολιτικοθρησκευτικοὶ θεσμοί. Εὐρεία διάδοση εἶχε στὴ Θράκη καὶ ὁ ἑλληνικὸς θεσμὸς τῶν *κοινῶν*. Ἀξιοσημείωτο μάλιστα εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχουν μαρτυρίες γιὰ τὴν ἵδρυση κοινῶν ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἀποίκους ἀλλὰ κι ἀπὸ τοὺς Θράκες.

Ἀπὸ τὸν Πολύβιο[4], καθὼς κι ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφὴ τῆς Φιλιππούπολης[5], μᾶς εἶναι γνωστὸ τὸ *κοινὸν τῶν ἐπὶ Θρᾴκης Ἑλλήνων*, γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς παραδόθηκαν καὶ δυὸ θεσμοί: τοῦ *ἐπιμελητοῦ* καὶ τοῦ *γραμματέως*[6]. Ἐπίσης, πολὺ γνωστὸ εἶναι τὸ *κοινὸν τῆς Πενταπόλεως*[7], ποὺ ἦταν μιὰ συνομοσπονδία τῶν πόλεων Ὀδησσοῦ, Τόμιδος, Καλλάτιδος, Μεσημβρίας καὶ Ἀπολλωνίας. Ἀργότερα, γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα, προσχώρησε στὴ συνομοσπονδία καὶ ἡ Ἰστρία κι ἔτσι ἔγινε τὸ *κοινὸν τῆς Ἑξαπόλεως*[8]. Τὸ κοινὸν αὐτὸ τὸ διοικοῦσε ὁ *ποντάρχης*, ποὺ τὸν συναντοῦμε συχνὰ στὶς ἐπιγραφικὲς πηγές[9]. Ἀκόμη, ἀπὸ ἕνα ἀττικὸ ψήφισμα πληροφορούμαστε τὴν ὕπαρξη ἑνὸς *κοινοῦ τῶν Σηλυμβριανῶν*[10].

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τρία προηγούμενα κοινὰ τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων, εἶναι γνωστὰ καὶ δυὸ θρακικὰ κοινά. Τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ *κοινὸν τῶν Θρᾳκῶν*[11], ποὺ εἶχε ἕδρα τὴ Φιλιππούπολη καὶ τὸ διοικοῦσε ὁ *θρακάρχης*, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ἀρκετὲς φορὲς στὶς ἐπιγραφές[12]. Τὸ ἄλλο εἶναι τὸ *κοινὸν τῆς*

---

1. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη*, Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες, 19.
2. *IGB*, III_1, 1114.
3. *K-IΣ*, ἀρ. 481.
4. *Πολυβ.* IX, 28, 2. XXII, 8, 1.
5. *IGB*, III_1, 912
6. *IGB*, I^2, 64(;).
7. *IGB*, I^2, 64. Λεπτομέρειες στοῦ *D. Kalapothakes*, De Thracia Provincia Romana, 65 κέ.
8. *IGR*, I, 632. Πρβ. *D. Kalapothakes*, ὅ.π., 67 κέ.
9. Σὲ ἐπιγραφὲς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Ὀδησσοῦ (*IGB*, I^2, 64 bis, 66-67, 295), Διονυσόπολης (*IGB*, I^2, 14), Καλλάτιδος (*IGR*, I, 651) καὶ Τόμιδος (*IGR*, I, 630-636).
10. *Syll.*[3] I, 112.
11. Ἀναφέρεται σὲ νομίσματα τῆς Φιλιππούπολης, βλ. *B. Head - I. Σβορώνου*, ὅ.π., 262.
12. Σὲ ἐπιγραφὲς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Augusta Traiana (*IGB*, III_2, 1559), τοῦ Ἀσκληπιείου τοῦ Batkun (*IGB*, III_1, 1170, 1183), τοῦ σημ. Grozdevo (περιοχὴ Φιλιππούπολης) (*IGB*, III_1, 1537), σημ. Ljâski (περιοχὴ Νικόπολης τοῦ Νέστου) (*IGB*, IV, 2352) καὶ τῆς Φιλιππούπολης (*IGB*, III_1, 882).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πενταπόλεως, πού είχε έδρα τή Γάζωρο τήν 'Οδομαντική καί στό όποίο συμμετείχαν οί πόλεις Βέργη καί Σίρις, καθώς καί οί κώμες 'Αδριανούπολη καί Σκίμβερτος[1]. 'Η *Πεντάπολις* ήταν μιά θρησκευτική ένωση, πού τά μέλη της συνδέονταν μεταξύ τους μέ τήν κοινή λατρεία τής Γαζωρείτιδος 'Αρτέμιδος. Στήν προρωμαϊκή όμως έποχή ίσως νά ήταν πολιτική συνομοσπονδία.

Συμπεράσματα. 'Από τή στατιστική άνάλυση τών παραπάνω στοιχείων, πού άφορούν τή γεωγραφική κατανομή τών έλληνικών θεσμών, προκύπτει ότι οί περισσότεροι άπό αύτούς συναντούνται στή Ν Θράκη. Συγκεκριμένα άπό τίς 84 συνολικά θέσεις, όπου μαρτυρείται ή ύπαρξη έλληνικών θεσμών, οί 64 (δηλ. τό 76,2%) βρίσκονται στή Νότια καί οί 20 (δηλ. τό 23,8%) στή Βόρεια Θράκη (Κάτω Μοισία). 'Επίσης, άπό τίς 84 συνολικά θέσεις οί 22 (δηλ. τό 26,2%) είναι παραλιακές καί όλες οί άλλες (δηλ. τό 73,8%) μεσογειακές. Τέλος, άπό τή στατιστική άνάλυση προκύπτει ότι άπό τίς 84 θέσεις μόνο οί 25 (δηλ. τό 29,8%) είναι μεγάλα άστικά κέντρα, ένώ οί ύπόλοιπες 59 (δηλ. τό 70,2%) είναι μικροί άστικοί οίκισμοί. Αύτό δείχνει καθαρά ότι οί έλληνικοί θεσμοί δέν είχαν διαδοθεί μόνο στά μεγάλα άστικά κέντρα, όπως ύποστηρίζει ό V. Beševliev[2], άλλά σέ όλους γενικά τούς άστικούς οίκισμούς. 'Ορισμένοι μάλιστα θεσμοί είχαν διαδοθεί άκόμη καί στίς κώμες τής θρακικής ύπαίθρου. 'Η άπουσία τών έλληνικών θεσμών σημειώνεται μόνο στά ρωμαϊκά άστικά κέντρα (άποικίες καί municipia), όπου έπικρατούσαν οί ρωμαϊκοί θεσμοί. Πρός τό τέλος όμως τής άρχαιότητας παρατηρεί κανείς ότι άκόμη καί στίς ρωμαϊκές άποικίες (τής Ν Θράκης) έξελληνίζεται βαθμιαία ή όρολογία τών ρωμαϊκών θεσμών.

'Από χρονολογική άποψη, ή διάδοση τών έλληνικών θεσμών στή Θράκη κλιμακώνεται άπό τόν 4ο π.Χ. ώς τόν 3ο μ.Χ. αίώνα. Οί έπιγραφές ρωμαϊκής έποχής, πού μνημονεύουν έλληνικούς θεσμούς, είναι περίπου τριπλάσιες άπό τίς έπιγραφές έλληνιστικής έποχής. Συγκεκριμένα, άπό τίς 414 συνολικά έπιγραφές, πού έχουν χρονολογία ή μποροῦν νά χρονολογηθοῦν έστω χοντρικά, οί 114 (δηλ. τό 27,5%) είναι έλληνιστικής καί οί 300 (δηλ. τό 72,5%) ρωμαϊκής έποχής. 'Αναλυτικότερα, άπό τίς έπιγραφές έλληνιστικής έποχής οί έξι είναι τοῦ 4ου π.Χ. αίώνα, οί τριάντα τρεῖς τοῦ 3ου π.Χ. αίώνα, οί είκοσι δύο τοῦ 3ου-2ου π.Χ. αίώνα, οί δεκαέξι τοῦ 2ου π.Χ. αίώνα, οί έπτά τοῦ 2ου-1ου π.Χ. αίώνα καί οί τριάντα τοῦ 1ου π.Χ. αίώνα. 'Από τίς έπιγραφές πάλι ρωμαϊκής έποχής, πού όλες χρονολογοῦνται στούς τρεῖς πρώ-

---

1. Βλ. *J. Roger*, L'enceinte basse de Philippes, *BCH* 62(1938)37-41. *F. Papazoglou*, Notes d' épigraphie et de topographie macédoniennes, *BCH* 87(1963)532-535.

2. *V. Beševliev*, Untersuchungen in die Personennamen bei den Thrakern, Amsterdam 1970, 133.

υς μεταχριστιανικούς αἰῶνες, μόνο γιὰ τὶς 104 μπορεῖ νὰ προσδιοριστεῖ ὁ ὼνας. Ἀπὸ αὐτὲς οἱ ἐννιὰ ἀνήκουν στὸν 1ο αἰώνα, οἱ εἴκοσι ἑπτὰ στὸ 2ο ώνα καὶ οἱ ἑξήντα ὀκτὼ στὸν 3ο αἰώνα.

Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέτουμε σήμερα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διαφωτιεῖ τὸ πρόβλημα τῆς υἱοθέτησης τῶν ἑλληνικῶν θεσμῶν ἀπὸ τοὺς Θράκες ὅλες τὶς διαστάσεις του. Ὡστόσο ὑπάρχουν μαρτυρίες γιὰ τὴν υἱοθέτηση αφόρων ἑλληνικῶν κρατικῶν θεσμῶν (τοῦ *πρεσβευτοῦ*, τοῦ *στρατηγοῦ*[1] κἄ.) τὸ τοὺς Θράκες βασιλεῖς. Ἐπίσης, ἀπὸ τὴν ἐπιγραφικὴ ἔρευνα διαπιστώται, ὅπως εἴδαμε προηγουμένως, ἡ ἐπικράτηση τῶν ἑλληνικῶν θεσμῶν σὲ άφορα φυλετικὰ κέντρα τῶν Θρακῶν, ποὺ εἶχαν ἐξελιχτεῖ, χάρη στὴ ρωαϊκὴ πολιτική, σὲ ἀστικὰ κέντρα (Σαρδική, Παυταλία, Ἀδριανούπολη, Τόειρος κἄ.). Τὸ ἴδιο θὰ εἶχε γίνει καὶ στὴ μοναδικὴ ὡς τώρα γνωστὴ θρακικὴ όλη, τὴ Σευθόπολη, ὅπου μαρτυρεῖται ὁ θεσμὸς τοῦ ἱερέως[2]. Τέλος, οἱ ἐπιραφικὲς πηγὲς προσφέρουν μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα μεμονωένων ἀτόμων θρακικῆς καταγωγῆς, ποὺ εἶχαν ἀποδεχτεῖ διάφορους ἑλληνιοὺς θεσμούς. Πρόκειται γιὰ 29 Θράκες, ἐγκαταστημένους σὲ ἑλληνικὰ ἢ ἑλληνίζοντα ἀστικὰ κέντρα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἕξι εἶχαν γίνει *βουλευταί*[3], οἱ 11 *ἀγορανόμοι*[4], ὁ ἕνας *μνήμων*[5], ὁ ἕνας *ἰατρὸς*[6] καὶ ὁ ἄλλος *ἱπποῖα(τρός)*[7]. Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση ἑνὸς Θράκα, ἐγκαταστημένου τὴ Σαρδική, ὁ ὁποῖος στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα, δηλαδὴ στὶς πρῶτες δεκαετίες ἀπὸ τὴ μετατροπὴ τῆς Σαρδικῆς σὲ ἀστικὸ κέντρο, εἶχε ἀποτήσει διαδοχικὰ τὰ ἀξιώματα τοῦ *ἀρχιερέως*, τοῦ *πρώτου ἄρχοντος*, τοῦ *εἰρηνάρχου* καὶ τοῦ *σιτάρχου*[8]. Ἀργότερα, πιθανῶς στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα, εἶναι γνωστὸς στὴν ἴδια πόλη ἕνας *βουλευτὴς* καὶ *γερουσιαστής*, θρακικῆς καταγωγῆς, παντρεμένος μὲ Ἑλληνίδα ἢ Μικρασιάτισσα[9]. Στὴ θρακικὴ ἐπίσης ἀριστοκρατία τῆς Σαρδικῆς ἀνῆκε καὶ ὁ Τάρσας Στρυμόνιος,

---

1. *IGB*, I², 12, 234, 378, 402. III$_1$, 116. Σύμφωνα μὲ τὸν *H. Bengtson*, Neues zur Geschichte des Hellenismus in Thrakien und in der Dobrudscha, *Historia* 11 (1962)20, ὁ θεσμὸς τῆς στρατηγίας εἶχε εἰσαχθεῖ στὴ Θράκη, κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή, ἀπὸ τὸ Σεύθη Γ′.

2. *IGB*, III$_2$, 1732. Πρβ. *H. Bengtson*, ὅ.π., ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἱδρυτὴς τῆς Σευθόπολης, Σεύθης Γ′, εἶχε ὀργανώσει τὴ διοίκηση τῆς χώρας σύμφωνα μὲ τὸ μακεδονικὸ πρότυπο.

3. *IGB*, I², 317 bis. II, 511. III$_1$, 1133, 1517. III$_2$, 1807.

4. *IGB*, IV, 2104. *K-IΣ*, ἀρ. 18.

5. *Cl. Vatin*, *BCH* 86(1962)57-63.

6. *IGB*, III$_1$, 1204.

7. *IGB*, IV, 1583.

8. *IGB*, IV, 1953.

9. *IGB*, IV, 2010.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁ ὁποῖος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ὑψηλὲς τιμὲς ποὺ τοῦ ἀπονέμονται ἀπὸ τοὺς γερουσιαστές, πρέπει νὰ ἦταν *γερουσιάρχης*[1]. Ἀκόμη, ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη εἶναι γνωστὸς ἕνας *θρακάρχης* καὶ τρεῖς *ἱερεῖς* θρακικῆς καταγωγῆς[2]. Τέλος, ἀπὸ τοὺς Φιλίππους καὶ τὴν Ὀδησσὸ εἶναι γνωστοὶ 18 Θράκες *ἔφηβοι*[3], ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἐννιὰ ἔχουν ἕνα θρακικὸ κι ἕνα ἑλληνικὸ ὄνομα καὶ οἱ ἄλλοι ἐννιὰ δυὸ θρακικὰ ἢ ἕνα θρακικὸ κι ἕνα λατινικὸ ὄνομα.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀφομοιωτικὴ ἰσχὺ τῶν διάφορων θεσμῶν, θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ τὸ γεγονὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἑλληνικοὺς θεσμοὺς ἀναμφισβήτητα περισσότερο συνέβαλε στὸν ἐξελληνισμὸ τῶν Θρακῶν ἡ *ἐφηβεία*. Τὸ *γυμνάσιον*, ὅπου ἀσκοῦνταν οἱ ἔφηβοι, ἦταν τὸ πιὸ οὐσιῶδες στοιχεῖο τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ[4] καὶ ἡ κυριότερη ἑστία ἐξελληνισμοῦ τῶν ἀνώτερων τουλάχιστον κοινωνικῶν τάξεων ἑνὸς ξένου λαοῦ[5]. Ἡ σημασία τοῦ γυμνασίου στὸν ἐξελληνισμὸ ἦταν τεράστια, γιατὶ προσείλκυε καὶ ἀφομοίωνε τοὺς ἐφήβους, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ πιὸ σφριγηλὸ δημογραφικὸ δυναμικὸ καὶ τὴν ἐλπίδα ἑνὸς ἔθνους.

Σημαντικὰ ὅμως συνέβαλε στὸν ἐξελληνισμὸ καὶ ἡ διάδοση τοῦ θεσμοῦ τῶν κοινῶν, καθὼς καὶ τῶν δημόσιων ἀγώνων καὶ πανηγύρεων. Μὲ τὰ κοινὰ συσφίγγονταν ὄχι μόνο οἱ θρησκευτικὲς ἀλλὰ καὶ οἱ πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς οἰκισμοὺς ποὺ συμμετεῖχαν σὲ αὐτά. Στὴν περίπτωση μάλιστα τῶν θρακικῶν κοινῶν, ὅταν σὲ αὐτὰ συμμετεῖχαν καὶ οἰκισμοί, ποὺ εἶχαν ἐξελληνιστεῖ πρωιμότερα[6], τότε διευκολυνόταν ὁ ἐξελληνισμὸς καὶ τῶν ὑπόλοιπων θρακικῶν οἰκισμῶν.

Οἱ *δημόσιοι ἀγῶνες* καὶ *πανηγύρεις* πάλι προσείλκυαν πολὺ κόσμο κι ἀπὸ τὴν ὕπαιθρο, ποὺ ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς ἔρχονταν γιὰ νὰ ἀγωνιστοῦν, ἄλλοι γιὰ ἐμπορικοὺς λόγους κι ἄλλοι τέλος ὡς ἁπλοὶ θεατές. Ἡ συρροὴ κατοίκων τῆς ὑπαίθρου στὰ ἀστικὰ κέντρα, γιὰ τὴν παρακολούθηση τῶν ἀγώνων

---

1. *IGB*, IV, 1916.

2. *IGB*, IV, 1927, 1972, 2015.

3. *M-Χῶραι*, ἀρ. 9 [= *L. Robert*, *RPh* 13(1939)147-150] (Φίλιπποι). *IGB*, I², 47-47 bis (Ὀδησσός).

4. Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα σημειώνει ὁ *Στράβων* (V, 4, 7) γιὰ τὴ Νεάπολη τῆς Ἰταλίας: «Πλεῖστα δ' ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνάσιά τε καὶ ἐφηβεῖα καὶ φατρίαι καὶ ὀνόματα ἑλληνικά, καίπερ ὄντων Ρωμαίων».

5. Βλ. *E. Ziebarth*, Aus dem griechischen Schulwesen, Leipzig 1914², 140. W. *Schubart*, Einführung, 317 κέ. Die Griechen in Ägypten, Leipzig 1927, 37, 42 κέ. *M. Launey*, Recherches sur les armées hellénistiques, Paris 1950, 813-814. *V. Beševliev*, ὅ.π., 133.

6. Πρβ. τὴν περίπτωση τοῦ κοινοῦ τῆς *Πενταπόλεως* μὲ Ἕβρα τὴ Γάζωρο, στὸ ὁποῖο συμμετεῖχε καὶ ἡ Βέργη, ποὺ ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀκόμη εἶχε ἐξελληνιστεῖ.

γιὰ ἐπίσκεψη στὶς πανηγύρεις, ἦταν γιὰ τοὺς χωρικοὺς ἕνα πρῶτο βῆμα
: νὰ γοητευτοῦν ἀπὸ τὴν ἀστικὴ ζωὴ καὶ νὰ δεχτοῦν, μὲ τὴ συναναστροφή
ς μὲ τοὺς Ἕλληνες ἢ ἐξελληνισμένους ἀστούς, διάφορες ἑλληνικὲς ἐπιδρά-
ς. Ἡ κοινὴ παρακολούθηση τῶν ἀγώνων συνέβαλε πολὺ στὴ σύσφιξη τῶν
έσεων ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ Θράκες, καθὼς καὶ στὴν ἀμβλυνση
ν ἐθνικῶν, πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν διαφορῶν τους.

Γενικά, ἡ ἀπορρόφηση θρακικῶν πληθυσμῶν στὰ ἀστικὰ κέντρα, ὅπου
κρατοῦσαν οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοί, ὁδηγοῦσε μοιραῖα στὸν ἐξελληνισμό τους,
ρού ἀργὰ ἢ γρήγορα οἱ Θράκες υἱοθετοῦσαν τοὺς ἑλληνικοὺς θεσμοὺς σὲ ὅλες
εδὸν τὶς ἐκδηλώσεις τῆς δημόσιας καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Β' ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΑΤΡΕΙΩΝ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΣΥΓΚΡΗΤΙΣΜΟΣ

1. Ἡ διάδοση ἑλληνικῶν λατρειῶν

Ἀπὸ τὸ πλούσιο ἐπιγραφικὸ κυρίως ὑλικό, ποὺ ὑπάρχει σήμερα στὴ διάθεση τῆς θρησκειολογικῆς ἔρευνας, διαπιστώνεται ἡ ἀκμὴ τῶν ἑλληνικῶν λατρειῶν στὶς παραλιακὲς ἀποικίες τῆς Θράκης, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν περίοδο τῆς ρωμαιοκρατίας[1], καθὼς καὶ ἡ εὐρεία διάδοσή τους ἀνάμεσα στοὺς ντόπιους κατοίκους τῆς χώρας. Τὴ διάδοσή τους ἀνάμεσα στοὺς ντόπιους μαρτυροῦν τὰ διάφορα θρακικὰ ἐπίθετα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν[2]. Ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ ἀναγνωρίζει κανεὶς ὁρισμένα ἐπίθετα ποὺ δηλώνουν ἰδιότητα[3]. Τὰ περισσότερα ὅμως εἶναι τοπωνυμικὰ ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα βεβαιώνουν τὴν πιθανὴ ὕπαρξη ναῶν ἢ ἱερῶν σ' ἕνα τόπο[4].

Ἡ εὐρεία διάδοση, ποὺ εἶχαν οἱ ἑλληνικὲς λατρεῖες ἀνάμεσα στοὺς Θράκες, φαίνεται κυρίως ἀπὸ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν Θρακῶν λατρευτῶν, οἱ ὁ-

---

1. Μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ἀσχολούμαστε διεξοδικὰ στὴ μελέτη μας «Οἱ λατρεῖες στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Θράκης» (ὑπὸ δημοσίευση). Ἀξίζει ὅμως ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες περιπτώσεις θρακικῶν καὶ ρωμαϊκῶν λατρειῶν, στὶς ἀποικίες αὐτὲς ἐπικρατοῦν, ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητας, οἱ ἑλληνικὲς καὶ ἐξελληνισμένες (ἀνατολικὲς) λατρεῖες.

2. Ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ἐπίθετα αὐτὰ ἴσως νὰ κρύβουν καὶ συγκρητισμὸ τῆς ἑλληνικῆς μὲ κάποια δευτερεύουσα τοπικὴ θεότητα. Εἶναι ἀδύνατο ὅμως νὰ διακρίνουμε αὐτὰ ποὺ διασώζουν ἀνάμνηση θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ. Πιθανῶς στοιχεῖα συγκρητισμοῦ θὰ πρέπει νὰ δοῦμε π.χ. στὰ θρακικὰ ἐπίθετα τοῦ Ἀπόλλωνος (*Αὐλαρισηνός, Γεικεσηνός, Δορταζηνός, Ζερόηνος* καὶ *Κερμιλληνός*), ποὺ μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ ἕνα κοινὸ ἱερὸ τοῦ Θράκα Ἱππέα καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος.

3. Πρβ. τὸ ἐπίθετο *Ζβελσθουρδος* τοῦ Διός, ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ ἑλληνικὸ ἐπίθετο *κεραύνιος* ἢ *ἀετοφόρος* (*Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, Θρακικὰ 5(1934)42).

4. Προβλήματα παρουσιάζει ἡ παρουσία μιᾶς ἑλληνικῆς θεότητας μὲ τὸ ἴδιο τοπωνυμικὸ ἐπίθετο σὲ δυὸ διαφορετικὰ σημεῖα τῆς Θράκης (πρβ. π.χ. τὸ ἐπίθετο τοῦ Ἀπόλλωνος *Αὐλαρκηνός*, ποὺ συναντιέται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Μαρκιανούπολης καὶ σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ σημ. χωριὸ Bajkalsko στὴν περιοχὴ τῆς Παυταλίας). Σὲ τέτοιες περιπτώσεις δὲ γνωρίζουμε ἂν τὰ τοπωνυμικὰ αὐτὰ ἐπίθετα ὀφείλονταν στὴν ὕπαρξη δυὸ ὁμώνυμων τοπωνυμίων ἢ στὸ ὅτι ἡ λατρεία τῆς θεότητας αὐτῆς διαδόθηκε κι ἀλλοῦ μὲ τὸ τοπωνυμικὸ ἐπίθετο ποὺ εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Θράκης, ὅπου λατρεύτηκε γιὰ πρώτη φορά.

ῖοι μᾶς εἶναι γνωστοὶ ἀπὸ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές τους ποὺ ἀπευθύνονται σὲ ἑλληνικὲς θεότητες, καθὼς κι ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ θεοφόρα ὀνόματά τους. τὴ δεύτερη περίπτωση ὅμως τὸ ἑλληνικὸ θεοφόρο ὄνομα, ποὺ ἔχει ἕνας θράκας, δείχνει, κατὰ κανόνα, ὅτι λατρευτὲς τῆς θεότητας αὐτῆς ἦταν οἱ δικοί του, ἐφόσον αὐτοὶ τοῦ ἔδωσαν τὸ θεοφόρο ὄνομα.

Μὲ βάση τὶς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες, ἐπισημαίνονται ἀμέσως παρακάτω τὰ ἑλληνικὰ λατρευτικὰ δάνεια τῶν Θρακῶν καὶ δίνεται μιὰ εἰκόνα τῆς κοινωνικῆς ἔκτασης καὶ τῆς γεωγραφικῆς κατανομῆς τῶν ἑλληνικῶν λατρειῶν στὸ θρακικὸ χῶρο.

Ζεύς - Ἥρα. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν θρακικῶν ἐπιθέτων τους καὶ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν Θρακῶν λατρευτῶν τους, ἀπὸ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς θεότητες μεγαλύτερη διάδοση στὴ Θράκη εἶχε ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας. Ἰδιαίτερη ἀκμὴ γνώρισε ἡ λατρεία τους, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα καὶ εἰδικότερα στὴν Παυταλία καὶ τὴν περιοχή της. Στὴν πόλη αὐτή, ὅπως μαρτυρεῖ μιὰ ἐπιγραφή, τελοῦνταν πρὸς τιμή τους γυμνικοὶ καὶ ἱππικοὶ ἀγῶνες[1]. Ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη εἶναι γνωστοὶ ἑπτὰ λατρευτές τους[2], ποὺ οἱ τρεῖς ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἱερεῖς καὶ οἱ δύο ἐπιμελητές. Ἐπίσης, εἶναι γνωστοὶ δύο Παυταλιῶτες μὲ θεοφόρα ὀνόματα: ὁ Ἑρμογένης [...]ου Διοδόρου (sic)[3] καὶ ὁ ἀγαλματογλύφος Ἡρώδης Επταικενθου[4].

Τὶς λατρευτικὲς ἀνάγκες τῶν Παυταλιωτῶν ἐξυπηρετοῦσε κυρίως τὸ περίφημο ἱερὸ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ποὺ βρισκόταν σὲ ἀπόσταση μόλις πέντε χιλιομέτρων ἀπὸ τὴν πόλη, στὴν κώμη *Καρίστορον* (σημ. Kopilovci)[5], ἀπὸ ὅπου πῆραν οἱ θεοὶ καὶ τὸ τοπωνυμικὸ ἐπίθετο *Καριστορηνοί*[6]. Ἀπὸ τὸ ἱερὸ αὐτὸ διασώθηκαν οἱ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς τριῶν Θρακῶν[7].

Μεγάλη διάδοση φαίνεται ὅτι εἶχε ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας στὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς Παυταλίας. Ἔτσι, μὲ βάση τὰ τοπωνυμικά τους ἐπίθετα, διαπιστώνεται ἡ λατρεία τῶν δύο αὐτῶν θεῶν στὶς ἀρχαῖες κῶμες τῶν *Σκο(.).(ην)ων* (σημ. Liljač)[8] καὶ *Στορηνων* (σημ. Rasnik)[9], ἐνῶ τῆς

---

1. *IGB*, IV, 2074.
2. *IGB*, IV, 2070, 2072-2074, 2103.
3. *IGB*, IV, 2077.
4. *IGB*, IV, 2069.
5. Βλ. *G. Kacarov*, Svetilište na Zevs i Hera pri Kopilovci, *IBAD* 4(1914)89-100.
6. *IGB*, IV, 2150-2157, 2162, 2164-2166, 2168.
7. *IGB*, IV, 2151-2153.
8. *IGB*, IV, 2213.
9. *IGB*, IV, 2122.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἥρας ἐπιπλέον στὶς κῶμες τῶν *Βναιταρηνων* (σημ. Goročevci)[1] καὶ *Σορκητηνων* (σημ. Bajkalsko)[2]. Ἀπὸ ἀναθηματικὲς πάλι ἐπιγραφὲς μαρτυρεῖται ἡ κοινὴ λατρεία τῶν δύο θεῶν στὰ σημερινὰ χωριὰ Barakovo[3] καὶ Dolistovo[4] καὶ χωριστὰ ἡ λατρεία τῆς Ἥρας στὴ σημερινὴ Provalenica[5] καὶ τοῦ Διὸς στὶς κῶμες *Σπορτηλα*[6] καὶ *Βολβαβρια* (σημ. Satrovo)[7], καθὼς καὶ στὸ σημερινὸ Češmedžik[8].

Ἄλλο ἀξιόλογο κέντρο λατρείας τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα ἦταν ἡ Σαρδική. Ἡ ἀνεύρεση ἕξι βωμῶν μὲ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς ἀποδείχνει τὴν ὕπαρξη στὴν πόλη αὐτὴ ἱεροῦ τοῦ Διὸς Ὑψίστου[9]. Ἀπὸ τοπωνυμικὰ πάλι ἐπίθετα εἶναι γνωστὴ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς στὴν κώμη τῶν *Ζινοβαστηνων* (σημ. χωριὰ Potop - Jordankino)[10] καὶ τῆς Ἥρας στὶς κῶμες τῶν *Αρμουληνων* (σημ. Dolni Lozen)[11] καὶ *Καρσιμηνων* (σημ. Novi han)[12]. Ἐνῶ ἀπὸ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς μαρτυρεῖται ἡ κοινὴ λατρεία τους στὸ σημερινὸ Tuden[13] καὶ χωριστὰ τοῦ Διὸς Σεβάζιου στὸ σημερινὸ Mramor[14] καὶ τοῦ Διὸς Ὑψίστου στὸ σημερινὸ Gurmazovo[15] καὶ στὸν Turres (σημ. Pirot)[16].

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, μεγάλη διάδοση εἶχε ἐπίσης ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου καὶ ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης. Ἔτσι, ἀπὸ μιὰ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ εἶναι γνωστὴ ἡ κοινὴ λατρεία τους στὴν κώμη *Βησσοπαρα* (σημ. Pazardžik)[17]. Ἀπὸ τοπωνυμικὰ πάλι ἐπίθετα μαρτυρεῖται ἡ λατρεία τῆς Ἡ-

---

1. *IGB*, IV, 2117.
2. *IGB*, IV, 2142.
3. *IGB*, IV, 2230.
4. *IGB*, IV, 2214. Ἡ ἀνάθεση γίνεται στοὺς *Ὀλυμπίους θεοὺς* καὶ ὑπονοοῦνται ὁ *Ζεὺς* καὶ ἡ Ἥρα (πρβ. *IGB*, IV, 2072).
5. *IGB*, IV, 2132.
6. *IGB*, IV, 2232.
7. *IGB*, IV, 2216.
8. *IGB*, IV, 2218.
9. *IGB*, IV, 1941-1946. Πρβ. *M. Tatscheva-Hitova*, Dem Hypsistos geweihte Denkmäler in Thrakien (Untersuchungen zur Geschichte der antiken Religionen, III), *Thracia* 4(1977)278-282.
10. *IGB*, IV, 1984.
11. *IGB*, IV, 2003.
12. *IGB*, IV, 1997.
13. *IGB*, IV, 2043-2044.
14. *IGB*, IV, 2015.
15. *IGB*, IV, 2014.
16. *IGB*, IV, 1924.
17. *IGB*, III$_1$, 1090.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ις στὶς κῶμες τῶν *Αρτακηνων*[1], *Ηδεινηνων* (σημ. Vètren dol)[2] καὶ *Τι-ητηνων* (σημ. Belaštica)[3] καὶ ἀπὸ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς στὰ σημερινὰ ωριὰ Batkun[4] καὶ Semčinovo[5]. Ἐπίσης, ἀπὸ θεοφόρα ὀνόματα ἔχουμε νδείξεις γιὰ ὕπαρξη λατρευτῶν τοῦ Διὸς στὴ Φιλιππούπολη[6], στὴν κώμη *'.-menos*[7] καὶ στὰ σημερινὰ χωριὰ Bačkovski manastir[8] καὶ Batkun[9]. Ιαρόμοιες ἐνδείξεις γιὰ λατρευτὲς τῆς Ἥρας ἔχουμε ἀπὸ τὴ γειτονικὴ περι-χὴ τῆς Φιλιππούπολης[10] καὶ τὸ mansio Cillae[11], καθὼς κι ἀπὸ τὰ σημερι-ὰ χωριὰ Zlatovrâh[12] καὶ Brezovo[13].

Ἀρκετὴ διάδοση εἶχε ἐπίσης ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας καὶ τὴν ὑπόλοιπη κοιλάδα τοῦ μέσου ροῦ τοῦ Ἔβρου. Ἔτσι, στὴν Augusta Traiana ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Διὸς - Σαβάζιου *Αρσεληνου*, ποὺ εἶχε μάλιστα ἐπι-σκευαστεῖ μὲ τὴν εὐκαιρία ἐπίσκεψης τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου στὴ Θράκη (202 μ.Χ.)[14]. Ἀπὸ ἀναθηματικὲς πάλι ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν σὲ δυὸ χω-ριὰ τῆς περιοχῆς της (σημ. Bastino καὶ Bozadžii), εἶναι γνωστὸς ἕνας Θρά-κας λατρευτὴς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας[15] κι ἕνας ἄλλος τοῦ Διὸς *Ζβελθιουρ-δου*[16]. Ἐπίσης, μὲ βάση τὰ θεοφόρα ὀνόματά τους, ἀναγνωρίζουμε δύο λατρευ-τὲς τοῦ Διὸς σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὸ ἐμπόριο *Πίζος* καὶ τὴ σημερινὴ Malka Vereja[17]. Τέλος, ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας μαρτυρεῖται καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης. Συγκεκριμένα ἀπὸ τοπωνυμικὰ ἐπίθετά τους εἶναι γνωστὴ ἡ κοινὴ λατρεία τους στὴν κώμη τῶν *Σακαρσηνων* (σημ. U-

---

1. *IGB*, III$_1$, 930.
2. *IGB*, III$_1$, 1112.
3. *IGB*, III$_1$, 1418.
4. *IGB*, III$_1$, 1211, 1283.
5. *IGB*, III$_1$, 1097.
6. *IGB*, III$_1$, 1303.
7. *CIL*, VI, 32543, 18 [= *G. Mateescu*, I Traci nelle epigrafi di Roma, *ED* 1(1923)260 = *A. Fol*, Les Thraces dans l'Empire romain d'Occident, B 277.
8. *IGB*, III$_1$, 1438.
9. *IGB*, III$_1$, 1117 [= *Bull. ép.* 1944, 216, ἀρ. 130].
10. *IGB*, III$_1$, 977.
11. *IGB*, III$_1$, 1517.
12. *IGB*, III$_1$, 1446.
13. *IGB*, III$_1$, 1500.
14. *IGB*, III$_2$, 1588. Πρβ. *R. Hoddinott*, Bulgaria in Antiquity, London 1975, 201. *G. Mihailov*, Septimius Severus in Moesia Inferior and Thrace, *AAP-SHPh* 1962, 120-123.
15. *IGB*, III$_2$, 1703.
16. *IGB*, III$_2$, 1773.
17. *IGB*, III$_2$, 1653 [= *Bull. ép.* 1954, 56, ἀρ. 175], 1690c [= *Bull. ép.* 1941, 252, ἀρ. 93].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

strem)[1] καὶ χωριστὰ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς στὴν κώμη τῶν *Κλ..ηνων* (σημ. Voden)[2].

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω περιοχές, ἡ λατρεία τῶν δύο θεῶν μαρτυρεῖται καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ν Θράκης. Ἔτσι, ὁ Πολύαινος διέσωσε τὴν πληροφορία ὅτι οἱ θρακικὲς φυλὲς τῶν Κεβρηνίων καὶ Σκαιῶν λάτρευαν ἰδιαίτερα τὴν Ἥρα. Ὁ ἱερέας της μάλιστα ἦταν καὶ πολιτικὸς ἀρχηγὸς τῶν φυλῶν αὐτῶν[3]. Ἀπὸ μιὰ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ διαπιστώνεται ἐπίσης ἡ λατρεία τῆς Ἥρας στὴν κώμη *Mocapora (Mokasura)* (σημ. Karaevli Köyü)[4]. Ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς σημερινῆς Κομοτηνῆς[5], μαρτυροῦν τὴ λατρεία τοῦ Διὸς στὴν κώμη τῶν *Παισου[λ]ηνων*, καθὼς καὶ τὴ λατρεία τοῦ Διὸς *Ζβελθιουρδου*[6]. Ἀπὸ ἄλλη ἐπιγραφή, ποὺ βρέθηκε στὴν τοποθεσία «Τζαρίν»[7], διαπιστώνεται ἡ λατρεία τοῦ Διὸς Ὑψίστου στὴν περιοχὴ τῆς Νεάπολης (σημ. Καβάλας) καὶ ἀπὸ λατινικὲς ἐπιγραφὲς στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων[8]. Ἀκόμη, εἶναι γνωστὴ ἡ λατρεία τοῦ Διὸς Συροτερη στὸν ἀρχαῖο οἰκισμὸ κοντὰ στὸ σημερινὸ Gök-tepe (περιοχὴ Malko Târnovo)[9] καὶ τοῦ Διὸς *Κερσουλλίου* στὴν περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου[10].

Τέλος, ἀρκετὴ διάδοση φαίνεται ὅτι εἶχε ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ στὴ Β Θράκη. Παραστάσεις σὲ νομίσματα τῆς Μαρκιανούπολης μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξη ναοῦ του στὴν πόλη αὐτή[11]. Ἀπὸ τὴν ἴδια ἐξάλλου πόλη ἔχουμε τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἑνὸς Θράκα ποὺ ἀπευθύνεται στὸ Δία Ὀλύμπιο[12]. Ἐπίσης, ἀπὸ τοπωνυμικά του ἐπίθετα, ποὺ μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ

---

1. *IGB*, III$_2$, 1803.
2. *IGB*, III$_2$, 1805.
3. *Πολυαιν.* VII, 22.
4. *T-TEA II*, ἀρ. 72.
5. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη*, Θρακικὰ εὐχαριστήρια εἰς τὸν Δία, *Θρακικά* 6(1935)302, 316-318.
6. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη*, ὅ.π., 302, 310-316 [= *L. Robert, Hellenica*, X, 35, σημ. 6].
7. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη*, ὅ.π., 302, 305-310.
8. Βλ. *P. Collart - P. Ducrey*, Philippes I. Les reliefs rupestres, Paris 1975, 233-240.
9. Βλ. *ÖJh* 31(1932)132, ἀρ. 8. Πρβ. *Vl. Georgiev*, Die thrakische Götternamen, *BE* 18(1975), 1, 7.
10. Βλ. *G. Mendel*, Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines. Musées impériaux ottomanes, III, 839. Πρβ. *Vl. Georgiev*, ὅ.π.
11. Βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 201.
12. *IGB*, II, 800.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοὺς σημερινοὺς οἰκισμοὺς Gorna Orjahovica[1], Veliko Târnovo[2] καὶ Ri-
ven (περιοχὴ Pleven)[3], μαρτυρεῖται ἡ λατρεία του στὶς κῶμες τῶν *Διμε-
ιανων, Οκονηνων* καὶ *Ταμιτηνων*. Ἀκόμη, ἔχουμε ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὕπαρξη
θρακῶν λατρευτῶν του ἀπὸ τὴ μνεία θεοφόρων ὀνομάτων σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ
τὰ σημερινὰ χωριὰ Galata (περιοχὴ Ὀδησσοῦ)[4], Plastina (περιοχὴ Μαρ-
κιανούπολης)[5] καὶ Glava Panega[6].

Ἀπόλλων. Ἂν ἐξαιρέσουμε τὴ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας, ἀπὸ
τὶς ἄλλες ἑλληνικὲς λατρεῖες μεγαλύτερη διάδοση στὴ Θράκη εἶχε ἡ λατρεία
τοῦ Ἀπόλλωνος, ποὺ στὶς ἐπιγραφὲς συναντιέται συχνὰ μὲ τὰ ἑξῆς ἐπίθετα
ἰδιότητας σημαντικά: *Σπινδεηνος, Σικερηνος, πατρῶος, ἐπήκοος, Εστρακε-
ηνος* καὶ *σωτήρ*[7]. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς παραλιακὲς ἀποικίες, ἡ λατρεία
του ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητή, ὅπως δείχνουν ὁρισμένες ἀναθηματικὲς ἐπιγρα-
φὲς Θρακῶν[8], ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους τῆς μέσης κοιλάδας τοῦ Ἔβρου,
ὅπου εἶχε διαδοθεῖ πιθανῶς ἀπὸ τὶς γειτονικὲς ἀποικίες τῆς Ἀπολλωνίας,
Μεσημβρίας καὶ Ἀγχιάλου[9]. Ἐπίσης, εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ λατρεία του ἦταν
ἰδιαίτερα ἀγαπητὴ στὴ χώρα τῶν Βησσῶν. Στὸ φυλετικό τους κέντρο, τὴ
Βησσοπάρα (σημ. Pazardžik), ὑπῆρχε ναὸς τοῦ θεοῦ, ὅπου γινόταν καὶ πα-
νήγυρη[10].

Μιὰ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἐπιτρέπει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἱερὸ (ἢ ναὸς)
τοῦ Ἀπόλλωνος *(Σικερηνου)* ὑπῆρχε καὶ στὴν Augusta Traiana (σημ. Sta-
ra Zagora)[11]· ἐνῶ μεγάλη διάδοση εἶχε ἡ λατρεία του κι ἀνάμεσα στὸν ἀγρο-

---

1. *IGB*, II, 715.
2. *IGB*, II, 599, 718.
3. Βλ. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, 47. *Vl. Georgiev*, ὅ.π.
4. *IGB*, I², 291.
5. *IGB*, II, 770.
6. *IGB*, II, 535ι.
7. Γιὰ τὰ ἐπίθετα τοῦ Ἀπόλλωνος βλ. *Zl. Gočeva*, Epitheta des Apollon in Thrakien, *Thracia* 4(1977)207-223.
8. Βλ. *J. Eckhel*, Doctrina numorum veterum, I, 44. IV. 437. *Κ. Ἀποστολίδη*, ὅ.π., 44. *K. Majewski*, Le sanctuaire thrace et gréco-romain d'Apollon-Kendrisos à Philippopolis en Mésie Inférieure, *Thracia* 4(1977)189-206, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 193.
9. *Στραβ.* VII, C 319: «Εἶτ' Ἀπολλωνίας ..., ὅπου ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐξ οὗ Μᾶρκος Λεύκολλος τὸν κολοσσὸν ἦρε καὶ ἀνέθηκεν ἐν τῷ Καπετωλίῳ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, Καλάμιδος ἔργον».— Ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες δείχνουν ὅτι ὁ κυριότερος ναὸς τῆς Μεσημβρίας ἦταν ἀφιερωμένος στὸν Ἀπόλλωνα, ποὺ ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητὸς στὶς μεγαρικὲς ἀποικίες (βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 44-45).— Γιὰ τὴν Ἀγχίαλο πρβ. ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ στὸν Ἀπόλλωνα Κολοφώνιο (*IGB*, I², 370).
10. Βλ. *A. Dumont*, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, ἀρ. 1.
11. *IGB*, III$_2$, 1593.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τικὸ πληθυσμὸ τῆς περιοχῆς της. Ἔτσι, ἀπὸ ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὰ σημερινὰ χωριὰ Krân[1] καὶ Ezerovo[2], συμπεραίνει κανεὶς τὴν ὕπαρξη ἱερῶν τοῦ θεοῦ στὶς κῶμες *Δορταζηνων*, *Ζερδηνων* καὶ *Κερμιλλ[ηνων]*. Παρόμοιες ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία του ἔχουμε ἀπὸ τὰ σημερινὰ χωριὰ Gorno Izvorovo[3], Novo selo[4], Kiril-Metodievo[5], Dálboki[6] καὶ Marica[7]. Τέλος, ὑπάρχουν ἀρκετὲς μαρτυρίες γιὰ τὴ διάδοση τῆς λατρείας του ἀνάμεσα στὸν ἀγροτικὸ πληθυσμὸ ποὺ ζοῦσε στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης. Πρόκειται γιὰ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν ἀρχαία κώμη Δωδοπαρον[8] καὶ τὸ σημερινὸ χωριὸ Pelevun[9]· ἐνῶ τοπωνυμικὰ ἐπίθετα τοῦ θεοῦ, ποὺ μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὰ σημερινὰ χωριὰ Lozen[10] καὶ Razdel[11], μαρτυροῦν τὴ λατρεία του στὶς κῶμες τῶν *Γεικεσηνων* καὶ *Σταρασκηνων*.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου, ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος εἶχε διαδοθεῖ ἐπίσης καὶ στὴν ὑπόλοιπη περιοχὴ τῆς Ν Θράκης. Ἔτσι, ἀπὸ τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα ἔχουμε ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία του στὶς κῶμες τῶν *Ζελαηνων*[12], *Ρανισκεληνων*[13] καὶ *Σκοδρηνων*[14], ποὺ βρίσκονταν στὴ «χώρα» τῆς Σαρδικῆς, καθὼς καὶ στὴν κώμη τῶν *Ταδηνων*[15], ποὺ ἀνῆκε στὴν ἐπικράτεια τῆς Παυταλίας. Ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ἔχουμε ἐπίσης ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία του στὶς κῶμες τῶν *Αλσηνων*[16], *Αυλαριοκων*[17], *Εισηνων*[18] καὶ *Λατομηνων*[19].

---

1. *IGB*, III$_2$, 1742-1745, 1756.
2. *IGB*, III$_2$, 1711-1712.
3. *IGB*, III$_2$, 1757.
4. *IGB*, III$_2$, 1766.
5. *IGB*, III$_2$, 1649. *Ὁ πατρῷος θεός*, ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἐπιγραφή, ἦταν ὁ Ἀπόλλων, ποὺ στὸ ἱερό του βρέθηκε ἡ ἐπιγραφή.
6. *IGB*, III$_2$, 1666.
7. *IGB*, III$_2$, 1709.
8. *IGB*, III$_2$, 1794.
9. *IGB*, III$_2$, 1832.
10. *IGB*, III$_2$, 1807-1808, 1810, 1813.
11. *IGB*, III$_2$, 1804.
12. *IGB*, IV, 1930.
13. *IGB*, IV, 1928.
14. *IGB*, IV, 2025.
15. *IGB*, IV, 2110.
16. Βλ. *A. Dumont*, δ.π., ἀρ. 62[a].
17. *IGB*, III$_2$, 1859-1860.
18. *IGB*, I^2, 357.
19. Βλ. *A. Dumont*, δ.π., ἀρ. 78.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'δόμη, ὁ Κ. 'Αποστολίδης ἀναγνωρίζει ναοὺς καὶ βωμοὺς τοῦ 'Απόλλωνος σ πολλὲς κορυφὲς τῆς Ροδόπης μὲ ἐξωκκλήσια τοῦ Προφήτη 'Ηλία, πού σωσαν πιθανῶς στὸ ὄνομά του τὴ λατρεία τοῦ 'Απόλλωνος, θεοῦ τοῦ ἥ-λ[ιου][1].

Τέλος, λατρευτὲς τοῦ 'Απόλλωνος δὲν ἔλειπαν ἀπὸ τὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία). Ἔτσι, ἀπὸ παραστάσεις νομισμάτων καὶ ἐπιγραφὲς συμπεραίνει ρεὶς τὴν ὕπαρξη ναοῦ τοῦ 'Απόλλωνος *Αυλαρχηνου* στὴ Μαρκιανούπολη[2]. πιγραφικὰ πάλι δεδομένα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ἴδιας πόλης μαρτυροῦν τὴ τρεία του στὸ σημερινὸ Štipsko[3] καὶ Suvorovo[4]. 'Επίσης, ἡ λατρεία του πιστώνεται καὶ στὴν πιὸ μεσογειακὴ περιοχὴ τῆς Κάτω Μοισίας. Ἔτσι, municipium Montanensium (σημ. Mihailovgrad) ὑπῆρχε ἱερό, ὅπου τρευόταν ὁ 'Απόλλων μαζὶ μὲ τὴν Ἄρτεμιν[5].

'Ασκληπιός. 'Ιδιαίτερα διαδομένη ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους τῆς θρα-κῆς ἐνδοχώρας ἦταν καὶ ἡ λατρεία τοῦ 'Ασκληπιοῦ, καθὼς καὶ τῶν θεῶν-ηθῶν του, Ὑγείας καὶ Τελεσφόρου[6]. Τὴν εὐρεία διάδοση τῆς λατρείας του ρτυροῦν τὰ πολυάριθμα ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, τὸ πλῆθος τῶν τοπωνυμι-ὼν ἐπιθέτων κι ἀκόμη ἡ παράστασή του, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, στὰ νο-σματα τῶν περισσότερων αὐτόνομων πόλεων[7].

Περίφημα σὲ ὁλόκληρη τὴ Θράκη ἦταν τὰ 'Ασκληπιεῖα ποὺ βρίσκονταν τὰ σημερινὰ χωριὰ Batkun καὶ Glava Panega, ὅπου βρέθηκε κι ὁ μεγαλύ-τερος ἀριθμὸς ἀπὸ ἀναθήματα. Τὸ 'Ασκληπιεῖο τοῦ Batkun, ποὺ βρέθηκαν κι ἀνασκάφτηκαν τὰ ἐρείπιά του[8], ἀνῆκε στὴν ἐπικράτεια τῆς Φιλιππούπολης ἀποτελοῦσε κέντρο λατρείας τοῦ 'Ασκληπιοῦ *Ζυμυδρηνου* σὲ ὁλόκληρη

---

1. Βλ. *Κ.-Μ. 'Αποστολίδη*, ὅ.π., 46.
2. *IGB*, II, 801-802. Βλ. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 156.
3. *IGB*, II, 841.
4. *IGB*, II, 838.
5. Βλ. *B. Filov*, Svetilište na Diana i Apolona pri grad Ferdinand (dn. Mihailovgrad), *IBAD* 5(1915)216-217.
6. Γενικὰ γιὰ τὴ λατρεία τοῦ 'Ασκληπιοῦ στὴ Θράκη βλ. *G. Kacarow*, Zum Asklepioskult bei den alten Thrakern, *ARW* 11(1908)573-575. *D. Dečev*, Asklepij pato trakogrâcko božestvo, *IBAI* 3(1925)131-164. *V. Bakârdžiev*, Asklepios der Heilgott der alten Thraken, *CIHM* 1962, 17-24. *K. Vlahov*, Novie frakijskie epitet sklepija i ih tolkovanie, *ST* 1(1975)206-213.
7. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ *Κ.-Μ. 'Αποστολίδης*, Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, 52, ἀπὸ ις εἴκοσι πέντε αὐτόνομες πόλεις, ποὺ ἔκοψαν δικά τους νομίσματα, οἱ δεκαεπτὰ ἔχουν τὰ αὐτὰ παράσταση τοῦ 'Ασκληπιοῦ.
8. Σχετικὰ βλ. *D. Cončev*, Le sanctuaire thrace près du village de Batkun, ofija 1941. *Κ.-Μ. 'Αποστολίδη*, 'Ιερὸν τοῦ Ζυμυδρηνοῦ 'Ασκληπιοῦ ἐν Θράκῃ, *Θρακικὰ* 3(1940)266-276.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου. Ὡς τώρα ἔχουν βρεθεῖ στὸ Ἀσκληπιεῖο αὐτὸ 200 περίπου ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές[1], ποὺ οἱ περισσότερες ἀνήκουν σὲ ἡμιεξελληνισμένους Θράκες, καθὼς καὶ πολλὰ ἀγαλμάτια καὶ βωμοί[2]. Ἐπίσης, τὰ τοπωνυμικὰ ἐπίθετα τοῦ θεοῦ *Ρασυπηρη[νος]*[3] καὶ *Στατηνος*[4], ποὺ μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφές, ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνουμε τὴν ὕπαρξη κι ἄλλων Ἀσκληπιείων — πιθανῶς «ὑποκαταστημάτων» τοῦ προηγούμενου — στὴν ἴδια ἢ σὲ γειτονικὲς κῶμες. Πολὺ ἐνδεικτικὴ εἶναι ἀκόμη ἡ περίπτωση μιᾶς ὁμάδας Θρακῶν, ἐγκατεστημένων στὴ Ρώμη, ποὺ προσφέρουν κάποιο ἀνάθημα στὸν Ἀσκληπιὸ *Ζιμιδρηνο* (227 μ.Χ.)[5]. Στὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἀναφέρονται δεκαεπτὰ θρακικὲς κῶμες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες κατάγονταν οἱ ἀναθέτες καὶ ποὺ ὅλες βρίσκονταν στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης. Αὐτὸ δείχνει καθαρὰ τὴν εὐρεία διάδοση τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ *Ζυμιδρηνου* στὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης.

Τὸ ἄλλο περίφημο Ἀσκληπιεῖο, ποὺ βρισκόταν στὴν Glava Panega (περιοχὴ τῆς Vraca), ἀποτελοῦσε κέντρο λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ σὲ ὁλόκληρο τὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς Κάτω Μοισίας. Ἀπὸ τὸ Ἀσκληπιεῖο αὐτὸ ἔχουμε ὡς τώρα 80 περίπου ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς λατρευτῶν[6], ποὺ ἀρκετοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι Θράκες (ἡμιεξελληνισμένοι ἢ ἡμιεκρωμαϊσμένοι). Στὶς ἐπιγραφὲς αὐτὲς μνημονεύονται καὶ τρία τοπωνυμικὰ ἐπίθετα τοῦ θεοῦ (*Σαλδηνος*[7], *Σαλδοβυσσηνος*[8] καὶ *Σολδηνος*[9]), ποὺ μαρτυροῦν τὴ λατρεία του σὲ ὁμώνυμες κῶμες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ μιὰ πρέπει πιθανῶς νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴ σημερινὴ Glava Panega.

Στὴ Β Θράκη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς Glava Panega, δὲν ἔχουμε, ὡς τώρα τουλάχιστον, ἄλλη μαρτυρία γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Ἀντίθετα, στὴ Ν Θράκη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Ἀσκληπιεῖο τοῦ Batkun, ὑπάρχουν ἐνδείξεις γιὰ τὴ λατρεία του σὲ πολλοὺς ἄλλους οἰκισμούς, ἰδίως τῶν κοιλάδων τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ παραποτάμου του Τόνζου. Ἔτσι, παραστάσεις σὲ νομίσματα ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνουμε τὴν ὕπαρξη Ἀσκληπιείων στὴ Φιλιπ-

---

1. *IGB*, III$_1$, 1114-1296.
2. Βλ. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, δ.π., 272.
3. *IGB*, III$_1$, 1183.
4. *IGB*, III$_1$, 1303.
5. Βλ. *A. Dumont*, Inscriptions, 59, ἀρ. 4.
6. *IGB*, II, 510-586.
7. *IGB*, II, 523, 566.
8. *IGB*, II, 514, 516-517, 521, 525-526, 529.
9. *IGB*, II, 544.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

πολη[1] καὶ τὴν Augusta Traiana[2]· ἐνῶ ἀπὸ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς λρευτῶν μαρτυρεῖται ἡ λατρεία του στὴν Ἀδριανούπολη[3], τὴν Carasura[4], Βησσοπάρα (σημ. Pazardžik)[5], τὴ Διάμπολη[6], καθὼς καὶ στὰ σημερινὰ ριὰ Bjalopoljane[7], Patalenica[8], Varvara[9] καὶ Vinarovo[10].

Εὐρεία διάδοση εἶχε ἐπίσης ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ στὴν κοιλάδα Στρυμόνα, ὅπου ὑπῆρχε τὸ περίφημο Ἀσκληπιεῖο τῆς Παυταλίας[11] καὶ ην περιοχή της τὰ Ἀσκληπιεῖα τῆς *Γερμανιας* (σημ. Sapareva banja)[12], αλπας[13], *Σπινθοπυρας*[14] καὶ *Σπινοπαρας*[15]. Ἀκόμη, μὲ βάση τὶς ἀναθηματὲς ἐπιγραφές, διαπιστώνεται ἡ ὕπαρξη Ἀσκληπιείων στὴ Σαρδική[16], στὶς μες *Κουλκουσσηνων*[17] καὶ *Στραμινηνων*[18], ποὺ βρίσκονταν στὴν ἀγροτικὴ ριοχή της, καθὼς καὶ στὸ σημερινὸ Novo Ljâski[19] (περιοχὴ Νικόπολης Νέστου) καὶ τὴ Σῖριν (σημ. Σέρρες) ἢ τὴ γειτονικὴ περιοχή της[20].

Τέλος, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προηγούμενες περιοχές, ὁ Ἀσκληπιὸς λατρευόταν ους Φιλίππους, ὅπου μάλιστα τελοῦνταν πρὸς τιμή του γιορτές, τὰ *Μεγάλα σκληπιεῖα*[21]. Ἐπίσης ἔχουμε ἔμμεσες ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν ὕπαρ-

---

1. Ἀπὸ τὸ Ἀσκληπιεῖο της βρέθηκε μιὰ ζωφόρος μὲ παράσταση τῶν θεῶν βοηθῶν ῦ Ἀσκληπιοῦ, βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 193.
2. Βλ. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, 52.
3. Βλ. *Κ. Κουρτίδη*, Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες ἐν Ἀδριανουπόλει, *Θρακικά* 1 (1928) 16.
4. *IGB*, III$_2$, 1626, 1628.
5. *IGB*, III$_1$, 1091.
6. *IGB*, III$_2$, 1784.
7. *IGB*, III$_2$, 1831.
8. *IGB*, III$_1$, 1302, 1303.
9. *IGB*, III$_1$, 1101.
10. *IGB*, III$_2$, 1641.
11. Βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 180.
12. *IGB*, IV, 2207.
13. *IGB*, IV, 2110.
14. *IGB*, IV, 2065.
15. *IGB*, IV, 2192.
16. Βλ. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, ὅ.π., 52.
17. *IGB*, IV, 1934.
18. *IGB*, IV, 2084.
19. *IGB*, IV, 2350.
20. Πρβ. τὸ ἀναθηματικὸ ἐνεπίγραφο ἀνάγλυφο στοῦ *Κ-ΙΣ*, ἀρ. 14.
21. Βλ. *P. Lemerle*, *BCH* 59 (1935) 140 κέ., ἀρ. 40-41 [= *P. Collart*, Philippes, 448, ἀρ. 10].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξη 'Ασκληπιείων στὴ Δεβελτό[1], τὴ Βιζύη[2] καὶ τὴν κώμη τῶν Μυρτηνῶν (περιοχὴ Γάνου)[3].

Διόνυσος. Μεγάλη διάδοση στὴ ΝΑ Θράκη καὶ συγκεκριμένα στὴν περιοχὴ τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Παγγαίου εἶχε ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, ποὺ ἡ ἑλληνικὴ προέλευσή του ἀποδείχτηκε πιὰ ἀπὸ τὴ μυκία τοῦ ὀνόματός του στὶς πινακίδες τῆς Πύλου[4]. Στὴ Θράκη ὁ Διόνυσος ταυτίστηκε μὲ τὸ φρυγικὸ θεὸ Σαβάζιο[5], ποὺ μὲ τὴ σειρά του σὲ ὁρισμένες ἐπιγραφὲς ταυτίζεται μὲ τὸ Δία[6]. Σὲ ἄλλες πάλι ἐπιγραφὲς ταυτίζεται μὲ τὸν Ἥλιο[7] καί, στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, πολὺ συχνὰ μὲ τὸν Liber Pater[8]. Τέλος, σὲ μερικὲς ἐπιγραφὲς ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα *Βάκχος*[9], καθὼς καὶ μὲ τὰ ἐπίθετα *Ἐλευθερεὺς*[10] καὶ *Ληναῖος*[11].

Ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, ποὺ ἦταν βασικὰ θεὸς τοῦ κρασιοῦ[12], ἦταν

---

1. Βλ. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, δ.π., 52.

2. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, δ.π.

3. Βλ. *Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως*, Ἀρχαιότητες καὶ ἐπιγραφαὶ Θράκης καὶ Μακεδονίας, *ΕΦΣ*, XVI, 102.

4. Βλ. *G. A. Privitera*, Dioniso nella società micenea, *AMCIM II*, 1968, 1027-1031. Πρβ. *H. Danov*, Drevna Trakija, 213. *L. Stoianovici*, Contributions à l'étude des influences balkaniques sur la mythologie grecque classique (Autour du mythe de Dionysos), *AAP-SHPh* 1962, 214, σημ. 24. *Vl. Georgiev*, *SIT* 1977, 54.

5. Πρβ. *Ἡρακλεώτην*, *FHG*, III, 11: «Φαίνεται γὰρ ἐξ ὧν εὑρίσκομεν συλλογιζόμενοι πολλαχόθεν ὅτι Διόνυσος καὶ Σαβάζιος εἷς ἐστι θεός, τυγχὸν δὲ τῆς προσηγορίας ταύτης παρὰ τὸν γινόμενον περὶ αὐτὸν θειασμόν· τὸ γὰρ εὐάζειν οἱ βάρβαροι σαβάζειν φασίν· ὅθεν καὶ τῶν Ἑλλήνων τινὲς ἀκολουθοῦντες τὸν εὐασμὸν σεβασμὸν λέγουσιν». Ὁ *Κ. Ἀποστολίδης*, Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρᾳκῶν, 50, ὑποθέτει ὅτι ἴσως ὁ Σαβάζιος νὰ ἦταν καὶ ξεχωριστὸς θεὸς ἀλλὰ συνέπιπτε μὲ τὸ Διόνυσο, ἐξαιτίας τῆς ἰδιότητάς τους ὡς θεῶν τῆς φύσης καὶ τοῦ ὀργιαστικοῦ τρόπου τῆς λατρείας τους.

6. Βλ. *IGB*, IV, 2015, 2103. Σύμφωνα μὲ τὸν *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, δ.π., 51, τὸ φαινόμενο τῆς ταύτισης τοῦ Σαβάζιου μὲ τὸ Δία διαδόθηκε στὴ Θράκη ἀπὸ τὴ Ρώμη στὰ τέλη τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα.

7. *Macrob.* Saturn. I, 18, 11.

8. Βλ. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 1058. *P. Perdrizet*, Inscriptions de Philippes, *BCH* 24 (1900)312, ἀρ. 4. *ÖJh* 26(1930)68-69. *AE* 1948/49, Χρονικά, 37 κέ., ἀρ. 5-7. Ἀποδείξεις γιὰ τὴν ταύτιση αὐτὴ βλ. στοῦ *P. Collart*, Philippes, 414-415.

9. Γιὰ τὸ ὄνομα Βάκχος, ποὺ στὴν ἀρχὴ ἦταν ἐπώνυμο τοῦ Διονύσου κι ἀργότερα ἐμφανίζεται ὡς δεύτερο ὄνομα τοῦ θεοῦ, βλ. *P. Perdrizet*, Cultes et mythes du Pangée, Paris/Nancy 1910, 53 κέ., ὅπου οἱ σχετικὲς πηγὲς καὶ ἡ βιβλιογραφία.

10. *IGB*, I², 324.

11. *IGB*, II, 480.

12. Γιὰ ἄλλες ἰδιότητες τοῦ θεοῦ βλ. *P. Perdrizet*, δ.π., 64, 95 κέ. Πρβ. κι ἕνα ἐπτύμβιο ἀπὸ τὸ σημ. Δοξάτο, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸν «παράδεισο» (*Ἠλύσια πεδία*), στὸν ὁποῖο πίστευαν οἱ μύστες τοῦ Βάκχου (*L. Heuzey - H. Daumet*, Mission archéologique de Macédoine, Paris 1876, 128 κέ., ἀρ. 61 = *CIL*, III, 686 = *Δ-Μακεδονία*,

τικὸ νὰ γνωρίσει εὐρεία διάδοση σὲ μιὰ χώρα, σὰν τὴ Θράκη, ὅπου ἡ ἀμπελουργία ἀπασχολοῦσε σημαντικὸ μέρος τοῦ πληθυσμοῦ της[1]. Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὸν Ἡρόδοτο, ὁ Διόνυσος, μαζὶ μὲ τὸν Ἄρη καὶ τὴν Ἄρτεμη, ἦταν οἱ μόνοι θεοὶ ποὺ λάτρευαν, στὴν ἐποχή του, οἱ Θράκες[2]. Ἀκόμη, καὶ πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ μύθος τοῦ Λυκούργου, βασιλιᾶ τῶν Ἠδωνῶν, ποὺ ἔδιωξε τὸ Διόνυσο καὶ τὴν ἀκολουθία του[3], ἀπηχεῖ μιὰ παράδοση γιὰ τὴ βίαιη διάδοση τῆς λατρείας του στὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου. Σύμφωνα μὲ τὸν Ὅμηρο, στὸν ὁποῖο βρίσκουμε τὴν ἀρχαιότερη μνεία γιὰ τὸ Βάκχο, ἡ βίαιη ἔξωξη τοῦ Διονύσου ἀπὸ τὸ Λυκοῦργο εἶχε γίνει στὴν ἱερὴ περιοχὴ τοῦ Νυσήιου («κατ' ἠγάθεον Νυσήιον»), ποὺ ὁ P. Perdrizet ταυτίζει μὲ τὸ Παγγαῖο μὲ κάποια κορυφή του[4].

Κέντρα τῆς διονυσιακῆς λατρείας στὴ Θράκη ἦταν τὰ βουνὰ τοῦ Παγγαίου[5] καὶ τῆς Ροδόπης. Στὶς ψηλὲς κορυφὲς τοῦ Παγγαίου ὑπῆρχε, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου, μαντεῖο τοῦ Διονύσου, ποὺ ἀνῆκε στοὺς Σάτρες, ἐνῶ οἱ Βησσοί, φυλὴ τῶν Σατρῶν, ἦταν οἱ προφῆτες τοῦ ἱεροῦ[6]. Τὸ μαντεῖο αὐτό, ποὺ λειτουργοῦσε, σύμφωνα μὲ τὸ πρότυπο τοῦ δελφικοῦ μαντείου[7], θὰ ἦταν ἕνα βαρβαρικὸ ἱερὸ μὲ ἁπλὸ περίβολο, χωρὶς χτίσματα καὶ ἀγάλματα[8]. Πιθανῶς νὰ ἦταν κάποιο σπήλαιο καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια τὸ σπήλαιο, μέσα στὸ ὁποῖο εἶχε κλειστεῖ ὁ Λυκοῦργος[9]. Ἔτσι, εἶναι πολὺ πιθανὴ ἡ ταύτισή του μὲ τὴν Ἀσκητότρυπα — στὴν περιοχὴ τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Εἰκοσιφοίνισσας —, ποὺ πρότεινε ὁ P. Perdrizet[10].

ἀρ. 1042-1043 = *F. Buecheler,* Carmina latina epigraphica, ἀρ. 1233 = *P. Perdrizet, BCH* 24 (1900) 318 = *P. Collart,* Philippes, 419).

1. Βλ. *Δ. Σαμσάρη,* Γεωγραφία, 29-30.

2. *Ἡροδ.* V, 7: «Θεοὺς δὲ σέβονται μούνους τούσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν».

3. Γιὰ τὸ μύθο αὐτὸ βλ. *Ὅμ.* Ἰλ. Ζ 130. *Ἀπολλόδ.* III, 5, 33. *Ἀσκληπιάδου Τραγ.* Γραγωδ. (στοῦ *Ὑγιν.* Ἀστρον. 21 = *FGrH* 12). Πρβ. *P. Perdrizet,* Cultes, 33-34, 45. *Piotrowicz,* De Lycurgo insano, Cracoviae 1908, 79 κέ.

4. *P. Perdrizet,* ὅ.π., 45-51.

5. Σχετικὰ μὲ τὴ λατρεία τοῦ Διονύσου στὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου βλ. *P. Perdrizet,* ὅ.π., passim. *Rapp,* Die Beziehungen des Dionysos Cultus zu Thrakien und Kleinasien, Stuttgart 1882. — Γενικὰ γιὰ τὴ διονυσιακὴ λατρεία βλ. *H. Jeanmaire,* Dionysos (Histoire du culte de Bacchus), Paris 1970, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

6. *Ἡροδ.* VII, 111.

7. *Ἡροδ.* VII, 111, 2: «... τὸ δὲ μαντήιον τοῦτο ἔστι ... πρόμαντις δὲ ἡ χρέωσα κατά περ ἐν Δελφοῖσι, καὶ οὐδὲν ποικιλώτερον».

8. *P. Perdrizet,* ὅ.π., 37.

9. *Σοφοκλ.* Ἀντιγ. 957. *Ἀπολλόδ.* III, 5.

10. *P. Perdrizet,* ὅ.π., 37-38. — Σχετικὰ μὲ τὴν ταύτιση τοῦ μαντείου ἔχουν προτα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τὸ μαντεῖο τοῦ Παγγαίου θὰ ἦταν «ὑποκατάστημα» τοῦ κεντρικοῦ μαντείου τοῦ Διονύσου[1], ποὺ βρισκόταν πάνω στὶς κορυφὲς τῆς Ροδόπης[2] καὶ ἀνῆκε στοὺς Βησσούς. Τὸ κεντρικὸ αὐτὸ μαντεῖο πρέπει νὰ ἦταν πολὺ φημισμένο, ὅπως τουλάχιστον συμπεραίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ συμβουλεύτηκαν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κι ἀργότερα ὁ πατέρας τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου[3].

Ἰδιαίτερη ἀκμὴ γνώρισε ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου στοὺς Φιλίππους, ποὺ βρίσκονταν κοντὰ στὸ Παγγαῖο. Ἡ λατρεία του ἐδῶ χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν προρωμαϊκὴ ἀκόμη ἐποχή, ὅπως δείχνει ἡ ὕπαρξη κοντὰ στὴν πόλη ἑνὸς λόφου μὲ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ *(λόφος Διονύσου)*[4], ὅπου ὑπῆρχε πιθανῶς κάποιο ἱερό του. Ἀναμφισβήτητα ὅμως αὐτὴ γνώρισε ἰδιαίτερη εὔνοια, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ὅταν ὁ Διόνυσος ταυτίστηκε μὲ τὸ Liber Pater[5]. Διάφορες λατινικὲς ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὶς *Θέρμες* τῆς πόλης, προσφέρουν μιὰ

θεῖ κι ἄλλες ἀπόψεις, ποὺ δὲ φαίνονται ὅμως πιθανές. Ἔτσι π.χ. ὁ *Σ. Μαρτζίδης*, Αἱ χῶραι τοῦ παρελθόντος, 96, ὁ *Th. Desdevises - du - Dezert*, Géographie ancienne de la Macédoine, Paris 1863, 396, ὁ *Δ. Μοσχόπουλος*, Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης, Κωνσταντινούπολις 1896, 7, καὶ οἱ *L. Heuzey - H. Daumet*, Mission, 30, τὸ τοποθετοῦν πάνω στὶς κορυφὲς τοῦ Ὀρβήλου (σημ. Μενοικίου). Ὁ *Ν. Φιλιππίδης*, Μαντεῖον Διονύσου ἐν Μακεδονίᾳ, *Παρνασσός* 1(1877)130, μάλιστα καθορίζει ἀκριβέστερα τὴ θέση του στὸ σημ. χωριὸ Μανδήλι (περιοχὴ Νέας Ζίχνης). Ἡ μαρτυρία ὅμως τοῦ Εὐριπίδη καὶ τοῦ Ἡροδότου δὲν ἀφήνει καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν ὕπαρξη μαντείου τοῦ Διονύσου στὸ Παγγαῖο. Δὲν ἀποκλείεται ὡστόσο καὶ ἡ ὕπαρξη κάποιου ἄλλου μαντείου στὸν Ὄρβηλο.

1. *P. Perdrizet*, δ.π., 42.

2. Σχετικὰ μὲ αὐτὸ βλ. *Sueton.* Aug., 94. *Δίων. Κασσ.* LI, 25. *Macrob.* I, 18, 11 [= *FHG*, II, 224].— Ὁρισμένοι ἐρευνητὲς (ὅπως π.χ. οἱ : *B. A. Lobeck*, Aglaophamos, 289. *F. Maass*, Orpheus, 69. *Weil*, Ad Eurip. Hecub. 1267. *Stein*, Ad Herod. VII, 111. *P. Foucart*, Culte de Dionysos en Attique, *MAIBL* 1904, 24) ταυτίζουν τὸ μαντεῖο ποὺ ἀναφέρει ὁ Σουηδώνιος μὲ τὸ μαντεῖο τοῦ Παγγαίου. Ἄλλοι πάλι ἐρευνητὲς (ὅπως π.χ. *G. Seure*, *RA* 1908, II, 44. *P. Collart*, Philippes, 420, σημ. 5) τοποθετοῦν στὸ Παγγαῖο τὸ μαντεῖο ποὺ ἀναφέρουν ὁ Δίων ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Μακρόβιος. Ὁ *P. Perdrizet*, δ.π., 42-43, ὅμως ἔχει ἀποδείξει ὅτι καὶ οἱ τρεῖς ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρονται στὸ μαντεῖο τῆς Ροδόπης.

3. *Sueton.* Aug., 94. *Δίων. Κασσ.* IV, 53. *Mela*, II, 17.

4. *Ἀπτ.* Ἐμφυλ. πολ., IV, 106.

5. Μὲ τὴ λατρεία τοῦ Liber συνδεόταν καὶ ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλῆ, ὅπως δείχνουν ὁρισμένες ἐπιγραφὲς τῶν Φιλίππων καὶ τῆς Δράμας, βλ. *P. Collart*, Philippes, 414, σημ. 1. *A. Salač*, Inscriptions du Pangée : De la région Drama-Cavalla et de Philippes *BCH* 47(1923)75, ἀρ. 33. Ἐπίσης πρβ. τὴ σύνδεση τῆς λατρείας Ἡρακλῆ-Διονύσου, γνωστὴ στὴ Θράκη ἀπὸ τὴν προρωμαϊκὴ ἐποχὴ (βλ. *G. Kazarow*, Thrake, *RE* VI A (1936)494. *Ch. Picard*, Les dieux de la colonie de Philippes, *RHR* 86(1922)140). Αὐτὴ ἡ σύνδεση τῶν δύο θεῶν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν 6ο π.Χ. ἀκόμη αἰώνα στὴ Θάσο, ἡ ὁποία ἄσκησε μεγάλη ἐπίδραση στοὺς Φιλίππους.

δὸν βέβαιη ἀπόδειξη γιὰ τὴν ὕπαρξη ἐκεῖ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου[1]. Ἐπίσης, λατρευτές του σκάλισαν τὴ μορφὴ τοῦ θεοῦ στοὺς βράχους τῆς ἀκρόπολης[2].

Ἡ διάδοση ὅμως τῆς λατρείας του ἀνάμεσα στοὺς Θράκες φαίνεται πιὸ παρὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι μαρτυρεῖται σὲ κῶμες τῆς ἀγροτικῆς περιοχῆς Φιλίππων, ποὺ ὁ πληθυσμός τους, στὴ μεγαλύτερη πλειοψηφία του, ἦταν κικός. Ἔτσι, ἔχουμε ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία του στὸν *Daescos* (σημ. Δράμα)[3], στὶς ἀρχαῖες κῶμες *Tasibasta* (σημ. Χαριτωμέ-[4] καὶ *Ὀλδηνων* (σημ. Νέος Σκοπὸς)[5], καθὼς καὶ στὰ σημερινὰ χωριὰ ιστράτη[6], Δοξάτο[7], Κωδούνια[8], Καλαμπάκι[9], Κοκκινόγεια[10] καὶ Ποδο-ρι[11].

---

1. Βλ. *P. Collart,* Philippes, 414. Στὸ ΒΔ τμῆμα τῶν Θερμῶν διακρίνονται τὰ ίπια ἑνὸς ἀρχαιότερου κτίσματος, ποὺ πιθανῶς νὰ ἦταν ἱερὸ τῶν Liber - Libera - Her-es (*P. Collart,* ὅ.π., 367 κέ., 414).

2. Βλ. *P. Collart - P. Ducrey,* Philippes I. Les reliefs rupestres, Paris 1975, 7.

3. Βλ. *P. Perdrizet,* Voyage dans la Macédoine Première, *BCH* 21(1897)532 = *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1063, 1101]. *A. Salač,* ὅ.π., 75, ἀρ. 33.

4. Βλ. *L. Heuzey - H. Daumet,* Mission, 152 κέ. ἀρ. 87-88 [= *P. Perdrizet,* criptions de Philippes, *BCH* 24(1900)312 κέ., ἀρ. 4-5 = *A. Salač,* ὅ.π., 61 = *CIL,* I, ἀρ. 703-704 = *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1057-1058].— Στὴν κώμη αὐτὴ ὑπῆρχε ἱερό του *L. Heuzey,* Le sanctuaire de Bacchus Tasibastenus dans le canton de Zikhna n Thrace), *CRAI,* 1868, 219-225.

5. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη,* Ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἐκ Νέου Σκοποῦ Σερρῶν, *AE* 17 936), Χρονικά, 17 κέ., ἀρ. 10 [= *Bull. ép.* 1938, 442, ἀρ. 215. 1939, 476, ἀρ. 182 = *HS* 61/2(1941/42)68.

6. Βλ. *Giannopoulos, BCH* 17(1893)634. *Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως,* Ἀρχαιό-ητες καὶ ἐπιγραφαὶ Θράκης καὶ Μακεδονίας, *ΕΦΣ,* XVI, 108. *P. Perdrizet,* Inscriptions Philippes, ὅ.π., 317. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1184. Πρβ. καὶ *A. Salač,* ὅ.π., 60 κέ. *P. Col-rt,* Philippes, 416, σημ. 4.

7. Σὲ μιὰ λατινικὴ ἐπιγραφὴ ποὺ βρέθηκε ἐδῶ ἀναφέρονται οἱ *Σάτυροι* καὶ οἱ *Νατ-ες* τῆς διονυσιακῆς ἀκολουθίας, βλ. *L. Heuzey - H. Daumet,* Mission, 128 κέ., ἀρ. 1 [= *CIL,* III, 686 = *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1042-1043 = *F. Buecheler,* Carmina latina pigraphica, ἀρ. 1233]. Πρβ. *P. Perdrizet,* Inscriptions de Philippes, 318· τοῦ *ἴδιου,* ultes et mythes, 95 κέ. *P. Collart,* Philippes, 419.

8. Βλ. *P. Perdrizet,* Inscriptions de Philippes, 317 [= *P. Collart,* Philippes, 15, σημ. 6].

9. Βλ. *P. Collart,* Philippes, 415, σημ. 6.

10. Βλ. *L. Heuzey, RA* 1865[1], 452. *L. Heuzey - H. Daumet,* Mission, 153, ἀρ. 8 [= CIL, III, 704 = *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1058]. Πρβ. : καὶ *P. Collart,* Philippes, 416, σημ. 2.

11. Βλ. *P. Perdrizet,* Inscriptions de Philippes, 304 κέ., καὶ εἰκ. XIII (πρβ. καὶ *BCH* 18(1894)445)· τοῦ *ἴδιου,* Cultes et mythes, 23, 89. Βλ. καὶ *P. Collart,* Philippes, 17, σημ. 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου, ἡ διονυσιακὴ λατρεία φαίνεται ὅτι εἶχε ἐπίσης ἀρκετὴ διάδοση στὴ μέση καὶ ἰδίως στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα. Ἔτσι, ἀπὸ τοπωνυμικὰ ἐπίθετα τοῦ θεοῦ, ποὺ μνημονεύονται σὲ ἐπιγραφές, ἔχουμε ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὕπαρξη ἱερῶν στὶς κῶμες τῶν *Αθιπαρηνων*[1], *Αρσιληνων*[2], *Βαταιδε.ουηνων*[3] καὶ *[...]ταγηνων*[4], ποὺ ὑπάγονταν στὴν ἀγροτικὴ περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς. Ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχὴ ἔχουμε ἀκόμη ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴν ὕπαρξη λατρευτῶν του στὸ σημερινὸ Mramor[5]. Ἐπίσης, ἡ λατρεία του μαρτυρεῖται στὴν Παυταλία[6] καὶ τὴν περιοχή της (στὶς κῶμες *Μυτορηνων*[7] καὶ *Σπορτηληνων*[8] καὶ τὸ σημ. Tavalicevo[9]), καθὼς καὶ στὴν ἀνώνυμη ἀρχαία πόλη ἀνάμεσα στὰ σημερινὰ χωριὰ Gorna Gradešnica καὶ Ilindeci[10] — στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα.

Τὸ πιὸ χαρακτηριστικὸ ὅμως παράδειγμα γιὰ τὴ διάδοση τῆς λατρείας του ἀνάμεσα στοὺς Θράκες ἀποτελεῖ ἡ ὕπαρξη ἱεροῦ του μὲ Θράκα ἱερέα στὴ θρακικὴ πρωτεύουσα Σευθόπολη[11]. Πολὺ ἐνδεικτικὸ ἐπίσης εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἐξελληνισμένων Θρακῶν μὲ τὸ θεοφόρο ὄνομα Διονύσιος[12].

Ἄρτεμις. Μεγάλη διάδοση εἶχε στὴ Θράκη καὶ ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος[13], ποὺ εἶναι γνωστὴ ἐδῶ μὲ τὰ ἑξῆς ἐπίθετα ποὺ δηλώνουν κάποια ἰδιότητα: *Germetitha, Plestrensis, Scoptitia, Totobisia*[14], *Ταυροπόλος*[15] καὶ *Ὀπιταΐς*[16]. Σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς χώρας ἡ Ἄρτεμις ταυτίστηκε μὲ τὴ θρακι-

---

1. *IGB*, IV, 1927.
2. *IGB*, IV, 2015.
3. *IGB*, IV, 2022.
4. *IGB*, IV, 2026.
5. *IGB*, IV, 2015.
6. *IGB*, IV, 2103.
7. *IGB*, IV, 2195.
8. *IGB*, IV, 2233.
9. *IGB*, IV, 2196.
10. *IGB*, IV, 2242.
11. *IGB*, III$_2$, 1732.
12. Πρβ. *V. Beševliev - G. Mihailov*, Starini iz Belomorieto I. Antični nadpisi i trakijski konici, *BP* 1(1942)318 κέ., ἀρ. 19 [= *K-ΙΣ*, ἀρ. 18] (Σέρρες), *IGB*, IV, 2077 (Παυταλία), *P. Perdrizet*, δ.π., 308 (Ροδολίβος), *IGB*, II, 540 (Παυταλία), *IGB*, II, 801 (Μαρκιανούπολη), *IGB*, III$_2$, 1656 (περιοχὴ Augusta Traiana), *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 819 [= *K-ΙΣ*,, ἀρ. 25] (Σέρρες) κ.ἄ.
13. *Ἡροδ.* V, 7: «Θεοὺς δὲ σέβονται μούνους τούσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν».
14. Βλ. *Vl. Georgiev*, Die thrakische Götternamen, *BE* 18(1975), 1, σ. 9.
15. Ἔτσι ὀνομαζόταν στὴν Ἀμφίπολη, ὅπου ἔχουμε παραστάσεις της στὰ νομίσματα τῆς πόλης (τοῦ 2ου π.Χ. αἰώνα καὶ τῶν δυὸ πρώτων μεταχριστιανικῶν αἰώνων), βλ. *Head - Σβορώνου*, Ἱστορία τῶν νομισμάτων, 282-283.
16. Μὲ τὸ ἐπίθετο αὐτὸ εἶναι γνωστὴ στὴ Νεάπολη, βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Ἄρτεμις Ὀπιτατις ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Νεαπόλεως, *Μακεδονικὰ* 2(1941/52)263-265.

θεότητα Βενδῖν[1] καὶ στοὺς λατινόφωνους οἰκισμοὺς μὲ τὴ ρωμαϊκὴ θεό-τα Diana.

Ὁ Ἡρόδοτος διέσωσε τὴν πληροφορία ὅτι οἱ Θράκισσες ἀφιέρωναν στὴ θ στάχυα[2]. Ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς πάλι φαίνεται ὅτι ἡ λατρεία της ἦταν ἰδίτερα ἀγαπητὴ στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα. Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἱερό της ην Ἀμφίπολη[3], ὑπῆρχε περίφημο ἱερὸ τῆς *Γαζωρίας* (ἢ *Γαζωρείτιδος*) τέμιδος στὴν πόλη Γάζωρο[4], ποὺ ἀποτελοῦσε σπουδαῖο θρησκευτικὸ κέν-τῶν Θρακῶν[5]. Ἐπίσης, δὲ λείπουν οἱ μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία τῆς Ἀρ-ιδος μὲ ἀμιγὴ ἑλληνικὰ χαρακτηριστικὰ ἀκόμη κι ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἀποι-τῶν Φιλίππων[6], μόλο ποὺ ταυτίστηκε στὴν πόλη αὐτὴ μὲ τὴ Βενδῖν τὴ Diana. Ἰδιαίτερα πολυάριθμα ὅμως εἶναι τὰ ἀναθήματα στὴν Ἄρτε-Diana ἀπὸ τὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[7], ὅπου συναντοῦνται ἐπίσης ἀρκετοὶ Θράκες μὲ θεοφόρα ὀνόματα (Ἀρτεμίδωρος, Ἀρτεμιδώρα)[8]. Ἀ-ξει νὰ σημειωθεῖ μιὰ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ στὴν *ἐπήκοον θεὰν ἀφωσικά-ν* (= Ἄρτεμιν) ἀπὸ τὴν ἀνώνυμη ἀρχαία πόλη ἀνάμεσα στοὺς σημερινοὺς κισμοὺς Gorna Gradešnica καὶ Ilindeci[9].

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, ἡ λατρεία της εἶχε ἐπίσης εὐ-ία διάδοση στὴν κοιλάδα τοῦ Ἔβρου, καθὼς καὶ στὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ ῦ ποταμοῦ αὐτοῦ. Ἔτσι, παραστάσεις νομισμάτων μαρτυροῦν τὴν ὕπαρξη ῶν ἢ ἱερῶν της στὴ Φιλιππούπολη, τὴν Augusta Traiana, τὴν Ἀδριανού-ολη καὶ τὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία Deultum[10].

---

1. Γιὰ τὸ συγκρητισμὸ αὐτὸ βλ. πιὸ κάτω, σσ. 222-223.

2. *Ἡροδ.* IV, 33.

3. *Διοδ.* XVIII, 4. *Liv.* XLIV, 44. *Ἀντιπ. Θεσσαλ. AP,* 7, 705. Ἐπίσης πρὸς τιμή της γίνονταν ἐδῶ λαμπαδοδρομίες (βλ. *Krause, RE,* IV, 748. *W. Baege,* De Macedonum sacris, 57. *Head-Σβορώνου,* ὅ.π., 282).

4. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Γάζωρος». *CIL,* III, 14206, 13. *SEG,* II, 69, ἀρ. 396. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 125-126. *P. Perdrizet,* Voyage dans la Macédoine Première, *BCH* 22 (1898)345.

5. Βλ. *F. Papazoglou,* Notes d'épigraphie et de topographie macédoniennes, *BCH* 87(1963)532-535.

6. *CIL,* III, 636, 14206, 13. *BCH* 24(1900)313, ἀρ. 3. 47(1923)64 κέ., ἀρ. 24. 57(1933)281, 331-332, 441. *P. Collart,* Philippes, 442. *Ch. Picard,* Les dieux de la colonie de Philippes, *RHR* 86(1922)159, 172.

7. Σχετικὰ βλ. *D. Dečev,* Kultât na Artemida v oblastata na sredna Struma, *IBAI* 19(1955)95-109 [= *Sbornik G. Kacarov,* II]. *N. Nikolov,* Novootkriti pametnici ot Sandaski i okolnostta mu ot rimskata epoha, *IBAI* 32(1970)284-293.

8. *IGB,* IV, 2278, 2331, 2280.

9. *IGB,* IV, 2245.

10. Βλ. *Κ. Ἀποστολίδη,* Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, *Θρακικὰ* 5(1934)52.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τέλος, ἡ λατρεία της εἶχε διαδοθεῖ καὶ στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία). Ἔτσι, στὸ municipium Montanensium (σημ. Mihailovgrad) βρέθηκε ἱερὸ τῆς θεᾶς κι ἕνα ἄγαλμά της[1]. Ἀπὸ ἐπιγραφὲς πάλι τοῦ Ἀσκληπείου τῆς Glava Panega, ποὺ μνημονεύουν τοπωνυμικὰ ἐπίθετα τῆς θεᾶς, συμπεραίνει κανεὶς τὴν ὕπαρξη ἱερῶν της στὶς κῶμες τῶν *Σαλδηνων*[2] καὶ *[Σαλδοβυ]σηνων*[3].

Ἑρμῆς. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἡρόδοτο, ὁ Ἑρμῆς ἦταν ὁ πιὸ ἀγαπητὸς θεὸς τῶν Θρακῶν βασιλέων, ποὺ τὸν θεωροῦσαν πρόγονό τους[4]. Ἀπὸ ἕνα ἀγαλμάτιο τοῦ θεοῦ μαρτυρεῖται ἡ λατρεία του στὴν περιοχὴ τῆς Σίριος (σημ. Σερρῶν)[5]. Ἐπίσης πολλὲς φορὲς συναντιέται ὁ Ἑρμῆς, ταυτισμένος μὲ τὸ ρωμαϊκὸ θεὸ Mercurius, σὲ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς[6] καὶ παραστάσεις τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῶν Φιλίππων. Ἔτσι, ἀναφέρεται σὲ δυὸ ἐπιγραφές, ποὺ ἀνῆκαν σὲ κάποιο ἱερὸ τοῦ Mercurius[7]. Στὸ ἱερὸ τοῦ Σιλβανοῦ πάλι βρέθηκε ἕνα μαρμάρινο ἄγαλμα τοῦ Ἑρμῆ[8] καὶ κομμάτια ἀπὸ ἕνα ἄλλο στὴν αἴθουσα τῶν *θερμῶν*[9]. Ἐπίσης, ἡ μορφὴ τοῦ θεοῦ ἀναγνωρίζεται σ' ἕνα ἀνάγλυφο λαξευμένο στοὺς βράχους τῆς ἀκρόπολης[10]. Ἀκόμη, ἀπὸ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς ἡ λατρεία του μαρτυρεῖται στὴ σημερινὴ Πρωσοτσάνη, ὅπου συνδέεται μὲ τοὺς θεοὺς Jupiter Flumen καὶ Myndrytus[11], καθὼς καὶ στὸ σημερινὸ χωριὸ Κρηνίδες, ὅπου συνδέεται μὲ τὸ Liber (-Libera)[12].

Ἰδιαίτερη ὅμως ἀκμὴ γνώρισε ἡ λατρεία του στὴ Φιλιππούπολη, ὅπου

---

1. *IGB*, II, 483-484.
2. *IGB*, II, 523, 566.
3. *IGB*, II, 564.
4. *Ἡροδ.* V, 7: «Θεοὺς δὲ σέβονται μούνους τοὐσδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν· οἱ δὲ βασιλέες αὐτῶν, πάρεξ τῶν ἄλλων πολιητέων, σέβονται Ἑρμέην μάλιστα θεῶν καὶ ὀμνύουσι μοῦνον τοῦτον καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμέω ἑωυτούς».
5. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις-Χριστούπολις-Καβάλα, Ἀθήνα 1969, 163.
6. Πρβ. *P. Lemerle*, Inscriptions latines et grecques de Philippes, *BCH* 58 (1934)463, ἀρ. 4.
7. Βλ. *P. Collart*, Inscriptions de Philippes, *BCH* 56(1932)201, ἀρ. 3· τοῦ *Ιδιου*, Philippes, 363, 399. *P. Lemerle*, δ.π., 461 κέ., ἀρ. 4.
8. *CIL*, III, 633, 1. *P. Collart*, Philippes, 399, 403.
9. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 399 καὶ σημ. 3.
10. Βλ. *L. Heuzey - H. Daumet*, Mission, 86 καὶ εἰκ. III, 4. *P. Collart*, Philippes, 399.
11. Βλ. *A. Salač*, Inscriptions du Pangée: De la région Drama-Cavalla et de Philippes, *BCH* 47(1923)69, ἀρ. 25. *P. Collart*, Philippes, 394, σημ. 2, 399.
12. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 399 καὶ σημ. 7. Ὅπως παρατηρεῖ ὅμως ὁ Collart, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ θεοφόρο ὄνομα.

λατευόταν ὡς θεὸς *ἀγώνιος*[1]. Στὸ στάδιο τῆς πόλης αὐτῆς, κατὰ τὴ ρωμαιοκρατία, τελοῦνταν πρὸς τιμή του ἀγῶνες ποὺ τοὺς ὀργάνωνε τὸ *κοινὸν τῶν Θρακῶν*[2]. Ἐπίσης, ὡς ἀγώνιος θεὸς λατρευόταν καὶ στὸ *Ἑρμαῖον* —κοντὰ στὸ Βυζάντιο—, ὅπου ὑπῆρχε ναός του[3]. Πρὸς τιμὴ μάλιστα τοῦ θεοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλῆ τελοῦνταν ἐκεῖ ἀγῶνες, γνωστοὶ ὡς *Βοσπόρια*[4]. Τέλος, ἂν καὶ εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς ἕνας μόνο Θράκας λατρευτὴς τοῦ Ἑρμῆ[5], ἔχουμε ὅμως ἀρκετοὺς Θράκες μὲ θεοφόρα ὀνόματα (Ἑρμότιμος, Ἑρμόδωρος, Ἑρμάφιλος, Ἑρμίας, Ἑρμογένης)[6].

Ἡρακλῆς. Πολὺ διαδομένη στὴ Θράκη ἦταν καὶ ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ τῆς νίκης καὶ τῆς σωματικῆς ρώμης[7]. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Λουκιανοῦ[8], ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν Θρακῶν λατρευτῶν του, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι σχεδὸν κάθε γωνιὰ τῆς χώρας βρίσκει κανεὶς κάποιο μνημεῖο τῆς λατρείας του, ἀκόμη κι ἀπὸ τὴν παράστασή του στὰ νομίσματα ὅλων σχεδὸν τῶν πόλεων.

Ἰδιαίτερα ἀγαπητὴ φαίνεται ὅτι ἦταν ἡ λατρεία του στὶς κοιλάδες τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Ἔβρου, ὅπου εἶχε διαδοθεῖ πιθανῶς ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, ποὺ τὸν θεωροῦσαν *πατρῶο* θεό τους. Ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα ἔχουμε μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία του στοὺς Φιλίππους[9] καὶ τὴν περιοχή τους (σημ. Δράμα[10] καὶ Δοξάτο[11]), στὴν Παυταλία[12] καὶ τὴν περιοχή της (στὴν κώμη τῶν *Βεισαλητηνων*[13] καὶ τὰ σημ. χωριὰ Barakovo[14] καὶ Vaksevo[15])

---

1. Βλ. *K. Apostolidis,* Pâk za antičnijat Plovdiv, *GPNBM* 1928, 15.
2. Βλ. *K. Apostolidis,* ὅ.π., 15.
3. Βλ. *K. Ἀποστολίδη,* Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, 55.
4. Βλ *CIG,* ἀρ. 2034.
5. *IGB,* III_1, 1446.
6. *MDAI (A)* 10(1885)19, ἀρ. 5. *IGB,* I^2, 287. III_1, 917, 1191, 1207, 1371. III_2, 1203. IV, 1954.
7. Σχετικὰ μὲ τὴ λατρεία του καὶ τοὺς εἰκονογραφικούς του τύπους βλ. *J. Todorov,* Paganizmât v Dolna Mizija prez pârvite tri veka sled o Hrista, Sofija 1928, 73-74. *T. Sarafov,* Sur le culte d'Héraclès en Bulgarie, *AAP-SA* 1962, 171-180.
8. *Λουκιαν.* Δραπέται, 24.
9. Στὴν ἀποικία αὐτὴ ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλῆ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴ μακεδονικὴ ἀκόμη ἐποχή, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ τὴν παράστασή του στὰ αὐτόνομα νομίσματα τῆς πόλης (βλ. *P. Collart,* Philippes, 162). Στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ ἡ λατρεία του εἶχε συνδεθεῖ μὲ τὴ λατρεία τῶν Liber - Libera καὶ Silvanus (*P. Collart,* Philippes, 401, 404 καὶ σημ. 1).
10. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1064.
11. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1085.
12. *IGB,* IV, 2069. Βλ. καὶ *T. Sarafov,* ὅ.π., 172-173.
13. *IGB,* IV, 2121.
14. *IGB,* IV, 2230.
15. *IGB,* IV, 2225.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ στὴ Σαρδική[1]. Ἀπὸ τὴν κοιλάδα πάλι τοῦ Ἔβρου ἔχουμε ἀποδείξεις γιὰ τὴ λατρεία του στὴ Φιλιππούπολη[2], τὴ Βερόη (Augusta Traiana)[3] τὴν Καβύλη[4] καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης (σημ. Ivajlovgrad[5] καὶ Kobilino)[6]. Ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου ἡ λατρεία του εἶναι γνωστὴ στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία Deultum[7], καθὼς καὶ στὸ σημερινὸ χωριὸ Bjala voda[8] τῆς περιοχῆς της.

Τέλος, ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἶχε διαδοθεῖ καὶ στὴ Β Θράκη. Τὴ διάδοσή της στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἐπιτάχυναν, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, οἱ λεγεωνάριοι, στοὺς ὁποίους ἦταν πολὺ ἀγαπητὴ ἡ λατρεία τοῦ Hercules Invictus ἢ Victor[9].

Ἄρης. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἡρόδοτο, ὁ Ἄρης, μαζὶ μὲ τὸ Διόνυσο καὶ τὴν Ἄρτεμιν, ἦταν ἀπὸ τοὺς κυριότερους θεοὺς ποὺ λάτρευαν οἱ Θράκες[10]. Οἱ ἐνδείξεις ὡστόσο ποὺ ἔχουμε γιὰ τὴ λατρεία τοῦ θεοῦ αὐτοῦ, ποὺ ἀπὸ τοὺς Θράκες ὀνομαζόταν *Κανδάων* (ἢ *Κανδαΐος*)[11], εἶναι ἐλάχιστες. Ἀπὸ αὐτὲς σχεδὸν ὅλες προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸ Στρυμόνα καὶ τὸ Νέστο καὶ μόνο δύο ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Θράκη[12]. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, ποὺ ἐπονομαζόταν παλιότερα *Ἄρεος πόλις*[13], βρίσκει κανεὶς ἀρκετὲς ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς καὶ ἀνάγλυφα τοῦ θεοῦ στοὺς Φιλίππους[14]. Εὐρεία διάδοση ὅμως θὰ εἶχε ἡ λατρεία του στὴν παραστρυμόνια περιοχὴ τῆς Θράκης, ὅπως μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε ἡ πληροφορία τοῦ Ψευδο-Πλουτάρχου ὅτι ὁ Στρυμόνας θεωροῦνταν γιὸς τοῦ Ἄρη καὶ τῆς Ἠλίκης[15].

---

1. Βλ. *T. Sarafov*, ὅ.π., 172-173.
2. *Ὅ.π.*, 171.
3. *Ὅ.π.*, 171.
4. *Ὅ.π.*, 171.
5. *IGB*, III$_2$, 1829.
6. *IGB*, III$_2$, 1833.
7. Βλ. *T. Sarafov*, ὅ.π., 171.
8. *IGB*, III$_2$, 1853.
9. Βλ. *T. Sarafov*, ὅ.π., 171.
10. *Ἡροδ.* V, 7. Πρβ. *Τζετζ.* Σχόλια εἰς Λυκοφρ., 897: «θεὸς δὲ τῆς θρᾳκικῆς ὁ Ἄρης, ὅτι πολεμικὸν τὸ παλαιὸν οἱ Θρᾷκες».
11. *Εὐστ.* Ἰλ. 437, 12.
12. *G. Kazarow*, Antike Denkmäler aus Bulgarien, *IBAI* 4(1926/27)81, 87.
13. *Ἀρποκρ.* στὴ λ. «Ἀμφίπολις».
14. Βλ. *L. Heuzey - H. Daumet*, Mission, 86 καὶ πιν. III, 5. *F. Chapouthier*, Un troisième bas - relief du théâtre de Philippes, *BCH* 49(1925)239-244. *P. Collart*, Philippes, 383, 400 καὶ σημ. 1.
15. *Ψευδο-Πλουτ.* Περὶ ποτ., II, 1 [= Ἠθ. VII, 303, ἐκδ. Bern]. Πρβ. *W. Baege*, De Macedonum sacris, 70.

Νύμφες. Γιὰ τὴ λατρεία τῶν Νυμφῶν στὴ Θράκη ἔχουμε ἀρκετὲς εἰ-
σεις. Ἔτσι, εἶναι γνωστὸ ὅτι ὑπῆρχε περίφημο Νυμφαῖο στὴ θρακικὴ κώ-
Βουρδαπα (περιοχὴ Φιλιππούπολης)[1], ὅπου βρέθηκαν ἀρκετὲς ἀναθημα-
κὲς ἐπιγραφὲς Θρακῶν λατρευτῶν τους[2]. Ἐπίσης, ἀπὸ ἐπιγραφὲς μαρτυ-
ῖται ἡ λατρεία τους στὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου[3], στοὺς Φιλίππους[4]
ὶ στὰ σημερινὰ χωριὰ Kasnakovo[5] (περιοχὴ τῆς Augusta Traiana),
avdivo[6] (περιοχὴ Ἀγχιάλου-Δεβελτοῦ) καὶ Ignatievo[7] (περιοχὴ Ὀ-
σσοῦ). Γενικὰ ἡ λατρεία τους ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητὴ στὴν περιοχὴ τοῦ
ίμου. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφὴ τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Glava Pa-
ga, ὅπου μνημονεύονται οἱ *Νύμφες τοῦ Αἵμου*[8].

Περσεφόνη. Ἡ λατρεία της ἦταν πολὺ ἀγαπητὴ στοὺς Φιλίππους καὶ
ην περιοχή τους, ὅπου τοποθετεῖται καὶ ὁ τόπος ἁρπαγῆς τῆς Περσεφόνης
τὸ τὸν Πλούτωνα. Μὲ τὸ σχετικὸ μύθο τῆς ἁρπαγῆς συνδέεται ὁ ποταμὸς
υγάκτης, ποὺ ὀνομάστηκε ἔτσι, ἐπειδὴ πίστευαν ὅτι, κατὰ τὴ διάβασή του,
πασε ὁ ζυγὸς ἀπὸ τὸ ἅρμα τοῦ Πλούτωνος[9].

Στοὺς Φιλίππους ἡ Περσεφόνη, μαζὶ μὲ τὴν Ἑκάτη, εἶχαν ταυτιστεῖ μὲ
ἡ θρακικὴ θεὰ Βενδῖν[10]. Ἀκόμη, μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐπιγραφικὰ κείμενα καὶ
νημεῖα, ποὺ συγκεντρώθηκαν καὶ σχολιάστηκαν ἀπὸ τὸν H. Seyrig, δεί-
νουν τὴ σχέση τῆς Περσεφόνης μὲ τὸ Διόνυσο στὸ γιορτασμὸ κοινῶν μυ-
τηρίων, ὅπου ἡ θεὰ παρουσιαζόταν ὡς μητέρα ἢ σύζυγος τοῦ Διονύσου-
Ἀδη[11]. Ὁ L. Heuzey, γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὴ σχέση αὐτὴ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ
εούς, ὑποστήριξε ὅτι ἡ παράδοση τῆς Περσεφόνης ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Φιλίπ-
των, ποὺ διέσωσε ὁ Ἀππιανός[12], παρερμηνεύει κάποιο τοπικὸ θρακικὸ μύθο
ρχαιότερο, ποὺ εἶχε δεχτεῖ τὴν ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας. Ἔτσι,
ναγνωρίζει τὴν ἀρχικὴ ἔκφραση τοῦ μύθου στὶς σκηνὲς ἁρπαγῆς τῶν νομι-
σμάτων ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου[13]. Ὁ P. Collart πάλι πιστεύει ὅτι

---

1. *IGB*, III$_1$, 1338-1339. III$_2$, 1844.
2. *IGB*, III$_1$, 1338-1339, 1342, 1345-1352.
3. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 9, 422.
4. *P. Collart*, Inscriptions de Philippes, *BCH* 62(1938)417.
5. *IGB*, III$_2$, 1714.
6. *IGB*, III$_2$, 1844.
7. *IGB*, I^2, 278.
8. *IGB*, II, 570.
9. *Ἀππ. Ἐμφ. πολ.*, IV, 105.
10. Σχετικὰ βλ. πιὸ κάτω, σσ. 222-223.
11. Βλ. *H. Seyrig*, Quatre cultes de Thasos, *BCH* 51(1927)207.
12. *Ἀππ.*, *ὅ.π.*
13. Βλ. *L. Heuzey - H. Daumet*, Mission, 33.— Γιὰ τὰ ἀρχαϊκὰ νομίσματα μὲ παρα-
στάσεις ἁρπαγῆς βλ. *J. Svoronos*, L'hellénisme primitif de la Macédoine prouvé par

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡ Περσεφόνη αὐτή, ποὺ συνδέεται μὲ τὸ Διόνυσο, ἦταν ἀρχικὰ θρακικὴ θεότητα, ποὺ ἀπὸ ἐπίδραση τῶν Ἐλευσίνιων μυστηρίων ταυτίστηκε μὲ τὴν Περσεφόνη[1].

Ἄλλες ἑλληνικὲς θεότητες. Ἀπὸ τὶς λιγοστὲς μαρτυρίες καὶ ἐνδείξεις φαίνεται ὅτι ἡ λατρεία τῶν ὑπόλοιπων ἑλληνικῶν θεῶν δὲν εἶχε μεγάλη διάδοση στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα. Ὑπάρχουν μαρτυρίες σχετικὰ μὲ τὴ λατρεία μερικῶν μόνο θεῶν στὶς κοιλάδες τῶν ποταμῶν Στρυμόνα καὶ Ἔβρου. Ἔτσι, ἀπὸ ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὴν πρώτη κοιλάδα, μαρτυρεῖται ἡ λατρεία τοῦ *Ποσειδῶνος*[2], τῶν *Διοσκούρων*[3], τῆς *Ἀφροδίτης*[4], τῆς *Ἀθηνᾶς*[5], τῆς *Νεμέσεως*[6] καὶ τῆς *Νίκης*[7] στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων, ἡ λατρεία τῆς *Ἀφροδίτης*[8] καὶ τῆς *Ἀθηνᾶς*[9] στὴν Ἡράκλεια τὴ Σιντική, ἡ λατρεία τῆς *Τύχης* στὴν ἀνώνυμη ἀρχαία πόλη κοντὰ στὸ σημερινὸ Sandaski[10], τοῦ *Ἥλιου* στὴν Παυταλία[11] καὶ ἡ λατρεία τῆς *Ἀφροδίτης*[12] καὶ τῶν *Ἀνέμων*[13] στὴν περιοχή της. Ἐπίσης, τὸ πλῆθος τῶν Θρακῶν μὲ τὸ θεοφόρο ὄνομα Διοσκουρίδης, ποὺ συναντοῦνται στὶς ἐπιγραφὲς τῆς περιοχῆς τῆς Σίριος[14], δείχνει τὴν εὐ-

---

la numismatique et l'or du Pangée, Athènes 1919, 38-40, 57, 59, 61, 68, 79-83, 95-100 καὶ πίν. V, 17-24. VI, 2. 3. 5. 11. 13-23. VII, 1-28. VIII, 1-10. 18-29. X, 1-23. 27-32. XIX, 21-26.

1. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 437 καὶ σημ. 3.

2. Βλ. *P. Collart*, Inscriptions de Philippes, 476.

3. Βλ. *L. Heuzey - H. Daumet*, Mission, 86 καὶ εἰκ. III, 5. *Ch. Picard*, Les dieux de la colonie de Philippes *RHR* 86(1922)136. *P. Collart*, Inscriptions de Philippes, 476 ἀρ. 1.— Οἱ *L. Heuzey - H. Daumet* ἑρμηνεύουν τὶς δυὸ μορφὲς τῆς παράστασης ὡς δυὸ Ἄρηδες, ἐνῶ ὁ Ch. Picard τὶς ταυτίζει μὲ τοὺς Διοσκούρους.

4. Βλ. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 998-999 [= *CIL*, III, 641], 1042. *Ch. Picard*, ὅ.π., 132. Βλ. καὶ *P. Collart*, Philippes, 448.

5. Βλ. *P. Collart - P. Ducrey*, Philippes I, 241.

6. Βλ. *F. Chapouthier*, Némésis et Niké, *BCH* 48(1924)287 κέ.· τοῦ *ἰδιου*, Un troisième bas-relief du théâtre de Philippes, *BCH* 49(1925) 239 κέ. [= *SEG*, III, 104, ἀρ. 499-501]. *P. Collart*, Philippes, 270, 384, 410, 425 καὶ σημ. 1. *BCH* 79(1955) 282.

7. *MacDonald*, Catalogue, 282. *BCH* 52(1928)18. 57(1933)282 καὶ πίν. VIII, IX.

8. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις-Χριστούπολις-Καβάλα, 163.

9. Βλ. *Head*, HN², 236. *W. Baege*, De Macedonum sacris, 34.

10. *IGB*, IV, 2268.

11. Βλ. *W. Baege*, ὅ.π., 130.

12. *IGB*, IV, 2213.

13. *IGB*, IV, 2231.

14. Βλ. *K-IΣ*, ἀρ. 1, 4, 18, 492, 496 [= *Γ. Μπακαλάκη*, *ΑΕ* 1936, Χρονικά, 17, ἀρ. 10 = *JHS* 61/2(1941/42)68], 572, 589.

ρεί διάδοση πού εἶχε ἐδῶ ἡ λατρεία τῶν Διοσκούρων. Ἀκόμη, ἀπὸ μιὰ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ μαρτυρεῖται ἡ λατρεία τοῦ *Πλούτωνος* στὴ Νικόπολη τοῦ Νέστου[1].

Ὅσο γιὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἔβρου, ἔχουμε μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία τῆς *Ἥρας* στὴ Φιλιππούπολη[2], τοῦ *Ὀρφέως*[3] καὶ τῆς *Νεμέσεως*[4] στὴν Augusta Traiana καὶ τῆς *Ἀφροδίτης* κοντὰ στὴν Αἶνο[5]. Τέλος, σύμφωνα μὲ μιὰ ἐπιγραφικὴ μαρτυρία, στὴν Καβύλη ὑπῆρχε ἱερὸ τῆς *Φωσφόρου (Φωσφόρου)*[6]. Ὁ T. Gerasimov μάλιστα ἀναγνωρίζει τὴ μορφὴ τῆς θεᾶς αὐτῆς σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ τετράδραχμα (τέλους 3ου π.Χ. αἰ.) τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Καυάρου, πού κόπηκαν στὴν πόλη αὐτή[7]. Σύμφωνα μὲ τὸ L. Robert, ἡ λατρεία τῆς Φωσφόρου εἶχε διαδοθεῖ στὴν Καβύλη ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, ὅπου εἶχε εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὰ Μέγαρα[8].

Ἐξελληνισμένες λατρεῖες. Συγκριτικὰ μὲ τὶς ἑλληνικὲς θεότητες, ἡ λατρεία τῶν ἐξελληνισμένων θεοτήτων (ἀσιατικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν) ἦταν, τουλάχιστον στὴν ὕπαιθρο, πολὺ περιορισμένη. Ἀπὸ τὶς ἀσιατικὲς θεότητες εὐρύτερη διάδοση εἶχε ἡ λατρεία τῆς *Κυβέλης (Μεγάλης Μητρός, Μητρὸς Θεῶν)*, τῆς μητρικῆς θεᾶς τῆς γονιμότητας. Ἀπὸ τὴν παράστασή της σὲ νομίσματα ἡ λατρεία της μαρτυρεῖται στὶς πόλεις Ἀδριανούπολη, Μαρκιανούπολη[9], Παυταλία καὶ Σαρδική[10]. Ἐπίσης, ἡ λατρεία της συναντιέται στὴ Φυλλίδα[11], ἀλλὰ καὶ στὴν κώμη τῶν *Σκελεντηνων*[12] (περιοχὴ Νικόπολης τοῦ Ἴστρου).

Ἰδιαίτερη ὅμως ἀκμὴ γνώρισε ἡ λατρεία της στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων, ὅπου ὑπῆρχε ἱερό της[13], στὸ ὁποῖο βρέθηκε ἕνα ἀνάγλυφο πού

---

1. *IGB*, IV, 2343 [= *Κ-ΙΣ*, ἀρ. 480].
2. Βλ. *D. Cončev*, Le culte d'Hécate à Philippopolis, *Hommage à Waldemar Deonna*, 1957, 470-473.
3. *IGB*, III$_2$, 1595. Τὴν ἀνάθεση κάνει ὁ Θράκας Τηρης.
4. *IGB*, III$_2$, 1601. Τὴν ἀνάθεση κάνει ὁ Θράκας Τ. Φ. Σκελητος.
5. *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. «Ζηρινθία Ἀφροδίτη».
6. *IGB*, III$_2$, 1731.
7. Βλ. *I. Gerasimov*, The Alexandrine Tetradrachms of Cabyle in Thrace, *PANS* 1958, 273-277· τοῦ ἰδιου, Gde sa sečeni tetradrahmite na Kavar, keltski vlatel v Trakija, *IBAI* 22(1959)111-118.
8. *N. Firatli - L. Robert*, Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine, Paris 1964, 155.
9. Βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 156.
10. Βλ. *Κ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, 52.
11. Βλ. *W. Baege*, De Macedonum sacris, 118.
12. *IGB*, II, 722.
13. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 455.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παριστάνει τὴ θεὰ καθισμένη σὲ θρόνο[1]. Ἀκόμη, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀναγνωρίσει τὴ θεὰ στὴν κολοσσιαία βάση ἑνὸς ἀγάλματος, ποὺ βρέθηκε στὰ δυτικὰ χτίσματα τῆς ἀγορᾶς[2], σ' ἕνα μαρμάρινο κεφάλι ἀπὸ τὶς Θέρμες[3], καθὼς καὶ σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἀνάγλυφα τὰ λαξευμένα στοὺς βράχους τῆς ἀκρόπολης[4]. Στοὺς βράχους εἶναι ἐπίσης χαραγμένη καὶ μιὰ ἐπιγραφή, πολὺ φθαρμένη σήμερα, ποὺ περιέχει πιθανῶς τὶς πράξεις κάποιας λατρευτικῆς ὀργάνωσής της[5], ἐνῶ κοντὰ στοὺς Φιλίππους βρέθηκαν δυὸ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές, ποὺ ἀπευθύνονται στὴν ἴδια θεά[6].

Ὅσο γιὰ τὶς ἄλλες ἀσιατικὲς θεότητες, ἔχουμε μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Ἄττιδος στοὺς Φιλίππους. Τὸ ὄνομά του ἀναφέρεται στὴν ἐπιγραφή, ποὺ χάραξε στοὺς βράχους τῆς ἀκρόπολης ἡ λατρευτικὴ ὀργάνωση τῆς Κυβέλης[7]. Ἐπίσης, εἶναι γνωστὴ ἡ λατρεία τοῦ *Μίθρα* στὸ σημερινὸ χωριὸ Kreta (περιοχὴ Νικόπολης τοῦ Ἴστρου)[8], ὅπου ὑπῆρχε Μιθραῖο[9], καθὼς καὶ στὸ σημερινὸ Vetren, ὅπου βρέθηκε ἕνα μνημεῖο του[10].

Τέλος, σχετικὰ μὲ τὶς *αἰγυπτιακὲς θεότητες*, ὑπάρχουν μαρτυρίες γιὰ τὴ λατρεία τους στὸ σημερινὸ χωριὸ Ἀγγίστα[11] καὶ στὴν Κάτω Μοισία[12]. Ἰδιαίτερα ἀγαπητὴ ἦταν ἡ λατρεία τους στοὺς Φιλίππους, ὅπου ὑπῆρχε ἱερό τους, λαξευμένο στοὺς βράχους τῆς ἀκρόπολης[13]. Στὸ ἱερὸ αὐτὸ βρέθηκαν

---

1. Βλ. *BCH* 58(1934)530. *P. Collart*, Philippes, 455.
2. Βλ. *E. Lapalus*, Sculptures de Philippes, *BCH* 57(1933)452 κέ., ἀρ. 4.
3. Βλ. *E. Lapalus*, ὅ.π., 451 καὶ πίν. X..
4. Βλ. *P. Collart - P. Ducrey*, Philippes I, 262.
5. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 455-456.
6. Βλ. *M. - E. Cousinéry*, Voyage dans la Macédoine, II, Paris 1831, 15 [= *CIL*, III, 2010]. *Ph. Le Bas*, Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure, I, 2e partie, 332, ἀρ. 1433 [= *Δ-Makedonia*, ἀρ. 931]. Πρβ. καὶ *L. Heuzey - H. Daumet*, Mission, 43, ἀρ. 19 [= CIL, III, 639 [= *Δ-Makedonia*, ἀρ. 997].
7. Βλ. *Ch. Picard*, Les dieux de la colonie de Philippes, ὅ.π., 197. Βλ. καὶ *P. Collart*, Philippes, 456, σημ. 1.
8. *IGB*, II, 594-595.
9. Βλ. *I. Velkov*, Svetilišteto na bog Mitra pri s. Kreta, *IBAI* 7(1934)82-91.
10. Βλ. *N. Gizdova*, Novootkrit pametnik na Mitra ot s. Vetren, *Arheologija* 3(1961), 1, 50-52.
11. Ἀπὸ μιὰ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ πρὸς τὴν Isis Regina (βλ. *Ch. Picard*, ὅ.π., 182. *A. Salac*, Inscriptions du Pangée, *BCH* 47(1923)59, ἀρ. 18) συμπεραίνει κανεὶς τὴν ὕπαρξη ἱεροῦ τῆς Ἴσιδος στὸ χωριὸ αὐτό.
12. Σχετικὰ βλ. *H. Danov*, Kâm kulta na Isida v Dolna Mizija, *IID* 16/18(1940) 169-170.
13. Σχετικὰ μὲ αὐτὸ βλ. λεπτομέρειες στοῦ *P. Collart*, Le sanctuaire des dieux égyptiens à Philippes, *BCH* 53(1929)70-100 καὶ πίν. I-III· τοῦ *ἰδίου*, Philippes, 444-446. Πρβ. καὶ *Ch. Picard*, ὅ.π., 181 καὶ πίν. VI.

τέσσερις ἐπιγραφές, πού ἀνήκουν πιθανῶς σὲ ἱερεῖς αἰγυπτιακῶν θεοτήτων[1]. Στὴ συνοικία πάλι τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς βασιλικῆς βρέθηκαν τρεῖς ἐπιγραφὲς λατρευτῶν τῶν αἰγυπτιακῶν θεοτήτων[2]. Τέλος, στὴ νότια πύλη τῆς πόλης ξεκαλύφτηκε ἕνα ἀναθηματικὸ μνημεῖο τῆς *Ἴσιδος*[3], ἐνῶ ἡ μορφὴ τῆς ἴδιας θεᾶς ἀναγνωρίζεται πιθανῶς σὲ περισσότερα ἀπὸ εἴκοσι ἀνάγλυφα, λαξευμένα στοὺς βράχους τῆς ἀκρόπολης[4].

Γενικὲς παρατηρήσεις. Ἀπὸ τὸ ἀρχαιολογικὸ καὶ κυρίως τὸ ἐπιγραφικὸ ὑλικό, πού ὑπάρχει σήμερα στὴ διάθεση τῆς ἔρευνας, διαπιστώνεται εὔκολα ἡ εὐρεία διάδοση τῶν ἑλληνικῶν λατρειῶν ἀνάμεσα στοὺς Θράκες. Τὸ θρακικὸ πάνθεο φαίνεται ὅτι εἶχε ὑποσκελιστεῖ ἐντελῶς καὶ μὲ δυσκολία μπορεῖ κανεὶς σήμερα νὰ ἀπαριθμήσει μερικὰ ὀνόματα ἀμιγῶν θρακικῶν θεοτήτων. Οἱ ρωμαϊκὲς πάλι λατρεῖες εἶχαν περιοριστεῖ στὰ ὅρια τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας τῶν Φιλίππων καὶ στὴν παραδουνάβια ζώνη τῆς Θράκης.

Ἀπὸ τὴν ἔρευνα πού προηγήθηκε προκύπτει ὅτι οἱ ἑλληνικὲς λατρεῖες εἶχαν μεγαλύτερη διάδοση ἀνάμεσα στοὺς Θράκες πού κατοικοῦσαν στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τῶν ποταμῶν Στρυμόνα καὶ Ἔβρου, ὅπου ὑπῆρχαν τέσσερα μεγάλα ἀστικὰ κέντρα: ἡ Παυταλία, Σαρδική, Φιλιππούπολη καὶ Augusta Traiana. Ἀρκετὴ διάδοση ὡστόσο εἶχαν καὶ στὴν Κάτω Μοισία, ὅπου ὑπῆρχε τὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς Glava Panega, περίφημο θρησκευτικὸ κέντρο τῆς μεσογειακῆς Θράκης.

Τὴν εὐρεία διάδοση τῶν ἑλληνικῶν θεοτήτων ἀνάμεσα στοὺς Θράκες φανερώνει τὸ πλῆθος τῶν θρακικῶν ἐπιθέτων τους — ἰδίως τῶν τοπωνυμικῶν —, καθὼς καὶ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν Θρακῶν λατρευτῶν τους, πού ἀνάμεσα σὲ αὐτοὺς πρέπει νὰ ὑπολογίσουμε καὶ ὅσους ἔχουν θεοφόρα ἑλληνικὰ ὀνόματα. Συνολικὰ εἶναι γνωστὰ 70 τοπωνυμικὰ ἐπίθετα πού δείχνουν τὴ λατρεία τους σ' ἕνα ἀνάλογο ἀριθμὸ θρακικῶν κωμῶν. Ἐπίσης, εἶναι γνωστοὶ 164 Θράκες λατρευτὲς (ἐξελληνισμένοι ἢ μή): πενήντα δύο λατρευτὲς τοῦ Ἀσκληπιοῦ[5], τριάντα ἐννιὰ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας[6], τριάντα τρεῖς τοῦ Ἀπόλ-

---

1. Βλ. *Ch. Picard*, ὅ.π., 181. *P. Collart*, Le sanctuaire, 76 κέ., ἀρ. 1-4.

2. Βλ. *P. Lemerle*, Inscriptions latines et grecques de Philippes, *BCH* 59(1935) 140 κέ., ἀρ. 40-41.

3. Βλ. *M. Tod*, *BSA* 23(1918/19)95 κέ., ἀρ. 21. *Ch. Picard*, ὅ.π., 182. *P. Collart*, Le sanctuaire des dieux égyptiens, 82, ἀρ. 6.

4. Βλ. *Ch. Picard*, ὅ.π., 172-178. *P. Collart*, Philippes, 448.

5. *IGB*, II, 514, 516-517, 520-521, 523-525, 544, 566. III_1, 969, 1091, 1101, 1117-1118, 1126, 1132-1133, 1171, 1174-1175, 1177-1178, 1185, 1302-1303. III_2, 1626, 1628, 1641, 1784, 1831. IV, 1934, 2065, 2192, 2207, 2350.

6. *IGB*, II, 498, 800. III_1, 965-966, 1090, 1097, 1112, 1283, 1418. III_2, 1703, 1773, 1803, 1805, 1873. IV, 1997, 2014-2015, 2072-2074, 2103, 2132, 2142, 2151-2153, 2213-2214, 2218, 2230, 2232.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λωνος[1], δεκατρεῖς τῶν Νυμφῶν[2], ἕντεκα τοῦ Διονύσου[3], ἐννιὰ τοῦ Ἡρακλῆ[4], τρεῖς τῆς Ἀρτέμιδος[5] καὶ ἕνας τῶν Διοσκούρων[6]. Ἀκόμη, στὶς ἐπιγραφὲς παραδόθηκαν ἐκατὸ περίπου Θράκες μὲ ἑλληνικὰ θεοφόρα ὀνόματα,[7] ὅπως: Ἀπολλόδωρος, Ἀπολλοφάνης, Ἀπολλωνία, Ἀπολλωνίδης, Ἀπολλώνιος, Ἀρτεμιδώρα, Ἀρτεμίδωρος, Ἀσκληπιάδης, Ἀσκληπιόδοτος, Ἀσκληπιόδωρος, Δημήτριος, Διογένης, Διογενιανός, Διόδωρος, Διομήδης, Διονύσιος, Διονυσόδωρος, Διοσκουρίδης, Ἑρμαδίων, Ἑρμάφυλος, Ἑρμῆς, Ἑρμίας, Ἑρμογένης, Ἑρμόδωρος, Ἑρμότιμος, Ζῆνις, Ἡραῖς, Ἡρακλείδης, Ἡρακλέων, Ἡρακλιανός, Ἡρόδοτος, Ἡρόφιλος, Ἡρώδης, Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης.

Οἱ περισσότεροι Θράκες λατρευτὲς συναντοῦνται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς θρακικῆς ὑπαίθρου καὶ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἀπὸ αὐτοὺς ἔχει εἴτε δυὸ θρακικὰ ὀνόματα[8] εἴτε ἕνα θρακικὸ κι ἕνα ἢ δυὸ λατινικά[9]. Ὡστόσο, δὲ λείπουν καὶ οἱ λατρευτὲς μὲ ἕνα θρακικὸ κι ἕνα ἑλληνικὸ ὄνομα[10], πρᾶγμα ποὺ δείχνει,

---

1. *IGB,* I², 378, 400. II, 802, 838, 841. III$_1$, 917-918, 946, 976, 1002. III$_2$, 1593, 1649, 1666, 1683, 1709, 1756-1757, 1766, 1794, 1976, 1813, 1832, 1859, 1928, 2110.

2. *IGB,* I², 278. III$_1$, 1338-1339, 1342, 1345-1346, 1348-1352.

3. *IGB,* III$_2$, 1732. IV, 1927, 2015, 2022, 2103, 2196, 2233, 2242.

4. *IGB,* I², 258. III$_1$, 971, 1214. III$_2$, 1829, 1833, 1853. IV, 2069, 2121, 2225, 2230.

5. *IGB,* II, 564. III$_2$, 1703. IV, 2245.

6. *IGB,* III$_1$, 1332.

7. *IGB,* I², 26 , 291, 360, 378. II, 483, 525, 535, 540, 718, 770, 778, 801, 830, 837. III$_1$, 917, 964, 977, 1117, 1126, 1175, 1178, 1191, 1207, 1211-1212, 1278, 1303, 1345, 1371, 1438, 1446, 1496, 1500, 1517, 1527. III$_2$, 1563, 1615, 1656, 1690, 1700 bis, 1703, 1772, 1794, 1796, 1813, 1828-1829. IV, 1954, 2011, 2069, 2077, 2155, 2166, 2198, 2245, 2278, 2280, 2314, 2325, 2331, 2348. *MDAI(A)* 10(1885)19, ἀρ. 5. *P. Perdrizet,* Inscriptions de Philippes *BCH* 24(1900)308. *A. Dumont,* Inscriptions, ἀρ. 88ᵃ, 89ᵇ. *Μ-Χῶραι,* 20, ἀρ. 4. *Γ. Μπακαλάκη,* Θρακικὰ εὐχαριστήρια εἰς τὸν Δία, *Θρακικά* 6(1935)310, ἀρ. 2· τοῦ *ἴδιου,* Ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἐκ Νέου Σκοποῦ Σερρῶν, *AE* 1936, Χρονικά, 17, ἀρ. 10 [= *JHS* 61/2(1941/42)68]. *Δ. Λαζαρίδη,* Κατάλογος στρατηγῶν Θράκης, *AE* 1953/54, 237-238. *A. Fol,* les Thraces dans l'Empire romain d'Occident, B 134, 216, 227 [= *CIL,* 32543, 18. 32563, 10]. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 1, 3-4, 18, 492, 565, 572, 589.

8. Βλ. *IGB,* I², 258, 400. II, 523, 838, 841. III$_1$, 917-918, 965-966, 971, 976, 1090, 1097, 1283, 1303, 1338, 1342, 1348-1350. III$_2$, 1593, 1626, 1641, 1709, 1732, 1757, 1784, 1805, 1831. IV, 1803, 2014-2015, 2103, 2153, 2214, 2230, 2232-2233, 2350.

9. Βλ. *IGB,* II, 499, 520, 524, 801, 1997, 2118. III$_1$, 1101, 1112, 1132-1133, 1185, 1346. III$_2$, 1593, 1628, 1666, 1714, 1853, 1873. IV, 1928, 1934, 2022, 2072, 2121, 2132, 2142, 2152, 2192, 2196.

10. Βλ. *IGB,* I², 378. II, 564, 800, 802. III$_1$, 1175, 1302, 1352. III$_2$, 1593, 1649, 1703, 1829, 1832-1833. IV, 2069, 2072, 2110, 2213, 2225.

συνδυασμὸ καὶ μὲ τὸ πλῆθος τῶν Θρακῶν μὲ θεοφόρα ὀνόματα, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀφομοίωση εἶχε συχνὰ ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ἐξελληνισμὸ τῆς θρακικῆς ἀνθρωπωνυμιολογίας. Βέβαια, οἱ ἑλληνικὲς λατρεῖες δὲν ἀνέτρεψαν τὸ ἀνθρωπωνυμικὸ σύστημα, ὅπως ἔκανε ἀργότερα ὁ χριστιανισμός, ποὺ εὐνόησε ἰδιαίτερα τὴ διάδοση τῶν θεοφόρων ὀνομάτων.

Πάντως, εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀφομοίωση βοήθησε ἰδιαίτερα στὴ διαδικασία τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς Θράκης, ἂν σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι ἡ θρησκεία ἀποτελεῖ τὸ πιὸ συντηρητικὸ πολιτιστικὸ στοιχεῖο ἑνὸς λαοῦ. Ἔτσι, ἡ σημασία τῆς διάδοσης τῶν ἑλληνικῶν λατρειῶν βρίσκεται στὸ ὅτι διευκόλυνε τὴν ἀφομοίωση τοῦ πιὸ συντηρητικοῦ στοιχείου τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ. Χρονικὰ ἡ ἀφομοίωση αὐτὴ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ στὸ 2ο καὶ κυρίως τὸν 3ο μ.Χ. αἰώνα, στὸν ὁποῖο ἀνήκει τὸ 90% τοῦ ἐπιγραφικοῦ ὑλικοῦ.

2. *Θρησκευτικὸς συγκρητισμός*

Θράκας Ἱππέας. Ὁ Θράκας Ἱππέας ἢ *Ἥρως*, ὅπως ὀνομάζεται ὁρισμένες φορὲς στὶς ἐπιγραφές, ἦταν μιὰ μορφὴ ἑνὸς πολυσύνθετου καὶ πολυπρόσωπου συγκρητισμοῦ. Ἡ λατρεία του εἶχε εὐρεία διάδοση, κυρίως ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους τῆς ὑπαίθρου, κατὰ τὸ 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰώνα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, στὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς λεγόμενης «θρησκευτικῆς ἀναγέννησης» τῶν Θρακῶν[1], ὁ Ἱππέας ἀντιπροσώπευε στὴ λαϊκὴ πίστη ὅλες τὶς ἄλλες θρακικὲς θεότητες[2] καὶ εἶχε ἀποκτήσει ἔτσι πραγματικὰ ἐθνικὸ χαρακτήρα[3]. Ἐξάλλου ἡ εὐρεία διάδοσή του μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ κι ἀπὸ τὴ σύνδεση τῆς λα-

---

1. Τὴν «ἀναγέννηση» αὐτὴ ὑποστήριξε πρῶτος ὁ *M. Rostovtzeff, Journal des Ministr. der Volks. Aufl. kl.*, 1911, Abteilung IV, 12 (στοῦ *Κ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, 44). Στὴ «θρησκευτικὴ ἀναγέννηση» ἀποδίνει τὴν ἐξαιρετικὴ ἄνθιση τῆς λατρείας του κατὰ τὸν 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰώνα καὶ ὁ *R. Pettazzoni*, La religione dell' antica Tracia, *Sbornik G. Kacarov*, I, Sofija 1950, 297, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐνδεικτικὰ ἀναφέρει ὅτι, κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή, δὲν ὑπῆρχε θρακικὸ χωριὸ ποὺ νὰ μὴν εἶχε ἱερὸ (*Ἡρῷον*) τοῦ Θράκα Ἱππέα. Πρβ. καὶ *A. Fol - I. Venedikov, - I. Marazov - D. Popov*, Légendes thraces, Sofia 1977, 7, ὅπου σημειώνεται ἡ ἀνακάλυψη ὡς τώρα στὴ Θράκη ἑκατὸ περίπου ἱερῶν τοῦ Θράκα Ἱππέα. Ἐπίσης ἀρκετὰ ἱερά του ἔχουν ἐπισημανθεῖ στὴν κάτω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, βλ. *D. Samsaris*, Le culte du Cavalier thrace dans la vallée du Bas-Strymon à l'époque romain, *Akte des III. IThk.*

2. Βλ. *R. Pettazzoni*, ὅ.π., 299, ὁ ὁποῖος βλέπει σὲ αὐτὸν τὸ μεγάλο ἑνωτὴ ὅλων τῶν θρησκευτικῶν ρευμάτων. Πρβ. μιὰ ἐπιγραφὴ τῆς Νικόπολης τοῦ Νέστου (*IGB*, IV, 2344), ὅπου ταυτίζεται μὲ τὸ θεὸ Πυρμηρούλα, καὶ μιὰ ἄλλη ἀπὸ τὴ Μαιδική (*P. Perdrizet*, Relief du pays des Maedes, *RA* 1904, 19), ὅπου ταυτίζεται μὲ τὸν Ἀσδούλη.

3. *G. Kazarow, Xenia* I, 108. *Κ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τοῦ Θρακὸς Ἱππέως ἢ τοῦ Κυρίου Ἥρωος, *ΑΘΛΓΘ* 6(1939/40)15. *R. Pettazzoni*, ὅ.π., 297. Πρβ. τὰ ἐπίθετά του *πατρῷος* καὶ *πάτριος*.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τρείας του με τον αφηρωϊσμό των νεκρών[1], που ήταν πολύ διαδομένος κατά την εποχή αυτή.

Η λατρεία του Θράκα Ίππέα ήταν αποτέλεσμα ενός ελληνοθρακικού θρησκευτικού συγκρητισμού, όπου είναι φανερά τα ελληνικά στοιχεία. Έτσι, εκτός από το ελληνικό όνομα του θεού (*Ήρως*)[2] και τη σύνδεσή του με τον αφηρωϊσμό των νεκρών, που ήταν ελληνική θρησκευτική ιδέα[3], ο εικονογραφικός του τύπος είναι ίσως ελληνικός και θυμίζει τη γνωστή στήλη του Δεξίλεω[4]. Εξάλλου ο Θράκας Ίππέας ταυτίστηκε με πολλούς ελληνικούς θεούς, που λατρεύονταν από τους Θράκες[5]. Από την παράστασή του στα νομίσματα των βασιλέων Σεύθη Α΄ και Κότυος Α΄ υποστηρίχτηκε ότι ο θεός αυτός ήταν ο Άρης, ο κυριότερος από τους θεούς των Θρακών[6]. Η άποψη όμως αυτή απορρίφτηκε από τον G. Kazarow[7]. Αργότερα ο D. Detschew πρότεινε την ταύτισή του με τον ήρωα Ρήσο, στο πρόσωπο του οποίου αναγνώρισε τις ιδιότητες του Ερμή, του Πλούτωνος και του Άρη[8]. Τέλος, ο R. Pettazzoni αναγνώρισε στη λατρεία του Θράκα Ίππέα πολλά στοιχεία της διονυσιακής λατρείας, που ήταν πολύ διαδομένη ανάμεσα στον αγροτικό πληθυσμό της Θράκης[9].

Από το επιγραφικό υλικό, που διαθέτουμε σήμερα, διαπιστώνεται ότι ο Θράκας Ίππέας είχε ταυτιστεί βασικά με τον Ασκληπιό[10] και τον Απόλλωνα. Έτσι, ως τώρα είναι γνωστές 72 περιπτώσεις ταύτισής του με τον Ασκληπιό[11]: τριάντα τρεις από την άνω και μέση κοιλάδα του Έβρου[12]

---

1. Πρβ. *Κ. Αποστολίδη*, Περί του Θρακός Ίππέως, 2 κέ. *Ε. Κουρίλα*, Heraclea sacra, *Θρακικά* 16(1941)412-415. *R. Pettazzoni*, δ.π., 298.

2. *IGB*, I², 77-78 ter., 79 bis, 257, 261, 281, 283-283 bis, 284-290, 291 bis, 327 ter., 350, 359, 362, 474. II, 854. III₁, 954, 972, 977, 1108-1111, 1235, 1286-1287, 1307, 1399, 1519, 1642, 1768, 1770, 1797. IV, 1931, 2120, 2139, 2344.

3. Βλ. *Κ. Αποστολίδη*, Περί του Θρακός Ίππέως, 17 και σημ. 1.

4. Σχετικά βλ. στου *Ph. Petsas*, The Thracian Horseman and his Greek Prototype, *Pulpudeva* 2(1976)192-204.

5. Βλ. *A. Fol - I. Venedikov et alii*, δ.π., 21 κέ.

6. Βλ. *Κ. Αποστολίδη*, Περί του Θρακός Ίππέως, 18.

7. Βλ. *G. Kazarow*, *RE*, III, Suppl., στη λ., στ. 1131 και στη λ. «Heros».

8. *D. Detscheo*, Otšernik na religijata na drevnite Traki (στου *Κ. Αποστολίδη*, Περί του Θρακός Ίππέως, 15, 18-19, ο οποίος συμμερίζεται την άποψή του και επιπλέον υποστηρίζει την ταύτισή του με τους ελληνικούς θεούς Απόλλωνα και Διόνυσο.

9. Βλ. *R. Pettazzoni*, δ.π., 298-299.

10. Για την ταύτιση αυτή βλ. *I. Venedikov*, Le syncrétisme religieux en Thrace à l'époque romaine, *AAP-S.A* 1962, 153-166.

11. Οι στήλες έχουν παράσταση του Θράκα Ίππέα και αναθηματική επιγραφή προς τον Ασκληπιό.

12. *IGB*, III₁, 967, 1096, 1103, 1184-1191, 1193-1196, 1200, 1208, 1217, 1221, 1224, 1226, 1227-1230, 1232-1233, 1236, 1238-1239, 1277, 1407-1408. III₂, 1700 bis.

εἴκοσι ἕξι ἀπὸ τὸ 'Ασκληπιεῖο τοῦ Batkun), τέσσερις ἀπὸ τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[1] καὶ τριάντα πέντε ἀπὸ τὴν Κάτω Μοισία[2] (οἱ τριάντα ἀπὸ τὸ 'Ασκληπιεῖο τῆς Glava Panega). 'Επίσης, εἶναι γνωστὲς 60 περιπτώσεις ταύτισής του μὲ τὸν 'Απόλλωνα[3]: σαράντα πέντε ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ "Εβρου[4] (οἱ δέκα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ 'Απόλλωνος στὸ σημερινὸ Trud καὶ οἱ εἴκοσι δύο ἀπὸ τὰ ἱερὰ τοῦ Θράκα 'Ιππέα στὰ σημερινὰ χωριὰ Krân, Lozen, Brezovo καὶ Kiril-Metodievo), τρεῖς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[5], ἕξι ἀπὸ τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[6] καὶ ἕξι ἀπὸ τὴν Κάτω Μοισία[7]. Τέλος, ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη καὶ τὴν περιοχή της ἔχουμε τρεῖς περιπτώσεις ταύτισης τοῦ Θράκα 'Ιππέα μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς Πλούτωνα, Διοσκούρους καὶ Νύμφες[8] κι ἀπὸ τὴ σημερινὴ Arkovna (περιοχὴ Μαρκιανούπολης) μιὰ περίπτωση ταύτισής του μὲ τὸ Δία Βελσουρδο[9]. Γενικά, ἀπὸ τὶς 136 συνολικὰ περιπτώσεις ταύτισής του μὲ ἑλληνικοὺς θεοὺς μόνο οἱ δέκα περίπου προέρχονται ἀπὸ ἀστικὰ κέντρα, ἐνῶ ὅλες οἱ ὑπόλοιπες ἀπὸ τὴ θρακικὴ ὕπαιθρο.

Στὶς προηγούμενες περιπτώσεις ὁ ἑλληνοθρακικὸς θρησκευτικὸς συγκρητισμὸς εἶναι εὐκολονόητος, γιατὶ στὶς ἐπιγραφὲς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τῆς ἑλληνικῆς θεότητας μὲ τὴν ὁποία ταυτίζεται ὁ Θράκας 'Ιππέας. Οἱ 136 ὅμως αὐτὲς περιπτώσεις μόλις φτάνουν ἕνα ποσοστὸ 6,5% στὸ σύνολο τῶν 2100 περίπου μνημείων του ποὺ βρέθηκαν ὡς τώρα[10]. Στὰ ὑπόλοιπα 2000 περίπου μνημεῖα τοῦ Θράκα 'Ιππέα δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἀναγνωρίσει κανεὶς τὸ συγκρητισμὸ τῶν ἑλληνικῶν καὶ θρακικῶν θρησκευτικῶν στοιχείων.

'Απὸ τὶς 136 βέβαιες περιπτώσεις συγκρητισμοῦ μαθαίνουμε τὰ ὀνόμα-

---

1. *IGB,* IV, 2029, 2100, 2128, 2134.
2. *IGB,* I², 266 bis. II, 485, 500, 529-544, 546-552, 569, 571-572, 574-575, 577, 579, 563, 779.
3. Στὶς στῆλες ὑπάρχει πάντοτε παράσταση τοῦ Θράκα 'Ιππέα καὶ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ποὺ ἀπευθύνεται στὸν 'Απόλλωνα. Πρβ. ὅμως καὶ μιὰ ἐπιγραφὴ τῶν Φιλίππων (*Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1065), ὅπου ἀναφέρεται ὁ *"Ηρως 'Απόλλων.*
4. *IGB,* III$_1$, 921-923, 976, 1106, 1457-1461, 1463-1466, 1500-1504, 1937. III$_2$, 1643-1645, 1711, 1717, 1723, 1742-1749, 1767, 1772, 1804, 1807, 1814-1815.
5. *IGB,* I², 355, 357, 366.
6. *IGB,* IV, 1930, 2025, 2102, 2172, 2223, 2244.
7. *IGB,* I², 267, 279. II, 769, 803, 829, 859.
8. *IGB,* III$_1$, 953, 1319, 1368.
9. *IGB,* II, 845.
10. Πρβ. *P. Collart - P. Ducrey,* Philippes I, 200, ὅπου ἡ σχετικὴ πληροφορία. Πρόσθεσε ὅμως κι ἄλλα 150 περίπου ἀνάγλυφα ἀπὸ τὴ Θάσο καὶ τὴν 'Ελληνικὴ καὶ Τουρκικὴ Θράκη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τα 84 λατρευτῶν. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ τριάντα ἔχουν θρακικὰ ὀνόματα[1] (ἀπὸ ὁρισμένους λείπει τὸ πατρωνυμικό), οἱ δεκαεννιὰ ἕνα θρακικὸ κι ἕνα ἢ δυὸ ρωμαϊκά[2], οἱ δεκαέξι ρωμαϊκά[3], οἱ ἑννιὰ ἕνα ἑλληνικὸ κι ἕνα ρωμαϊκό[4] οἱ ἕξι ἑλληνικά[5] καὶ οἱ ἄλλοι τέσσερις ἕνα ἑλληνικὸ κι ἕνα θρακικό[6]. Τὰ ὀνόματα τῶν λατρευτῶν δείχνουν ὅτι ὁ θρησκευτικὸς συγκρητισμὸς εἶχε θίξει ἀκόμη καὶ τοὺς Θράκες ποὺ εἶχαν ὑποστεῖ ἀνθρωπωνυμικὸ ἐκρωμαϊσμὸ (τὸ 41,6% ἀπὸ τὶς προηγούμενες περιπτώσεις). Ἡ μεγάλη ὅμως σημασία του βρίσκεται κυρίως στὸ ὅτι ἔθιξε τὸ πιὸ συντηρητικὸ στοιχεῖο τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ, δηλαδὴ ἐκεῖνο ποὺ, ὡς τὸ 2ο-3ο μ.Χ. αἰώνα, δὲν εἶχε δεχτεῖ τὶς ἑλληνικὲς θρησκευτικὲς ἐπιδράσεις. Τέλος, ὁ μειωμένος ἀριθμὸς τῶν περιπτώσεων συγκρητισμοῦ στὴν αἰγαιακὴ Θράκη δείχνει ὅτι οἱ Θράκες τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶχαν ὑποστεῖ θρησκευτικὴ ἀφομοίωση ἀπὸ τὴν πρώιμη ἀκόμη ἀρχαιότητα.

Βενδῖς. Ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων ἔχουμε ἀρχαιολογικὲς καὶ ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες γιὰ μιὰ ἀκόμη περίπτωση θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ. Πρόκειται γιὰ τὴν ταύτιση τῆς θρακικῆς θεᾶς Βενδῖδος μὲ τὴν Ἄρτεμιν (-Diana)[7]. Ἡ μορφή της, ὅπως προέκυψε ἀπὸ αὐτὸν τὸ συγκρητισμό, ἀναγνωρίζεται σὲ 92 ἀνάγλυφα, λαξευμένα στοὺς βράχους τῆς ἀκρόπολης[8], ποὺ στὰ περισσότερα (72) παριστάνεται ὡς κυνηγὸς μὲ τόξο ἢ λόγχη. Ἐπίσης, σώθηκαν ἑπτὰ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς (λατινικές), ποὺ ἀπευθύνονται πρὸς τὴν Βενδῖν - Ἄρτεμιν (-Diana) τῶν ἀναγλύφων[9]. Ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς αὐτὲς μαθαίνουμε τὰ ὀνόματα ἑπτὰ λατρευτῶν της, ποὺ ὁ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς

---

1. *IGB*, I², 354 quater, 355. II, 500, 532-534, 536, 538-539, 541, 763, 769, 815, 845, 859. III$_1$, 1106, 1187-1188, 1190, 1319, 1408, 1457, 1465-1466. III$_2$, 1717, 1723, 1743, 1804, 1814. IV, 2025, 2134.

2. *IGB*, II, 542-543. III$_1$, 953, 1103, 1185, 1194, 1217, 1460, 1880. III$_2$, 1746, 1767, 1807. IV, 2244.

3. *IGB*, I², 357. II, 530, 537, 544, 763, 1221. III$_1$, 1184, 1193, 1200, 1203, 1458-1459. III$_2$, 1712, 1808-1810. IV, 2102.

4. *IGB*, II, 529, 531, 535, 540. III$_1$, 1186, 1195, 1277. III$_2$, 1742, 1772.

5. *IGB*, I², 279, 327 bis. III$_1$, 1189, 1191, 1407. IV, 2029.

6. *IGB*, III$_1$, 1463-1464. III$_2$, 1700 bis. IV, 1930.

7. Σχετικὰ μὲ αὐτὴ τὴν ταύτιση βλ. *Ησυχ.* στὴ λ. «Βενδῖς· ἡ Ἄρτεμις θρᾳκιστί». *Παλαιφ.* Περὶ ἀπιστ., 32: «καλοῦσι τὴν Ἄρτεμιν Θρᾷκες Βενδείαν». *Σχολ. Πλατ.* Πολ. I, σ. 327 α «Βενδῖς παρ' αὐτοῖς (Θρᾳξὶν) ἡ Ἄρτεμις καλεῖται».— Ἀπὸ ἄλλες φιλολογικὲς καὶ ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις προκύπτει ὅτι ἡ Βενδῖς εἶχε ταυτιστεῖ ἐπίσης καὶ μὲ τὴν Κυβέλη, βλ. *A. Fol - I. Venedikov et alii*, ὅ.π., 113 κέ.

8. Βλ. *P. Collart - P. Ducrey*, Philippes I, 202-212.

9. Βλ. *P. Collart - P. Ducrey*, ὅ.π., 221.

ἔχει θρακικὸ ὄνομα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἕξι, ποὺ ἔχουν ρωμαϊκὰ ὀνόματα, πιθανῶς νὰ εἶναι ἐκρωμαϊσμένοι Θράκες[1]. Ἀπὸ μιὰ λατινικὴ πάλι ἐπιγραφὴ τῆς Πρωσοτσάνης[2] μαθαίνουμε τὰ ὀνόματα ἄλλων δυὸ λατρευτῶν της. Γενικά, ἀνάμεσα στοὺς λατρευτὲς τῆς θεᾶς πρέπει νὰ ὑπολογιστεῖ ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἐξελληνισμένων ἢ ἐκρωμαϊσμένων Θρακῶν, ποὺ ζοῦσαν στοὺς Φιλίππους καὶ τὴν περιοχή τους.

Τέλος, ἀπὸ τὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα εἶναι γνωστὲς δυὸ ἀκόμη περιπτώσεις θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ. Πρόκειται γιὰ τὴ θρακικὴ θεὰ *Κοτυττώ*[3], ποὺ εἶχε ταυτιστεῖ μὲ τὴν ἐξελληνισμένη ἀσιατικὴ θεὰ Κυβέλη, καὶ τὸ θρακικὸ θεὸ *Myndrytus*, ποὺ σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Πρωσοτσάνης ταυτίζεται μὲ τὸν Ἑρμῆ[4].

1. Πρβ. *P. Collart - P. Ducrey*, ὅ.π., 22.
2. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 442, σημ. 1.
3. Σύμφωνα μὲ τὴν πληροφορία τοῦ *Αἰσχύλου* (Ἤδων., ἀποσπ. 56) ἡ λατρεία της ἦν ἰδιαίτερα ἀγαπητὴ στοὺς Θράκες Ἠδωνούς.
4. Βλ. *A. Salač*, Inscriptions du Pangée, *BCH* 47(1923)69, ἀρ. 25. *P. Collart*, Philippes, 394, σημ. 2, 399.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ' ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΕΛΛΗΝΟΘΡΑΚΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΕΓΟΜΕΝΗΣ «ΘΡΑΚΙΚΗΣ»

Μὲ τὸ εἰσαγωγικὸ ἐμπόριο βιοτεχνικῶν προϊόντων ἀπὸ τὴ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὴ Μ. Ἀσία[1] ἡ ἑλληνικὴ τέχνη εἶχε διεισδύσει ἀπὸ πολὺ νωρὶς στὴ Θράκη. Ἡ διάδοσή της ὅμως στὴν ἐνδοχώρα ἦταν κυρίως ἀποτέλεσμα τῆς καλλιτεχνικῆς δραστηριότητας τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῶν θρακικῶν παραλίων[2]. Ἀπὸ τὸ ἀρχαιολογικὸ ὑλικό, ποὺ διαθέτουμε σήμερα, διαπιστώνεται ἡ λειτουργία ἑλληνικῶν καλλιτεχνικῶν ἐργαστηρίων στὶς ἀποικίες τῶν Ἀβδήρων[3], Μαρώνειας[4], Σαμοθράκης[5], Βυζαντίου[6], Μεσημβρίας τῆς Ποντικῆς[7], Ὀδησσοῦ[8], Ἴστρου[9] καὶ Τόμιδος[10]. Ὁ-

---

1. Σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ θέμα βλ. πιὸ πάνω, σσ. 137 κέ.

2. Γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ καλλιτεχνικῶν προϊόντων ἀπὸ τὰ τοπικὰ ἐργαστήρια τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν στὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα βλ. πιὸ πάνω, σσ. 152 κέ.

3. Βλ. *ΠΑΕ* 1956, 140. *Δ. Λαζαρίδη*, Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων, Ἀθῆναι 1960· τοῦ *ἰδίου*, Ἄβδηρα καὶ Δίκαια (πολυγραφ.), 24-85. *H. Koukouli - Chrysanthaki*, Sarcophages en terre cuite d'Abdère, *BCH* 94(1970)329 κέ.

4. Βλ. *G. Kazarow*, *AA* 33(1918)39 κέ. *Γ. Μπακαλάκη*, Γωνιακὸ ἀκρωτήριο ἀπὸ τὴ Μαρώνεια, *Ἑλληνικά* 14(1955)3-22· τοῦ *ἰδίου*, Προϊστορικὲς ἔρευνες στὴ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1958, 108, 110· τοῦ *ἰδίου*, Two more Trapezophora, *Essays in Memory of K. Lehmann*, New York 1964, 27-29· τοῦ *ἰδίου*, Κορύφωμα ἐπιτυμβίας στήλης τῆς Μαρώνειας, *Χαριστήριον εἰς Α. Ὀρλάνδον*, Α', Ἀθῆναι 1965, 45-56· τοῦ *ἰδίου*, Ἀνάγλυφα, Θεσσαλονίκη 1969, 9-20. Πρβ. *Δ. Λαζαρίδη*, Μαρώνεια καὶ Ὀρθαγορία (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1972, 18-19, 30-31.— Γιὰ τὸ Μαρωνίτη ζωγράφο Ἀθηνίωνα καὶ τὴ σχέση του μὲ τὴ θρακικὴ ζωγραφικὴ βλ. *L. Ognenova - Marinova*, Essai de mettre en rapport Athenion de Maronée avec la peinture thrace vers la fin du IVe siècle avant notre ère, *Thracia* 4(1977)177-188.

5. Βλ. *K. Lehmann*, Samothrace 2. II : The Inscriptions on Ceramics and Minor Objects, New York 1960, 40· τοῦ *ἰδίου*, Samothrace. A Guide to the Excavations and the Museum, New York 1966[3], 58, 59, 65, 88, 95-96· τοῦ *ἰδίου*, Excavations in Samothrace, *AJA* 43(1939)144· τοῦ *ἰδίου*, Samothrace, *Hesperia* 20(1951)25 κέ. Πρβ. *Δ. Λαζαρίδη*, Σαμοθράκη καὶ ἡ Περαία της (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1971, 28-29, 45.

6. Πρβ. *N. Firatli - L. Robert*, Les stèles funéraires de Byzance grèco-romaine, Paris 1964, ὅπου κατάλογος ἀπὸ 200 περίπου ἐπιτάφιες στῆλες τοπικῶν ἐργαστηρίων.

7. Βλ. *I. Venedikov - T. Gerasimov*, Trakijskoto izkustvo, Sofija 1973, 50-51, 54, 137.

8. Βλ. *R. Hoddinott*, Bulgaria in Antiquity, 51.

9. Βλ. *D. Pippidi*, Les cités grecques de Dobroudja dans l'histoire de l'antiquité, Bucarest 1977, 17-19.

10. Βλ. *I. Stoian*, La citta pontica di Tomis, *Dacia* 5(1961)264.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τω δείχνει μάλιστα ἡ παραγωγὴ τῶν τοπικῶν ἐργαστηρίων τους, οἱ ἀποικίες τῆς Θάσου[1], Ἀμφίπολης[2] καὶ Ἀπολλωνίας[3] εἶχαν ἀναδειχτεῖ σὲ σπουδαῖα καλλιτεχνικὰ κέντρα ὁλόκληρης τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου. Παράλληλα μὲ τὴν καθαρὰ ἑλληνική, εἶχε ἀναπτυχθεῖ στὴ Θράκη καὶ μιὰ ἄλλη τέχνη λεγόμενη *ἑλληνοθρακική*. Πρόκειται γιὰ ἕναν καλλιτεχνικὸ «συγκρητισμὸ» ἑλληνικῶν, ἰρανικῶν, σκυθικῶν, φρυγικῶν, ρωμαϊκῶν καὶ θρακικῶν στοιχείων[4]. Ἡ κυριαρχία ὅμως τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων ἦταν τέτοια, ὥστε τὴν οὐσία βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς τέχνης αὐτῆς ἦταν ἡ ἄμεση ἐξάρτησή της ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ καὶ συχνὰ ἡ ἀπομίμησή της. Ἡ κυριαρχία αὐτὴ εἶναι φανερὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητας, δηλαδὴ ἀκόμη καὶ μετὰ τὴ διείσδυση τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ στὴ Θράκη. Ἡ ἑλληνοθρακικὴ τέχνη ἀρχικὰ εἶχε πολὺ περιορισμένο χαρακτήρα, γιατὶ ἡ παραγωγή της ἐξαρτῶταν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν καταναλωτικὴ διάθεση τῆς θρακικῆς ἀριστοκρατίας. Ἀργότερα ὅμως, ἰδίως στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, ἀποκτᾶ περισσότερο λαϊκὸ χαρακτήρα, γιατὶ τὰ ἔργα της ἔχουν πιὰ ζήτηση ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῆς θρακικῆς κοινωνίας. Τὸ ἴδιο πλατιὰ ἀποδεικνύεται ὅτι ἦταν καὶ ἡ εἰδολογικὴ ἔκταση τῶν ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων, οἱ ὁποῖες συναντοῦνται σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς τέχνης.

Ἔτσι, ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα ἀπέδειξε ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀσκήσει μεγάλη ἐπίδραση στὴ *θρακικὴ πολεοδομία*. Οἱ ἀνασκαφὲς στὴ Σευθόπολη ἔφεραν στὸ φῶς ἕνα μοναδικὸ καὶ πολὺ ἀντιπροσωπευτικὸ παράδειγμα ἑλληνοθρακικῆς πολεοδομίας[5]. Ὅπως δείχνουν τὰ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα, ἡ

---

1. Πρβ. *Ch. Picard,* La sculpture grecque de Thasos jusqu'à la fin du Ve siècle av. J.-C., *RAAM* 36(1919)225-236. 37(1920)17-26· τοῦ *ἰδιου,* Fouilles de Thasos, *BCH* 45(1921)86-173· τοῦ *ἰδιου,* Manuel de sculpture, I, 362, 278, 557-564. *P. Devambez,* Sculptures d'un monument chorégique à Thasos, *Monuments Piot* 38(1941)9-16· τοῦ *ἰδιου,* Sculptures thasiennes, *BCH* 66/67(1942/43)200-217. *L. Ghali-Kahil,* La céramique grecque (Fouilles 1911-1956), Paris 1960. *P. Bernard,* Céramique de la première moitié du VIIe siècle à Thasos, *BCH* 88(1964)77-146. *Fr. Salviat,* La colonisation grecque dans le Nord de l'Egée, *CIAC VIII,* 299-303. *D. Lazaridis,* Thasos and its Peraia (polycop.), Athens 1971, 28-29.

2. *Δ. Λαζαρίδη,* Ἀμφίπολις καὶ Ἄργιλος (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1972, 24-25.

3. Βλ. *M. Cončeva,* Hudožestvenoto naslesdvo na trakijskite zemi, Sofija 1971, 1. *I. Venedikov - T. Gerasimov,* Trakijskoto izkustvo, 53-54, 156-157. *R. Hoddinott,* Bulgaria, 34, 38-39.

4. Πρβ. *B. Filow,* L'art antique en Bulgarie, 71. *D. Berciu,* Contribution à l'étude de l'art thraco-gète, Bucureşti 1974, 20.

5. Σχετικὰ βλ. *D. Dimitrov,* Gradoustrojstvo i arhitektura na trakijskija grad Sevtopolis, *Arhitektura* 2(1960), 1, 3-15. *Hr. Danov, RE,* I, Suppl. Bd, 1962, στὴ λ. «Seuthopolis».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θρακική αὐτή πόλη εἶχε χτιστεῖ (στὰ τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.), σύμφωνα μὲ τὸ πολεοδομικὸ πρότυπο τῶν ἑλληνιστικῶν πόλεων. Ὡστόσο, στὴν πολεοδομία της χρησιμοποιήθηκαν κι ὁρισμένα τοπικὰ στοιχεῖα, ποὺ θυμίζουν τὶς γνωστὲς μυκηναϊκὲς πόλεις. Ἕνα τέτοιο στοιχεῖο τοπικῆς παράδοσης, ποὺ διατηρήθηκε στὸ πολεοδομικὸ σχέδιο καὶ τὴν ὀχύρωση τῆς πόλης, ἦταν τὸ ἀνάκτορο-πύργος (τύρσις), θρησκευτικὸ καὶ πολιτικὸ κέντρο τῶν Θρακῶν[1]. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἀνάκτορο ἔχουμε συνύπαρξη ἑλληνικῶν καὶ τοπικῶν στοιχείων[2]. Ἔτσι, οἱ ἐσωτερικοί του τοῖχοι ἦταν διακοσμημένοι μὲ ζωγραφιὲς ποὺ μιμοῦνταν χρωματιστὸ μάρμαρο, σύμφωνα μὲ τὴν ἑλληνιστικὴ τεχνικὴ ἐσωτερικῆς διακόσμησης· ἐνῶ στὴν αἴθουσα ὑποδοχῆς ὑπῆρχαν δυὸ μεγάλοι βωμοί, ποὺ παρόμοιους συναντοῦμε στὰ μινωϊκὰ ἀνάκτορα. Μὲ κέντρο τὸ ἀνάκτορο-πύργο τοῦ δυνάστη καὶ σύμφωνα μὲ ἑλληνιστικὰ πρότυπα, εἶχαν ἀρχίσει παθητῶς νὰ χτίζονται ἀπὸ τὸν 4ο π.Χ. αἰώνα κι ἄλλες θρακικὲς πόλεις[3].

Περισσότερα παραδείγματα ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων ἔχουμε ἀπὸ τὴ θρακικὴ ἐπιτάφια ἀρχιτεκτονική. Ἀπὸ τὴν περιοχὴ μόνο τῆς Ὀδησσοῦ ἔχουμε πέντε ταφικὰ μνημεῖα μακεδονικοῦ τύπου, ὅπου διαπιστώνονται ταφικὲς μεταρρυθμίσεις ποὺ ἦταν τυπικὲς στὴ μακεδονικὴ ἀρχιτεκτονική[4]. Τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ ὅμως μνημεῖα ἑλληνοθρακικῆς ἐπιτάφιας ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι οἱ περίφημοι θολωτοὶ τάφοι, ποὺ βρέθηκαν σὲ διάφορα σημεῖα τῆς Θράκης, ὅπως στὸ σημερινὸ Belovo, Brezovo, Kazanlâk, Kurt-kale, Mezek, Tatoul καὶ Σαράντα Ἐκκλησιές[5].

Ὁ θολωτὸς τάφος εἶναι γενικὰ γνωστὸς ἀπὸ τὸ μυκηναϊκὸ πολιτισμὸ καὶ συναντιέται σὲ ὅλο τὸν ἀρχαῖο κόσμο. Ἡ ἐμφάνισή του ὡστόσο στὴ Θράκη δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ μεταγενέστερη ἀπήχηση μυκηναϊκῶν ἐπιδράσεων, ὅπως ἐσφαλμένα ὑποστηρίχτηκε ἀπὸ τὸν B. Filow κι ἀργότερα ἀπὸ ἄλλους ἐρευνητές[6]. Κι αὐτό, γιατὶ ὁ B. Filow διατύπωσε τὴν ἄποψη αὐτή, στηρι-

---

1. *A. Fol - I. Marazov*, Thrace and the Thracians, New York 1977, 64.
2. *Ὅ.π.*
3. *A. Fol*, Rapports entre la culture grecque et le monde thrace, *TCIEC VI*, 269.
4. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 53.
5. *H. - K. Škorpil*, Mogili pametnici iz Bâlgarsko, Plovdiv 1898. *G. Seure*, *RA* 1(1922)46-48. *B. Filov*, Kupolnite grobnini pri Mezek, *IBAI* 11(1937)1-116. *D. Conćev*, Tombeau tumulaire thrace près de Brézovo, *RA* 2(1951)24-43. *V. Mikov*, Proizhod na kupolnite grobnici v Trakija, *Sbornik G. Kacarov* II [= *IBAI* XIX) 1955] 15-48. *I. Venedikov - T. Gerasimov*, Trakijskoto izkustvo, Sofija 1973, 66-71. *R. Hoddinott*, Bulgaria, 69.
6. *B. Filow*, *IBAI* 11(1937)115.

μενος στὴ γνώμη παλιότερων ἐρευνητῶν[1] ὅτι ὁ θολωτὸς τάφος δὲν ἐμφανίζεται στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα μετὰ τὴ μυκηναϊκὴ ἐποχή. Τώρα ὅμως μποροῦμε μὲ βεβαιότητα νὰ θεωρήσουμε τοὺς θολωτοὺς τάφους τῆς Θράκης ὡς μίμηση σύγχρονων ἑλληνικῶν ταφικῶν μορφῶν. Γιατὶ τελευταῖα ἡ θεσσαλικὴ Φάρσαλος μᾶς ἔδωσε ἕνα μεταγενέστερο παράδειγμα θολωτοῦ τάφου (ἀρχαϊκῶν χρόνων)[2], ποὺ δείχνει τὴ συνέχεια στὴν ἱστορία τῆς μυκηναϊκῆς ταφικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Καί, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Α. Ὀρλάνδος, ὁ τάφος τῆς Φαρσάλου θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ χρησιμεύσει ὡς πρότυπο στοὺς τάφους τῆς Θράκης[3]. Βέβαια δὲν εἶναι τελείως ἀπίθανη καὶ ἡ ἄποψη ὁρισμένων μελετητῶν, ποὺ σχετίζουν τοὺς θολωτοὺς τάφους τῆς Θράκης μὲ τοὺς τάφους τοῦ Παντικάπαιου (Κέρτς)[4], ποὺ κατασκευάστηκαν, στὸν 4ο π.Χ. αἰώνα, πιθανότατα ἀπὸ Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες γιὰ τὴν ντόπια ἀριστοκρατία[5].

Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸ ὅτι οἱ θρακικοὶ θολωτοὶ τάφοι ἦταν ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν, ποὺ γιὰ τὴν κατασκευή τους ἔλαβαν ὑπόψη, ὡς ἕνα βαθμό, τὴν τοπικὴ παράδοση. Αὐτὸ φαίνεται στὸν τάφο τοῦ Kazanlâk[6], ὅπου ὁρισμένες τεχνικὲς λεπτομέρειες στὸ σύστημα κατασκευῆς τοῦ θόλου καὶ γενικὰ στὴν ἐκτέλεση τοῦ συνόλου προδίνουν τὴν τοπικὴ παράδοση[7]. Ἡ κατασκευὴ τάλι τοῦ τάφου τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν[8] καὶ τὰ ταφικὰ ἔπιπλα εἶναι καθαρὰ μακεδονικά[9]. Ἐπίσης, ὁ τάφος τοῦ Mal-tepe (περιοχὴ Mezek), παρὰ τὶς ὁμοιότητές του μὲ τὸ γνωστὸ θησαυρὸ τοῦ Ἀτρέως, ἔχει χάλκινες πόρτες μακεδονικοῦ τύπου[10].

Σχετικὰ μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὴ θρακικὴ ζωγραφικὴ δὲ διαθέτουμε ἀρκετὰ στοιχεῖα. Οὐσιαστικὰ ἔχουμε ἕνα μοναδικὸ ἀλλὰ ὁπωσδήποτε πολὺ ἀντιπροσωπευτικὸ παράδειγμα ἑλληνοθρακικῆς ἐπιτάφιας τοιχογραφίας, ποὺ δείχνει τὴν ὕπαρξη ἑλληνοθρακικῆς σχολῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τὸ τέλος

---

1. *Dragendorff,* Thera, II, 101. *Zehetmaier,* Leichenverbrennung und Leichenbestattung, 123-124.

2. *Ν. Μ. Βερδελῆ, ΠΑΕ* 1951, 157-158. 1952, 185.

3. *Α. Ὀρλάνδου,* Τὰ ὑλικὰ δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ἀθῆναι 1955/56, 306.

4. Σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. στοῦ *Α. Ὀρλάνδου,* ὅ.π., 307, σημ. 1.

5. *R. Hoddinott,* Bulgaria, 70-71. — Ἀντίθετα οἱ *Α. Fol - I. Marazov,* ὅ.π., 64, πιστεύουν ὅτι τὸ θολωτὸ τάφο τὸν δανείστηκαν οἱ Θράκες ἀπὸ τὴν Καρία.

6. Γι' αὐτὸν βλ. *V. Mikov,* Antičnata grobnica pri Kazanlâk, Sofija 1954.

7. *E. Condurachi,* Influences grecques et romaines dans les Balkans, en Hongrie et en Pologne, *CIAC VIII,* 324.

8. Γιὰ τὸν τάφο αὐτὸ βλ. *F. W. Hasluck,* A Tholos Tomb at Kirk Kilisse, *BSA* 17(1910/11)76-79. 18(1911/12)216.

9. *G. Seure,* Archéologie thrace, *RA* 15(1922)48.

10. *R. Hoddinott,* ὅ.π., 70.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα. Πρόκειται γιὰ τὶς ἰδιόμορφες τοιχογραφίες τοῦ θολωτοῦ τάφου τοῦ Kazanlâk[1], ποὺ ἀποτελοῦν ἑλληνοθρακικὴ σύνθεση. Οἱ τοιχογραφίες ἔχουν θρακικὸ χαρακτήρα στὴ θρησκευτικὴ σύλληψη, ἡ ὁποία ὅμως ἀποδόθηκε βασικά, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ἑλληνικῆς θρησκευτικῆς τέχνης[2]. Ἀκόμη, πέρα ἀπὸ τὶς καθαρὰ ἑλληνικὲς καλλιτεχνικὲς συλλήψεις, ὑπάρχουν ἴσως κι ὁρισμένα ἀνατολικὰ στοιχεῖα[3]. Τελευταῖα οἱ τοιχογραφίες αὐτὲς σχετίστηκαν μὲ τὸ ἔργο τοῦ Μαρωνίτη ζωγράφου Ἀθηνίωνος, στὸν ὁποῖο ἀποδόθηκε καὶ ἡ ὅλη ἄνθιση τῆς ζωγραφικῆς στὴ Θράκη[4].

Ἐκτεταμένες φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν οἱ ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὴ *θρησκευτικὴ καὶ ἐπιτάφια γλυπτική*. Κι αὐτό, γιατὶ οἱ Θράκες εἶχαν δανειστεῖ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες διάφορες θεότητες, θρησκευτικὲς ἰδέες καὶ ταφικὰ ἔθιμα. Ἔτσι, ἦταν φυσικὸ ἡ τέχνη τους, ποὺ ἐξυπηρετοῦσε τὶς λατρευτικὲς καὶ ταφικὲς ἀνάγκες τους, νὰ περιέχει πολλὰ ἑλληνικὰ εἰκονογραφικὰ δάνεια καὶ μοτίβα.

Τὸ καλύτερο παράδειγμα ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων στὴ γλυπτικὴ ἀποτελεῖ ἡ παράσταση τοῦ Θράκα Ἱππέα, ὁ ὁποῖος στὰ ἑκατοντάδες ἀνάγλυφά του παριστάνεται, σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ἑλληνιστικῆς γλυπτικῆς. Οἱ Θράκες γιὰ νὰ παραστήσουν τὴν ἀνώτερη αὐτὴ θεότητά τους, εἶναι πιθανὸ ὅτι δανείστηκαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τὸν εἰκονογραφικὸ τύπο τοῦ ἔφιππου ἥρωα, ποὺ ἦταν πολὺ συνηθισμένος, ἰδίως στὴν κλασικὴ ἐποχή, στὶς ἐπιτάφιες στῆλες τῆς Ἀθήνας κι ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων[5]. Ὁ ἑλληνοθρακικὸς αὐτὸς τύπος τοῦ Θράκα Ἱππέα δημιουργήθηκε πιθανῶς στὰ ἑλληνιστικὰ χρόνια καὶ διατηρήθηκε, χωρὶς παραλλαγές, ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας[6].

Τὸ ἀρχαιολογικὸ ὑλικὸ τῶν θρακικῶν τάφων φανερώνει τὴν ὕπαρξη μιᾶς *ἑλληνοθρακικῆς μεταλλοτεχνίας*, ποὺ κύριο χαρακτηριστικό της ἦταν ἡ ἀπομίμηση τῶν ἑλληνικῶν ἔργων τέχνης. Ἀπὸ μερικὰ παραδείγματα στὸν κλάδο τῆς ὁπλοποιίας μπορεῖ κανεὶς νὰ σχηματίσει μιὰ ἰδέα γιὰ τὸν ἑλληνοθρακικὸ χαρακτήρα τῆς τέχνης αὐτῆς. Ἀντιπροσωπευτικὸ παράδειγμα ἀποτελεῖ

---

1. Γι' αὐτὲς βλ. *V. Vassilieo*, Das antike Grabmal bei Kazanlâk, Sofia 1959. Ἡ τελευταία μελέτη γιὰ τὸν τάφο τοῦ Kazanlâk καὶ τὶς τοιχογραφίες του εἶναι τῆς *L. Zivkova*, Kazanlâškata grobnica, Sofija 1974.

2. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 103.

3. *A. Fol - I. Marazov*, ὅ.π., 104.

4. *L. Ognenova-Marinova*, Essai de mettre en rapport Athenion de Maronée avec la peinture en Thrace vers la fin du IVe siècle avant notre ère, *Thracia* 4(1977)177-188.

5. *E. Condurachi*, Influences grecques, 34. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, σ. 220

6. *B. Filow*, L'art antique, 34.

ύψηλὴ περικεφαλαία μὲ στερεωμένες παρειές, πού τὴ σχεδίασαν οἱ ὁπλοποιοὶ τῆς Θράκης, ἔχοντας γιὰ πρότυπο τὸ ἀττικὸ κράνος[1]. Ἑλληνικὰ πρότυπα χρησιμοποίησαν ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν κατασκευὴ θωράκων. Πολὺ χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἑλληνικὸς ἀρχαϊκὸς θώρακας, πού χρησίμευσε ὡς πρότυπο στὴν ἑλληνοθρακικὴ ὁπλοποιία, διατηρήθηκε στὴ Θράκη ὡς τὸν 4ο ἀκόμη π.Χ. αἰώνα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὰ τοπικὰ ἐργαστήρια ἐξακολουθοῦσαν, γιὰ ἕνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα, νὰ μιμοῦνται τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα πού εἶχαν εἰσαχθεῖ παλιότερα, μόλο πού στὴν Ἑλλάδα εἶχαν ἤδη ἐπινοηθεῖ νέοι τύποι καὶ μορφές[2]. Τέλος, οἱ ἀσημένιες κνημίδες, πού στὸ πάνω μέρος τους εἶχαν τὸ σχῆμα ἀνθρώπινου προσώπου, ἦταν μιὰ ἰδέα δανεισμένη ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κνημίδα μὲ τὸ κεφάλι τῆς μέδουσας[3].

Πιὸ πολλὰ δείγματα ἑλληνοθρακικῆς τέχνης ἔχουμε στὸν κλάδο τῆς τορευτικῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἀργυροχοΐας. Τὰ τοπικὰ ἐργαστήρια, πού ἔδειξαν μεγάλη ἐπίδοση στὴν ἀργυροχοΐα, δούλευαν, κατὰ κανόνα, σύμφωνα μὲ ἑλληνικὰ πρότυπα. Χωρὶς ἀμφιβολία, μεγάλη ἐπίδραση εἶχαν ἀσκήσει στὴν ἀργυροχοϊκὴ τέχνη τὰ ἐργαστήρια τῆς Ἀθήνας, ὅπου ἡ χρυσοχοϊκὴ καὶ ἡ ἀργυροχοΐα γνώρισαν μεγάλη ἄνθιση[4].

Ἀπὸ τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὰ παραδείγματα ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων στὴν ἀργυροχοΐα καὶ γενικὰ στὴν τορευτικὴ τῆς Θράκης ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν τὰ ἀργαριτάρια ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Agighol, πού παρόμοιά τους συναντοῦμε σ' ἕνα ἑλληνικὸ ἐνώτιο ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς[5]. Ἐπίσης, τὸ ἐπιστήθιο, πού φοροῦσε ἡ θρακικὴ ἀριστοκρατία ἦταν ἑλληνικὸ δάνειο, πού εἶχε εἰσαχθεῖ πιθανῶς ἀπὸ τὴ Μακεδονία[6]. Οἱ φοινικίσκοι στὸ χρυσὸ ἐπιστήθιο (6ου π.Χ. αἰ.) ἀπὸ τὸ Staro selo (περιοχὴ Sliven) μαρτυροῦν καλλιτεχνικὲς ἐπαφὲς μὲ τὰ ἐργαστήρια τῆς Χαλκιδικῆς, πού χρησιμοποιοῦσαν παρόμοια φυτικὴ διακόσμηση[7]. Ἕνα ἀσημένιο πάλι κύπελλο σὲ σχῆμα καλαθιοῦ θυμίζει ἀνάλογα τῆς Trebenište καὶ δείχνει τὶς ἄμεσες καλλιτεχνικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὰ θρακικὰ καὶ μακεδονικὰ ἐργαστήρια[8]. Σὲ πολυάριθμα ἐπίσης ἐπικοσμήματα ἱπποσκευῆς (κ. φάλαρα) κλασικῶν χρόνων τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ζώων παρι-

---

1. *A. Fol - I. Marazov*, ὅ.π., 85.
2. *D. Berciu*, L'art thraco-gète, 20.
3. *A. Fol - I. Marazov*, ὅ.π., 85.— Γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα βλ. *A. M. Snodgrass*, Early Greek Armour and Weapons, Edinburg 1964· τοῦ *ἰδιου*, Arms and Armour of the Greeks, London 1967.
4. *D. Berciu*, ὅ.π., 20.
5. *Ὅ.π.*, 20.
6. Βλ. *A. Fol - I. Marazov*, Thrace and the Thracians, London 1977, 82.
7. *I. Venedikov*, Nahodkata ot s. Staro selo, Slivensko, *IBAI* 27(1964)77-110.
8. *Ὅ.π.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στάνονται σύμφωνα μὲ τὸν ἑλληνικὸ τρόπο. Πολὺ χαρακτηριστικὸ εἶναι ἀκόμη ἕνα περιδέραιο ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Mal-tepe, ὅπου ὅλα τὰ μοτίβα, καθὼς καὶ ἡ τεχνική, εἶναι ἑλληνικά[1]. Τὸ καλύτερο ὅμως δεῖγμα ἑλληνοθρακικῆς τορευτικῆς προσφέρει ὁ θησαυρὸς τῆς Panagjurište[2]. Τὰ ἔργα, ποὺ περιέχει ὁ θησαυρός, μιμοῦνται τόσο καλὰ ἀνάλογα ἔργα ἑλληνικῆς τέχνης, ὥστε μόνο ὁρισμένες ἀτέλειες καὶ προσαρμογὲς στὴν τοπικὴ παράδοση προδίνουν ὅτι ἔγιναν ἀπὸ ἐξελληνισμένους τεχνίτες[3]. Οἱ τεχνίτες, ποὺ κατασκεύασαν τὰ ἀγγεῖα τοῦ θησαυροῦ, εἶχαν στραφεῖ ἀποκλειστικὰ στὴν τεχνικὴ καὶ τὰ πρότυπα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Προσπάθησαν ὅμως νὰ τὰ συμβιβάσουν ἴσως μὲ ὁρισμένα στοιχεῖα τῆς τέχνης τῶν Ἀχαιμενιδῶν, ποὺ ἄρεσαν στὴν ντόπια πελατεία τους[4].

Πολὺ χαρακτηριστικὰ δείγματα ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων προσφέρει ἡ *θρακικὴ νομισματική*. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ καθαυτὸ ἐφαρμογὴ τοῦ νομισματικοῦ συστήματος, καθὼς καὶ ἡ χρήση εἰκονιστικῶν κεφαλῶν καὶ ἐπιγραφῶν στὰ νομίσματα τῶν Θρακῶν βασιλέων, ὀφείλονταν σὲ ἑλληνικὴ ἐπίδραση. Ἐπιπλέον ὅμως οἱ Θράκες χαράκτες ἔκαναν καὶ ἀπομιμήσεις διαφόρων ἑλληνικῶν νομισμάτων. Ἰδιαίτερα μιμήθηκαν τὰ ἑλληνικὰ νομίσματα ποὺ εἶχαν εὐρύτερη κυκλοφορία στὴ Θράκη, ὅπως εἶναι: τῶν βασιλέων Φιλίππου Β', Μ. Ἀλεξάνδρου, Φιλίππου Γ' καὶ Λυσιμάχου, καθὼς καὶ τῆς Θάσου.

Ἀπομιμήσεις νομισμάτων τοῦ *Φιλίππου* Β' βρέθηκαν στὴν Krušovica (περίπου 54 χλμ. Β τῆς Vraca)[5] καὶ τὴ Slana bara (περίπου 12 χλμ. Β τοῦ Vidin)[6], τοῦ *Μ. Ἀλεξάνδρου* στὴ Slana bara[7] καὶ τὴ Stražica (περίπου 30 χλμ. ΒΑ τοῦ Veliko Târnovo)[8], τοῦ *Φιλίππου* Γ' στὸ Glavaci (ΒΔ τῆς Vraca)[9] καὶ τὸ Samovodin[10] καὶ τοῦ Λυσιμάχου στὸ Develt[11]. Ἀπομιμήσεις πάλι νομισμάτων τῆς *Θάσου* βρέθηκαν στοὺς σημερινοὺς οἰκισμοὺς Bjala slatina (περίπου 48 χλμ. ΒΑ τῆς Vraca[12], Čurek (περίπου

---

1. *R. Hoddinott*, ὅ.π., 73.
2. Γιὰ τὰ ἑλληνικὰ εἰκονογραφικὰ δάνεια βλ. λεπτομέρειες στοῦ *Ν. Kontoleon*, The gold Treasure of Panagurichte, *BS* 3(1962)185-200.
3. *P. Amandry*, La toreutique achéménide, *AK* 2(1959)54 κέ.
4. *A. Fol - I. Marazov*, ὅ.π., 100.
5. *Thasos II*, 218, ἀρ. 41 [= *Inventory*, ἀρ. 533].
6. *IBAI* 14(1940/42)284 [= *Inventory*, ἀρ. 454].
7. Ὅ.π.
8. *IBAI* 1(1921/22)240 [= *Inventory*, ἀρ. 453].
9. *IBAI* 17(1950)316 [= *Inventory*, ἀρ. 441].
10. *Thasos II*, 218, ἀρ. 38.
11. *IBAI* 20(1955)603 [= *Inventory*, ἀρ. 972].
12. *IBAI* 16(1940/41)282 [= *Thasos II*, 218, ἀρ. 49].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χλμ. Α τῆς Σόφιας)[1], Διδυμότειχο[2], Karavelovo[3] (περίπου 60 χλμ. Β Plovdiv), Karnobat (περίπου 60 χλμ. Α τοῦ Sliven)[4] καὶ στὴν περιοχή του[5], Boljarino (περίπου 4 χλμ. Α τοῦ Plovdiv)[6], Lipnik (περίπου χλμ. Α τοῦ Russe)[7], Mindja (περίπου 18 χλμ. Α τοῦ Veliko Târnovo)[8], danja (περιοχὴ Smoljan)[9], Nova mahala (περιοχὴ Čirpan)[10], Nova gora[11], Strojno (περίπου 30 χλμ. Ν τοῦ Jambol)[12] καὶ Sarnica (περιοχ Haskovo[13]. Τέλος, βαρβαρικὲς ἀπομιμήσεις ἑλληνικῶν νομισμάτων βρέθηκαν ἐπίσης στὴν Gorna Orjahovica (περίπου 7 χλμ. Β τοῦ Veliko Târnovo)[14] καὶ στὸ Ralevo (περιοχὴ Pleven)[15].

Ἀπὸ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς τέχνης τὶς περισσότερες ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις δέχτηκε ἡ *θρακικὴ κεραμική*. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὁδηγεῖται κανεὶς ἀπὸ τὴν ποσοτικὴ ὑπεροχὴ τῶν κεραμικῶν ἔργων ἀνάμεσα στὰ ἑλληνικὰ προϊόντα ποὺ ἔφταναν στὴ Θράκη μὲ τὸ εἰσαγωγικὸ ἐμπόριο. Ὡστόσο, σχετικὰ στοιχεῖα διαθέτουμε μόνο γιὰ τὴν παραγωγὴ τῶν τοπικῶν ἐργαστηρίων ἀγγειοπλαστικῆς.

Ἡ χρήση τοῦ ἑλληνικοῦ κεραμικοῦ τροχοῦ στὰ περισσότερα ἀγγεῖα, ποὺ ἔθηκαν ὡς τώρα στὴ Θράκη, δείχνει καθαρὰ τὶς ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὴν τεχνική τους. Ἔτσι, στὴ νεκρόπολη τῆς Ravna, ποὺ χρονολογεῖται στὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, ἀπὸ τὰ 133 ἀγγεῖα ποὺ βρέθηκαν τὰ 77 εἶναι χειροποίητα καὶ τὰ 53 κατασκευασμένα σὲ κεραμικὸ τροχό[16]. Ἐπίσης, στὶς νεκροπόλεις τοῦ Braničevo καὶ Jankovo ἐπικρατεῖ, ἀπὸ τὸν 5ο ὡς τὸν 3ο π.Χ.

---

1. *B. Filow, IBAD* 3(1912/13)300. *N. Mušmov, IBAD* 4(1914)274. *AA* 1914, 8 [= *Inventory*, ἀρ. 962].
2. *Tacchella, RN* 1898, 214-215 [= *Inventory*, ἀρ. 960].
3. *Inventory*, ἀρ. 978.
4. *Thasos II*, 217, ἀρ. 29 [= *Inventory*, ἀρ. 966].
5. *IBAD* 6(1916/18)163 [= *Thasos II*, 219, ἀρ. 56 = *Inventory*, ἀρ. 967].
6. *IBAI* 27(1964)241 [= *Inventory*, ἀρ. 975].
7. *IBAI* 18(1952)402 [= *Thasos II*, 218, ἀρ. 53 = *Inventory*, ἀρ. 968].
8. *IBAI* 25(1962)231 [= *Inventory*, ἀρ. 679].
9. *IBAI* 11(1937)322 [= *Thasos II*, 219, ἀρ. 58 = *Inventory*, ἀρ. 961].
10. *IBAI* 20(1955)610 [= *Inventory*, ἀρ. 977].
11. *IBAI* 15(1946)242 [= *Thasos II*, 217, ἀρ. 23 = *Inventory*, ἀρ. 963].
12. *IBAI* 26(1963)265 [= *Inventory*, ἀρ. 924].
13. *IBAI* 25(1962)235.
14. *IBAI* 13(1939)342 [= *Inventory*, ἀρ. 521].
15. *IBAI* 14(1940/42)284 [= *Inventory*, ἀρ. 496].
16. *M. Čičikova*, La céramique thrace, *CIAC* VIII, 341· τῆς ἰδίας, La céramique thrace, fabriqué à la main du VIe au I[e] siècles avant notre ère, *Thracia* 4(1977) 123-140.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αιώνα, ή τροχήλατη τοπική κεραμική[1]. Σ' έναν από τους τάφους πάλι του Dolno Sahrane (περιοχή Kazanlâk), κοντά στη Σευθόπολη, όλη η τοπική κεραμική — με μιά μόνο εξαίρεση — είναι κατασκευασμένη σε κεραμικό τροχό[2]. Γενικά, τα αρχαιότερα τροχήλατα αγγεία, που βρέθηκαν ως τώρα στη Θράκη, χρονολογούνται στα μέσα του 6ου π.Χ. αιώνα και προέρχονται από την άνω και μέση κοιλάδα του Έβρου, όπου κατοικούσαν οι Οδρύσες[3].

Ελληνικές επίσης επιδράσεις διαπιστώνονται στη θρακική αγγειοπλαστική κι από άποψη τυπολογίας. Φαίνεται ότι από τα τέλη ακόμη του 6ου π.Χ. αιώνα οι αγγειοπλάστες είχαν υιοθετήσει τύπους ελληνικών αγγείων. Έτσι, στην κλασική και ελληνιστική εποχή τα πιό πολλά θρακικά αγγεία μιμούνται πιστά τους τύπους της ελληνικής οικιακής αγγειοπλαστικής[4]. Η επίδραση των ελληνικών πρότυπων στην τυπολογία, κατά τον 6ο και 5ο π.Χ. αιώνα, έχει κάπως περιορισμένη γεωγραφική έκταση· εκδηλώνεται δηλαδή στη Ν Θράκη και στην παραλία του Εύξείνου Πόντου. Από τον 4ο π.Χ. αιώνα όμως η ελληνική επίδραση επεκτείνεται γεωγραφικά σε όλες τις περιοχές της Θράκης[5].

Τα πιό συνηθισμένα σχήματα ελληνικών αγγείων, που χρησιμοποιούνταν στη θρακική αγγειοπλαστική, ήταν ο αμφορέας, η ύδρία και ο κάνθαρος. Τέτοια χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι αμφορείς, που βρέθηκαν στις νεκροπόλεις του Braničevo και Jankovo. Στις ίδιες νεκροπόλεις, καθώς και στη νεκρόπολη της Ravna, ανάμεσα στα αγγεία που βρέθηκαν, επικρατεί ο τύπος της βαθιάς ύδρίας με δυό λαβές[6]. Ο κέρνος συναντιέται πολύ σπάνια. Περιορισμένη ακόμη διάδοση είχε και ο λεγόμενος «μεγαρικός» σκύφος[7].

Συχνά οι εξελληνισμένοι Θράκες τεχνίτες μιμούνταν επίσης και τη διακόσμηση των ελληνικών αγγείων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μιά όμάδα από κανθάρους, που είναι διακοσμημένοι με ραβδώσεις, όπως οι ελληνικοί κάνθαροι[8].

Εκτός από την ελληνική και ελληνοθρακική τέχνη, από όρισμένα αρχαιολογικά εύρήματα διαπιστώνεται επίσης η ύπαρξη μιας καθαρά ντόπιας

---

1. *M. Čičikova*, La céramique thrace, 342.
2. *R. Hoddinott*, ό.π., 58.
3. *M. Čičikova*, La céramique thrace, 342.
4. *Ό.π.*, 343.
5. *Ό.π.*, 343.
6. *Ό.π.*, 342.
7. *Ό.π.*, 343.
8. *Ό.π.*, 343.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βαρβαρικῆς») τέχνης[1]. Ἡ τέχνη αὐτὴ ὅμως εἶχε περιορισμένη χρονικὴ ταση, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ δείγματά της, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ώιμη ἀρχαιότητα (πρὶν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ ἀποικισμὸ) ὡς τὴν ἑλληνιστικὴ οχή[2]. Περιορισμένη ἦταν ἐπίσης καὶ ἡ εἰδολογική της ἔκταση, καθὼς καὶ παραγωγή της. Ἔτσι, ἔχουμε μερικὰ μόνο δείγματα τῆς τέχνης αὐτῆς στὴ υπτική[3], τὴν ἐπιτάφια ἀρχιτεκτονική[4], τὴ στρατιωτικὴ ἀρχιτεκτονική[5],

---

1. Ὁ *Κ.-Μ. Ἀποστολίδης*, Ὑπῆρξε θρακικὴ τέχνη; *Θρακικὰ* 16(1941)5-25, δὲν αραδέχεται τὴν ὕπαρξη θρακικῆς τέχνης. Ἀντίθετα ὅμως ὁ *B. Filow*, Denkmäler der rakischen Kunst, *MDAI(R)* 32(1917)21-73. *IBAD* 4(1914)1-48. 6(1919)1-34, ἀπὸ λὺ νωρὶς ἀκόμη εἶχε διακρίνει τὴν τέχνη τῆς Θράκης σὲ τρεῖς κατηγορίες: 1) στὴν αθαρὰ ἑλληνική, 2) στὴν καθαρὰ βαρβαρικὴ καὶ 3) στὴν ἑλληνοβαρβαρική. Ὁ καθηγη-ής *Γ. Μπακαλάκης*, «Θρακολογία», *Βορειοελλαδικὰ* 1(1980)6, παραδέχεται τὴν ὕπαρ- μιᾶς «βαρβαρικῆς» τέχνης στὴ Θράκη ἀλλὰ ἀπορρίπτει τὸν ὅρο «θρακικὴ» τέχνη, για-, ὅπως ὑποστηρίζει, δὲν εἴμαστε βέβαιοι ἂν οἱ δημιουργοὶ τῆς τέχνης αὐτῆς ἦταν οἱ Πρωτοθράκες» καὶ οἱ Θράκες. Κατὰ τὸ Γ. Μπακαλάκη, ἡ «βαρβαρικὴ» αὐτὴ τέχνη εἶχε ολὺ περιορισμένη εἰδολογικὴ ἔκταση καὶ οἱ τεχνίτες της ἀντλοῦσαν ἀπὸ ἄλλες πηγαῖες ημιουργίες (στὴν πρώιμη ἐποχὴ ἀπὸ τὴ σκυθικὴ καὶ τὴν ἰρανικὴ κι ἀργότερα ἀπὸ τὴν λληνική). Ἔτσι, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ, ὁ ὅρος «θρακικὴ» μπορεῖ νὰ ἔχει μόνο γεω-ραφικὸ κι ὄχι ἐθνολογικὸ περιεχόμενο (*Γ. Μπακαλάκη*, ὅ.π., 7).

2. Στὴν ὄψιμη ἑλληνιστικὴ καὶ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ ἡ λεγόμενη «θρακικὴ» τέχνη ίναι πιὰ μιὰ «ἐπαρχιακὴ - μεσογειακὴ» τέχνη (*Γ. Μπακαλάκη*, ὅ.π., 6).

3. Πρόκειται γιὰ δυὸ ἀγάλματα ἀπὸ ἀσβεστόλιθο ποὺ βρέθηκαν στὴ Μ. Σκυθία, λ. *A. D. Alexandrescu*, Două statui thraco-scitici din Dobrogea, *SCIV* 9 (1958), 2, 91-302.

4. Πρόκειται γιὰ τὰ μεγαλιθικὰ μνημεῖα (dolmen), ποὺ ἐμφανίζονται στὴ Θράκη ρὸς τὸ τέλος τῆς 2ης ἢ ἀρχὲς τῆς 1ης π.Χ. χιλιετίας. Τέτοια μνημεῖα ἐντοπίστηκαν στὴν ι καὶ Ν Ροδόπη καὶ στὰ βουνὰ Sakar καὶ Strandža τῆς Βουλγαρίας, βλ. *G. Bončev*, Megalitni pametnici v Sakar planina, Sofija 1901. *K. Škorpil*, Megalitni pametnici mogilišta, Sofija 1925. *S. A. Kansu*, Note préliminaire sur les dolmen de Lalapasa-Büyünlü a Edirne, *BTTK* 27(1963)493-497· τοῦ *ἰδιου*, Edirnede buluman dolmen-er ve dikiltaslar hakkinda yeni gölemeler, *BTTK* 132, 1969. *Δ. Τριαντάφυλλου*, Με-αλιθικὰ μνημεῖα (dolmen) καὶ βραχογραφίαι εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην, *ΑΑΑ* 6(1973), , 241-255. Megalitite v Trakija (= Trakijski pametnici, I), Sofija 1976 (συλλογικὴ ργασία ὑπὸ τὴ διεύθυνση τῶν *I. Venedikov* καὶ *A. Fol*).— Τὸ γεγονὸς ὅτι παρόμοια μνη-μεῖα βρέθηκαν στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, στὴν εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ τῆς Μεσογείου καὶ στὴ Ρωσία (περιοχὴ Καυκάσου) προκαλεῖ ἀμφιβολίες γιὰ τὸ θρακικὸ χαρακτήρα τῶν μνημείων αὐ-τῶν τῆς Θράκης, τὸν ὁποῖο ὑποστηρίζουν οἱ I. Venedikov καὶ D. Aladžov (στὸν τόμο Megalitite v Trakija, 52-75).

5. Πρβ. τὰ θρακικὰ κάστρα, ποὺ βρέθηκαν στὴ Ροδόπη, στὴ Stara planina, στὸ Sakar καὶ στὴ Strandža τῆς Βουλγαρίας: *Δ. Τριαντάφυλλου*, ὅ.π., 241. *I. Panajotov*, New data about the Thracian Fortresses in the Rhodope mountains, *Pulpudeva* 2(1976)306-314· τοῦ *ἰδιου*, Problèmes des forteresses thraces dans les Phodopes, *Thracia* 4(1977)47-58, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία. Megalitite v Trakija, Sofija 1976, 128-171.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὴ ζωγραφική[1], τὴ μικροτεχνία[2] καὶ κυρίως στὴν κεραμική[3].

Ἐφόσον λοιπὸν ἡ καθαρὰ ντόπια τέχνη εἶχε πολὺ περιορισμένη ἔκταση, ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἑλληνοθρακικὴ τέχνη οὐσιαστικὰ εἶχαν νὰ συναγωνιστοῦν μόνο τὴ ρωμαϊκή, ποὺ εἶχε εἰσαχθεῖ στὴ Θράκη ἀπὸ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 1ου μ.Χ. αἰώνα καὶ γνώρισε ἰδιαίτερη ἀκμὴ στὸ 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰώνα. Ἐξαιτίας δμως τῶν ἀλληλεπιδράσεων, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ στεγανὰ ὅρια ἀνάμεσα στὴν ἑλληνικὴ καὶ ρωμαϊκὴ τέχνη. Ἐξάλλου μιὰ τέτοια ὁριοθέτηση εἶναι πολὺ δύσκολη, γιατί, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ἡ M. Končeva, εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει πλήρης καταγραφὴ τοῦ πλούσιου ἀρχαιολογικοῦ ὑλικοῦ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς[4], πρᾶγμα ποὺ θὰ ἐπέτρεπε νὰ προχωρήσουμε σὲ στατιστικὲς ἀναλύσεις. Πάντως, μὲ βάση τὰ κυριότερα καὶ ἀντιπροσωπευτικότερα ἔργα τέχνης (ἀρχιτεκτονικῆς, πλαστικῆς, ἐπιτάφιας γλυπτικῆς), διαπιστώνεται ὅτι σὲ γενικὲς γραμμὲς τὰ ὅρια τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐξελληνισμοῦ καὶ ἐκρωμαϊσμοῦ τῆς Θράκης συμπίπτουν μὲ τὰ ὅρια ἐπικράτησης τῶν ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν θεσμῶν καὶ λατρειῶν, καθὼς καὶ τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσας. Κι αὐτό, γιατὶ ἡ τέχνη ἐξυπηρετοῦσε βασικὰ τὶς ἀνάγκες τῶν κατοίκων στὴ δημόσια καὶ ἰδιωτικὴ ζωή τους. Ἐπομένως τὸ εἶδος καὶ ἡ ποιότητα τῆς καλλιτεχνικῆς παραγωγῆς ἐξαρτῶνταν ἀπὸ τὶς ἀνάγκες καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐξελληνισμένης ἢ ἐκρωμαϊσμένης πελατείας.

---

1. Πρόκειται γιὰ τὶς βραχογραφίες, ποὺ βρέθηκαν στὰ βουνὰ Παγγαῖο καὶ Ροδόπη καὶ στὴ Βουλγαρία, βλ. *V. Mikov*, Skalni izobrażenija ot Bălgarija, *IBAI* 5(1929) 291-308. *Ν. Μοιτσόπουλου*, Τὰ ἀκιδογραφήματα τοῦ Παγγαίου, Ἀθῆναι 1969. *Χ. Παπουτσάκη*, Νέες ἀπόψεις γιὰ τὶς βραχογραφίες στὸ μακεδονικὸ χῶρο, *Ancient Macedonia II*, 365-368. *Δ. Τριανταφύλλου*, δ.π., 249-252.

2. Βλ. *I. Venedikoo - T. Gerasimov*, Trakijskoto izkustvo, Sofija 1973, 137 κέ. Πρβ. *Γ. Μπακαλάκη*, δ.π., 6.

3. Βλ. *M. Čičikova*, Développement de la céramique thrace à l'époque classique et hellénistique, *AAP-SA* 1962, 35-48· τῆς ἰδίας, La céramique thrace, *CIAC VIII* 341-344, ὅπου καὶ λεπτομέρειες.

4. *M. Končeva*, Hudožestveneto nasledstvo na trakijskite zemi, Sofija 1971, 190.

Δ' ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

1. Τοπωνυμικὸς ἐξελληνισμός

α) Ἡ διάδοση ἑλληνικῶν τοπωνυμίων

Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀξιοσημείωτες συνέπειες τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ ἦ-
ν ἡ διάδοση ἑλληνικῶν τοπωνυμίων στὸ ἔδαφος τῆς Θράκης. Μὲ ὁρισμέ-
ς μόνο ἐξαιρέσεις, σὲ ὅλες τὶς ἀποικίες (πόλεις καὶ ἐμπόρια) ποὺ ἱδρύθηκαν
τὴ Θράκη, εἶχαν δοθεῖ ἑλληνικὰ ὀνόματα. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ
τὰ τοπωνύμια ἦταν καινούργια, χωρὶς νὰ ἔχουν δηλαδὴ καμιὰ σημασιολο-
κὴ σχέση μὲ προηγούμενα θρακικά. Ὑπῆρχαν ὅμως καὶ μερικὰ τοπωνύμια
ὺ ἦταν ἀπὸ μετάφραση στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα παλιότερων θρακικῶν. Τὴν
ταρξη τέτοιων μεταφρασμένων τοπωνυμίων ὑποψιαζόμαστε ἀπὸ τὸ γεγονὸς
τι οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς ἀποικίες ἱδρύθηκαν στὴ θέση παλιότερων θρα-
κῶν οἰκισμῶν ἢ κοντά τους[1]. Ὡστόσο, τέτοιες ἑλληνικὲς μεταφράσεις θρα-
κῶν τοπωνυμίων εἶναι φυσικὸ νὰ ἀναζητηθοῦν μόνο στὴν ὀνοματολογία τῶν
λληνικῶν παραλιακῶν ἀποικιῶν. Γιατὶ στὶς μεσογειακὲς ἀποικίες (μακεδο-
κὲς) εἶχαν δοθεῖ σὲ ὅλες, σύμφωνα μὲ τὴ μακεδονικὴ συνήθεια, καινούργια
λληνικὰ ὀνόματα.

Στὴν ἑλληνικὴ τοπωνυμιολογία τῆς Θράκης διακρίνουμε ἕξι περιπτώσεις
νοματοθεσίας: 1) ἀπὸ κάποιο μυθικὸ πρόσωπο, 2) ἀπὸ κάποιο ἱστορικὸ
ρόσωπο (ἱδρυτὴς-βασιλιάς), 3) ἀπὸ κάποια θεότητα, 4) ἀπὸ κάποιο χαρα-
τηριστικὸ γνώρισμα ἢ ἰδιότητα τοῦ τόπου ἢ τοῦ λαοῦ, 5) σὲ ἀνάμνηση κά-
τοιου συμβάντος καὶ 6) σὲ ἀνάμνηση τοπωνυμίων τῆς πατρίδας τῶν ἀποίκων.

Ἀπὸ τὶς φιλολογικές, νομισματικὲς καὶ ἐπιγραφικὲς πηγὲς εἶναι γνωστὰ
υνολικὰ 210 ἑλληνικὰ τοπωνύμια ἀπὸ ὁλόκληρη τὴ Θράκη[2]. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ
κτὼ εἶναι *ὀρεωνύμια*: ὁ λόφος τοῦ *Διονύσου*[3] στοὺς Φιλίππους, τὰ *Ζωναῖα*

---

1. Βλ. πιὸ πάνω, σσ. 73-74.

2. Στὴν τοπωνυμιολογικὴ ἔρευνά μας δὲν παίρνουμε ὑπόψη τὰ τοπωνύμια (ἑλληνικά,
λατινικὰ καὶ θρακικά), ποὺ ἀναφέρονται στὶς βυζαντινὲς πηγές, γιατὶ ἔτσι θὰ ξεφεύγαμε
ἀπὸ τὰ χρονικὰ ὅρια τῆς μελέτης μας.

3. Ἀππ. Ἐμφ. πολ. IV, 443.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὄρη[1] στὴ σαμοθρακικὴ Περαία, τὸ *Ἤπυτον*[2], ποὺ τὸ ὄνομά του συνδέεται μὲ τὸ μύθο τοῦ Πρωτέως, τὸ *Ἱερὸν ὄρος*[3] στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο, τὸ *Μεσάπιον*[4] στὰ σύνορα τῶν Μαίδων καὶ Παιόνων, ὁ *Ὄρβηλος* (σημ. Belasica)[5] καὶ τὸ *Σύμβολον*[6] στὴ θασιακὴ Περαία.

Ἐπίσης ἀνάμεσα στὰ ἑλληνικὰ τοπωνύμια ὑπάρχουν εἴκοσι *ὑδρωνύμια*, ποὺ τὰ δέκα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὀνόματα ποταμῶν: ὁ *Ἀθίρας*[7], ποταμὸς (μὲ ὁμώνυμο κόλπο) κοντὰ στὸ Βυζάντιο, ὁ *Ἀρτάνης*, ὁ *Ἄτλας* καὶ ὁ *Αὖρας*, παραπόταμοι τοῦ Δούναβη[8], ὁ *Βαθυνίας*[9], ποταμὸς Δ τοῦ Ἀθύρα, ὁ *Ζυγάκτης*[10], παραπόταμος τοῦ Ἀγγίτη, ὁ *Μέλας*[11], ποταμὸς μὲ ὁμώνυμο κόλπο, ὁ *Πόντος* (σημ. Strumešnica)[12], παραπόταμος τοῦ Στρυμόνα, ὁ *Ρόμβος*[13], παλιότερη ὀνομασία τοῦ Ἔβρου, καὶ ὁ *Σχοῖνος*[14], ποταμὸς κοντὰ στὴ Μαρώνεια. Ἄλλα ὑδρωνύμια εἶναι τὰ ἑξῆς: ὁ *Αὐχήν*, ὀνομασία τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου[15], ὁ *Ἑλλήσποντος*, ἡ περιοχὴ τῶν γνωστῶν στενῶν, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὴ μυθικὴ Ἕλλη[16], τὸ *Ἑπταστάδιον* (ἢ *Ζεῦγμα*), ὀνομασία τοῦ πιὸ στενοῦ μέρους τοῦ Ἑλλησπόντου[17], ἡ λίμνη *Θεστίδιον*[18], ὁ *Κέρας*, κόλπος μετὰ τὸ τεῖχος τοῦ Βυζαντίου, ποὺ ὄφειλε τὸ ὄνομα στὴν ὁμοιότητά του μὲ κέρατο

---

1. *Νικάνδρ.* Θηριακά, 461-462.
2. *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. «Ἤπυτον... ὅτι Πρωτεὺς διὰ τὸν φόνον τῶν παίδων ἀναβὰς ἐπὶ τοῦτο, ἠπύει τοὺς θεοὺς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἀποκαταστῆσαι. Ἀπὸ τοῦ ἠπῦσαι...».
3. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 55(56).
4. *Detschew, TSp*, 296. Πρβ. τὸ ὁμώνυμο βουνὸ τῆς Εὐβοίας (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.).
5. Ὁ *Tomaschek, ATh*, II 2, 90, τὸ συσχετίζει ἐτυμολογικὰ μὲ τὶς ἑλληνικὲς λέξεις *δροφος* καὶ *δροφή*.
6. Βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976, 15.
7. *Plin.* H. N., IV, 47. Πτολ. III, 11, 4. *Amm. Marc.* XXII, 8, 8. *Mela*, II, 24. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.. *Pape, WGE*, I, 26.
8. *Detschew, TSp*, 28-29, 34, 39. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρτάνη ἴσως θὰ πρέπει νὰ σχετιστεῖ μὲ τὸ ἑλληνικὸ ρῆμα *ἄρδω* καὶ τὴ λέξη *ἀρδάνιον*.
9. *Πτολ.* III, 11, 4.
10. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 20.
11. *Kl. Pauly*, III, 1167-1168.
12. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 18.
13. *Πλουτ.* Περὶ ποτ. 3.
14. *Mela*, II, 11, 8.
15. *Ἡροδ.* IV, 85.
16. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Ἑλλήσποντος». Πρβ. *Vl. Georgiev*, Hellespontos und Bosporos, *BE* 3(1961), 2, 25-26. *Frisk*, Wörterbuch, *II*, 578.
17. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ. «Ἑπταστάδιον».
18. *Pape, WGE*, I, 501.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ελμοῦ[1], τὸ *Ὀδύσσειον*, τὸ ρεῖθρο τῆς Ἰσμαρίδος λίμνης[2], οἱ *Πηγαί*, ἰαματικὲς πηγές, ἀπὸ ὅπου πήγαζε ὁ ποταμὸς Τέαρος[3], ἡ λίμνη *Πρασιὰς* (ἀποξεραμένη λίμνη Ταχινοῦ)[4], ἡ *Προποντὶς* (σημ. θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ)[5] καὶ ὁ *Ξεινος Πόντος* (σημ. Μαύρη Θάλασσα)[6].

Ἀκόμη, στὴν ἑλληνικὴ τοπωνυμιολογία συναντοῦνται πέντε *ὀνόματα περιῶν*: ἡ *Ὀλυν[θ]ία*[7], στρατηγία, ἡ *Σαλμυδησσός*[8], ἀκτὴ βόρεια ἀπὸ τὸ Βόσπορο, ἡ *Βιβλίνη χώρα*[9], ἡ *Ἐορδαία*[10], ἡ *Κεκροπὶς*[11] καὶ ἡ *Παροροβηλία*[12].

Τὰ περισσότερα ὅμως ἑλληνικὰ τοπωνύμια τῆς Θράκης ἀφοροῦν *φρούρια τοποθεσίες* καὶ κυρίως *οἰκισμούς*. Στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου εἶναι γνωστὰ εἴκοσι δύο τέτοια τοπωνύμια. Συγκεκριμένα στὴν κάτω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα καὶ στὴν περιοχὴ τῶν ἐκβολῶν του ἔχουμε τὴν *Ἡράκλεια τὴ Σιντικὴ* (σημ. Σιδηρόκαστρο)[13], μακεδονικὴ ἀποικία ποὺ εἶχε ἱδρυθεῖ πιθανῶς στὴ θέση τῆς θρακικῆς πόλης Σιντίας, τὴ *Σκοτοῦσσα* (κοντὰ στὰ σημ. χωριὰ Βαμβακόφυτο καὶ Παλαιόκαστρο)[14], τὸ *Μόνοικο*[15] καὶ τὴν *Ἴχνες* (κοντὰ στὴ Νέα Ζίχνη)[16], οἰκισμοὺς τῆς Ὀδομαντικῆς, τὴ *Σκα-*

---

1. *Kl. Pauly*, III, 196.
2. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 43(44). 44α.
3. *Ἡροδ.* IV, 90.
4. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 21. Πρβ. τὴν ἑλληνικὴ λέξη *πρασιὰ (-αὶ)* (*Ἐτυμ. Μέγα*, λ.).
5. *Kl. Pauly*, IV, 1184-1185.
6. Γιὰ τὸ ὄνομα ποὺ τοῦ δόθηκε *κατ' εὐφημισμό*, βλ. *Ch. Danoff, RE*, Suppl. IX, λ. «Pontos Euxeinos», στ. 950-954, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴν προέλευση τοῦ ὀνόματος. Κατὰ τὸ *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ., πόντος σημαίνει θάλασσα. Πρβ. *Frisk*, Wörterbuch, II, 578.
7. *IGB*, IV, 2338.
8. Ἀπὸ τὸ *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ., τὸ τοπωνύμιο αὐτὸ σχετίζεται μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη ἁλμυδησσὸς (= «ὁ εἰς τὴν ἅλα ἄτων, ὃ ἐστιν εἰσιῶν», *Pape, WGE*, I, 65). Ὁ *Detschew, TSp*, 414, ἐσφαλμένα θεωρεῖ τὸ τοπωνύμιο θρακικό.
9. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 196-197.
10. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
11. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
12. *Detschew, TSp*, 343-344.
13. Βλ. *Σαμσάρη*, ὅ.π., 120-124, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς πηγές.
14. Βλ. *Σαμσάρη*, ὅ.π., 131-132. Τὸ ὅτι τὸ ὄνομά της εἶναι ἑλληνικὸ μᾶς πείθει ἡ ὁμωνυμία της μὲ τὴ θεσσαλικὴ Σκοτοῦσσα (*Στραβ.* VII, ἀποσπ. 1α).
15. Βλ. *Δ. Σαμσάρη*, Τὸ λατομεῖο μαρμάρου τοῦ ἀρχαίου Μονοίκου (;) τοῦ Ὀδομαντικοῦ, *Μακεδονικὰ* 18(1978)238-239.
16. Βλ. *Σαμσάρη*, ὅ.π., 134-135. Ὑπῆρχε ὁμώνυμη πόλη καὶ στὴ Βοττιαία (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στὴ Ὕλη[1], ὅπου τὰ μεταλλεῖα τοῦ Θουκυδίδη, τὴν *Ἀμφίπολη*[2] καὶ στὴν περιοχὴ τῆς ἀποικίας αὐτῆς τὴν *Ἠιόνα*[3], ἐπίνειό της, τὰ πολίσματα *Ἀγνώνεια*[4], *Τορώνη*[5] καὶ *Σάκος*[6], τὸ *Ἱμεραῖον*[7], πιθανῶς κάποιο ὁρμητήριο, καὶ τὴν τοποθεσία *Νηρηίδων χοροί*[8]. Στὰ νότια καὶ ἀνατολικὰ τοῦ Παγγαίου ὡς τὶς ἐκβολὲς τοῦ Νέστου ἔχουμε τὴν *Πέργαμο* (σημ. Ἐλευθερούπολη)[9], τὸν *Αὐλώνα*[10], πιθανῶς οἰκισμὸς κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Κήπια, τὴ Θάσο[11] καὶ τὰ ἐξῆς θασιακὰ ἐμπόρια: *Ἀπολλωνία* (κοντὰ στὰ Λουτρὰ τῶν Ἐ-

---

1. *Σαμσάρη*, δ.π., 144-145.

2. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 136, σημ. 2, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς πηγές. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματός της βλ. *Α. Λατζῆ*, Τοπωνυμικὰ σύμμεικτα, *ΑΕ* 1938, 64-69. Ἀπὸ τὸ *Στέφανο τὸ Βυζάντιο*, στὴ λ., πληροφορούμαστε ὅτι, πρὶν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ ἀποικισμό, ὁ οἰκισμὸς εἶχε διάφορα ὀνόματα, ὅπως: *Μυρίκη*, *Ἠιών*, *Κράδεμνα*, *Ἀνάδραιμος* καὶ *Ἐννέα ὁδοί*, ποὺ ὅλα εἶναι ἑλληνικοὶ ἢ ἐξελληνισμένοι τύποι καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καταταχθοῦν χρονολογικά. Τὸ μόνο βέβαιο εἶναι ὅτι ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ τὴν ἀποίκισή του ὁ οἰκισμὸς λεγόταν Ἐννέα ὁδοί. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ὄνομα ἦταν πιθανῶς ἐξελληνισμένη μορφὴ (μετάφραση) τοῦ θρακικοῦ τύπου καὶ τὸ πῆρε ἀπὸ ἐνιὰ δρόμους ποὺ συναντοῦνταν ἐκεῖ. Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα παλιότερα ὀνόματα τῆς Ἀμφίπολης, ποὺ ἀναφέρει ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος, δὲν μποροῦμε νὰ κρίνουμε ἂν ἔχει δίκιο, γιατὶ ἡ μαρτυρία του δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ καμιὰ ἄλλη μαρτυρία. Γιὰ τὸ ὄνομα ὅμως Ἠιών πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι εἶναι φανερὴ ἡ σύγχυση ποὺ κάνει αὐτὸς ἀνάμεσα στὴν Ἀμφίπολη καὶ τὸ ἐπίνειό της, τὴν Ἠιόνα. Σχετικὰ πάλι μὲ τὸ ὄνομα Ἀνάδραιμος ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ *V. Georgiev*, Trakijskijat ezik, Sofija 1957, 56, τὸ θεωρεῖ θρακικό: *ana* (= ἐννιὰ) + *draimos* (= δρόμος) <*Ἀνάδραιμος* (= Ἐννέα ὁδοί).

3. Βλ. *E. Oberhummer*, *RE*, V_2, στ. 2116-2117, ὅπου οἱ σχετικὲς πηγές. Γιὰ τὴ θέση της βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 139. Εἶναι φανερὸ ὅτι ὄφειλε τὸ ὄνομά της στὴν παραθαλάσσια θέση της, βλ. *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. «ἠιὼν» (= αἰγιαλός). Ἐπίσης ἠιόνες λέγονταν καὶ οἱ ὄχθες τῶν λιμνῶν ἢ ποταμῶν (*Πίνδ.* Ἴσθμ. I, 33. *Ἀπολλ.* II, 659).

4. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Γιὰ τὴ θέση του βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 138, σημ. 6.

5. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Ὁ *Th. Desdevises - du - Dezert*, Géographie ancienne de la Macédoine, Paris 1863, 407, συνδέει τὴν ἵδρυσή του μὲ τὴν ἀποίκιση τῆς Ἀμφίπολης ἀπὸ τὸ Βρασίδα. Πρβ. τὴν Τορώνη τῆς Χαλκιδικῆς (*Kl. Pauly*, V, 889-890).

6. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Σύμφωνα μὲ τὸ *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. «Σάκος ... παρὰ τὸ σάσσω, τὸ φορτῶ». Ἔτσι ἡ θέση του θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ λιμάνι τῆς Ἀμφίπολης καὶ ἴσως νὰ ἦταν τόπος, ὅπου φορτώνονταν τὰ ἐμπορεύματα στὰ πλοῖα.

7. *Θουκ.* VII, 9. Πρβ. *J. Papastavru*, Amphipolis. Geschichte und Prosopographie, 23, σημ. 2. *Δ. Λαζαρίδη*, Ἀμφίπολις καὶ Ἄργιλος, 33.

8. *Ψευδο-Σκυμν.* Περιηγ. 649-651 [= *GGM*, I, 221].

9. *Ἡροδ.* VII, 112. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος βλ. *Σούδα*, στὴ λ. «Πέργαμον· τὴν πόλιν (= ἀκρόπολιν) Ἴωνες λέγουσιν, οἱ δὲ πάντες τὰ ὑψηλά». *Frisk*, II, 511.

10. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 192. Ὁμώνυμη πόλη ὑπῆρχε στὴ Λακωνική, Ἀρκαδία κλπ. (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.)

11. Βλ. *Kl. Pauly*, V, 651-654. *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. «Θάσος· πόλις ἀπὸ τοῦ δάσος· ὅτι κάρπιμός ἐστιν ἡ γῆ. Καὶ τὸν Κικόνιον οἶνον, ὃν καὶ Ὅμηρος συνίστησιν ἥδιστον εἶναι, τοῦτον οἱ Ἕλληνες θάσιον ὠνόμασαν, διὰ τὸ ἐπικεῖσθαι τῇ νήσῳ Θάσῳ».

ευθερῶν)[1], *Οἰσύμη* (στὴ Νέα Πέραμο), ποὺ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες μετονομάστηκε σὲ *Ἡμαθία*[2], *Νεάπολη*[3], *Ἀκόντισμα*[4] καὶ *Κρηνίδες*[5] (κατοπινοὶ *Φίλιπποι*[6]). Ἐπίσης, κοντὰ στοὺς Φιλίππους ὑπῆρχαν τὰ χρυσωρυχεῖα *Ἄσυλα*[7].

Στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Νέστου καὶ στὴ μέση καὶ ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα μαρτυροῦνται ἑπτὰ ἑλληνικὰ τοπωνύμια. Εἶναι οἱ μακεδονικὲς ἀποικίες *Καλλίπολη*[8], *Ὀρθόπολη*[9] καὶ *Φιλιππούπολη* (Μοιχόπολη)[10] στὴν Παρορβη-

---

1. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 33. 35. *Mela,* II, 2, 30. *Plin.* H. N., IV, 11(18), 42. *Ἱεροκλ.* 640 (ἔκδ. Wesseling).

2. *Ψευδο-Σκυμν.* Περιηγ. 656 [= *GGM,* I, 221]: «... Οἰσύμη, πόλις Θασίων γενομένη, μετὰ δὲ ταῦτα Μακεδόνων, ἀπὸ τῆς Μακέσσης Ἡμαθίας τε λεγομένη». *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Οἰσύμη». Ὡς Ἡμαθία ἀναφέρεται ἡ πόλη κι ἀπὸ τὸ *Λίβιο* (XLIII, 7, 10. XLIV, 44, 5-6) κι ἀργότερα ἀπὸ τὸ *Στράβωνα* (VII, ἀποσπ. 11). Πρβ. *P. Collart,* Philippes, 83, ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ πόλη Ἡμαθία, ποὺ ἀναφέρουν ὁ Λίβιος καὶ ὁ Στράβων, εἶναι ἡ πιερικὴ Οἰσύμη. Ἀντίθετα ἡ *F. Papazoglou,* Makedonski gradovi u rimsko doba, Skopje 1957, 293, σημ. 63, πιστεύει ὅτι οἱ προηγούμενοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναφέρονται σὲ κάποια ἄλλη Ἡμαθία.

3. Βλ. *Σαμσάρη,* Γεωγραφία, 150, σημ. 1-5.

4. Βλ. *Σαμσάρη,* ὅ.π., 162-164. Στὸ Itinerarium Hierosolimitanum (ἔκδ. Wesseling), σ. 603, ἔχει παραφθαρεῖ σὲ Hercontroma καὶ στὸ γεωγράφο *Guido,* Geographia (ἔκδ. Pinder et Parthey), 108, σ. 535, 20 κέ., σὲ Vicontissima.

5. Βλ. *P. Collart,* Philippes, 39 κέ., ὅπου οἱ σχετικὲς πηγές. Σύμφωνα μὲ τὸν *Ἀππιανό,* Ἐμφυλ. πολ. IV, 105, 439, ἡ πόλη ὄφειλε τὸ ὄνομά της στὶς πολλὲς μικρὲς πηγὲς ὑδάτων ποὺ ὑπῆρχαν κοντά της: «... κρῆναι γάρ εἰσι περὶ τῷ λόφῳ ναμάτων πολλαί». Κρηνίδες = ὑποκοριστικὸ τοῦ Κρῆναι, βλ. *L. Heuzey-H. Daumet,* Mission, 52 καὶ 61.

6. *Kl. Pauly,* IV, 742-743.

7. *Ἀππ.* Ἐμφυλ. πολ., IV, 443. Ὁ *L. Heuzey,* Mission, 59, ὑπέθεσε ὅτι τὸ ὄνομα Ἄσυλα φανερώνει τὸ μέσο ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Φίλιππος Β' γιὰ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν μεταλλείων· δηλαδὴ μετέβαλε τὴν περιοχὴ σὲ τόπο ἀσύλου γιὰ τοὺς περιπλανώμενους ἐγκληματίες καὶ τοὺς καταδιωκόμενους δούλους. Τὴν ὑπόθεση αὐτὴ δέχτηκαν καὶ οἱ *P. Perdrizet,* Scaptésylé, *Klio* 10(1910)22 καὶ *P. Ure,* The Origin of Tyranny, Cambridge 1922, 50. Ὁ *P. Collart,* Philippes, 51, σημ. 3, πάλι ἀναγνωρίζει στὰ Ἄσυλα τὸ *Συλέος πεδίον*· αὐτὸ ὅμως βρισκόταν ἀνάμεσα στὴν Ἀργιλο καὶ τὴ Στάγειρο (βλ. *Σαμσάρη,* Γεωγραφία, 195).

8. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 36.

9. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 36. Γιὰ τὴ θέση της βλ. *B. Gerov,* A propos de la population et des localités de la vallée du cours moyen de la Struma dans l'antiquité, *StB* 1(1970)23.

10. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 36. Ἡ ταύτισή της μὲ τὴ Μοιχόπολη ἔχει προταθεῖ ἀπὸ τὸν *W. Tomaschek,* Miscellen aus der alten Geographie, *ZÖG* 18(1867)691-721. Πρβ. ὅμως καὶ *F. Papazoglou,* Makedonski gradovi, 262, ἡ ὁποία ἐκφράζει ἀμφιβολίες γιὰ τὴ βεβαιότητα τῆς ταύτισης αὐτῆς καὶ προτείνει τὴν ταύτιση τῆς Μοιχόπολης μὲ τὴ θρακικὴ κώμη Βίνη (ἢ Βινηρία).— Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι τὸ ὄνομα Μοιχόπολη δόθηκε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Φιλίππου Β' καὶ ὀπαδοὺς τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος, ὅπως καὶ τὸ ὄνομα Πονηρόπολη γιὰ τὴν Καβύλη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λία, ἡ *Ἀλεξανδρούπολη*[1], ἐπίσης μακεδονικὴ ἀποικία στὴ Μαιδική, ἡ *Παροικόπολη* (Παρθικόπολη)[2], μακεδονικὴ ἀποικία στὴ Σιντική, τὸ τοπωνύμιο *Καυδαραί*[3], ἡ *Πέτρα*[4], πόλη τῆς Μαιδικῆς, καὶ ἡ *Νικόπολη*[5], κτίσμα τοῦ Τραϊανοῦ.

Στὴν περιοχὴ ποὺ ἐκτείνεται νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη κι ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τῶν ποταμῶν Νέστου καὶ Ἔβρου μαρτυροῦνται δέκα τοπωνύμια: οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες *Ἄβδηρα*[6], *Δίκαια*[7] (κοντὰ στὸ σημ. χωριὸ Φανάρι) καὶ *Ὀρθαγορία*[8], ἡ κώμη *Καρτερά*[9], κοντὰ στὰ Δίκαια, ἡ *Μαραθωνία*[10], πόλισμα κοντὰ στὰ Ἄβδηρα, τὸ *Πέργαμον*[11], πόλισμα κοντὰ στὴ Βιστονίδα λίμνη, οἱ *Πύργοι* (Purdae)[12], ρωμαϊκὸς σταθμός, τὸ *Φύταιον*[13], πόλισμα στὴν περιοχὴ τῆς Μαρώνειας, τὰ σαμοθρακικὰ ἐμπόρια *Ζώνη*[14] (κοντὰ στὴ σημ. Μάκρη), *Δρῦς*[15] (κοντὰ στὸ σημ. χωριὸ Δικέλλα) καὶ *Χαράκωμα*[16], καθὼς καὶ

---

1. *Πλουτ.* Ἀλεξ. IX, 3. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. *Pape, WGE I*, 55. Γιὰ τὴν ταύτιση τῆς θέσης της βλ. *D. Detschew*, Ein neuer Brief des Kaisers Antoninus Pius, *ÖJh* 41 (1954)114. *F. Papazoglou*, Notes d'épigraphie et de topographie macédoniennes, *BCH* 87(1963)537. Πρβ. ὅμως καὶ *B. Gerov*, δ.π., 8.

2. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 124-125.

3. *Tomaschek, ATh*, II 2, 84. Πρβ. τὴ μακεδονικὴ λέξη κάνδαρος (*Ἡσυχ.* στὴ λ.).

4. *Liv.* XL, 22, 12. 23, 4.

5. *Kl. Pauly*, IV, 123. *IGB*, IV, σ. 285.

6. Τὸ ὄνομά της τὸ πῆρε ἀπὸ τὸ φίλο τοῦ Ἡρακλῆ Ἄβδηρο. Κατὰ τὸ *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. «Ἄβδια» καὶ «Ἄβδηρα» = ἡ θάλασσα. Ἡ ἐτυμολογία αὐτὴ συμφωνεῖ καὶ μὲ τὴ θέση της κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ τὴ λιμνοθάλασσα, ποὺ σχηματιζόταν στὸ δέλτα τοῦ Νέστου.

7. Σύμφωνα μὲ τὸ *Στέφανο τὸ Βυζάντιο*, στὴ λ., ἡ πόλη ὀφειλε τὸ ὄνομά της στὸ Δίκαιο, γιὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀπὸ τὸν *Ἁρποκρατίωνα*, στὴ λ., ὀνομάζεται Δικαιόπολη. Πρβ. *J. May*, The Coinage of Dikaia by Abdera c. 540-476/5 B. C., *NC* 5 (1965)2. *Γ. Μπακαλάκη*, Προανασκαφικὲς ἔρευνες στὴ Θράκη, 68, 98.

8. *Στραβ.* VII, 48. Γιὰ τὴ θέση της βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Μαρώνεια καὶ Ὀρθαγορία, 46.

9. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 43(44). Στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ ἀναφέρεται ὡς Stabulo Diomedis (*T. Tafel*, De via militari Romanorum Egnatia, 21).

10. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

11. *Πτολ.* III, 11, 7.

12. *T. Tafel*, δ.π., 18-19, ὁ ὁποῖος διορθώνει τὸ ὄνομα Purdae σὲ Purgi (Turres).

11. *Head - Σβορώνου*, Ἱστορία τῶν νομισμάτων, 319.

14. *Ἡροδ.* VII, 59. 108. *Ἀπολλων.* Ἀργοναυτ. I, 28-30. Πρβ. *Γ. Μπακαλάκη*, Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες, 15.

15. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 132. *Ψευδο-Σκυλ.* Περ. 60. *Πολυαιν.* II, 22, 3. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. *G. Kacarow, JDAI* 33(1918)34 κέ. *ATL*, I, 18. *Γ. Μπακαλάκη*, Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες, 15.— Ὁ σχολιαστὴς τοῦ Νικάνδρου ὀνομάζει τὴν περιοχὴ αὐτὴ Ὀρφέως Δρῦες. Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ ὄνομά της τὸ ὀφειλε στὴν ὕπαρξη ἐκεῖ κοντὰ κάποιου ἱεροῦ δάσους ἀπὸ δρύες. Κι ἂν ἔχουν δίκιο οἱ *G. Seure*, Inscriptions de Thrace, *BCH* 24(1900)152 καὶ *P. Perdrizet*, Le Σαμοθρακικὸς d'Antiphon et la Perée samothracienne, *REG* 22(1909)35, ποὺ ὑποψιάζονται ὅτι ἡ Δρῦς καὶ ἡ Μεσημβρία ἦταν δυὸ ὀνόματα τῆς ἴδιας πόλης, τότε ἔχουμε τὸ θρακικὸ ὄνομα τῆς πόλης.

16. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη*, Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες, 10-12.

τοπωνύμιο *Θασίων κεφαλαί*[1].

Στὶς κοιλάδες τοῦ ἄνω καὶ μέσου ροῦ τοῦ Ἔβρου καὶ τῶν παραποτάμων τοῦ ρζου καὶ Τόνζου βεβαιώνεται ἡ ὕπαρξη πέντε τοπωνυμίων: ἡ *Βέροια* ἢ ρόη[2] (κατοπινὴ Augusta Traiana), μακεδονικὴ ἀποικία, ποὺ ἡ θέση της ει ἐντοπιστεῖ κοντὰ στὴ σημερινὴ Stara Zagora, ἡ *Δύμη*[3], ἡ *Ἑλίκη* (He-e)[4], ρωμαϊκὸς σταθμός, ἡ *Ἰτώνη*[5], ἡ *Καβύλη* (Πονηρόπολη)[6], μακεδονι- ἀποικία κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Kabile, οἱ *Κέλλαι*[7] (Cillae), ἴσως κεδονικὴ ἀποικία, οἱ *Νίκαι* (Nice)[8], mansio τοῦ ρωμαϊκοῦ δρόμου Φιλιπ-

---

1. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 43 (44).

2. *Amm. Marc.* XXVI, 4, 12. *CIL,* IV, 32536 (= 2385), 32624[9] (= 2386), 628 (= 2397). *Itin. Anton.* 231, 4 (ἔκδ. Cuntz). *Anon. Rav.* IV, 7. *Ἱεροκλ.* Συνεκδ. , 635, 5. *Προκοπ.* Περὶ κτισμ. IV, 11. Πρβ. *G. Kacarov,* Car Filip II, Sofija 1922, 3. Ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ ἡ πόλη εἶναι κυρίως γνωστὴ ὡς *Τραϊανέων πόλις* ἢ *Augua Traiana,* πρβ. ἐπιγραφὲς καὶ νομίσματα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς: *IGB,* III$_2$, 1560, 1585, 599 κλπ.— Ἂν εἶναι σωστὴ ἡ ὑπόθεση ὅτι τὸ ὄνομα Βερόη ἀνήκει στὴ θρακικὴ κώμη ποὺ προϋπῆρχε ἐδῶ (βλ. *IGB,* III$_2$, σελ. 23), τότε θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὁ δεύτερος τύ-ος τοῦ ὀνόματός της (Βέροια) ὡς ἐξελληνισμένη μορφὴ τοῦ θρακικοῦ τύπου.

3. *Πτολ.* III, 11, 7. Πρβ. *τὴ Δύμη τῆς Ἀχαΐας* (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.). Ὁ *Detschew, TSp,* 160, ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὴν ἰνδοευρωπαϊκὴ λέξη *duma* (= γένος, ἔ-νος) καὶ τὸ σχετίζει μὲ τὴ δωρικὴ φυλὴ τῶν Δυμάνων.

4. *D-H,* 502. Πρβ. *τὴν Ἑλίκη τῆς Ἀχαΐας* (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.).

5. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. *τὴν ὁμώνυμη πόλη τῆς Ἠπείρου* (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. *Ἴτων*»).

6. *Δημοσθ.* VIII, 44. X, 15. *Στραβ.* VII, C 320, 6. *Amm. Marc.* XXXI, II, 5. *Fest.* IX, *Hilar.* fr. 4 (Migne, pl. 10, 668). *Στεφ. Βυζ.* στὶς λ. «Καβύλη» καὶ «Καλύβη». *Itin. Anton.* 175. *Tab. Peut.* VIII, 52. Ἀπὸ τὸ Στράβωνα καὶ τὸ Στέφανο τὸ Βυζάντιο ἡ πόλη ἀναφέρεται ἐσφαλμένα ὡς *Καλύβη.* Γιὰ *τὴν* ὀρθότητα τοῦ τύπου *Καβύλη* πρβ. *τὴν* ἐπιγραφὴ τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα ἀπὸ τὴ Σευθόπολη (*IGB,* III$_2$, 1731), καθὼς καὶ τὰ ἑλληνι-στικὰ νομίσματά της (*Head,* HN^2, 278. *N. Mušmov,* Antičnite moneti na balkanskija poluostrov, Sofija 1912, 216. *G. Seure, RN,* 1907, 157-163. *T. Gerasimov, IBAI* 15 (1946) 64 κέ.), ποὺ ἔχουν τὴν ἐπιγραφὴ *Καβυληνῶν.* Ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὴν πληρο-φορία τοῦ *Στράβωνος* (VII, C 320, 6) ὅτι στὴ Καλύβη (γράφε Καβύλη) ὁ Φίλιππος εἶχε ἐγκαταστήσει τοὺς «πονηροτάτους», θὰ πρέπει νὰ ταυτιστεῖ ἡ ἀποικία αὐτὴ μὲ τὴν Πο-νηρόπολη τοῦ *Θεοπόμπου* (ἀποσπ. 110 = *FGrH,* 115), τὴν ὁποία ἐσφαλμένα ὁ *Πλί-νιος,* IV, 11, 18, ταυτίζει μὲ τὴ Φιλιππούπολη. Τὸ τελευταῖο ὄνομα δόθηκε πιθανῶς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Φίλιππου Β' καὶ ὑπαδοὺς τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος.— Ὁ *Det-schew, TSp,* 220-221, ἐσφαλμένα θεωρεῖ τὸ ὄνομα Καβύλη θρακικό.

7. *IGB,* III$_1$, 1519-1520. *Itin. Anton.* 136, 4. *Itin. Hieros.* 568, 7. — Ἡ πόλη αὐτὴ μᾶς θυμίζει τὸ ὁμώνυμο πόλισμα (mansio) *τῆς Μακεδονίας* (βλ. *F. Papazoglou,* Makedonski gradovi, 126-127, ὅπου καὶ οἱ *σχετικὲς πηγές*). Ὁ *Vl. Georgiev,* Trakij-skijat ezik, 61, θεωρεῖ τὸ ὄνομα θρακικὸ καὶ τὸ ἐτυμολογεῖ ἀπὸ *τὴ* θρακικὴ λέξη *κέλ(λ)α* (= πηγή).

8. *J. Todorov,* Le grandi strade romane in Bulgaria, Roma 1937, 31.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πούπολης - Ἀδριανούπολης, ἡ *Παρεμβολή* (Parembole)[1], ρωμαϊκὸς στρατιωτικὸς θμός, καὶ ἡ περίφημη μακεδονικὴ ἀποικία *Φιλιππούπολη*[2].

Τὰ περισσότερα ὅμως ἑλληνικὰ τοπωνύμια συναντοῦνται στὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ὡς τὴν παραλία τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου (Ν τοῦ Αἵμου). Ἀπὸ τὴν περιοχὴ αὐτὴ ἔχουμε συνολικὰ 92 ἑλληνικὰ τοπωνύμια: στὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἔβρου τὴν *Αἶνο*[3] (σημ. Enez), λίγο ἀνατολικότερα ἀπὸ αὐτὴ τὰ *Σαύαδα*[4], κοντὰ στὴ συμβολὴ τοῦ Ἐργίνου στὸν Ἔβρο τὰ *Κύψελα*[5] (σημ. Ὕψαλα), στὴν περιοχὴ τῶν Ἀστῶν τὸν *Πεντάπορο*[6], μακεδονικὴ ἀποικία, τὴ *Βερενίκη*[7], μακεδονικὴ ἐπίσης ἀποικία, τὸ πόλισμα *Μύρτανον* (*Μυρτηνόν*, *Μυρτώνιον*)[8], καὶ στὴν ποντικὴ ἀκτὴ τὸ *Αὐλαῖον τεῖχος* (Θήρας χωρίον)[9], τὴν κατοπινὴ *Ἀγαθόπολη* (σημ. Ahtopol), τὴν *Ἀγχίαλο* (σημ. Pomorie)[10], τὴν *Ἀπολλωνία* (σημ.

---

1. *IGB*, III$_1$, σ. 245, ὅπου σχετικὴ βιβλιογραφία. Τὸ ὄνομα εἶναι μακεδονικὸ καὶ σημαίνει στρατόπεδο, βλ. *J. Kallèris*, Les anciens Macédoniens, I, 240-241. Πρβ. καὶ τὴν Parembole, mutatio στὴ Λυγκηστίδα (*F. Papazoglou*, Makedonski gradovi, 195.

2. Γιὰ τὶς σχετικὲς πηγὲς βλ. *IGB*, III$_1$, σσ. 19-21. Στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ ἡ πόλη ὀνομαζόταν καὶ *Trimontium* (*Plin.* H. N., IV, 11, 41. *CIL*, XVI, 139). Ὁ *Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος* (XXII, 2, 1. XXVI, 10, 3. XXVII, 4, 12), παρασυρόμενος ἀπὸ τὸ ὄνομα μιᾶς φυλῆς τῆς πόλης, πιστεύει ὅτι τὸ παλιότερο ὄνομά της ἦταν *Εὐμολπιάς* (βλ. *IGB*, III$_1$, σ. 19 καὶ ἀρ. 1023). Ὁ Γότθος ἱστορικὸς *Jordanes* (Rom. XXVII, 16. XLVII, 5) πάλι ἀναφέρει ὡς παλιότερο τὸ ὄνομα *Pulpudeva*. Πρβ. *Κ.-Μ. Ἀποστολίδη*, Περὶ τοῦ παλαιοτάτου ὀνόματος τῆς Φιλιππουπόλεως Κενδρισὸς καὶ τοῦ μετ' αὐτὸ Εὐμολπιάς, Θρακικὰ 10 (1928) 336-349 καὶ *GPNBM* 1926, 89-95, ὁ ὁποῖος ἀπέδειξε ὅτι ἡ ἀποικία εἶχε ἱδρυθεῖ στὴ θέση τῆς θρακικῆς κώμης *Κενδρισοῦ*. Ἐπίσης, ὁ ἴδιος ὑποστήριξε ὅτι τὸ ὄνομα Pulpudeva, ποὺ μᾶς παρέδωσε ὁ Jordanes, θὰ ἦταν πιθανῶς ἡ θρακικὴ ὀνομασία τῆς Φιλιππούπολης, ποὺ ἀπὸ *Philippu-deva* παρεφθάρη σὲ *Pulpudeva*, ἀπὸ ὅπου καὶ ἡ σημερινὴ βουλγαρικὴ ὀνομασία *Plovdiv*.

3. *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ., σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο, τὸ θρακικὸ ὄνομα τῆς πόλης ἦταν *Ἄφυνθος*.

4. *Ἱεροκλ.* Συνεκδ. 47, 7 β. Ἴσως νὰ πρόκειται γιὰ κτίσμα τῶν Μακεδόνων. Γιατὶ τὸ ὄνομά της εἶναι μακεδονικό, βλ. *Ἡσυχ.* στὴ λ. «Σαυάδαι, σαῦδοι. Ἀμερίας τοὺς σπληνοὺς οὕτω καλεῖσθαί φησιν ὑπὸ Μακεδόνων». Πρβ. καὶ *J. Kallèris*, ὅ.π., 259. Ὁ *Detschew*, *TSp*, 427, τὸ συσχετίζει μὲ τὸ ὄνομα τοῦ φρυγικοῦ θεοῦ Σαβάζιος (Σαβάδιος).

5. *Kl. Pauly*, III, 408. Ἱδρυτὴς τῆς πόλης ἀναφέρεται ἀπὸ τὴν ἀρχαία παράδοση ὁ Κύψελος, γιὸς τοῦ Ἰξίωνος (*Ἀπολλόδ.* I, 8). Πρβ. καὶ τὸ ὁμώνυμο φρούριο τῆς Ἀρκαδίας (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.).

6. *Σ-Λεξικόν*, 419.

7. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

8. *Δημοσθ.* XVIII, 27. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. Τὸ ὄνομα τοῦ πολίσματος εἶναι ὑποκοριστικὸ τῆς λέξης *μύρτος* (*D-H*, 422).

9. *Ἀρρ.* Περ. XXIV, 4, 6. *Ἀνων.* Περ. Εὐξ. 11.

10. *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. *Pape*, *WGE*, I, 15. *IGB*, I^2, σσ. 323-324, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς πηγές. Ἡ λέξη εἶναι σύνθετη: ἄγχι + ἅλς (-ός).

Sozopol)[1], τὸ *Ἀρίσταιον*[2] (σημ. Emona), πόλισμα στὴν περιοχὴ τῆς Ἀ-πολλωνίας, τὸ πόλισμα *Λάρισα*[3], τὴ *Ναύλοχο* (Templum Jovis)[4], πόλι-μα τῆς Μεσημβρίας, καὶ τὴ *Χερρόνησο*[5], πόλισμα 60 στάδια νότια ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία. Στὸ Θρακικὸ Βόσπορο καὶ τὴ Βόρεια Προποντίδα ἦταν ἡ *Πέ-ρινθος* (σημ. Eregli)[6] καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Περίνθου καὶ τοῦ Βυζαντίου τὸ *Θώνου τεῖχος*[7], ὁ *Ἀθύρας*[8], ἐπίνειο τοῦ Βυζαντίου, τὸ *Αἰάντειον* (ἡ βυ-ζαντινὴ Ἀργυρούπολη)[9], τὸ πόλισμα *Ἀκόναι*[10], τὸ *Ἀρχιεῖον*[11], ἡ *Ἄσκος*[12], *Ἀστακός*[13], τὸ *Ἀφροδίσιον ἄκρον*[14], ὁ *Βόλος*[15], ὁ *Γυναικῶν λιμήν*[16], οἱ *Ἴφναι*[17], ἡ χερσόνησος *Δέλτα*[18], τὸ *Διδυμότειχον*[19], ἡ *Δρῦς*[20], ἡ *Δωτίνη τρα*[21], τὸ ἀκρωτήρι *Ἑκάτειον*[22], ἡ *Ἐλαιῶν ἄκρα*[23], τὸ *Ἑρμαῖον*[24], οἱ *Ἐ-*

---

1. Τὶς σχετικὲς πηγὲς συγκεντρωμένες βλ. στὸ *IGB*, I², 343-347. Σύμφωνα μὲ τὸ *Στράβωνα* (VII, C 319), ἡ πόλη ὄφειλε τὸ ὄνομά της στὸ περίφημο ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος.
2. *Plin.* H. N., IV, 11, 45. *H. v. Gärtringen, RE* II (1896)855.
3. *Στραβ.* IX, 5, 19.
4. *Στραβ.* VII, C 319. *Plin.* H. N., IV, 11, 45. *Ἀρρ.* Περ. 81 [= *GGM*, I, 421]. Τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ μετονομάστηκε σὲ *Templum Jovis* καὶ ὑπῆρχε σὲ αὐτὸ mansio.
5. *Ἀρρ.* Περ., 87 [= *GGM*, I, 421].
6. Σύμφωνα μὲ τὸ *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ., «σημαίνει δὲ τὸ τετράγωνον τὸ ἐπάνω τῆς μάξης, εἰς ὃ ἐντίθεται τὰ κομιζόμενα. Οὕτως Ἀπίων· ὁ δὲ Δίδυμος τὸ ἐκ ριπῶν πεπλεγ-μένον πλινθίον, βίπεσθαι· ἢ παρὰ τὸ περιθέειν γίνεται πέρινθος». Πρβ. *Pape, WGE*, II, 175. Ὁ *Detschew, TSp*, 363-364, θεωρεῖ τὸ ὄνομα θρακικό.
7. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. *Pape, WGE*, I, 5.
8. *Πτολ.* III, 11, 4. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
9. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
10. Σύμφωνα μὲ τὸ *Στεφ. Βυζάντιο*, στὴ λ., «... ἐπικέκληται δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ πρὸς ἀκόνας πεποιημένων λίθων ...». Πρβ. *Pape, WGE*, I, 47.
11. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
12. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
13. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
14. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
15. *Διον.* Ἀνάπλους Βοσπόρου, XVI, 3.
16. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
17. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
18. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 1, 3. 5, 1.
19. *ATL*, III, 22.
20. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 132. Σύμφωνα μὲ τὸ Θεόπομπο, ἱδρυτής της ἦταν ὁ Ἰφικράτης.
21. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
22. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
23. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
24. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στίαι[1], ὁ *Ἐφεσίων λιμήν*[2], ἡ *Ἡραία ἄκρα*[3], ἡ *Θερμημερία ἄκρα*[4], *Κυανέαι (Συμπληγάδαι) πέτραι*[5], τὸ ἀκρωτήρι *Κυνὸς σῆμα (Ἑκάβης σῆμα)*[6], τὸ πόλισμα *Λεωσθένιον*[7], ἡ *Λικνιὰς ἄκρα*[8], ὁ *Λυκίων λιμήν*[9], *Μελαντιάς*[10], κώμη καὶ ρωμαϊκὸς σταθμὸς στὸν ποταμὸ Ἀθύρα, τὸ *Μέτωπον*[11], ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου, ἡ *Μήδεια*[12], θρακικὴ πόλη καὶ περιοχὴ γνωστὴ ὡς Σαλμυδησσός, τὸ *Μύρλειον*[13], ἡ *Νεάπολη*[14], τὸ *Παρθένιον*[15], τὸ *Παρθένιον ἱερόν*[16], τὸ *Ρήσιον*[17], τὸ ἀκρωτήρι *Σίμας*[18], τὸ λιμάνι *Συκῆ*[19], τὸ ἀκρωτήρι *Φιδάλεια (Φιδαλία)*[20], ἡ *Φινόπολη*[21], τὸ *Φίνειον*[22] καὶ τὸ λιμάνι *Φωσφόριον (= Βοσπόριον)*[23]. Τέλος, στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο ἦταν ἡ *Ἀγορά* ἢ *Ἀγοραῖον τεῖχος*[24], οἱ *Αἰγαί*[25], οἱ *Αἰγὸς ποταμοί*[26], τὸ *Αἰόλιον*[27], οἱ *Αἶραι*[28], ἡ *Ἀλεξάνδρεια*[29] στὴν περιοχὴ τοῦ Μέλανος κόλπου, ἡ *Ἀλωπεκόνησος*[30], αἰ-

---

1. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ. «Βόσπορος».
2. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
3. *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
4. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ. «Βόσπορος».
5. *Στραβ.* VII, C 319, 6, 1.
6. *Εὐριπ.* Ἑκάβη, 1249. *Θουκ.* II, 104-106. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 55 (56).
7. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ. «Βόσπορος».
8. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
9. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
10. *Pape, WGE*, II, 886. *Kl. Pauly*, III, 1166.
11. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
12. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
13. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
14. *IGB*, I², 332. *SEG* 5 (1931), index, σ. 31.
15. *Στραβ.* XII, 108. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
16. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
17. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
18. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
19. *Στραβ.* VII, C 319, 6, 1.
20. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
21. *Plin.* H. N., II. *Στραβ.* VII, C 319. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
22. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
23. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. *Vl. Georgiev*, Hellespontos und Bosporos, *BE* 3 (1961), 2, 26, ὁ ὁποῖος συγχέει τὸ *Βόσπορο* μὲ τὸ *Βοσπόριον (= Φωσφόριον)*.
24. *Ἡροδ.* VII, 58. *Δημοσθ.* Περὶ Ἀλον. 39. *Ψευδο-Σκυλ.* Περ., 68. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
25. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Εἶναι πιθανῶς ἡ ἴδια μὲ τὴν πόλη *Αἰγὸς ποταμοί*.
26. *Kl. Pauly*, I, 165.
27. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
28. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. *Pape, WGE*, I, 39. Πρβ. τὴν ὁμώνυμη πόλη τῆς Μακεδονίας.
29. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
30. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 166. *Liv.* XXXI, 16. *Plin.* H. N., IV, 12. *Mela*, II,

λι[κ]ή ἀποικία κοντὰ στὸ σημ. ἀκρωτήρι Subla, ἡ *Ἄνθεια*[1], ἀποικία τῶν Μι-λησίων καὶ Φωκαέων, ἡ *Ἀποβάθρα*[2], ὀνομασία τοῦ στενότερου μέρους τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ *Ἄραπλος*[3], ἡ *Γάνος*[4], ἡ *Δέρις*[5], ἐμπόριο στὸ μυχὸ τοῦ Μ[ε]λανος κόλπου, ἡ *Ἐλαιοῦς*[6] (στὸ σημ. Eski Hissarlik), ἀποικία τῶν Τηίων (κ[αὶ] Ἀθηναίων), ὅπου ὁ *γνωστὸς* τάφος τοῦ Πρωτεσιλάου, τὸ *Ἡραῖον τεῖχος*, ἀποικία τῶν Σαμίων, ἡ *Ἴδακος*[8], ἡ *Ἴδη*[9], ἡ *Καλλίπολη* (σημ. Gallipoli)[10], ἡ *Καρδία*[11], ἀποικία τῶν Μιλησίων καὶ Κλαζομενίων (καὶ Ἀθηναίων), ἡ *Κοῖλα* (στὸ σημ. κόλπο Kilia)[12], ἡ *Κρῆσσα*[13], ἡ *Κριθωτὴ* (σημ.

---

2. *Στραβ.* VII C 331, 52. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Ἀλωπεκόνησος, πόλις τῆς Ἑλλησποντίας Χερσονήσου, κατὰ χρησμὸν κτισθεῖσα, κελεύσαντα, ἔνθα ἂν σκύλακας ἴδωσι ἀλώπεκος, ἐκεῖ πόλιν οἰκίσαι. Τὸ ἐθνικὸν Ἀλωπεκονήσιος. Ἐκλήθησαν δέ, ὅτι, ὅτε ἔκτιζον τὴν πόλιν, ἀλώπεκος σκύμνον φέρουσα κατετίθετο».

1. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Ὁ *Πλίνιος* (H. N., IV, 11, 45) ἐσφαλμένα ἀναφέρει ὅτι *Ἄνθεια* ἦταν τὸ παλιότερο ὄνομα τῆς Ἀπολλωνίας τῆς Ποντικῆς (βλ. *G. Mihailov, IGB,* I², 344, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία).

2. *Στραβ.* XIII, 591. *Διον. Περιηγ.* II, 149.

3. *Ψευδο-Σκυλ.* 67.

4. *Αἰσχ.* Κατὰ Κτησιφ. III, 82. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. Σύμφωνα μὲ τὴ *Σούδα,* στὴ λ., [τὸ] ὅ[π]ερ σημαίνει παράδεισο, χάρμα, φῶς, αὐγή, λευκότητα, ἡδονὴ καὶ ὕαινα στοὺς Φρύγες [καὶ] τοὺς Βιθυνούς. Πρβ. *Ἀριστοτ.* Ἱστ. ζ., 594α, 31: «ὃν δὲ καλοῦσιν οἱ μὲν γλάνου (ἀντὶ γάλ[ακτος]), οἱ δὲ ὕαιναν, ἔστι μὲν τὸ μέγεθος οὐκ ἔλαττον λύκου, χαίτην δ' ἔχει».

5. *Ψευδο-Σκυλ.* 67.

6. *Kl. Pauly,* II, 231-232.

7. *Ἡροδ.* IV, 90. *Δημοσθ.* Ὀλυνθ. Γ', 4. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

8. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 52. *Pape, WGE,* I, 534. Ὁ *Detschew, TSp,* 214, τὸ σχετίζει μὲ τὸ καρικὸ ἀνθρωπωνύμιο *Ἴδακος.*

9. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 52. Πρβ. τὴν Ἴδη τῆς Κρήτης (*Ael.* XVII, 35. *Παυσαν.* 7, 6).

10. *Kl. Pauly,* III, 82.

11. *Kl. Pauly,* III, 117. Σύμφωνα μὲ τὸ *Στεφ. Βυζάντιο,* στὴ λ. «Ἑρμοχάρους δὲ τοῦ κτίστου θύοντος κόρακα τὴν καρδίαν ἁρπάσαντα καὶ ἀναπτάντα εἰς τόνδε τὸν χῶρον θεῖναι, καὶ διὰ τοῦτο οὕτω κεκλῆσθαι. Ἢ ὅτι τῇ Σκυθῶν γλώττῃ οὕτω ἐκλήθη». Σύμφωνα ἀλλὰ μὲ τὸν *Ἡσύχιο,* στὴ λ. «Καρδίαι οἱ Ἕλληνες παρὰ Σκύθαις διὰ τὸ πόλιν αὐτοὺς Ἑλλανίδα Καρδίαν διαρπάσαι».

12. *Plin.* H. N., IV, 18. *Πτολ.* III, 1 β, 4. *Amm. Marc.* XXVI, 8, 2. Στὶς ἐπιγραφὲς ἀναφέρεται ὡς *Κοιλανῶν πόλις* (*BCH* 4(1880)514. 6(1882)513. *D-H,* 448. Τὸ ὄνομά της ὀφειλε ἡ πόλη πιθανῶς στὴν κοιλότητα ποὺ σχηματίζεται στὴ θέση, ὅπου εἶχε ἱδρυθεῖ. Πρβ. τὴν *Κοῖλα* τῆς Βοιωτίας (*Ἡροδ.* VIII, 14. *Στραβ.* X, I, 2), τὴν *Κοίλη* τῆς Ἀττικῆς (*Αἰσχ.* III, 187) καὶ τῆς Θεσσαλίας (*Liv.* XXXII, 4, 3). Ὁ *Detschew, TSp,* 250, σχετίζει τὸ ὄνομα μὲ τὴ θρακικὴ φυλὴ τῶν *Coelateti.*

13. *Ψευδο-Σκυλ.* 67. Ὁ *Detschew, TSp,* 266, ἀναγνωρίζει στὸ ὄνομα καρικὴ ρίζα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Krithia)[1], ἡ *Κύπασις*[2], λιμάνι τῆς Καρδίας στὸ Μέλανα κόλπο, ἡ *Κῶβρις*[3] ἐμπόριο τῆς Καρδίας στὸ μυχὸ τοῦ Μέλανος κόλπου, ἡ *Λευκὴ ἀκτή*[4], οἱ *Λιμναι*[5], μιλησιακὴ ἀποικία, ἡ *Λυσιμάχεια*[6], κτίσμα τοῦ Λυσιμάχου, τὸ *Μακρὸν τεῖχος*[7], ποὺ εἶχε χτίσει ὁ Μιλτιάδης στὸ βορειότερο σημεῖο τῆς Χερσονήσου, τὸ *Νέον τεῖχος*[8], ὁ *Ὄρνος*[9], πόλισμα ποὺ τὸ εἶχε ὀχυρώσει ὁ Μιλτιάδης, ἡ *Παιών*[10], ἡ *Πακτύη*[11], κτίσμα τοῦ Μιλτιάδη, τὸ *Πάνιον*[12], πόλις καὶ ἀκρωτήρι, ἡ *Πάνορμος*[13], τὸ νησὶ *Προκόννησος*[14], τὸ *Πρωτεσιλάειον*[15], κοντὰ στὴν Ἐλαιοῦντα, ὅπου ὁ τάφος καὶ τὸ ἱερὸ τοῦ Πρωτεσιλάου, τὸ *Πτελεόν*[16], ἡ *Σηστός*[17], αἰολικὴ ἀποικία, καὶ ἡ *Χερσόνησος*[18].

Στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία) συναντοῦνται δώδεκα τοπωνύμια, ποὺ σχεδὸν ὅλα βρίσκονταν στὴ Μ. Σκυθία. Τὰ τοπωνύμια αὐτὰ εἶναι: τὸ φρούριο *Ἄλμυρις*[19], τὸ ἐμπόριο *Διοσκοδουράτεραι*[20], ἡ *Εὐμένεια* (Eumenia)[21], ἡ *Διο-*

---

1. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 158. 672. *Ψευδο-Σκυλ.* 67. *Ψευδο-Σκυμν.* Περιηγ. 711 [= *GGM*, I, 224]. *Πτολ.* III, 1 β, 4. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 56. *Ἀρποκρ.* στὴ λ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβλ. *St. Casson*, Macedonia, 216-217.

2. *Ψευδο-Σκυλ.* 67. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Τὸ ὄνομα ἐτυμολογεῖται πιθανῶς ἀπὸ τὴ λέξη κύπασις ποὺ σημαίνει περίζωμα (*Ἡσυχ.* στὴ λ.).

3. *Ψευδο-Σκυλ.* 67. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. *Pape, WGE*, I, 750. Ὁ *Detschew, TSp*, 273, τὸ κατατάσσει ἀνάμεσα στὰ θρακικὰ τοπωνύμια καὶ τὸ σχετίζει ἐτυμολογικὰ μὲ τὸ κελτικὸ ἀνθρωπωνύμιο Cobrenus καὶ τὸ λατινικὸ Cubrenus.

4. *Ψευδο-Σκυλ.* 67.

5. *Kl. Pauly*, III, 668.

6. *Kl. Pauly*, III, 838.

7. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 56.

8. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 5, 8. *Pape, WGE*, II, 989.

9. *Corn. Nep.* Alcib. 7. Ὁ *Detschew, TSp*, 344, τὸ κατατάσσει ἀνάμεσα στὰ θρακικὰ τοπωνύμια.

10. *Ψευδο-Σκυλ.* 67.

11. *Kl. Pauly*, IV, 413.

12. *Σούδα*, στὴ λ. *Ἱεροκλ. Συνεκδ.* 632, 5. *Pape, WGE*, II, 1125. Ὁ *Detschew, TSp*, 355, ἐσφαλμένα τὸ κατατάσσει ἀνάμεσα στὰ θρακικὰ τοπωνύμια. Πιὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ τὸ σχετίσουμε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ Πανὸς καὶ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι κοντά του ὑπῆρχε πιθανῶς κάποιο ἱερὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ.

13. *Plin.* H. N., IV, 2, 28.

14. *Kl. Pauly*, IV, 1163-1164. Σύμφωνα μὲ τὸ *Ἐτυμ. Μέγα*, στὴ λ. «... ἐν αὐτῇ γὰρ πλίθουσιν ἔλαφοι» (*πρόκα* = ἔλαφος).

15. *Ἡροδ.* VII, 33. IX, 116. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 52.

16. *Δημοσθ.* Περὶ Ἁλον. VII, 39. *Pape, WGE*, II, 1270, ἀρ. 5.

17. *Kl. Pauly*, V, 149.

18. *Ἡροδ.* IX, 118. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

19. *Detschew, TSp*, 414.

20. *N. Jorga*, Histoire des Roumains et de leur civilisation, Paris 1920, 20.

21. *R. Vulpe*, Histoire ancienne de la Dobroudja, Bucarest 1938, 63. *V. Iliescu*,

πόλη (= *Κρουνοί*)[1], ὁ *Λαϊκὸς Πύργος*[2], κοντὰ στὴν Ἰστρία, ἡ *Λευκῆσος*[3] στὶς ἐκβολὲς τοῦ Δούναβη, ἡ *Νικόπολη*[4], κτίσμα τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὁμώνυμη *Πέτρα* (Petra)[5], τὸ νησὶ *Πεύκη*[6], τὸ ἀκρωτήρι *Πτερόν*[7], τὸ *Ἱερὸν στόμα* τοῦ Δούναβη[8] καὶ ἡ *Τόμις* (*Τόμοι*)[9] (σημ. Constanza).

Ἐπίσης, εἶναι γνωστὰ δεκαπέντε ἀκόμη ἑλληνικὰ τοπωνύμια τῆς Θράκης, ποὺ ἡ θέση τους δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ταυτιστεῖ. Αὐτὰ εἶναι: ἡ πόλη *Ἀδρίανη*[10], ἡ πόλη *Ἀκράγας*[11], ἡ πόλη *Ἀλύβας*[12], τὸ *Ἄρειον πεδίον*[13], ἡ κώμη *Ἄσα*[14], ἡ *Βάλλα*[15], πιθανῶς κτίσμα τῶν Μακεδόνων, ἡ *Βέρη*[16], πιθανὸ κτίσμα τῶν Μακεδόνων, ἡ *Βοιωτία*[17], πόλη ἢ περιοχή, ἡ πόλη *Γονεῖς* (*Γόννεῖς*)[18], ἡ *Ἡλιούπολις*[19], ἡ πόλη *Θέστωρος*[20], ἡ τοποθεσία *Καρὸς κῆ-*

---

antica 3(1970)92-93, ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ἦταν ἑλληνικὴ ἀποικία. Πρβ. τὴν ὁμώνυμη κώμη τῆς Φρυγίας (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.).

1. *Kl. Pauly*, II, 76-77. *L. Robert*, Les inscriptions grecques de Bulgarie, *RPh* (1959)197-198. *IGB*, I², σσ. 49-51. Σύμφωνα μὲ τὸν *Ἀρριανό*, Περ. 78 [= *GGM*, 420]: «Αὕτη ἡ Διονυσόπολις πρῶτον ὠνομάζετο Κρουνοὶ διὰ τοὺς τῶν ἐγγὺς ὑδάτων φύσεις· ἔπειτα δὲ μετωνομάσθη Ματιόπολις· ὕστερον δέ, Διονυσιακοῦ ἀγάλματος προσόντος ἐκ τῆς θαλάττης τοῖς τόποις, Διονυσόπολιν κληθῆναι πάλιν». *Ψευδο-Σκυμν.* περιηγ. 751-755 [= *GGM*, I, 226].

2. Βλ. *S. Lambrino*, Le vicus Quintionis et le vicus Secundini de la Scythie mineure, *Mélanges J. Marouzeau*, Paris 1948, 324.

3. *Pape*, *WGE*, II, 789. *R. Vulpe*, ὅ.π., 63. Λεγόταν καὶ *Ἀχιλλῆς*.

4. *Kl. Pauly*, IV, 123. Πρβ. *B. Gerov*, Romanizmât meždu Dunava i Balkana ot Hadrian do Konstantin Veliki, II, *GSU-FF* 47(1950/52)105-120.

5. Βλ. *R. Vulpe*, ὅ.π., 195.

6. *Στραβ.* VII, 305. *Πτολ.* III, 19, 2.

7. *Πτολ.* III, 10, 2.

8. *Ἀρρ.* Περ. 67 [= *GGM*, I, 419].

9. *Kl. Pauly*, V, 884-885. Τὸ ὄνομά της ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ρῆμα τάμνω (πρβ. *Ovid.* Tristia, III, 9, 33). Ὁ *E. Philippson*, Les peuples primitives de l'Europe méridionale, Paris 1925, 7, ἐσφαλμένα θεωρεῖ τὸ ὄνομα θρακικό.

10. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

11. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

12. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

13. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.

14. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. τὴν ὁμώνυμη κώμη τῆς Κορίνθου (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.).

15. *Πτολ.* III, 11, 7. Πρβ. τὴν ὁμώνυμη πόλη τῆς Μακεδονίας (*Στέφ. Βυζ.* στὴ λ.).

16. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

17. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

18. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. *Pape*, *WGE*, I, 255. Ὁ *Tomaschek*, *ATh*, II 2, 88, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ πόλισμα, ποὺ ὑπαγόταν στὴν ἐπικράτεια τῆς Ἀδριανούπολης, ὑπῆρξε μακεδονικὴ ἀποικία, στὴν ὁποία ἐγκαταστάθηκαν ἄποικοι ἀπὸ τοὺς Γόννους τῆς Θεσσαλίας.

19. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

20. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. *ATL*, III, 21. Πρβ. τὰ ἑλληνικὰ ἀνθρωπωνύμια *Θέστωρ* καὶ *Θεστορίς* (*Bechtel*, *HPG*, 208).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποι[1], τὸ φρούριο *Μυρτίσκη*[2], τὸ πόλισμα *Πᾶσσα*[3] καὶ ὁ *Ψυκτήριος τόπος*[4].

β) Μορφολογικὸς ἐξελληνισμὸς τῶν θρακικῶν τοπωνυμίων

Συγκριτικὰ μὲ τὸ προηγούμενο εἶδος τοπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ, πολὺ μεγαλύτερη ἦταν ἡ ἔκταση τοῦ μορφολογικοῦ, δηλαδὴ ἡ υἰοθέτηση ἑλληνικῶν καταλήξεων στὴ θρακικὴ τοπωνυμιολογία. Ὅπως θὰ δοῦμε ἀμέσως παρακάτω, ὁ μορφολογικὸς ἐξελληνισμὸς εἶχε γίνει μὲ βάση κυρίως τὴ γραμματικὴ τυπολογία τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου καὶ τῆς κοινῆς. Ἔτσι, ἀπὸ τὶς πιὸ συνηθισμένες καταλήξεις ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὰ ἐθνικὰ εἶναι: *-η(ι)νοί, -ανοὶ* καὶ σπανιότερα *-(ε)ῖται -εῖς, -ιοι* καὶ *-ώτης*. Στὰ ὀνόματα περιοχῶν πιὸ συχνὰ συναντιέται ἡ κατάληξη *-ική* καὶ σπανιότερα οἱ καταλήξεις *-ίς, -ία, ιὰς* καὶ *-ηνή*. Τέλος, οἱ πιὸ συνηθισμένες καταλήξεις γιὰ τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα καὶ γιὰ τὰ ὀνόματα οἰκισμῶν, φρουρίων καὶ τοποθεσιῶν εἶναι: α) γιὰ τὰ ἀρσενικοῦ γένους: *-ης, -ος, -ιος* καὶ σπανιότερα *-ας, -αξ, -υς, -ων*· β) γιὰ τὰ θηλυκοῦ γένους: *-α, -η, -ις, -ία -εια*· γ) γιὰ τὰ οὐδετέρου γένους: *-ον, -ιον*. Τὰ καταληκτικὰ αὐτὰ γραμματικὰ φαινόμενα δὲν εἶναι βέβαια σχηματισμένα πάντοτε μὲ βάση τοὺς ἴδιους κανόνες. Γι' αὐτὸ ἔχουμε γιὰ ὁρισμένα τοπωνύμια διαφορετικοὺς καταληκτικοὺς τύπους, ὅπως: *Τίριζις - Τιριστὶς - Τετρισιὰς - Τίριζα, Γερμανία - Γερμάη - Γέρμαι, Λύκος - Λυκόζεια, Ἴστρος - Ἰστρία, Βιζῶν - Βιζώνη*.

Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν 270 ἐξελληνισμένων τοπωνυμίων τὰ ἑπτὰ εἶναι *ὀρεωνύμια: Αἶμ-ος* (σημ. Stara planina), *Δοῦν-αξ*[5] (σημ. Rila), *Ἴσμαρος*[6], βουνὸ στὴ χώρα τῶν Κικόνων, *Παγγ-αῖον*[7] (τὸ σημ. ὁμώνυμο βουνό), *Ρησκύνθ-ιον*[8], βουνὸ τῆς Ν Θράκης, *Ροδόπ-η*[9] καὶ *Σκόμβρ-ος*[10] (σημ. Vitoša).

Ἐπίσης, ἀνάμεσα στὰ ἐξελληνισμένα μορφολογικὰ θρακικὰ τοπωνύμια ὑπάρχουν 31 *ὑδρωνύμια*, ποὺ τὰ 28 ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὀνόματα ποταμῶν. Συγκε-

---

1. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
2. *Αἰσχ.* III, 82.
3. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
4. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
5. *Detschew, TSp*, 153. Ὁ *Pape, WGE*, I, 320.
6. *Detschew, TSp*, 217.
7. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 15, ὅπου καὶ οἱ σχετικὲς πηγές.
8. Σχολ. *Νικανδρ. Θηριακά*, 459-460.
9. *Detschew, TSp*, 398-399. *Pape, WGE*, II, 1312. *T. Koruev*, Rhodopa, *BEs* 1(1968)52-54.
10. *Θουκ.* II, 96, 3. *Ἀριστοτ. Μετεωρ.* 350 β, 16. *Plin. H. N.*, IV, 95.

μένα ἀπὸ τὴ Ν Θράκη εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς ὑδρωνύμια: *Ἀγγίτ-ης*[1], πα-
τόταμος τοῦ Στρυμόνα, *Ἀγριάν-ης*[2], *Ἄρζ-ος*[3], *Ἄρισβ-ος*[4] καὶ *Ἀρτά-*
: (=Ἀρτίσκ-ος, Τόνζ-ος)[5], παραπόταμοι τοῦ Ἔβρου, *Ἁρπησσ-ὸς*[6], πο-
μός, *Βαρβύσ-ης*[7], ποταμὸς στὴν περιοχὴ τοῦ Βυζαντίου, *Βάργ-ος*[8], παρα-
ταμος τοῦ Ἔβρου, *Βιστον-ίς*[9], λίμνη κοντὰ στὴ Δίκαια, *Γάγγ-ας*[10], πο-
μὸς ποὺ πήγαζε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Φιλίππων, *Δέλκ-ος*[11], λίμνη νοτιό-
ρα ἀπὸ τὸ Βυζάντιο γνωστὴ γιὰ τὰ ψάρια της *(δελκανοὶ ἰχθύες)*, *Δέλκ-ων*[12],
ταμὸς ποὺ χυνόταν στὴν προηγούμενη λίμνη, *Ἔβρ-ος*[13] (Marica), *Ἴσμαρ-ίς*[14],
ινη κοντὰ στὸ βουνὸ Ἴσμαρος, *Κερκιν-ῖτις*[15], μεταγενέστερη ὀνομασία τῆς
ινης Πρασιάδος, *Κόμψατ-ος*[16], ποταμὸς ποὺ χυνόταν στὴ Βιστονίδα λίμνη,
ντάδεσδ-ος[17], παραπόταμος τοῦ Ἀγριάνη, *Κοσσιν-ίτης*[18] καὶ *Κούδητ-ος*[19],
ταμοὶ στὴν περιοχὴ τῶν Ἀβδήρων, *Κύδαρ-ος*[20], ποταμὸς κοντὰ στὸ Βυ-
ντιο, *Λίσ-ος (Λίσσ-ος)*[21], ποταμὸς στὴ χώρα τῶν Κικόνων, *Νέστ-ος*[22],
εντορ-ίς[23], λίμνη στὴ χώρα τῶν Κορπίλων καὶ Ἀψινθίων, *Στρυμ-ών*[24],

---

1. *Ἡροδ.* VII, 113, 2. *Ἀπολλ. Ῥοδ.* I, 217. *Plin.* H. N., IV, 7. *Mela,* II, 24. ρβ. *Α. Σαμοθράκη,* Ἔβρος ποταμός, *Θρακικὰ* 13(1940)49-50.
2. *Detschew, TSp,* 5.
3. *Πτολ.* III, 11, 4.
4. *Στραβ.* XIII, 1, 21.
5. *Detschew, TSp,* 29, 535. *V. Velkov,* Über die antiken Namen des Flusses rda, *IIBE* 16(1968)79-85.
6. *Ἀππ.* Ἐμφ. πολ. IV, 103.
7. *Ἡσυχ.* στὴ λ. *Σ-Λεξικόν,* στὴ λ.
8. *Plin.* H. N., IV, 50.
9. *Ἡροδ.* VII, 109. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 47. *Αἰλιαν.* Περὶ φ.ζ., XV, 25. *Plin.* H. N., V, 42. *Πτολ.* III, 11, 5.
10. *Ἀππ.* Ἐμφ. πολ., IV, 106. Πρβ. *Σαμσάρη,* Γεωγραφία, 19.
11. *Ἡσυχ.* στὴ λ. Στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ λεγόταν *Δέρκος* (*Bull. ép.* 1956, 141, ἀρ. 68).
12. *Ἀθην.* III, 118 β.
13. *Detschew, TSp,* 163. *Α. Σαμοθράκη,* Ἔβρος ποταμός, ὅ.π., 33-42. *Ν. Βαφείδη,* Ἔβρος - Μαρίτσα (ἐτυμολογία τῶν λέξεων), *ΑΘΓΛΘ* 17(1952)298-300.
14. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 43(44).
15. Βλ. *Σαμσάρη,* Γεωγραφία, 21.
16. Ὁ *Detschew, TSp,* 253, σχετίζει τὸ ὄνομά του μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη *γαμψός.*
17. *Ἡροδ.* IV, 90.
18. *Αἰλιαν.* Περὶ φ. ζ., XV, 25.
19. *Ψευδο-Σκυλ.* 67.
20. *Ἡσυχ.* στὴ λ.
21. *Ἡροδ.* VII, 108-109. *Εὐσταθ.* Παρεκ. εἰς Διον. Περιηγ. 538.
22. Βλ. *Σαμσάρη,* Γεωγραφία, 20-21.
23. *Ἡροδ.* VII, 58.
24. Βλ. *Σαμσάρη,* Γεωγραφία, 16-18.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τέαρ-ος[1], παραπόταμος τοῦ Ἀγριάνη, *Τραῦ-ος*[2], ποταμὸς ποὺ χυνόταν στὴ Βιστονίδα λίμνη. Ἀπὸ τὴ Β Θράκη εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς ὑδρωνύμια: ὁ *Ἴστρ-ος (Δούναβης)*[3] καὶ οἱ παραπόταμοί του *Ἄθρ-υς*[4], *Ἄλμ-ος*[5], *Ὄσκ-ιος (Οἴσκ-ος)*[6] καὶ *Τίβισ-ις*[7], καθὼς καὶ ὁ *Πάνυσ(σ)-ος*[8], ποταμὸς στὴ χώρα τῶν Κροβύζων.

Ἀκόμη, ἀνάμεσα στὰ θρακικὰ τοπωνύμια μὲ ἑλληνικὲς καταλήξεις ὑπάρχουν 35 ὀνόματα περιοχῶν. Πρόκειται γιὰ τὶς στρατηγίες *Ἀθιουτ-ική* ἢ *Ἀσουτ-ική*[9] (περιοχὴ σημ. Νευροκοπίου), *Ἀστ-ική*[10], *Βεννικὴ*[11] (στὸ κάτω ροῦ τοῦ Ἔβρου), *Βεσσ-ική*[12], *Βιολητ-ική*[13] (περιοχὴ σημ. Νευροκοπίου), *Δενθελητ-ική* (Δανθηλητ-ική)[14] (στὸν ἄνω ροῦ τοῦ Στρυμόνα), *Δρησαπα-ϊκή*[15], *Ζρα-ϊκή*[16], *Θουκυσιδαντ-ική*[17], *Καιν-ική*[18], *Κοιλητ-ική*[19], *Κορπιλ-ική (= Ἀφυνθ-ίς)*[20], *Οὐσδικησ-ική*[21], *Ροιμηλητ-ική*[22], *Ρυσ-ική*[23], *Σαμα-ϊκή*[24],

---

1. *Ἡροδ.* IV, 89-91. *Plin.* H. N., IV, 45.
2. *Ἡροδ.* VII, 109.
3. *Detschew, TSp,* 21, 899. Σύμφωνα μὲ τὸ *Στράβωνα,* VII, ἀποσπ. 65: «... ὁ Ἴστρος ποτὲ Ματόα ἐλέγετο, ὁ ἔστι κατὰ Ἕλληνας Ἄσιος. Καὶ ὅτι πολλάκις μὲν οἱ Σκύθαι δι' αὐτοῦ περαιούμενοι οὐδὲν ἔπασχον, συμφορᾶς ποτε ἐπεισπεσούσης, ἡρμηνεύθη Δάνουβις ἢ Δάουσις, ὥσπερ τοῦ ἁμαρτεῖν ἐκείνους αἰτίαν ἔχων».
4. *Ἡροδ.* IV, 49. *Plin.* H. N., III, 149. *Jord.* Get. 18.
5. *Jord.* Get. 266.
6. *Detschew, TSp,* 345-346. *Pape,* II, *WGE,* 1081. *I. Russu,* Oiskos (Iskâr). Contribution à la toponymie thrace, *GMPO* 1(1954)195-198. Ἀπὸ τὸν *Ἡρόδοτο,* IV, 49, ἀναφέρεται ὡς *Σκίος.*
7. *Ἡροδ.* IV, 49.
8. *Plin.* H. N., IV, 45. *Πτολ.* III, 10, 3.
9. *IGB,* III_1, 1116. IV, 2338.
10. *Detschew, TSp,* 32. *A. Fol,* Trakija i Balkanite prez ranno-elinističeskata epoha, Sofija 1975, 87-91.
11. *Detschew, TSp,* 51. *A. Fol,* ὅ.π., 75-76.
12. *A. Fol,* ὅ.π., 77-83.
13. *IGB,* IV, 2338.
14. *Detschew, TSp,* 115-116. *A. Fol,* ὅ.π., 60-68.
15. *Detschew, TSp,* 157.
16. *IGB,* IV, 2338.
17. *Detschew, TSp,* 203.
18. *Detschew, TSp,* 221-222. *A. Fol,* ὅ.π., 86.
19. *Detschew, TSp,* 248. *A. Fol,* ὅ.π., 83-85.
20. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 58. *Detschew, TSp,* 39, 254. *A. Fol,* ὅ.π., 85-86.
21. *Detschew, TSp,* 348-349.
22. *IGB,* IV, 2338.
23. *IGB,* I^2, 378.
24. *A. Fol,* ὅ.π., 85.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σα-ϊκή[1] καὶ *Σελλητ-ική*[2]. Ἐπίσης, εἶναι γνωστὲς οἱ φυλετικὲς περιοχὲς Δι-κή[3], *Ἀρταχ-ία*[4] (στὴ Β Θράκη, κοντὰ στὸ Δούναβη), *Βριαντ-ική* (= *Γαλλα-ϊκή*)[5] (ἀνάμεσα στὴ Μεσημβρία καὶ τὴ Μαρώνεια), *Βρυλλ-ίς*[6] (στὴν Προποντίδα), *Ἠδων-ίς*[7] (στὴν περιοχὴ τοῦ Παγγαίου), *Θυν-ιάς*[8], χώρα καὶ νησί, *Κικον-ία*[9], *Μαιδ-ική*[10], *Ὀδομαντ-ική*[11], *Παιτ-ική*[12] (στὴν κοιλάδα τοῦ Ἔβρου), *Παυταλ-ία*[13], *Σιντ-ική*[14] καὶ *Φυλλ-ίς*[15]. Ἀκόμη, μαρτυροῦνται τὰ ὀνόματα τεσσάρων κωμαρχιῶν: *Εἰτριζ-ηνή*[16] (στὴν κοιλάδα τοῦ Ἔβρου), *Ζηροβαστ-ηνή*[17] (περιοχὴ σημ. Karlovo), *Ζορκλ-ηνή*[18] (περιοχὴ Φιλιππούπολης) καὶ *Ζη[.]βαστ-ηνή*[19] (περιοχὴ Φιλιππούπολης).

Ἕλλος, στὴν ἐξελληνισμένη μορφολογικὰ τοπωνυμιολογία τῆς Θράκης συναντοῦνται πολλὰ ὀνόματα *οἰκισμῶν, φρουρίων* καὶ *τοποθεσιῶν*. Στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου εἶναι γνωστὰ δεκαὶ τέτοια τοπωνύμια: *Αἶνυρ-α*[20], τοποθεσία στὴν ἀνατολικὴ παραλία τῆς Θά-ου, *Ἀντι-σάρα*[21], πόλη στὴν πιερικὴ παραλία, *Βεδύνδ-ια*[22], πόλισμα κοντὰ στὴν Ἀμφίπολη, *Γάζωρ-ος*[23], πόλη τῆς Ὀδομαντικῆς, *Δάτ-ον* (*Δάτ-ος*)[24],

---

1. *A. Fol*, ὅ.π., 76-77.
2. *IGB*, I², 378.
3. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
4. Βλ. *G. Seure*, Voyage en Thrace, *BCH* 25(1901)319-320.
5. *Detschew, TSp*, 87, 98.
6. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
7. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 95-97.
8. *Στραβ.* VII, C 319, 6. *Detschew, TSp*, 211-212. *Pape, WGE*, I, 523.
9. *Detschew, TSp*, 245-246.
10. *Detschew, TSp*, 280-282. *A. Fol*, ὅ.π., 69-74.
11. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 94-95.
12. *Detschew, TSp*, 354.
13. *Detschew, TSp*, 360-361.
14. Βλ. *Σαμσάρη*, ὅ.π., 93-94.
15. Βλ. *Σαμσάρη*, ὅ.π., 95-96.
16. IGB, III_1, 1474.
17. *Detschew, TSp*, 184.
18. *IGB*, III_1, 1473.
19. *IGB*, III_1, 1473.
20. *Ἡροδ.* VI, 47.
21. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 152-153. Τὸ πρόθημα *ἀντι* εἶναι ἑλληνικό. Τὸ δεύτερο θετικὸ *σαρα* εἶναι δακομοισικό, βλ. *V. Georgiev*, Raporturile dintre limbile dacă, că şi frigiană, *SC* 2(1960)44-45.
22. *Διοδ.* XIX, 50, 7.
23. Βλ. *Σαμσάρη*, ὅ.π., 129-131.
24. Βλ. *Σαμσάρη*, ὅ.π., 146-147. Σύμφωνα μὲ τὸ *Στράβωνα*, VII, ἀποσπ. 33: «Δᾶ-, ὅπερ καὶ ἄριστην ἔχει χώραν καὶ εὔκαρπον καὶ ναυπήγια καὶ χρυσοῦ μέταλλα· ἀφ' οὗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸ παλιότερο (θρακικὸ) ὄνομα τῶν Κρηνίδων (Φιλίππων), *Δόμηρ-ος*[1], σταθμὸς τῆς Ἐγνατίας Β τοῦ Παγγαίου, *Δραβῆσκ-ος* (καὶ *Δραβησκ-ός*)[2], πόλη τῆς Ἠδωνίδος, *Δ(α)ραβῆσκ-ος* (Daravescos)[3], σταθμὸς στὸ ρωμαϊκὸ δρόμο Φιλίππων-Ἡράκλειας Σιντικῆς, *Μαν-ιός*[4], κόλπος ποὺ σχηματιζόταν στὶς ἐκβολὲς τοῦ Νέστου, *Μύρκιν-ος*[5], ἡδωνικὴ πόλη, *Πιερ-ικός*[6], ὁ σημερινὸς κόλπος τῆς Καβάλας, *Πίστυρ-ος*[7], θρακικὸ ἐμπόριο, *Σίρ-ις*[8] (σημ. Σέρρες), πρωτεύουσα τῆς Ὀδομαντικῆς, *Τόπειρ-ος* (*Τόπιρ-ος*), πλάι στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Νέστου, *Τρί-στωλ-ος*[10], πόλη τῆς Σιντικῆς, καὶ *Φάγρ-ης*[11], πόλη στὴν πιερικὴ παραλία.

Στὴ μέση καὶ ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα μαρτυροῦνται τέσσερα ἐξελληνισμένα τοπωνύμια: *Γαρησκ-ός*[12], πόλη τῆς Παροβηλίας, *Γερμαν-ία* (καὶ *Γερμά-η*, *Γέρμ-αι*)[13], πόλη στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Kjustendil, *Παυταλ-ία*[14] (τὸ σημ. Kjustendil), πόλη στὰ σύνορα Θράκης καὶ Δαρδανίας, καὶ *Φόρουν-να* (Iamphorynna)[15], πρωτεύουσα τῶν Μαίδων.

Ἀπὸ τὴν περιοχὴ ποὺ ἐκτείνεται νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη κι ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τῶν ποταμῶν Νέστου καὶ Ἔβρου εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς δώδεκα

καὶ παροιμία «Δᾶτον ἀγαθῶν» ὡς καὶ «ἀγαθῶν ἀγαθῖδας» καὶ ἀποσπ. 36: «... καὶ αὐτὸ τὸ Δᾶτον, εὔκαρπα πεδία καὶ λίμνην καὶ ποταμοὺς καὶ ναυπήγια καὶ χρυσεῖα λυσιτελῆ ἔχον, ἀφ' οὗ παροιμιάζονται «Δᾶτον ἀγαθῶν» ὡς καὶ «ἀγαθῶν ἀγαθῖδας». Σύμφωνα μὲ τὸν *Tomaschek*, ATh, II 2, 71, ὁ Στράβων στὴν ἐτυμολογία ποὺ πρότεινε σκέφτηκε τὶς ἑλληνικὲς λέξεις δοτός καὶ δόσις.

1. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 143.
2. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 141-142. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος βλ. *Detschew*, *TSp*, 156.
3. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 146.
4. *Ψευδο-Σκυλ.* 23.
5. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 140-141.
6. *Θουκ.* II, 99, 3.
7. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 166-167. *Pape*, *WGE*, I, 213: *Βίστιρος* = *Πίστυρος*.
8. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 126-128. Πρβ. τὴ θρακικὴ λέξη *σιρός* (*Detschew*, *TSp*, 449).
9. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 164-166.
10. *Πτολ.* III, 12, 27. Πρβ. τὴν πόλη *Στῶλος* τῆς Χαλκιδικῆς (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.). Τὸ τοπωνύμιο εἶναι σύνθετο μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὴν ἑλληνικὴ λέξη *Τρι(α)-* + στωλος> *Τρί-στωλος*.
11. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 160-161.
12. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 36.
13. *Detschew*, *TSp*, 102.
14. *IGB*, IV, σσ. 113-114, ὅπου οἱ σχετικὲς πηγὲς καὶ ἡ βιβλιογραφία.
15. *Liv.* XXVI, 25. 8. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Φόρουννα».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τοπωνύμια: *Βιστον-ία*[1], πόλη στὴ χώρα τῶν Βιστόνων, *Δήραινος τόπος*[2] (κοντὰ στὰ Ἄβδηρα), *Δορίσκ-ος*[3], πόλη καὶ φρούριο στὴ χώρα τῶν Κικόνων, *Ζειρην-ία*[4], πόλη στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Ἔβρου, *Ἴσμαρ-ος*[5], πόλη στὴ χώρα τῶν Κικόνων, *Κόρσ-ας*[6], τοπωνύμιο στὴν περιοχὴ τῆς Τραϊανούπολης, *Μάων-εια*[7], *Ξάνθ-εια*[8], πόλη τῶν Κικόνων, *Σάλ-η*[9], σαμοθρακικὸ ἐμπόριο, *Σέρρ-ειον (Σέρ-ιον)*[10], ἀκρωτήρι μὲ ὁμώνυμο πόλισμα (ἡ σημ. Μάκρη), *Σύμ-η*[11], θασιακὴ ἀποικία, καὶ *Τέμπυρ-α*[12], σαμοθρακικὸ ἐμπόριο.

Στὶς κοιλάδες τοῦ ἄνω καὶ μέσου ροῦ τοῦ Ἔβρου καὶ τῶν παραποτάμων του Ἄρζου καὶ Τόνζου βεβαιώνεται ἡ ὕπαρξη τῶν ἑξῆς δέκα τοπωνυμίων: *Ἄρζ-ος* (Arzus)[13], φρούριο καὶ ρωμαϊκὸς σταθμός, *Δρουβητ-ίς*[14], τοπωνύμιο κοντὰ στὴ σημερινὴ Trajanova vrata, *Κουρπισ-ος* (ἢ *-ον*)[15], κώμη στὴν περιοχὴ τῆς Πίζου, *Ὄδρυσ-α* (καὶ *Ὀδρυσ-ία*)[16], πρωτεύουσα τῶν Ὀδρυσῶν (σημερινὴ Uskudama καὶ Ἀδριανούπολη), *Ὀρεκελ-ίς*[17], πόλη Ν τοῦ Αἵμου, *Π-ος*[18], ρωμαϊκὸ ἐμπόριο ποὺ ἱδρύθηκε τὸ 202 μ.Χ., *Σάλτ-υς*[19], τοπωνύ-

---

1. *Detschew, TSp,* 72. Σύμφωνα μὲ τὸ *Στέφανο τὸ Βυζάντιο,* στὴ λ., τὸ ὄνομά της ἔλαβε στὸ Βίστονα, γιὸ τοῦ Ἄρη καὶ τῆς Καλλιρόης καὶ ἀδελφὸ τοῦ Ὀδόμαντος καὶ Ἠδωνοῦ.

2. *Σ-Λεξικόν,* στὴ λ.

3. *Ἡροδ.* VII, 59. *Ἀρποκρ.* στὴ λ. *Αἰσχιν.* III, 82. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 48. *Ψευδο-Σκύλ.* 67. *Liv.* XXXI, 16, 4. *Plin,* H . N., IV, 43.

4. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.

5. *Detschew, TSp,* 217.

6. *Ch. Avezou - Ch. Picard,* Inscriptions de Macédoine et de Thrace, *BCH* 37 (1913)147, ἀρ. 51.

7. *Detschew, TSp,* 289-290.

8. Σύμφωνα μὲ τὸ *Detschew, TSp,* 333, πρόκειται γιὰ ἐξελληνισμένο τύπο τοῦ θρακικοῦ τοπωνυμίου *Σάκθεια,* ποὺ σχετίστηκε ἀπὸ τοὺς ἀποίκους μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη *ξανθός.*

9. *Ἡροδ.* VII, 59. *Liv.* XXXVIII, 41, 8.

10. *Detschew, TSp,* 433-434. *Pape, WGE,* II, 1373.

11. *Detschew, TSp,* 481.

12. *Detschew, TSp,* 496. *Pape, WGE,* II, 1507.

13. *Πτολ.* III, 11, 12. Πρβ. *IGB,* III_2, σ. 131.

14. *Πτολ.* III, 8, 4. Στὶς ἐπιγραφὲς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀναφέρεται ὡς *Drobeta, Drobetae, Drubeta, Drubetae* (*CIL,* III, 1579, 2679, 6309. *Detschew, TSp,* 158).

15. *IGB,* III_2, 1690.

16. *Detschew, TSp,* 336-338. *T. Gerasimov,* Données numismatiques sur la ville d'Odrysa (Odrosa) en Thrace, *StB* 10(1975)45-48.

17. *Πτολ.* III, 11, 7.

18. *IGB,* III_2, 1690.

19. *Detschew, TSp,* 415. *Acta SS. Sept.* 5, 35: «Σάλτυς τῇ κώμῃ. Ἕλλην γλῶσσα οὐκ ἂν αὐτὴν μετεφράσετο καὶ γὰρ ὑδάτων βρύχουσι ἄφθονες πηγαί».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μιο στὸ δρόμο Φιλιππούπολης - Ἀδριανούπολης, *Σκέπτ-α* (ἢ *-αι, -οι*)[1] καὶ *Στρουν-ειλος* (ἢ *-ον*)[2], κῶμες στὴν περιοχὴ τῆς Πίζου.

Στὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο καὶ τὸν Τόνζο ὡς τὴν παραλία τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου (Ν τοῦ Αἵμου) μαρτυροῦνται εἴκοσι δύο τοπωνύμια. Αὐτὰ εἶναι: *Ἀνδριάκ-η*[3], πόλη στὴ χώρα τῶν Ἀστῶν, *Βεργ-ούλη*[4], (σημ. Lüle-Burgas), *Βιζύ-η*[5], πρωτεύουσα τῶν Ἀστῶν, *Βισάνθ-η*[6], ἡ κατοπινὴ Ραιδεστὸς (σημ. Radosto), *Βοσπόρ-ιον*[7], ὀνομασία τοῦ ἀνατολικότερου ἀκρωτήριου τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου καὶ λιμάνι τῶν Βυζαντίων, *Βόσπορ-ος*[8], ὁ γνωστὸς πορθμὸς ποὺ συνδέει τὸν Εὔξεινο Πόντο μὲ τὴν Προποντίδα, *Βρύλλ-ιον*[9], πόλη στὴν Προποντίδα, *Βυζάντ-ιον*[10] (ἡ σημ. Κων/λη), *Δαύν-ιον τεῖχος*[11], πόλισμα κοντὰ στὴν Πέρινθο, *Δεβελτ-ὸς* (Deultum)[12], ρωμαϊκὴ ἀποικία Δ τῆς Ἀπολλωνίας, *Δράβ-ος*[13], πόλισμα (ἢ ἁπλὸ τοπωνύμιο) στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο, *Ελῃρ-α*[14], τοπωνύμιο στὴν περιοχὴ τῆς Περίνθου, *Ζήρυνθ-ος*[15], πόλη καὶ ἄντρο (Α τῆς Αἴνου), ὅπου λατρευόταν ἡ Ἄρτεμις-Ἑκάτη, *Θρᾴκ-ιον*[16], τοποθεσία κοντὰ στὸ Βυζάντιο, *Ἴλ-ιον*[17], πόλισμα κοντὰ στὴ Βιζύη, *Μάδυτ-ος*[18], αἰολικὴ ἀ-

---

1. *IGB*, III$_2$, 1690.
2. *IGB*, III$_2$, 1690.
3. *Στραβ.* VII, C 319. *Pape, WGE*, I, 87.
4. *Πτολ.* III, 11, 7.
5. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 48. *Πτολ.* III, 11, 7. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
6. *Detschew, TSp*, 71.
7. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.
8. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματός του ὑπάρχουν διάφορες ἀπόψεις. Ἔτσι, ἄλλοι συνδέουν τὸ ὄνομά του μὲ τὸ πέρασμα τῆς μυθικῆς Ἰοῦς, ποὺ εἶχε μεταμορφωθεῖ σὲ δαμαλίδα (ἐπομένως: *Βους* + *πορος* > *Βόσπορος*) κι ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι πρόκειται γιὰ καθαρὰ θρακικὴ λέξη *(Βοσπορα)*, ποὺ ἐξελληνίστηκε τὸ δεύτερο συνθετικό της *-παρα* κι ἔγινε *-πορος*. Βλ. *Vl. Georgiev*, Hellespontos und Bosporos, *BE* 3 (1961), 2, 26-27. Πρβ. καὶ *H. Frisk*, Wörterbuch, I, 254.
9. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Ὁ *Ἔφορος* (στὸ *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.) τὴν ὀνομάζει *Κίον*.
10. Σύμφωνα μὲ τὸ Στέφανο τὸ *Βυζάντιο*, στὴ λ., ἡ πόλη πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ *Βύζαντα* (ἢ *Βύζην*). Τὸ ὄνομα *Βύζας* εἶναι θρακικὸ (*Detschew, TSp*, 94).
11. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
12. *Detschew, TSp*, 122-123.
13. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 51 (52).
14. *D-H*, 378, ἀρ. 66.
15. *Detschew, TSp*, 184-185.
16. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 1, 24. Ἑλλ. I, 3, 20.
17. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
18. *Kl. Pauly*, III, 859-860.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

κία στὴν ἑλλησποντιακὴ ἀκτή, *Μαζουσ-ία* (ἄκρα)[1], ἀκρωτήρι στὸ Μέλανα κόπο, *Ὄσταφ-ος*[2], πόλισμα στὸν ἀνατολικὸ Αἶμο, *Σαρπηδον-ία πέτρα*[3], τὴ Α τῆς Αἴνου, *Σαρπηδον-ίη ἄκρα* (ἢ *Σαρπηδ-ών*)[4], ἀκρωτήρι ἀνάμεσα στὸν Αἶνο καὶ τὸ Μέλανα κόλπο, *Σίλτ-α*[5], τοπωνύμιο κοντὰ στὴ Σηλυμβρία, *Τιρίστασ-ις (Τειρίστασ-ις)*[6], πόλη στὴ Θρακικὴ Χερσόνησο.

Στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία) εἶναι γνωστὰ ἑπτὰ ἐξελληνισμένα τοπωνύμια ποὺ σχεδὸν ὅλα συναντοῦνται στὴ Μ. Σκυθία: *Ἄβρυττ-ος* (Abritus)[7], *Δρών-η* (καὶ *Βιζ-ών*)[8], πόλη στὴ Μ. Σκυθία, *Δουρόστορ-ον*[9], *Ἴστρ-ος* (*Ἴστρ-ία* καὶ *Ἰστρό-πολις*)[10], ἑλληνικὴ ἀποικία κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Δούναβη, *Κάλλατ-ις*[11], ἑλληνικὴ ἀποικία στὴ Μ. Σκυθία, *Κάραβ-ις*[12], κώμη καὶ ἀκρωτήρι λίγο νοτιότερα ἀπὸ τὴ σημερινὴ Varna, *Ὀδησσ-ός*[13] (σημ. Varna), *Ὀλσκ-ος*[14], *Τίριζ-ις (Τριστ-ίς, Τετρισ-ιάς, Τίριζ-α)*[15], ἀκρωτήρι τῆς Μ. Σκυθίας (ἡ σημ. Kaliakra).

Ἀκόμη, εἶναι γνωστὰ δεκατρία τοπωνύμια τῆς Θράκης, ποὺ ἡ θέση τους δὲν εἶναι γνωστή. Πρόκειται γιὰ τὰ πολίσματα: *Ἀγησσ-ός*[16], *Ἄμυτρ-ον*[17],

---

1. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 51 (52).
2. *Πτολ.* III, 11, 7.
3. *Detschew, TSp,* 424-425.
4. *Detschew, TSp,* 424-425.
5. *Στραβ.* VII, ἀποσπ. 55 (56).
6. *Detschew, TSp,* 508.
7. *IGB,* II, 773 bis.
8. *Detschew, TSp,* 61. *Pape, WGE,* I, 211. *IGB,* I². σσ. 37-38.
9. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης βλ. *D. Dečev,* Trako-keltski ezikovni uspore-ki, 32-34. Πρβ. καὶ *V. Pârvan,* Municipium Aurelium Durostorum, *RFIC* n. s. 1924)1-36. *J. Todorov,* Durostorum, Sofija 1927, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.
10. *Detschew, TSp,* 218-219.
11. *Detschew, TSp,* 223-224.
12. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. *V. Gerasimova-Tomova,* Rapports épigraphiques et chéologiques sur une localité disparue, *StB* 10(1975)95 κέ., ἡ ὁποία ταυτίζει τὴν ομη μὲ τὴν *Καραβιζύη* τῆς *Notitia Episcoparum* (ἐκδ. G. Parthey, Berlin 1866, 96) ὶ συνδέει τὸ ὄνομά της μὲ τὸ ἐπίθετο τοῦ Θράκα Ἱππέα *Καράβασμος.*
13. *Detschew, TSp,* 335-336. *K. Vlahov,* Za ezikovija proizhod na Ὀδησσός-rna, *EL* 21 (1966), 4, 47-50. *IGB,* I², σσ. 79-82.
14. *Detschew, TSp,* 345-346. *Pape, WGE,* II, 1045.
15. *Detschew, TSp,* 508. *IGB,* I², σσ. 42-44. Πρβ. τὴν πόλη *Τίριζα* τῆς Παφλαγονίας (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.).
16. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
17. *Ἡσυχ.* στὴ λ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἄντισσ-α[1], *Βίβαστ-ος*[2], *Βῖσ-α*[3], *Βόρυζ-α*[4], *Δρογγ-ίλον*[5], *Λυκόζ-εια* (καὶ *Λύκοζ-ος*)[6], *Μάστειρ-α* (καὶ *Βάστειρ-α*)[7], *Σπάρτακ-ος*[8], *Σπάρτ-η*[9], *Τρῆρ-ος*[10] καὶ *Ὑρκαν-ία*[11].

Τέλος, θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ προστεθοῦν καὶ 42 ἐθνικά. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεκαέξι μαρτυροῦνται στὴν περιοχὴ ποὺ ἐκτείνεται ἀνάμεσα στοὺς ποταμοὺς Στρυμόνα καὶ Νέστο: *Δατ-ηνοί*[12], *Ἰολλ-ῖται*[13], *Καλπαπουρ-εῖται*[14], *Κερόωζεῖς*[15], *Κορ-ηνοί*[16], *Μαρων-εῖται* (καὶ *Μαρων-ῖται*)[17], *Μεδι-ανοὶ* (Mediani)[18], *Μοντ-ανοὶ* (Montani)[19], *Ὀλδ-ηνοί*[20], *Ὀχρ-ινοί*[21], *Προυπτοσουρηνοί*[22], *Σατρικ-ην(ο)ί*[23], *Σερω-ην(ο)ί*[24], *Σκαπορ-ηνοί*[25], *Σκιμβέρτ-ιοι*[26], *Σουριτ-ανοὶ* (Suritani)[27]. Ἀπὸ τὴ μέση καὶ ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα καὶ εἰδικότερα

---

1. *Δημοσθ.* Κατ' Ἀριστοκρ. 132. *Pape, WGE,* I, 100.
2. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
3. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
4. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. τὴν ὁμώνυμη πόλη τῆς Περσίας (*Ἡρωδ.* II, 937).
5. *Detschew, TSp,* 158. *Pape, WGE,* I, 323
6. *Ἁρποκρ.* στὴ λ.
7. *Δημοσθ.* Χ, 15. *Ἁρποκρ.* στὴ λ. *Σούδα,* στὴ λ. *Pape, WGE,* I, 201.
8. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
9. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
10. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.
11. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. Πρβ. τὴν *Ὑρκανίαν πόλιν,* μακεδονικὴ ἀποικία στὴ Μ. Ἀσία (*G. Radet,* De coloniis a Macedonibus in Asiam cis Taurum deductis, 17).
12. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Ἀντισάρα».
13. Βλ. *Σαμσάρη,* Γεωγραφία, 62-65.
14. Βλ. *P. Perdrizet, BCH* 24(1900)306. Πρβ. τὴν πόλη τῆς Βιθυνίας *Κάλπαι* (*Στεφ. Βυζ.* στὴ λ.).
15. *SEG* 2(1924)72.
16. Βλ. *Σαμσάρη,* δ.π., 169.
17. *ATL,* I, 338-339. *Πολυαιν. IV,* 2, 22. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Μαρώνεια».
18. Βλ. *Σαμσάρη,* δ.π., 169.
19. *Ὅ.π.,* 170.
20. *Ὅ.π.,* 132-134.
21. *Ὅ.π.,* 169.
22. *Ὅ.π.,* 169.
23. *Ὅ.π.,* 169.
24. Βλ. *Γ. Μπακαλάκη, ΠΑΕ* 1937, 484-488 = *P. Collart,* La vigne de la deesse almopienne au Pangée, *BZGA* 42(1943)9-21 = *L. Robert, Bull. ép.* 1944, 215, *ἀρ.* 129. Οἱ L. Robert καὶ P. Collart στὸ ἐθνικὸ *Σερωηνί* βλέπουν γιωτακισμὸ τοῦ ἐθνικοῦ *Σερωηνοί.*
25. Βλ. *Σαμσάρη,* δ.π., 170.
26. *Ὅ.π.,* 131.
27. *Ὅ.π.,* 170.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Παυταλίας εἶναι γνωστὰ ὀκτὼ ἐθνικά: *Βολβαβρι-ηνοί*[1], *Γ[ρ]-εῖται* ἢ *Σκαπτοπαρ-ηνοί*[2], *Παυταλι-ώτης* (ἢ *Παυταλε-ώτης*)[3], *Σηκιν-ηνός*[4], *Σπορτηλ-ηνοί*[5], *Στρο..υλ-ηνός*[6] καὶ *[.]σαπαρ-ηνοί*[7]. Στὴ μέση καὶ ἀνατολικὴ λάδα τοῦ Ἔβρου μαρτυροῦνται δεκαέξι ἐθνικά: *Βαζοπαρηνοί*[8], *Βδεκυρ-ηνός*[9], *Βεσσοπαρ-ηνοί*[10], *Βουρδαπ-ηνοί*[11], *Βωσαγυρ-ηνοί*[12], *Γειζαγηρ-ηνοί*[13], *Γ[ε]ασ-ηνοί*[14], *Δυσυρ-ηνοί*[15], *Ἐργισσ-ηνοί*[16], *Ζυλουζ-ηνοί*[17], *Κοκελων-εῖς*[18], *Λ[ι]ηνοὶ (Liseni)*[19], *Μωσυπ-ηνοί*[20], *Πιλινζ-ηνοί*[21], *Σικιν(ν)υστυρ-ηνοί*[22], *Σκασκαρ-ηνοί*[23]. Ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Θράκης, ποὺ ἐκτείνεται ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο καὶ τὸν Τόνζο ὡς τὴν παραλία τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδας καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἶναι γνωστὰ ἕξι ἐθνικά: *Βισανθ-ηνοί*[24], *Βιλλει-ανοί*[25], *Δελκ-ανοί*[26], *Μαδύτ-ιοι*[27], *Μεσημβρι-ανοί*[28] καὶ *Σεικο...τ-ηνός*[29]. Τὰ ὑπόλοιπα τέσσερα ἐθνικὰ μαρτυροῦνται στὴ Β Θράκη (Κάτω

---

1. *IGB*, IV, 2216.
2. *IGB*, IV, 2236.
3. *IGB*, II, 511.
4. *IGB*, IV, 2230.
5. *IGB*, IV, 2232-2234.
6. *IGB*, IV, 2194.
7. *IGB*, IV, 2203.
8. *IGB*, III_2, 1690.
9. *IGB*, III_1, 1474.
10. *IGB*, III_1, 947.
11. *IGB*, III_2, 1844.
12. *IGB*, III_2, 1829.
13. *IGB*, III_2, 1811.
14. *IGB*, III_1, 1474.
15. *IGB*, III_2, 1809.
16. *IGB*, III_2, 1593.
17. *IGB*, III_1, 1535.
18. *IGB*, III_1, 1514.
19. *CIL*, VI, 2799: «vico Lisenon». Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ ἑλληνικὴ γενικὴ *Lison*.
20. *IGB*, III_1, 1473.
21. *IGB*, III_1, 1445.
22. *IGB*, III_2, 1771.
23. *IGB*, III_2, 1711.
24. *D-H*, ἀρ. 76.
25. *ATL*, II, 21.
26. *Bull. ép.* 1956, 141, ἀρ. 168.
27. *D-H*, ἀρ. 111.
28. *D-H*, ἀρ. 111. *IGB*, I^2, 317, 388 bis.
29. *BCH* 24(1900)167.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μοισία): *Ἰστρι-ανοί*[1], *Καλλατι-ανοί*[2], *Κηριβωστ-ηνοί*[3] καὶ *Κορυολ-ηνοί*[4].

Ὁ μορφολογικὸς ἐξελληνισμὸς εἶχε προχωρήσει ἀκόμη καὶ στὰ θρακικὰ τοπωνύμια μὲ δεύτερο συνθετικὸ τοὺς οἰκιστικοὺς ὅρους *-βρια*[5], *-διζα*[6], *-παρα*[7] καὶ *-σαρα*[8], ποὺ φαίνεται πὼς κλίνονταν σύμφωνα μὲ τὸ τυπικὸ τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς. Ἔτσι, ἀρκετὰ τέτοια τοπωνύμια συναντοῦνται στὶς ἐπιγραφὲς σὲ πλάγιες πτώσεις, ὅπως: α) σὲ γενική: *Μασκιο-βρι(ας)*[9], *Σκελα-βρίης*[10], *Βαζο-πάρων*[11], *Βενδι-παρων*[12], *Βουσι-παρων*[13], *Βρεντο-παρων*[14], *Γελου-παρων*[15], *Κρασαλο-παρων*[16], *Στρατο-παρων*[17]· β) σὲ δοτική:

---

1. *D-H*, ἀρ. 111.
2. *D-H*, ἀρ. 111.
3. *IGB*, I², 270.
4. *IGB*, I², 301.
5. Βλ. *P. Koledarov*, On the initial type Differentiation of inhabited Localities in the Central Balkan Peninsula of Ancient Times, *EH* 3(1966)38-39 καὶ εἰκ. 1. Μὲς παραδόθηκαν εἴκοσι περίπου τοπωνύμια σὲ ὁλόκληρη τὴ Θράκη μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὴ λέξη *-βρια* (*Vl. Georgiev*, La thracologie: état actuel, *Thracia* 2(1974)23.
6. Βλ. *H. Jacobson*, Miszellen zum Thrakisch - Phrygisches, *Festschrift Kretschmer*, I, 72-75. *P. Koledarov*, δ.π., 36 καὶ εἰκ. 1. Ὡς τώρα ἔχουν ἐπισημανθεῖ στὴ Θράκη γύρω στὰ δώδεκα τοπωνύμια μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὴ λέξη *-διζα* ἢ *-δίζος* (*Vl. Georgiev*, δ.π.).
7. Βλ. *Vl. Georgiev*, La toponymie ancienne de la péninsule Balkanique et la thèse mediterranéenne, Sofia 1961, 9-10· τοῦ *ἰδιου*, Trakijskata duma para i pohodat na Aleksandâr Makedonski kâm Istros, *IIBE* 9(1962)3-27· τοῦ *ἰδιου*, Trakijskijat ezik, Sofija 1957, 62. *A. Fol*, Le développement de la vie urbaine dans les pays entre le Danube et la mer Egée jusqu'à la conquête romaine, *EB* 2/3(1965)312, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβ. *P. Koledarov*, δ.π., 38. *K. Vlahov*, Das thrakische Wort «para» und seine Deutung, *ŽA* 15(1966)295-304. Γιὰ τὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν τοπωνυμίων σὲ *-παρα* βλ. *Vl. Georgiev*, Raporturile dintre limbile dacă, tracă şi frigiană, *SC* 2(1960)44/45 (χάρτης).— Ὡς τώρα ἔχουν ἐπισημανθεῖ στὴ Θράκη περίπου πενήντα τέτοια τοπωνύμια (*Vl. Georgiev*, La thracologie, 23).
8. Γιὰ τὸ δακομοισικὸ αὐτὸν ὅρο βλ. *Vl. Georgiev*, Raporturile, 44-45.
9. *IGB*, II, 749.
10. *IGB*, III$_2$, 1690.
11. *IGB*, III$_2$, 1690.
12. *IGB*, III$_1$, 1455, 1472.
13. *IGB*, III$_2$, 1690.
14. *IGB*, III$_1$, 1473.
15. *IGB*, III$_2$, 1690.
16. *IGB*, III$_2$, 1690.
17. *IGB*, III$_2$, 1690.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κειρ-παροις[1], *Σπινο-παροις*[2]· γ) σὲ αἰτιατική: *Ἀντι-σάραν*[3].

Φαίνεται πὼς οἱ Ἕλληνες βασικὰ δὲν ἐξελλήνισαν τὴν κατάληξη τῆς ὀνοματοθεσίας τῶν τοπωνυμίων αὐτῶν γιατί: 1) δὲν ἦταν κακόηχη· 2) ἔμοιαζε μὲ ἑλληνικὴ κατάληξη· 3) ἀπὸ ἔλλειψη ἀντίστοιχου οἰκιστικοῦ ὅρου στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ 4) ἔγινε πιὸ συνηθισμένη ἡ χρήση τοῦ ἐθνικοῦ σὲ γενικὴ πληθυντικοῦ, π.χ. κώμη *Σπινοπαρηνων* ἀντὶ *Σπινοπαρα*. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ὁ ὅρος *-διζα*, πού συναντιέται καὶ μὲ τὸν ἐξελληνισμένο τύπο *-διζος* (-dizos). Γιὰ τὴν κλίση τους ὅμως τὰ τοπωνύμια αὐτὰ εἶχαν ὑπαχθεῖ στὰ ἀντίστοιχα ἑλληνικὰ μὲ παρόμοιες καταλήξεις. Ἔτσι, τὰ τοπωνύμια μὲ δεύτερο συνθετικὸ τοὺς ὅρους *-βρια, -διζα* καὶ *-σαρα* κλίνονταν σύμφωνα μὲ τὰ θηλυκὰ πρωτόκλιτα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας· ἐνῶ τὰ τοπωνύμια μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὸν ὅρο *-παρα* θεωρήθηκαν οὐδέτερου γένους (πληθυντικὸς ἀριθμὸς) καὶ κλίνονταν σύμφωνα μὲ τὰ δευτερόκλιτα τῆς ἑλληνικῆς. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴ γενικὴ *Δωδοπαροιο* (ποιητ. τύπος), πού συναντιέται σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης[4] καὶ πού προϋποθέτει ὀνομαστικὴ *Δωδοπαρον*[5].

Τέλος, ἂν καὶ δὲν ἔχουμε παραδείγματα σὲ πλάγιες πτώσεις, φαίνεται ὅμως πὼς τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὰ τοπωνύμια μὲ δεύτερο συνθετικὸ τοὺς δακικοὺς οἰκιστικοὺς ὅρους *-dava (-deva)*[6] καὶ *-λεβα*[7].

γ) Λατινικὰ καὶ ἐκλατινισμένα τοπωνύμια

Συγκριτικὰ μὲ τὴ μεγάλη γεωγραφικὴ καὶ ἀριθμητικὴ ἔκταση τοῦ τοπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ, ἡ ἔκταση τοῦ τοπωνυμικοῦ ἐκλατινισμοῦ τῆς Θράκης ἦταν περιορισμένη. Ἔτσι, ὡς τώρα εἶναι γνωστὰ συνολικὰ 120 περίπου τοπωνύμια, πού ἀφοροῦν *κάστρα, σταθμοὺς ρωμαϊκῶν δρόμων* καὶ *vicos*. Συγκεκριμένα στὴ Νότια Θράκη ἔχουμε 55 τέτοια τοπωνύμια. Ἀνάμεσα

---

1. *IGB*, IV, 2338. — Ὁ *B. Gerov*, Kâm geografijata i etnografijata na drevna Trakija, *Sb. St. Romanski*, Sofija 1960, 545-549, ταυτίζει τὴν κώμη *Κειρπαρα* μὲ τὸν *Κρόπυργο* πού ἀναφέρει ὁ Ἱεροκλῆς.
2. *IGB*, IV, 2192.
3. *SEG* 5(1931)5, III, 13-14 [= *IG*, I², 195, 25].
4. *IGB*, III$_2$, 1794.
5. Πρβ. τὸ *Βρί-παρον* (*Προκοπ.* IV, 4).
6. Βλ. *P. Koledarov*, ὅ.π., 38-39 καὶ εἰκ. 1. Στὴ Δακία καὶ τὴν Κάτω Μοισία ἔχουν ἐπιστεῖ ὡς τώρα περίπου πενήντα τοπωνύμια μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὴ λέξη *-dava* (*Georgiev*, La thracologie, 23).
7. *Ἡσυχ.* στὴ λ. *Tomaschek, ATh*, II 1, 9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σὲ αὐτὰ ὑπάρχουν 18 λατινικά, ποὺ εἶναι τὰ ἑξῆς: *Ad Duodecim*[1], *Aquae Calidae*[2], *Augusta Traiana*[3], *Bona mansio*[4], *Buaticum*[5], *Castra rubra (Castozobra)*[6], *Egerica (Egirea)*[7], *Fons* $\overline{\text{co}}$[8], *fundus Aimilianus*[9], *fundus Psychianus*[10], *Palma*[11], *Pautalia*[12], *Porta Traiana*[13], *Ranilum*[14], *Sernota*[15], *Soneium*[16] καὶ *Turres*[17]. Τὰ ὑπόλοιπα 37 εἶναι ἐκλατινισμένα τοπωνύμια: *Alusore*[18], *Apri*[19], *Ardicenus*[20], *Ardila*[21], *Ballanstra*[22], *Braunae*[23], *Bugaraca*[24], *Burdapa*[25], *Burdipta*[26], *Burtudizus*[27], *Carbrinus*[28], *Carsaleon*[29], *Cuntiegerum*[30], *Daphabae*[31], *Deul-*

---

1. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 46.
2. *IGB*, I², σσ. 335-336.
3. *IGB*, III₂, σσ. 23-25, ὅπου οἱ σχετικὲς πηγὲς καὶ ἡ βιβλιογραφία.
4. Βλ. *J. Todorov*, Le grandi strade romane in Bulgaria, Roma 1937, 26.
5. Βλ. *J. Todorov*, δ.π., 20.
6. Βλ. *J. Todorov*, δ.π., 30.
7. *Tab. Peut.* VIII, 1. Πρβ. τὴ ρωμαϊκὴ νύμφη *Egeria* καὶ τὸ ἀνθρωπωνύμιο *Egerius*.
8. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 47.
9. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 27.
10. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 27.
11. *CIL*, VI, 2799. *D-H*, 483-484.
12. *Kl. Pauly*, IV, 574-575. Τὸ ὄνομά της ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὴ λατινικὴ λέξη *puteus* (= πηγή), βλ. *I. Ivanov*, Severna Makedonija, 8-9.
13. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 87 καὶ σημ. 1.
14. Βλ. *J. Todorov*, δ.π., 28.
15. Βλ. *J. Todorov*, δ.π., 27.
16. *Detschew, TSp*, 466. *IGB*, IV, σσ. 70-71.
17. *Tab. Peut.* VIII, 4.
18. *Detschew, TSp*, 13.
19. Βλ. *Σαμσάρη*, δ.π., 143-144.
20. *Detschew, TSp*, 23.
21. *CIL*, VI, 2799. *D-H*, 483-484, 499-500.
22. *Tomaschek, ATh*, II 2, 58. *IGB*, IV, σ. 100. *Vl. Georgiev*, Zum dakischen, 3 dak. (oder) thrak. Ballanstra, *ZB* 3(1965)101-103.
23. *Tomaschek, ATh*, II 2, 62. Πρβ. *Ἡσυχ.* στὴ λ. «Βραῦνα· κήλη, κύστις» καὶ «βραυνία· κοιλώματα τῆς γῆς».
24. *Tomaschek, ATh*, II 2, 62.
25. *CIL*, VI, 2799 (= 32543).
26. *Detschew, TSp*, 81. *IGB*, III₂, σ. 188, ὅπου οἱ σχετικὲς πηγὲς καὶ ἡ βιβλιογραφία.
27. *Tomaschek, ATh*, II 2, 62.
28. Βλ. *A. Fol*, Les Thraces, ἀρ. 231.
29. *Tomaschek, ATh*, II 2, 84. *IGB*, I², σσ. 315-317.
30. *CIL*, VI, 2799. *D-H*, ἀρ. 116.
31. *Detschew, TSp*, 122.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟ

tu[1], *Diesure*[2] (δοτ.), *Lissae*[3], *Magaris*[4] (δοτ.), *Meldia*[5], *Palae*[6], *P*[7]*tum*[7], *Porsulae (Porsolae)*[8], *Pupeses*[9], *Rumbodona*[10], *Scretisc*[11], *Succi*[12], *Sparata*[13], *Stairesis*[14] (δοτ.), *Stelugermme*[15], *Tiutama*[16], *T*[17]*ugerum*[17], *Urisio*[18], *Usdica*[19], *Utsurgae*[20], *Vevocasa*[21], *Zburulo*[22] (δ.) καὶ *Zyrmae*[23].

Στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία) μαρτυροῦνται 47 λατινικὰ καὶ 21 ἑλληνικὰ τοπωνύμια, ποὺ τὰ περισσότερα συναντοῦνται κατὰ μῆκος τοῦ παραδουνάβιου ρωμαϊκοῦ δρόμου καὶ στὴ Μ. Σκυθία. Τὰ λατινικὰ τοπωνύμια εἶναι τὰ ἑξῆς: *Ad Putea*[24], *Ad Radices*[25], *Ad Salices*[26], *Altinum*[27], *Arga-*

---

1. *Tomaschek, ATh,* II 2, 71. *Detschew, TSp,* 122-123.
2. *CIL,* VI, 2799. *D-H,* 483-484, 499-500.
3. *Detschew, TSp,* 277.
4. Βλ. *D-H,* 500.
5. *Detschew, TSp,* 292. *IGB,* IV, *σσ.* 96-97. *I. Duridanov,* Etymologisches a dem Bereiche des Thrakischen und Dakischen, *IIBE* 16(1968)65-74.
6. Βλ. *J. Todorov,* *δ.π.*, 30. *I. Duridanov,* *δ.π.*
7. *CIL,* VI, 2799. *D-H,* 483-484, 499-500.
8. *Detschew, TSp,* 376.
9. *CIL,* VI, 2799. *D-H,* *δ.π.*
10. *Detschew, TSp,* 404.
11. Βλ. *J. Todorov,* *δ.π.*, 20.
12. *Tomaschek, ATh,* II 2, 90.
13. *Detschew, TSp,* 475.
14. *CIL,* VI, 2799. *D-H,* 463-464, 499-500.
15. *CIL,* *δ.π.* *D-H,* *δ.π.*
16. *CIL,* *δ.π.* *D-H,* *δ.π.*
17. *Detschew, TSp,* 513. *D. Cončev,* Rimskijat pât Philippopolis - Tugugerum - ssapara, *GPAM* 2(1950)71-73.
18. *Detschew, TSp,* 348.
19. *CIL,* VI, 2807. Στὸν *Προκόπιο,* 305, 41, συναντιέται ὁ ἐξελληνισμένος τύπος *σδίκαια.*
20. *Tomaschek, ATh,* II 2, 57. *Detschew, TSp,* 349.
21. *CIL,* *δ.π.* *D-H,* *δ.π.*
22. *CIL,* *δ.π.* *D-H,* *δ.π.*
23. *Tomaschek, ATh,* II 2, 78. *Detschew, TSp,* 196.
24. Βλ. *J. Todorov,* *δ.π.*, 31.
25. Βλ. *J. Todorov,* *δ.π.*, 32.
26. Βλ. *R. Vulpe,* Histoire ancienne de la Dobroudja, Bucarest 1938, 166, 301 15.
27. *R. Vulpe,* *δ.π.*, 165. *DIVR,* 30.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

mum[1], *(A)sampaeus*[2], *Ausdecensium*[3], *Camistrum*[4], *Candidiana*[5], *Casiani*[6], *Celeris*[7], *Ce[...]*[8], *Cius*[9], *C[...]coss[...]*[10], *Dimus*[11], *Dorionibus*[12] (δοτ.), *Flaviana*[13], *Hi[...]*[14], *Locus Subiati*[15], *Novae*[16], *No-v(us;)*[17], *Parsal[...]*[18], *Picusculus*[19], *Pomodiana*[20], *Quintionis*[21], *Ratiaria*[22], *Regiano*[23], *Salsovia*[24], *Scenopesis*[25] (δοτ.), *Sc[...]ia*[26], *Secundini*[27], *Securisca (Securispa)*[28], *Sexanta Prista*[29], *Stratonis Turris*[30], *Tegulicium*[31], *Tres Protomae*[32], *Tropaeum Traiani*[33], *Turgiculus*[34], *Ul-*

---

1. *R. Vulpe*, δ.π., 120. *DIVR*, 48.
2. *R. Vulpe*, δ.π., 120.
3. *R. Vulpe*, δ.π., 188. *DIVR*, 73.
4. *J. Todorov*, δ.π., 17.
5. *R. Vulpe*, δ.π., 165.
6. *"O.π.*, 194.
7. *"O.π.*, 195.
8. *"O.π.*, 195.
9. *"O.π.*, 165. *DIVR*, 166.
10. *R. Vulpe*, δ.π., 195.
11. *"O.π.*, 121. *J. Todorov*, δ.π., 18.
12. *Detschew*, *TSp*, 150.
13. *R. Vulpe*, δ.π., 165.
14. *"O.π.*, 195.
15. *V. Velkov*, Epigraphische Beiträge zur historischen Geographie der Moesia Inferior, *StB* 1(1970)55-58.
16. *J. Todorov*, Strade, 17.
17. *R. Vulpe*, Dobroudja, 195.
18. *"O.π.*, 195.
19. *R. Vulpe*, δ.π., 120. *DIVR*, 467.
20. *J. Todorov*, δ.π., 17.
21. *S. Lambrino*, Le vicus Quintionis et le vicus Secundini de la Scythie Mineure, *Mélanges J. Marouzeau*, Paris 1948, 319-846.
22. *J. Todorov*, δ.π., 16.
23. *"O.π.*, 17.
24. *R. Vulpe*, δ.π., 165. *DIVR*, 515.
25. *R. Vulpe*, δ.π., 195.
26. *"O.π.*, 194.
27. *S. Lambrino*, δ.π.
28. *J. Todorov*, δ.π., 18.
29. *Detschew*, *TSp*, 380.
30. *R. Vulpe*, δ.π., 62.
31. *"O.π.*, 165.
32. *"O.π.*, 175.
33. *DIVR*, 589-592.
34. *R. Vulpe*, δ.π., 120.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

etum[1], *Ultinsium*[2], *Urb[...]*[3], *Valeriana*[4], *Val[...]*[5], *Variana*[6], *Vebrittiani*[7], *Vorovum minus*[8] καὶ *V[...]*[9]. Τὰ ἐκλατινισμένα πάλι τοπωνύμια εἶναι τὰ ἑξῆς: *Acervetis* (ἢ *Cerbatis*)[10], *Amlaidina*[11], *Anasamus*[12], *opiaria*[13], *Absolodina*[14], *Calabaeus*[15], *Dinogetia*[16], *Erite (Ereta)*[17], *abranus*[18], *Melta*[19], *municipium Montanensium*[20], *emporium Pirensium*[21], *Remetodia*[22], *Sardes*[23], *Storgosia*[24], *Troesmis*[25], *Trasmasca*[26], *Tugugerum*[27], *vicus Trullensium*[28], *Zcambu[...]*[29] καὶ *Zygere*[30].

Συμπεράσματα

Ἀπὸ τὰ 600 τοπωνύμια τῆς Θράκης, ποὺ ἐξετάστηκαν προηγουμένως, ἀπιστώσαμε ὅτι τὰ 210 ἦταν ἑλληνικά, τὰ 270 εἶχαν ἐξελληνιστεῖ μορφολο-

---

1. *R. Vulpe*, ὅ.π., 194. *DIVR*, 599.
2. *R. Vulpe*, ὅ.π., 195.
3. Ὅ.π., 195.
4. *J. Todorov*, ὅ.π., 17.
5. *R. Vulpe*, ὅ.π., 195.
6. *J. Todorov*, ὅ.π., 17.
7. *R. Vulpe*, ὅ.π., 195.
8. *V. Velkov*, Epigraphische Beiträge, ὅ.π., 58-60.
9. *R. Vulpe*, ὅ.π., 195.
10. Ὅ.π., 65.
11. Ὅ.π., 194.
12. *Detschew*, *TSp*, 30.
13. *Detschew*, *TSp*, 19-20.
14. *R. Vulpe*, ὅ.π., 195.
15. Ὅ.π., 120.
16. *R. Vulpe*, ὅ.π., 165.
17. *Detschew*, *TSp*, 170.
18. *R. Vulpe*, ὅ.π., 120. *DIVR*, 291.
19. *Detschew*, *TSp*, 293.
20. *IGB*, II, σ. 21.
21. *IGB*, II, σ. 120.
22. *Detschew*, *TSp*, 391.
23. *R. Vulpe*, ὅ.π., 195.
24. *Detschew*, *TSp*, 480.
25. Βλ. *R. Vulpe*, ὅ.π., 165. *DIVR*, 898.
26. *Tomaschek*, *ATh*, II 2, 76. *Detschew*, *TSp*, 520.
27. *Detschew*, *TSp*, 515. *D. Cončev*, Rimskijat pât Philippopolis, ὅ.π., 71-73.
28. Βλ. *B. Gerov*, Romanizmât, II, 68. *IGB*, II, σ. 34.
29. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 169.
30. *Tomaschek*, *ATh*, II 2, 77.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γικά, τὰ ὑπόλοιπα 120 εἶχαν ἐκλατινιστεῖ καὶ πολὺ λίγα μόνο ἔμειναν ἄθικτα ἀπὸ τὸν ἐξελληνισμὸ ἢ τὸν ἐκλατινισμό.

Ἀπὸ τὴ συγκριτικὴ ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὴν ἔκταση τοῦ τοπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ καὶ ἐκλατινισμοῦ, φαίνεται καθαρὰ ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἐξελληνισμένων τοπωνυμίων σὲ ὁλόκληρη τὴ Θράκη. Ἡ λατινικὴ καὶ ἐκλατινισμένη τοπωνυμιολογία εἶχε ἐπικρατήσει μόνο στὴν παραδουνάβια ζώνη καὶ τὴ Μ. Σκυθία. Ἔτσι, στὴ Ν Θράκη σ' ἕνα σύνολο 487 γνωστῶν τοπωνυμίων τὰ 432 (δηλ. τὸ 88,7%) εἶναι ἑλληνικὰ ἢ ἐξελληνισμένα καὶ τὰ ὑπόλοιπα 55 (δηλ. τὸ 11,3%) λατινικὰ ἢ ἐκλατινισμένα. Στὴ Β Θράκη σ' ἕνα σύνολο 117 γνωστῶν τοπωνυμίων τὰ 49 (δηλ. τὸ 41,8%) εἶναι ἑλληνικὰ ἢ ἐξελληνισμένα καὶ τὰ 68 (δηλ. τὸ 58,2%) λατινικὰ ἢ ἐκλατινισμένα. Ἂς σημειωθεῖ ὅμως ὅτι τὰ πιὸ πολλὰ λατινικὰ ἢ ἐκλατινισμένα τοπωνύμια τῆς Β Θράκης συναντοῦνται στὴν παραδουνάβια ζώνη καὶ τὴ Μ. Σκυθία.

Γενικά, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ τοπωνυμικὸ ὑλικό, τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἐξελληνισμένα τοπωνύμια, στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, δὲν εἶχαν ἐκλατινιστεῖ. Ἀντίθετα μάλιστα πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ υἱοθετήθηκαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι ἀρκέστηκαν ἁπλῶς νὰ τὰ μεταγράψουν στὴ γλώσσα τους, διατηρώντας, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, κι αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἑλληνικὴ κατάληξη, ὅπως: *Ἀκόντισμα-Acontisma*, *Ἀγχίαλος-Anchialos*, *Ἀμφίπολις-Amphipolis*, *Δόμηρος-Domeros*, *Δ(α)ραβῆσκος-Daravescos*, *Κάλλατις-Callatis*, *Νέον τεῖχος-Neonteichos*, *Νέστος-Nestos*, *Στρυμών-Strymon* κ.ἄ. Αὐτὸ φαίνεται ἀκόμη πιὸ καθαρὰ σὲ ὁρισμένα τοπωνύμια, ποὺ παραδόθηκαν σὲ πλάγιες πτώσεις, ὅπως: *Callipolin*, *Tiristasin*, *Seston* κλπ. Ἐλάχιστα μόνο ἐξελληνισμένα τοπωνύμια πῆραν λατινικὰ ὀνόματα, ποὺ χρησιμοποιοῦνταν ὅμως παράλληλα μὲ τὰ παλιὰ ὀνόματα, ὅπως: ***Philippopolis - Trimontium, Beroea - Augusta Traiana*** κ.ἄ.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξάλλου στὴν ὀνοματοθεσία ὁρισμένων πόλεων ποὺ ἵδρυσαν χρησιμοποίησαν ὡς δεύτερο συνθετικὸ τὴν ἑλληνικὴ λέξη πόλις. Τέτοιες πόλεις εἶναι: ἡ *Ἀδριανού-πολις*, κτίσμα τοῦ Ἀδριανοῦ στὴ θέση τῆς θρακικῆς Οὐσκουδάμας[1], ἡ *Ἀδριανού-πολις*[2], πόλισμα τῆς Ἠδωνίδος, ἡ *Διοκλητιανού-πολις* (σημ. Hissar)[3], κτίσμα τοῦ Διοκλητιανοῦ ἀνάμεσα στὴ Φιλιππού-

---

1. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος βλ. *Vl. Georgiev*, Thrakische Etymologie i Odrysa, Odrysae etc., *BE* 16(1972), 1, 6.
2. Βλ. *Σαμσάρη*, Γεωγραφία, 131.
3. *Σ-Λεξικόν*, στὴ λ.

πη καὶ τὴ Βερόη, ἡ *Μαρκιανού-πολις*[1], κτίσμα τοῦ Τραϊανοῦ στὴν Κάτω Μοισία, ἡ *Πλωτινό-πολις*[2], κτίσμα τοῦ Τραϊανοῦ στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Ἔβρου, ἡ *Τραϊανού-πολις*[3], κτίσμα τοῦ Τραϊανοῦ στὴ θέση τοῦ Δορίσκου, καὶ ἡ *Φλαβιο-πολις*[4], πού ἱδρύθηκε στὴ θέση τῆς πόλης Κοῖλα.

Βέβαια, ὅπως σὲ ἄλλους τομεῖς, ἔτσι καὶ στὴν τοπωνυμιολογία δὲν ἔλειψ οἱ ἀλληλεπιδράσεις ἀνάμεσα στὶς δύο γλῶσσες, κυρίως σὲ ζῶνες, ὅπου τ ρωμαϊκὸ δημογραφικὸ στοιχεῖο ἦταν ἰδιαίτερα ἰσχυρό. Χαρακτηριστικὸ παρ ειγμα τέτοιας ἀμοιβαίας ἐπίδρασης προσφέρει ἡ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φ ίππων μὲ τὸ ἐθνικὸ τῶν κατοίκων της. Ἔτσι, παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι κοντὰ σ ὺς καθαρὰ ἑλληνικοὺς τύπους *Φιλιππεῖς* καὶ πιὸ σπάνια *Φιλιππηνοί*[5], μαρ εῖται καὶ ὁ ξένος τύπος *Φιλιππήσιοι*[6], πού ἐμφανίζεται ὡς σκόπιμη μετα φὴ τοῦ λατινικοῦ *Philippenses* ἢ *Philippienses*[7].

Τέλος, γεννιέται τὸ ἐρώτημα ἂν οἱ Θράκες χρησιμοποιοῦσαν τὰ ἐξελ ισμένα τοπωνύμια. Τὴν ἀπάντηση τὴ δίνουν οἱ ἀνορθογραφίες πού συναν ονται σὲ πολλὲς ἐπιγραφὲς Θρακῶν, ὅπως εἶναι: *κωμῆτε Ζυλουζηνυ* (ἀντὶ κ μῆται *Ζυλουζηνοί*), *Σατρικηνις* (ἀντὶ *Σατρικηνοῖς*) κλπ. Οἱ ἀνορθογραφίες τ ὲς δείχνουν καθαρὰ τὴν προσπάθεια τῶν Θρακῶν νὰ ἀποδώσουν στὸ γρα τ λόγο τὸ γραμματικὸ τύπο πού εἶχαν πιὰ υἱοθετήσει καὶ χρησιμοποιοῦσαν σ ν προφορικό τους λόγο.

---

1. *Δεξ.* Σκυθικά, 17. *Amm. Marc.* XXVII, 4, 12. Πρβ. *B. Gerov,* Marcianopolis Lichte der historischen Angaben und der archäologischen, epigraphischen und mismatischen Materialen und Forschungen, *StB* 10(1975)49-72.

2. *Σ-Λεξικόν,* στὴ λ.

3. *Kl. Pauly,* V, 918.

4. *Plin.* H. N., IV, 18. *Ch. Picard - A. Reinach,* Voyage dans la Chersonèse aux Iles de la mer de Thrace, *BCH* 36(1912)277.

5. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Φίλιπποι». Πρβ. καὶ διάφορες ἐπιγραφές: *P. Perdrizet,* Voge dans la Macédoine Première, *BCH* 21(1897)108. *IG,* II², 963. *Le Bas,* Voyage chéologique en Grèce, section III 1, ἀρ. 115 *α. P. Lemerle,* Inscriptions latines et ecques de Philippes, *BCH* 59(1935)152, ἀρ. 44.

6. *Ἐπιστ. πρὸς Φιλιππ.* Πρβ. *W. Ramsay,* On the Greek Form of the Name Philippians, *JThS* 1 oct. 1899, 116.

7. Βλ. *P. Collart,* Philippes, 239.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2. Ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμός

α) Ἡ χρήση ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀπὸ τοὺς Θράκες

Ἀπὸ τὶς διάφορες μορφὲς ἐκδήλωσης τοῦ γλωσσικοῦ ἐξελληνισμοῦ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμός, γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπάρχουν, χάρη στὴν ἐπιγραφική, πολλὰ διαφωτιστικὰ στοιχεῖα. Ἔτσι, μπορεῖ κανεὶς νὰ παρακολουθήσει μὲ λεπτομέρειες τὴν ἔκταση καὶ τὰ στάδιά του ὡς τὴν ὁλοκλήρωσή του.

Γενικά, ὁ ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμὸς ἐκδηλώνεται μὲ δυὸ μορφές, εἴτε δηλαδὴ μὲ τὴ χρήση ἑλληνικῶν ὀνομάτων ἀπὸ τοὺς Θράκες εἴτε μὲ τὴ χρήση ἑλληνικῶν καταλήξεων στὰ θρακικὰ ὀνόματα. Περισσότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πρώτη μορφή, γιατὶ δείχνει ἕνα πολὺ προχωρημένο στάδιο ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ. Μὲ βάση τὸ ὀνοματολογικὸ ὑλικὸ ποὺ προσφέρουν οἱ ἐπιγραφές, διακρίνει κανεὶς τρία στάδια ἐξελληνισμοῦ στὴν ὀνοματοδοσία τῶν Θρακῶν: 1) τὴ χρήση ἑνὸς ἑλληνικοῦ κι ἑνὸς θρακικοῦ ὀνόματος, 2) τὴ χρήση ἑνὸς ἑλληνικοῦ κι ἑνὸς ἢ δυὸ λατινικῶν καὶ 3) τὴ χρήση δυὸ ἑλληνικῶν ὀνομάτων. Τὰ ὀνόματα (θεοφόρα, ἱστορικά, μυθολογικὰ καὶ πιὸ συχνὰ κοινά), ποὺ δανείζονται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἀνθρωπωνυμιολογία οἱ γνωστοὶ ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς Θράκες, εἶναι τὰ παρακάτω (240 περίπου):

1) *Γυναικεῖα*: Ἀγαθή, Ἀλκενίς, Ἀπολλωνίς, Ἀρτεμιδώρα, Αὐγή, Δωρίς, Ζωσίμη, Ἡδεῖα, Ἡλιοδώρα, Ἡραΐς, Ἡρύλλα, Θεμισταγόρη, Θεοδότη, Θηβαΐς, Κάλπη, Κλεοπάτρα, Κλε(ι)ώ, Λεοντώ, Μυστική, Πάνθια, Πυρέτη, Συνφέρουσα καὶ Ὥρεα.

2) *Ἀνδρικά*: Ἀγαθ(-ήμερος, -ήνωρ, -όπους, -ων), Ἀδάμας, Ἀθηναγόρης, Αἰαντίδης, Αἰσχρίων, Ἀκίνδυνος, Ἀλέξανδρος, Ἀλκήτης, Ἄλκιμος, Ἀλυπίων, Ἀμύντας, Ἀμύντωρ, Ἀνδρόνεικος, Ἄνδρων, Ἀνθ(-έστιος, -ιστήριος), Ἀντίοχος, Ἀντίφιλος, Ἀπελλᾶς, Ἀπολλο(-δωρος, -φάνης), Ἀπολλω(-νίδης, -νιος), Ἀργεῖος, Ἀριστοκλῆς, Ἅρπαλος, Ἀρριανός, Ἀρτεμίδωρος, Ἀρχέβιος, Ἀρχέλεως, Ἀσιατικός, Ἀσκληπι(-άδης, -όδοτος), Ἀττικός, Ἀφροδίσιος, Βειθυνικός, Βιάτωρ, Γλαῦκος, Γραφικός, Γύλων, Δ(ε)ινίας, Δημήτριος, Δημο(-νικος, -σθένης, -στρατος), Διεσκορᾶς, Διο(-γένης, -γενιανός, -δωρος, -κλῆς, -μήδης), Διονύσ(-ιος, -όδωρος, -οφάνης), Διοσκουρίδης, Ἕλλην, Ἐλευσείνιος, Ἐπαμείνων, Ἐπικράτης, Ἐπιμένης, Ἑρμ(-αδίων, -άφιλος, -ῆς, -ιανός, -ίας, -όδωρος), Ἔρως, Ἑστιαῖος, Εὐάγριος, Εὔαλκος, Εὔγαμος, Εὐρυβιάδης, Εὐτυχ(-ης, -ιανός, -ος), Εὔφριλλος, Ζ(ε)ιπύρων, Ζην(-ιος, -ις, -οβιος, -ων), Ζώης, Ζωΐλος, Ζώπυρος, Ζώσιμος, Ἡλιόδωρος, Ἡμέριτος, Ἡρα(-γόρας, -κλείδης, -κλειτος, -κλέων, -κλιανός, -κων), Ἡρό(-δοτος, -τειμος, -φιλος), Ἡρώδης, Ἡσιτελεύς, Ἥσυχος, Ἡφαιστίων, Θάλλος, Θεμιστᾶς, Θεο(-δοτος, -δουλος, -δωρος, -ξενος, -πομπος, -φανης), Ἰάσων, Ἰε-

ρυμος, Ἴλαρος, Ἱππαγόρης,Καλλι(-μαχος, -σθένης, -στος, -στρατος, -φῶν), Ερπων, Κάστωρ, Κλεάνωρ, Κοπρίας, Κόρινθος, Κράτιππος, Κρονίδης, Κτη-φῶν, Λεαγόρης, Λεοντίσκος, Ληλαντίδης, Λύκος, Λυσίστρατος, Μακεδών, Μανδρόβουλος, Μάρων, Μέν(-ανδρος, -ων), Μενε(-δημος, -κράτης, -μαχος), Μενιππος, Μήνιος, Μηνό(-δωρος, -φιλος), Μητρόδωρος, Μουσικός, Μύρων, Νάνδρος, Ν(ε)ικίας, Νεστο(-γένης, -κλῆς, -κράτης), Νικόμαχος, Νίκων, Ξεν-οκλείνδρος, -ων), Ὀλυμπιόδωρος, Ὀνείσιμος, Ὀρφεύς, Παγκρατίδης, Πάνκαρ-πος, Παντόνεικος, Παράμονος, Παρμενίων, Παυσανίας, Πιδίσκος, Πλείσταρ-χος, Πολειτικός, Πολέμ(-αρχος, -ων), Πολυ(-δεύκης, -χαρμος), Ποντικός, Ποσειδ(-ιος, -ώνιος), Ποτάμων, Προμαθίων, Πρωταγόρας, Πρωτογένης, Πυ-θῆς, Πύρρος, Σάτυρος, Σεβαστιανός, Σιμ(-ων, -ωνίδης), Σίφων, Σκοπιάδης, Σκύμνος, Στέφανος, Στράτων, Συνέκδημος, Σφοδρίας, Σωκράτης, Σωσίας, Τέρπνος, Τ(ε)ιμοκράτης, Τύραννος, Ὑάκινθος, Ὑγεῖνος, Ὕγιος, Φανίων, Φέρσαλος, Φίλιππος, Φιλο(-δημος, -κράτης, -ξενος, -τιμος), Χαρίτων, Χρῆ-στος, Χρυσ(-ιππος, -ίων, -όγονος).

Ἀπὸ τὴν πρώτη περίπτωση, ποὺ ἀφορᾶ τὴ χρήση ἑνὸς ἑλληνικοῦ κι ἑνὸς λατινικοῦ ὀνόματος, μετρήσαμε στὶς ἐπιγραφὲς 233 συνολικὰ παραδείγματα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ διακόσια δεκαέξι συναντοῦνται σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Ν Θράκης. Ἀναλυτικότερα ἀπὸ τὴ Θάσο ἔχουμε ἑξήντα παραδείγματα[1] κι ἀπὸ τὴν περιο-χὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου σαράντα δύο παρα-δείγματα: πέντε ἀπὸ τοὺς Φιλίππους[2] καὶ δώδεκα ἀπὸ τὴν περιοχὴ ποὺ περι-ελάμβανε ἡ ἐπικράτεια τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας[3], τέσσερα ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη[4]

---

1. *IG*, XII 8, 278-279, 353, 379, 386, 470-471α, 478, 539, 577, 592, 621, 630. Suppl. 377, 460, 497. *G. Mendel,* Inscriptions de Thasos, *BCH* 24(1900)277. *BCH* 50(1926)243, ἀρ. 22. *Thasos I,* 143, 146, 264, 269, 311-313 καὶ cat. 1, 2. 1. 4, 18. 23. 4, 38. 4, 48. 5, 7. 5, 23. 5, 36. 5, 45. 6, 18. 7, 55. 86, 45. *Thasos II,* 143-146, 148, 204, 341. *P. Bernard - F. Salviat,* Inscriptions de Thasos, *BCH* 91(1967)583, 602, 604-606, 608, 612, 614 [= *Bull. ép.* 1968, 494, ἀρ. 404]. *Y. Grandjean - B. Holtzmann - C. Rolley,* Antiquités thasiennes de la collection Papageorgiou, *BCH* 97(1973)154, 157, 161, 176-178 [= *Bull. ép.* 1973, 129, ἀρ. 342].

2. *Μ-Χῶραι,* ἀρ. 9 [= *L. Robert, RPh* 13(1939)147-150). *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1066.

3. *Μ-Χῶραι,* 20, ἀρ. 4 (Daravescos). *Cl. Vatin,* Une inscription inédite de Ma-cédoine, *BCH* 86(1962)57-63 (Γάζωρος). *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 559, 589 (Ν. Ζίχνη). *Δ. Λαζαρίδη,* Κατάλογος στρατηγῶν, *ΑΕ* 1953/54, 237-238 (Τόπιρος). *ΑΔ* 27(1972), Χρονικὰ Β², 329 (Ν. Γαληψός). *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 487 (Ἐμμ. Παππᾶς), 492 (Ἄνω Μέταλλα).

4. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 601, 615, 655. *BCH* 46(1922)40-42.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ τέσσερα ἀπὸ τὴν περιοχή της[1], δεκαέξι ἀπὸ τὴ Σῖρινι[2] καὶ ἕνα ἀπὸ τὴν περιοχή της[3]. Ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα ἔχουμε δεκαοχτὼ παραδείγματα: δύο ἀπὸ τὴ Σαρδικὴ[4] καὶ τέσσερα ἀπὸ τὴν περιοχή της[5], τέσσερα ἀπὸ τὴν Παυταλία[6], δύο ἀπὸ τὴν περιοχή της[7], δύο ἀπὸ τὸ σημερινὸ Laskarevo[8], δύο ἀπὸ τὴ Νικόπολη τοῦ Νέστου[9], ἕνα ἀπὸ τὴν περιοχή της[10], καὶ ἕνα ἀπὸ τὴν ἀνώνυμη ἀρχαία πόλη ἀνάμεσα στὰ σημερινὰ χωριὰ Gradeničica καὶ Ilindeci[11].

Ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου ἔχουμε πενήντα ἐννιὰ παραδείγματα: τέσσερα ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη[12] καὶ εἴκοσι ὀχτὼ ἀπὸ τὴν περιοχή της[13], τέσσερα ἀπὸ τὴν Augusta Traiana[14] καὶ δεκατέσσερα ἀπὸ τὴν περιοχή της[15], καὶ ἐννιὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης[16]. Ἀπὸ τὴν περιο-

---

1. *P. Perdrizet,* Inscriptions de Philippes, *BCH* 24(1900)308-309 [= *J. Coupry - M. Feyel,* Inscriptions de Philippes, *BCH* 60(1936)40] (Πρώτη καὶ Ροδολίβος). *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 572 (Δραβῆσκος).

2. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 817, 821. *V. Beševliev - G. Mihailov,* Starini iz Belomorieto I. Antični nadpisi i trakijski konici, *BP* 1(1942)318 κέ., ἀρ. 19. *ED* 1(1923)95, ann. 5. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 1, 4, 39, 40.

3. *Γ. Μπακαλάκη,* Ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἐκ Ν. Σκοποῦ Σερρῶν, *ΑΕ* 1936, Χρονικά, 17, ἀρ. 10 [= *JHS* 61/2(1941/42) 68) (κώμη Ὀλδηνῶν).

4. *IGB,* IV, 1954 [= *Bull. ép.* 73(1960)170, ἀρ. 228], 1955.

5. *IGB,* IV, 1984. *J. Mladenova,* Kâm kulta na Zevs i Hera v našite zemi, *Arheologija* 8(1966), 3, 34-38 [= *Bull. ép.* 1967, 509, ἀρ. 373) (Potop - Jordankino). *IGB,* IV, 2048 (Krasno selo), 2010 (Ivanjane - Bankja).

6. *IGB,* IV, 2069, 2077.

7. *IGB,* IV, 2255 [= *Bull. ép.* 52(1939)480, ἀρ. 207] (Vaksevo). *IGB,* IV, 2175 [= *RPh* 33(1959)180, σημ. 5] (Καρίστορον).

8. *IGB,* IV, 2288, 2291.

9. *IGB,* IV, 2336, 2347.

10. *IGB,* IV, 2338 [= *Bull. ép.* 74(1961)185, ἀρ. 401].

11. *IGB,* IV, 2252.

12. *IGB,* III_1, 881, 917 [= *Bull. ép.* 72(1959)209, ἀρ. 53], 977, 1005.

13. *IGB,* III_1, 1111 (Vetren dol), 1133, 1175, 1202 (Batkun), 1302 (Patalenica), 1345 (Βουρδαπα), 1371 (Hadžievo), 1419 (Kuklen), 1420 (Gorni voden), 1438 (Bačkovski manastir), 1446 (Zlatovrâh), 1452 (Bogdanica), 1463-1464 (Trud), 1473 (Hisarja), 1496 (Borec), 1517, 1532-1534 (Cillae), 1542 (Čirpan).

14. *IGB,* III_2, 1574, 1593, 1615, 1622.

15. *IGB,* III_2, 1653 (Malka Vereja), 1667 (Rumanja), 1690 (Πίζος), 1703 (Baštino), 1709 (Marica), 1719 (Haskovo), 1725, 1727 (Beli plast), 1776 (Καβύλη).

16. *IGB,* III_2, 1794 (Δωδόπαρον), 1829 (Ivajlovgrad), 1833 (Kobilino), 1807, 1813 (Lozen), 1832 (Pelevun), 1828 (Kamilski dol-Vâlčepole).

Ν τῆς Ροδόπης ἔχουμε δεκατρία παραδείγματα[1] (τὰ τέσσερα ἀπὸ τὴ Σαθράκη[2]) κι ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ὡς τὴν θαλία εἴκοσι τέσσερα παραδείγματα: ἕξι ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία τὴν Ποντική[3], ἀπὸ τὴ Μεσημβρία τὴ Ποντική[4], ἕνα ἀπὸ τὴν Τίριζιν[5], τρία ἀπὸ τὴ ζύη[6], δύο ἀπὸ τὸ Βυζάντιο[7] καὶ τέσσερα ἀπὸ τὴν περιοχή του[8], πέντε ἀπὸ πόλεις τῆς Προποντίδος[9] καὶ δύο ἀπὸ τὴ Θρακικὴ Χερσόνησο[10].

Τέλος, ἀπὸ τὴ Β Θράκη μᾶς εἶναι γνωστὰ δεκαέξι παραδείγματα: ὀκτὼ ὸ τὴν Ὀδησσό[11], δύο ἀπὸ τὴ Μαρκιανούπολη[12] καὶ δύο ἀπὸ τὴν περιοχή ς[13], τρία ἀπὸ τὴν Ἴστρο[14], ἕνα ἀπὸ τὴν Τόμι[15] καὶ ἕνα ἀπὸ τὴν περιοχὴ ῦ municipium Montanensium[16].

Ἀπὸ τὴ δεύτερη περίπτωση, ποὺ ἀφορᾶ τὴ χρήση ἑνὸς ἑλληνικοῦ κι ἑνὸς δύο λατινικῶν ὀνομάτων, βρίσκουμε στὶς ἐπιγραφὲς 39 συνολικὰ παραδείγματα. Πρόκειται γιὰ πρόσωπα, ποὺ τὴ θρακική τους καταγωγὴ προδίνουν

---

1. *S. Reinach,* Antiquités de Maronée et d'Abdère, *BCH* 5(1881) 93-94, ἀρ. · τοῦ *ἰδιου,* Inscriptions de Maronée, *BCH* 8(1884)51-52. *Γ. Μπακαλάκη,* Προαναφικὲς ἔρευνες στὴ Θράκη, 83· τοῦ *ἰδιου,* Ἀνασκαφικὲς ἔρευνες, 14-15 [= *Bull. ép.* 960, 390, ἀρ. 247]. *Θρακικά* 6(1935) 310, ἀρ. 2 [= *G. Bakalakis,* Die thrakische igennamen aus den nordägäischen Küsten, *Thracia* 2(1974)279]. *Α. Βαβρίτσα,* νασκαφὴ Μεσημβρίας, *ΠΑΕ* 1975, Α', 145.

2. *IG,* XII 8, 163 bis, 190, 195. *IGR,* I, 847.

3. *IGB,* I², 401-402, 426 [= *RPh* 33(1959)230, σημ. 1], 430, 438, 440.

4. *IGB,* I², 334 novies.

5. *IGB,* I², 12 [= *Bull. ép.* 67(1954)58, ἀρ. 184].

6. *D-H,* 365, ἀρ. 62α. *G. Rohde, Turk Tarih, Arkeologya ve etnografya dergisi* 4(1940)76-79 [= *Bull. ép.* 1944, 217, ἀρ. 130α]. *T-TEA II,* ἀρ. 43.

7. *MDAI(A)* 42(1917)189, ἀρ. 126Α. *IGR,* 2034. *SGDI,* 3058.

8. *MDAI(A)* 10(1885)19, ἀρ. 5 (Cinlikösk). *RA* 2(1912)260-261, ἀρ. 44-45 Kumburgas). *T-TEA II,* ἀρ. 40 (Büyükçekmece).

9. *A. Dumont,* Inscriptions, ἀρ. 62ᵇ (Σηλυμβρία), 72α,· 72ᵉ (Πέρινθος). *D-H,* 20, ἀρ. 88ᵃ (Γάνος). *OGI,* 304 (Πάνιον). *ÖJh* 23(1926)131, ἀρ. 28 (Ραιδεστός).

10. *IGR,* I, 817, 14 (Καλλίπολη). *BCH* 36(1912)310 (Μάδυτος).

11. *IGB,* I², 47, 50, 51 [= *RPh* 33(1959)213], 51 bis [= *Hellenica* 11/12 1960)368-77], 77 [= *Bull. ép.* 75(1962)178 κέ., ἀρ. 206], 94, 203 bis [= *Bull. p.* 75(1962)179, ἀρ. 208]. *M. Mirčev,* Novi epigrafski pametnici, *INMV* 2(1966) 6-67 [= *Bull. ép.* 1968, 484, ἀρ. 352].

12. *IGB,* II, 800, 802.

13. *IGB,* II, 830 (Dobrina), 858 (Momino).

14. *D. Pippidi,* Inscriptions inédites d'Istros, *SC* 8(1966)57-58, ἀρ. 20 [= *Bull. ép.* 1967, 513, ἀρ. 390]. *I. Stoian,* Une nouvelle inscription agonistique d'Histria, *Dacia* 14(1970)397-404 [= *Bull. ép.* 1971, 465, ἀρ. 441].

15. *AEM* 11(1887)44, ἀρ. 57.

16. *IGB,* II, 483 (Bistrilica).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἡ παράσταση τοῦ Θράκα Ἱππέα στὶς στῆλες τους ἢ οἱ ἀναθέσεις τους οἱ θρακικὲς θεότητες. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ παραδείγματα προέρχονται ἀπὸ τὴ Ν Θράκη. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὴ Θάσο ἔχουμε ἕνα παράδειγμα[1] καὶ τέσσερα ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα: τρία ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Παυταλίας[2] καὶ ἕνα ἀπὸ τὴν ἀνώνυμη ἀρχαία πόλη ἀνάμεσα στὰ σημερινὰ χωριὰ Gorna Gradešnica καὶ Ilindeci[3]. Ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου ἔχουμε εἴκοσι ἕνα παραδείγματα: τέσσερα ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη[4] καὶ ὀκτὼ ἀπὸ τὴν περιοχή της[5], ἕνα ἀπὸ τὴν Augusta Traiana[6] καὶ ἑπτὰ ἀπὸ τὴν περιοχή της[7], καὶ ἕνα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης[8]. Ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ἔχουμε δύο παραδείγματα: ἀπὸ τὸ Malko Târnovo[9] κι ἀπὸ τὴ Μεσημβρία[10]. Τέλος, τὰ ὑπόλοιπα ἕντεκα παραδείγματα συναντοῦνται στὴ Β Θράκη: ἕνα στὴν Ὀδησσὸ[11] καὶ δύο στὴν περιοχή της[12], ἕνα στὴ Μαρκιανούπολη[13] καὶ ἕνα στὴν περιοχή της[14], δύο στὴ Νικόπολη τοῦ Ἴστρου[15] καὶ τέσσερα στὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς Glava Panega[16]. Ἀκόμη ὑπάρχουν δύο παραδείγματα ἀπὸ ἄγνωστη θέση τῆς Βουλγαρικῆς Θράκης[17].

Στὴν τρίτη περίπτωση συμπεριλαμβάνονται πολυάριθμοι Θράκες πού, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ χρήση δύο ἑλληνικῶν ὀνομάτων, εἶχαν ὑποστεῖ πλήρη ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμό. Τοὺς περισσότερους ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ἀδύνατο νὰ τοὺς ἀναγνωρίσει κανεὶς στὶς ἐπιγραφές, γιατὶ εἶχαν ὑποστεῖ ὅλα

---

1. *J. Grandjean et alii*, Antiquités thasiennes, δ.π., 167, ἀρ. 19.
2. *IGB*, IV, 2110 (Zelenigrad), 2139 (Boboraci), 2155 (Καρίστορον).
3. *IGB*, IV, 2246.
4. *IGB*, III_1, 1015.
5. *IGB*, III_1, 1117, 1171, 1178, 1186, 1192, 1195, 1205, 1207, 1278 (Batkun), 1318 (Kapitan Dimitrievo), 1361 (Βουρδαπα).
6. *IGB*, III_2, 1593.
7. *IGB*, III_2, 1656 (Malka Vereja), 1762 (Zapalnja), 1772 (Čokova). *IBAI* 22(1959)101 (Krân).
8. *IGB*, III_2, 1825.
9. *IGB*, III_2, 1868.
10. *IGB*, I^2, 350.
11. *IGB*, I^2, 47.
12. *IGB*, I^2, 287 [= *Bull. ép.* 67(1954)57, ἀρ. 181].
13. *IGB*, II, 801.
14. *IGB*, II, 770 (Plâstina).
15. *IGB*, II, 683.
16. *IGB*, II, 525, 529, 531, 540.
17. *IGB*, III_2, 1874.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὰ βη ἐξελληνισμοῦ καὶ συνεπῶς εἶχαν ἀφομοιωθεῖ ἐντελῶς[1]. Ὡστόσο, ἡ θρακικὴ προσωπογραφία προσφέρει ἀρκετὰ παραδείγματα ἀτόμων μὲ δυὸ ἑλληνικὰ ὀνόματα, πού τὴ θρακική τους καταγωγὴ προδίνει εἴτε ἡ ἐμμονή τους στὰ λατρεία θρακικῶν θεῶν ἢ θεῶν πού προῆλθαν ἀπὸ συγκρητισμὸ[2] εἴτε τὸ χαρακτηριστικό τους ὄνομα Εἵλην. Ὡς τώρα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ ὁλόκληρη τὴ Θράκη συνολικὰ 90 τέτοια παραδείγματα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεκατρία συναντιοῦνται στὴ Ν Θράκη. Ἀναλυτικότερα ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα ἔχουμε τέσσερα παραδείγματα: ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη[3], τὴ Νικόπολη τοῦ Νέστου[4], τὴν περιοχὴ τῆς Παυταλίας[5] καὶ τὴ Σαρδική[6]. Ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἕβρου ἕξι παραδείγματα: ἕνα ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη[7], τέσσερα ἀπὸ τὴν περιοχή της[8] κι ἕνα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης[9]. Ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη περιοχὴ τῆς Ν Θράκης ἔχουμε δύο παραδείγματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Μεσημβρίας - Ἀγχιάλου[10] κι ἕνα ἀπὸ τὸ σημερινὸ Malko Târnovo[11]. Τὰ ὑπόλοιπα ἑβδομήντα ἑπτὰ παραδείγματα συναντοῦνται στὴ Β Θράκη: σαράντα ἕνα στὴν Ὀδησσὸ[12] καὶ εἴκοσι ἕνα στὴν περιοχή της (Galata[13], Ezerovo[14],

---

1. Τὴν ὑπόθεση αὐτὴ ἐνισχύει ἡ θασιακὴ προσωπογραφία, ὅπου ἀπὸ τὰ 4500 περίπου πρόσωπα πού εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας γιὰ μερικὲς δεκάδες μόνο ὑπάρχουν στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴ θρακικὴ καταγωγή τους. Ὅπως ὅμως ἀναφέραμε πιὸ πάνω, οἱ Πάριοι ἄποικοι δὲ θὰ ξεπερνοῦσαν συνολικὰ τοὺς χίλιους ἄντρες. Ἑπομένως τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ 4500 πρόσωπα εἶναι θρακικῆς καταγωγῆς, πού εἶχαν ὑποστεῖ πλήρη ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμό.

2. Συγκεκριμένα αὐτοὶ κάνουν ἀναθέσεις σὲ θρακικὲς θεότητες ἢ συμμετέχουν σὲ θρησκευτικὲς ἑνώσεις λατρευτῶν θρακικῶν θεῶν ἢ τέλος οἱ ἐπιτύμβιες στῆλες τους ἔχουν παράσταση τοῦ Θράκα Ἱππέα.

3. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις-Χριστούπολις-Καβάλα, Ἀθήνα 1969, 116.

4. *IGB*, IV, 2348 [= *Bull. ép.* 64(1951)146, ἀρ. 57].

5. *IGB*, IV, 2198 (Slokostina).

6. Βλ. *A. Fol*, Les Thraces dans l'Empire romain d'Occident, II, *GSU-FF* 61(1968), 3, ἀρ. 134.

7. *IGB*, III_1, 935.

8. *IGB*, III_1, 1191 (Batkun), 1416 (Belastica), 1419 (Kuklen), 1500 (Brezovo).

9. *IGB*, III_2, 1818.

10. *IGB*, I^2, 324. III_2, 1854.

11. *IGB*, III_2, 1859.

12. *IGB*, I^2, 46 [= *RPh* 33(1959)192 κέ.], 47, 47 bis, 50 [= *RPh* 33(1959) 2 κέ.], 77 [= *Bull. ép.* 75(1962)178 κέ.], 78-78 ter. [= *Bull. ép.* 75(1962)178, 206], 79-79 bis [= *Bull. ép.* 78(1965)132, ἀρ. 257], 158-159, 164-165, 202, 220, [= *Bull. ép.* 67(1954)57, ἀρ. 181].

13. *IGB*, I^2, 283 [= Bull. ép. 75(1962)180, ἀρ. 209. 76(1963)153, ἀρ. 158], , 286-288 [= *Bull. ép.* 67 (1954)57, ἀρ. 181], 290-292, 294.

14. *IGB*, I^2, 281 [= *Bull. ép.* 61(1948)179, ἀρ. 155].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Akčilar[1], Evksinograd[2], Vinica[3] καὶ Nadežda[4]), δύο στὴν περιοχὴ τῆς Μαρκιανούπολης[5], τρία στὴν περιοχὴ τῆς Νικόπολης τοῦ Ἴστρου[6] καὶ ἕνα στὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς Glava Panega[7].

Τέλος, πρέπει ἐδῶ νὰ προσθέσουμε κι ὁρισμένα πρόσωπα θρακικῆς πιθανῶς καταγωγῆς[8], ποὺ ἔχουν ἕνα ἑλληνικὸ ὄνομα, ἐνῶ τὸ ἄλλο ὄνομά τους (συνήθως τὸ πατρωνυμικὸ) μᾶς εἶναι ἄγνωστο εἴτε γιατὶ δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐπιγραφὴ εἴτε γιατὶ ἔχει φθαρεῖ. Ὡς τώρα ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς εἶναι γνωστὰ τριάντα δύο τέτοια πρόσωπα. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ εἴκοσι τρία συναντοῦνται στὴ Ν Θράκη: δύο στὴν Ἀμφίπολη[9], τρία στὴν περιοχὴ τῆς Παυταλίας[10], ἕνα στὴν περιοχὴ τῆς Σαρδικῆς[11], δύο στὴ Φιλιππούπολη[12] καὶ πέντε στὴν περιοχή της[13], δύο στὴν Augusta Traiana[14] καὶ ἕνα στὴν περιοχή της[15], τρία στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης[16], τρία στὴν περιοχὴ τῆς Μεσημβρίας[17] κι ἕνα στὴν περιοχὴ τῆς Διονυσόπολης[18]. Τὰ ὑπόλοιπα ἑννιὰ πρόσωπα συναντοῦνται στὴ Β Θράκη: τρία στὴν Ὀδησσό[19], δύο στὴν περιοχή της[20] καὶ τέσσερα στὴν περιοχὴ τῆς Νικόπολης τοῦ Ἴστρου[21].

---

1. *IGB*, I², 261 [= *Bull. ép.* 65(1952)36, ἀρ. 90].
2. *IGB*, I², 257.
3. *IGB*, I², 269.
4. *IGB*, I², 273.
5. *IGB*, II, 837 (Suvorovo), 857 (Mominо).
6. *IGB*, II, 703 (Dičin), 706 (Paskalevec), 718 (Veliko Târnovo).
7. *IGB*, II, 516-517.
8. Κριτήρια γιὰ τὴ θρακικὴ καταγωγή τους ἀποτελοῦν ἡ ἐμμονὴ τῶν προσώπων αὐτῶν στὶς θρακικὲς λατρεῖες καὶ ἡ παράσταση τοῦ Θράκα Ἱππέα στὶς ἐπιτύμβιες στῆλες τους.
9. *Δ. Λαζαρίδη*, Νεάπολις-Χριστούπολις-Καβάλα, 116-117.
10. *IGB*, IV, 2122 [= *Bull. ép.* 69(1956)38, ἀρ. 17] (Rasnik), 2166 (Karistoron), 2195 (Tavaličevo).
11. *IGB*, IV, 2029 (Slivnica).
12. *IGB*, III$_1$, 964, 972.
13. *IGB*, III$_1$, 1189, 1212, 1216 (Batkun), 1409 (Komatevo), 1413 (Branipole).
14. *IGB*, III$_2$, 1593, 1599 bis.
15. *IGB*, III$_2$, 1642 (Mogilovo).
16. *IGB*, III$_2$, 1797 (Malomirovo), 1820-1821 (Lozen).
17. *IGB*, I², 353 (Sveti vlas), 358, 360 (Bata).
18. *IGB*, I², 34 (Kranevo).
19. *IGB*, I², 80, 163, 279.
20. *IGB*, I², 261 bis (Akčilar), 290 (Galata).
21. *IGB*, II, 715 (Gorna Orjahovica), 774-775 (Kalnovo), 778 (Gabrica).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΓΝΩΣΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ ΜΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Γεωγραφικές περιοχές	*Ἀριθμός Θρακῶν*
Θάσος	61
Περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου	45
Ἄνω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα	21
Μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα	7
Ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἔβρου	56
Μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου καὶ κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Ἄρζου καὶ Τόνζου	43
Περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη - Σαμοθράκη	13
Περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ὡς τὴν παραλία	34
Βόρεια Θράκη (Κάτω Μοισία)	113
Σύνολο	393

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν προηγούμενων στοιχείων καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πακα Α', διαπιστώνεται ὅτι τὰ περισσότερα παραδείγματα ἀνθρωπωνυμι- ἐξελληνισμοῦ προέρχονται ἀπὸ τὴ Ν Θράκη. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν παραδειγμάτων τὰ 280 (δηλ. ἕνα ποσοστὸ 71,2%) συναντοῦνται στὴ Ν Θάκη καὶ τὰ 113 (δηλ. τὸ 28,8%) στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία). Σχετικὰ μὲ τὴν τελευταία μάλιστα περιοχὴ παρατηροῦμε ὅτι ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν 113 παραδειγμάτων τὰ ἑβδομήντα πέντε προέρχονται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἀποικία Ὀδησσοῦ καὶ τὸ κοντινὸ χωριὸ Galata, ὅπου ὑπῆρχε ἱερὸ τοῦ Θράκα πέα, καὶ μόνο τριάντα ὀκτὼ (δηλ. τὸ 33,6%) ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Κάτω ισία. Τὸ μειωμένο ποσοστὸ παραδειγμάτων τῆς Κάτω Μοισίας ὀφείλεται πολλοὺς λόγους. Πρῶτα πρῶτα ἡ περιοχὴ αὐτή, συγκριτικὰ μὲ τὴ Ν Θρά-, ἦταν πιὸ ἀραιοκατοικημένη καὶ εἶχε πολὺ μικρότερη ἔκταση. Ἔπειτα ἡν περιοχὴ αὐτὴ ὑπῆρχαν λίγες ἑλληνικὲς ἀποικίες, ποὺ κι αὐτὲς βρίσκον- στὰ παράλια. Στὴν ἐνδοχώρα ὑπῆρχαν μόνο παροικίες Ἑλλήνων ἢ ἐξελ- νισμένων μεταναστῶν τῆς Ἀνατολῆς, ποὺ κι αὐτὲς ἱδρύθηκαν ἀπὸ τὴν αὐ- κρατορικὴ ἐποχὴ καὶ σὲ μερικὰ μόνο ἀστικὰ κέντρα· στὴν ὕπαιθρο δὲν ἔ- αν ποτὲ πυκνὲς ἐγκαταστάσεις Ἑλλήνων. Ἐπιπλέον, ἡ βόρεια περιοχὴ τῆς άτω Μοισίας ἀποτελοῦσε στρατιωτικὴ ζώνη, γεμάτη ἀπὸ στρατόπεδα καὶ ωμαίους ἢ ἐκρωμαϊσμένους λεγεωνάριους. Τέλος, ἄλλοι λόγοι ἦταν: ἡ ἀνά- υξη τῆς ἀστικῆς ζωῆς μὲ κάποια καθυστέρηση (ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τραϊα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νοῦ) στὴν Κάτω Μοισία καὶ ἡ ἄμεση γειτνίασή της μὲ τοὺς βαρβάρους (Σκύθες, Δάκες, Ἰλλυριούς).

Ἀλλὰ καὶ στὴ Ν Θράκη παρατηροῦμε ὅτι ἡ κατανομὴ τῶν παραδειγμάτων ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ ἀνάμεσα στὶς διάφορες περιοχὲς εἶναι ἄνιση. Ἔτσι, στὸ σύνολο τῶν 280 παραδειγμάτων μόνο ἕνα ποσοστὸ 1,7% συναντιέται στὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα κι ἕνα ποσοστὸ 3,3% στὴν περιοχὴ Ν τῆς Ροδόπης καὶ στὴ Σαμοθράκη. Ἡ ὕπαρξη ὀλιγάριθμων παραδειγμάτων στὴν πρώτη περιοχὴ φαίνεται ὅτι ὀφείλεται στὴν ἀπουσία μεγάλων ἀστικῶν κέντρων μὲ ἑλληνικὸ πληθυσμό. Ἀντίθετα ἡ ἔλλειψη πολλῶν παραδειγμάτων ἀπὸ τὴν περιοχὴ Ν τῆς Ροδόπης, ὅπου βρίσκονταν δυὸ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀκμαῖες ἀποικίες τῆς Θράκης (τὰ Ἄβδηρα καὶ ἡ Μαρώνεια), εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ὀφείλεται στὴν πλήρη ἀφομοίωση τῶν Θρακῶν τῆς περιοχῆς. Προβληματικὸ ὅμως εἶναι τὸ μικρὸ ποσοστὸ παραδειγμάτων ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη. Πάντως, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει εὔκολα πιστευτὸ ὅτι ἦταν τόσο περιορισμένη ἡ ἔκταση τοῦ ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ στὸ νησὶ αὐτό, ποὺ ἦταν διεθνὲς θρησκευτικὸ κέντρο. Ἔτσι, δυὸ πράγματα ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσουμε: ἢ δηλαδὴ ὅτι οἱ Θράκες εἶχαν ἀφομοιωθεῖ ἐντελῶς, χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἴχνη τῆς θρακικῆς καταγωγῆς τους ἢ ὅτι ὁ κύριος ὄγκος τους εἶχε μεταναστεύσει στὴ σαμοθρακικὴ Περαία. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ θὰ λυθεῖ μόνο μετὰ τὴ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ τῆς σαμοθρακικῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς Περαίας.

Ἡ κατανομὴ τῶν ὑπόλοιπων 260 παραδειγμάτων ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ στὴ Ν Θράκη εἶναι σχεδὸν ὁμοιόμορφη. Μόνο ἡ περιοχὴ τῆς ἄνω κοιλάδας τοῦ Ἔβρου καὶ ἡ Θάσος παρουσιάζουν ἕνα αἰσθητὰ μεγαλύτερο ποσοστὸ παραδειγμάτων συγκριτικὰ μὲ τὶς ἄλλες περιοχὲς (βλ. πιὸ πάνω τὸν πίνακα Α'). Ἡ σχεδὸν ὁμοιόμορφη ὅμως αὐτὴ κατανομὴ γίνεται ἀνάμεσα σὲ γεωγραφικὲς ἑνότητες, ποὺ δὲν ἔχουν ἴση ἔκταση οὔτε εἶχαν τὴν ἴδια ἀριθμητικὴ δύναμη ἑλληνικοῦ στοιχείου. Ἔτσι, στὴν περιοχὴ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου, ἀπὸ ὅπου ἔχουμε τὸ ἴδιο ποσοστὸ παραδειγμάτων μὲ τὴ Θάσο, ὑπῆρχαν δέκα περίπου ἑλληνικὲς ἀποικίες καὶ θασιακὰ ἐμπόρια. Ἑπομένως, ἂν ἤθελε νὰ προχωρήσει κανεὶς περισσότερο στὴν ἀνάλυση τῆς ἀφομοιωτικῆς δύναμης τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπολογίσει γιὰ τὴ Θάσο μιὰ δύναμη πολλαπλάσια ἀπὸ τὶς ἀποικίες τῆς περιοχῆς τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου. Τὴν ἴδια περίπου ἀφομοιωτικὴ δύναμη μὲ τὴ Θάσο παρουσιάζει καὶ ἡ Φιλιππούπολη στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἔβρου. Μετὰ τὴ Θάσο καὶ τὴ Φιλιππούπολη, ἀκολουθεῖ σὲ ἀφομοιωτικὴ ἰσχὺ ἡ περιοχὴ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου μὲ κυριότερα ἀστικὰ κέντρα τὴν Ἀμφίπολη, τὴ Σῖριν καὶ τοὺς Φιλίππους· καί, μετὰ ἀπὸ αὐτή, ἡ περιοχὴ τῶν κοιλάδων τοῦ μέσου ροῦ τοῦ Ἔβρου καὶ τῶν παραποτάμων του Ἄρζου καὶ Τόνζου μὲ κυριότερα ἀστικὰ κέντρα τὴ μακεδονικὴ ἀποικία τῆς Βερόης (Augusta Traiana) καὶ τὴν Ἀδριανούπολη. Γενικά, ἂν ἐξαιρέσουμε τὴ

Θάσο, παρατηροῦμε ὅτι τὰ παραδείγματα ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ εἶναι πολὺ περισσότερα στὶς μακεδονικὲς ἀποικίες τῆς ἐνδοχώρας ἀπὸ ὅ,τι στὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῶν παραλίων. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν μόνο οἱ Φίλιπποι, μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μακεδονικὲς ἀποικίες, ποὺ τὸ 42 π.Χ. ἔγιναν ρωμαϊκὴ ἀποικία καὶ ἀποτέλεσαν σοβαρὴ ἑστία ἐκρωμαϊσμοῦ τῆς περιοχῆς. Ἔτσι, δείχνει τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν ἀποικία αὐτὴ καὶ τὴν ἐπικράτειά της συναντοῦνται δεκαεπτὰ μόνο παραδείγματα, δηλαδὴ τὸ 4,3% στὸ σύνολο τῶν παραδειγμάτων ὁλόκληρης τῆς Θράκης· ἐνῶ στὴ μακεδονικὴ ἀποικία τῆς Φιλιππούπολης καὶ τὴν ἀγροτικὴ περιοχή της συναντοῦνται πενήντα ἕξι παραδείγματα (δηλ. τὸ 14,2% στὸ σύνολο τῶν παραδειγμάτων). Κι αὐτό, μολονότι οἱ Φίλιπποι βρίσκονταν σὲ περιοχή, ὅπου τὸ ἔδαφος γιὰ τὸν ἐξελληνισμὸ τῶν Θρακῶν τὸ εἶχαν προετοιμάσει πολὺ πρωιμότερα οἱ Θάσιοι. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὅμως ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι, ἂν ἐξαιρέσουμε τοὺς Φιλίππους, ποὺ εἶχαν γίνει ρωμαϊκὴ ἀποικία, στὴν ὑπόλοιπη περιοχὴ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου ὁ ἀριθμὸς τῶν παραδειγμάτων δὲν εἶναι καθόλου μειωμένος, ὅπως θὰ περίμενε κανείς. Ἔτσι, φαίνεται ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ ἐπίδραση περιορίστηκε μόνο στὴν ἀποικία τῶν Φιλίππων καὶ στὴν ἄμεσα γειτονικὴ περιοχή της (πεδιάδα τῶν Φιλίππων)· ἐνῶ σὲ μακρινότερα σημεῖα τῆς ἐπικράτειάς της (Γάζωρο, Νέα Ζίχνη κλπ.) ἡ ρωμαϊκὴ ἐπίδραση δὲν εἶναι αἰσθητὴ καὶ φαίνεται ὅτι δὲ στάθηκε ἐμπόδιο στὸν ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμὸ τῶν Θρακῶν.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝΥΜΙΚΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΑΣΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΑΓΡΟΤΕΣ

Γεωγραφικὲς περιοχὲς	*Ἀριθμὸς Θρακῶν*	
	Ἀστικὰ κέντρα	*Ἀγροτικὲς περιοχὲς*
Θάσος	61	—
Περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου	28	17
Ἄνω κοιλάδα Στρυμόνα	6	15
Μέση κοιλάδα Στρυμόνα	5	2
Ἄνω κοιλάδα Ἔβρου	11	45
Μέση κοιλάδα Ἔβρου καὶ κοιλάδες τῶν παραποτάμων Ἄρζου καὶ Τόνζου	7	36
Περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη - Σαμοθράκη	4	9
Περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ὡς τὴν παραλία	21	13
Βόρεια Θράκη (Κάτω Μοισία)	70	43
Σύνολο	213	180

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μὲ βάση τὰ στοιχεῖα τοῦ πίνακα Β', διαπιστώνεται ὅτι ὁ ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμὸς εἶχε ἐπεκταθεῖ σημαντικὰ ἀκόμη καὶ στὴ θρακικὴ ὑπαιθρο. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν 393 παραδειγμάτων, ποὺ εἶναι γνωστὰ σὲ ὁλόκληρη τὴ Θράκη, τὰ 213 (τὸ 54,1 %) συναντοῦνται στὰ ἀστικὰ κέντρα καὶ τὰ ὑπόλοιπα 180 (τὸ 45,9 %) σὲ οἰκισμοὺς τῆς ὑπαίθρου. Ἀκόμη, παρατηροῦμε ὅτι τὸ ποσοστὸ τῶν Θρακῶν, ποὺ εἶχαν ὑποστεῖ ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμό, ἐποίκιλλε ἀπὸ τὴ μιὰ περιοχὴ στὴν ἄλλη. Ἔτσι, μεγαλύτερη ἔκταση φαίνεται ὅτι εἶχε πάρει ὁ ἐξελληνισμὸς στὴν ὑπαιθρο τῆς ἄνω καὶ μέσης κοιλάδας τοῦ Ἔβρου καὶ τῶν παραποτάμων του. Ἐπίσης, σημαντικὰ εἶχε ἐπεκταθεῖ ὁ ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμὸς κι ἀνάμεσα στοὺς Θράκες ἀγρότες τῆς περιοχῆς ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου, καθὼς καὶ τῆς ἄνω κοιλάδας τοῦ Στρυμόνα. Ἀντίθετα, σχετικὰ μειωμένο εἶναι τὸ ποσοστὸ τῶν παραδειγμάτων στὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου, καθὼς καὶ στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία). Ἡ δυσαναλογία αὐτή, ποὺ παρατηρεῖται στὰ παραδείγματα ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ ἀνάμεσα στὴ κεντρική-νοτιοδυτικὴ καὶ τὴ βόρεια-νοτιανατολικὴ Θράκη, πιθανῶς νὰ ὀφείλεται στὸ διαφορετικὸ καθεστὼς σχέσεων ποὺ ἐπικρατοῦσε ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους τῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ τῆς ὑπαίθρου. Ἀπὸ τὸν πίνακα Β' φαίνεται ὅτι ὁ ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμὸς εἶχε πάρει μεγαλύτερη ἔκταση στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν μακεδονικῶν κι ὄχι τῶν ἑλληνικῶν παραλιακῶν ἀποικιῶν. Κι αὐτὸ ἐξαιτίας τοῦ διαφορετικοῦ οἰκονομικοῦ χαρακτήρα τους· οἱ μακεδονικὲς ἀποικίες εἶχαν κυρίως γεωργικὸ χαρακτήρα, ἐνῶ οἱ ἑλληνικὲς παραλιακὲς ἀποικίες εἶχαν μᾶλλον ἐμπορικὸ παρὰ γεωργικὸ χαρακτήρα. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ πρῶτες ἤλεγχαν πολὺ πιὸ ἐκτεταμένες ἀγροτικὲς περιοχές. Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ οἰκονομικὸς χαρακτήρας τους προσδιόρισε καὶ τὸ βαθμὸ μονιμότητας, συχνότητας καὶ σταθερότητας τῶν διαφόρων σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς ἀποίκους καὶ τοὺς ντόπιους κατοίκους τῆς ὑπαίθρου. Ἔτσι, οἱ σχέσεις τους στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν μακεδονικῶν ἀποικιῶν ἦταν πιὸ μόνιμες, συχνὲς καὶ σταθερές, γιατὶ οἱ ἀποικίες αὐτὲς βασίζονταν στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία, ποὺ ἐπέβαλε ἀνάλογη ἀγροτικὴ πολιτική, εὐνοϊκὴ γιὰ τοὺς Θράκες. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ ἀπόκτηση ἢ ὁ πολλαπλασιασμὸς κλήρων γῆς ἀποτελοῦσε ὁπωσδήποτε ἕνα σοβαρὸ κίνητρο γιὰ τὴ σύναψη μικτῶν γάμων, ποὺ ὁδηγοῦσαν βαθμιαῖα στὸν ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμό. Ἀντίθετα, οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις τῶν ἀποίκων τῶν ἑλληνικῶν παραλιακῶν ἀποικιῶν μὲ τοὺς ντόπιους ἦταν λιγότερο σταθερὲς καὶ συχνὲς καὶ δημιουργοῦσαν λιγότερες προϋποθέσεις γιὰ τὴ σύναψη μικτῶν γάμων. Ἐπιπλέον, οἱ ἑλληνικὲς παραλιακὲς ἀποικίες, ποὺ ἦταν ἐμπορικὰ κι ἀργότερα βιοτεχνικὰ κέντρα, εὐνόησαν τὴν ἀστυφιλία καὶ ἀπορρόφησαν ἀξιόλογο μέρος ἀπὸ τὸν ντόπιο ἀγροτικὸ πληθυσμό.

Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ὑπογραμμιστεῖ ἡ ἐπέκταση τοῦ ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ ἀκόμη καὶ στὶς ὀρεινὲς ἢ ἡμιορεινὲς περιοχὲς τῆς Θράκης, ὅπως

στις νότιους πρόποδες τοῦ Αἵμου καὶ στοὺς βόρειους πρόποδες τῆς Ροδόπης, π βρίσκονταν μέσα στὴ σφαίρα ἐπιρροῆς κυρίως τῆς Φιλιππούπολης καὶ τ Augusta Traiana. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὁδηγούμαστε ἀπὸ τὴ θρακικὴ προσωπογραφία, ποὺ μᾶς προσφέρει παραδείγματα Θρακῶν, κυρίως στρατιωτῶν, μ' ἕνα ἑλληνικὸ κι ἕνα ἢ δυὸ λατινικὰ ὀνόματα, ποὺ ἀναφέρονται σὲ λατινικὲς ἐπιγραφὲς τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους[1]. Οἱ Θράκες αὐτοί, ὅπ συχνὰ ἐξάλλου τὸ δηλώνουν καὶ στὶς ἐπιγραφές τους, προέρχονταν κυρ ἀπὸ διάφορες κῶμες τῆς Φιλιππούπολης καὶ τῆς Augusta Traiana, ποὺ θέσεις τους θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στοὺς πρόποδες τοῦ Αἵμου καὶ τῆς Ρόπης, ἐφόσον οἱ κάτοικοι τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν ἦταν ἐκεῖνοι ποὺ κατὰ κόνα ἀκολουθοῦσαν τὸ στρατιωτικὸ ἐπάγγελμα. Οἱ Θράκες αὐτοὶ μὲ ἑλληνικὰ ὀνόματα προέρχονταν πιθανῶς ἀπὸ μικτοὺς γάμους ἢ εἶχαν ὑποστεῖ ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμὸ πρὶν ἀκόμη καταταγοῦν στὸ ρωμαϊκὸ στρατό. Ἐπαίνως ἡ ὁμάδα αὐτὴ τῶν Θρακῶν τῆς «διασπορᾶς» ἀποτελεῖ, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀντιπροσωπευτικὸ παράδειγμα τῆς ἐπέκτασης τοῦ ἀνθρωπωνυμικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀκόμη καὶ στὶς ὀρεινὲς περιοχὲς τῆς Θράκης. Τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύει ἀκόμη περισσότερο τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τοὺς Θράκες στρατιωτικοὺς τῆς ρωμαϊκῆς Δύσης ἑλληνικὸ ὄνομα ἔχουν ὅσοι κατάγονταν ἀπὸ περιοχές, ποὺ ὑπῆρχαν ἑστίες ἐξελληνισμοῦ. Ἀντίθετα, ὅσοι κατάγονταν ἀπὸ ὀρεινὲς κῶμες, ποὺ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν, ἔχουν λατινικὰ ὀνόματα. Τὸ ἀξιόλογο μάλιστα ποσοστὸ τῶν Θρακῶν αὐτῶν στρατιωτικῶν, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ ὀρεινὲς περιοχές, νομίζω ὅτι προϋποθέτει τὴν ὕπαρξη ἐκεῖ οἰκογενειῶν, ποὺ ἀκολουθοῦσαν, κατὰ παράδοση, τὸ στρατιωτικὸ ἐπάγγελμα. Ἔτσι, μακρινοὶ πρόγονοί τους θὰ εἶχαν ὑπηρετήσει στὸ μακεδονικὸ στρατὸ ἢ σὲ ἄλλους στρατοὺς τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν, ὅπου εἶχαν ἐξελληνιστεῖ ἢ τουλάχιστον ἡμιεξελληνιστεῖ εἴτε μὲ τὸ γάμο τους μὲ Ἑλληνίδες εἴτε μὲ τὴ χρήση ἑλληνικῶν ὀνομάτων στὴν ὀνοματοδοσία τῶν παιδιῶν τους.

Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀγροτικοὺς οἰκισμούς, ἀπὸ ὅπου ἔχουμε παραδείγματα ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ, βρίσκονταν πολὺ κοντὰ ἢ πάνω σὲ ὁδικὲς ἀρτηρίες. Αὐτὸ δείχνει τὸ σημαντικὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε, ἰδιαίτερα στὸν ἐξελληνισμὸ τῆς ὑπαίθρου, τὸ ὁδικὸ δίκτυο. Οἱ δρόμοι φαίνεται ὅτι εἶχαν ἀφομοιωτικὴ δύναμη παρόμοια μὲ ἐκείνη τῶν ἀστικῶν κέντρων, ἡ ὁποία μάλιστα γινόταν τόσο μεγαλύτερη ὅσο πιὸ πολυσύ-

1. Πρβ. π.χ. *CIL*, VI, 2767, 3142, 32543[19], 32563[10], 32624, 32626, 32640[6]. XIII, 307 [= *ILS*, 2032, 2094 = *G. Mateescu*, I Traci, 254, 256, 258, 260-261, 268-269 = *Passerini*, Le coorti, 176-178 = *A. Fol*, Les Thraces, II, 207, 216, 227, 232, 247, 551, 571, 747, 1053].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γναστοι ήταν αὐτοί. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη ἔκταση τοῦ ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ στὴν ὑπαιθρο τῆς Φιλιππούπολης, τῆς Augusta Traiana καὶ τῆς Ἀδριανούπολης, ποὺ τὴ διέσχιζε ὁ σπουδαῖος πολυσύχναστος δρόμος Σαρδικῆς-Φιλιππούπολης-Βυζαντίου. Ἀλλά, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀγροτικοὺς οἰκισμούς, καὶ τὰ ἀστικὰ κέντρα, ποὺ βρίσκονταν πάνω σὲ πολυσύχναστους δρόμους, παρουσιάζουν πολὺ πιὸ αὐξημένο ποσοστὸ παραδειγμάτων ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ, συγκριτικὰ μὲ τὰ ἀστικὰ κέντρα ποὺ βρίσκονταν σὲ δρόμους μὲ μικρότερη κίνηση.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ ἔκταση τοῦ ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ, πολὺ βασικὸ ἐπίσης εἶναι τὸ θέμα τῆς χρονικῆς κλιμάκωσής του. Δυστυχῶς δμως σὲ πολὺ λίγες ἐπιγραφὲς ἀναγράφεται ἡ χρονολογία. Ἔτσι, γιὰ τὴ χρονολόγησή τους εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ στηριχτοῦμε τὶς περισσότερες φορὲς σὲ ἐξωτερικὰ μόνο στοιχεῖα, ὅπως εἶναι ὁ τύπος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἀνάγλυφων παραστάσεων, καθὼς καὶ ἡ μνεία ρωμαϊκῶν ὀνομάτων. Μὲ τὴ μέθοδο ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ χρονολογηθοῦν μὲ ἀκρίβεια οἱ ἐπιγραφές. Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦμε νὰ σχηματίσουμε παρὰ μόνο μιὰ γενικὴ εἰκόνα τῆς χρονικῆς κλιμάκωσης τοῦ ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ.

Ἀπὸ τὴ σχετικὴ λοιπὸν χρονολογικὴ ἔρευνα διαπιστώνεται ὅτι ἀπὸ τὰ 393 συνολικὰ παραδείγματα ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ τὸ ἕνα χρονολογεῖται στὴν ἀρχαϊκή[1], τὰ δεκατρία στὴν κλασικὴ[2] καὶ τὰ εἴκοσι ὀχτὼ στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή[3]. Τὰ ὑπόλοιπα 351 παραδείγματα (δηλ. τὸ 89%) εἶναι ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ αὐτὰ ἐλάχιστα μόνο εἶναι τοῦ 1ου μ.Χ. αἰώνα, ἀρκετὰ τοῦ 2ου αἰώνα καὶ τὰ περισσότερα (60-70%) τοῦ 3ου αἰώνα. Τὸ γεγονὸς αὐτό, ὅσο κι ἂν ὀφείλεται γενικὰ στὴ βαθμιαία ἐπέκταση τῆς χρήσης τῶν ἐπιγραφῶν, δείχνει δμως καὶ τὴ μεγάλη πρόοδο ποὺ εἶχε γίνει στὸν ἐξελληνισμὸ πρὸς τὸ τέλος τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχαιότητας. Ἀξίζει μάλιστα νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὰ παραδείγματα ρωμαϊκῆς ἐποχῆς προέρχονται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς Θράκης. Ἀντίθετα σχεδὸν ὅλα τὰ παραδείγματα προρωμαϊκῆς ἐποχῆς συναντοῦνται σὲ δυὸ μόνο πόλεις, τὴ Θάσο καὶ τὴν Ὀδησσό. Καὶ πιὸ συγκεκριμένα τὰ περισσότερα παραδείγματα κλασικῆς ἐποχῆς προέρχονται ἀπὸ τὴ Θάσο, ἐνῶ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν Ὀδησσό.

Τέλος, ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ἔκτασης καὶ τῆς διαδικασίας τοῦ ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ. Ἀπὸ ὁρισμέ-

---

1. *Thasos I*, 311.

2. *IGB*, I², 426, 438, 440. *M-Χῶραι*, ἀρ. 19 [= *RPh* 13(1939)147-150]. *Thasos I*, 312. Cat. I, 5, 36. *P. Bernard - F. Salviat*, Inscriptions de Thasos, *BCH* 86(1962) 605-606, ἀρ. 21.

3. *IGB*, I², 12, 77-78 ter., 83, 151, 164, 168, 257, 261, 269, 281-283, 288, 290-292, 294, 334 novies. II, 800. *IGR*, I, 847. *K-IΣ*, ἀρ. 572, 655.

διαφωτιστικὰ στοιχεῖα, πού προσφέρουν οἱ ἐπιγραφὲς γιὰ τὴ διερεύνηση τοῦ προβλήματος, διαπιστώνεται ὅτι ἀπὸ τοὺς 393 συνολικὰ Θράκες, πού εἶναι γνωστοὶ γιὰ τὸν ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμό τους, μόνο οἱ πενήντα (δηλ. τὰ ποσοστὸ 12,7 %) ἀνήκουν στὴν ἀριστοκρατία: ἐννιὰ *θεωροί*[1], τέσσερις *στρατηγοί*[2], μιὰ γυναίκα *στρατηγοῦ*[3], ἕνας ἔγγονὸς *στρατηγοῦ*[4], τέσσερις *βουλευτές*[5], ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ἦταν καὶ *γερουσιαστής*[6], δύο *ἄρχοντες* (πολιτικοί)[7], ἕνας *πρῶτος ἄρχων*[8], τέσσερις *ἀγορανόμοι*[9], ἕνας *ἀγωνοθέτης*[10], ἕνας *ἰατρός*[11], ἕνας *σύνδικος*[12], ἕνας *φύλαρχος*[13], ἕνας *ἀγοραῖος* (= ἔμπορος)[14], ὀκτὼ *ἱερεῖς*[15], ἕνας *ἱεραγωγός*[16], ἐννιὰ *ἔφηβοι*[17] κι ἕνας εὐεργέτης ἀκχικοῦ θιάσου[18]. Ὅλοι σχεδὸν αὐτοὶ οἱ ἐξελληνισμένοι Θράκες τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξης προέρχονται ἀπὸ τὴ Θάσο, τὴν Ὀδησσὸ καὶ τὴ Σῖριν. Ἀπὸ χρονολογικὴ πάλι ἄποψη, οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς συναντοῦνται σὲ ἐπιγραφὲς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἀρκετοὶ σὲ ἐπιγραφὲς τῆς κλασικῆς ἐποχῆς καὶ πολὺ λίγοι σὲ ἐπιγραφὲς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Τέλος, ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἀνήκουν στὴν τοπικὴ ἀριστοκρατία τῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ πολὺ λίγοι στὴν ἀριστοκρατία τῆς ὑπαίθρου.

Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους 343 Θράκες (δηλ. τὸ 87,3 %), πού εἶχαν ὑποστεῖ ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμό, γιὰ ἐλάχιστους μόνο δηλώνεται στὶς ἐπιγραφικὲς πηγὲς τὸ ἐπάγγελμα (κυρίως στρατιωτικοί) ἢ κάποια ἄλλη ἰδιότητά τους (π.χ. ἀπελεύθεροι), πού νὰ προδίνει τὴν κοινωνική τους θέση. Ἡ σιγὴ ὡστόσο

---

1. *Thasos I*, 311-312. Cat. I, 5, 36.
2. *IGB*, I², 12, 324, 402. Δ. *Λαζαρίδη*, Κατάλογος στρατηγῶν Θράκης, *AE* 1953/54, 237-238.
3. *IGB*, IV, 2338.
4. *IGB*, IV, 2147.
5. *IGB*, II, 683. IV, 1133, 1807, 2010.
6. *IGB*, IV, 2010.
7. *Cl. Vatin*, Une inscription inédite de Macédoine, *BCH* 86(1962)57-63.
8. *IGB*, III$_1$, 881.
9. *V. Beševliev - G. Mihailov*, Starini iz Belomorieto, *BP* 1(1942)318 κέ., ἀρ. 19.
10. *A. Dumont*, Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, Paris 1876, ἀρ. 62β.
11. *IGB*, III$_2$, 1776.
12. *IGB*, IV, 2122.
13. *IGB*, II, 517.
14. *IGB*, III$_1$, 1416.
15. *IGB*, I², 6, 46, 47 bis, 77.
16. *IG*, XII 8, 190.
17. *M-Χῶραι*, ἀρ. 9 [= *RPh* 13(1939)147-150]. *IG*, I², 47-47 bis, 50, 51-51 bis.
18. *IGB*, I², 202.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῶν ἐπιγραφικῶν πηγῶν σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι ὅλο τὸ ποσοστὸ 87,3% ἀποτελεῖται ἀπὸ Θράκες τῶν μεσαίων καὶ κυρίως τῶν κατώτερων τάξεων τῆς ἀστικῆς καὶ ἀγροτικῆς κοινωνίας. Γιατί εὐλιλιῶς ὁ συρμὸς τῆς ἐποχῆς καὶ ἡ διάθεση γιὰ ἐπίδειξη θὰ ὑπαγόρευαν ὁπωσδήποτε σὲ αὐτοὺς ἢ στοὺς συγγενεῖς τους τὴν ἀνάγκη νὰ διαιωνίσουν στὴν ἐπιγραφὴ τυχὸν ἀξίωμά τους ἢ τὸ ἐπάγγελμά τους, ἂν αὐτὸ ἦταν ἀξιόλογο.

Ἀπὸ τὴ στατιστικὴ ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὴν κοινωνικὴ θέση τῶν Θρακῶν, ποὺ εἶχαν ὑποστεῖ ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμό, προκύπτει ἀκόμη ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἀριστοκρατία προτιμοῦσαν τὰ ἑλληνικὰ παρὰ τὰ λατινικὰ ὀνόματα. Ἔτσι, ἂν ληφθεῖ ὑπόψη τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ μικτοὶ γάμοι ἀποτελοῦσαν τὸν κυριότερο καθοριστικὸ παράγοντα γιὰ τὸν ἀνθρωπωνυμικὸ ἐξελληνισμό, τότε ὁδηγούμαστε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ θρακικὴ ἀριστοκρατία, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, στὴν ὁποία ἀνήκουν τὰ περισσότερα παραδείγματα, προτιμοῦσε τοὺς μικτοὺς γάμους μὲ τοὺς Ἕλληνες, μὲ τοὺς ὁποίους βρίσκονταν ἀπὸ αἰῶνες σὲ σχέσεις, παρὰ μὲ τοὺς Ρωμαίους, ποὺ ἦταν ἐξάλλου καὶ πιὸ ὀλιγάριθμοι. Ἐπίσης, σχετικὰ μὲ τὴν ὀνοματοδοσία τῆς θρακικῆς ἀριστοκρατίας, παρατηροῦμε ὅτι γενικὰ προτιμοῦσε τὰ κοινὰ (θρακικὰ καὶ ἑλληνικὰ) ὀνόματα. Καὶ πιὸ συγκεκριμένα, στὴν κλασικὴ καὶ ἰδιαίτερα στὴ ρωμαϊκὴ (αὐτοκρατορικὴ) ἐποχὴ προτιμοῦσε τὴ χρήση ἑνὸς θρακικοῦ κι ἑνὸς ἑλληνικοῦ κοινοῦ ὀνόματος, ἐνῶ στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ τὴ χρήση δύο ἑλληνικῶν ὀνομάτων. Ἀντίθετα, στοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ φαίνεται ὅτι ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητὰ τὰ ἑλληνικὰ ἱστορικὰ καὶ κυρίως τὰ θεοφόρα ὀνόματα.

Τὸ αὐξημένο ποσοστὸ τῶν ἀριστοκρατῶν μ' ἕνα θρακικὸ κι ἕνα ἑλληνικὸ κοινὸ ὄνομα, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, δὲν μπορεῖ εὔκολα νὰ ἐξηγηθεῖ. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀπασχόλησε ἀπὸ καιρὸ τὴν ἔρευνα γιὰ μιὰ πόλη τῆς Θράκης μὲ μακραίωνη ἱστορία στοὺς μικτοὺς γάμους. Πρόκειται γιὰ τὴ Θάσο, ὅπου, ὕστερα ἀπὸ τὴν παρουσία τῶν θρακικῶν ὀνομάτων στοὺς καταλόγους ἀρχόντων τοῦ 5ου-4ου π.Χ. αἰώνα καὶ τὴν ὁλότελη ἀπουσία τους στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή, ἐμφανίζονται αὐτὰ πάλι, σὲ αὐξημένο μάλιστα ποσοστό, στὶς ἐπιγραφὲς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Παλιότεροι ἐρευνητές, σὲ ἐποχὴ ποὺ δὲν ἦταν ἀκόμη τόσο γνωστὴ ἡ πολιτική, οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία τῆς Θάσου, εἶχαν ὑποστηρίξει: 1) ὅτι ἡ χρήση θρακικῶν ὀνομάτων ἀπὸ τὴ θασιακὴ ἀριστοκρατία τῆς πρώιμης ἐποχῆς πιθανῶς νὰ ὀφειλόταν σὲ οἰκογενειακὴ παράδοση, ποὺ διαιώνιζε τὴν ἀνάμνηση τῶν μικτῶν γάμων ἀνάμεσα στοὺς Παρίους ἀποίκους τῆς πρώτης γενιᾶς καὶ τὶς γυναῖκες τῆς ντόπιας ἀριστοκρατίας[1]· 2) ὅτι ἡ ἐμφάνιση πάλι τῶν θρακικῶν ὀνομάτων, στὴν αὐτο-

1. Βλ. *H. Seyrig*, Quatre cultes de Thasos, *BCH* 51(1927)218.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κρατορική ἐποχή, θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ σὲ ἀρχαϊστικὴ τάση[1]. Τελευταῖα ὅμως οἱ Ch. Dunant - J. Pouilloux, ἔχοντας στὴ διάθεσή τους ἕνα πλούσιο καὶ πολὺ διαφωτιστικὸ γιὰ τὴ θασιακὴ ἱστορία ἐπιγραφικὸ ὑλικό, ἀπὸ τὰ μισὰ περίπου μέρη ἐνίσχυσαν τὴν ἄποψη τοῦ H. Seyrig γιὰ τὴν παρουσία τῶν θρακικῶν ὀνομάτων κατὰ τὴν πρώιμη ἐποχή. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὅμως ἀπέρριψαν τὴν ἀναπόδεικτη θεωρία τῶν P. Perdrizet καὶ H. Seyrig σχετικὰ μὲ τὴν ἐμφάνιση καὶ αὔξηση τῶν θρακικῶν ὀνομάτων στὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχή. Σύμφωνα μὲ τοὺς Ch. Dunant - J. Pouilloux, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει πιστευτὸ ὅτι μιὰ τέτοια ἀρχαϊστικὴ τάση στάθηκε ἱκανὴ νὰ ἀσκήσει τόσο ἔντονη ἐπίδραση σὲ ὅλη τὴν περίοδο τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς[2]. Γι' αὐτό, κατὰ τὴ γνώμη τους, τὰ αἴτια τῆς εὔνοιας πρὸς τὰ θρακικὰ ὀνόματα θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν στὶς ἰδιαίτερες πολιτικές, οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς συνθῆκες τῆς ἐποχῆς· συγκεκριμένα στὴ συνεχιζόμενη κατοχὴ τῶν ἠπειρωτικῶν κτήσεων ἀπὸ τὴ Θάσο, τουλάχιστον ὡς τὸ 2ο μ.Χ. αἰώνα, καὶ κυρίως στὴν ἰδιαίτερη ἔκταση τῶν ἐμπορικῶν της σχέσεων μὲ τοὺς Θράκες[3]. Τὰ δυὸ αὐτὰ ἱστορικὰ φαινόμενα ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιὰ «ἀναγέννηση» ὄχι τῶν θρακικῶν ὀνομάτων ἀλλὰ τῶν μικτῶν γάμων, ποὺ εἶχαν ἐπεκταθεῖ σὲ ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα.

Τὸ ἴδιο καὶ στὴν ὑπόλοιπη Θράκη τὸ αὐξημένο ποσοστὸ ἀπὸ μικτὰ ζευγάρια ὀνομάτων, κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχή, θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ σὲ παρόμοια ἀριθμητικὴ αὔξηση καὶ κοινωνικὴ ἐπέκταση τῶν μικτῶν γάμων κι ὄχι σὲ ἐμμονὴ τῆς θρακικῆς ἀριστοκρατίας στὰ θρακικὰ ὀνόματα. Γιατὶ στὶς ἐπιγραφὲς τὰ μικτὰ ζευγάρια ὀνομάτων συναντοῦνται τόσο ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους τῆς ἀριστοκρατίας ὅσο κι ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους τῶν κατώτερων τάξεων. Τὰ αἴτια τῆς διαιώνισης τῶν θρακικῶν ὀνομάτων θὰ πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ ἀναζητηθοῦν στὸ σύστημα ὀνοματοδοσίας τῶν ἀπογόνων ἀπὸ μικτοὺς γάμους. Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό, οἱ ἐπιγραφὲς προσφέρουν ἀρκετὰ διαφωτιστικὰ στοιχεῖα. Ἔτσι, μᾶς εἶναι γνωστὲς οἱ παρακάτω κατηγορίες ὀνοματοδοσίας:

Ἀπὸ γάμους Ἑλλήνων μὲ Θράκισσες:

α) Τρία παιδιὰ (δυὸ γιοὶ καὶ μιὰ κόρη) μὲ ἑλληνικὰ θεοφόρα ὀνόματα[4].

---

1. Βλ. *P. Perdrizet*, Études amphipolitaines, *BCH* 46(1922)51. *H. Seyrig*, ὅ.π., 7.
2. *Thasos II*, 143.
3. *Ὅ.π.*
4. *IGB*, IV, 2325.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

β) Κόρη μ' ένα ελληνικό όνομα (το όνομα του πατέρα της) κι ένα θρακικό (πιθανώς το όνομα της μητέρας της)[1].

γ) Γιός με δυό ελληνικά ονόματα.

2) Από γάμο Έλληνα με εξελληνισμένη Θράκισσα:

Γιός με θρακικό όνομα (το όνομα του προπάππου του από μητέρα).

3) Από γάμους Ελληνίδων με Θράκες:

α) Κόρη με ελληνικό θεοφόρο όνομα, ενώ τα ονόματα των άλλων παιδιών τους δεν είναι γνωστά[2].

β) Από τους τρεις γιούς τους ο ένας έχει ελληνικό θεοφόρο όνομα και οι άλλοι δυό θρακικά, που δεν έχουν σχέση με τα ονόματα του πατέρα τους[3].

γ) Από τα τέσσερα παιδιά: οι δυό γιοι έχουν θρακικά ονόματα (ο ένας του πατέρα του και ο άλλος του παππού του από πατέρα), ο τρίτος γιός έχει ελληνικό όνομα (το όνομα του παππού του από μητέρα) και η κόρη τους επίσης ελληνικό όνομα (το όνομα της γιαγιάς της από μητέρα)[4].

δ) Γιός με θρακικό όνομα (το όνομα του παππού του από πατέρα)[5].

ε) Κόρη μ' ένα ελληνικό όνομα (ίσως της γιαγιάς της από μητέρα)[6].

4) Από γάμους Θρακών με εξελληνισμένες Θράκισσες:

α) Γιός με δυό θρακικά ονόματα (το ζευγάρι ονομάτων του πατέρα του αντίστροφα, σύμφωνα με το ελληνικό γενεαλογικό σύστημα)[7].

β) Κόρη με θρακικό όνομα (ίσως της γιαγιάς της από μητέρα ή πατέρα)[8].

5) Από γάμους εξελληνισμένων Θρακών με Θράκισσες:

α) Κόρη με θρακικό όνομα (όχι της μητέρας της)[9].

β) Γιός με δυό ελληνικά ονόματα (το ζευγάρι ελληνικών ονομάτων του πατέρα του αντίστροφα). Ο εγγονός τους (πιθανώς από κάποια κόρη τους) έχει ένα ελληνικό όνομα (το όνομα του παππού του από μητέρα) κι ένα θρακικό (πιθανώς του πατέρα του)[10].

γ) Γιός μ' ένα λατινικό όνομα[11].

---

1. *A. Dumont*, ό.π., αρ. 69.
2. *IGB*, III$_2$, 1794.
3. *A. Dumont*, ό.π., αρ. 89[a].
4. *IGB*, I^2, σσ. 366-368.
5. *A. Dumont*, ό.π., αρ. 62[a].
6. *T-TEA I*, 56-61, αρ. 1 [= *Bull. ép.* 1962, 171-172, αρ. 198].
7. *RA* 2(1911)442.
8. *IGB*, IV, 2338 [= *Bull. ép.* 74(1961)185, αρ. 401].
9. *IGB*, IV, 2311.
10. *K-IΣ*, αρ. 492.
11. *IGB*, II, 744.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

*) Ἀπὸ γάμους ἡμιεκλατινισμένων Θρακῶν μὲ ἡμιεκλατινισμένες Θράκισσες, ποὺ ἦταν ἀπόγονοι ἀπὸ μικτοὺς γάμους Ἑλλήνων καὶ Θρακῶν:

α) Γιὸς μὲ ἑλληνικὸ ὄνομα (τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του)[1].

β) Ἀπὸ τοὺς τρεῖς γυιοὺς ὁ ἕνας ἔχει ἑλληνικὸ ἱστορικὸ ὄνομα καὶ οἱ ἄλλοι δυὸ θρακικά (ὁ ἕνας τὸ ὄνομα τοῦ παππού του ἀπὸ πατέρα)[2].

γ) Κόρη μ' ἕνα ἑλληνικὸ ὄνομα (τὸ ὄνομα τῆς μητέρας της) κι ἕνα θρακικὸ (τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα της)[3].

Ἀπὸ τὶς παραπάνω πέντε κατηγορίες ὀνοματοδοσίας ἀπογόνων ἀπὸ μικτοὺς γάμους γίνεται ἀντιληπτὸ πόσο δύσκολο ἦταν νὰ ἐξαφανιστεῖ ἕνα θρακικὸ ὄνομα ἀπὸ μιὰ οἰκογένεια. Ἔτσι, ἀκόμη κι ἕνας μικτὸς γάμος Ἕλληνα μὲ Θράκισσα, ποὺ ἀποτέλοῦσε τὴν πιὸ ἰδανικὴ περίπτωση ἐπιγαμίας, δὲν εἶχε πάντα ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὀνοματοδοσία ὅλων τῶν ἀπογόνων μὲ ἑλληνικὰ ὀνόματα. Κι αὐτὸ γιὰ τοὺς δυὸ παρακάτω λόγους:

1) Ἂν μεταξὺ τῶν ἄμεσων ἀπογόνων (τῆς πρώτης γενιᾶς) ὑπῆρχε μιὰ κόρη, πρᾶγμα ποὺ ἦταν πολὺ συνηθισμένο, αὐτὴ γινόταν, κατὰ κανόνα, φορέας ἑνὸς θρακικοῦ ὀνόματος, ἀκόμη καὶ στὴν πιὸ ἰδανικὴ περίπτωση ποὺ θὰ παντρευόταν Ἕλληνα καὶ θὰ ἀπέκτοῦσε μόνο γυιούς[4]. Ἂν πάλι παντρευόταν Θρᾶκα, τότε τὸ θρακικὸ ὄνομα δὲν ἐξαφανιζόταν. Ἀντίθετα μάλιστα, πολλαπλασιάζονταν τὰ θρακικὰ ὀνόματα στοὺς ἀπογόνους τους[5]. Γιατί, ἀκόμη κι ἂν τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ παιδιά τους ἔπαιρνε τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα κάποιου προγόνου ἀπὸ μητέρα, τὸ ἄλλο ὅμως ὄνομά του θὰ ἦταν πάλι θρακικό. Ἔτσι προέκυπτε ἕνα μικτὸ ζευγάρι ὀνομάτων (ἕνα ἑλληνικὸ κι ἕνα θρακικὸ) καὶ μποροῦσε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ θρακικὸ ὄνομα νὰ διατηρηθεῖ σὲ πολλὲς γενιές[6].

2) Ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωση ποὺ οἱ ἄμεσοι ἀπόγονοι ἀπὸ μικτὸ γάμο Ἕλληνα μὲ Θράκισσα ἦταν γυιοί, δὲν ἀποκλείστηκε καὶ πάλι στὸν ἕνα ἀπὸ αὐτοὺς νὰ δοθοῦν τὰ ὀνόματα τοῦ Ἕλληνα πατέρα καὶ τοῦ Θρᾶκα παππού. Ὁ ἄλλος πάλι γυιός, ποὺ θὰ κληρονομοῦσε τὸ ζευγάρι ὀνομάτων τοῦ Ἕλληνα πατέρα του ἀντίστροφα, ἂν παντρευόταν μὲ Ἑλληνίδα θὰ διαιώνιζε τὰ δυὸ ἑλληνικὰ ὀνόματα· ἂν ὅμως κι αὐτὸς παντρευόταν μὲ Θράκισσα, θὰ ἀποκτοῦσε ἀπογό-

---

1. *IGB*, III$_2$, 1653 [= *Bull. ép.* 67 (1954) 56, ἀρ. 175].
2. *IGB*, II, 506.
3. *IGB*, IV, 2229 [= *Bull. ép.* 67 (1954) 56, ἀρ. 174].
4. Πρβλ. τὴν περίπτωση τοῦ Θεοκλίδη, ἀπόγονο τρίτης γενιᾶς ἀπὸ τὸ μικτὸ γάμο τοῦ Μιλτιάδη μὲ τὴ Θράκισσα πριγκίπισσα Ἡγησιπύλη, ποὺ ἔχει ὡς πατρωνυμικὸ τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου του Θρᾶκα Ὀλόρου.
5. Πρβλ. τὴν κατηγορία 4 α-β.
6. Πρβλ. τὴν κατηγορία 5 β, ὅπου ὁ γιὸς ἀπὸ μικτὸ γάμο ἐξελληνισμένης Θράκισσας μὲ Θρᾶκα ἔχει μικτὸ ζευγάρι ὀνομάτων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νους είτε με δυό ελληνικά όνόματα (το ζευγάρι του πατέρα τους αντίστροφα)[1] είτε με θρακικά όνόματα (ιδίως κόρες) είτε με μικτά ζευγάρια όνομάτων[2].

Τα ίδια αποτελέσματα προέκυπταν και από μικτό γάμο Ελληνίδας με Θράκα. Με μόνη τη διαφορά ότι στην περίπτωση αυτή υπήρχαν, ορισμένες φορές, περισσότεροι απόγονοι με θρακικά όνόματα[3]. Κατά κανόνα όμως, το ένα ή τα δυό παιδιά έπαιρναν ελληνικό όνομα (του Έλληνα πατέρα τους[4] ή της Ελληνίδας γιαγιάς τους)[5] και προέκυπταν πάλι απόγονοι με μικτά ζευγάρια όνομάτων και σε συνέχεια ακολουθούσαν το ένα από τα παραπάνω σχήματα. Τέλος, παρόμοια μικτά ζευγάρια όνομάτων ήταν δυνατό να προκύψουν κι από γάμο ημιεκλατινισμένου Θράκα με ημιεκλατινισμένη Θράκισσα, όταν και οι δυό τους ήταν απόγονοι από μικτούς γάμους[6]. Γενικά, το θρακικό όνομα εξαφανιζόταν πιό εύκολα μόνο, όταν το μικτό ζευγάρι, πού ήταν απόγονοι οι ίδιοι από μικτούς γάμους, άγνοούσαν τις οικογενειακές παραδόσεις και έδιναν στα παιδιά τους ελληνικά θεοφόρα ή ιστορικά όνόματα[7]. Ακόμη, το ίδιο γινόταν συνήθως, κι όταν ένας απόγονος από μικτό γάμο με δυό ελληνικά όνόματα, παντρευόταν με Ελληνίδα.

Δε χωρεί αμφιβολία ότι οι μικτοί γάμοι αποτελούσαν τον κυριότερο καθοριστικό παράγοντα γιά τον ανθρωπωνυμικό εξελληνισμό των Θρακών, μολονότι συχνά έπρεπε να περάσουν πολλές γενιές ώς την ολοκλήρωση του εξελληνισμού. Ωστόσο, ο ανθρωπωνυμικός εξελληνισμός μπορούσε να γίνει και με άλλους τρόπους. Ένας τέτοιος τρόπος ήταν η υιοθέτηση ιστορικών ή θεοφόρων ελληνικών όνομάτων από τους Θράκες είτε από απλή συμπάθεια προς τα ελληνικά όνόματα είτε γιατί είχαν δεχτεί τη λατρεία κάποιας ελληνικής θεότητας. Πάντως, όπως είδαμε προηγουμένως, δεν αποκλειόταν να πάρουν θεοφόρα όνόματα κι απόγονοι από μικτούς γάμους. Γι' αυτό το λόγο δεν είναι

---

1. Πρβ. την κατηγορία 5 β.
2. Πρβ. την κατηγορία 5 α.
3. Πρβ. την κατηγορία 3.
4. Πρβ. την κατηγορία 3 γ.
5. Πρβ. την κατηγορία 3 γ-δ.
6. Πρβ. την κατηγορία 5.
7. Βλ. πιό πάνω τις κατηγορίες 1 α, 3 α και 6 β.— Ο *V. Beševliev*, Untersuchungen über die Personennamen bei den Thrakern, Amsterdam 1970, 18 και 60 κέ., υποστηρίζει ότι τα θεοφόρα όνόματα πού δανείζονται από την ελληνική ανθρωπωνυμιολογία οι Θράκες δεν αποτελούν ασφαλή απόδειξη γιά τον εξελληνισμό τους. Πρβ. όμως και *P. Perdrizet, BCH* 20(1896)468, ο οποίος, παίρνοντας αφορμή από το γεγονός ότι από τα τέσσερα παιδιά του βασιλιά Κερσοβλέπτη τα δυό έχουν θρακικά και τα άλλα δυό ελληνικά όνόματα (το ένα θεοφόρο και το άλλο μυθολογικό), θεωρεί το βασιλιά αυτό εντελώς εξελληνισμένο.

δύσκατὸ νὰ διακρίνει κανεὶς ποιοι ἀπὸ τοὺς Θράκες ποὺ ἔχουν ἑλληνικὰ θεοφόρα ἢ ἱστορικὰ ὀνόματα κατάγονται ἀπὸ μικτοὺς γάμους καὶ ποιοι ὄχι.

Τέλος, ἄλλες περιπτώσεις ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ ἔχουμε μὲ τοὺς Θράκες δούλους ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, ποὺ ἀπελευθερώνονταν κι ἔπαιρναν συχνὰ τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τους· ἐπίσης μὲ τοὺς Θράκες, ποὺ ἔπαιρναν ἑλληνικὰ προσηγορικά, τὰ ὁποῖα διαιωνίζονταν πιθανῶς καὶ στοὺς ἀπογόνους τους[1]· καὶ ἐπιπλέον μὲ τοὺς Θράκες, ποὺ υἱοθετοῦνταν ἀπὸ Ἕλληνες ἢ ἐξελληνισμένους Θράκες[2].

β) Μορφολογικὸς ἐξελληνισμὸς τῶν θρακικῶν ἀνθρωπωνυμίων

Ὁ ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμὸς ἐκδηλώνεται ἐπίσης μὲ τὴ μορφὴ διαφόρων ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων στὴν τυπολογία καὶ μορφολογία τῆς θρακικῆς ἀνθρωπωνυμιολογίας. Τέτοιες ἐπιδράσεις, ποὺ διαπιστώνονται χάρη στὸ σχετικὸ ἐπιγραφικὸ ὑλικό, εἶναι οἱ παρακάτω:

1) Ἡ χρήση καὶ ἐπικράτηση τῶν ἑλληνικῶν ὀνοματολογικῶν τύπων. Πιὸ συνηθισμένη ἦταν ἡ χρήση τοῦ ὀνοματολογικοῦ τύπου, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο τὸ πατρωνυμικὸ ἐκφερόταν σὲ γενικὴ πτώση — σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ ρωμαϊκὸ τύπο, ὅπου καὶ τὰ τρία ὀνόματα ἐκφέρονταν ὁμοιόπτωτα. Τὸν τύπο αὐτὸν ἀκολουθοῦν, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές, τὸ 90% περίπου τῶν Θρακῶν, ἐξελληνισμένων καὶ μή, καθὼς καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἡμιεκλατινισμένους, ὅπως π.χ. Διζαλας Βειθυος, Μοκατραλις Τονου, Βιθυς Διζα, Βειθυς Μουκατραλεος, Αυλουπορις Μουκατραλεος, Δολης Μουκαπόρεος, Αυλουζενις Σαρειζενεος, Μουκατραλις Κέλσου κλπ.[3].

Στὶς Θράκισσες πιὸ συνηθισμένη ἦταν ἡ χρήση τοῦ τύπου, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἔχουμε τὴν παράθεση τῆς λέξης θυγάτηρ πλάι στὸ πατρωνυμικό, πχ. Λεοντὼ Αυλουζενεος θυγάτηρ, Σαρκους Ἕλληνος θυγάτηρ κλπ.[4]. Παράλληλα ὅμως χρησιμοποιοῦνταν καὶ ὁ πρῶτος τύπος (ὅπως π.χ. Φλαβία Τιουτα, Τουτα Δημονίκου κλπ.)[5], ποὺ φαίνεται ὅτι γενικεύτηκε σὲ μεταγενέστερα χρόνια.

---

1. Βλ. π.χ. *IGB*, III$_1$, 917, 1371.
2. Πρβ. π.χ. τὸν Διοσκουρίδη Μουκασου, φύσει δὲ Παιβου (βλ. πιὸ πάνω, σσ. 129-130), ποὺ στὴν περίπτωσή του ἔχουμε υἱοθεσία τοῦ γαμπροῦ ἀπὸ τὸ Θράκα πεθερό του. Τίποτε δὲν ἀπέκλειε τὴν περίπτωση υἱοθεσίας ἑνὸς Θράκα ἀπὸ τὸν Ἕλληνα πεθερό του.
3. *IGB*, III$_2$, 1471, 1593, 1599, 1806. IV, 2233, 2322, 2337, 2341.
4. *IGB*, I^2, 402, 154.
5. *IGB*, I^2, 151. III$_1$, 1005.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τέλος, ἀπὸ ἑλληνικὴ ἐπίδραση ἔχουμε πατρωνυμικὰ Θρακῶν μὲ τὶς ἑξῆς ἑλληνικὲς καταλήξεις:

α) -δας (ἀττ. ἰων. -δης): Κρονίδης (Τιουτα Κρονίδου)[1].

β) -ἀς (-ἄδος): Διζας-Διζαδος[2], Συρας-Συραδος[3].

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ «μητρόθεν ὀνομάζεσθαι» εἶναι γνωστὴ μιὰ μόνο περίπτωση ὡς τώρα στὴ Θράκη (= Ἐπάγαθος Παυλείνης[4]). Κι αὐτὴ ὅμως πιθανῶς νὰ ἀφορᾶ δοῦλο ἢ ἀπελεύθερο, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ Λυκία, ὅπου συνηθιζόταν ἡ ἀρχὴ αὐτή.

2) Ὁ σχηματισμὸς σύνθετων θρακικῶν ἀνθρωπωνυμίων. Σὲ ἑλληνικὴ ἐπίδραση ὀφείλεται καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν θρακικῶν σύνθετων (= διθεματικῶν) ἀνθρωπωνυμίων, τὰ ὁποῖα εἶχαν εὐρεία διάδοση ἀνάμεσα στοὺς Θράκες κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή[5]. Τὰ ἀνθρωπωνύμια αὐτὰ διακρίνονται σὲ τρεῖς κατηγορίες. Στὴν πρώτη κατηγορία ἀνήκουν τὰ διθεματικὰ θρακικὰ ἀνθρωπωνύμια, ποὺ ἐτυμολογικὰ εἶναι ἰσοδύναμα μὲ ἑλληνικά[6], ὅπως π.χ.:

---

1. *IGB*, III$_1$, 1005.
2. *IGB*, III$_1$, 1348.
3. *IGB*, III$_1$, 1172.
4. *IGB*, III$_1$, 1010.

5. Πρβ. τὴν περίφημη ἱδρυτικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐμπορίου Πίζος (202 μ.Χ.), ὅπου, ὅπως παρατηρεῖ ὁ *K. Vlahov*, Typologie und Chronologie der Personennamen bei den Thrakern, *Thracia* 1(1972)261, ἔχουμε 70 σύνθετα θρακικὰ ὀνόματα καὶ μόνο 27 ἁπλὰ (ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ τρία μὲ μεγεθυντικὴ κατάληξη).— Ἀπὸ τὰ 1200 περίπου θρακικὰ ἀνθρωπωνύμια ποὺ συναντοῦνται στὸ ἔδαφος τῆς Θράκης τὰ 300 εἶναι σύνθετα (δηλ. τὸ 25%), βλ. *G. Poghirc*, Thrace et daco-mésien: langues ou dialectes? *Thraco-Dacica*, Bucureşti 1976, 346. Τὸ ὅτι τὸ φαινόμενο τῆς σύνθεσης ὀφειλόταν σὲ ἑλληνικὴ ἐπίδραση φαίνεται καθαρὰ κι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν Ἰλλυρία, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδραση ἦταν μικρότερη, ἀπὸ τὰ χίλια περίπου συνολικὰ ἀνθρωπωνύμια, ποὺ εἶναι γνωστά, μόνο μερικὲς δεκάδες ἀπὸ αὐτὰ εἶναι σύνθετα (*I. Russu*, Illirii, 121 = *Poghirc*, ὅ.π.).— Γιὰ τὰ σύνθετα θρακικὰ ὀνόματα βλ. καὶ *K. Vlahov*, Zur Frage der Gräzisierung thrakischer Personennamen, *ZA* 15(1965), 1, 40-41. *Vl. Georgiev*, L'antroponymie thrace. L'état actuel des recherches, *Pulpudeva* 2(1976)8 κέ. Σύμφωνα μὲ τὸν *K. Ἀποστολίδη*, Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, *Θρακικὰ* 4(1933)88, τὰ σύνθετα θρακικὰ ἀνθρωπωνύμια προέρχονται ἀπὸ τὴν παράθεση δυὸ κυρίων ὀνομάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτο σὲ γενικὴ πτώση καὶ τὸ δεύτερο σὲ ὀνομαστική. Ὅπως ὑποστηρίζει ὁ ἴδιος, σὲ πρωιμότατη ἐποχὴ ὑπῆρχε συνήθεια στοὺς Θράκες νὰ ἐκφωνεῖται τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ μαζὶ μὲ τὸ πατρωνυμικό, ὅπως καὶ στοὺς Ἕλληνες, ὑπονοουμένου τοῦ «παῖς» ἢ «υἱός»: ὁ τοῦ Αὔλου παῖς Ζενης > Αυλου-ζενης. Καὶ ὁ *K. Vlahov*, Typologie, 261, στὸ σχηματισμό τους βλέπει ἐπίδραση τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἰρανικῶν σύνθετων ὀνομάτων.

6. Βλ. *Vl. Georgiev*, ὅ.π., 16-17, ὁ ὁποῖος παραδέχεται τὴν ὁμοιότητά τους ἀλλὰ τὴν ἀποδίδει στὴν κοινὴ ἰνδοευρωπαϊκή. Ἑλληνικὴ ἐπίδραση ἀναγνωρίζει μόνο στὴν ἀντικατάσταση τῶν θεματικῶν φωνηέντων ο καὶ α, ποὺ συνδέουν τὰ διθεματικὰ ἀνθρωπωνύμια, μὲ τὸ φωνῆεν ο (*Georgiev* ὅ.π., 12).

Δ[ι]ζενις — ἑλλ. Διο-γένης
Δ[ε]-ζενις — ἑλλ. Θεο-γένης
Δ[ε]-λας — ἑλλ. Θεό-λας

Στὴ δεύτερη κατηγορία ἀνήκουν τὰ διθεματικὰ θρακικὰ ἀνθρωπωνύμια, π[ο] τὸ ἕνα ἢ καὶ τὰ δυὸ συνθετικά τους εἶναι σημασιολογικὰ ἰσοδύναμα μὲ ἑλ[λ]ηνικά[1], ὅπως π.χ.:

Βι-ζενις — ἑλλ. Ἀστυ-γένης
Δ[ε]θαι-βαρις — ἑλλ. Λεω-φορεύς, Φερέ-λαος
Δ[ι]σ-κενθος — ἑλλ. Διόσ-κο(υ)ρος, Θεό-τεκνος
Δ[ι]α-πης — ἑλλ. Διό-παις
Ζ[ι]παιβης — ἑλλ. Διό-παις

Τέλος, ἡ τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει τὰ διθεματικὰ θρακικὰ ἀνθρωπ[ω]νύμια, ποὺ τὸ ἕνα συνθετικό τους εἶχε ἐξελληνιστεῖ, ὅπως π.χ.:

Κ[ε]δρι-πορις > Κεδρι-πολις
Α[υ]λου-ζελμις > Αυλου-ζελμις[2]
Ἀ[β]ρου-ἄναξ > Ἀβρῶναξ[3]

3) Ἡ χρήση ἑλληνικῶν καταλήξεων. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτὴ ἐπίδραση δείχ[ν]ει καθαρὰ τὴ μεγάλη ἔκταση τοῦ ἀνθρωπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ στὴ Θρά[κ]η. Ἀρκεῖ νὰ ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ὅλα τὰ θρακικὰ ἀνθρωπωνύμια, ποὺ δὲν ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ ἑλληνικά, εἶχαν ὑποστεῖ τέτοιο μορφολογικὸ ἐξελλη[νι]σμό[4]. Σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιγραφὲς — ἰδίως τὶς ἰδιωτικές, ποὺ ἀντικατοπ-

---

1. *Vl. Georgiev*, ὅ.π., 17-18.

2. Γιὰ τὴν ἐξελληνισμένη μορφὴ (ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ λέξη ἄβρὸς τοῦ πρώτου συνθε[τ]οῦ Αυλου-, Αβλου-, βλ. *Kretschmer*, Einleitung, 203. *K. Vlahov*, Gräzisierung, [1]. — Ὡς τώρα εἶναι γνωστὰ πάνω ἀπὸ 140 παραδείγματα θρακικῶν ὀνομάτων μὲ πρῶτο [συ]νθετικὸ τὸ Αυλου-, βλ. *K. Vlahov*, Typologie, 256, 258· τοῦ ἴδιου, Die geographische [Ver]breitung der thrakischen Personennamen mit Vorderglied Αυλου-, *GSU-FF*, [XV]II, 2, 375-388.

3. Βλ. *K. Vlahov*, Gräzisierung, 40, 43. — Ἂν πάρουμε ὑπόψη μας ὅτι συχνὰ τὸ [ἰν]δογερμανικὸ A μεταλλάσσεται στὴ θρακικὴ γλώσσα σὲ E (*Dečev*, Charakteristik der [th]rakischen Sprache, Sofia 1952, XVII I, 2), τότε τὸ ὄνομα Ἀβρῶναξ θὰ πρέπει νὰ θεω[ρη]θεῖ πρωιμότερη μορφὴ τοῦ Ἐβρῶναξ, ποὺ τὸ πρῶτο συνθετικό της μαρτυρεῖται σὲ πολλὰ [συ]νθετα θρακικὰ ὀνόματα, ὅπως Εβρυζελμις - Αβρο-ζελμις (βλ. *Dečev*, ὅ.π., X 2, ποὺ [συ]μολογεῖ τὸ πρῶτο συνθετικὸ Εβρυ-, Αβρο(υ) — ἀπὸ τὸ ἰνδογερμανικὸ aw(e)r).

4. Στὶς ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς ὁλόκληρης τῆς Θράκης ἔχουμε ἕνα μόνο παράδειγμα [θρ]ακικοῦ ἀνθρωπωνυμίου ἀμφίβολης κατάληξης. Πρόκειται γιὰ τὸ ὄνομα *Μουκαβουρ* (ὁ [ἑλ]ληνισμένος τύπος θὰ ἦταν *Μουκαβουρις*), ποὺ διασώθηκε σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ σημ. [χω]ριὸ Asenovec — περιοχὴ τῆς Augusta Traiana (*IGB*, III$_2$, 1670). Κι ἂν εἶναι σωστὴ [ἡ] ἀνάγνωση «Ζιπερ Δητουβι(θυς)» σὲ ἕνα χάραγμα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀμφίπολης [ἀν]τὶ «Ζιπερδητου Βι(θυς)»: *Κ-ΙΣ*, ἀρ. 699), ποὺ προτείνει ὁ *G. Mihailov*, Epigraphi-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τρίζουν κυρίως τὴ λαϊκὴ παράδοση — οἱ ἑλληνικὲς καταλήξεις, ποὺ συνηθίζονταν στὴ θρακικὴ ἀνθρωπωνυμιολογία γιὰ τὰ δύο γένη, ἦταν οἱ παρακάτω[1]:

ἀρσενικοῦ γένους:

-ας: Αμαιστας, Βονωλας, Βιαρτας, Βειθας, Δαδας, Διζας, Δονζας, Δρινγιστας κ.ἄ.[2]

-ης (καὶ *-αδης, -ιδης*): Μουκασης, Ποσης, Σατρης, Σκελης, Σευθης, Τηρης, Τραζυρεσης κ.ἄ.[3]

-ος: Κοτος, Μεστικενθος, Μεστος, Μουκακενθος, Ροιμος κ.ἄ.[4]

-ειs (ει ἀντὶ ι): Αυλουζενεις, Βρινακαζεις, Δαβεις, Ζειζεις, Λιλλεις, Μουκατρλεις, Πιεζεις[5]

-ιος: Βενδιος, Διδιος, Στρυμονιος κ.ἄ.[6]

-ις: Μεντουτραλις, Μουκαζιθυρις, Μουκαζενις, Μουκαπορις, Μουκατραλις, Ραισκηπορις, Σκωρις, Σουρις, Στρυμονις[7]

-ους: Βασσους, Βειβους, Κοωκους, Μουκαπουιους, Πιστους, Σιδμους, Σικους, Σουκους, Σουντους κ.ἄ.[8]

-υς: Βειθυς, Αθυς, Κοτυς κ.ἄ.[9]

-ων: Μαρων, Σαλαζων[10]

-ως: (Κοτ;)ως.[11]

---

ca Thracica, *Epigraphica* 33(1971)34, τότε ἔχουμε ἕνα δεύτερο παράδειγμα. Ἂς σημειωθεῖ ὅμως ὅτι ὁ τελευταῖος Θρᾶκας δὲν καταγόταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀμφίπολης, ἀλλὰ ἦταν παραστικός, ἴσως μισθοφόρος σὲ κάποιο στρατό. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ κατάληξη αὐτὴ νὰ εἶναι ἑλληνική, ἀφοῦ ὑπάρχει στὴ γραμματική της, ἢ ἴσως καὶ λατινική.

1. Ἡ προσπάθεια τῶν Θρακῶν νὰ προσαρμοστοῦν στὴν ἑλληνικὴ μορφολογία γίνεται ἀντιληπτὴ στὶς περιπτώσεις, ὅπου ἕνα θρακικὸ ὄνομα παραδίδεται μὲ διαφορετικὲς ἑλληνικὲς καταλήξεις, π.χ. Βειθυς, Βειθης, Βειθας, Βιθας (γεν. Βιθυδος καὶ Βιθυους), -Κοτυς, Κοτης, Κοτος κ.ἄ.

2. *IGB,* II, 675, 853. III_1, 511, 560, 1106, 1166, 1201, 1305, 1310, 1395, 1466, 1516. III_2, 1593, 1690, 1732. IV, 1922, 1927, 2067, 2104, 2110, 2130.

3. *IGB,* III_1, 1516. III_2, 1593, 1627, 1690, 1727, 1804. IV, 2142, 2151.

4. *IGB,* III_2, 1574, 1770, 1793, 1803. IV, 2112, 2214, 2337, 2343, 2350.

5. *IGB,* I^2, 133. II, 506, 752, 836, 848. III_2, 1690, 1760, 1846.

6. *IGB,* III_1, 956. IV, 1916, 2104.

7. *IGB,* I^2, 164, 354 quater. III_1, 1392, 1626, 1690, 1717, 1723, 1758, 1773, 1806, 1846. IV, 2056, 2177, 2214, 2337.

8. *IGB,* I^2, 51, 133, 258. III_1, 975, 1354, 1516. III_2, 1626, 1690, 1802, 1811, 1885.

9. *IGB,* I^2, 322 ter. II, 555, 738. III_1, 918, 947, 1204. III_2, 1626, 1890, 1895. IV, 2134, 2192, 2230, 2234, 2311, 2392.

10. *IGB,* I^2, 47. III_1, 1460. III_2, 1880.

11. *IGB,* III_1, 1817.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ληξεως γένους:
-α: Αλωστα, Επταμενηκα, Καριδαβα κ.ἄ.[1]
-η: Λουτουβεη, Γυζη, Ζειλη, Ζεκαλωη, Ραισκουτουρμη κ.ἄ.[2]
-ιη: Αιθαζιη, Μουκαζιη, Ταταζιη κ.ἄ.[3]
-ις: Δεβαβενζις, Δενθηβαρις, Δουσπιερις, Μουκαπουις, Βαζοβαλις[4]
-ος: Αυλουσοκος, Επτηπουος[5]
-ου: Σαρκους[6]
-ω: Μωμω[7]
-ευ: Κλευς[8]
Ἰδιωματικὲς καταλήξεις:
-ες: Γαιπες, Δειζεζες, Σκαρκαιζες[9]
-οι: Δειτουζαιπου[10]
Ἑλληνικὲς μεγεθυντικὲς καὶ ὑποκοριστικὲς καταλήξεις:
Ἀρρενικοῦ γένους:
-αις < λατ. *-ala:* Μουκαλας, Διζαλας[11]
-αις: Δικεβαλος[12]
-ειις < λατ. *-illa:* Βωσκειλας, Βαστοκειλας, Γενικειλας, Σεθειλας[13]
-ειις: Βουργειλος[14]
-ιις < λατ. *-illa:* Σκουζιλας[15]
-υις < λατ. *-illa:* Μεστυλας[16]
-ουας < λατ. *-ula:* Πυρουλας, Ταρουλας[17]
Θηλυκοῦ γένους:
-αι < *-ala:* Πυρουσαλα[18]
-ουα < *-ula:* Μηφαζουλα, Ποτεσοκουλα[19]

1. *IGB,* I², 172. III₁, 1516. IV, 2153.
2. *IGB,* I², 334 novies. III₁, 1516. IV, 2207, 2294.
3. *IGB,* III₁, 974. III₁, 1317. IV, 2228.
4. *IGB,* I², 168. III₂, 1736. IV, 2119, 2173, 2292.
5. *IGB,* II, 844, IV, 1959.
6. *IGB,* I², 154.
7. *K-IΣ,* ἀρ. 25, 476, 495.
8. *BCH* 24(1900)305.
9. *IGB,* II, 761. IV, 1954, 2330.
10. *IGB,* IV, 2291.
11. *IGB,* II, 753. III₁, 1116. IV, 2015, 2338, 2341.
12. *IGB,* II, 709.
13. *IGB,* III₁, 978. III₂, 1690.
14. *IGB,* III₂, 1690.
15. *IGB,* III₁, 1523.
16. *IGB,* IV, 2337.
17. *IGB,* I², 354 quater. IV, 2078, 2252, 2278, 2286, 2298.
18. *IGB,* IV, 2254, 2273, 2275, 2289, 2312, 2322.
19. *IGB,* II, 850. III₁, 1349.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4) Η υιοθέτηση τοῦ ἑλληνικοῦ κλιτικοῦ συστήματος, πού εἶχε γεν-
τεῖ σὲ ἀνάλογο βαθμὸ μὲ τὴ χρήση τῶν ἑλληνικῶν καταλήξεων. Τὴ χ-
τῆς ἑλληνικῆς τυπολογίας προδίνουν οἱ πλάγιες πτωτικὲς καταλήξεις τῶν -
κικῶν ὀνομάτων πού συναντοῦνται πολὺ συχνὰ στὶς ἐπιγραφές. Οἱ καταλ-
αὐτὲς εἶναι:

Γενική:

-α: Βρισουΐα, Βειθα, Διζα, Ζειπα, Σεδαλα, Ωιτα κ.ἄ.[1]

-ης: Πουπης, Ζιαμαρκης κ.ἄ.[2]

-η: Μεστοη (ἀνδρων.), Βιζη (ἀνδρων.), Θεσπρη (ἀνδρων.)[3]

-ου: Αμαστοκου, Αυλουκενθου, Βαργου, Βαστακειλου, Βρασου, Μητοκου, -κισου, Σευθου, Τηρου κ.ἄ.[4]

-ειος: Εσβενειος, Ζειστιο(ς)[5]

-εος: Αυλουζενεος, Αυλουπορεος, Αυλουτραλεος, Αιδεζυρεος, Βειθυεος, Β-θενεος, Βρινκαζερεος, Κουιζερεος, Μουκαπορεος, Μουκατραλεος, -ρεος, Ρησκουπορεος[6]

-εως: Βρινκαζερεως, Δαλεπορεως, Μουκατραλεως, [Ρησκουπορε]ως[7]

-εω: Αυλουζενεω, Βαστακιλεω[8]

-ενος: Διλζενος[9]

-εους: Μουκακακεους[10]

-ηνος (ὀνομ. *-ης*): Ενγισ[....]ηνος, Σκεληνος, Δειζηνος[11]

-ηος: Δολης, Υκονοης, Σκελης[12]

-ηου (ὀν. *-ης*): Διουζηου, Κουρηου[13]

-ηους: Βειθιπηους, Βειθηους, Γολησους, Δαισησους, Δυλασησους, Δολησους, -ρησους, Μουκασησους, Σαθησους[14]

---

1. *IGB*, III$_1$, 917. IV, 2027, 2234, 2251, 2286, 2322, 2336.
2. *IGB*, III$_2$, 1787, 1796.
3. *IGB*, II, 589. *K-IΣ*, ἐφ. 589, 688.
4. *IGB*, II, 532-533, 677. III$_2$, 1719, 1818. IV, 2077, 2217-2218, 2274, 2291, 2336, 2347, 2350.
5. *IGB*, II, 506. III$_2$, 1714.
6. *IGB*, I^2, 281 bis. 874, 402. II, 796, 841. III$_1$, 1169, 1430, 1529. III$_2$, 1631, 1659, 1690, 1703, 1770, 1782, 1805, 1846, 1853. IV, 1947, 2074, 2114, 2338. *Δ-Μακεδονία*, ἐφ. 815.
7. *IGB*, II, 743. 853. III$_2$, 1593, 1690, 1816.
8. *IGB*, I^2, 440. III$_2$, 1794.
9. *IGB*, IV, 2067.
10. *IGB*, II, 538.
11. *IGB*, III$_1$, 1204. III$_2$, 1593, 1626.
12. *IGB*, III$_2$, 1572, 1626, 1817.
13. *IGB*, II, 835. III$_1$, 1404.
14. *IGB*, II, 511, 554, 765. III$_1$, 1188, 1317, 1338, 1516. III$_2$, 1690, 1709, 1833. IV, 2349.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

-ηδος: Δουληδος[1]. Ὁ χαράκτης στὴν ἀρχὴ εἶχε γράψει «Δουλητος» ἀντὶ «Δουληδος» κι ὕστερα τὸ διόρθωσε· ἡ διόρθωση διακρίνεται στὴν ἐπιγραφή.
-ητος: Σκελητος, Σκαβητος[2]
-ιος: Δινιος[3]
-ιου: Σουκιου[4]
-ντος: Τηρεντος[5]
-ονος: Ζορδηγονος[6]
-οτος: Δισκοτος[7]
-ουδος: Κακουδος[8]
-ους: Δρωδηγους[9]
-υος: Αθυος, Βειθυος, Κοτυος κ.ἄ.[10]
-ωνος (ὀνομ. -ων) Μαρωνος, Διζδωνος, Σιρουωνος[11]
-ωος: Κοτωος[12]
-ωους: Αισυμωους[13]
-ως: Μωμως[14]
-ιω: Διαρζιω[15].

Δοτική:

-ᾳ: Διζᾳ, Δεντουσκαιλᾳ, Ζαινειλᾳ, Ζαικᾳ, Ζαιπᾳ, Κωθιουλᾳ, Πυρουλᾳ, Πυρουζᾳ, Πυρουσαλᾳ (γυναικ.), Σουρᾳ (γυναικ.), Τιουτᾳ (γυναικ.) κ.ἄ.[16]
-ῃ: Βουζαῃ (γυναικ.), Ζεκῃ (γυναικ.), Καρδενθῃ, Πυρρουτηρῃ, Ταταζιῃ, Τιουτῃ κ.ἄ.[17]

---

1. *P. Bernard - F. Salviat,* Inscriptions de Thasos, *BCH* 91(1967)612, ἀρ. 69.
2. *IGB,* I², 133. II, 781. III$_2$, 1601.
3. *IGB,* I², 50.
4. *IGB,* IV, 2192.
5. *IGB,* II, 844.
6. *IGB,* III$_1$, 967.
7. *IGB,* I², 438.
8. *IGB,* III$_2$, 1760.
9. *IGB,* III$_1$, 1347.
10. *IGB,* II, 498-499, 694, 719, 743, 845. III$_1$, 953, 1187, 1317. III$_2$, 1690. IV, 2225, 2233, 2261, 2341, 2346.
11. *IGB,* I², 27, 203 bis. III$_2$, 1821.
12. *IGB,* I², 306 bis.
13. *IGB,* IV, 2233.
14. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 821.
15. *IGB,* I², 258.
16. *IGB,* I², 130. III$_1$, 1005. III², 1782. IV, 2011, 2212, 2270, 2282, 2286, 2293, 2303, 2311-2312, 2314.
17. *IGB,* III$_1$, 1010, 1473. III$_2$, 1667. IV, 2286, 2330-2331.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

-ει: Δρει[...]ουζερει (γυναικ.)[1]
-ι: Βειθυι, Βρασιτραλι, Γειγοντι, Δενθαιβαρι, Μωμωζλι[2]
-ω: Δεντυσυκω, Επτησυκω, Τηρεπιθω, Σαλλω[3]
Αἰτιατική:
-αν: Διζαν[4]
-ην: (Βι)αρτην, Σειτην[5]
-ον: Επταικενθον, Μουκασοκον (γυναικ.), Σιτον, Σπαρτοκον[6]
-ιν: Εζβενιν, Σκοντιν κ.ἀ.[7]
-ειν (ει ἀντὶ ι): Μουκαπορειν[8]
Ἐσφαλμένες καταλήξεις (ἢ λάθη χαρακτῶν;).

Στὶς ἐπιγραφὲς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς δὲν εἶναι σπάνιο τὸ φαινόμενο τῆς σύγχυσης ἀνάμεσα στὶς πτώσεις. Ἔτσι, ἔχουμε ἀρκετὲς φορὲς αἰτιατικὴ ἀντὶ γενικῆς[9], αἰτιατικὴ ἀντὶ δοτικῆς, γενικὴ ἀντὶ αἰτιατικῆς[10], γενικὴ ἀντὶ δοτικῆς[11], δοτικὴ ἀντὶ αἰτιατικῆς[12]. Στὶς ἐπιγραφὲς τῆς Θράκης ἔχουμε τὶς ἑξῆς περιπτώσεις:
-ισι (δοτικὴ ἀντὶ γενικῆς): (Ε)πτεθισι[13]
-ιζι (δοτικὴ ἀντὶ γενικῆς): Τσουκολειζι. Σὲ χάραγμα τῆς περιοχῆς τῆς Ἀμφίπολης[14]
-δες: Δουληδες[15]. Οἱ ἐκδότες τῆς ἐπιγραφῆς, στηριζόμενοι καὶ σὲ ἕνα ἄλλο παράδειγμα τέτοιας γενικῆς πάλι ἀπὸ τὴ Θάσο «Δολαδες»[16], ὑποστηρίζουν ὅτι πρόκειται γιὰ τοπικὸ τύπο γενικῆς. Ὁ G. Daux ὅμως ἀποκρούει τὴ θέση τους καὶ ἀποδίδει αὐτὴ τὴ γενικὴ σὲ λάθος τοῦ χαράκτη, ποὺ συνέχεε τὰ μηνοειδὴ καὶ κυκλικὰ γράμματα Ε, Θ, Ο, C[17].— Κατὰ

---

1. *IGB,* II, 744.
2. *IGB,* III$_1$, 1474. III$_2$, 1631, 1816. IV, 2253, 2321. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 813.
3. *IGB,* III$_2$, 1701, 1846. IV, 2331, 2348.
4. *IGB,* II, 523.
5. *IGB,* III$_1$, 1532, 1534. III$_2$, 1572.
6. *IGB,* I^2, 77. III$_1$, 1016. III$_2$, 1730, 1799.
7. *IGB,* I^2, 162. IV, 2229.
8. *IGB,* III$_2$, 1633.
9. *IGR,* I, 1310.
10. *IGR,* I, 674, 951, 1348.
11. *IGR,* I, 1271.
12. *IGR,* I, 200, 245, 946.
13. *IGB,* II, 738.
14. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 689.
15. *P. Bernard - F. Salviat,* Inscriptions de Thasos, *BCH* 91(1967)608, ἀρ. 64.
16. *IG,* XII 8, 611.
17. *G. Daux,* Notes de lecture, *BCH* 98(1974)572-576.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τὴ γνώμη μου, ἴσως νὰ τέθηκε ὀνομαστικὴ ἑνικοῦ (κατὰ τὰ σέ -ες) ἀντὶ γενικῆς.

3. Διάδοση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ἡ χρήση της ἀπὸ τοὺς Θράκες

Ἡ χρήση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὸ γραπτὸ λόγο. Ἡ φιλελληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων[1] ἦταν ἐπόμενο νὰ ἐπηρεάσει καὶ τὴ γλωσσικὴ τους πολιτική. Αὐτὸ εἶχε ὡς συνέπεια νὰ διαδοθεῖ ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα στὴ βασιλικὴ αὐλὴ καὶ στοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ὀδρυσικῆς κοινωνίας. Ἐνδεικτικὰ εἶναι τὰ λόγια τοῦ Ξενοφῶντος, ὁ ὁποῖος διαβεβαιώνει γιὰ τὸ Σεύθη ὅτι «συνίει ... ἑλληνιστὶ τὰ πλεῖστα» καὶ γιὰ τὸν ἡνίοχό του ὅτι «ἡπίστατο ἑλληνίζειν»[2]. Πολὺ χαρακτηριστικὸ ὅμως παράδειγμα ἑλληνομάθειας ἀποτελεῖ ὁ βασιλιὰς Κότυς Ε΄, ποὺ γνώριζε τόσο καλὰ τὴν ἑλληνική, ὥστε ἔγραφε καὶ ποιήματα στὴ γλώσσα αὐτή[3].

Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα ἀρχικὰ εἶχε καθιερωθεῖ ὡς γλώσσα τῆς διπλωματίας καὶ σὲ αὐτὴ συντάσσονταν τὰ κείμενα τῶν ἑλληνοθρακικῶν συνθηκῶν[4]. Δὲν ἄργησε ὅμως νὰ ἐπιβληθεῖ σὲ ὅλους γενικὰ τοὺς τομεῖς τῆς δημόσιας ζωῆς καὶ νὰ ἀναγνωριστεῖ ὡς ἐπίσημη γλώσσα τοῦ κράτους. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ὀδρυσικῆς νομισματοκοπίας (ἀπὸ τὸ 430 π.Χ. ὡς τὸ 46 μ.Χ.), ὅπου βλέπουμε ὅτι οἱ ἐπιγραφὲς τῶν νομισμάτων εἶναι ὅλες χαραγμένες στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Τέτοιες σειρὲς νομισμάτων διασώθηκαν ἀπὸ δεκαπέντε βασιλεῖς τῆς ὀδρυσικῆς δυναστείας[5].

Γιὰ τὴν ἐπικράτηση ὅμως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὴ δημόσια ζωὴ πολὺ ἐνδεικτικὴ εἶναι μιὰ ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ (τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.)[6], ποὺ βρέθηκε στὴ Σευθόπολη, πρωτεύουσα τοῦ Σεύθη Γ΄. Πρόκειται γιὰ τὸ κείμενο ἑνὸς βασιλικοῦ ὅρκου, ποὺ μαρτυρεῖ τὴν πρώιμη χρήση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας σὲ μιὰ τυπικὴ θρακικὴ πόλη τῆς ἐνδοχώρας. Πολὺ διδακτικὸς εἶναι ἐπίσης ἕνας

---

1. Βλ. πιὸ πάνω, σσ. 99 κέ.

2. *Ξενοφ.* Ἀνάβ. VII, 2, 3.

3. *Ovid.* Epist. ex Ponto, II, 9. Πρβ. *M. Cary,* Histoire des rois de Thrace et de ceux du Bosphore cimmérien, Paris 1752, 72-73.

4. Πρβ. π.χ. τὴ συνθήκη (ὁμολογία) τοῦ 281-277 π.Χ. ἀνάμεσα στὸ Σαδάλα καὶ τοὺς Μεσημβριανούς (*IGB,* I², 307).

5. Βλ. *Head - Σβορώνου,* Ἱστορία τῶν νομισμάτων, I, 353-360. *CBMThrace,* 201-203, 208-210. *T. Gerasimov,* Antični i srednovekovni moneti v Bălgarija, Sofija 1975, 38-41, 46.— Πρόκειται γιὰ νομίσματα τῶν βασιλέων Σπαραδόκου, Σεύθη Α΄, Ἀμαδόκου Α΄, Τήρη Β΄, Κετριπόριος, Κότυος Α΄, Κερσοβλέπτη, Σεύθη Γ΄, Κότυος Β΄, Κότυος Γ΄, Σαδάλα, Ροιμητάλκη Α΄, Κότυος Δ΄, Ρασκουπόριος καὶ Ροιμητάλκη Γ΄.

6. *IGB,* III$_2$, 1731 [= *Bull. ép.* 1959/63, 255].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατάλογος Θρακῶν στρατηγῶν, πού βρέθηκε στήν Τόπειρο[1] καί ὁ ὁποῖος δείχνει τή χρήση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στή στρατιωτική διοίκηση τῆς Θράκης. Ἐξάλλου παρόμοια ἔνδειξη προσφέρει καί μιά ἑλληνική ἐπιγραφή (16 π.Χ.-14 μ.Χ.) τῆς Τιρίζιδος, πού ἀναφέρει ἐπισκευή τοῦ κάστρου της ἀπό τό Φάρσαλο Βίθυος, στρατηγό τοῦ βασιλιᾶ Ροιμητάλκη[2].

Δέν ἦταν ὅμως μόνο οἱ Ὀδρύσες βασιλεῖς, πού εἶχαν καθιερώσει τήν ἑλληνική γλώσσα στό κράτος τους, ἀλλά καί οἱ αὐτόνομοι Θράκες δυνάστες. Αὐτό φαίνεται καί πάλι ἀπό τήν ἱστορία τῆς νομισματοκοπίας τους (400-42 π.Χ.), ὅπου βλέπουμε τούς δυνάστες νά κόβουν νομίσματα μέ ἑλληνικές ἐπιγραφές[3]. Ἀξιοσημείωτο μάλιστα εἶναι τό γεγονός ὅτι τήν ἑλληνική γλώσσα εἶχαν καθιερώσει στό κράτος τους ἀκόμη καί οἱ Γαλάτες βασιλεῖς τῆς Τύλεως. Ἐνδεικτική εἶναι μιά σειρά ἀπό νομίσματα μέ ἑλληνική ἐπιγραφή τοῦ τελευταίου Γαλάτη βασιλιᾶ Καυάρου[4].

Ἐπιπλέον, ὑπάρχουν ἐπιγραφικές μαρτυρίες γιά τήν ἐπικράτηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ὄχι μόνο στήν κεντρική διοίκηση τῆς Θράκης ἀλλά καί στήν τοπική αὐτοδιοίκηση. Τέτοιες μαρτυρίες προσφέρουν οἱ δημόσιες ἐπιγραφές πόλεων, κωμῶν, κωμαρχιῶν καί κοινῶν[5]. Ἀκόμη, τήν ἑλληνική γλώσσα ἦταν ἀναγκασμένοι νά χρησιμοποιοῦν καί οἱ ἐξελληνισμένοι Θράκες πού συμμετεῖχαν στή δημόσια ζωή τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν.

Τέλος, στίς ἐπιγραφές μαρτυρεῖται ἕνας μεγάλος ἀριθμός Θρακῶν, πού ἀντιστάθηκαν στόν ἀνθρωπωνυμικό ἐξελληνισμό, χρησιμοποιοῦσαν ὅμως στήν ἰδιωτική τους ζωή τήν ἑλληνική γλώσσα. Συνολικά εἶναι γνωστές 505 τέτοιες περιπτώσεις, πού ἀφοροῦν Θράκες μέ δυό θρακικά ὀνόματα ἤ μέ ἕνα θρακικό καί χωρίς πατρωνυμικό, τό ὁποῖο ὅμως ὑποθέτουμε ὅτι θά ἦταν κι αὐτό θρακικό. Ἐπίσης, συγκαταλέγονται ἀνάμεσά τους καί ὁρισμένοι ἡμιεκρωμαϊσμένοι Θράκες μέ ἕνα ἤ δυό λατινικά ὀνόματα κι ἕνα θρακικό[6].

---

1. Βλ. *Δ. Λαζαρίδη*, Κατάλογος στρατηγῶν τῆς Θράκης, *ΑΕ* 1953/54, 235-244.
2. *IGB*, I², 12.
3. Τέτοια νομίσματα εἶναι γνωστά ἀπό τούς δυνάστες Σαράτοκο, Βεργαῖο, Σκοστόκη, Ὀρσοάλτιο, Κερσίβαλο, Μόσπιν, Διξάπελμιν καί Κόσωνα, βλ. *Head-Σβορώνου*, ὅ.π., 355-359. *CBMThrace*, 205-206.
4. Βλ. *Head-Σβορώνου*, ὅ.π., 358. *CBMThrace*, 208.
5. *IGB*, IV, 2043-2044, 2216. *J. Roger*, L'enceinte basse de Philippes, *BCH* 62(1938)34-41. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 821. *V. Beševliev - G. Mihailov*, *BP* 1(1942)318, ἀρ. 18. 19. *Cl. Vatin*, Une inscription inédite de Macédoine, *BCH* 86(1962)57-63. *Κ-ΙΣ*, ἀρ. 547.— Πρβ. κι ἕνα ἐπίσημο κατάλογο θρακικῶν οἰκογενειῶν (ρωμαϊκῆς ἐποχῆς), συνταγμένο προφανῶς ἀπό τίς ἀρχές κάποιας κώμης (*IGB*, III$_1$, 1516).
6. Πρόκειται γιά πενήντα πέντε περιπτώσεις (10,8%): *IGB*, II, 498-499, 512, 524, 561, 589, 737, 750. III$_1$, 953, 1039, 1077, 1101, 1133, 1185, 1305, 1308, 1310, 1318, 1324, 1346, 1354, 1404, 1430, 1434, 1528. III$_2$, 1593, 1666, 1728, 1741 bis,

Ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου εἶναι γνωστὲς 87 τέτοιες περιπτώσεις γλωσσικῆς ἀφομοίωσης. Ἀπὸ αὐτὲς οἱ τρεῖς προέρχονται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἀμφίπολης[1], οἱ τριάντα ἕξι ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων[2] καὶ τὴν ἀγροτικὴ περιοχή της[3] καὶ οἱ ὀκτὼ ἀπὸ τὴ Σῖριν[4] καὶ τὴν περιοχή της[5]. Ἀκόμη σὲ αὐτὲς θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν σαράντα περίπου παραστικοὶ Θράκες, οἱ ὁποῖοι χάραξαν τὰ ὀνόματά τους σὲ δόμους, ποὺ βρέθηκαν στὸ φράγμα τοῦ Στρυμόνα κοντὰ στὴν Ἀμφίπολη[6]. Ἀπὸ τὴν ἄνω πάλι κοιλάδα τοῦ Νέστου κι ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα εἶναι γνωστὲς 124 περιπτώσεις: δεκαοχτὼ ἀπὸ τὴ Νικόπολη τοῦ Νέστου[7] καὶ τὴν περιοχή της[8], πενήντα τέσσερις ἀπὸ τὴν Παυταλία[9] καὶ τὴν περιοχή της[10], τριάντα ἀπὸ τὴ Σαρδικὴ[11] καὶ τὴν

1801, 1853. IV, 1831, 1934, 1953, 1972, 2022, 2072, 2121, 2130, 2142, 2192, 2196, 2217-2218, 2224, 2233, 2273, 2286, 2343. *P. Perdrizet,* Inscriptions de Philippes, *BCH* 24(1900)317 [= *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1104]. 47(1923)53, ἀρ. 9. 56(1932)230-231, ἀρ. 21. *Γ. Χατζηκυριακοῦ,* Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν (1905-1906), Θεσσαλονίκη 1962², 87.

1. *P. Perdrizet,* Inscriptions de Philippes, 307-309. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 572, 588.

2. *P. Perdrizet,* Voyage dans la Macédoine Première, *BCH* 21(1897)533 κέ.· τοῦ ἴδιου, Inscriptions de Philippes, 305-306, ἀρ. 2 [= *L. Robert, Hellenica* 1(1940)· 30, σημ. 1]. *P. Collart,* Inscription de Séliani-Mésorema, *BCH* 54(1930)376-391.

3. *ΕΦΣ,* Παράρτημα, 17(1886)109. *P. Perdrizet,* Voyage dans la Macédoine Première, *BCH* 21(1897)529-532 [= *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1050 = *A. Salač,* Inscriptions du Pangée et de Philippes, *BCH* 47(1923)75, ἀρ. 34]. *Γ. Χατζηκυριακοῦ,* ὅ.π., 87. *REA* 16(1914)503. *BCH* 24(1900)305-306, 317 [= *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 1104]. *BCH* 47(1923)53, ἀρ. 9. 56(1932)230-231, ἀρ. 21. *J. Roger, RA* 1945, II, 37-55. *P. Collart,* Monuments thraces de la région de Philippes, *IBAI* 16(1950) [= *Sbornik G. Kacarov*], 7-16, ἀρ. 6. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 550, 559-560.

4. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 827. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 31-33, 39.

5. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 476, 492, 497.

6. *Γ. Μπακαλάκη,* Θρακικὰ χαράγματα ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν φράγματος τοῦ Στρυμόνος, *Θρακικὰ* 13(1940)5-32. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 669-707. *G. Mihailov,* Epigraphica Thracica, *Epigraphica* 37(1975), 1/2, 57. — Κατὰ τὸν Γ. Μπακαλάκη, ὅ.π., 29-32, τὰ χαράγματα στοὺς δόμους χαράχτηκαν ἀπὸ ἄτακτα θρακικὰ στίφη, κατὰ τὸν 1ο π.Χ. αἰώνα, ποὺ ἔγινε ἡ μεγάλη ἐπανάσταση τῶν Θρακῶν ἐναντίον τῶν Ρωμαίων.

7. *IGB,* IV, 2336-2337, 2345.

8. *IGB,* IV, 2341, 2343, 2349-2350.

9. *IGB,* IV, 2067, 2074, 2078, 2103-2104.

10. *IGB,* IV, 2103, 2114, 2116, 2120-2121, 2130, 2141-2142, 2151, 2153, 2173-2174, 2177, 2180, 2192, 2196, 2202-2203, 2207-2208, 2211-2213, 2214, 2217-2218, 2222, 2224, 2226, 2230, 2232-2234.

11. *IGB,* IV, 1916, 1922-1923, 1927, 1934, 1938, 1942, 1947, 1953, 1959, 1962-1963, 1972.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

περιοχή της[1] καὶ εἴκοσι δύο ἀπὸ τὴ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα[2].

Στὶς ἐπιγραφὲς τῆς ἄνω καὶ μέσης κοιλάδας τοῦ Ἔβρου καὶ τῶν κοιλάδων τῶν παραποτάμων του μαρτυροῦνται 217 περιπτώσεις Θρακῶν, ποὺ εἶχαν ἀφομοιωθεῖ γλωσσικά: ἑκατὸ τριάντα μία στὴ Φιλιππούπολη[3] καὶ τὴν περιοχή της[4], ἑβδομήντα δύο στὴν Augusta Traiana[5] καὶ τὴν περιοχή της[6] καὶ δεκατέσσερις στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης[7]. Ἀντίθετα ἀπὸ τὴν περιοχὴ νότια τῆς Ροδόπης ἔχουμε τρεῖς μόνο περιπτώσεις[8] καὶ ἄλλες ἑπτὰ ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ὡς τὴν παραλία[9]. Τέλος, στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία) συναντοῦνται 67 τέτοιες περιπτώσεις Θρακῶν: οἱ τριάντα μία στὴν περιοχὴ τῆς Μαρκιανούπολης[10], οἱ ἐννιὰ στὴν περιοχὴ τῆς Ὀδησσοῦ[11] καὶ οἱ εἴκοσι δύο στὴν ὑπόλοιπη Κάτω Μοισία[12].

Οἱ παραπάνω Θράκες, καθὼς καὶ ὅσοι εἶχαν ὑποστεῖ ἀνθρωπωνυμικὸ ἢ θρησκευτικὸ ἐξελληνισμό, ἀποτελοῦν ἀντιπροσωπευτικὰ παραδείγματα γλωσσικῆς ἀφομοίωσης. Ἡ εὐρεία ὡστόσο διάδοση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας φαίνεται ἀκόμη καλύτερα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι συχνὰ στὸ κείμενο τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ὁ νεκρὸς ἢ καλύτερα οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ ἀπευθύνονται στοὺς

---

1. *IGB*, IV, 1983, 1997, 2004, 2014-2015, 2022, 2025, 2027, 2031, 2051.
2. *IGB*, IV, 2244, 2251, 2261, 2273, 2275, 2278, 2281, 2284, 2286, 2288-2289, 2292-2293, 2298, 2312, 2314, 2322, 2330.
3. *IGB*, III$_1$, 917-918, 926, 933, 947, 951, 953, 956, 963, 965-967, 969, 971, 976, 978, 1002, 1016.
4. *IGB*, III$_1$, 1005, 1016, 1039, 1057, 1073, 1077, 1079-1080, 1089-1090, 1093, 1101, 1105-1108, 1112, 1116, 1118, 1132-1133, 1147, 1166, 1169, 1172, 1187-1188, 1190, 1197-1199, 1201, 1204, 1209-1210, 1218, 1222, 1283, 1285, 1289, 1293, 1303, 1305, 1307-1308, 1310, 1312, 1316-1318, 1321, 1324-1325, 1332, 1335, 1338, 1341-1344, 1346-1351, 1353-1355, 1362-1363, 1366-1367, 1377, 1386, 1392-1393, 1395-1396, 1398, 1402, 1404-1406, 1408, 1430, 1434, 1439-1441, 1457, 1465-1466, 1474, 1488, 1514, 1517, 1523-1524, 1528-1529, 1538.
5. *IGB*, III$_2$, 1593, 1601.
6. *IGB*, III$_2$, 1559, 1593, 1598-1599, 1601, 1621, 1626-1627, 1630-1631, 1657, 1659, 1666, 1670, 1698, 1701, 1709, 1713-1714, 1717, 1719, 1723, 1728, 1730, 1732-1736, 1739, 1741-1741 bis, 1743, 1752, 1757-1760, 1773, 1784, 1793.
7. *IGB*, III$_2$, 1801-1803, 1804-1806, 1811, 1814-1817, 1821, 1831.
8. Βλ. *V. Beševliev - G. Mihailov*, *BP* 1(1942)334-338, ἀρ. 40-42.
9. Βλ. *A. Dumont*, Inscriptions, ἀρ. 62[a]. *IGB*, I^2, 354, 354 quater. III$_2$, 1846, 1852-1853.
10. *IGB*, II, 724, 750, 752, 754, 756, 761, 763, 765, 769, 771, 796, 804, 831, 835-836, 838-839, 841, 843-848, 853-854, 856, 861, 868, 872.
11. *IGB*, I^2, 27, 46, 133, 162, 258, 275, 278, 281 bis, 363.
12. *IGB*, II, 511-512, 523, 536, 538-539, 541, 555-556, 560-561, 564-576, 589, 675, 677, 694, 708, 711, 713, 719, 731, 737-738, 753, 874.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γεωγραφικὲς περιοχὲς	*Ἀριθμὸς Θρακῶν*
Περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου	87
Ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα	124
Ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου	217
Περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη	3
Περιοχὴ ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο καὶ τὸν Τόνζο	7
Βόρεια Θράκη (Κάτω Μοισία)	67
Σύνολο	505

«παροδῖτες». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ περαστικοὶ –ἢ τουλάχιστον ἡ πλειοψηφία ἀπὸ αὐτούς– μποροῦσε νὰ διαβάσουν καὶ νὰ κατανοήσουν τὸ κείμενο. Ἀλλιῶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ τί νόημα θὰ εἶχε ἡ προσφώνηση πρὸς τοὺς περαστικούς. Καί, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι πολλὲς ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς αὐτὲς βρέθηκαν σὲ θρακικὲς κῶμες, εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ περαστικοὶ ἀπὸ τέτοιους κοινοτικοὺς δρόμους θὰ ἦταν συνήθως Θράκες.

Ἀπὸ τὶς προηγούμενες 505 μαρτυρημένες περιπτώσεις γλωσσικῆς ἀφομοίωσης τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ (86,8 %) συναντιέται στὴ Ν Θράκη. Ἐνῶ ἀπὸ τὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία) ἔχουμε μόνο ἕνα ποσοστὸ 13,2 %. Ἡ τεράστια αὐτὴ διαφορὰ ἐξηγεῖται εὔκολα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ 97 % ἀπὸ τὶς περιπτώσεις μαρτυρεῖται σὲ ἐπιγραφὲς ποὺ ἀνήκουν στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ (2ο-3ο μ.Χ. αἰ.), δηλαδὴ σὲ ἐποχὴ ποὺ στὴν Κάτω Μοισία εἶχε αὐξηθεῖ τὸ ρωμαϊκὸ καὶ ἐκρωμαϊσμένο πληθυσμιακὸ στοιχεῖο. Γι' αὐτὸ ἐξάλλου κι ὅλες σχεδὸν οἱ περιπτώσεις τῆς Κάτω Μοισίας προέρχονται ἀπὸ τὶς περιοχὲς τῶν ἀστικῶν ἐκείνων κέντρων (Μαρκιανούπολης, Ὀδησσοῦ καὶ Νικόπολης Ἴστρου), ὅπου τὸ ἑλληνικὸ καὶ ἐξελληνισμένο στοιχεῖο ἦταν ἰδιαίτερα ἀκμαῖο.

Βέβαια καὶ στὴ Ν Θράκη ἡ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν περιπτώσεων γλωσσικῆς ἀφομοίωσης δὲν εἶναι ἰσομερής. Ὅπως φαίνεται κι ἀπὸ τὸν προηγούμενο πίνακα, σχεδὸν ὅλες οἱ περιπτώσεις προέρχονται ἀπὸ τὶς κοιλάδες τῶν δυὸ μεγάλων θρακικῶν ποταμῶν, τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Ἔβρου. Συγκεκριμένα στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα συναντιέται τὸ 41,7 % τῶν περιπτώσεων, στὴν κοιλάδα τοῦ Ἔβρου τὸ 42,9 % καὶ στὴν ὑπόλοιπη περιοχὴ μόνο ἕνα μικρὸ ποσοστὸ 2,2 %. Ἀξιοσημείωτο ἐπίσης εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐλάχιστο μόνο ποσοστὸ (1 %) προέρχεται ἀπὸ τὰ ἀστικὰ κέντρα τῆς ἐνδοχώρας (Φίλιπποι, Σῖρις, Παυταλία, Σαρδική, Φιλιππούπολη καὶ Augusta Traiana). Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, εἶχε πιὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ γλωσσικὴ ἀφομοίωση τῶν Θρακῶν ποὺ ζοῦσαν στὰ ἀστικὰ αὐτὰ κέντρα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τέλος, ἀπὸ κοινωνιολογικὴ ἄποψη, φαίνεται καθαρὰ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα χρησιμοποιοῦνταν στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ θρακικὴ ἀριστοκρατία ἀλλὰ κι ἀπὸ τοὺς Θράκες τῶν κατώτερων κοινωνικῶν τάξεων. Ἔτσι, ἀπὸ τοὺς 505 Θράκες, ποὺ γνωρίζουμε ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς ὅτι εἶχαν ἀφομοιωθεῖ γλωσσικά, μόνο οἱ 28 (δηλ. τὸ 5,5 %) κατεῖχαν κάποια ἀξιόλογη κοινωνικὴ θέση, ποὺ δηλώνεται στὶς ἐπιγραφὲς (φύλαρχοι, βουλευτές, ἐπιμελητές, ἱερεῖς)[1]. Οἱ ὑπόλοιποι 477 Θράκες, ποὺ ἀναφέρονται στὶς ἐπιγραφὲς χωρὶς καμιὰ ἐπαγγελματικὴ ἢ ἄλλη κοινωνικὴ ἔνδειξη, εἶναι φανερὸ ὅτι ἀνῆκαν στὶς κατώτερες κοινωνικὲς τάξεις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ (γεωργοί, ἐπαγγελματίες καὶ στρατιῶτες).

Γενικά, τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Θράκες χρησιμοποιοῦσαν στὸ γραπτὸ λόγο τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα φαίνεται καθαρὰ κι ἀπὸ τὴ μὴ ἀνεύρεση, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, ἑνὸς θρακικοῦ κειμένου σὲ συνεχὴ λόγο. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ θρακικὴ γλώσσα δὲ γραφόταν, πρᾶγμα ποὺ ἦταν πολὺ φυσικὸ γιὰ ἕνα λαὸ ἀγροτικὸ καὶ πολεμικό, ὅπως ἦταν οἱ Θράκες[2]. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἐξάλλου καὶ οἱ θρακικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὰ χωριὰ Ezerovo, Duvanlij καὶ Kulmen, ποὺ ἀποτελοῦν τὰ πρωιμότερα παραδείγματα (6ου καὶ 5ου π.Χ. αἰ.) γραφῆς τῶν Θρακῶν, εἶναι γραμμένες μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο[3].

Τὴν προσπάθεια τῶν Θρακῶν νὰ γράψουν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα προδίνουν οἱ διάφοροι βαρβαρισμοί, ποὺ συναντοῦνται στὶς ἐπιγραφές τους, ὅπως εἶναι: *Ἀσκηπιῶ*[4] (ἀντὶ Ἀσκληπιῷ), *ἀτῶ*[5] (ἀντὶ ἑαυτῷ), *ἐθήκασαν*[6] (ἀντὶ τεθήκασαν)[7], *ἐκκ* (ἀντὶ ἐκ), *ἐπύη*[8] (ἀντὶ ἐποίει), *ἐπύι*[9] (ἀντὶ ἐποίει), *ἠσοίλα*[10] (ἀντὶ ἐσύλα), *(θ)ιῶ*[11] (ἀντὶ θεῷ), *προγωνι*[12] (ἀντὶ προγόνῳ), *ὑοῖ*[13] (ἀντὶ υἱοί).

---

1. *IGB*, II, 512, 719, 843. III$_1$, 918, 1116, 1204, 1308, 1474, 1517. III$_2$, 1559, 1593, 1631, 1713, 1732, 1803. IV, 1927, 2004, 2015, 2071, 2104, 2121, 2192, 2214, 2233. *BCH* 21(1897)533 κέ.

2. Πρβ. *Αἰλιαν.* Ποικ. Ἱστ. VIII, 16 [=*Ἀνθροτίων*, 36]: «μηδένα ἐπίστασθαι γράμματα, ἀλλὰ καὶ ἐνόμιζον αἴσχιστον εἶναι... χρῆσθαι γράμμασιν».

3. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 21.

4. *IGB*, III$_1$, 1259.

5. *IGB*, IV, 2314.

6. *IGB*, IV, 2104.

7. *IGB*, III$_1$, 959.

8. *K-IΣ*, ἀρ. 26.

9. *IGB*, IV, 2289.

10. *IGB*, II, 815.

11. *IGB*, III$_1$, 1461.

12. *A. Dumont*, Inscriptions, ἀρ. 62^a.

13. *IGB*, IV, 2298.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὡστόσο, προβλήματα στὴ γραφὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας δὲ θὰ ἀντιμετώπιζαν ὅλοι οἱ Θράκες. Ἀντίθετα μάλιστα ὑπῆρχαν Θράκες πού ἔγραφαν τὴν ἑλληνικὴ ὄχι ἁπλῶς σωστὰ ἀλλὰ καὶ μὲ καλλιέπεια. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρουμε τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλιᾶ Κότυος Ε', πού ἔγραφε μὲ τόση δεξιότητα στίχους στὴν ἑλληνική, ὥστε, ὅπως διαβεβαιώνει ὁ Ὀβίδιος, ἂν ἀφαιροῦσε κανεὶς ἀπὸ τὰ ποιήματα τὴν ὑπογραφή του, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ καταλάβει ὅτι ἦταν ἔργα Θράκα ποιητῆ[1].

Ἡ χρήση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὸν προφορικὸ λόγο. Ἡ συμμετοχὴ τῶν Θρακῶν στὴ δημόσια ζωὴ τοῦ τόπου τους δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίες ὅτι αὐτοὶ ἦταν ἀναγκασμένοι νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ στὸν προφορικὸ λόγο. Ἐπίσης, πολλοὶ λόγοι μᾶς πείθουν ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν Θρακῶν, κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ καὶ κυρίως τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, χρησιμοποιοῦσε τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ στὴν καθημερινή τους συναναστροφή. Ἕνας τέτοιος πειστικὸς λόγος εἶναι ἡ εὐρεία γεωγραφικὴ καὶ κοινωνικὴ ἔκταση πού εἶχε πάρει τὸ φαινόμενο τῶν μικτῶν γάμων. Ὅπως εἴδαμε μάλιστα προηγουμένως, οἱ περισσότερες περιπτώσεις ἀφοροῦν γάμους Θρακῶν μὲ Ἑλληνίδες καὶ ὄχι Ἑλλήνων μὲ Θράκισσες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι μοιραῖα οἱ ἀπόγονοι τέτοιων μικτῶν γάμων μάθαιναν τὴ μητρική τους γλώσσα, δηλαδὴ τὴν ἑλληνική, ἐφόσον ἡ μητέρα τους ἦταν πολὺ ἀνώτερη πολιτιστικὰ ἀπὸ τὸν πατέρα τους. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἄντρες, πού παντρεύονταν μὲ Ἑλληνίδες, εἴτε γνώριζαν ἤδη τὰ ἑλληνικὰ εἴτε ἀναγκάζονταν ψυχολογικά, μετὰ τὸ γάμο, νὰ τὰ μάθουν γιὰ νὰ συνεννοοῦνται στὴν οἰκογενειακή τους ζωή. Θὰ ἦταν πολὺ ἀπίθανο νὰ πιστέψουμε τὸ ἀντίθετο, ὅτι δηλαδὴ οἱ Ἑλληνίδες, πού εἶχαν μεγαλώσει σ' ἕνα ἑλληνικότατο περιβάλλον, ἄρχιζαν, μετὰ τὸ γάμο τους, νὰ μαθαίνουν τὴ θρακική, πού ἦταν μιὰ γλώσσα ἄχρηστη πιὰ στὶς κοινωνικές τους σχέσεις. Ἔτσι, ὅλοι οἱ Θράκες, πού εἶχαν παντρευτεῖ μὲ Ἑλληνίδες, καθὼς καὶ οἱ ἀπόγονοί τους, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἑλληνόφωνοι.

Ἐπίσης, ἐπαγγελματικοὶ λόγοι ἀνάγκαζαν πολλοὺς Θράκες νὰ μιλοῦν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Ἔτσι, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ μιλοῦσαν τὰ ἑλληνικὰ οἱ Θράκες πού εἶχαν ὑπηρετήσει στοὺς ἑλληνιστικοὺς στρατοὺς οὔτε αὐτοὶ πού ἐργάζονταν ὡς δοῦλοι στὰ σπίτια ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν ἢ σὲ βιοτεχνίες τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Θράκης. Τὸ ἴδιο τὴν ἑλληνικὴ θὰ εἶχαν ὡς ὄργανο συνεννόησης καὶ οἱ Θράκες πού εἶχαν ἄμεσες ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνες. Ἀκόμη, θεωροῦμε ἀπίθανο νὰ μὴ μιλοῦσαν τὰ ἑλληνικὰ οἱ Θράκες, ἀπόγονοι ἰδίως μικτῶν γάμων, πού μετεῖχαν σὲ ἐφηβικὲς ὀργανώσεις ἢ σὲ θρησκευτικοὺς συλλόγους ἑλληνικῶν τουλάχιστον θεοτήτων. Τέλος, ὅπως ἦταν φυ-

1. *Ovid.* Ep. ex Ponto, II, 9.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σικό, οἱ Θράκες πού ζοῦσαν στὰ ἀστικὰ κέντρα ἦταν περισσότερο ἀναγκασμένοι νὰ μιλοῦν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα ἀπὸ ὅ,τι αὐτοὶ πού ζοῦσαν σὲ ἀγροτικοὺς οἰκισμοὺς ἢ στὶς ὀρεινὲς περιοχὲς τῆς Θράκης.

Γενικά, φαίνεται ὅτι οἱ Θράκες ἀντιμετώπιζαν σοβαρὰ προβλήματα στὴν προφορὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἔτσι, ὁ Ἀριστοφάνης, ὅσο κι ἂν ὑπερβάλει τὰ πράγματα, δὲ πρέπει ὅμως νὰ εἶναι πολὺ ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ὅταν στὶς Ὄρνιθές του διακωμωδεῖ τοὺς Θράκες, παρουσιάζοντας στὴ σκηνὴ ἕναν Τριβαλλὸ νὰ μιλᾶ ἑλληνικὰ καὶ νὰ λέει «σαῦ νάκα βακτᾶρι κροῦσα»[1] (ἀντὶ «σοῦ νάκην βακτηρίᾳ κρούσω») καὶ «καλάνα κόρυνα καὶ μεγάλα βασιλιναῦ ὄρνιτο» (ἀντὶ «καλὴν κόρην τοῦ μεγάλου βασιλέως ὄρνισι (παραδίδωμι)»). Ἐπίσης, πιστεύουμε ὅτι ὁ ἴδιος ποιητὴς στὸ πρόσωπο τῆς Θράκισσας μητέρας τοῦ Κλεοφῶντος, πού μιλοῦσε «χείλεσιν ἀμφιλάλοις»[2], διακωμωδεῖ γενικὰ μιὰ μεγάλη μερίδα Θρακῶν, πού μιλοῦσαν ἑλληνικά.

4) Ἀνταγωνισμὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσας — Ἐπικράτηση τῆς ἑλληνικῆς σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἡμιεξελληνισμένους καὶ ἡμιεκλατινισμένους Θράκες, πού εἴδαμε προηγουμένως, στὸν ἑλληνόφωνο θρακικὸ πληθυσμὸ θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίσουμε καὶ τοὺς Θράκες πού εἶχαν ὑποστεῖ πλήρη ἐξελληνισμό. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δὲ διατήρησαν κανένα ἀπολύτως διακριτικὸ ἴχνος τῆς θρακικῆς καταγωγῆς τους κι ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τοὺς ξεχωρίσουμε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες (ἀποίκους ἢ μετανάστες τῆς Ἀνατολῆς). Γι' αὐτό, γιὰ νὰ γίνει ἀντιληπτὴ ἡ πραγματικὴ ἔκταση τῆς γλωσσικῆς ἐπίδρασης τῶν Ἑλλήνων, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἔχει κανεὶς ὑπόψη του τὸ σύνολο τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θράκης, δημόσιων καὶ ἰδιωτικῶν, εἴτε αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὸν ἐξελληνισμένο πληθυσμὸ (θρακικὸ ἢ ἀνατολικὸ) εἴτε ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ (φαινομενικὰ ἢ πραγματικά).

Ἡ γνώση ἐξάλλου τοῦ συνόλου τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τὸν ἀνταγωνισμὸ τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσας, πού ἦταν ἰδιαίτερα ὀξὺς καὶ μακροχρόνιος στὶς περιοχές, ὅπου τὸ λατινικὸ στοιχεῖο παρουσίαζε ἀναμφισβήτητη δημογραφικὴ ὑπεροχή. Οἱ Θράκες ὁρισμένων περιοχῶν ἀρχίζουν, κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχή, νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ λατινικὴ γλώσσα, ἐνῶ οἱ ἐξελληνισμένοι κάτοικοι τῆς Θράκης (Θράκες καὶ ἔποικοι) ἀντιμετωπίζουν προβλήματα στὴν ἀντίστασή τους κατὰ τοῦ ἐκλατινισμοῦ.

---

1. *Ἀριστοφ.* Ὄρνιθ. 1628 κέ.
2. *Ἀριστοφ.* δ.π., 1615, 1618 κέ. Βατρ. 678.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ γλωσσικὴ κατάσταση ἀντικατοπτρίζεται καθαρὰ στὰ ἐπιγραφικὰ μνημεῖα τῆς Θράκης, ποὺ μιὰ ἐποπτικὴ εἰκόνα τῆς κατανομῆς τους ἐπιχειροῦμε νὰ δώσουμε ἀμέσως παρακάτω.

α) Ἀριθμὸς καὶ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν ἐπιγραφῶν

1. Ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς

Ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἔρευνα διαπιστώνεται ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ποὺ βρέθηκαν ὡς τώρα στὸ θρακικὸ χῶρο, ἀνέρχεται περίπου στὶς 6032. Οἱ 1548 περίπου ἀπὸ αὐτὲς βρέθηκαν στὴ Θάσο καὶ τὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὴ Θάσο ἔχουμε μιὰ πλούσια συγκομιδὴ ἀπὸ χίλιες ἑκατὸν εἴκοσι περίπου ἐπιγραφές[1]. Στὴν Ἀμφίπολη ἤρθαν στὸ φῶς ὡς τώρα ἑκατὸ σαράντα περίπου ἐπιγραφὲς[2] κι ἄλλες εἴκοσι ἐννιὰ στὴν περιοχή της[3]. Στοὺς Φιλίππους ἀνακαλύφτηκαν ἐνενήντα περίπου ἐπιγραφὲς[4] καὶ ἑκατὸ δεκατρεῖς σὲ ὁλόκληρη

---

1. *G. Mendel, BCH* 24(1900)263-284. *W. Deonna, AE* 1909, 16. *Thasos I,* passim (164 ἐπιγραφές). *Thasos II,* passim (232 ἐπιγραφές). *IG,* XII 8, ἀρ. 261-630α καὶ Supplementum, ἀρ. 347-515. *P. Bernard - F. Salviat, BCH* 86(1962)578-611. 91(1967)578-621. *Y. Grandjean et alii, BCH* 97(1973)145-188. *J. Pouilloux, REA* 1959, 273-299.

2. *P. Perdrizet, BCH* 18(1894)416-425. 19(1895)109-112, 424. 21(1897)350-353. 46(1922)36-57. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 847-871, 874, 885-887. *Γ. Χατζηκυριακοῦ, Σκέψεις,* 92, 95. *Ε. Πελεκίδη, ΠΑΕ* 1920, 80-94. *P. Collart-P. Devambez, BCH* 55(1931) 173-184. *Α. Κεραμόπουλλου, AE* 1932, 1 κέ. *D. Detschew, ÖJh* 28(1933)116-117. *P. Roussel, RA* 3(1934)38-47. *P. Feyel, RA* 6(1935)29-65. 24(1945)49-50, ἀρ. 3. 26(1946)229. *Γ. Μπακαλάκη, Θρακικὰ* 13(1940)5-52 [= *Bull. ép.* 1971, ἀρ. 407]. *Χ. Μακαρόνα, Μακεδονικὰ* 2(1941/52)649. *V. Beševliev - G. Mihailov, BP* 1(1942)318, ἀρ. 17. 328, ἀρ. 21. *Δ. Λαζαρίδη, στὸ Γέρας Ἀντ. Κεραμοπούλλου,* Ἀθῆναι 1953, 159-160. *ΠΑΕ* 1957, 72. 1961, 142· τοῦ ἰδίου, Νεάπολις-Χριστούπολις-Καβάλα, 84, 111-114, 116-118, 130, 132, 134-135, 137-138. *ΑΔ* 20(1965), Χρονικά, 445. *ΑΚ* 12(1969)68-71. *D. Hereward, Palaeologia* 1968, 138-144. *Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, ΑΔ* 22(1967), Χρονικά, Β², 426-427. 23(1968), Χρονικά, Β², 358. 24(1969), Χρονικά, Β², 355. 26(1971), Χρονικά, Β², 417. 27(1972), Χρονικά, Β², 529. 28(1973), Χρονικά, Β², 452. Ἐπίσης βλ. *BCH* 84(1960)793. 85(1961)817. 96(1971)976. *REG* 61(1948)179, 181. *Ἔργον* 1961, 70-71, 256. 1970, 33-47.

3. Βλ. *P. Perdrizet, BCH* 18(1894)430-431 [= *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 892-893]. 19(1895)112. 24(1900)308-309. 47(1923)59 [= *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 925]. *Klio* 10(1910) 16. *P. Collart - P. Devambez, BCH* 55(1931)172, 177-178. *Κ-ΙΣ,* ἀρ. 568-573, 577-586, 588-590, 592, 594-595, 736.

4. *Δ-Μακεδονία,* ἀρ. 927-929, 931, 933, 973 [= *L. Heuzey,* Mission, ἀρ. 40, 43, 49]. *Σ. Μερτζίδη,* Οἱ Φίλιπποι, 118 κέ., ἀρ. 1-20. 187, ἀρ. 29 [= *Κ. Ζησίου, ΠΑΕ*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὴν ἔκταση ποὺ περιλάμβανε ἡ ἐπικράτεια τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας[1]. Ἐπίσης, στὴ Σῖρι καὶ τὴν περιοχή της βρέθηκαν πενήντα δύο ἐπιγραφὲς[2] κι ἄλλες πέντε στὴν Ἡράκλεια τὴ Σιντική[3].

Στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα βρέθηκαν ὡς τώρα 444 συνολικὰ ἐπιγραφές. Οἱ τριακόσιες τριάντα ἀπὸ αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ: ἑβδομήντα ὀκτὼ ἀπὸ τὴ Σαρδική[4], ἑξήντα ἐννιὰ ἀπὸ τὴν περιοχή της[5], πενήντα ἕξι ἀπὸ τὴν Παυταλία[6] καὶ ἑκατὸν εἴκοσι ἑπτὰ ἀπὸ τὴν περιοχή της[7]. Οἱ ὑπόλοιπες ἑκατὸ δεκατέσσερις βρέθηκαν στὴ μέση κοιλάδα του: εἴκοσι δύο σὲ ἀνώνυμη ἀρχαία πόλη κοντὰ στὰ σημερινὰ χωριὰ Gorna Gradešnica καὶ Ilindeci[8], εἴκοσι τέσσερις σὲ ἀνώνυμη ἀρχαία πό-

---

1913, 207 = *L. Robert, Istros* 2(1935/36)17]. *Ch. Picard, RHR* 86(1922)18. *A. Salač, BCH* 47(1923)83-94, ἀρ. 2-25, 29-32. *E. Chapouthier, BCH* 49(1925)239-244. *L. Laurenzi, Historia* 1931, 620 [= *Segre, Historia* 1933, 661, ἀρ. 598 bis, 599 = *P. Roussel, REG* 47(1934)240]. *P. Collart, BCH* 53(1929)76-80. 56(1932)226, ἀρ. 17. 231, ἀρ. 21. 57(1933)365-368, ἀρ. 24. *Sbornik G. Kacarov*, I, 9, ἀρ. 2. *P. Collart - P. Devambez, BCH* 55(1931)200-201, ἀρ. 14-15. *J. Coupry - M. Feyel, BCH* 60(1936) 37-58. *P. Lemerle, BCH* 60(1936)336-343. *J. Coupry, CRAI* 1936, 165. 1937, 182 [= *P. Collart*, Philippes, 179]. *J. Roger, BCH* 62(1938)37-41. *Δ. Λαζαρίδη, ΑΔ* 17 (1961/62), Χρονικά, 239 [= *BCH* 1962, 826 = *Bull. ép.* 1964, ἀρ. 262]. *Χ. Κουκούλη - Χρυσανθάκη, ΑΔ* 22(1967), Χρονικά, 422.

1. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 811-816, 818-819, 821, 826, 974-975, 978-979, 998, 1007-1011, 1016, 1051, 1054, 1063-1071, 1084-1089, 1104 [= *L. Heuzey*, Mission, ἀρ. 5-6, 10, 14, 30-32, 68, 73. *Μ-Χώραι*, 16 κέ., ἀρ. 1-9, 46 κέ., ἀρ. 18-20, 22-28]. *P. Perdrizet, BCH* 18(1894) 440-445. 21(1897)529-534. 22(1898)348-349. 24(1900)306-308, 317, 321. *F. Cumont, RIPB* 41(1898)337-338. *A. Salač, BCH* 47(1923)50-57, 75, 78-79. *P. Collart, BCH* 57(1933)363, ἀρ. 23. 61(1937)409-432. *BZGA* 42(1943)9-21 [= *Γ. Μπακαλάκη, ΠΑΑ* 1937, 484-488]. *Sbornik G. Kacarov*, I, 11, ἀρ. 6. *P. Collart - P. Devambez, BCH* 55(1931)193-194. *Γ. Μπακαλάκη, Θρακικά* 6(1935)302-310. 7(1936) 15-31· τοῦ ἰδίου, Νεάπολις-Χριστούπολις-Καβάλα, *ΑΕ* 1938, 1-48. *V. Beševliev - G. Mihailov, BP* 1(1942)331-334, ἀρ. 30. 35. *Δ. Λαζαρίδη, Μακεδονικά* 1949, 263-265· τοῦ ἰδίου, Νεάπολις, 87. *D. Hereward, Palaeologia* 1968, 144-145, ἀρ. 14-15 [= *Bull. ép.* 1969, ἀρ. 378]. *Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, ΑΔ* 22(1967), Χρονικά, 421 [= *Bull. ép.* 1970, ἀρ. 384]. 24(1969), Χρονικά, 348. *ΑΑΑ* 2(1969)191-194 [= *Bull. ép.* 1970, ἀρ. 381]. Ἐπίσης βλ. *BCH* 90(1966)886.

2. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 811-816, 818-819, 821, 826. *V. Beševliev - G. Mihailov*, δ.π., 18-19. *Epigraphica* 10(1948)20. *Κ-ΙΣ*, ἀρ. 1-45. 472-474, 476, 482.

3. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 843-845 [= *P. Perdrizet, BCH* 18(1894)438-440]. *Κ-ΙΣ*, ἀρ. 499-503.

4. *IGB*, IV, 1902-1924, 1926-1982.

5. *IGB*, IV, 1983-2051.

6. *IGB*, IV, 2052-2108.

7. *IGB*, IV, 2109-2190, 2192-2196, 2198, 2200-2236.

8. *IGB*, IV, 2240-2261.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λη κοντὰ στὸ σημερινὸ Sandaski[1], δεκαεννιὰ στὴ Νικόπολη τοῦ Νέστου[2] καὶ σαράντα ἐννιὰ σὲ διάφορα σημεῖα τῆς κοιλάδας[3].

Ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ 995 ἐπιγραφὲς ἔχει βρεθεῖ στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου, καθὼς καὶ στὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Ἄρζου καὶ Τόνζου. Ἀπὸ αὐτὲς οἱ ἑκατὸν ὀγδόντα ἕξι βρέθηκαν στὴ Φιλιππούπολη[4] καὶ οἱ πεντακόσιες ἕξι στὴν περιοχή της[5], ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ ἑκατὸν ὀγδόντα τρεῖς στὸ Ἀσκληπιεῖο τοῦ Batkun καὶ οἱ τριάντα τρεῖς στὸ Νυμφαῖο τῆς Βουρδάπας. Ἐπίσης ὀγδόντα τρεῖς ἐπιγραφὲς ἀνακαλύφτηκαν στὴν Augusta Traiana[6], ἑκατὸν ἑβδομήντα τέσσερις στὴν περιοχή της[7] καὶ σαράντα ἕξι στὴν Ἀδριανούπολη καὶ τὴν περιοχή της[8].

Στὴν περιοχὴ ποὺ ἐκτείνεται νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη (δηλαδὴ ἡ σημ. Δυτικὴ Θράκη) ἔχουν βρεθεῖ ὡς τώρα 116 συνολικὰ ἐπιγραφές: εἴκοσι δύο στὰ Ἄβδηρα[9], τριάντα ἐννιὰ στὴ Μαρώνεια[10], δώδεκα στὴ Μεσημβρία[11], τέσ-

---

1. *IGB*, IV, 2262-2285.
2. *IGB*, IV, 2235-2253.
3. *IGB*, IV, 2286-2334.
4. Βλ. *IGB*, III_1, 879-1054. *D. Tsontchev, Latomus* 21(1962)151-158, ἀρ. 1, 15. *B. Gerov, Athenaeum* 1965, 333-354 [= *Bull. ép.* 1966, ἀρ. 255]. *A. Balkanska, Arheologia* 7(1965), IV, 32-35 [= *Bull. ép.* 1966, ἀρ. 256]. *Kolev, Arheologia* 8(1966), II, 57-69 [= *Bull. ép.* 1967, ἀρ. 375]. *A. Petkova, Arheologia* 8(1966), III, 44, ἀρ. 3 [= *Bull. ép.* 1967, ἀρ. 377]. *L. Botušarova, Arheologia* 1968, II, 43-54 [= *Bull. ép.* 1970, ἀρ. 390]. *IBAI* 33(1972)159-164 [= *Bull. ép.* 1973, ἀρ. 294].
5. Βλ. *IGB*, III_1, 1055-1551. *D. Tsontchev, Latomus* 21(1962)151-158, ἀρ. 2-14.
6. Βλ. *IGB*, III_2, 1552-1622. *D. Nikolov, Arheologia* 1968, 43-48 [= *L. Robert, SC* 16(1974)53-61]. *IBAI* 33(1972)135-139 [= *Bull. ép.* 1973, ἀρ. 295], 189-194 [= *Bull. ép.* 1973, ἀρ. 296]. *H. Bujukliev, Arheologia* 1971, II, 30-36 [= *Bull. ép.* 1972, ἀρ. 294]. *Nikolov - Bujukliev, Arheologia* 1971, I, 45-48 [= *Bull. ép.* 1971, ἀρ. 423].
7. Βλ. *IGB*, III_2, 1623-1793. *H. Bujukliev, Arheologia* 7(1965)50-51 [= *Bull. ép.* 1967, ἀρ. 378].
8. Βλ. *D-H* ἀρ. 62. *G. Seure, RA* 22⁴ (1913)242-243, ἀρ. 120. *IGB*, III_2, 1794-1834. *T-TEA II*, ἀρ. 26-27, 37.
9. Βλ. *Pottier - Hauvette - Besnault, BCH* 4(1880)47-59. *Avezou - Picard BCH* 37(1913)118-141 [= *M. Holleaux, BCH* 38(1914)63-70]. *J. Bousquet, BCH* 62(1938)51-54. *M. Feyel, BCH* 66/67(1942/43)176-196. *Δ. Λαζαρίδη, ΠΑΕ* 1954, 168. *ΑΔ* 20(1965)461 [= *Bull. ép.* 1968, ἀρ. 339]· τοῦ ἰδίου, *ΠΑΕ* 1966, 59-66 [= *Bull. ép.* 1968, ἀρ. 338]. Βλ. καὶ *Ἔργον* 1966, 55.
10. Βλ. *S. Reinach, BCH* 5(1881)88-94. 8(1884)51-53. *Avezou - Picard, BCH* 37(1913)142-144. *M. Feyel, BCH* 66/67(1941/42)197-199. *Α. Βαβρίτσα, ΑΔ* 20(1965), B^1, 483-484 [= *BCH* 92(1968)924 = 94(1970)667-668 = 95(1971)283-284]. *Δ. Τριαντάφυλλου, ΑΔ*, 26(1971), Χρονικά, B^2, 428-429. 27(1972), Χρονικά, B^2, 540. 2(1973), Χρονικά, B^2, 464.
11. Βλ. *D. Lazaridis, BCH* 77(1953)425. *Ἔργον* 1969, 75 [= *Bull. ép.* 1970,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σεις στὴ Σάλη[1], πέντε στὴν Πλωτινούπολη[2] καὶ τριάντα τέσσερις στὴν ὑπόλοιπη περιοχή[3]. Ἐπίσης, ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν ἄλλες ἑξήντα τρεῖς ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὴ Σαμοθράκη[4].

Ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ὡς τὴν παραλία εἶναι γνωστὲς ὡς τώρα 794 ἐπιγραφές: ἑκατὸν πέντε ἀπὸ τὴ Μεσημβρία[5], δεκαεπτὰ ἀπὸ τὴν περιοχή της[6], δεκατρεῖς ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο[7], εἴκοσι ἕξι ἀπὸ τὴν περιοχή της[8], ἑκατὸν ἕξι ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία[9], εἴκοσι ἀπὸ τὴν περιοχή της[10], διακόσιες ὀγδόντα ἐννιὰ ἀπὸ τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν περιοχή του[11],

---

ἀρ. 387]. *A. Βαβρίτσα, ΠΑΕ* 1969, 64 [= *Bull. ép.* 1971, ἀρ. 147]. *Ἔργον* 1973, 57 [= *Bull. ép.* 1974, ἀρ. 355].

1. Βλ. *D-H*, ἀρ. 110[a-b]. *G. Seure, BCH* 24(1900)147-148.

2. Βλ. *Εὐθυμίου, AE* 1957, Χρονικά, 12-14 [= *Bull. ép.* 1963, ἀρ. 145]. *Γ. Βαφείδη, Θρακικά* 7(1936)196-210. 8(1937)196-210 [= *Κουρτίδη, Θρακικά* 8(1937)190-195 = *Χ. Δρακοντίδη, Θρακικά* 10(1938)204 κέ.]. *Σταματιάδη, Θρακικά* 10(1938)388-389.

3. Βλ. *D-H*, ἀρ. 108-109. *Ch. Avezou - Ch. Picard, BCH* 37(1913)148-150. *Γ. Μπακαλάκη, Θρακικά* 6(1935)310-318. *AJ* 17(1961/62), Χρονικά, 259 [= *Bull. ép.* 1964, ἀρ. 267]. *V. Beševliev - G. Mihailov, BP* 1(1942)334-338, ἀρ. 37-38, 40-44, 46 [= *Bull. ép.* 1948, ἀρ. 148]. Βλ. ἐπίσης *BCH* 79(1955)283. 1959, 719-720 [= *Bull. ép.* 1961, ἀρ. 390]. 1966, 888-889 [= *Bull. ép.* 1967, ἀρ. 367].

4. Βλ. *P. Fraser*, Samothrace. The Inscriptions on Stone, London 1958, ἀρ. 1-15, 18-24, 26-27, 29, 37, 41-43, 45-49, 55-62, 64-82, 85, 87, 90 καὶ Appendices I-IV. *Thasos II*, ἀρ. 169 [= *Bull. ép.* 1959, ἀρ. 329]. *F. Salviat, BCH* 86(1962)268-304. *McCredie, Hesperia* 1968, 200-204 [= *Bull. ép.* 1969, ἀρ. 441]. *P. Fraser*, Arch. Reports for 1968-1969 (Supplementum στὸ *JHS* 1969), 30. *BCH* 95(1971)992.

5. *IGB*, I[2], 306 ter -352.

6. *IGB*, I[2], 353-367.

7. *IGB*, I[2], 368-377.

8. *IGB*, I[2], 378-387. III$_2$, 1835-1848 bis.

9. *IGB*, I[2], 387 bis -473.

10. *IGB*, III$_2$, 474-475, 1831-1869.

11. Βλ. *Wiegand, MDAI(A)* 1908, 145, ἀρ. 1 [= *Kubinska, BMNV* 12(1971) 1-3 [= *Bull. ép.* 1972, ἀρ. 290]. *MDAI(A)* 1911, 287, ἀρ. 2 [= *Bull. ép.* 1913, 466 = *Hellenica*, X, 24-26]. *G. Seure, RA* 19[4](1912)331, ἀρ. 31. 20[4](1912)270, ἀρ. 54. *Α. Παπαδόπουλου, Θρακικά* 1928, 20-25. *L. Robert, Hellenica*, X, 33-45. *A. Cook*, Zeus II, 282, σημ. 2. *N. Firatli - L. Robert*, Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine, Paris 1964. *Dirimtekin, CArch* 13(1962)161-185 [= *Bull. ép.* 1964, ἀρ. 277]. *N. Firatli, Annual Arch. Museums Istanbul* 13/14(1966)188-210 [= *Bull. ép.* 1968, ἀρ. 342]. *Lane, Muse* 3(1969)62 [= *Bull. ép.* 1970, ἀρ. 389]. *Merkelbach, ZPE* 10 (1973)62 [= *Bull. ép.* 1973, ἀρ. 291]. *T-TEA II*, ἀρ. 42. 52. 62 [= *Bull. ép.* 1972, ἀρ. 287-288].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εἴκοσι ἑπτὰ ἀπὸ τὴ Σηλυμβρία[1], ἑβδομήντα μία ἀπὸ τὴν Πέρινθο[2], δεκατέσσερις ἀπὸ τὸ Πάνιον[3], δεκατρεῖς ἀπὸ τὴν Καλλίπολη[4], δεκατρεῖς ἀπὸ τὴ Μάδυτο[5], ἕντεκα ἀπὸ τὴν Αἶνο[6] καὶ ἑβδομήντα ἀπὸ διάφορους ἄλλους οἰκισμοὺς τῆς περιοχῆς αὐτῆς (Λυσιμάχεια, Κοῖλα, Ἀλωπεκόννησο, Τυρόδιζα, Γάνο, Σηστό, Βισάνθη κλπ.)[7].

Τέλος, ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς ἀπὸ 2070 περίπου ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς ἔχει βρεθεῖ στὴ Β τοῦ Αἵμου Θράκη (Κάτω Μοισία). Οἱ 1679 ἀπὸ αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς παραλιακὲς ἀποικίες: διακόσιες ἐνενήντα ἕξι ἀπὸ τὴν Ὀδησσό[8], τριάντα τρεῖς ἀπὸ τὴν περιοχή της[9], εἴκοσι ὀχτὼ ἀπὸ τὴ Διονυσόπολη[10], δεκαπέντε ἀπὸ τὴν Βιζώνη καὶ τὴν περιοχή της[11], δύο ἀπὸ

---

1. Βλ. *D-H*, ἀρ. 62[b]. *IGR*, I, 779. *G. Seure, BCH* 24(1900)159-161. 36(1912) 549-550, 553-557, 562, 574-575, 595-596, 600-601, 611-613, 640· τοῦ ἴδιου, *RA* 19[4] (1912)324, ἀρ. 25. 20[4](1912)262, ἀρ. 47. 275, ἀρ. 60-61. *L. Robert, Hellenica,* VII, 47-49.

2. Βλ. *G. Seure, BCH* 24(1900)161-163. 36(1912)458-562, 598-600, 605-606 [= *MDAI(A)* 1892, 203, ἀρ. 3], 618-631 [= *Θρακικὴ Ἐπετηρὶς* 1897, 302, ἀρ. 18. 304, ἀρ. 22. 305, ἀρ. 23 = *MDAI(A)* 1892, 201, ἀρ. 1]. *RA* 20[1](1912)255, ἀρ. 39. 256-258, ἀρ. 40. 258-259, ἀρ. 41-42. 275, ἀρ. 63. 325-327, ἀρ. 26. *E. Kalinka, Jahreshefte* 23(1926)167-168, ἀρ. 109 [= *T-TEA II,* 110, ἀρ. 5]. *L. Robert, RPh* 1936, 113-122. Etudes épigraphiques, 219-222 [= *CIG,* 2043]. *Berytus* 1966, 11, σημ. 8. *SC* 16(1974)61-69 [= *Bull. ép.* 1976, ἀρ. 468]. *Vickers, CR* 1972, 175, ἀρ. 2 [= *Bull. ép.* 1972, ἀρ. 286α]. *Z. Taşlikliоğlu, BTTK* 17(1953)483-487 [= *SEG,* XIV, 482 = *Bull. ép.* 1958, ἀρ. 315]. *T-TEA I,* ἀρ. 1-3. *II,* ἀρ. 1, 9, 11, 13-15, 76-77, 81, 89-90.

3. Βλ. *D-H,* 77-85. *G. Seure, BCH* 24(1900)164-165. *RA* 20[4](1912)276, ἀρ. 64.

4. Βλ. *Hauvette - Besnault, BCH* 4(1880)518. *D-H,* 98-100 [= *CIG,* 2011-2017].

5. Βλ. *Hauvette - Besnault,* ὅ.π., 506-510. *CIG,* 2016[c-d] [= *D-H,* 110[c]-111]. *Ch. Picard - S. Reinach, BCH* 36(1912)307-312. *T-TEA I,* ἀρ. 1-2.

6. *D-H,* 101-104α. *G. Seure, BCH* 24(1900)168-169. *Ziebarth, Progr. Hamburg* 1903, 10, ἀρ. 20 [= *Bull. ép.* 1959, ἀρ. 259]. *T-TEA II,* ἀρ. 2-3 [= *Bull. ép.* 1972, ἀρ. 275].

7. *D-H,* 62[d-f], 88-88[e], 90-94. *Hauvette - Besnault, BCH* 4(1880)513-517. *IGR,* I, 774, 820. *G. Seure, BCH* 24(1900)166-168. 36(1912)97-98, 574-575, 587-595, 598. *RA* 19[4](1912)330-332, ἀρ. 29-30, 32. 24[4](1912)260-262, ἀρ. 44-46, 48. 22[4](1913)244-249. ἀρ. 123-125. *Ch. Picard - S. Reinach, BCH* 36(1912)288-300. *L. Robert, Hellenica,* X, 266-271. *T-TEA I,* ἀρ. 1-3. *II,* ἀρ. 3, 40, 43, 51, 60, 63, 67, 70, 75, 88, 93, 108, 110-111, 113, 159, 162-163, 165, 225, 227 [= *Bull. ép.* 1972, ἀρ. 277-278, 280, 282-284].

8. *IGB,* I[2], 35-266.

9. *IGB,* I[2], 266 bis -294.

10. *IGB,* I[2], 13-32 bis.

11. *IGB,* I[2], 6-10 bis, 11-12 ter.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὴ Ναύλοχο[1], πέντε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Καρῶν λιμένος[2] καὶ χίλιες τριακόσιες περίπου ἀπὸ τὴν Κάλλατιν, Τόμιν καὶ Ἰστρία[3]. Ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες 391 ἐπιγραφὲς οἱ τριάντα μία ἔχουν βρεθεῖ στὴ Μαρκιανούπολη[4], οἱ τριάντα πέντε στὴν περιοχή της[5] καὶ οἱ ἄλλες στὴν ἐνδοχώρα τῆς Κάτω Μοισίας: ἐνενήντα πέντε στὴ Νικόπολη τοῦ Ἴστρου[6], τριάντα στὴν περιοχή της[7], σαράντα τέσσερις στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὴ Νικόπολη καὶ Μαρκιανούπολη[8], δέκα στὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Tolbuhin[9], δεκατέσσερις στὸ ἐμπόριο Διοσκουράτεραι[10], ἑκατὸ δώδεκα στὶς κοιλάδες τῶν ποταμῶν Οἴσκου καὶ Οὔτη[11], ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ ἑβδομήντα ἑπτὰ στὸ Ἀσκληπιεῖο τῆς Glava Panega, καὶ εἴκοσι σὲ διάφορους ἄλλους οἰκισμοὺς τῆς ἐνδοχώρας (Durostorum, Novae, Oescus, Abritus, municipium Montanensium)[12].

Ἀπὸ τὴν παραπάνω ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴ γεωγραφικὴ κατανομὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν στὸ θρακικὸ χῶρο, διαπιστώνεται ὅτι πιὸ πλούσια ὑπῆρξε ἡ ἐπιγραφικὴ συγκομιδὴ ἀπὸ τὴ Θάσο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὶς ἀποικίες τῆς Καλλάτιδος, Τόμιδος καὶ Ἰστρίας. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὰ τέσσερα αὐτὰ ἀστικὰ κέντρα ἔχουμε ἕνα ποσοστὸ 40% ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ποὺ βρέθηκαν στὸ θρακικὸ ἔδαφος. Τὸ αὐξημένο αὐτὸ ποσοστὸ ἐπιγραφῶν θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ ὄχι μόνο στὴ μεγάλη ἀκμὴ τῶν ἀποικιῶν ἀλλὰ καὶ στὶς πιὸ συστηματικὲς καὶ ἐκτεταμένες ἀνασκαφὲς ποὺ ἔγιναν σὲ αὐτές.

---

1. *IGB*, I², 305 quater -306.
2. *IGB*, I², 1-5.
3. Σύμφωνα μὲ μιὰ προκαταρκτικὴ ἐκτίμηση, ποὺ ἔκανε ὁ D. Pippidi (Scythica Minora, 1974, 26), κατὰ τὴν προετοιμασία τοῦ Corpus τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τῆς Μ. Σκυθίας (σημ. Δοβρουτσᾶς), τὸ ὁποῖο ἑτοιμάζει γιὰ δημοσίευση ἡ Ρουμανικὴ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν, οἱ ἐπιγραφὲς (ἑλληνικὲς καὶ λατινικὲς) τῆς Καλλάτιδος ἀνέρχονται σὲ 300 περίπου, τῆς Τόμιδος σὲ 700 περίπου καὶ τῆς Ἰστρίας σὲ 500. Δυστυχῶς ὁ *D. Pippidi* δὲν ἀναφέρει τὴν ἀναλογία ἀνάμεσα στὶς ἑλληνικὲς καὶ λατινικὲς ἐπιγραφές.
4. *IGB*, II, 797-827.
5. *IGB*, II, 828-862.
6. *IGB*, II, 601-694. *Dremsizova - Nelčinova, IBAI* 34(1974)326-328.
7. *IGB*, II, 696-726. *Valkinova, IBAI* 33(1972)182-187 [= *Bull. ép.* 1973, ἀρ. 297].
8. *IGB*, II, 752-796.
9. *IGB*, II, 867-875.
10. *IGB*, II, 727-740.
11. *IGB*, II, 485-495, 497-502, 504-597 ter.
12. *IGB*, II, 480-481, 483-484, 598-600, 741-746, 750, 863-866. *AEM* 14(1891) 20, ἀρ. 45 [= *IGR*, I, 597]. *G. Ştefan, Omagiu Daicoviciu*, 515-518 [= *Bull. ép.* 1961, ἀρ. 417]. *A. Barnea, SCIV* 20(1969), 4, 595-609. *E. Popescu, Klio* 52(1970) 373-378 [= *Bull. ép.* 1971, ἀρ. 444]. *K. Maevski et alii, IBAI* 34(1974)198.

Γεωγραφικὲς περιοχὲς	*Ἀριθμὸς ἐπιγραφῶν*
Θάσος	1120
Περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου	428
Ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα	444
Ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου καὶ κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Ἄρζου καὶ Τόνζου	995
Σαμοθράκη καὶ περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη	179
Περιοχὴ ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο καὶ τὸν Τόνζο ὡς τὴν παραλία	794
Μ. Σκυθία (σημ. Δοβρουτσά)	1300
Βόρεια Θράκη (Κάτω Μοισία) — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία	770
Σύνολο	6032

Τὸ ὑπόλοιπο ποσοστὸ 60% τῶν ἐπιγραφῶν παρουσιάζει σχεδὸν ἰσομερὴ κατανομὴ ἀνάμεσα στὶς διάφορες περιοχὲς τῆς Θράκης. Ἔτσι, ἀπὸ τὴν κοιλάδα (ἄνω, μέση καὶ κάτω) τοῦ Στρυμόνα καὶ τὴν περιοχὴ τῶν Φιλίππων ἔχουμε ἕνα ποσοστὸ 14,3%, ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου ἕνα ποσοστὸ 16,4% κι ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη, καθὼς καὶ τὴν περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη κι ἀνατολικὰ ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς Ἔβρο καὶ Τόνζο, ἕνα ποσοστὸ 16%. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ Β Θράκη — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία —, ποὺ ἀντιπροσωπεύει μόλις τὸ 13% στὸ σύνολο τῶν ἐπιγραφῶν, παρὰ τὴ μεγάλη γεωγραφική της ἔκταση. Κι ἀπὸ αὐτὸ μάλιστα τὸ ποσοστὸ τὸ 7,4% προέρχεται ἀπὸ τὴν παραλιακὴ ζώνη καὶ μόνο 4,6% ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Β Θράκης.

Γενικά, παρατηροῦμε ὅτι ἀπὸ τὶς 6032 περίπου ἑλληνικὲς ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὸ θρακικὸ ἔδαφος, οἱ 3900 (δηλ. τὸ 64,7%) προέρχονται ἀπὸ τὰ νησιὰ καὶ τὴν παραλιακὴ ζώνη καὶ οἱ ὑπόλοιπες 2120 (δηλ. τὸ 35,3%) ἀπὸ τὴ θρακικὴ ἐνδοχώρα. Ἐπίσης, ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν 6032 ἐπιγραφῶν οἱ 4300 (δηλ. τὸ 71,4%) συναντοῦνται στὰ ἀστικὰ κέντρα καὶ οἱ 1700 (δηλ. 28,5%) στὴ θρακικὴ ὕπαιθρο. Οἱ ἀναλογίες ὅμως αὐτὲς στὴν κατανομὴ τῶν ἐπιγραφῶν δὲν ἀνταποκρίνονται ἀπόλυτα στὴν πραγματικότητα. Κι αὐτό, γιατὶ συμπεριλάβαμε καὶ τὶς ἐπιγραφὲς τεσσάρων παραλιακῶν ἀστικῶν κέντρων (Θάσου, Καλλάτιδος, Τόμιδος καὶ Ἰστρίας), ποὺ ἀπὸ τὶς χῶρες τους εἶναι γνωστὲς ὡς τώρα ἐλάχιστες μόνο ἐπιγραφές. Ἂν λοιπὸν ἀφαιρέσουμε τὶς 2420 περίπου ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὰ τέσσερα αὐτὰ ἀστικὰ κέντρα, παρατηροῦμε ὅτι οἱ ἀναλογίες εἶναι πολὺ διαφορετικές. Ἔτσι, στὸ σύνολο τῶν 3600 περίπου ἐπιγραφῶν, οἱ 1480 (δηλ. ἕνα ποσοστὸ 41,1%) προέρχονται ἀπὸ τὴν παραλιακὴ ζώνη καὶ οἱ 2120 (δηλ. τὸ 58,9%) ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα. Ἐπίσης, ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν 3600 ἐπιγραφῶν οἱ 1880 (δηλ. τὸ 52,2%) προέρ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χονται ἀπὸ τὰ ἀστικὰ κέντρα καὶ οἱ 1720 (δηλ. τὸ 47,8%) ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ κατανομὴ τῶν ἐπιγραφῶν ἀνάμεσα στὰ ἀστικὰ κέντρα καὶ τὴν ὑπαιθρο εἶναι σχεδὸν ἰσομερής. Στὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα μάλιστα τοῦ Ἔβρου οἱ ἐπιγραφὲς τῆς ὑπαίθρου εἶναι πολὺ περισσότερες κι ἀντιπροσωπεύουν τὸ 72% στὸ σύνολο τῶν 995 ἐπιγραφῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς.

Σχετικὰ μὲ τὸ εἶδος τῶν ἐπιγραφῶν, ἀξίζει νὰ ὑπογραμμιστεῖ ὅτι, ἂν ἀφαιρέσουμε τὶς 1300 περίπου ἐπιγραφὲς τῆς Καλλάτιδος, Τόμιδος καὶ Ἱστρίας, στὸ σύνολο τῶν 4720 ὑπόλοιπων ἐπιγραφῶν οἱ 3500 περίπου (δηλ. τὸ 74,1%) εἶναι ἰδιωτικὲς (ἀναθηματικὲς καὶ ἐπιτύμβιες) καὶ οἱ 1220 (δηλ. τὸ 25,9%) δημόσιες (ψηφίσματα, τιμητικές, κατάλογοι κλπ.). Εἰδικότερα ἀπὸ τὶς 3500 ἰδιωτικὲς ἐπιγραφὲς οἱ 2000 περίπου (δηλ. τὸ 57,1%) εἶναι ἐπιτύμβιες καὶ οἱ 1500 (δηλ. τὸ 42,9%) ἀναθηματικές.

Τέλος, ἀπὸ μιὰ σχετικὴ χρονολογικὴ ἔρευνα, ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς τῆς Θράκης εἶναι ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ εἰδικότερα τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὶς 3730 περίπου ἐπιγραφές, στὶς ὁποῖες ἀναγράφεται ἡ χρονολογία ἢ ὑπάρχουν ἀσφαλεῖς ἐνδείξεις γιὰ τὴ χρονολόγησή τους, οἱ δεκαπέντε περίπου (δηλ. τὸ 0,5%) εἶναι ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, οἱ ἑκατὸν εἴκοσι περίπου (δηλ. τὸ 3,2%) κλασικῆς ἐποχῆς, οἱ ἑξακόσιες περίπου (δηλ. τὸ 16%) ἑλληνιστικῆς καὶ οἱ τρεῖς χιλιάδες περίπου (δηλ. τὸ 80%) ρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἀναλυτικότερα, ἀπὸ τὸ ποσοστὸ 80 % τῶν ἐπιγραφῶν ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τὸ 79% χρονολογεῖται στὸ 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰώνα καὶ μόνο τὸ 1% στὸν 1ο μ.Χ. ἢ 1ο π.Χ. αἰώνα. Ἀναλυτικότερα, τὸ 20-25% τῶν ἐπιγραφῶν ἀνήκουν στὸ 2ο καὶ τὸ 50-55% στὸν 3ο μ.Χ. αἰώνα. Ἡ αὔξηση τῶν ἐπιγραφῶν στοὺς δυὸ αὐτοὺς αἰῶνες, ἂν καὶ δὲν ἀποτελεῖ μοναδικὸ φαινόμενο στὸ θρακικὸ χῶρο, πιστεύουμε ὅμως ὅτι πρέπει νὰ σχετιστεῖ μὲ τὴν εὐρύτερη διάδοση καὶ χρήση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θράκης κατὰ τὴν περίοδο αὐτή.

2. *Λατινικὲς ἐπιγραφές*

Ἀπὸ τὴν ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὶς λατινικὲς ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὴ Θράκη, διαπιστώνεται ὅτι ὁ συνολικὸς ἀριθμός τους φτάνει περίπου τὶς 2272, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ 672 προέρχονται ἀπὸ τὴ Ν Θράκη. Συγκεκριμένα στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου βρέθηκαν ὡς τώρα 421 ἐπιγραφές: διακόσιες δύο στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων[1]

---

1. Βλ. *S. Reinach, BCH* 8(1884)48-49. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 934-969, 994-1006. *P. Perdrizet, BCH* 21(1897)528-532. 24(1900)315. *A. Salač, BCH* 47(1923)83-94, ἀρ. 2-25, 27-32. *P. Collart, BCH* 53(1929)81-83 [= *CRAI* 1915, 57 = *Ch. Picard,*

καὶ ἑκατὸν ὀγδόντα ὀχτὼ στὴν περιοχή της[1], δεκατρεῖς στὴν Ἀμφίπολη καὶ τὴν περιοχή της[2], δώδεκα στὴ Σῖριν καὶ τὴν περιοχή της[3], δύο στὴν Ἡράκλεια τὴ Σιντικὴ καὶ τὴν περιοχή της[4] καὶ τέσσερις στὴ Θάσο[5]. Ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα εἶναι γνωστὲς 76 ἐπιγραφές: πενήντα πέντε ἀπὸ τὴ Σαρδικὴ καὶ τὴν περιοχή της[6], δεκαεννιὰ ἀπὸ τὴν Παυταλία καὶ τὴν περιοχή της[7] καὶ δύο ἀπὸ τὴ μέση κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ[8].

BCH 44(1920)41-42 = *RHR* 86(1922)182]. *BCH* 56(1932)192-230, ἀρ. 1-16, 18, 20. 57(1933)313-379. 62(1938)409-432. *Sbornik G. Kacarov*, I, 9-10, ἀρ. 3-4. *P. Lemerle*, *BCH* 58(1934)448-483. 61(1937)410-419, ἀρ. 1-15. — Ὁ *H. Mihăescu*, La langue latine dans le sud-est de l'Europe, Bucureşti Paris 1978, 86, ὑπολογίζει σὲ 285 τὶς ἐπιγραφὲς τῆς πόλης τῶν Φιλίππων. Συμπεριλαμβάνει ὅμως ἐσφαλμένα ἀνάμεσα σὲ αὐτὲς καὶ ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν στὴν ἐπικράτεια τῆς ἀποικίας.

1. Βλ. *CIL*, III, 639-640, 643-646, 649-653, 655 (= 14206[16]), 656-657, 660-663, 665, 669, 671, 673-675, 678-679, 682 (= 7338), 683, 686-687, 695-699, 700-707, 6113 (= 7343), 6115[a], 6116-6119, 7340-7341, 7344, 7346-7351, 7354-7357, 7358[a], 7358[d], 13706, 13708, 14206[3], 14206[10-15], 14206[17-19], 14206[20-25], 14206[27-30], 14406[c] [= *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 984-985, 1017-1050, 1055-1062, 1105-1107 = *BCH* 18 (1894)440-444. 47(1923)76, ἀρ. 36]. [= *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 825, 841, 987-992, 1072-1079, 1091-1100. *S. Reinach*, *BCH* 8(1884)47-48. *P. Perdrizet*, *BCH* 21(1897)346-347, 541-542. 24(1900)307, 310, 312-316, 545. *A. Salač*, *BCH* 47(1923)55 κέ., ἀρ. 2, 4-5, 8-11, 17-25, 27-29, 31-35, 37. *P. Collart - P. Devambez*, *BCH* 55(1931)201-204, ἀρ. 16-17. *P. Collart*, *BCH* 59(1935)403, ἀρ. 1. 62(1938)411-412, ἀρ. 2. *Sbornik G. Kacarov*, I, 12, ἀρ. 7. 14, ἀρ. 11. Βλ. ἐπίσης *BCH* 57(1933)376, ἀρ. 32. *D. Hereward*, *Archaeology* 16(1963)133. *Χ. Κουκούλη*, *ΑΑΑ* 2(1969)191-194 [= *Bull. ép.* 1970, ἀρ. 381]. *ΑΔ* 24(1969), Χρονικά, 348 [= *Bull. ép.* 1972, ἀρ. 267]. *M. Speidel*, *JRS* 60(1970)142-152. — Ὁ *H. Mihăescu*, ὅ.π., 85, ὑπολογίζει μόνο 36 ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν ἐπικράτεια τῆς ἀποικίας. Ἐξάλλου ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Φιλίππων καὶ τὴν ἐπικράτειά της ἀναφέρει ἐσφαλμένα ἕνα σύνολο 321 ἐπιγραφῶν, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἔχουμε 390 ἐπιγραφές.

2. *CIL*, III, 656 [= *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 926], 14204. 14206[1-6]. *P. Perdrizet*, *BCH* 18(1894)430-431. 19(1895)110-112 [= *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 867]. *Ε. Πελεκίδη*, *ΠΑΕ* 1920, 89, ἀρ. 2. *A. Salač*, *BCH* 47(1923)57-59. *D. Hereward*, *Palaeologia* 1968, 138-144, ἀρ. 8. *Κ-ΙΣ*, ἀρ. 727-728.

3. *CIL*, III, 654 (= 7335), 680 (= 7336), 7334, 14206[4-6]. *V. Beševliev - G. Mihailov*, *BP* 1(1942)329. *Κ-ΙΣ*, ἀρ. 47-48, 481, 485.

4. *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 846. *RA* 8(1936), ἀρ. 18.

5. Βλ. *S. Reinach*, *BCH* 8(1884)47. *W. Deonna*, *AE* 1906, 16. *CIL*, III, 7366, 12317. *Palaeologia* 1968, 148-149.

6. Βλ. *H. Mihăescu*, La langue latine, 139-140. ὅπου σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβ. *E. Kalinka*, Antike Denkmäler in Bulgarien, ἀρ. 22, 48, 74, 76, 125, 139, 141, 169, 201, 371, 376, 383-384, 394, 396, 398, 401, 404, 414, 419, 421-422, 425. *G. Seure*, *RA* 2[5](1915)192-193, ἀρ. 140. 10[5](1919)167-168, ἀρ. 164. *IGB*, IV, 1982.

7. Βλ. *H. Mihăescu*, ὅ.π., 139.

8. Βλ. *H. Mihăescu*, ὅ.π., 139.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀπὸ τὴν ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου, καθὼς καὶ ἀπὸ τὶς κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Ἄρζου καὶ Τόνζου, ἔχουμε ἕναν ἀριθμὸ ἀπὸ 52 ἐπιγραφές: οἱ εἴκοσι ἐννιὰ ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη καὶ τὴν περιοχή της[1] καὶ οἱ εἴκοσι τρεῖς ἀπὸ τὴν Augusta Traiana καὶ τὴν περιοχή της[2]. Στὴν περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη βρέθηκαν 23 ἐπιγραφές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες δεκαεννιὰ στὴ Σαμοθράκη[3], δύο στὰ Ἄβδηρα[4] καὶ ἀπὸ μία κοντὰ στὶς Porsulae[5] καὶ τὴ σημερινὴ Ξάνθη[6]. Τέλος στὴν περιοχὴ ἀνατολικὰ τοῦ Ἔβρου καὶ τοῦ Τόνζου ὡς τὴν παραλία ἔχουν ἀνακαλυφτεῖ ὡς τώρα 100 ἐπιγραφές: εἰκοσιτρεῖς στὸ Βυζάντιο[7], εἰκοσιτρεῖς στὴν Πέρινθο (Ἡράκλεια)[8], ἐννιὰ στὴ Ραιδεστό[9], ἑπτὰ στὴν Καλλίπολη[10], πέντε στὸ Πάνιον[11], ἑπτὰ στὴ Μεσημβρία[12], δύο στὸ Deultum[13] καὶ εἴκοσι πέντε σὲ ἄλλες δέκα περίπου θέσεις τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς ὑπόλοιπης περιοχῆς[14].

Οἱ ὑπόλοιπες 1600 ἐπιγραφὲς βρέθηκαν στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία). Ἀπὸ αὐτὲς οἱ 662 προέρχονται ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία[15]: ἑκατὸ τριάντα δύο ἀπὸ τὴν Τόμιν, ὀγδόντα ἑπτὰ ἀπὸ τὴν Troesmis, ἑξήντα ἀπὸ τὸ Tropaeum Traiani, πενήντα πέντε ἀπὸ τὴν Ἱστρία, σαράντα ἐννιὰ ἀπὸ τὴ Capidava, τριάντα

---

1. Βλ. *H. Mihăescu*, δ.π., 140-141. Πρόσθεσε καὶ *G. Seure*, *RA* 19⁴(1912)322, ἀρ. 21. *D. Tsontchev*, *Latomus* 17(1958)529-530, ἀρ. 1-3.

2. Βλ. *H. Mihăescu*, δ.π., 141-142. Πρόσθεσε καὶ *G. Seure*, *RA* 18⁴(1911)438, ἀρ. 6. *D. Tsontchev*, δ.π., 530, ἀρ. 6. *IBAI* 32(1970)296-297. 33(1972)189-196.

3. Βλ. *P. Fraser*, Samothrace, ἀρ. 16-26, 28, 30-35, 38-39, 44, 50-53 bis. *F. Salviat*, *BCH* 86(1962)278-280, ἀρ. 5-6.

4. *CIL*, III, 7378-7379.

5. *ÖJh*, 17(1914)151-152.

6. *CIL*, III, 14207[10].

7. *CIL*, III, 732-745, 7401-7419, 14207[11]. *RA* 1955, ἀρ. 102.

8. *CIL*, III, 730-731, 7391-7400, 12326, 14207[1-9], 14406[9]. *ÖJh* 23(1926)164-208. *G. Seure*, *BCH* 24(1900)161-163. Πρβ. *D-H*, ἀρ. 73[b], 73[c], 74, 74 κ. *T-TEA* II, ἀρ. 76.

9. *CIL*, III, 728-729 [= *D-H*, ἀρ. 75-75[a]], 7387-7390, 14207[3-4].

10. *CIL*, III, 725, 7381-7386 [= *D-H*, ἀρ. 1001].

11. *ÖJh* 23(1926)151-159. *G. Seure*, *BCH* 24(1900)164-165.

12. Βλ. *H. Mihăescu*, δ.π., 142 καὶ σημ. 10.

13. Βλ. *H. Mihăescu*, δ.π., 142 καὶ σημ. 6.

14. Βλ. *H. Mihaescu*, δ.π., 138 καὶ 142. Πρόσθεσε καὶ *A. Hauvette-Besnault*, *BCH* 4(1880)512-513. *Ch. Picard-S. Reinach*, *BCH* 36(1912)288-300. *G. Seure*, *RA* 19⁴(1912)322-323, ἀρ. 22-23. *T-TEA II*, ἀρ. 60, 62-63, 86 [= *W. Eck*, *Chiron* 5(1975)365-392].

15. Βλ. *H. Mihăescu*, δ.π., 151-156, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Πρβ. καὶ *E. Popescu*, Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV-XIII descoperite în Romania, Bucureşti 1976, passim (ἐπιγραφὲς τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα).

ἑφτὰ ἀπὸ τὸ Ulmetum, δεκαεφτὰ ἀπὸ τὴν Ἀξιόπολη, δεκαεφτὰ ἀπὸ τὸ Carsium, δεκαέξι ἀπὸ τὸ Noviodunum, δεκατέσσερις ἀπὸ τὴν Κάλλατιν, ὀχτὼ ἀπὸ τὴν Aegyssus, ὀχτὼ ἀπὸ τὴ Sucidava καὶ ἑκατὸν ἑξήντα δύο ἀπὸ διάφορες ἄλλες θέσεις τῆς Μ. Σκυθίας. Στὴν ὑπόλοιπη Β Θράκη — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία — βρέθηκαν 938 ἐπιγραφὲς[1]: ἑκατὸ δύο στὴν Oescus, ἑβδομήντα ὀχτὼ στὴ Glava Panega, ἑβδομήντα δύο στὶς Novae, σαράντα στὸ municipium Montanensium, τριάντα ὀχτὼ στὴ Νικόπολη τοῦ Ἴστρου, εἴκοσι πέντε στὴν Ὀδησσό, εἴκοσι δύο στὴ Sexaginta Prista, εἴκοσι στὸ σημερινὸ Čomakovci, δεκαέξι στὴ Μαρκιανούπολη καὶ πεντακόσιες δεκατρεῖς σὲ ἄλλες θέσεις τῆς Β Θράκης.

Γεωγραφικὲς περιοχὲς	*Ἀριθμὸς ἐπιγραφῶν*
Θάσος	4
Περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου	417
Ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα	76
Ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου καὶ κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Ἄρζου καὶ Τόνζου	52
Σαμοθράκη καὶ περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη	23
Περιοχὴ ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο καὶ τὸν Τόνζο ὡς τὴν παραλία	100
Μ. Σκυθία (σημ. Δοβρουτσά)	662
Βόρεια Θράκη (Κάτω Μοισία) — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία	938
Σύνολο	2272

Μὲ βάση τὰ παραπάνω στοιχεῖα, διαπιστώνεται ὅτι ἡ Β Θράκη (Κάτω Μοισία) παρουσιάζει μιὰ συντριπτικὴ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ στὸ σύνολο τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν ποὺ βρέθηκαν στὴ Θράκη. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν περιοχὴ αὐτή, ποὺ καταλάμβανε μόνο τὸ 1/3 περίπου ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ ἔκταση ὁλόκληρης τῆς Θράκης, προέρχεται τὸ 70,4% τῶν ἐπιγραφῶν. Ἀπὸ αὐτὲς τὸ 15,1% βρέθηκε στὴν παραλιακὴ ζώνη καὶ τὸ 55,3% στὴν ἐνδοχώρα. Μετὰ τὴν Κάτω Μοισία, τὸ πιὸ αὐξημένο ποσοστὸ λατινικῶν ἐπιγραφῶν παρουσιάζει ἡ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων μὲ τὴν ἐπικράτειά της, ὅπου βρέθηκε τὸ 17,2% τοῦ συνόλου τῶν ἐπιγραφῶν ὁλόκληρης τῆς Θράκης. Ἂν λοιπὸν ἐξαιρέσουμε τὴν ἀποικία αὐτὴ καὶ τὴν Κάτω Μοισία, τὸ συνολικὸ ποσοστὸ τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν τῆς ὑπόλοιπης Θράκης φτάνει μόλις τὸ 13%,

1. Βλ. *H. Mihăescu*, ὅ.π., 143-150, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μολονότι ἡ ἔκτασή της εἶναι πολὺ μεγαλύτερη. Ἰδιαίτερη ἐντύπωση προκαλεῖ τὸ μικρὸ ποσοστὸ (4,4%) τῆς περιοχῆς ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο καὶ τὸν Τόνζο ὡς τὴν παραλία, ὅπου μάλιστα ὑπῆρχαν καὶ δυὸ ρωμαϊκὲς ἀποικίες, τὸ Deultum καὶ τὸ Apri. Ἀξιοσημείωτη ἐπίσης εἶναι ἡ ὁλότελη σχεδὸν ἔλλειψη λατινικῶν ἐπιγραφῶν ἀπὸ τὴν περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν περιοχὴ αὐτή, ἂν ἐξαιρέσουμε τὴ Σαμοθράκη, ποὺ ἦταν διεθνὲς θρησκευτικὸ κέντρο, ἔχουμε τέσσερις μόνο ἐπιγραφές.

Γενικά, παρατηροῦμε ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν ἀριθμητικὴ δύναμη τοῦ ρωμαϊκοῦ ἢ ἐκρωμαϊσμένου δημογραφικοῦ στοιχείου. Ἀντίθετα, δὲν ἔχει καθόλου σχέση μὲ τὴ γεωγραφικὴ ἔκταση τῆς κάθε περιοχῆς. Ἐπίσης, ἀπὸ τὴ στατιστικὴ ἀνάλυση τῶν προηγούμενων στοιχείων διαπιστώνεται μιὰ σχετικὴ ἀριθμητικὴ ἰσορροπία στὴν κατανομὴ τῶν ἐπιγραφῶν ἀνάμεσα στὰ ἀστικὰ κέντρα καὶ τὴν ὑπαιθρο. Ἔτσι, ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων τὸ 51.8% προέρχεται ἀπὸ τὴν πόλη καὶ τὸ 48.2% ἀπὸ διάφορες κῶμες τῆς ἐπικράτειάς της. Τὸ ἴδιο παρατηρεῖται καὶ στὴν Κάτω Μοισία, ὅπου τὸ 51,2% προέρχεται ἀπὸ τὰ ἀστικὰ κέντρα καὶ τὸ 48,8% ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο. Τέλος, σχετικὰ μὲ τὸ εἶδος τῶν ἐπιγραφῶν, ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ 80% περίπου ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἰδιωτικὲς (ἐπιτύμβιες καὶ ἀναθηματικὲς) καὶ τὸ 20% δημόσιες (τιμητικές, μιλιάρια κλπ.). Ἀπὸ τὶς ἰδιωτικὲς ἐπιγραφὲς τὸ 20% εἶναι ἀναθηματικὲς καὶ τὸ 60% περίπου ἐπιτύμβιες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ περισσότερες ἀνήκουν σὲ παλαίμαχους τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων.

3. Δίγλωσσες ἐπιγραφές

Ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἐπιγραφικὴ ἔρευνα προκύπτει ὅτι οἱ δίγλωσσες ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν ὡς τώρα στὴ Θράκη, φτάνουν τὸν ἀριθμὸ τῶν 52. Ἀπὸ αὐτὲς οἱ εἴκοσι τρεῖς ἀνακαλύφτηκαν στὴ Ν Θράκη: πέντε στὴν Πέρινθο[1], πέντε στὴ Σαμοθράκη[2], τέσσερις στὴ Φιλιππούπολη[3] κι ἀπὸ μία στὴ Scaptopara[4], Σαρδική[5], περιοχὴ Ἀβδήρων[6], Succorum claustra[7],

---

1. *D-H*, ἀρ. 73ª. *G. Seure*, *BCH* 36(1912)610-611, ἀρ. 67. *IGR*, I, 806-808.
2. *P. Fraser*, Samothrace, ἀρ. 36, 40, 54, 63. McCredie, *Hesperia* 1965, 114-115.
3. *IGB*, III$_1$, 878, 1006, 1075, 1410.
4. *IGB*, IV, 2236.
5. *IGB*, IV, 1925.
6. *S. Reinach*, *BCH* 8(1884)49-50, ἀρ. IX [= *CIL*,III, 7378 = *IGR*, I, 832].
7. *CIL*, III, 14207[37] [= *Kalinka*, Denkmäler, ἀρ. 73].

Καβύλη[1], σημερινὴ Šipka[2], Aquae Calidae[3], Βησσαπάρα[4] καὶ περιοχὴ Φιλιππούπολης (στὸ σημ. Aklami)[5].

Οἱ ὑπόλοιπες εἴκοσι ἐννιὰ δίγλωσσες ἐπιγραφὲς βρέθηκαν στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία) καὶ οἱ περισσότερες προέρχονται ἀπὸ τὴν παραλιακὴ ζώνη: δεκατέσσερις ἀπὸ τὴν Τόμιν[6], τέσσερις ἀπὸ τὴν Κάλλατιν[7], δύο ἀπὸ τὴν Ἰστρία[8], δύο ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ[9] καὶ μία ἀπὸ τὴ Μαρκιανούπολη[10]. Ἀντίθετα, ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα τῆς Β Θράκης εἶναι γνωστὲς ἕξι μόνο ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν στὰ σημερινὰ χωριὰ Blagoevo[11], Tabačka-Červen[12], Gorsko Kosovo[13], Butovo[14], Carevec-Dolna-Bešovica[15] καὶ Kunino[16].

Τέλος, θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ἀναφερθοῦν καὶ δυὸ λατινικὲς ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὰ σημερινὰ χωριὰ Μεσόρεμα καὶ Μουσθένη (περιοχὴ Φιλίππων)[17], ποὺ παρουσιάζουν ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον, γιατὶ τὸ κείμενό τους εἶναι γραμμένο μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο.

Γενικά, παρατηροῦμε ὅτι ἀπὸ τὶς πενήντα δύο συνολικὰ δίγλωσσες ἐπιγραφὲς οἱ τριάντα τέσσερις βρέθηκαν στὴν παραλιακὴ ζώνη τῆς Θράκης καὶ οἱ δεκαοχτὼ στὴν ἐνδοχώρα. Ἀπὸ τὶς τριάντα τέσσερις μάλιστα ἐπιγραφὲς

---

1. *G. Seure, RA* 5[s](1917)178. *IGB,* 111_2, 1777.
2. *IGB,* III_2, 1741 bis.
3. *IGR,* I, 770.
4. *IGR,* I, 700.
5. *IGR,* I, 704.
6. *IGR,* I, 606, 612, 619, 625, 628-629. *I. Stoian,* Tomitana, 124-125, 212. *A. Aricescu,* Inscriptii inedite tomitane în versuri, *SC* 5(1963)319-321. *Canarache - Aricescu - Barbu-Rădulescu,* Tezaurul de sculpturi de la Tomis, ἀρ. 17. [= *Bull. ép.* 1966, ἀρ. 267]. *A. Rădulescu - Munteanu,* Epigraphica, 106 κέ. ἀρ. 5.
7. *IGR,* I, 657. *T. Sauciuc - Săveanu,* Titue Vitrasius Pollio şi orasul Callatis [= *Bull. ép.* 1938, ἀρ. 235]. *T. Sauciuc - Săveanu et A. Rădulescu, Pontice* 1968, 307-317 [= *Bull. ép.* 1970, ἀρ. 399]. *D. Pippidi, SC* 14(1972)141-148.
8. *SEG,* I, 329 [= *D. Pippidi, Epigraphische Beiträge,* 133-153. *D. Pippidi, Mélanges K. Michalowski,* 619-623 [= *Scythica Minora,* 216-219 = *Bull. ép.* 1968, ἀρ. 370].
9. *IGB,* I[2], 59, 218.
10. *IGR,* I, 665.
11. *IGB,* II, 749.
12. *IGB,* II, 751.
13. *IGB,* II, 695.
14. *IGB,* II, 600.
15. *IGB,* II, 496.
16. *IGB,* II, 503 [= *I. Velkov, Izsledv. Dečev,* Sofija 1958, 557-566 = *Bull. ép.* 1960, ἀρ. 232].
17. Βλ. *P. Collart, BCH* 54(1934)376-391. *Sbornik G. Kacarov,* I, 10, ἀρ. 5.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς παραλιακῆς ζώνης οἱ εἴκοσι προέρχονται ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία, ὅπου ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσας ἦταν ἰδιαίτερα ὀξύς. Ἐπίσης, ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν πενήντα δύο δίγλωσσων ἐπιγραφῶν μόνο δώδεκα εἶναι δημόσιες κι ὅλες οἱ ἄλλες ἰδιωτικὲς (ἐπιτύμβιες καὶ ἀναθηματικές).

Γιὰ τὴν ἔρευνα ὅμως τοῦ γλωσσικοῦ ἐξελληνισμοῦ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὶς πενήντα δύο συνολικὰ δίγλωσσες ἐπιγραφὲς οἱ σαράντα τέσσερις εἶναι λατινοελληνικές. Κι αὐτὸ δείχνει καθαρὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὶς περιοχές, ὅπου βρέθηκαν οἱ ἐπιγραφὲς αὐτές. Ἡ ἀνάγκη νὰ μεταφραστεῖ τὸ λατινικὸ κείμενο στὴν ἑλληνικὴ σημαίνει ὅτι τὸ ἑλληνόφωνο στοιχεῖο τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν ἐπικρατέστερο. Τὸ ἴδιο ἐξάλλου δείχνει καὶ ἡ προσθήκη τῆς τυπικῆς προσφώνησης πρὸς τοὺς περαστικοὺς («παροδεῖτα, χαῖρε») στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα.

β) Συγκριτικὴ στατιστικὴ ἀνάλυση τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν Ἀριθμητικὴ καὶ γεωγραφικὴ ἐπικράτηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας

Ἀπὸ τὰ παραπάνω στοιχεῖα, ὅπως αὐτὰ συνοψίζονται στὸ συγκριτικὸ στατιστικὸ πίνακα κατανομῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν ποὺ παραθέτουμε, φαίνεται καθαρὰ ἡ μεγάλη ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἀπέναντι στὶς λατινικές. Συγκεκριμένα διαπιστώνεται ὅτι στὸ σύνολο τῶν 8304 ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Θράκης τὰ 3/4 περίπου ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἑλληνικές. Ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ μάλιστα τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν παρατηρεῖται ἀκόμη καὶ στὶς δυὸ ἐκεῖνες περιοχὲς τῆς Θράκης (Κάτω Μοισία καὶ περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου), ὅπου τὸ ρωμαϊκὸ ἢ ἐκρωμαϊσμένο δημογραφικὸ στοιχεῖο ἦταν ἰδιαίτερα ἰσχυρό. Ἔτσι, ἀπὸ τὴν Κάτω Μοισία, συμπεριλαμβανόμενης καὶ τῆς Μ. Σκυθίας, ἔχουμε ἕνα ποσοστὸ 24,8% ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ 19,2% λατινικῶν. Ἂν δοῦμε ὅμως χωριστὰ τὴ Μ. Σκυθία, παρατηροῦμε ὅτι στὴν περιοχὴ αὐτὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν εἶναι περίπου διπλάσιος ἀπὸ τὶς λατινικές.

Ἐξάλλου καὶ στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου, ὅπου οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς παρουσιάζονται στὸ συγκριτικὸ στατιστικὸ πίνακα ὡς τετραπλάσιες περίπου ἀριθμητικὰ ἀπὸ τὶς λατινικές, ἡ ἀναλογία δὲν εἶναι ἡ ἴδια. ἂν ξεχωρίσουμε τὴ Θάσο, ἀπὸ ὅπου ἔχουμε τέσσερις μόνο λατινικὲς ἐπιγραφές. Πραγματικά, μὲ τὴν ἀφαίρεση τῶν θασιακῶν ἐπιγραφῶν, ἡ ἀναλογία τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν στὴν περιοχὴ αὐτὴ εἶναι περίπου 1:1 (50,4% ἑλληνικὲς καὶ 49,6% λατινικές). Ἀκόμη κι αὐτὴ ὅμως ἡ ἀναλογία δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα, ἂν τὴν ἀναλύσουμε σὲ μικρότερη κλίμακα καὶ δοῦμε χωριστὰ τὸ ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΛΑΤΙΝΙΚΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΣΤΟ ΘΡΑΚΙΚΟ ΧΩΡΟ

Γεωγραφικές περιοχές	*Ἀριθμὸς ἐπιγραφῶν*		*Ποσοστιαία ἀναλογία τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν καθεμιᾶς περιοχῆς*	
	Ἑλλην.	*Λατιν.*	*Ἑλλην.*	*Λατιν.*
Θάσος	1120	4	99,6 %	0,4 %
Περιοχὴ ἀνάμεσα στὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καὶ τοῦ Νέστου	428	417	50,6 %	49,4 %
Ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα	444	76	85, 3 %	14,7 %
Ἄνω καὶ μέση κοιλάδα τοῦ Ἔβρου καὶ κοιλάδες τῶν παραποτάμων του Ἄρζου καὶ Τόνζου	995	52	95 %	5 %
Σαμοθράκη καὶ περιοχὴ νότια ἀπὸ τὴ Ροδόπη	179	23	88,,6 %	11,4 %
Περιοχὴ ἀνατολικὰ ἀπὸ τὸν Ἔβρο καὶ τὸν Τόνζο ὡς τὴν παραλία	794	100	88,8 %	11,2 %
Μ. Σκυθία (σημ. Δοβρουτσά)	1300	662	66, %	33,7 %
Β Θράκη (Κάτω Μοισία) — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία	770	938	45 %	55 %
Σύνολο	6032	2272	72,6 %	27,4 %

τμῆμα τῆς περιοχῆς. Ἔτσι, διαπιστώνουμε ὅτι στὸ σύνολο τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματός της (ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων καὶ ἐπικράτειά της) οἱ λατινικὲς ἐπιγραφὲς εἶναι διπλάσιες (65,8%) ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς (34,2%). Ἀντίθετα, στὸ δυτικὸ τμῆμα της (Ἀμφίπολη, Σῖρις, Ἡράκλεια) ἔχουμε συντριπτικὴ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, οἱ ὁποῖες εἶναι περίπου δεκαπλάσιες (91,3%) ἀπὸ τὶς λατινικὲς (8,7%).

Τέλος, στὶς ὑπόλοιπες περιοχὲς τῆς Θράκης ἡ ἀναλογία τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν εἶναι περίπου 100:1 (99% ἑλληνικὲς καὶ 1% περίπου λατινικές). Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ ἢ καλύτερα ἡ μοναδικὴ σχεδὸν παρουσία τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν στὶς περισσότερες περιοχὲς τῆς Θράκης δείχνει ἀναμφισβήτητα τὴν πλήρη ἐπικράτηση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ γλωσσικοῦ ἐξελληνισμοῦ (πρὸς τὰ τέλη τοῦ 3ου-ἀρχὲς 4ου μ.Χ. αἰ.) τῶν Θρακῶν ποὺ κατοικοῦσαν στὶς περιοχὲς αὐτές. Τὸ ἴδιο ἐξάλλου πράγμα δείχνουν καὶ οἱ δίγλωσσες ἐπιγραφὲς ποὺ τὸ 85% ἀπὸ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αὐτὲς εἶναι λατινοελληνικές. Πολὺ ἐνδεικτικὴ μάλιστα γιὰ τὴ γλωσσικὴ κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε εἶναι ἡ γνωστὴ ἐπιστολὴ τῶν Σκαπτοπαρηνῶν, ἡ ὁποία εἶναι συνταγμένη στὴν ἑλληνική, μολονότι ἀπευθύνεται στὸν αὐτοκράτορα. Στὴν ἑλληνικὴ μεταφράστηκε ἐπίσης καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ, ἀπὸ τὴ φύση της, ἀπευθυνόταν σ' ἕνα εὐρὺ κοινό, τὸ ὁποῖο θὰ ἦταν ἑλληνόφωνο.

Ἀπὸ τὴν προηγούμενη συγκριτικὴ στατιστικὴ ἀνάλυση τῶν ἐπιγραφῶν προκύπτει ὅτι οἱ μόνες περιοχὲς τῆς Θράκης, ὅπου μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα στὴν ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ Κάτω Μοισία καὶ ἡ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων. Βέβαια ἀπὸ τὴν Κάτω Μοισία θὰ ἔπρεπε κανονικὰ νὰ ἐξαιρέσουμε τὴ Μ. Σκυθία, ὅπου οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς εἶναι διπλάσιες ἀπὸ τὶς λατινικές. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ὅλες σχεδὸν οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφές, ποὺ βρέθηκαν ἐκεῖ, προέρχονται ἀπὸ τὴν παραλιακὴ ζώνη, ὅπου ὑπῆρχαν οἱ τρεῖς ἑλληνικὲς ἀποικίες (Κάλλατις, Τόμις καὶ Ἰστρία) καὶ ἐλάχιστες μόνο ἀπὸ τὴν ὑπαίθρο. Ἀλλὰ καὶ στὴν ὑπόλοιπη Κάτω Μοισία δὲν ὑπάρχει σὲ ὅλη τὴν ἔκτασή της ἡ ἴδια ποσοστιαία ἀναλογία τῶν ἐπιγραφῶν (45%: 55%), ποὺ βλέπουμε στὸ συγκριτικὸ στατιστικὸ πίνακα. Ἔτσι, μὲ βάση τὴν ἀντίστοιχη πυκνότητα τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν, ἡ Κάτω Μοισία, συμπεριλαμβανόμενης καὶ τῆς Μ. Σκυθίας, διακρίνεται σὲ δυὸ ζῶνες: στὴν παραίμια-παραλιακὴ καὶ τὴν παραδουνάβια. Ἀπὸ τὴ συγκριτικὴ ἐπιγραφικὴ ἔρευνα διαπιστώνεται ὅτι οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς τῆς Κάτω Μοισίας (τὸ 95%) προέρχονται ἀπὸ τὴν πρώτη ζώνη, ἐνῶ οἱ περισσότερες λατινικὲς (τὸ 80%) ἀπὸ τὴ δεύτερη ζώνη. Στὸ σύνολο πάλι τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν καθεμιᾶς ζώνης παρατηροῦμε ὅτι στὴν παραίμια-παραλιακὴ ζώνη οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς εἶναι περίπου ἑξαπλάσιες (85%) ἀπὸ τὶς λατινικές. Ἀντίθετα, στὴν παραδουνάβια ζώνη ὑπερέχουν ἀριθμητικὰ οἱ λατινικὲς ἐπιγραφές, ποὺ εἶναι περίπου ἑπταπλάσιες (88,5%) ἀπὸ τὶς ἑλληνικές. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ κατανομὴ τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν στὶς δυὸ ζῶνες εἶναι σχεδὸν ἀντιστρόφως ἀνάλογη. Μὲ βάση λοιπὸν τὰ στατιστικὰ αὐτὰ δεδομένα, καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητας (ἀρχὲς 4ου μ.Χ. αἰ.) εἶχε βρεῖ τὴν παραίμια-παραλιακὴ ζώνη ἐξελληνισμένη γλωσσικὰ καὶ τὴν παραδουνάβια ἐκλατινισμένη. Ἡ γλωσσικὴ αὐτὴ κατάσταση εἶχε διαμορφωθεῖ, μετὰ ἀπὸ ἕνα γλωσσικὸ ἀνταγωνισμό, ποὺ κράτησε τρεῖς περίπου αἰῶνες.

Ἰδιαίτερα ὅμως σκληρὸς καὶ μακροχρόνιος ἦταν ὁ γλωσσικὸς ἀνταγωνισμὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων καὶ τὴν ἐπικράτειά της. Ὅπως εἴδαμε πιὸ πάνω, στὴν ἀποικία αὐτὴ τὸ ποσοστὸ τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν εἶναι τόσο αὐξημένο (65,8%), ὥστε κανονικὰ θὰ περίμενε κανεὶς νὰ γίνει λόγος γιὰ ἐπικράτηση τῆς λατινικῆς γλώσσας κι ὄχι γιὰ γλωσσικὸ ἀνταγωνισμό. Ἀπὸ μιὰ ἀναλυτικότερη ὅμως ἔρευνα σχετικὰ μὲ

τὴν τοπογραφικὴ κατανομὴ τῶν ἐπιγραφῶν προκύπτει ὅτι στὴν ἐπικράτεια τῆς ἀποικίας τὸ ποσοστὸ τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν εἶναι μικρότερο (62,4%). Ἐπίσης, διαπιστώνεται ὅτι ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν δὲν παρατηρεῖται σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῆς ἐπικράτειάς της. Ἔτσι, τὰ μέχρι τώρα ἐπιγραφικὰ δεδομένα δείχνουν ὅτι στὴν πραγματικότητα οἱ λατινικὲς ἐπιγραφὲς ὑπερέχουν ἀριθμητικὰ μόνο στὴν ἄμεση γειτονικὴ περιοχὴ τῆς ἀποικίας (σημ. νομὸ Δράμας). Ἀπὸ τὶς ἄλλες περιοχές, ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἐπικράτειά της — ὅπως ἦταν ἕνα τμῆμα τῆς Ὀδομαντικῆς καὶ τῆς Φυλλίδος καὶ ὁλόκληρη ἡ Πιερίς —, δὲν ἔχουμε παρὰ ὀλιγάριθμα μόνο δείγματα λατινικῆς ἐπιγραφικῆς.

Περιορισμένη ἦταν ἐπίσης καὶ ἡ κοινωνικὴ ἔκταση τοῦ ἐκλατινισμοῦ. Γιατὶ τὴ λατινικὴ γλώσσα τὴ χρησιμοποιοῦσε κυρίως ἡ ἀριστοκρατία τῶν Ρωμαίων ἀποίκων τῶν Φιλίππων. Ἐνῶ ἡ ἑλληνικὴ παρέμεινε σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες ἡ γλώσσα τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τόσο τῆς ἀποικίας ὅσο καὶ τῆς ἄμεσης γειτονικῆς περιοχῆς της. Οἱ Θράκες πάλι χρησιμοποιοῦσαν ἄλλοτε τὴν ἑλληνικὴ κι ἄλλοτε τὴ λατινική, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπόσταση τῆς κώμης τους ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Φιλίππων, ἀπὸ ὅπου δέχονταν τὶς ἐπιδράσεις τῆς λατινικῆς.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσας στοὺς Φιλίππους καὶ τὴν περιοχή τους θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ βασικὰ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1ου μ.Χ. αἰώνα, δηλαδὴ μερικὲς δεκαετίες μετὰ τὸ δεύτερο ρωμαϊκὸ ἀποικισμὸ τῶν Φιλίππων, ὁπότε ἡ πόλη μεταβλήθηκε σὲ ἀληθινὴ ἑστία ἐκρωμαϊσμοῦ. Ὡς τὴν ἵδρυση τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας ἡ μόνη κυρίαρχη γλώσσα στὴ δημόσια καὶ ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου ἦταν ἡ ἑλληνική. Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς ὅμως τοῦ 1ου μ.Χ. αἰώνα ἄρχισε νὰ περιορίζεται ἡ κυριαρχία της χωρὶς νὰ πάψει ὡστόσο ἡ χρήση της καὶ μέσα σὲ αὐτὴν ἀκόμη τὴν πόλη. Ἔτσι, φαίνεται ὅτι, παρὰ τὸ ρωμαϊκὸ ἀποικισμό, στοὺς πρώτους κατοίκους τῶν Φιλίππων τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο παρέμεινε πιὸ οἰκεῖο ἀπὸ ὅ,τι τὸ λατινικό[1]. Ἐπίσης, δὲν ἔπαψε νὰ χρησιμοποιεῖται πάντοτε ἡ ἐπαρχιακὴ μακεδονικὴ χρονολογία[2]. Τέλος, ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα ἀντιστάθηκε στὰ ἐνεπίγραφα μνημεῖα τῶν ἀνατολικῶν λατρειῶν — κυρίως τῶν αἰγυπτιακῶν θεοτήτων[3] καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ[4].

---

1. Πρβ. τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ποὺ βρέθηκαν χαραγμένα πάνω σὲ διάφορα μαρμάρινα κομμάτια ρωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα καὶ χρησίμευαν ὡς μάρκες σωματείου ἢ τῶν ἐργατῶν (*P. Collart, BCH* 52(1928)102 καὶ Philippes, 305, σημ. 2).

2. Λεπτομέρειες βλ. στοῦ *P. Collart,* Philippes, 306-311.

3. Βλ. *P. Perdrizet, BCH* 18(1894)418. Πρβ. *Ch. Picard, RHR* 86(1922)178 κέ. *P. Collart, BCH* 53(1929)76-87, 99. *P. Lemerle, BCH* 59(1935)140 κέ., ἀρ. 40-41.

4. Αὐτὸ τὸ δείχνουν οἱ πολυάριθμες χριστιανικὲς ἐπιγραφὲς — ὅλες βέβαια μεταγε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ λατινικὴ πάλι ἐμφανίζεται στὴ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων, κατὰ τοὺς πρώτους τουλάχιστον αἰῶνες, ὡς ἡ ἐπίσημη γλώσσα τῆς κρατικῆς καὶ δημοτικῆς διοίκησης. Στὴ λατινικὴ γράφονταν οἱ ἐπιγραφὲς τῶν τιμητικῶν καὶ ἀναθηματικῶν μνημείων[1] κι αὐτὴ χρησιμοποιοῦσαν στὰ ἐπιτύμβια καὶ ἀναθηματικά τους μνημεῖα ὄχι μόνο οἱ ἄποικοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Θράκες τῆς πόλης καὶ ἰδιαίτερα τῆς ὑπαίθρου[2]. Μεγαλύτερη ὅμως ἀκμὴ γνώρισε ἡ λατινικὴ γλώσσα στὸ 2ο μ.Χ. αἰώνα κι ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰώνα, δηλαδὴ τότε ποὺ αὐξήθηκε σημαντικὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν δημόσιων ἀναθηματικῶν καὶ τιμητικῶν ἐπιγραφῶν χάρη στὴ δραστηριότητα τῆς δημοτικῆς διοίκησης[3]. Τέλος, γιὰ ἕνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ἡ λατινικὴ κυριαρχοῦσε στὶς σταθερὲς συναλλαγὲς μὲ τὴ Ρώμη καὶ γενικὰ διατηρήθηκε στοὺς θεσμοὺς καὶ τὶς ρωμαϊκὲς λατρεῖες.

Ἔτσι, στοὺς δύο πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες, ἡ ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων μὲ τὴ γειτονικὴ περιοχή της (πεδιάδα Φιλίππων) παρουσιάζει τὴν εἰκόνα μιᾶς ἐκλατινισμένης νησίδας. Οἱ ἀλληλεπιδράσεις ὅμως τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσας δὲν ἔπαψαν σὲ ὅλη τὴν περιοχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητας[4]· καὶ σιγὰ σιγὰ ἡ ἑλληνικὴ ἄρχισε νὰ ἀποκτᾶ μεγαλύτερη σπουδαιότητα καὶ νὰ ἐπικρατεῖ στὶς ἐπιγραφὲς τῶν ἰδιωτῶν καὶ

νέστερης ἐποχῆς — κι ἀκόμη καλύτερα οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ Πολυκάρπου καὶ Ἰγνατίου, ποὺ ἀπευθύνονταν στὴν ἐκκλησία τῶν Φιλίππων καὶ ἦταν γραμμένες στὰ ἑλληνικά, βλ. *P. Collart*, Philippes, 461, 465. Πρβ. *Πολύκαρπ.* Πρὸς Φιλιπ. 13. *Εὐσεβ.* III, κεφ. 36.

1. Πρβ. *P. Collart, BCH* 56(1932)192-231. 57(1933)313-379.

2. Πρβ. τὶς χαραγμένες στοὺς βράχους τῆς ἀκρόπολης τῶν Φιλίππων ἀναθέσεις, ποὺ εἶναι γραμμένες στὰ λατινικὰ καὶ ἀπευθύνονται σὲ θεούς ποὺ τὰ ὀνόματά τους ἔχουν ἐκλατινιστεῖ (βλ. *Ch. Picard, RHR* 86(1922)118-128), καθὼς καὶ τὶς ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς ποὺ βρέθηκαν στοὺς Φιλίππους καὶ τὰ γύρω χωριά.

3. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 301 καὶ σημ. 1.

4. Ἕνα ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀμοιβαίας ἐπίδρασης τῶν δυὸ γλωσσῶν βρίσκουμε στὸ ἐθνικὸ ὄνομα τῶν κατοίκων της. Βλέπουμε δηλαδὴ ὅτι κοντὰ στοὺς καθαρὰ ἑλληνικοὺς τύπους «Φιλιππεῖς» καὶ πιὸ σπάνια «Φιλιππηνοὶ» (βλ. *Στεφ. Βυζ.* στὴ λ. «Φίλιπποι». Πρβ. καὶ διάφορες ἐπιγραφές: *IG*, II², 963, στ. 3, στιχ. 18. *Le Bas*, Voyage archéologique en Grèce, III, section III$_1$, ἀρ. 115 a, στ. 21. IG, VII, 2433, στ. 2, στιχ. 2. XII 8, 209. *P. Perdrizet, BCH* 21(1897)108. *P. Lemerle, BCH* 59(1935) 152, ἀρ. 44) μαρτυρεῖται καὶ ὁ ξένος τύπος «Φιλιππήσιοι» (βλ. Ἐπιστ. πρὸς Φιλιπ. Πρβ. *W. Ramsay*, On the Greek Form of the Name Philippians, *JThS*, 1 Oct. 1899, 116), ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται ὡς σκόπιμη μεταγραφὴ τοῦ λατινικοῦ «Philippenses» (βλ. *P. Collart*, Philippes, 239) καὶ πιθανῶς ὁ λατινικὸς πάλι τύπος «Philippiensis» προδίνει μὲ τὴ σειρά του ἐπίδραση τοῦ καινούργιου ἑλληνικοῦ τύπου «Φιλιππήσιοι» στὸ λατινικὸ (*W. Kubitschek, Jahreshefte* 17(1914)152).

κῶν συλλόγων. Ἡ ἐπιγραφικὴ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διακρίνουμε μερικὰ ἀπὸ τὰ στάδια τῆς βαθμιαίας ἐπικράτησης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἔτσι, ἕνα πρῶτο στάδιο παρατηροῦμε στὰ ἐπιτύμβια, ὅπου πλάι στὶς λατινικὲς ἐπιγραφὲς ἐμφανίζονται καὶ ἐπιγραφὲς συνταγμένες στὴν ἑλληνική[1]. Παραδείγματα ἀπὸ ἕνα δεύτερο στάδιο ἐπικράτησης τῆς ἑλληνικῆς προσφέρουν δυὸ ἐπιγραφὲς ἀπὸ τὴν ἐπικράτεια τῶν Φιλίππων (σημ. χωριὰ Μεσόρεμα καὶ Μουσθένη), ὅπου τὸ λατινικὸ κείμενο εἶναι γραμμένο μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο[2]. Τέλος, ἕνα τρίτο στάδιο ἐπικράτησης δείχνουν οἱ συνταγμένες στὴν ἑλληνικὴ ἐπιγραφές, ποὺ περιέχουν ρωμαϊκὰ ὀνόματα ἢ ἀναφέρονται σὲ ρωμαϊκὰ πράγματα[3].

Στὸν 3ο μ.Χ. αἰώνα, μὲ τὴ στρατιωτικὴ ἀναρχία, ποὺ εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τὴ χαλάρωση τῆς ἰσχύος τῆς Ρώμης, ἡ λατινικὴ γλώσσα παρακμάζει, ἐνῶ ἡ ἑλληνικὴ γίνεται κι αὐτὴ ἐπίσημη γλώσσα[4] καὶ σὲ αὐτὴ γράφονται πιὰ σχεδὸν ὅλα τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου[5]. Στὴ λατινικὴ συνέχιζαν νὰ συντάσσονται, ὡς τὶς ἀρχὲς ἀκόμη τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα, μόνο οἱ ἐπιγραφὲς ποὺ ἀναφέρονταν στοὺς αὐτοκράτορες, δηλαδὴ στὴν κεντρικὴ διοίκηση[6]. Μὲ τὴ μεταφορὰ ὅμως τῆς πρωτεύουσας τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους στὸ Βυζάντιο ἐπιταχύνεται ἡ παρακμὴ τῆς λατινικῆς[7], ὥσπου τελικά, στὰ μέσα πιθανῶς τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα, ὑποσκελίζεται ὁριστικὰ ἀπὸ τὴν ἑλληνική[8]. Τὴν πλήρη

---

1. Πρβ. *L. Heuzey*, Mission, 128 κέ., ἀρ. 61 [= *CIL*, III, 686 = *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 1042-1043]. *F. Cumont*, *RIPB* 41(1898)333, ἀρ. 9 [= *Δ-Μακεδονία*, ἀρ. 1070]. *A. Salač*, *BCH* 47(1923)83 κέ., ἀρ. 2-3. *P. Lemerle*, *BCH* 59(1935)148 κέ., ἀρ. 42.

2. Βλ. *P. Collart*, *BCH* 56(1930)376 κέ. καὶ πίν. XVII. 61(1937).— Πρβ. *J. Carcopino*, *Mélanges Pârvan*, 1934, 77 κέ.

3. Πρβ. τὶς διαθῆκες ποὺ ἀναφέρουν τὶς ρωμαϊκὲς γιορτὲς *parentalia* ἢ *rosalia* (*P. Perdrizet*, *BCH* 24(1900)304 κέ. *Ch. Picard - Ch. Avezou*, *BCH* 38(1914)38 κέ. *P. Collart*, *BCH* 55(1931)58 κέ. *P. Lemerle*, *BCH* 60(1936)336 κέ.), ἀναθέσεις τῶν venatores σὲ θεοὺς τοῦ ἀμφιθέατρου (*F. Chapouthier*, *BCH* 48(1924)287 κέ. 243) κλπ.

4. Πρβ. τὸν τύπο «ὁ δῆμος ἐκ τῶν ἰδίων» ποὺ συναντοῦμε συχνὰ σὲ τιμητικὰ μνημεῖα ποὺ στήνονταν δημόσια (*L. Heuzey*, Mission, 92, ἀρ. 43 = *P. Lemerle*, *BCH* 59(1935) 127 κέ. ἀρ. 38).

5. Πρβ. *Fr. Cumont*, *RIPB* 41(1898)334, ἀρ. 12-13 [= *BCH* 22(1898)349-350, ἀρ. 2]. *BCH* 59(1935)127 κέ., ἀρ. 38, 40-41.

6. Πρβ. *A. Salač*, *BCH* 47(1923)94, ἀρ. 29. *P. Lemerle*, *BCH* 58(1934)449 κέ., ἀρ. 1. 454 κέ., ἀρ. 2. *C. Fredrich*, *MDAI(A)* 33(1908)45, ἀρ. 11. *CIL*, III, 13706. *P. Collart*, *BCH* 56(1932)209, ἀρ. 7. 57(1933)336, ἀρ. 9. 340, ἀρ. 10.

7. Βλ. *P. Collart*, Philippes, 315.

8. Τὸ χρονολογικὸ πρόβλημα τοῦ ὑποσκελισμοῦ τῆς λατινικῆς γλώσσας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ εἶχε τεθεῖ ἀπὸ παλιά, χωρὶς ὅμως νὰ λυθεῖ ἀπὸ τούς: *L. Heuzey*, Mission, 92, 134. *P. Perdrizet*, *BCH* 21(1897)542. Πρβ. *P. Lemerle*, *BCH* 59(1935)126, σημ. 1.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επικράτηση της ελληνικής φανερώνουν οι επιγραφές του 4ου-5ου αιώνα, που είναι όλες γραμμένες στην ελληνική[1]. Επίσης πολύ χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία του Ιμέριου, ο οποίος, μιλώντας στα μέσα του 4ου μ.Χ. αιώνα στους Φιλίππους, συγχαίρει τους άκροατές του για την καθαρή αττική γλώσσα τους[2]. Αναμφισβήτητα στην οριστική επικράτηση της ελληνικής σπουδαία υπήρξε η συμβολή του χριστιανισμού. Επειδή γλωσσικό του όργανο ήταν η ελληνική, ο εκχριστιανισμός των κατοίκων, που άρχισε από πολύ νωρίς ακόμη, είχε ως επακόλουθο και το γλωσσικό εξελληνισμό τους[3]. Γενικά, στους Φιλίππους έχουμε μιά από τις πιό δύσκολες και περίεργες περιπτώσεις εξελληνισμού: τον εξελληνισμό από τη μιά μεριά των λατινόφωνων αποίκων κι από την άλλη μεριά των εκλατινισμένων Θρακών, κατοίκων της πόλης και της περιοχής της.

5) Όρια ελληνόφωνης και λατινόφωνης Θράκης

Η αριθμητική υπεροχή των ελληνικών επιγραφών στη Ν Θράκη αντικατοπτρίζει μιά γλωσσική πραγματικότητα· δείχνει δηλαδή ότι, ως το τέλος της αρχαιότητας, η περιοχή νότια από τον Αίμο είχε πιά εξελληνιστεί γλωσσικά πλήρως[4]. Επομένως τα ελληνολατινικά γλωσσικά όρια θά πρέπει

---

1. Πρβ. *L. Heuzey*, Mission, 26 κέ., άρ. 6, 10. 95, άρ. 50-51. *Ch. Picard*, *BCH* 44(1920)41 κέ. *F. Dvornik*, *BCH* 52(1928)125 κέ. *P. Lemerle*, *BCH* 59(1935)160 κέ., άρ. 57-62. *F. Courby - M. Feyel*, *BCH* 60(1936)47 κέ., άρ. 3.

2. *Ίμερ.* Λόγοι, VI: «... Ήν γάρ πόλις άρχαία και πρό Φιλίππου Φίλιπποι· δήμος Αττικός, έργον Καλλιστράτου, την φωνήν άξίαν παρασχομένου της πόλεως... Έρχεται δέ και ή χελιδών μετά του μέλους έφέσιος, και μετά της ώδης ό τέττιξ, και άηδών μετά των Αττικών άσμάτων, ίν' ύπομνήσῃ πάντως των Αθηνών τούς την φωνήν αττικίζοντας...». Πρβ. *L. Heuzey*, Mission, 64, 92.

3. Βλ. *G. Kacarov*, Elinizmât v stara Trakija i Makedonija, *GSU-IFF* 13/14 (1917/18)16-17.

4. Βλ. π.χ. *C. Jireček*, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel, Prag 1877, 8· του ίδιου, Die Romanen in der Städten Dalmatiens während des Mittelalters, I, Wien 1902, 34. *A. Buturas*, Ein Kapitel der historischen Grammatik der griechischen Sprache, Leipzig 1910, 49. *A. Stein*, Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia, Sarajevo 1920, 103, 121. *Α. Κεραμόπουλλου*, Τί είναι οι Κουτσόβλαχοι, Αθήναι 1939, 36 και 37, σημ. 1. Η παλιά θεωρία σχετικά με τον εκρωμαϊσμό ολόκληρης της Θράκης ως την καθοδο των Σλάβων έχει εγκαταλειφτεί ουσιαστικά ακόμη από τα τέλη του περασμένου αιώνα. Ιδρυτής της θεωρίας αυτής ήταν ο Γερμανός *J. Thunmann* (Über die Geschichte und Sprache der Albaner und Vallachen, Leipzig 1774, 339 κέ. 360) και ο πιό ένθερμος όπαδός της ο Αύστριακός *W. Tomaschek* (Über Brumalia und Rosalia, *SAWW* 60(1869)351-404 και Die alten Thraker, I. Übersicht der Stämme, *SAWW* 128(1893)10-11, 76-80, 110). Μετά τον *W. Tomaschek*, άλλος όπαδός της θεωρίας αυτής ήταν ο *J. Jung* (Römer und Romanen in den Donauländern,

νὰ ἀναζητηθοῦν στὴν περιοχὴ βόρεια ἀπὸ τὸν Αἷμο, ὅπου παρατηρεῖται καὶ γλωσσικὸς ἀνταγωνισμὸς στὴν ἐπιγραφική.

Ζήτημα γλωσσικῶν ὁρίων σὲ ὁλόκληρη γενικὰ τὴ Βαλκανικὴ ἔθεσε πρῶτος, πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ περίπου χρόνια, ὁ C. Jireček. Ὁ Τσεχοσλοβάκος αὐτὸς βαλκανιολόγος, μὲ βάση τὸ ἐπιγραφικὸ ὑλικὸ τῆς ἐποχῆς του, εἶχε ὁρίσει τὴν περίφημη διαχωριστικὴ γραμμὴ τῆς ἑλληνόφωνης καὶ λατινόφωνης Βαλκανικῆς, ποὺ εἶναι γνωστὴ σήμερα στὴν ἐπιστήμη μὲ τὸ ὄνομά του[1]. Ἡ «γραμμὴ Jireček» ἄρχιζε ἀπὸ τὶς ἀδριατικὲς ἀκτὲς — ἀπὸ ἕνα σημεῖο λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὴ Λίσσο — καὶ κατευθυνόταν ἀνατολικὰ κατὰ μῆκος τῶν ὁρίων τῆς Δαλματίας καὶ Μακεδονικῆς Ἰλλυρίας. Ἔπειτα ἀκολουθοῦσε περίπου τὴν κατεύθυνση τῶν ὁρίων τῆς Ἄνω Μοισίας καὶ Μακεδονίας καὶ περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς Στόβους καὶ τοὺς Scupos (σημ. Σκόπια). Λίγο πιὸ ἀνατολικὰ ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς πόλεις ἡ γραμμὴ στρεφόταν πρὸς τὰ βόρεια καὶ, ἀκολουθώντας τὰ ὅρια τῶν ἐπαρχιῶν Ἄνω Μοισίας καὶ Θράκης (σημ. βουλγαρογιουγκοσλαβικά), ἔφτανε στὸ ρωμαϊκὸ μεθοριακὸ σταθμὸ Turres (σημ. Pirot). Ἀπὸ ἐκεῖ, μὲ βόρεια πάντοτε κατεύθυνση, ἀκολουθοῦσε τὰ ὅρια τῶν ἐπαρχιῶν Ἄνω καὶ Κάτω Μοισίας ὡς τὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Belogradčik. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἄλλαζε κατεύθυνση καὶ στρεφόταν νοτιανατολικά. Ἀφοῦ περνοῦσε κοντὰ ἀπὸ τὸ municipium Montanensium (σημ. Mihailovgrad) καὶ τὸ σημερινὸ Botevgrad, ἔπαιρνε πιὰ ὁριζόντια ἀνατολικὴ κατεύθυνση καί, ἀκολουθώντας τὰ ὅρια τῶν ἐπαρχιῶν Κάτω Μοισίας καὶ Θράκης — δηλ. τοὺς βόρειους πρόποδες τοῦ Αἵμου —, κατέληγε στὴν περιοχὴ τῆς Μαρκιανούπολης. Ἀπὸ ἐκεῖ στρεφόταν πρὸς τὰ βόρεια καὶ, περνώντας κοντὰ ἀπὸ τὴν Ὀδησσό, τὴ Διονυσόπολη, τὴν Κάλλατιν, τὴν Τόμιν καὶ τὴν Ἰστρία, κατέληγε στὸ δέλτα τοῦ Δούναβη — σὲ κάποιο σημεῖο ἀνάμεσα στὴν Αἴγισσο καὶ τὴν Ἄλμυριν.

Κατοπινοὶ ἐρευνητὲς πρότειναν ὁρισμένες τροποποιήσεις στὴ γλωσσικὴ ὁροθετικὴ «γραμμὴ Jireček» καὶ ἐπιχείρησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἔκτασή της.

Innsbruck 1887, 10, 101 καὶ Die romanischen Landschaften des römischen Reiches, Innsbruck 1881, 371-378, 480), ὁ ὁποῖος ἀρχικὰ παραδέχτηκε ὅτι τὸ θρακικὸ στοιχεῖο βόρεια ἀπὸ τὸν Αἷμο εἶχε ἐκλατινιστεῖ· ἐνῶ νότια ἀπὸ τὸν Αἷμο εἶχε ἐξελληνιστεῖ. Ἀργότερα ὅμως υἱοθέτησε τὴ θεωρία τῶν Thunmann καὶ Tomaschek γιὰ τὸν ἐκρωμαϊσμὸ τῶν Θρακῶν καὶ νότια ἀπὸ τὸν Αἷμο (Landschaften, 371, 374). Γιὰ τὸ πρόβλημα αὐτὸ πρβ. καὶ *V. Beševliev*, Über manche ältere Theorien von der Romanisierung der Thrake, *EB* 1(1964)147-158.

1. Σχετικὰ μὲ αὐτὴ βλ. *C. Jireček*, Geschichte der Bulgaren, Prag 1876, 45· τοῦ ἴδιου, Die Heerstrasse, 8, 67-68· τοῦ ἴδιου, *ASPh* 15(1893)98 κέ.· τοῦ ἴδιου, Die Romanen, 13 κέ., 34· τοῦ ἴδιου, Geschichte der Serben, I, Wien, 1911, 38 κέ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἔτσι, οἱ A. Philippide[1] καὶ P. Skok[2] τὴ μεταθέτουν λίγο νοτιότερα, στὴν κορυφογραμμὴ τοῦ Αἵμου. Ἐπίσης, τὴν περιορίζουν σημαντικὰ κι ἀπὸ τὰ δυτικά, ἀφήνοντας ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ τὴν περιοχὴ δυτικὰ ἀπὸ τὴν Παυταλία καὶ τὴ Σαρδικὴ ὡς τὴ γραμμὴ Pirot-Belogradčik, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ αὐτοὺς δίγλωσση. Ὁ P. Skok μάλιστα περιόρισε τὴ γραμμὴ κι ἀπὸ τὰ ἀνατολικά, μετατοπίζοντας τὸ σημεῖο ἀπόληξής της πολὺ νοτιότερα, στὴν Ὀδησσό. Ὁ C. Patsch πάλι πρότεινε μετατόπιση τῆς «γραμμῆς Jireček» τόσο νότια, ὥστε θεωρεῖ ἀκόμη καὶ τὴ Μακεδονία δίγλωσση[3]. Τέλος, θὰ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ ἐδῶ καὶ ἡ ἄποψη τοῦ N. Lascu, ὁ ὁποῖος, παραβλέποντας τὶς ἐπιγραφὲς καὶ παρερμηνεύοντας ἐσφαλμένα ὁρισμένους στίχους τῆς Tristia τοῦ Ὀβιδίου, ποὺ ἀναφέρονται στὶς ἐθνογλωσσικὲς σχέσεις στὴν Τόμι (στὶς ἀρχὲς τοῦ 1ου μ.Χ. αἰ.), ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα ποὺ μιλοῦσαν οἱ Μιλήσιοι ἄποικοι εἶχε ἐκτοπιστεῖ καὶ σχεδὸν ἐξαφανίστηκε μπροστὰ στὴ βαρβαρικὴ γλωσσικὴ ὁρμή[4].

Μὲ τὸ πρόβλημα τῶν γλωσσικῶν ὁρίων ἀσχολήθηκαν τελευταῖα οἱ B. Gerov[5] καὶ V. Beševliev[6]. Οἱ ἐρευνητὲς αὐτοὶ δέχονται γενικὰ ὅτι τὰ γλωσσικὰ ὅρια ὁρίζονταν ἀπὸ τὴν κορυφογραμμὴ τοῦ Αἵμου, δηλαδὴ συνέπιπταν περίπου μὲ τὰ διοικητικὰ ὅρια τῶν ἐπαρχιῶν Θράκης καὶ Κάτω Μοισίας (κατὰ τὸ 2ο μ.Χ. αἰ.)[7]. Οἱ ἴδιοι ὅμως ὑποστηρίζουν ἐπίμονα τὴ θέση ὅτι τὰ ὅρια αὐτά, ποὺ τὰ καθορίζουν οἱ ἐπιγραφές, δὲν ἀφοροῦν τὴν καθομιλουμένη ἀλλὰ τὴ γλώσσα ποὺ χρησιμοποιοῦνταν στὸ γραπτὸ λόγο. Ἐπίσης, ὑποστηρίζουν ὅτι βορειότερα ἀπὸ τὰ ὅρια αὐτὰ συναντοῦνται μόνο ἑλληνικὲς ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές. Οἱ ἐπιγραφὲς ὅμως αὐτὲς δὲν μποροῦν, κατὰ τὴ γνώμη τους, νὰ χρησιμεύσουν ὡς κριτήριο διάδοσης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἢ ὡς ἀπόδειξη ὅτι ὁ πληθυσμὸς βόρεια ἀπὸ τὸν Αἵμο μιλοῦσε τὴν ἑλληνική·

---

1. *A. Philippide,* Originea Românilor, I, Iaşi 1925, 70-72.

2. *P. Skok, Byzantion* 6(1931)371 καὶ *ZRPh* 54(1934)179· τοῦ *ἰδίου,* De l'importance des listes toponomastiques de Procope pour la connaissance de la latinité balkanique, *RIEB* 3(1937), 1, 57 κέ.

3. *C. Patsch,* Die Verbreitung des Römer-und Romanentums in Makedonien, *SAWW* 214(1932)162.

4. Βλ. *N. Lascu,* Puplius Ovidius Naso, 1957. Πρβ. καὶ *R. Vulpe.* Studi Ovidiani, 1959 καὶ *I. Stoian,* Tomitana, 1962, οἱ ὁποῖοι συμφωνοῦν μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἐκτοπισμένης ἑλληνικῆς γλώσσας.

5. *B. Gerov,* Romanizmât mezdu Dunava i Balkana ot Hadrian do Konstantin Veliki, II, *GSU-IFF* 48(1952/53)326-331.

6. *V. Beševliev,* Untersuchungen über die Personennamen bei den Thrakern, Amsterdam 1970, 92-124.

7. Πρβ. καὶ *B. Rubin,* Das Zeitalter Justinians, I, Berlin 1960, 83.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀλλὰ αὐτὲς δείχνουν ἁπλῶς ὅτι οἱ κάτοικοι προτιμοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα στὴ θρησκευτικὴ ζωή τους. Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὸν B. Gerov, στοὺς βόρειους πρόποδες τοῦ Αἵμου, κατὰ τὸ 2ο καὶ 3ο μ.Χ. αἰώνα, οἱ κάτοικοι μιλοῦσαν τρεῖς γλῶσσες. Συγκεκριμένα ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμός, στὴ μεγαλύτερη πλειοψηφία του, συνέχισε νὰ μιλᾶ τὴ θρακική, ἐνῶ ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς μιλοῦσε τὴν ἑλληνικὴ ἢ τὴ λατινικὴ κι ὁρισμένες φορὲς καὶ τὶς δυὸ γλῶσσες[1].

Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς συγκριτικῆς ἐπιγραφικῆς ἔρευνάς μας ἔδειξαν ὅτι ἀπὸ τὴν Κάτω Μοισία ἔχουμε ἕνα πολὺ σημαντικὸ ποσοστὸ ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν (45 %)[2]. Ἔτσι, φαίνεται ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἁπλὴ παραβίαση τῆς γλωσσικῆς ὁροθετικῆς γραμμῆς, ἂν δεχτοῦμε ὅτι αὐτὴ ὁριζόταν ἀπὸ τὴν κορυφογραμμὴ τοῦ Αἵμου. Ἐξάλλου, μὲ τὴ διάκριση τῆς Κάτω Μοισίας σὲ δυὸ ζῶνες, φάνηκε καθαρὰ ἀπὸ τὰ ἐπιγραφικὰ στατιστικὰ δεδομένα ἡ σχεδὸν ἀπόλυτη ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν στὴν παραίμια ζώνη καὶ τῶν λατινικῶν στὴν παραδουνάβια[3]. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς ζῶνες αὐτὲς εἶχε ἐξελληνιστεῖ καὶ ἡ ἄλλη εἶχε ἐκλατινιστεῖ.

Σχετικὰ πάλι μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι στὴ Β Θράκη (Κάτω Μοισία) οἱ κάτοικοι προτιμοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα μόνο στὴ θρησκευτικὴ ζωή τους, ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε τὰ ἑξῆς:

1) Οἱ ἀναθηματικὲς ἐπιγραφές, παρὰ τὸ μεγάλο πραγματικὰ ἀριθμό τους, δὲν ἀποτελοῦν τὸ μοναδικὸ εἶδος ἐπιγραφῶν, ποὺ βρέθηκαν στὸ ἔδαφος τῆς Κάτω Μοισίας — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία. Ἀπὸ τὴ στατιστικὴ ἔρευνα τῶν ἐπιγραφῶν διαπιστώνεται ὅτι οἱ ἀναθηματικὲς ἀντιπροσωπεύουν ἕνα ποσοστὸ περίπου 40 % (310 ἐπιγραφὲς) στὸ σύνολο τῶν 770 ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κάτω Μοισίας. Ἀπομένει λοιπὸν ἕνα πολὺ μεγαλύτερο ποσοστὸ (60 %), ποὺ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ἐπιτύμβιες (32,5 %), δημόσιες (15,5 %) καὶ διάφορες ἄλλες ἐπιγραφὲς (12 %).

2) Κι ἂν ἀκόμη τὸ ποσοστὸ 40 % τῶν ἑλληνικῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κάτω Μοισίας θεωρηθεῖ ὑψηλό, μπορεῖ εὔκολα νὰ δικαιολογηθεῖ ἀπὸ τὴν ὕπαρξη στὴν περιοχὴ αὐτὴ τοῦ περίφημου Ἀσκληπιείου τῆς Glava Panega. Ἀπὸ τὸ Ἀσκληπιεῖο αὐτὸ προέρχεται τὸ 25 % περίπου (77 ἐπιγραφὲς) τοῦ συνόλου τῶν ἑλληνικῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κάτω Μοισίας. Στὸ ποσοστὸ ὅμως αὐτὸ συμπεριλαμβάνεται πιθανῶς κι ἕνας σχετικὸς

---

1. *B. Gerov*, Romanizmât, II, 330· τοῦ *ἴδιου*, L'aspect ethnique et linguistique dans la région entre le Danube et les Balkans à l'époque romaine (Ier-III^{er}), *SUSFL* 8 (1959), ἀρ. 1/2, 188.

2. Βλ. πιὸ πάνω, σσ. 305 κέ.

3. Βλ. πιὸ πάνω, σ. 316.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἀριθμὸς ἀπὸ ἐπιγραφὲς κατοίκων τῆς Ν Θράκης. Κι αὐτό, γιατὶ τὸ Ἀσκληπιεῖο εἶχε μεγάλη ἀκτινοβολία ὄχι μόνο στὴν Κάτω Μοισία ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νότια ἀπὸ τὸν Αἷμο — στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα. Ἔτσι, στὴν πραγματικότητα τὸ ποσοστὸ τῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κάτω Μοισίας πρέπει νὰ εἶναι χαμηλότερο ἀπὸ 40 %.

3) Ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωση ποὺ δὲ δεχτοῦμε ὁποιαδήποτε μείωση, τὸ ποσοστὸ 40 % δὲ φαίνεται ὑπερβολικό, ἂν συγκριθεῖ μὲ τὶς ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς ἄλλων περιοχῶν τῆς Ν Θράκης, ποὺ ὁ γλωσσικὸς ἐξελληνισμός τους δὲν μπορεῖ εὔκολα νὰ ἀμφισβητηθεῖ. Ἔτσι βλέπουμε π.χ. ὅτι στὴν Augusta Traiana καὶ τὴν περιοχή της τὸ ποσοστὸ τῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν φτάνει τὸ 44.3 % στὸ σύνολο τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν τῆς περιοχῆς. Ἀπὸ τὴ Φιλιππούπολη πάλι καὶ τὴν περιοχή της, ἔχουμε ἕνα πολὺ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν (62,5 %), ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὴν ὕπαρξη ἐκεῖ τοῦ περίφημου Ἀσκληπιείου τοῦ Batkun. Ἐξάλλου, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπὸ τὰ Ἀσκληπιεῖα τοῦ Batkun καὶ τῆς Glava Panega ἔχουμε τὸ ἴδιο ποσοστὸ (25 %) ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν μέσα στὸ ἴδιο περίπου σύνολο ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ποὺ βρέθηκαν στὶς περιοχές τους (Φιλιππούπολη καὶ περιοχή της: 692 ἐπιγραφὲς — Κάτω Μοισία: 770 ἐπιγραφές).

4) Τὸ ποσοστὸ τῶν λατινικῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν ξεπερνᾶ τὸ 30 % στὸ σύνολο τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν τῆς Κάτω Μοισίας — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία. Ἔτσι, βλέπουμε ὅτι οἱ ἑλληνικὲς καὶ λατινικὲς ἀναθηματικὲς ἐπιγραφὲς τῆς Κάτω Μοισίας ἔχουν μικρὴ διαφορὰ ποσοστῶν μεταξύ τους. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ ποσοστὸ τῶν ἑλληνικῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὡς ἐπιχείρημα γιὰ τὴ χρήση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας μόνο στὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν κατοίκων. Ἀντίθετα, τὸ ποσοστὸ αὐτό, σὲ σύγκριση μὲ τὰ ποσοστὰ ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὰ ἄλλα εἴδη ἐπιγραφῶν, δείχνει ὅτι οἱ κάτοικοι χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς δημόσιας καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς.

Τέλος, δὲν εὐσταθεῖ καὶ ἡ ἄποψη σχετικὰ μὲ τὴν τριγλωσσία τῶν κατοίκων τῆς παραίμιας ζώνης οὔτε καὶ ἡ διάκριση τοῦ πληθυσμοῦ σὲ θρακόφωνο ἀγροτικὸ καὶ ἑλληνόφωνο ἢ λατινόφωνο ἀστικό. Κι αὐτό, γιατὶ ἀπὸ τὴ στατιστικὴ ἀνάλυση τῶν ἐπιγραφῶν ὁλόκληρης τῆς ἐνδοχώρας τῆς Κάτω Μοισίας προκύπτει ὅτι μόνο ἕνα ποσοστὸ 36 % περίπου ἀπὸ αὐτὲς προέρχεται ἀπὸ τὰ ἀστικὰ κέντρα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο 64 % ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο, ποὺ ὁ πληθυσμός της ἦταν κυρίως θρακικός. Ἐξάλλου, δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐπιγραφικὴ ἢ ἄλλη ρητὴ μαρτυρία ὅτι οἱ Θράκες τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἐξακολουθοῦσαν, κατὰ τὴν ὄψιμη ἀρχαιότητα, νὰ χρησιμοποιοῦν τὴ μητρική τους γλώσσα.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰ παραπάνω, ἡ σχεδὸν ἀπόλυτη ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν στὴν παραίμια ζώνη καὶ τῶν λατινικῶν στὴν

παραδουνάβια σημαίνει ἀντίστοιχα τὸ γλωσσικὸ ἐξελληνισμὸ καὶ ἐκλατινισμό τους. Συνεπῶς οἱ δυὸ αὐτὲς ζῶνες τῶν ἐπιγραφῶν ἀντικατοπτρίζουν τὴ γλωσσικὴ κατάσταση τῆς περιοχῆς καὶ τὰ ὅριά τους εἶναι καὶ γλωσσικά. Ἔτσι, ἂν πάρουμε ὑπόψη μας ὅτι ἡ πρώτη ζώνη περιλάμβανε γενικὰ τὴν περιοχὴ τοῦ κάτω ροῦ τῶν παραποτάμων τοῦ Δούναβη — μὲ ὁρισμένες ἐξαιρέσεις στὸ ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ τμῆμα — καὶ ἡ δεύτερη ζώνη τὴν περιοχὴ τοῦ ἄνω ροῦ τους, καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ἑλληνολατινικὰ γλωσσικὰ ὅρια πρέπει νὰ βρίσκονταν στὸ μέσο ροῦ τῶν παραποτάμων τοῦ Δούναβη. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰ δεδομένα τῆς τοπογραφικῆς κατανομῆς τῶν ἐπιγραφῶν, τὰ ὅρια αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ φανταστοῦμε πάνω σὲ μιὰ νοητὴ γραμμή, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ σημερινὴ Bistrilica (Β τῆς Berkovica) καί, μὲ κατεύθυνση πρὸς Α, περνοῦσε κατὰ σειρὰ ἀπὸ τὶς περιοχὲς τῶν σημερινῶν οἰκισμῶν Liljače (Β τῆς Vraca), Červen briag, Pavlikeni, Polski Trâmbeš, Kolarovgrad καὶ Novi pazar. Ἔπειτα, ἀφοῦ περνοῦσε πλάι ἀπὸ τὰ δυτικὰ ὅρια τῆς ἐπικράτειας τῆς Ὀδησσοῦ, ἔφτανε στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸ σημερινὸ Tolbuhin καὶ Balčik (ἀρχαία Διονυσόπολη). Ἀπὸ ἐκεῖ στρεφόταν πρὸς Β κι ἀκολουθοῦσε τὴ «γραμμὴ Jireček» ὡς τὸ δέλτα τοῦ Δούναβη περνώντας δυτικὰ ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Καλλάτιδος, Τόμιδος καὶ Ἰστρίας[1] (βλ. τὸ χάρτη στὴν ἑπόμενη σελίδα).

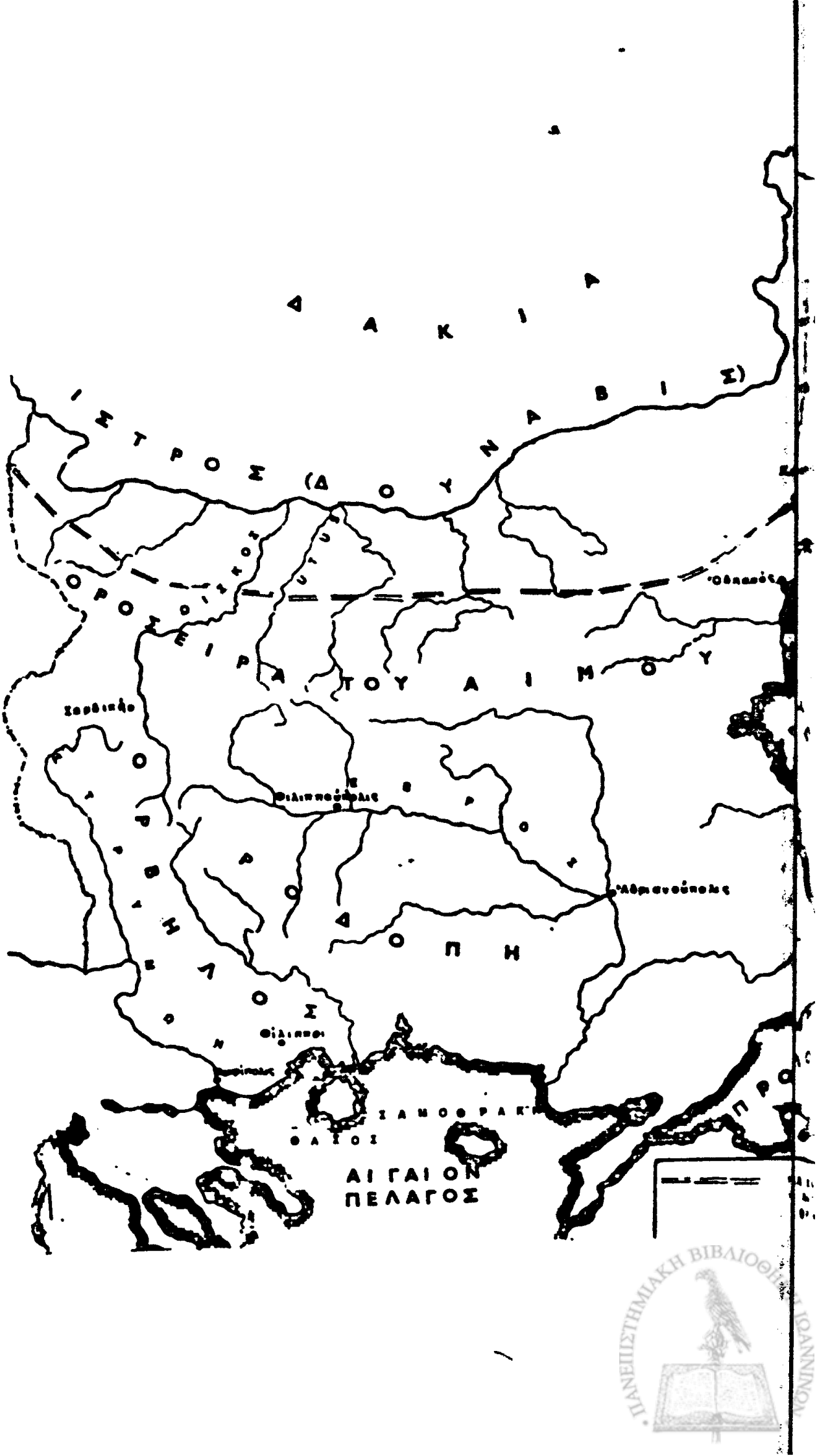
Ἑπομένως τὸ ἐπιγραφικὸ ὑλικό, ποὺ ἀποκομίστηκε μέσα σ' ἕνα περίπου αἰώνα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Jireček, ὄχι μόνο ἐνισχύει τὴ γλωσσικὴ ὁροθετικὴ γραμμή του ἀλλὰ ἐπιπλέον ἐπιτρέπει καὶ μετατόπισή της βορειότερα, δηλαδὴ ὡς τὰ σημεῖα ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως. Ἔτσι, μὲ τὴ μετατόπιση τῆς «γραμμῆς Jireček», διαπιστώνουμε ὅτι τὸ 60% τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἔκταση τῆς Κάτω Μοισίας — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία — εἶχε ἐξελληνιστεῖ γλωσσικά.

Ἀπὸ χρονολογικὴ ἄποψη, ἡ ἐπίδραση τῶν δύο γλωσσῶν στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Κάτω Μοισίας ἄρχισε κυρίως ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 2ου μ.Χ. αἰώνα, ὅπως τουλάχιστον δείχνει ἡ ἔλλειψη ἐπιγραφικῶν δεδομένων πρὶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ. Οὐσιαστικὰ λοιπὸν τὰ ἑλληνολατινικὰ γλωσσικὰ ὅρια

---

1. Τὴ θέση τοῦ *N. Lascu*, ὅ.π., γιὰ τὸν ἐκγετισμὸ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στὴν Τόμιν καὶ τὴν ἐξαφάνισή της ἀντέκρουσε πειστικὰ ἡ *R. Gandeva*, Ovidij i naselenieto na antična Dobrudža, *GSU-FZF* 62 (1968), 1, 21 κέ., 31 κέ., ὕστερα ἀπὸ τὴ σωστὴ ἑρμηνεία τῶν ἐπίμαχων στίχων τοῦ Ὀβιδίου. Ἡ R. Gandeva, ἀναφερόμενη στὰ ἐθνογλωσσικὰ προβλήματα τῆς Τόμιδος καὶ τῶν περιχώρων της, ἀπέδειξε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα δὲν εἶχε ὑποστεῖ κανέναν ἀπολύτως ἐκγετισμό. Ἀντίθετα, μὲ βάση ὁρισμένους στίχους τῆς Tristia τοῦ Ὀβιδίου, θεμελιώνει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ γετικὴ γλώσσα ἦταν ἐκείνη ποὺ εἶχε δεχτεῖ ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις. Σχετικὰ πάλι μὲ τὴ λατινική, ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ Ὀβιδίου ὁδηγεῖται στὸ συμπέρασμα ὅτι τὴ μιλοῦσαν στὴν Τόμι μόνο μερικοὶ ἐκρωμαϊσμένοι ἔμποροι, Ρωμαῖοι ὑπάλληλοι καὶ δοῦλοι, ποὺ εἶχαν ρωμαϊκὴ παιδεία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΑΚΙΑ
ΣΤΡΟΣ (ΔΟΥΝΑΒΙΣ)
ΟΡΟΣΕΙΡΑ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ
ΘΡΑΚΗ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΘΑΛΑΣΣΑ
ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

αίνεται ὅτι διαμορφώθηκαν στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀντωνίνων καὶ Σεβήρων. Γιατὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀνήκει σχεδὸν ὅλο τὸ ἐπιγραφικὸ ὑλικό, ποὺ ὑπάρχει σήμερα στὴ διάθεση τῆς ἔρευνας. Ἔτσι, σ' ἕνα σύνολο ἑξακοσίων εἴκοσι περίπου ἐπιγραφῶν τῆς Κάτω Μοισίας — ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Μ. Σκυθία —, ποὺ ἔχουν χρονολογία ἢ μποροῦν τουλάχιστον νὰ χρονολογηθοῦν κατὰ αἰῶνες, διαπιστώνεται ὅτι οἱ διακόσιες ἑβδομήντα ἑφτὰ (δηλ. τὸ 44,6 %) εἶναι τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνα καὶ οἱ τριακόσιες σαράντα τρεῖς (δηλ. τὸ 55, 4 %) τοῦ 3ου μ.Χ. αἰώνα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ ἔρευνά μας σχετικὰ μὲ τὸν ἐξελληνισμὸ τῆς Θράκης ἀπέδειξε ὅτι ὁ σπουδαιότερος καθοριστικὸς παράγοντας τοῦ ἐξελληνισμοῦ ὑπῆρξε ἡ ἀστικοποίηση τῆς χώρας. Ἡ ἀστικοποίηση εἶχε ἀρχίσει μὲ τὸν ἑλληνικὸ ἀποικισμὸ τῶν παραλίων, πῆρε τεράστιες διαστάσεις μὲ τὸ μακεδονικὸ ἀποικισμὸ τῆς ἐνδοχώρας καὶ ὁλοκληρώθηκε μὲ τὴν ἐπαρχιακὴ πολιτικὴ τοῦ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ, ποὺ μέσα στὰ πλαίσιά της ἱδρύθηκαν πολλὰ ἀστικὰ κέντρα μὲ ἑλληνικὸ ἢ ἐξελληνισμένο πληθυσμό. Ἄμεση συνέπεια τῆς ἀστικοποίησης ἦταν ἡ ἐγκατάσταση μεγάλου μέρους τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ στὰ ἀστικὰ κέντρα, ὅπου ὁ ἐξελληνισμός του ἦταν πολὺ πιὸ γρήγορος καὶ εὔκολος.

Δεύτερος ἀξιόλογος παράγοντας, ποὺ βοήθησε στὸν ἐξελληνισμό, κυρίως τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, ἦταν ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Χάρη στὸν ἀγροτικὸ καὶ ἐμπορικὸ χαρακτῆρα τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Θράκης, δημιουργήθηκαν οἱ ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξη στενῶν καὶ σταθερῶν σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους τῶν ἀστικῶν κέντρων καὶ τῶν ἀγροτικῶν οἰκισμῶν, ποὺ βρίσκονταν μέσα στὴν ἐπικράτειά τους ἢ στὴ σφαίρα τῆς ἐμπορικῆς τους ἐπιρροῆς. Οἱ σχέσεις αὐτὲς βοήθησαν γενικὰ στὴν ἐξελληνιστικὴ διαδικασία τῆς θρακικῆς ὑπαίθρου. Μὲ τὶς ἐμπορικὲς ἰδίως σχέσεις, οἱ δρόμοι, ποὺ διέσχιζαν τὴν ὕπαιθρο καὶ στοὺς ὁποίους σύχναζαν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι, μεταβλήθηκαν σὲ πραγματικὲς ἑστίες ἐξελληνισμοῦ μὲ ἀφομοιωτικὴ ἰσχὺ ἐφάμιλλη μὲ τὰ ἀστικὰ κέντρα.

Ἄλλος σπουδαῖος καθοριστικὸς παράγοντας τοῦ ἐξελληνισμοῦ ὑπῆρξε ἡ κοινωνικὴ πολιτικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων, ἡ ὁποία βασικὰ ἐπέτρεψε, καὶ πολλὲς φορὲς μάλιστα ἐνεθάρρυνε, τὴ σύναψη μικτῶν γάμων ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ Θράκες. Καὶ οἱ μικτοὶ γάμοι, ὅπως εἴδαμε, ἀποτελοῦσαν τὸ πιὸ γρήγορο καὶ ἀποτελεσματικὸ μέσο ἐξελληνισμοῦ τῶν Θρακῶν.

Τέλος, σημαντικὰ βοήθησε στὸν ἐξελληνισμὸ ἡ συγκοινωνιακή, δημογραφική, οἰκονομικὴ καὶ γλωσσικὴ πολιτικὴ τῶν Ρωμαίων στὴ Θράκη. Μέσα στὰ πλαίσια τῆς συγκοινωνιακῆς πολιτικῆς τους, βελτιώθηκε σημαντικὰ τὸ ὁδικὸ δίκτυο τῆς χώρας καὶ ἐξασφαλίστηκε ἔτσι ἡ εὔκολη καὶ γρήγορη ἐπικοινωνία, ποὺ εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἐπιτάχυνση τοῦ ρυθμοῦ τοῦ ἐξελληνισμοῦ. Ἐπίσης, χάρη στὴ δημογραφικὴ καὶ οἰκονομική τους πολιτική, δημιουργήθηκαν εὐνοϊκὲς συνθῆκες γιὰ τὴν ἐγκατάσταση, κυρίως στὴ Β Θράκη, Ἑλλήνων ἢ ἐξελληνισμένων ἀποίκων ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, μὲ τοὺς ὁποίους ἐνισχύθηκε

σημαντικὰ τὸ ἑλληνικὸ δημογραφικὸ στοιχεῖο. Τέλος, ἡ γλωσσικὴ πολιτικὴ τῶν Ρωμαίων, πού τὴ χαρακτήριζε ἡ ἔλλειψη γλωσσικοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ ἡ ἀναγνώριση γενικὰ τῆς πολυγλωσσίας, βοήθησε στὴν ὁλοκλήρωση τοῦ γλωσσικοῦ ἐξελληνισμοῦ.

Ἀντίθετα, σοβαρὰ ἐμπόδια στὴν ἐξελληνιστικὴ διαδικασία τῆς Β Θράκης προκάλεσε ἡ ἀμυντικὴ πολιτικὴ τῶν Ρωμαίων. Μέσα στὰ πλαίσιά της ἱδρύθηκε ὁ *limes* τοῦ Δούναβη, πού ἐπέβαλε τὴ μόνιμη παρουσία χιλιάδων στρατιωτῶν, Ρωμαίων ἢ ἐκρωμαϊσμένων. Ἔτσι, ὁ *limes* ἀποτέλεσε μόνιμη ἑστία ἐκρωμαϊσμοῦ τῆς παραδουνάβιας περιοχῆς καὶ ἐμπόδισε τὴν ἐπέκταση τοῦ ἐξελληνισμοῦ στὴν παρόχθια περιοχὴ τοῦ Δούναβη.

Ἡ ἔρευνά μας σχετικὰ μὲ τὴ γεωγραφικὴ ἔκταση τοῦ ἐξελληνισμοῦ ἀπέδειξε ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε περιοριστεῖ μόνο στὰ παράλια τῆς Θράκης ἀλλὰ ἐπεκτάθηκε ὡς τὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα σημεῖα τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας, μὲ ἐξαίρεση μερικὲς θρακικὲς νησίδες πού παρέμειναν σὲ πολὺ ὀρεινὲς ζῶνες τῆς Θράκης. Ἀπὸ τὴ στατιστικὴ ἐπιγραφικὴ ἔρευνα προκύπτει ὅτι τὶς περισσότερες περιπτώσεις ἐξελληνισμοῦ — σὲ ὅλες τὶς μορφὲς ἐκδήλωσής του — ἔχουμε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Θράκης, πού ἐκτεινόταν νότια ἀπὸ τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου. Ἐπίσης, διαπιστώνεται ὅτι στὴν περιοχὴ αὐτὴ πιὸ αὐξημένο εἶναι τὸ ποσοστὸ τῶν περιπτώσεων γλωσσικοῦ καὶ ἰδιαίτερα τοπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ, πού ἀντιπροσωπεύουν ἀντίστοιχα τὸ 88,7 % καὶ 90,5 % στὸ σύνολο τῶν γνωστῶν περιπτώσεων ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν ἔκταση τῆς ἀρχαίας Θράκης. Ἀκολουθοῦν οἱ περιπτώσεις θρησκευτικοῦ ἐξελληνισμοῦ (ποσοστὸ 80 %), ἐνῶ τὸ πιὸ μικρὸ ποσοστὸ (68,3 %) παρουσιάζει ὁ ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμός.

Στὴν περιοχὴ τῆς Θράκης, πού ἐκτεινόταν βόρεια ἀπὸ τὴν ὀροσειρὰ τοῦ Αἵμου, μεγαλύτερη ἔκταση εἶχε πάρει ὁ ἀνθρωπωνυμικὸς ἐξελληνισμὸς (ποσοστὸ 31,7 %). Αὐτὸ βέβαια δὲ σημαίνει ὅτι εἶχαν ὑστερήσει καὶ τὰ ἄλλα εἴδη ἐξελληνισμοῦ. Ἔτσι π.χ. ἀπὸ τὸ χαμηλὸ ποσοστὸ (9,5 %) τῶν περιπτώσεων τοπωνυμικοῦ ἐξελληνισμοῦ μπορεῖ νὰ σχηματίσει κανεὶς τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ ἔκτασή του ἦταν περιορισμένη. Στὴν πραγματικότητα ὅμως αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι γενικὰ στὴν περιοχὴ αὐτὴ εἶναι μειωμένος καὶ ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν γνωστῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν τοπωνυμίων. Γιατί, ἂν δοῦμε χωριστὰ τὰ τοπωνύμια μόνο τῆς περιοχῆς αὐτῆς, διαπιστώνουμε ὅτι ἀπὸ τὸ σύνολό τους τὸ 48 % εἶναι ἑλληνικὰ καὶ ἐξελληνισμένα, τὸ 30 % ρωμαϊκὰ καὶ ἐκλατινισμένα καὶ τὸ 22 % θρακικά. Διαφορετικὴ εἰκόνα παρουσιάζει μόνο ἡ Μ. Σκυθία, ὅπου τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἐξελληνισμένα τοπωνύμια ἀντιπροσωπεύουν ἕνα ποσοστὸ 26 %, ἐνῶ τὰ ρωμαϊκὰ καὶ ἐκλατινισμένα εἶναι σχεδὸν διπλάσια (40,7 %).

Γενικά, ἀπὸ τὴ Ν Θράκη ἔχουμε ἕνα συνολικὸ ποσοστὸ 81,5 % περιπτώσεων ἀπὸ ὅλες τὶς μορφὲς ἐκδήλωσης ἐξελληνισμοῦ, ἐνῶ ἀπὸ τὴ Β Θράκη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ένα ποσοστό 18,5 %. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι οι περισσότερες περιπτώσεις (περίπου το 90 %) εξελληνισμού της Β Θράκης συναντούνται στην παραλία — παραλιακή ζώνη της.

Σχετικά με την κοινωνική του έκταση, από την έρευνά μας αποδείχτηκε ότι ο εξελληνισμός δεν περιορίστηκε μόνο στη θρακική αριστοκρατία αλλά επεκτάθηκε σε όλες γενικά τις τάξεις της θρακικής κοινωνίας. Συγκεκριμένα η έρευνα σχετικά με τους μικτούς γάμους και τον ανθρωπωνυμικό εξελληνισμό απέδειξε ότι ένα ποσοστό 85-90 % των παραδειγμάτων αφορά Θράκες των μεσαίων και κατώτερων κοινωνικών τάξεων και μόνο ένα ποσοστό 10 % περίπου μέλη αριστοκρατικών οικογενειών. Σε όλα τα κοινωνικά στρώματα επεκτάθηκε επίσης και ο θρησκευτικός εξελληνισμός. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η λατρεία του Θράκα Ίππέα, που προήλθε από θρησκευτικό συγκρητισμό και στο 2ο-3ο μ.Χ. αιώνα έγινε λαϊκή, χωρίς να αφήσει άθικτη καμιά κοινωνική ομάδα Θρακών. Πολύ ευρεία κοινωνική έκταση είχε και ο γλωσσικός εξελληνισμός. Έτσι, από το σύνολο των πεντακοσίων πέντε γνωστών Θρακών, που είχαν αφομοιωθεί γλωσσικά, μόνο ένα ποσοστό 5,5 % αφορά πρόσωπα με κάποια αξιόλογη κοινωνική θέση· ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό (94,5 %) αφορά Θράκες, που ανήκαν στις μεσαίες και κατώτερες κοινωνικές τάξεις του αγροτικού κυρίως πληθυσμού.

Τέλος, σχετικά με τη χρονική κλιμάκωση του εξελληνισμού, η έρευνά μας στηρίχτηκε στις επιγραφές, από όπου κυρίως αντλήσαμε και το υλικό για τη μελέτη των μορφών, με τις οποίες εκδηλώθηκε ο εξελληνισμός. Από τα χρονολογικά λοιπόν στοιχεία και τις ενδείξεις, που προσφέρουν οι επιγραφές, προέκυψε ότι οι περισσότερες ελληνικές επιγραφές της Θράκης (80 %) ανήκουν στην αυτοκρατορική εποχή και συγκεκριμένα το 20 % περίπου από αυτές στο 2ο και το 60 % περίπου στον 3ο μ.Χ. αιώνα. Όσο κι αν η αύξηση των ελληνικών επιγραφών στους δυό αυτούς αιώνες αποτελεί γενικότερο φαινόμενο, πιστεύουμε ωστόσο ότι δεν μπορεί παρά να έχει σχέση με την πρόοδο του εξελληνισμού της Θράκης κατά το 2ο και ιδιαίτερα τον 3ο αιώνα.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο εξελληνισμός δεν είχε την ίδια χρονική κλιμάκωση σε όλες τις περιοχές της Θράκης. Έτσι, στην αρχαϊκή εποχή περιπτώσεις εξελληνισμού παρατηρούνται μόνο στη Θάσο. Στην κλασσική εποχή σημειώνεται γενικά πρόοδος στον εξελληνισμό της παραλιακής Θράκης, όπου βρίσκονταν οι ελληνικές αποικίες. Στην ελληνιστική πάλι εποχή συνεχίστηκε η πρόοδος του εξελληνισμού στην παραλιακή ζώνη. Συγχρόνως όμως επεκτάθηκε και στη θρακική ενδοχώρα, ως την οροσειρά του Αίμου, με την ίδρυση των μακεδονικών αποικιών. Τέλος, στη ρωμαϊκή εποχή ολοκληρώθηκε ο εξελληνισμός της Ν Θράκης και σημείωσε μεγάλη πρόοδο ο εξελληνισμός της Β Θράκης, με την άφιξη Ελλήνων και εξελληνισμένων αποίκων από την Ανατολή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

RÉSUMÉ – ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

RÉSUMÉ

L'HELLÉNISATION DE LA THRACE DANS L'ANTIQUITÉ GRÉCO - ROMAINE

Malgré la riche bibliographie et le progrès qu'a connu la thracologie surtout durant ces dernières années, le problème de l'hellénisation de la Thrace n'a pas attiré l'attention des historiens et il se pose rarement, tout à fait occasionnellement. Ainsi il est évident que dans les recherches thracologiques il y ait une lacune importante que nous espérons combler par cette étude. C'est l'importance du sujet qui a provoqué l'intérêt pour cette recherche. Il est vrai que l'hellénisation de la Thrace constitue un problème historique fondamental dont l'étude, tout en éclairant les relations (politiques, économiques, sociaux, religieuses etc.) entre les Grecs et les Thraces, contribuera à une meilleure et plus profonde compréhension de l'histoire politique ainsi que de la civilisation du pays. L'actualité du sujet a aussi été une motivation sérieuse pour cette étude. Dernièrement, la thracologie a commencé à provoquer de plus en plus un intérêt scientifique international. Ainsi l'étude de l'hellénisation de la Thrace est devenue indispensable.

Pour une meilleure et plus claire présentation des résultats de notre recherche, il a paru utile de faire précéder une partie introductive et de diviser l'étude en deux parties.

Partie introductive (pp. 17-53). La partie indroductive comprend trois chapitres. Le premier chapitre (pp. 17-21) se rapporte en général aux Thraces et à leur langue. Dans le deuxième chapitre (pp. 22-40) nous définissons les limites de l'ancienne Thrace et nous présentons un examen historique du pays depuis le septième siècle av. J.-C. jusqu'au début du quatrième siècle ap. J.-C. Dans le troisième chapitre (pp. 41-53) nous donnons une image synoptique des combats que les Grecs ont mené contre les indigènes afin de s'installer en Thrace.

Première partie (pp. 55-174). Dans la première partie qui est divisée en huit chapitres, nous étudions les facteurs déterminatifs ainsi que la procédure d' hellénisation de la Thrace à partir de la fondation des colonies grecques jusqu'à la fin de l'antiquité romaine. Le premier chapitre (pp. 57-75) se rapporte à la colonisation grecque et à l'infil-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

tration de l'hellénisme en Thrace. Par cette recherche nous démontrons que le caractère des colonies. qui était surtout mixte (rural et commercial ou militaire et rural), a particulièrement favorisé l'hellénisation. Plus spécialement les colonies macédoniennes continentales, grâce à la politique démographique de Philippe II, ont constitué de véritables foyers d'hellénisation.

Aussi, en nous basant sur certaines données épigraphiques et surtout sur la conformation géographique, nous tentons de définir l'étendue du territoire des colonies et nous démontrons que toute la partie de la Thrace du Sud — du moins la plaine — (c'est-à-dire de la Thrace qui s'étendait au sud de la chaîne de montagnes des Balkans) appartenait à leur territoire. La zone littorale de la Thrace du Nord (c'est-à-dire de la Thrace qui s'étendait au nord des Balkans), appartenait aussi à leur territoire. Enfin, par cette recherche nous démontrons que la plupart des colonies grecques ont été fondées sur des sites d'anciennes agglomérations thraces et une grande partie de la population de la Thrace a continué à vivre dans le territoire des colonies ou elle s'est installée dans les centres urbains des colons grecs. Cet événement a contribué au développement des relations surtout sociaux entre les colons et les indigènes; et de suite ces relations ont facilité la procédure de l'hellénisation.

Dans le deuxième chapitre (pp. 76-88) nous examinons le réseau routier de la Thrace et son rôle dans l'hellénisation. La Thrace, grâce à sa position géographique, constituait un véritable pont de communication tant entre le monde méditerranéen et les pays longeant le Danube, qu'entre l'Europe et l'Asie. Par la recherche concernant la conformation naturelle de son sol, nous concluons que les côtes de la Thrace ont favorisé en général le développement de la communication maritime. De même, les passages de montagnes de Rhodope et des Balkans ainsi que les grands fleuves de la Thrace (le Danube et l'Hèbre), ont facilité le développement d'un réseau routier dense, dont l'amélioration a été effectuée grâce à la politique de communication des rois odryses et macédoniens et plus tard des empereurs romains. Par la description du réseau routier, nous voyons clairement que celui-ci a beaucoup facilité l'infiltration de l'hellénisme et plus spécialemment le développement des relations commerciales entre les Grecs et les Thraces.

Le troisième chapitre (pp. 89-91) se rapporte à l'urbanisation de la Thrace qui a commencé par la zone littorale, avec la colonisation grecque, et s'est répandue plus tard dans la région continentale de la Thrace — jusqu'à la chaîne de montagnes des Balkans —, avec la colo-

nisation macédonienne. Mais le phénomène de l'urbanisation s'est généralisé et a connu de grandes dimensions pendant l'époque romaine, grâce à la politique municipale des empereurs romains. Durant cette époque, les anciens centres urbains grecs ont été renforcés et de nouvelles villes de type grec ont été fondées avec une population hellénique ou hellénisée. Ces centres urbains ont absorbé de grandes masses de Thraces des agglomérations rurales qui les entouraient, et cela a facilité l'hellénisation puisque l'assimilation des Thraces dans les centres urbains était plus facile et plus rapide.

Dans le quatrième chapitre (pp. 92-98) nous étudions les changements démographiques qui ont eu lieu en Thrace et qui ont favorisé la progression de l'hellénisation. L'installation des émigrés grecs ou hellénisés de l' Orient (de l'Asie Mineure, de la Syrie et de l'Afrique) a provoqué des changements démographiques de ce genre. Ce sont des raisons économiques qui ont provoqué leur émigration pendant le deuxième et surtout le troisième siècle ap. J.-C.: d'une part la crise socio-économique dans certaines provinces romaines de l' Orient et d'autre part l'évolution économique de la Thrace, surtout après la conquête romaine de la Dacie. Cette émigration a complété l'infiltration de l'hellénisme et son expansion dans le hinterland de la Mésie Inférieure. Les recrutements continus des Thraces et surtout le commerce des esclaves ont aussi provoqué d'autres changements démographiques. De ces deux façons, la Thrace a perdu une grande partie de sa population la plus vitale et la plus dynamique qui provenait des classes sociales inférieures de la campagne et qui manifestait une plus grande résistance à l'hellénisation. La déficience démographique de la Thrace a connu de grandes dimensions, surtout pendant l'époque romaine, comme il en résulte par l'étude de la «diaspora» thrace dans les diverses provinces de l'Empire romain.

Le cinquième chapitre (pp. 99-112) est consacré aux relations politiques entre les Grecs et les Thraces et à la politique philhellénique des rois odryses, qui a favorisé l'hellénisation surtout de l'aristocratie des Odryses. En étudiant la politique extérieure des rois odryses, il en résulte que ceux-ci suivaient en général depuis la deuxieme moitié du cinquième siècle av. J.-C. une politique philhellénique qui se manifeste par une suite d'alliances et de mariages d'intérêt politique. C'est surtout la diplomatie athénienne qui avait cultivé cette atmosphère philhellénique dans la cour des Odryses par l'invention de divers mythes de propagande et l'accord d'honneurs à des membres de la famille royale; aussi, plus tard, les Macédoniens l'ont imposée par la force de leurs

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

armes. Même après l'année 168 av. J.-C., où les rois de la Thrace sont devenus tributaires aux Romains et suivaient obligatoirement une politique philoromaine, les exemples de rois aux sentiments philhelléniques n'ont pas manqué. D'ailleurs, comme la grande révolution des Besses l'a montré, le peuple de la Thrace éprouvait des sentiments antiromains. A part les rois odryses, les dynastes locaux de la Thrace autonome, qui s'étendait entre les fleuves Strymon et Nestos, avaient aussi développé des relations diplomatiques d'amitié avec les Grecs ainsi que les rois gètes avec les colons grecs de la Scythie Mineure (la Dobroudja actuelle).

Dans le sixième chapitre (pp. 113-132) nous étudions les relations sociales entre les Grecs et les Thraces. Tout d'abord nous examinons le problème de la participation des Thraces dans la vie sociale des colonies grecques et, en général, le problème de la cohabitation des Grecs et des Thraces dans les colonies. Nous étudions aussi les lois et les principes qui ont été établis et avec lesquels les Thraces ont cohabité avec les colons. Dans la suite du même chapitre nous étudions les mariages mixtes entre les Grecs et les Thraces. Ces mariages ont constitué le moyen le plus efficace pour l'hellénisation de l'anthroponymie thrace et en général pour l'assimilation culturelle des Thraces. Plus exactement nous examinons d'abord les mariages mixtes des Thraces avec les Athéniens et les Macédoniens, leurs dimensions sociales ainsi que l'histoire du droit attique et macédonien concernant les unions par mariage. Par la recherche qui a été faite à ce sujet, il en résulte que le phénomène social des mariages mixtes a connu de grandes dimensions dans les colonies grecques de la Thrace, où les liens entre les Grecs et les Thraces étaient plus étroits et plus fréquents. Les colonies grecques de Thasos, de Perée thasienne et de Dionysopolis offrent les exemples les plus anciens de mariages mixtes de ce genre. Mais le phénomème des mariages mixtes en Thrace a connu particulièrement de grandes dimensions à l'époque romaine, grâce aux conditions politiques, économiques et sociales favorables qui y régnaient. On peut se former une idée de l'extension géographique et sociale des mariages mixtes durant le deuxième et le troisième siècle ap. J.-C. par la prosopographie thrace qui présente des personnages à couples de noms mixtes (grecs et thraces).

Le septième chapitre (pp. 133-159) se rapporte aux relations commerciales des Grecs et des Thraces. Ces relations ont beaucoup contribué à l'hellénisation surtout de la campagne et des agglomérations thraces se trouvant le long des routes commerciales. Dans la recherche sur l'histoire du commerce entre les Grecs et les Thraces nous attribuons une importance particulière à l'extension géographique des relations com-

nerciales ainsi qu'à la localisation des lieux de la région continentale e la Thrace, où nous avons une infiltration commerciale des Grecs et ar conséquent des influences grecques. En nous basant sur des données rchéologiques et numismatiques, nous examinons le commerce exérieur (d'importation et d'exportation) et le commerce intérieur de la Thrace. Ainsi, nous constatons que les relations commerciales entre les Grecs et les Thraces avaient déjà commencé depuis l'époque archaïque avec comme précurseurs les colons de Thasos et d'Abdère. Mais, d'après les analyses statistiques, le commerce entre les Grecs et les Thraces a connu sa plus grande floraison après la conquête macédonienne (époque de Philippe II et d'Alexandre le Grand) et pendant toute la période hellénistique. Durant toute cette période, le commerce est essentiellement effectué par les commerçants de Thasos, de Maronée et de la Macédoine, tandis que après la fondation de la province romaine de la Thrace, ce sont les commerçants romains qui l'entreprennent ainsi que les commerçants de l'Asie Mineure et surtout de la Syrie.

Le huitième chapitre (pp. 160-174) se rapporte aux facteurs qui ont entravé et limité l'extension de l'hellénisation. L'un de ces facteurs a été l'instabilité politique qui régnait en Thrace, à cause du manque d'un pouvoir central et de l'existence de différents dynastes locaux. Surtout la Thrace du Nord se trouvait continuellement sous le contrôle des dynastes locaux qui, avec leurs fréquentes invasions et leurs pillages, menaçaient l'existence même des colonies grecques de cette région. Les résultats de l'instabilité politique se sont aggravés encore plus avec l'occupation gauloise de la Thrace; celle-ci a eu de nombreuses répercussions sur l'économie des régions qui se trouvaient sous le contrôle des Gaulois. Un autre facteur qui a freiné l'hellénisation a été le supériorité numérique de la population thrace sur celle des colons grecs. Malgré la diminution continuelle de la population thrace à cause des recrutements et du commerce d'esclaves et malgré la consolidation démographique de la population hellénique avec l'installation des émigrés venus de l'Orient, la supériorité numérique de la population thrace, surtout à l'époque préromaine, a été incontestable. Bien que nous n'ayons pas de données précises ni sur le nombre total de la population thrace ni sur celle des colons grecs, nous essayons cependant de donner, en nous basant sur certains indices, une image générale du déséquilibre démographique de ces deux groupes ethniques en Thrace.

Mais le facteur principal qui a entravé et limité l'extension de l'hellénisation, a été l'installation de la population romaine et romani-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

sée. L'installation de cette population a été la conséquence de la colonisation romaine et du campement permanent des légions romaines et des unités auxiliaires sur le *limes* danubien. La colonisation romaine a entravé l'hellénisation de la Thrace du Sud où on avait créé trois colonies romaines et un municipe. De ces trois colonies romaines, la colonie de Philippes était devenue un centre dangereux de romanisation. La présence permanente de l'armée romaine a entravé l'hellénisation en Thrace du Nord et surtout dans la zone qui longe le Danube. Et cela parce que les légionnaires vétérans, romains ou romanisés, s'installaient habituellement en permanence dans les agglomérations qui se trouvaient près de leurs camps, s'étant marié à des femmes indigènes.

Deuxième partie (pp. 175-327). Dans la deuxième partie, qui se divise en quatre chapitres, nous étudions les formes de manifestation de l'hellénisation et son extension géographique et sociale. Dans le premier chapitre (pp. 177-193) on examine la diffusion et la prédominance des institutions helléniques en Thrace qui ont facilité l'hellénisation de sa population, surtout des centres urbains, et de plus ont augmenté la force assimilatrice de l'hellénisme et sa résistance pour qu'il puisse résister avec grand succès à la romanisation. Les témoignages pour l'adoption des institutions helléniques par les Thraces sont peu nombreux. Il existe cependant des preuves de leur prédominance dans les nouvelles villes fondées par les empereurs romains et parmi lesquelles la plupart étaient des anciens centres des tribus thraces. Ceci signifie que la domination romaine n'a pas perturbé les institutions helléniques mais au contraire a favorisé leur diffusion. Après avoir estimé la force assimilatrice des institutions helléniques, nous constatons que l'institution de l'ephébie a le plus contribué à l'hellénisation puisque le gymnase attirait le potentiel démographique le plus vigoureux de la population thrace. La diffusion des jeux publics et des foires a également contribué de façon considérable, à l'hellénisation, du fait que ces manifestations ont resserré les relations religieuses, politiques et sociales entre les habitants des centres urbains et des agglomérations rurales; en outre, elles ont affaibli les différences nationales et politiques entre les Grecs et les Thraces.

Le deuxième chapitre (pp. 194-223) se rapporte à la diffusion des cultes helléniques parmi les Thraces et au syncrétisme religieux. Le grand nombre des épithètes thraces — surtout toponymiques — et des adorateurs Thraces des dieux helléniques, nous permettent de déduire que ces derniers avaient une grande diffusion et avaient supplanté presque entièrement le panthéon thrace; par contre les cultes romains

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

étaient limités aux frontières du territoire de la colonie romaine de Philippes et à la zone de la Thrace qui longe le Danube. Les cultes orientaux hellénisés (asiatiques et égyptiens) ont aussi connu une assez grande diffusion, du moins dans les centres urbains. Mais de tous ces cultes le plus répandu (surtout au deuxième et troisième siècle ap. J.-C.) a été celui du Cavalier thrace, qui provenait d'un syncrétisme religieux, où les éléments grecs étaient apparents. Ainsi, à part le nom grec du dieu ("Ηρως) et son lien avec l'héroïsation des morts qui était une idée religieuse grecque, son type iconographique est peut-être grec et rappelle la stèle connue de Dexile. De plus, comme l'indiquent les nombreuses inscriptions, le Cavalier thrace s'était identifié à différents dieux grecs et surtout à Asclépios et Apollon.

Dans le troisième chapitre (pp. 224-234) on examine la diffusion de l'art grec en Thrace, l'art helléno-thrace et l'hellénisation de ce qu'on appelle d'art «thrace». La recherche archéologique a montré que l'art grec s'était introduit très tôt en Thrace, grâce au commerce d'importation de produits industriels de Grèce métropolitaine et d'Asie Mineure. Cependant, sa diffusion dans le hinterland thrace a surtout été le résultat de l'activité artistique des colonies grecques des côtes thraces. A partir des données archéologiques, on constate le fonctionnement d'ateliers artistiques grecs dans de nombreuses colonies grecques. En particulier les colonies de Thasos, Amphipolis et Apollonie (Sozopol), comme le montre la production de leurs ateliers locaux, se sont révélées d'importants centres artistiques de la péninsule Balkanique. Parallèlement à l'art grec proprement dit, un autre art s'était développé en Thrace, l'art appelé helléno-thrace qui est provenu d'une fusion d'éléments grecs, iraniens, scythes, phrygiens, romains et thraces, parmi lesquels dominaient les éléments grecs. La prédominance d'éléments grecs dans cet art était telle, que sa dépendance directe à l'art grec et très souvent son imitation, constituait en réalité sa caractéristique essentielle. L'art helléno-thrace, pendant la période romaine a acquis un caractère plus populaire parce que ses oeuvres étaient très demandées parmi la majorité de la population thrace. De la même façon on peut démontrer l'immense étendue des influences grecques, qui se rencontrent dans toutes les branches de l'art : dans l'urbanisme, dans l'architecture thrace des tombeaux, dans la peinture et la sculpture (religieuse et funéraire). Le matériel archéologique des tombes thraces révèle l'existence d'un art du métal helléno-thrace dont la caractéristique essentielle était son imitation des chefs d'oeuvres grecs. En ce qui concerne le caractère helléno-thrace de cet art, nous pouvons en avoir une idée à partir de différents

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

spécimens dans l'armurerie et surtout dans la toreutique-spécialement l'argenterie. Des spécimens très caractéristiques aussi des influences grecques nous offre la numismatique thrace, où on constate que les graveurs thraces ont imité des monnaies grecques qui avaient une large circulation dans leur pays. Mais de toutes les branches de l'art, c'est la céramique thrace qui a connu le plus d'influences grecques. Ces influences concernent l'emploi de la roue grecque en céramique. les formes et la décoration.

Enfin, le quatrième chapitre (pp. 235-327) est consacré à l'hellénisation de la langue et il se divise en cinq sous-chapitres. Dans le premier sous-chapitre (pp. 235-265) on examine l'hellénisation toponymique de la Thrace qui se manifeste avec la diffusion de toponymes grecques et l'hellénisation morphologique de toponymes thraces (c.à.d. l'adoption de terminaisons grecques). A partir d'une recherche comparative en relation avec l'étendue de l'hellénisation et de la latinisation toponymique on aperçoit clairement la supériorité numérique des toponymes grecques et hellénisés dans toute la Thrace. Les toponymes latins et latinisés avaient dominé surtout dans la zone qui longe le Danube et en Scythie Mineure. Généralement, comme cela apparait en matériel toponymique, les toponymes grecs et hellénisés, pendant la période romaine, n'avaient pas été latinisés. Au contraire plusieurs d'entre eux ont été adoptés par les Romains, qui dans la plupart des cas ont conservé jusqu'à la terminaison grecque. En outre, les Romains dans l'appellation de certaines villes, qu'eux-mêmes avaient fondées en Thrace, ont utilisé comme deuxième composé le mot grec «πόλις».

Le deuxième sous-chapitre (pp. 266-292) se rapporte à l'hellénisation anthroponymique, qui concerne l'emploi par les Thraces de noms grecs (théophoriques, historiques ou usuels) ainsi que l'hellénisation morphologique de l' anthroponymie thrace (emploi des types et des désinences grecs, adoption du système de déclinaison grec). Dans cette partie on recherche l'extension géographique et sociale de l'hellénisation anthroponymique ainsi que le système nominal des ancêtres qui proviennent des mariages mixtes. Ainsi, de cette recherche on peut démontrer que l'hellénisation anthroponymique avait atteint les Thraces de toutes les classes sociales qui habitaient autant dans les centres urbains que dans les agglomérations rurales.

Dans le troisième sous-chapitre (pp. 293-300) on examine la diffusion de la langue grecque et son usage par les Thraces dans le domaine écrit et oral. En examinant ce problème on a pu en déduire, que la politique extérieure philhellénique des rois odryses avaient influencé éga-

lement leur politique de langue. Cela a eu comme résultat le fait de rendre la langue grecque officielle et sa diffusion dans la cour royale et entre les familles aristocratiques de la société des Odryses. Les dynastes thraces autonomes avaient également rendu la langue grecque officielle dans leur pays, comme on peut le voir sur leurs monnaies. Les inscriptions aussi témoignent qu'un grand nombre de Thraces appartenant à toutes les couches sociales utilisait la langue grecque dans sa vie privée. Les barbarismes qu'on rencontre sur les inscriptions trahissent aussi cet effort des Thraces pour écrire en langue grecque. Enfin, la grande étendue géographique et sociale des mariages mixtes ainsi que des raisons professionnelles persuadent que les Thraces utilisaient la langue grecque dans la vie quotidienne.

Le quatrième sous-chapitre (pp. 300-320) se raporte à la concurrence de la langue grecque et latine et à la prédominance de la grecque suivant les témoignages épigraphiques. Pour l'étude de ce problème, on examine le nombre et la distribution topographique des inscriptions (grecques, latines et bilingues). Une analyse statistique des éléments révèle la grande supériorité numérique des inscriptions grecques sur les latines. Précisément nous constatons que les trois quarts environ des inscriptions sont grecques. On peut aussi signaler une supériorité numérique des inscriptions grecques même dans des zones où l'élément démographique romain et romanisé était assez fort. La grande supériorité numérique ou mieux la présence presque exeptionnelle des inscriptions grecques dans la plupart des régions de la Thrace montre la prédominance de la langue grecque et l'accomplissement de l'hellénisation de la langue—vers la fin du troisième ou début du quatrième siècle ap. J.-C.)—des Thraces qui habitaient dans ces régions. En outre on observe la même chose sur les inscriptions bilingues, vue que la plupart d'entre elles sont latino-helléniques. La lettre connue des Scaptopariens qui était rédigée en grec bien qu'elle fût adressée à l'empereur est très significative en outre de la condition linguistique de cette époque. La réponse de l'empereur a été traduite en grec; cette dernière, par sa nature s'adressait à un large public qui devait être évidement hellénophone. Ainsi, de l'analyse statistique des inscriptions, nous pouvons déduire que les seules régions de la Thrace où l'on peut parler de concurrence de la langue grecque et latine ont été la Mésie Inférieure et la colonie romaine de Philippes. D'après la fréquence des inscriptions grecques et latines, la Mésie Inférieure peut se distinguer en deux zones: la zone le long du Danube où dominent les inscriptions latines et la zone qui comprend la côte et le pied nord du mont des Balkans où dominent

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

les inscriptions grecques. La concurrence entre les deux langues a été longue et très intéressante dans la colonie romaine de Philippes, qui au cours de deux premiers siècles ap. J.-C. présente l'image d'une île latinisée. Enfin, au milieu du quatrième siècle ap. J.-C. la langue latine a été supplantée définitivement par la grecque.

Dans le cinquième sous-chapitre (pp. 320-327) nous étudions les limites de la Thrace hellénophone et latinophone en nous basant sur les inscriptions qui reflétent la réalité linguistique de cette époque. Par la recherche qui a été faite à ce sujet il en résulte que les limites linguistiques gréco-latines formées essentiellement pendant l'époque des Antonins et des Sévères devaient se trouver au cours moyen des affluents du Danube, c'est-à-dire un peu plus au nord de la «ligne Jireček» (voir la carte à la page 326). Enfin, en ce qui concerne l'échelle chronologique de l'hellénisation, en nous basant sur les indications chronologiques des inscriptions, il en résulte que celle-ci a connu un très grand progrès durant le deuxième et plus spécialement le troisième siècle ap. J.-C. pour s'accomplit finalement au cours du quatrième siècle ap. J.-C.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AA Archäologischer Anzeiger. Beiblatt zum Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin

AAA Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν

AAASH Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest

AAP (-SA, SHPh) Acta Antiqua Philippopolitana. VI Meždunarodna konferencija po klasičeski studii-Plovdiv 1962, Sofija 1963
-SA: Studia Archaeologica
-SHPh: Studia Historica et Philologica

AC L'Antiquité Classique, Louvain

Actes du CIEB Actes du Congrès International des Études Balkaniques et Sud-Est Européennes
Ier Congrès à Sofia 1966. Actes I-II, Sofia 1969
IIe Congrès à Athènes 1970. Actes I-II, Athènes 1972

Actes du IXe CIEFR Actes du IXe Congrès International d'Études sur les frontières romaines - Mamaïa, 6-13 septembre 1972, Bucureşti/Köln/Wien 1974

AΔ Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, Ἀθῆναι

AE Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, Ἀθῆναι

AEM Archäologisch-Epigraphisch Mitteilungen aus Österreich, Wien

AG Annales de Géographie, Paris

AJA American Journal of Archaeology, Baltimore

AJPh American Journal of Philology, Baltimore

AK Antike Kunst, hrsg. von der Vereinigung der Freude antike Kunst in Basel, Olten

Akte des III. IThK Akte des III. Intern. Thrakolog. Kongresses- Wien 2. bis 6. Juni 1980 (ὑπὸ δημοσίευση)

AMCIM Atti e Memorie del I° Congresso Internazionale di Micenologia (Roma 1967), I-III, Roma 1968

Ancient Macedonia I-II Ancient Macedonia. Papers read at the International Symposium held in Thessaloniki
I: 26-29 August 1968, Thessaloniki 1970
II: 19-24 August 1973, Thessaloniki 1977

ANSMN American Numismatic Society Museum Notes, New York

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ARW	Archiv für Religionswissenschaft
ASPh	Archiv für Slavische Philologie
ΑΘΓΑΘ	Ἀρχεῖον Θρακικοῦ Γλωσσικοῦ καὶ Λαογραφικοῦ Θησαυροῦ, Ἀθῆναι
ATL	B. Meritt — H. Wade-Gery — M. McGregory, The Athenian Tribute Lists, I. Cambridge 1939. II. Princeton 1940. III. Princeton 1950
Atti VII CSMG	Atti del Settimo Convegno di Studi sulla Magna Grecia (Taranto, 8-12 ottobre 1967): «La città e il suo territorio», Napoli 1968
BAIESEE	Bulletin de l'Association Internationale d'Études Sud-Est Européennes
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique, Paris/Athènes
BE	Balkansko Ezikoznanie, Sofija
Bechtel, HPG	Fr. Bechtel, Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit, Halle 1917
BEz	Bâlgarski ezik, Sofija
BFC	Bolletino di Filologia Classica
BIB	Bâlgarska istoričeska biblioteka
BMNV	Bulletin du Musée National de Varsovie
BP	Belomorski pregled
BS	Balkan Studies, Thessaloniki
BSA	The Annual of the British School at Athens, London
BTTK	Belleten. Türk tarih kurumu
Bull. ép.	J.-L. Robert, Bulletin épigraphique (στὸ περιοδικὸ REG)
BZGA	Baseler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde, Basel
CArch	Cahiers Archéologiques, Paris
CBMThrace	P. Gardner - B. Head, A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum (The Tauric Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moesia, Thrace etc.), London 1877
Chiron	Chiron. Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, München
CIAC VIII	VIIIe Congrès International d'Archéologie Classique (Paris, 1963): «Le rayonnement des civilisations grecque et romaine sur les cultures périphériques», Paris 1965
CIHM 1962	XVIIIe Congrès International d'Histoire de la Medicine (Varsovie/Cracovie, 17-24 septembre), Varsoviae 1962 (communications)
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum, Berolini
CPANS	Centenial Public. American Numismatic Society
CPh	Classical Philology, Chicago

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

CQ	Classical Quarterly, Oxford
CR	Classical Review, Oxford
CRAI	Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris
CRFS	The Congress of Roman Frontier Studies 1949: The Congress of Roman Frontier Studies 1949, Durham 1952 1967: Roman Frontier Studies 1967. Proceedings of the Seventh International Congress of Frontier Studies, Tel-Aviv 1971 1969: Eighth International Congress of Roman Frontier Studies, Cardiff 1969
CSSH	Comparative Studies in Society and History, Cambridge
Dacia n. s.	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, Bucarest
Dacoromania	Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität, Freiburg/ München 1973 κέ.
Detschew, TSp	D. Detschew, Die trakischen Sprachreste, Wien 1957
D-H	A. Dumont - Th. Homolle, Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, Paris 1892
DIV R	Dicţionar de istorie veche a Romaniei (Paleolitic -sec. X), Bucureşti 1976 (ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ D. Pippidi)
Δ-Μακεδονία	Μ. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνήμειοις σωζομένοις, Ἀθῆναι 1896
Δωδώνη	Δωδώνη. Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα
EB	Études Balkaniques, Sofia
ED	Ephemeris Dacoromana
EE	Ephemeris Epigraphica, 1872-1914
EH	Études Historiques, Sofia
ΕΦΣ	Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος
EL	Ezik i literatura
Ἑλληνικά	Ἑλληνικά. Φιλολογικόν, Ἱστορικὸν καὶ Λαογραφικὸν Περιοδικὸν Σύγγραμμα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη
Epigraphica	Epigraphica. Rivista Italiana di Epigraphia, Milano
Epigraphische Beiträge	D. M. Pippidi, Epigraphische Beiträge zur Geschichte Histrias in hellenistischer und römischer Zeit, Berlin 1962
ES	Epigraphische Studien, Düsseldorf
FGrH	Die Fragmente der griechischer Historiker, ἐκδ. F. Jacoby

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

FHEAC X	Fondation Hardt. Entretiens sur l'Antiquité Classique: Archiloque, X (Vandoeuvres — Genève 1964)
FHG	Fragmenta Historicorum Graecorum, ed. Müller
GGM	C. Müller, Geographi Graeci Minores, I-II, Hildesheim 1965
GMPO	Godišnik na muzeite v Plovdivski okrâg
GNM	Godišnik na Narodnija arheologičeski muzej, Sofija
GPAM	Godišnik na Plovdiskija arheologičeski muzej
GPNBM	Godišnik na Plovdiskata Narodna biblioteka i muzej
GSU (-FF, -FIF, -FZF, -IFF)	Godišnik na Sofiskija Universitet (FF: Filologičeski fakultet -FIF: Filosofsko-istoričeski fakultet -FZF: Fakultet za zapadni filologii -IFF: Istoriko-filologičeski fakultet), Sofija
HBN	Hamburger Beiträge zur Numismatik
Hellenica	L. Robert, Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques, I-XIII, Paris 1940-1965
Hellenische Poleis	Hellenische Poleis (Krise-Wandluug-Wirkung), Herausgegeben von E. Ch. Welskopf, Berlin 1974
HSPh	Harvard Studies in Classical Philology, Harvard University Press
IAI	Izvestija na arheolcgičeskija Institut pri BAN, Sofija 1921 sl.
IBAD	Izvestija na Bâlgarsko arheologičesko družestvo, Sofija 1910-1920
IBAI	Izvestija na Bâlgarskija arheologičeski Institut, Sofija 1921/22 sl.
IEJ	Israel Exploration Journal, Jerusalem
IG	Inscriptiones Graecae, Berolini
IGB	G. Mihailov, Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae, I-IV, Serdicae 1956-1966. I², 1970
IGR	R. Cagnat, Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes, Paris 1911
IIBE	Izvestija na Instituta za Bâlgarski ezik pri BAN
IIBI	Izvestija na Instituta za Bâlgarska istorija
IID	Izvestija na istoričeskoto družestvo
ILS	H. Dessau, Inscriptiones Latinae selectae, I-IV, Berolini 1892-1916
INMB	Izvestija na Narodnija muzej v Burgas
INMV	Izvestija na Narodnija muzej vâv Varna
Inventory	M. Thompson - O. Morkholm - C. Kraay, An Inventory of Greek Coin Hoards, New York 1973
IPr	Istoričeski pregled, Sofija
IVAD	Izvestija na Varnenskoto arheologičesko družestvo

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

JCGRS	Joint Commitee of Greek and Roman Societies, Cambridge
JCP	Jahrbuch für Classischen Philologie
JDAI	Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin
JHS	The Journal of Hellenic Studies, London 1880 κέ.
JIAN	Journal international d'archéologie numismatique, vol. I-XXI, Athènes 1898-1927
JRS	The Journal of Roman Studies, London
JThS	Journal of Theological Studies, Oxford
Κ-ΙΣ	Γ. Καφταντζῆ, Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν καὶ τῆς περιφερείας της, Α', Ἀθῆναι 1967
Kl. Pauly	Der Kleine Pauly. Lexikon der Antike, Stuttgart 1964-1975
LS	Limes Studien. Vorträge des 3. Internationalen Limes Kongresses-Rheinfelden 1957, Basel 1959
MAIBL	Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris
Μακεδονικά	Μακεδονικά. Σύγγραμμα Περιοδικὸν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη
MARB	Mémoires de l'Académie Royale de Belgique — Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques, Bruxelles
Μ-Χῶραι	Στ. Μερτζίδη, Αἱ χῶραι τοῦ παρελθόντος καὶ αἱ ἐσφαλμέναι τοποθετήσεις των, Ἀθῆναι 1885
MDAI (A, R)	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts *A:* Athenische Abteilung, Berlin *R:* Römische Abteilung, Mainz
Monuments Piot	Monuments et mémoires publiés par l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Fondation Eugène Piot, Paris
Muse	Muse. Annual of the Museum of Art and Archaeology, University of Missouri-Columbia
NBGAW	Neue Beiträge zur Geschichte der alten Welt, Berlin 1965
NC	Numismatic Chronicle, London
NGG n. F.	Nachrichten von der Gesellsschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philolog.-Histor. Klasse, Göttingen
OGI	W. Dittenberger, Orientis Graeci Inscriptiones selectae, I-II, Lipsiae 1903-1905
ÖJh	Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts, Wien
ΠΑΑ	Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν
ΠΑΕ	Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
Pape, WGE	Pape-Benseler, Wörterbuch der griechischen Eigennamen, Braunschweig 1863/70

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Problèmes de la guerre Problèmes de la guerre en Grèce ancienne (recueil de travaux publié sous la direction de J.-P. Vernant), Paris 1968

Problèmes de la terre Problèmes de la terre en Grèce ancienne (recueil de travaux publié sous la direction de M. I. Finley), Paris 1973

PSp Periodičesko spisanie na bălgarskoto knižovno družestvo

Pulpudeva I-II Pulpudeva. Semaines philippopolitaines de l'histoire et de la culture thrace
I: Plovdiv, 4-19 octobre 1974, Sofia 1976
II: Plovdiv, 4-19 octobre 1976, Sofia 1978

RA Revue Archéologique, Paris

RAAM Revue de l'art ancien et moderne

RBPh Revue Belge de Philologie, Bruxelles

RE Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft, Stuttgart 1894 κέ.

REA Revue des Études Anciennes, Bordeaux/Paris

REG Revue des Études Grecques, Paris

RER Revue des Études Roumaines, Paris

RFIC Rivista di Filologia e di Istruzione Classica, Torino

RH Revue Historique, Paris

RHR Revue de l'Histoire des Religions, Paris

RIEB Revue Internationale des Études Balkaniques

RIPB Revue de l'Instruction Publique en Belgique

RM Rheinisches Museum für Philologie, Frankfurt

RN Revue Numismatique, Paris

RPh Revue de Philologie, de Littérature et d'Histoire anciennes, Paris (3e série)

RSA Rivista storica dell'Antichità, Bologna

SA Sovetskaja arheologija, Moskva

SAWW Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Philos.-Hist. Klasse, Wien

SC Studii clasice, Bucureşti.

SCIV Studii şi cercetări de istorie veche, Bucureşti.

Scythica Minora D. M. Pippidi, Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la mer Noire, Bucureşti/Amsterdam 1975

SEG Supplementum Epigraphicum Graecum

SGDI H. Collitz - F. Bechtel, Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften, Göttingen 1884-1915

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

SHPS The Johns Hopkins University in Historical and Political Science, Baltimore

SIT I Actes du Ier Symposium International de Thracologie (Rome, 14-16 novembre 1977)

Σ-Λεξικόν Α. Σαμοθράκη, Λεξικὸν γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν τῆς Θράκης, Ἀθῆναι 1963²

SMR 1967 Studien zu den Militärgrenzen Roms, Köln/Graz 1967

SpBAN Spisanie na Bâlgarskata Akademija na Naukite, 1911 κέ.

SPFB Sbornik Praci Filosofické Fakulty Brnenské Univers. Rada archeol. klas., Brno — Grohova

ST Studia Thracica
I: Frako-skifskie kulturnie sbjazi, Sofija 1975

StB Studia Balcanica (Recherches de géographie historique), Sofia

Studia Thracologica R. Vulpe, Studia Thracologica, Bucureşti 1976

SUSFL Studi Urbinati di Storia, Filosofia e Letteratura, n. s., Urbino

Syll³. W. Dittenberger, Sylloge Inscriptionum Graecarum, 1915/1924³ (ἀνατύπωση: 1960)

TCIEC Travaux du VIe Congrès International d'Études Classiques (Madrid, septembre 1974): «Assimilation et résistance à la culture gréco-romaine dans le monde ancien», Bucureşti/Paris

Thasos I-II J. Pouilloux, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, I. De la fondation de la cité à 196 avant J.-C., Paris 1954
— Ch. Dunant - J. Pouilloux, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II. De 196 avant J.-C. jusqu'à la fin de l'Antiquité, Paris 1958

Thracia I-III Thracia. Primus Congressus Studiorum Thracicorum (Serdicae 1974), Sofia 1974
IV: Serdicae 1977

Thracia Pontica I Actes du Ier Symposium International (Sozopol, 9-12 octobre 1979): «La mer et le monde méditerranéen» (ὑπὸ ἐκτύπωση)

Thraco - Dacica Thraco - Dacica. Recueil d'études à l'occasion du IIe Congrès International de Thracologie (Bucarest, 4-10 septembre 1976), édité par les soins de C. Preda, A. Vulpe et G. Poghirc, Bucureşti 1976

Tomaschek, ATh W. Tomaschek, Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung, SAWW, Bände 128(1893), 130(1894), 131(1894)

T-TEA I-II Z. Taşlikliоğlu, Trakya'da epigrafya araştirmalari, I-II, Istanbul 1961/1971

UPr Učilišten pregled

VDI Vestnik Drevnej Istorii, Moskva

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Xenia	Xenia. Hommage International à l'Université National de Grèce à l'occasion du 65e anniversaire de sa fondation, Athènes 1912
ZA	Živa Antika, Skopje
ZB	Zeitschrift für Balkanologie
ZfN	Zeitschrift für Numismatik, Berlin
ZÖG	Zeitschrift für Österreichisches Gymnasium, Wien
ZPE	Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn
ZRPh	Zeitschrift für Romanische Philologie, Tübingen
Β Θράκη	Ἡ περιοχὴ τῆς Θράκης ποὺ ἐκτεινόταν βόρεια ἀπὸ τὴν ὁροσειρὰ τοῦ Αἵμου ὡς τὸ Δούναβη (δηλ. ἡ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Κάτω Μοισία)
Ν Θράκη	Ἡ περιοχὴ τῆς Θράκης ποὺ ἐκτεινόταν νότια ἀπὸ τὴν ὁροσειρὰ τοῦ Αἵμου ὡς τὴν αἰγαιακὴ παραλία κι ἀπὸ τὸ Στρυμόνα ὡς τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Βοσπόρου (δηλ. ἡ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Θράκη καὶ ἡ Μακεδόνων Α' μερίς)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abel O., Ἡ μέχρι Φιλίππου ἀρχαία ἱστορία τῆς Μακεδονίας (μεταφρ. Μ. Δήμιτσα).

Aleksieva - Balkanska A., Amfori pečati ot Koprinka, *GPAM* 2(1950)185-190.

— Die Handelsbeziehungen von Seuthopolis, *AAP-ΔΑ* 1963, 49-59.

Alexandrescu P., Două statui traco-scitici din Dobrogea, *SCIV* 9(1958), 2, 291-302.

— Cercetări în necropolă tumulară de la Histria, *SCIV* 13(1962), 2, 325-336.

— Les tertres funéraires d'Histria, *Klio* 41(1963)257-266.

— Les rapports entre indigènes et Grecs à la lumière des fouilles de la nécropole d'Histria, *CIAC VIII*, 336-339.

Alexandrescu P. - Eftimie V., Tombes thraces d'époque archaïque dans la nécropole d'Histria, *Dacia* 3(1959)143-164.

Alföldi A., Daci i Romani in Transilvania, Budapest 1940.

— Studien zur Geschichte der Weltkrise des 3. Jahrhunderts n. Ch., Darmstadt 1967.

Amandry P., La toreutique achéménide, *AK* 2(1959)38-55.

Ἀνδριώτη N., Ἡ γλώσσα τῆς Θράκης, *Ἀντιχάρισμα στὸν Καθηγητὴ Ν. Π. Ἀνδριώτη*, Θεσσαλονίκη 1976, 213-233 [= Ἀθῆναι 1953].

Ἀποστολίδη Κ.-Μ., Περὶ τοῦ παλαιοτάτου ὀνόματος τῆς Φιλιππουπόλεως Κενδρισὸς καὶ τοῦ μετ' αὐτὸ Εὐμολπιάς, *Θρακικὰ* 10(1928)336-349.

— Pâk za antičnijat Plovdiv, *GPNBM* 1928, 15 κέ.

— Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, *Θρακικὰ* 3(1932)181-235. 4(1933)71-112.

— Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Θρακῶν, *Θρακικὰ* 5(1934)41-59.

— Περὶ τοῦ Θρακὸς Ἱππέως ἢ τοῦ κυρίου Ἥρωος, *ΑΘΛΓΘ* 6(1939/40)1-20.

— Ἱερὸν τοῦ Ζυμυδρηνοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Θράκῃ, *Θρακικὰ* 13(1940)266-276.

— Ὑπῆρξε θρακικὴ τέχνη; *Θρακικὰ* 16(1941)1-25.

— Ἡ ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Θράκη καὶ ἡ μητρόπολις αὐτῆς Φιλιππούπολις, *Θρακικὰ* 17(1942)241-275.

Aricescu A., Auxilia Limitis Scythici, *Actes du IXe CIEFR*, 117-122.

Aricescu A. - Barbu V. - Gostar N. - Poenaru - Bordea Ch. - Rădulescu A., Noi monumente epigrafice dîn Scythia Minor, Constanza 1964.

Arnim H. v., Pindars, Pāan für die Abderiten, *Wiener Eranos* 1909, 8 κέ.

Asheri D., Studio sulla storia della colonizzazione di Anfipoli sino alla conquista macedone, *RFIC* 95(1967)5 κέ.

Avezou Ch. - Picard Ch., Inscriptions de Macédoine et de Thrace, *BCH* 37(1913) 84-154.

Avramov V., Trajanovijat pât ot Karpatite za Plovdiv, *IBAD* 4(1914)226 κέ.

— Rimskijat pât ot Serdika do Eleja, *OBAI* 5(1925)20 κέ.

— Rimskijat pât ot Sofija za Kjustendil i grad Eleja, *OBAI* 6(1926)17-18.

Babelon E., Gétas, roi des Édones, *JIAN* 1(1898)1-10.

— Traité des monnaies grecques et romaines, I-IV, Paris 1928.

Βαβρίτσα Α., Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Θράκης, *ΑΔ* 22(1967), 2, 440-441.

— Ἀνασκαφὴ Μεσημβρίας Θράκης, *ΠΑΕ* 1967, 89-95. 1969, 64. 1975, 145.

Baege W., De Macedonum sacris, Halle 1913.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Bakalakis G., Thrakische Eigennamen aus den Nordägäischen Küsten, *Thracia* 2 (1974)261-279.
— Two more Trapezophora, *Essays in Memory of K. Lehmann*, New York 1964, 27-29.
— Βλ. και Γ. Μπακαλάκης.
Bakárdžiev V., Asklepios der Heilgot der alten Thraken, *CIHM* 1962, 254-257.
Balcer J. M., The Persian Occupation of Thrace (519-492 B.C.). The Economic Effects, *Actes du IIe CIEB*, II, 241-258.
Βαγελδη Ν., Ἔρος-Μαρίτσα, *ΑΘΓΛΘ* 17(1952)298-300.
Bar-Kochva B., The Seleucid Army. Organization and Tactics in the great Campaigns, Cambridge 1976.
Barnea A., Trei altare inedite de la Tropaeum Traiani, *SCIV* 20(1969), 4, 595-609.
Barnea I. - Ştefan Gh., Le Limes Scythicus des origines à la fin de l'antiquité, *Actes du IXe CIEFR*, 15-25.
Beauchet L., Histoire du droit privé de la république athénienne, I, Paris 1897.
Bechtel Fr., Die historischen Personennamen des Griechischen bis zur Kaiserzeit, Halle 1917.
Beloch K. J., Die Bevölkerung der griechisch-römischen Welt, Leipzig 1886.
Benea J., Die römischen Auxiliarformationen in unteren Donauraum, *SPPB*, 159-210.
Bengtson H., Neues zur Geschichte des Hellenismus in Thrakien und in der Dobrudscha, *Historia* 11(1962)18-28.
— Die Staatsverträge des Altertums II. Die Verträge der griechisch-römischen Welt von 700 bis 338 v. Chr., München/Berlin 1962.
Benseler G., βλ. W. Pape.
Berchem D. v., *Syria* 1967, 88-109.
Berciu D., Contribution à l'étude de l'art thraco-gète, Bucureşti 1974.
Bernard P., Céramiques de la première moitié du VIIe siècle à Thasos, *BCH* 88(1964) 74-146.
Bernard P. - Salviat F., Inscriptions de Thasos, *BCH* 86(1962)578-611.
Berve H., Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage, I, München 1926.
Beševliev V., Paraleli, I. Kăm kulta na Ares v Trakija, *IID* 14/15(1935)71-72.
— Epigrafski prinosi, Sofia 1952.
— Latinski mestni imena v Mizija i Trakija, *IBAI* 19(1955) [= *Sb. G. Kacarov* II], 279-303.
— Zur Geographie Nordost-Bulgariens in der Spätantike und im Mittelalter, *BE* 4(1962)57-80.
— Über manche ältere Theorien von der Romanisierung der Thraker, *EB* 1(1964)147-158.
— Bemerkungen über die antiken Heerestrassen im Ostteil der Balkanhalbinsel, *Klio* 51(1969)483-495.
— Untersuchungen in die Personennamen bei den Thrakern, Amsterdam 1970.
Beševliev V. - Mihailov G., Starini iz Belomorieto, I. Antični nadpisi i Trakijski konici, *BP* 1(1962) 318-347.
Best J. G., Thracian Peltasts and their Influence on Greek Warfare, Groningen 1969.
Betz A., Thrake, *RE* VI A(1936)452-472.
Beuchel F., De legione Romanorum I Italica, Lipsiae 1903.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Bilabel F., Milet und seine Kolonien, München 1915.
Blanchet A., Les rapports entre les dépôts monétaires et les événements militaires, politiques et économiques, *RN* 39⁴(1936)1-70 καὶ 205-270.
Blass F., Aeschylos, Perser und die Eroberung von Eion, *RM* 1874, 481-484.
Blavatskaja T., Zapadnopontijskje goroda v VII-I vv. do n.e., Moskva 1952.
Blavatskij V. D., Rabstvo i ego istočnik v antičnih gosudarstvah Severnogo Pričernomorija, *SA* 20(1954)31-56.
Bloch H., L. Calpurnius Piso Caesonius in Samothrace and Herculaneum, *AJA* 44 (1940)485-493.
Boardman J., The Greeks Overseas, Harmondsworth 1964.
Bodor A., Emperor Aurelian and the Abandonement of Dacia, *Dacoromania* 1 (1973)28-40.
Bogaers J. E., Troupes auxiliaires thraces dans la partie néerlandaise de la Germania Inferior, *Actes du IXe CIEFR*, 445-464.
Bon A., Les ruines antiques dans l'île de Thasos, *BCH* 54(1930)146-194.
— L'île de Thasos, *AG* 1931, 269 κέ.
Bon A. - M., Monnaie de Galepsos de Chalcidice, *BCH* 60(1936)172-174.
— Les timbres amphoriques de Thasos, Paris 1957 (Études Thasiennes, IV).
Bončev G., Megalitni pametnici v Sakar planina, Sofija 1901.
Bonnard A., βλ. F. Lasserre.
Botušarova L., *Arheologija* 10(1968), 2, 43-54.
Bousquet J., Inscription d'Abdère, *BCH* 62(1938)51-54.
Bujukliev H., Nov pametnik za kulta na Savazij v Trakija, *Arheologija* 7(1965), 2, 50-51.
Bulle H., Die Silene in der archaïschen Kunst, Münich 1893.
Bury J., The Provincial List of Verona, *JRS* 13(1923)127-131.
Buturas A., Ein Kapitel der historischen Grammatik der griechischen Sprache, Leipzig 1910.
Cagnat R., Inscriptions Graecae ad res Romanas pertinentes, Paris 1911.
— Theos Hypsistos, *RA* 2(1924)47-48.
Calder W., Sophocles, Tereus: a Thracian Tragedy, *Thracia* 2(1974)87-91.
Canarache V., Importul amforelor ştampilate la Istria, Bucureşti 1975.
Carcopino J., *Mélanges Pârvan* 1934, 77 κέ.
Cary M., Histoire des rois de Thrace et de ceux du Bosphore cimmérien, éclaircie par des médailles, Paris 1757.
Casson St., Macedonia, Thrace and Illyria. Their Relations to Greece from the earliest times down to the time of Philip son Amyntas, Oxford 1926.
Cavaignac E., Études sur l'histoire financière d'Athènes au Ve siècle, Paris 1908.
— Histoire de l'Antiquité, II. Athènes (480-430), Paris 1913.
Chapouthier F., Un troisième bas-relief du théâtre de Philippes, *BCH* 49(1925) 239-244.
— Les Dioscures au service d'une déesse, Paris 1935.
— Némesis et Niké, *BCH* 48(1924)287 κέ.
Χατζῆ A., Τοπωνυμικὰ σύμμεικτα, *AE* 1938, 64-69.
Χατζηκυριακοῦ Γ., Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν (1905-1906), Θεσσαλονίκη 1962².
Cheesman G. L., The Auxilia of the Roman Imperial Army, Oxford 1914.
Χριστοφιλόπουλου A., Ὁ μετ' ἀλλοδαπῆς γάμος κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν καὶ ἑλληνι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στικὸν δίκαιον, Ἀθῆναι 1951 («Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», τομ. 17, ἀρ. 2, σσ. 1-17).

Χρυσοῦ Ε., Τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ Γέται. Συμβολὴ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, Θεσσαλονίκη 1972.

Čičikova M., La céramique thrace, *CIAC VIII*, 341-344.

— Développement de la céramique thrace à l'époque classique et hellénistique, *AAP-SA* 1962, 35-48.

— Céramique thrace, fabriqué à la main du VIe au I^e^ siècles avant notre ère, *Thracia* 4(1977)123-140.

Cloché P., Le traité athéno-thrace de 357, *RPh* 46(1922)5-13.

— Athènes et Kersébleptès de 357/6 à 353/2, *Mélanges G. Glotz*, I, Paris 1932, 215-226.

— La politique étrangère d'Athènes de 404 à 338 avant J. C., Paris 1934.

— Un fondateur d'Empire. Philippe II, roi de Macédoine, Saint-Étienne 1956.

— Histoire de la Macédoine jusqu'à l'avènement d'Alexandre le Grand, Paris 1960.

Collart P., Le sanctuaire des dieux égyptiens à Philippes, *BCH* 53(1929)70-100.

— Inscription de Séliani - Mésorema, *BCH* 54(1930)376-391.

— Inscriptions de Philippes, *BCH* 56(1932)192-231. 57(1933)313-379.

— Une réfection de la «Via Egnatia» sous Trajan, *BCH* 59(1935)395-415.

— Philippes, ville de Macédoine depuis ses origines jusqu'à la fin de l'époque romaine, Paris 1937.

— La vigne de la déesse almopienne au Pangée, *BZFGA* 42 (*Festband P. Stählin*) 1943, 9-21.

— Monuments thraces de la région de Philippes, *IBAI* 1950 (= *Sbornik G. Kacarov I*), 7-16.

Collart P. - Devambez P., Voyage dans la région du Strymon, *BCH* 55(1931)171-206.

Collart P. - Ducrey P., Philippes I. Les reliefs rupestres, Paris 1975.

Collitz H. - Bechtel F., Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften, Göttingen 1884-1915.

Cončev D., Prinosi kăm starata istorija na Plovdiv, Sofija 1938.

— Rimskijat păt Philippopolis - Carassura i razklonenieto mu pri Ranilum, *GPNBM* 1940/41, 40-60.

— Rimskijat păt Philippopolis-Tugugerum-Bessapara, *GPAM* 2(1950)69-83.

— Tombeau tumulaire thrace près de Brezovo, *RA* 2(1951)26-43.

— Stari selišta okolo Filipopol, *GMPO* 1(1954)273-280.

— Le culte d'Hécate à Philippopolis, *Hommage à Waldemar Deonna* (Coll. Latomus, XXVIII), 1957, 470-473.

— Inscriptions latines nouvellement découvertes en Bulgarie du Sud, *Latomus* 17(1958)529 κέ.

— Hovie dannie o rimskoj doroge Filipopol-Esk-Dakija, *VDI* 1958, 1, 164-168.

— La voie romaine Philippopolis-Sub Radice, *Latomus* 18(1959)154-170.

— Rimskijat păt Carassura-Beroe, *Izsl. v pamet na K. Škorpil*, Sofija 1961, 271-277.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Končev D., Contributions épigraphiques à l'étude de la domination romaine en Bulgarie, *Latomus* 21(1962)151-158.
— Le sanctuaire thrace près de Batkun, Sofija 1941.
Končeva M., Hudožestveneto naslestvo na trakijskite zemi, Sofija 1971.
Condurachi Em., Tiberio Plauzio Eliano e il transferimento dei 100.000 Transdanubiani nella Mesia, *Epigraphica* 19(1957)49-65.
— Tib. Plautius Aelianus şi strămutarea transdanubienilor în Moesia, *SCIV* 9(1958), 1, 119-130.
— Influences grecques et romaines dans les Balkans, en Hongrie et en Pologne, *CIAC VIII*, 317-332.
— Neue Probleme und Ergebnisse der Limesforschung in Scythia Minor, *SMR* 1967, 162-174.
— Les conditions politiques du Bas-Danube et l'organisation du Limes romain, *CRFS* 1967, 156-165.
— Kotys, Rome et Abdère, *Latomus* 29(1970)581-594.
— Classis Flavia Moesica au Ier siècle de n.è., *Actes du IXe CIEFR*, 83-88.
Coupry J. - Feyel M., Inscriptions de Philippes, *BCH* 60(1936)37-58.
Cousinéry M.-E., Voyage dans la Macédoine, I-II, Paris 1831.
Cumont F., Inscriptions de Macédoine, *RIPB* 41(1898)337 κέ.
Danov H., Iz drevnata ikonomičeska istorija na zapadnoto Černomorie do ustanovjavaneto na rimsko vladičestvo, *IBAI* 12(1938)185-258.
— Kâm kulta na Isida v Dolna Mizija, *IID* 16/18(1940)169-172.
— Kâm istorijata na Belomorska Trakija prez elinističeskata epoha, *IPr* 3 (1946/47)129-141.
— Zapadnijat brjag na Černo more v drevnostta, Sofia 1947.
— Kâm istorijata na polusvobodnite seljaski prez antičnata epoha, *Sbornik G. I. Kacarov*, II, Sofija 1955, 111-121.
— Thracian Penetration into the Greek Cities on the West Coast of the Black Sea, *Klio* 38(1960)75-80.
— Zum Kriegswesen der alten Thraker während der Periode der Militärdemokratie, *SC* 3(1960)39-47.
— Seuthopolis, *RE*, Suppl. Bd. IX (1962)1371-1378.
— Zur Geschichte der aussenpolitischen Beziehungen der griechischen Kolonien an der schwarzmeerküste in klassischer und hellenistischer Zeit, *EH* 2 (1965)3-17.
— Zur historischen Geographie der ostthrakischen Stämme vor und zur Zeit des Odryserreiches (VI-IV Jahr. v.u. Z.), *EH* 3(1966)11-30.
— Drevna Trakija. Izsledvanija vârhu istorijata na Bâlgarskite zemi, Severna Dobrudža, Iztočni Egejska Trakija ot kraja na IX do kraja na III vek pr. n.e., Sofija 1969.
— Harakter i značenie na grâckata kolonizacija po zapadnija briag na Černo more, *Arheologija* 11(1969), 1, 13-21.
— Kam vânšnata politika na Makedonija, Trakija i Gârcija prez IV i v načaloto na III v.pr. n.e., *StB* 2(1970)33-52.
— Zur Rolle der griechischen Kolonien an der West-und Nordwestküste

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

des Schwarzen Meeres im wirtschaftlichen Griechenlands während der vorrömischen Zeit, *Actes du Ier CIEB*, II, 67-77.
Daumet H., s. L. Heuzey.
Daux G., Thasos et les contrées danubiennes, *SC* 3(1961)49-51.
— Notes de lecture, *BCH* 98(1974)553-576.
Dečev D., Trako-kelтski ezikovi usporedici, *GSU-IFF* 18(1922)1-48.
— Asklepij kato trako-grăcko božestvo, *IBAI* 3(1925)131-164.
— Antični nadpisi ot oblastata na sredna Struma, *GPLNM* 2(1950)51-53
— Ein zusammengesetzter Beiname der Göttin Hera, *AB* 39(1952)15-22.
— Harakteristika na trakijskija ezik, Sofija 1952.
— Antičnoto ime na Nesebăr, *IIBI* 5(1954)367-375.
— Ein neuer Brief des Kaisers Antoninus Pius, *ÖJh* 41(1954)110-118.
— Kultăt na Artemida v oblastata na sredna Struma, *Sbornik G. Kacarov* II (= *IBAI* 19, 1955)95-109.
— Die thrakischen Sprachreste, Wien 1957.
Deliradev P., Prinos kăm istoričeskata geografija na Trakija, Sofija 1958.
Desdevises-du-Dezert Th., Géographie ancienne de la Macédoine, Paris 1863.
Dessau H., De regina Pythodoride et de Pythodoride iuniore, *EE* 1903/13, 691-704.
Devambez P., Sculptures d'un monument chorégique à Thasos, *Monuments Piot* 38(1941)93-116.
— Sculptures thasiennes, *BCH* 66/7(1942/43)200-217.
Diakonu P., Sur l'emplacement de l'ancienne Daphne, *StB* 10(1975)87-93.
Diehl E., Anthologia lyrica graeca, I-III, Leipzig 1952^2.
Diller A., The Tradition of the Minor Greek Geographers, 1952.
Dimitrov D., Istoričeski motivi v dramata «Rezos», *IBID* 10(1930)1-19.
— Za strategiite i za njakoi gradski teritorii v rimska Trakija, *GNM* 6(1932/34) 123-146.
— Kăm văprosa za religijata na Trakite ot rannoelinističeskata epoha, *IPr* 13(1957), 2, 65-81.
— Za ukrepnite vili i rezidencii u Trakite v predrimskata epoha, *Izsledvanija v čest na akad. D. Dečev*, Sofija 1958, 683-701.
— Gradoustrojstvo i arhitektura na trakijskija grad Sevtopolis, *Arheologija* 2(1960), 1, 3-15.
Δήμιτσα Μ., Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις, Ἀθῆναι 1896.
Dittenberger W., Ketriporis von Thrakien, *Hermes* 14(1879)298-302.
— Sylloge Inscriptionum Graecarum, 1915/1924^3 (ἀνατύπωση:1960).
Dobruski V., Trakijsko svetilište na Asklepij do Glava Panega, *GNM* 1(1907)3-86.
Domaszewski A. v., Griechische Inschriften aus Moesien und Thrakien, *AEM* 10 (1886)238-244.
— *Philologus* 65(1906)337 κέ.
Doruțiu-Boilă E., Zur Abgrenzung des Territorium von Kallatis, *Dacia* 15(1971)325-333.
— Troesmis und die Organisierung des skythischen Limes in der frühen Kaiserzeit, *Actes du IXe CIEFR*, 89-94.
— Teritoriul militar al legiunii V Macedonia la Dunarea de jos, *SCIV* 23 (1972)45-62.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ducrey P., Le traitement des prisonniers de guerre dans la Grèce antique des origines à la conquête romaine, Paris 1968.
— Βλ. καὶ P. Collart.
Dumont A., Inscriptions et monuments figurés de la Thrace, extrait des *Archives des missions scientifiques et litteraires*, 3e série t. 3e, Paris 1876.
Dumont A. - Homolle Th., Mélanges d'archéologie et d'épigraphie, Paris 1892.
Dunant Ch. - Pouilloux J., Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II. De 196 avant J.-C. jusqu'à la fin de l'antiquité, Paris 1958 (Études Thasiennes, V).
Dunbabin T. J., The Western Greeks, Oxford 1948.
Duridanov I., Etymologisches aus dem Bereiche des Thrakischen und Dakischen, *IIBE* 16(1968)65-74.
— Ezikât na Trakite, Sofija 1976.
Eck W., Die Laufbahn eines Ritters aus Apri in Thrakien, *Chiron* 5(1975)365-392.
— Die claudische Kolonie Apri in Thrakien, *ZPE* 16(1976)295 κέ.
Eckhel J., Doctrina numorum veterum, Leipzig 1826/28.
Eftimie V., βλ. P. Alexandrescu.
Ellis J., Population-Transplants by Philip II, *Μακεδονικὰ* 9(1969)9-17.
— Philip II and the Macedonian Imperialism, London 1976.
Ferrabino A., Per Tere, Sparadoco e Sitalke, *BFC* 18(1912), 12, 281-282.
— I regni Seute II e di Ebrizelmis in Tracia, *BFC* 19(1913), 12, 282-283.
Feyel M., Un nouveau fragment du réglement militaire trouvé à Amphipolis, *RA* 6(1935)29-68.
— Nouvelles inscriptions d'Abdère et de Maronée, *BCH* 66/7(1942/43)176-199.
Filov B., Epigrafičeski sitneži, *PSp* 19(1907), τευχ. 68, 265 κέ.
— Die Legionen der Provinz Moesia von Augustus bis auf Diokletian, Leipzig 1906.
— Svetilište na Diana i Apolona pri grad Ferdinand (dn. Mihailovgrad), *IBAD* 5(1915)216-217.
— Denkmäler der thrakischen Kunst, *MDAI(R)* 32(1917)21-73.
— L'art antique en Bulgarie, Sofija 1925.
— Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij in Südbulgarien, Sofija 1934.
— Kupolnite grobnici pri Mezek, *IBAI* 11(1937)1-117.
Finley M., Was Greek Civilization based on Slave Labour? *JCGRS* 1958, 153 κέ.
— Between Slavery and Freedom, *CSSH* 4(1964)233-249.
— (sous la direction de): Problèmes de la guerre en Grèce ancienne, Paris 1973.
Firatli N., Annexe au livre sur les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine, *Annual Arch. Museums Istanbul* 13/14(1966)188-210.
Firatli N. - Robert L., Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine, Paris 1964.
Fitz J., Die Laufbahn der Statthalter in der römische Provinz Moesia Inferior, Weimar 1966.
Florescu Gr., Einige neue Beobactungen über den Donaulimes entlag der Dobrudscha, *Dacia* 1(1957)237-244.
— Două documente epigrafice în legatură cu organizarea quasimunicipală a comunelor rurale (territoria) romane, *SCIV* 1(1958)337-348.
Fluss M., Moesia, *RE* XV(1932)2350-2412.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Fol Al., Le développement de la vie urbaine dans les pays entre le Danube et la mer Egée jusqu'à la conquête romaine, *EB* 2/3(1965)300-317.
— Les Thraces dans l'Empire romain d'Occident(Ier-IIIs.), 2e partie: Documentation épigraphique, *GSU-FF* 62(1968), 3, 197-273.
— Trakijsko voenno izkustvo, Sofija 1969.
— Demografska i socialna struktura na drevna Trakija prez I hil. pr. n.e., Sofija 1970.
— Observations préliminaires sur la diaspora thrace en Asie Mineure dans l'antiquité, *EB* 2(1971)56-72.
— La diaspora thrace, *RSA* 1/2(1971)3-18.
— Političeska istorija na Trakite ot kraja na II hil. pr. n.e. do kraja na V pr. n.e., Sofija 1972.
— Die Politik des odrysischen Königs Kotys I und die ägäischen Städte Griechenlands im 4. Jahrhundert v.u. Z., *Hellenische Poleis*, II, Berlin 1974, 993-1014.
— Rapports entre la culture grecque et le monde thrace, *TCIEC VI*, 265-270.
— Trakija i Balkanite prez ranno-elinističeskata epoha, Sofija 1975.
Fol Al. - *Venedikov I.* (ὑπὸ τὴ διεύθυνσή του), Megalitite v Trakija, I, Sofija 1976.
Fol Al. - *Velkov V.*, Les Thraces en Égypte gréco-romaine, Sofia 1977.
Fol Al. - *Venedikov I.* - *Mazarov I.* - *Popov D.*, Légendes thraces, Sofia 1977.
Fol Al. - *Marazov I.*, Thrace and the Thracians, New York 1977.
Foucart P., Le culte de Bendis en Attique, *Mélanges Perrot*, Paris 1903, 95-102.
— Les Athéniens dans la Chersonèse de Thrace au IVe S., *MAIBL* 38(1919), 2e partie, 83-120.
Fraser P., Samothrace 2, I. The Inscriptions on Stone, New York 1960.
Frisk H., Griechische Etymologisches Wörterbuch, I-II, Heidelberg 1973.
Frova An., The Danubian Limes in Bulgaria and Excavation at Oescus, *CRFS* 1949, 23-30.
Gaebler H., Zur Münzkunde Makedoniens, I. Die Münzpragung der Makedonen, Amphaxier und Botteaten. II. Die Münzen der Derronen, *ZPN* 20(1897) 169-289.
— Die antiken Münzen Nord-Griechenlands, III. Macedonia und Paeonia, 1-2, Berlin 1906 καὶ 1935 (ἐκδ. F. Imhoof-Blumer).
Gaertringen F. H., De Graecorum fabulis ad Thraces pertinentibus, quaestiones criticae, Berlin 1886.
— Noch einmal das Archilochos-Denkmal von Paros, *NGG* n.F. 1(1934/36) 40-51.
Gajewska H., Topographie des fortifications romaines en Dobroudja, Breslau 1974.
Gâlâbov I., Archäologische Beiträge zur Geschichte Burgas: Der Vorort Sladkite Kladenci, *INMB* 1(1950)242-251.
— Nesebâr i negovite pametnici, Sofija 1959.
Gandeva R., Ovidij i naselenieto na antična Dobrudža, *GSU-FZF* 62(1968)1-103.
Gardner P. - *Head B.*, A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum (The Tauric Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moesia, Thrace etc.), London 1877 (reprint: Bologna 1963).
Garlan Yv., Fortifications et l'histoire grecque, *Problèmes de la guerre*, 245-260.
Gauthier Ph., A propos des clérouquies athéniennes du Ve siècle, *Problèmes de la terre*, 163-178.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Georgiev Vl., Trakijskijat ezik, Sofija 1957.
— Raporturile dintre limbile dacă, tracă şi frigiană, *SC* 2(1960)39-58.
— Hellespontos und Bosporos, *BE* 3(1961), 2, 25 - 27.
— La toponymie ancienne de la péninsule Balkanique et la thèse méditerranéenne, Sofia 1961 (publié à l'occasion du VIIe Congrès international des sciences onomastiques à Florence-Pise du 4 au 8 avril 1961).
— Trakijskata duma para i pohodât na Aleksandâr Makedonski kâm Istros, *IIBE* 9(1962)3-27.
— Zum Dakischen. 3 Dak. (oder) Thrak. Ballanstra, *ZB* 3(1965)101-103.
— Thrakische Etymologie i Odrysa, Odrysae u.s.w., *BE* 16(1972), 1, 6 *сл.*
— La thracologie: état actuel, *Thracia* 2(1974)13-24.
— Die thrakischen Götternamen, *BE* 18(1975), 1, 5-56.
— Trakite i tehnijat ezik, Sofija 1977.
Gerasimov T., Numismatičeski prinos kâm religijata na Trakija, *IBAI* 8(1934) 162-182.
— Edin ksoanon na Hermes vârhu monetiti na grad Enos, *IBAI* 13(1939) 265-287.
— Relef s posvecenien na Apolon Kendrisos ot s. Stâklen (Novae), Svištovsko, *IBAI* 13(1939)330-332.
— Nahodka ot srebârni moneti na Aleksandâr III veliki, Lizimah i Skostok ot Plovdiv, *GPNBM* 1940/41, 93-106.
— The Alexandrine Tetradrachms of Cabyle in Thrace, *CPANS* 1958, 273-277.
— Gde sa sečeni tetradrahmite na Kavar, keltski vladetel v Trakija, *IBAI* 22(1959)111-118.
— Antični i srednovekovni moneti v Bâlgarija, Sofija 1975.
— Données numismatiques sur la ville d'Odrysa (Odrosa) en Thrace, *StB* 10(1975)45-48.
— Les Alexandria, Pythia et Kendreisia à Philippopolis, *Izsledvanija D. Dečev*, 289 *сл.*
— Βλ. καὶ I. Venedikov.
Gerasimova-Tomova V., Apports épigraphiques et archéologiques sur une localité disparue, *StB* 10(1975)95-99.
Gerov B., Fonction et titre honorifique du thracarque, *GPAM* 1(1947)27-33.
— Romanizmât meždu Dunava i Balkana, I. Ot Avgust do Hadrian, *GSU-IFF* 45(1948/49), 4, 92 *сл.*
— Romanizmât meždu Dunava i Balkana ot Hadrian do Konstantin Veliki, II: *GSU-FF* 47(1950/52)17-122. 48(1952/53)307-415.
— La frontière nord de la province de Thrace, *IBAI* 17(1950)12-17.
— Zur Frage des Weinbaues in Untermösien, *IBAI* 19(1950) [= *Sbornik G. Kacarov, II*] 187-193.
— Proučvanija vârhu pozemlenite otnošenija v našite zemi prez rimsko vreme, *GSU-FF* 50(1955/56)15-73.
— L'aspect ethnique et linguistique dans la région entre le Danube et les Balkans à l'époque romaine (I[e]-IIIe), *SUSFL* 1959, 1/2, 173-191.
— Proučvanija vârhu zapadnotrakijskite zemi prez rimsko vreme, I-IV, *GSU-FF* 54(1959/60), 3, 153-408. 61(1967), 1, 3-101. 62(1968), 2, 121-246. 63(1969), 1, 3-54.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ge.ov B., Kâm geografijata i etnografijata na drevna Trakija, *Sb. St. Romanski*, Sofia 1960, 545-549.
— Römische Bürgerrechtsverleihung und Kolonisation in Thrakien vor Trajan, *SC* 3(1961)107-116.
— Die gotthische Invasion in Mösien und Thrakien unter Decius im Lichte der Hortfunde, *AAP-SHPh* 1963, 127-146.
— La carriera militare di Marciano, generale di Gallieno, *Athenaeum* 1965, 333-354.
— A propos de la population et des localités de la vallée du cours moyen de la Struma dans l'antiquité, *StB* 1(1970)7-23
— Zur Problem der Strategien im römischen Thrakien, *Klio* 52(1970)123-132.
— Marcianopolis im Lichte der historischen Angaben und der archäologischen, epigraphischen und numismatischen Materialen und Forschungen, *StB* 10(1975)49-72.
Geyer Fr., Makedonien bis zur Throbesteigung Philipps II, München Berlin 1930.
Ghali-Kahil L., La céramique grecque (Fouilles 1911-1956), Paris 1960.
Gieseke W., Thrakisch-Pelasgische Stämme der Balkanhalbinseln und ihre Wanderungen in mythischer Zeit, Leipzig 1858.
— Thrakisch-Makedonisch Wahrung Fragen, *HBN* 3(1949)5 κέ.
Gizdova N., Novootkrit pametnik na Mitra ot s. Vetren, *Arheologija* 3(1961),1, 50-52.
Goševa Zl., Epitheta des Apollon in Thrakien, *Thracia* 4(1977)207-223.
Goetz H., Die Verkehrswege im Dienst des Welthandels, Stuttgart 1888.
Goloubtsova E., La communauté thrace en Asie Mineure, *Akte des III. IThK.*
Gomme A.W., A Historical Commentory on Thucydides, I²-IV, Oxford 1956/1966²/1970.
Goossens R., La date du Rhésos, *AC* 1(1932), 1/2, 93-134.
— Euripide et Athènes, *MARB* 55(1962), 4, 235 κέ.
— Βλ. H. Gregoire.
Gorbanov P., Prinos kâm kulta i ikonografijata na Demetra v Trakija prez rimskata epoha, *Arheologija* 1(1959), 3/4, 76-79.
Gordon M., The Nationality of Slaves under the Early Roman Empire, *JRS* 14(1924) 94 κέ.
Graham A. J., Colony and Mother City in Ancient Greece, New York 1971.
Grandjean Y., Une épigramme de Maronée, *BCH* 95(1971)283-294.
Grandjean Y. - Holtzmann B. - Rolley Cl., Antiquités thasiennes de la collection Papageorgiou, *BCH* 97(1973)145-188.
Grégoire H. - Goossens R., Sitalkès et Athènes dans le «Rhésos» d'Euripide, *AC* 3(1934)431-446.
Gren Er., Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit, Uppsala 1941.
Grenfell B. - Hunt H., The Oxyrhyncus Papyri, V, London 1908.
Grundy, Thucydides and the History of his Age I-II, London 1948.
Gschnitzer F., Abhängige Orte im griechischen Altertum, München 1958.
Guillou A., Les archives de Saint-Jean-Prodrome sur le mont Menécée, Paris 1955.
Hammond N. G. L., The Philaids and the Chersonese, *CQ* n.s. 6(1956), 3/4, 113-129.
Hammond N. G. L. - Griffith G. T., A History of Macedonia, II, Oxford 1979.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Hampl F., Poleis ohne Territorium, *Klio* 32(1939)1-59.
— Der König der Makedonen, Leipzig 1934.
Harrison A., The Law of Athens, Oxford 1968.
Hasebroek J., Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus, Heidelberg 1921.
Hasluck F. W., A Tholos Tomb at Kirk Kilisse, *BSA* 17(1910/11)76-79.
Hauvette-Besnault A., Sur quelques villes anciennes de la Chersonèse de Thrace, *BCH* 4(1880)505-520
Head B. V., Ἱστορία τῶν νομισμάτων (μεταφρ. I. Σβορώνου), I, Ἀθῆναι 1898.
— Βλ. καὶ P. Gardner.
Heichelheim F., Die auswärtige Bevölkerung im Ptolemäerreich, *Klio* 18(1925)74 κέ.
Hemberg B., Die Kabiren, Uppsala 1950.
Hereward D., *Palaeologia* 1968, 138-144.
— *Archaeology* 16(1963)133 κέ.
Heuzey L., Le sanctuaire de Bacchus Tasibastenus dans le canton de Zikhna (en Thrace), *CRAI* 1868, 219-225.
— Apollon et Diana, dieux funéraires, *RA* 2(1871)241-251.
Heuzey L. - Daumet H., Mission archéologique de Macédoine, Paris 1876.
Hirschfeld O., Epigraphische Nachlese zum CIL, III, aus Dacien und Moesien, *SAWW* 77(1874)363-429.
— Die römischen Meilenstein, *SAWW* 1907, 165-201.
Hoddinott R. F., Bulgaria in Antiquity. An Archaeological Introduction, London 1975.
Höck A., Das Odrysenreich in Thrakien im fünften und vierten Jahrhundert v. Chr., *Hermes* 26(1891)76-117.
— Der Odrysenkönig Hebryzelmis, *Hermes* 26(1891)453-462.
— Die Söhne des Kersebleptes von Thrakien, *Hermes* 33(1898)626-637.
— Zur Geschichte des Thrakerkönigs Kotys I, *Klio* 4(1904)265-269.
Holleaux M., Note sur deux décrets d'Abdère, *BCH* 38(1914)63-70.
Hollenstein L., Zu dem Meilensteinen der römischen Provinzen Thracia und Moesia Inferior, *StB* 10(1975)23-44.
Homolle Th.. βλ. A. Dumont.
Horovitz P., Le problème de l'évacuation de la Dacie transdanubienne, *RH* 169 (1932)82-90.
Hruza E., Beiträge zur Geschichte des griechischen und römischen Familienrechts, II, Erlangen/Leipzig 1894.
Hünerwadel W., Forchungen zur Geschichte des Königs Lysimachos von Thrakien, Zürich 1900.
Hunt H., βλ. B. Grenfell.
Hynková H., Europäische Reisenberichte aus dem 15. und 16. Jahrhundert als Quellen für die historische Geographie Bulgariens, Sofia 1973.
Iliescu Vl., Cu privire la coloniile grecești din Dobrogea și la data constituirii teritoriului lor rural, *Pontica* 3(1970)87-98.
— Părăsirea Daciei în lumina izvoarelor literare, *SCIV* 22(1971), 3, 425-442.
Istinsky H., Ein neuer Meilenstein von Pautalia und zwei Fragen zur Geschichte der Provinz Thracien, *SAWW* 1938, 418-425.
Ivanov T., Prinos kâm korintskija vnos na keramika v Odesos prez VI v. pr. n. e., *IVAD* 8(1950)77-85.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ivanov T., Grâcka keramika ot gr. Varna v Sofijskija muzej (VI-IV v. pr. n. e.), *IVAD* 19(1953)41-51.
— Antična keramika ot nekropola na Apolonija, στὸ συλλογικὸ ἔργο *Apolonija*, Sofija 1963, 65-273.
— Archäologische Untersuchungen der römischen und frühbyzantinischen Limes an der unteren Donau in Bulgarien, *CRFS* 1969.
— Die letzten Ausgrabungen der römischen und frühbyzantinischen Donau-Limes in der VR Bulgarien, *Actes du IXe CIEFR*, 55-69.
Jacobs W. O., Milit. - philologische Untersuchungen zur Feldzug Alexanders gegen die Triballer, Münster 1928.
Jacobson H., Miszellen zum Thrakisch-Phrygischen, *Festschrift Kretschmer*, I, 72-75.
Jansy N., The Wheats of Classical Antiquity, *SHPS* ser. LXII, 3(1944)79-111.
Jarret M. G., Thracian Units in the Roman Army, *IEJ* 19(1969)215-224.
Jeanmaire H., Dionysos. Histoire du culte de Bacchus, Paris 1951.
Jireček C. J., Geschichte der Bulgaren, Prag 1876.
— Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, Prag 1877 (Nachdruck: Amsterdam 1967).
— Beiträge zur antiken Geographie und Epigraphik von Bulgarien, Berlin1881.
— Die Romanen in der Städten Dalmatiens während des Mittel-Alters, I, Wien 1902.
— Geschichte der Serben, I, 1911.
Jorga N., Histoire des Roumaines et leur civilisation, Paris 1920.
Jung J., Die romanischen Landschaften des römischen Reiches, Innsbruck 1881.
— Römer und Romanen in den Donauländern, Innsbruck 1887.
Kacarov G., Svedenijata na Tukidida za starite Traki, *PSp* 63(1903)400-418.
— Zum Asklepioskult bei den alten Thrakern, *ARW* 11(1908)573-575.
— Novi pametnici na Mitra v Bălgarija, *IBAD* 2(1911)46-69.
— Svetiliŝte na Zevs i Hera pri Kopilovci, *IBAD* 4(1914)80-100.
— Elinizmăt v stara Trakija i Makedonija, *GSU-IFF* 13/14(1917/18)1-17.
— *JDAI* 33(1918)34 κέ.
— Keltite v stara Trakija i Makedonija, *SpBAN* 18(1919)41-80.
— Car Filip II Makedonski. Istorija na Makedonija do 336 g. pr. H., Sofija 1922.
— Antike Denkmäler aus Bulgarien, *IBAI* 4(1926/27)81 κέ.
— Zur Geographie des alten Thrakiens, *Klio* 22(1928)84-85.
— Antični pametnici iz Bălgarija, *IBAI* 5(1928 29)77-89.
— Proizhod i prăv razcvet na Odriskoto carstvo v drevna Trakija, *UPr* 32 (1933)737-754.
— Kultăt na Asklepij v drevna Trakija, *Sb. Dr. St. Vatev*, 1936, 125-127.
— Thrake, *RE* VI A(1936)472-552.
— Die Denkmäler des Thrakischen Reitergottes in Bulgarien, Budapest 1938.
Καφταντζῆ Γ., Ἱστορία τῆς πόλεως Σερρῶν καὶ τῆς περιφερείας της, Α', Ἀθῆναι 1967.
Kahrstedt U., Beiträge zur Geschichte der thrakischen Chersones, Baden-Baden 1954.
Kaibel G., Epigrammata graeca ex lapidibus conlecta, Berolini 1878.
Kalapothakes D., De Thracia Provincia Romana, Lipsiae 1893.
Kalinka E., Antike Denkmäler in Bulgarien, Wien 1906.
Kallèris J., Les anciens Macédoniens, I, Athènes 1953.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Kanatsulis D., Antipatros als Feldherr und Staatsmann in der Zeit Philipps und Alexanders des Grossen, *Ἑλληνικά* 16(1958/59)14-64

— Ἡ Μακεδονία μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελάου, I. Ἐξωτερικὴ πολιτική, Θεσσαλονίκη 1964.

Kansu S. A., Note préliminaire sur les dolmen de Lalapasa-Büyünlü a Edirne, *BTTK* 27(1963)493-497.

— Edirnede buluman dolmenler ve Dikiltaslar hakkinda yeni gölemeler, *BTTK* 132, 1969.

Κεραμόπουλλου A., Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, Ἀθῆναι 1939.

— Ἀρχαῖα ἐξ Ἀμφιπόλεως, *AE* 1932, Χρονικά, 1-4.

Kinast D., Untersuchungen zu den Kriegsflotten der römischen Kaiserzeit, Bonn 1960.

Kirchner J., Prosopographia Attica, I-II, Leipzig 1901-1903.

Kirsten E., Die frühgeschichtlichen Beziehungen zwischen Thrakern und Griechen im Lichte der historischen Geographie, *Akte des III. IThK.*

Kitanov B., βλ. B. Stefanov.

Koledarov P.,On the initial Type Differentiation of inhabited Localities in the Central Balkan Peninsula of Ancient Times, *EH* 3(1966)31-52.

Kolento J., L'afflux d'esclaves thraces en Italie au IIe-Ier s. av. n. è., *Akte des III. IThK* (ὑπὸ δημοσίευση).

Kolossowskaja J., Die Thraker im römischen Pannonien, *Akte des III. IThK.*

Κοντολέοντος A., Νέαι ἐπιγραφαὶ περὶ τοῦ Ἀρχιλόχου ἐκ Πάρου, *AE* 1952, 32-95.

— Archilochos und Paros, *FHEAC X*, 39-73.

— The gold Treasure of Panagurichte, *BS* 3(1962)185-200.

Koruev T., Phodopa, *BEz* 1(1968)52-54.

Κουκούλη-Χρυσανθάκη X., Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, *ΑΔ* 23 (1968), Χρονικά, Β^{2}, 352-361.

— Ἱερὸν Θρακὸς Ἥρωος Αὐλωνείτου, *ΑΑΑ* 2(1969), 2, 191-193. *ΑΔ* 24(1969), Β', Χρονικά, 348-349.

— *ΑΔ* 22(1967), Χρονικά, 426-427. 23(1968), Χρονικά, 358. 24(1969), Χρονικά, 355. 26(1971), Α', 120-127.

— Sarcophages en terre cuite d'Abdère, *BCH* 94(1970)329-360.

— Εἰδήσεις ἐκ τῆς Θασίων Ἠπείρου, *ΑΑΑ* 6(1973), 2, 230-240.

Kουρίλα E., Heraclea sacra, *Θρακικά* 16(1941)379-418.

Κουρτίδη K., Ἑλληνικαὶ ἀρχαιότητες ἐν Ἀδριανουπόλει, *Θρακικά* 1(1928)312-317.

Kraay C., βλ. M. Thompson.

Kraft K., Zur Rekrutierung der Alen und Kohorten am Rhein und Donau, Bern 1951.

Krândžalov D., Les problèmes du Limes romain au Bas-Danube dans les provinces Moesia et Dacia, *NBGAIV* 1965, 243-258.

Kretschmer P., Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen 1896.

Kubinska J., Une dédicace à la déesse Ma au musée national de Varsovie, *BMNV* 12(1971)1-3.

Lacey W., The Family in Classical Greece, London 1968.

Lambrino S, Les vases archaïques d'Histria, Bucarest 1938.

— Le vicus Quintionis et le vicus Secundini de la Scythie Mineure, *Mélanges J. Marouzeau*, Paris 1948.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Lambrino S., Décret d'Histria en l'honneur d'Agathoclès, *RER* 5/6(1960)180-217.
Lane E., A Group of Steles from Byzantium, *Muse* 3(1969)35-41.
Lapalus E., Sculptures de Philippes, *BCH* 57(1933)438-466.
Lascu N., Publius Ovidius Naso, Bucureşti 1957.
Lasserre F., Les épodes d'Archiloque, Dijon 1950.
Lasserre F. - Bonnard A., Archiloque. Fragments, Paris 1958.
Latyšev V., Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae, Petropoli 1885 κέ.
Lauffer S., Die Bergwerksklaven von Laureion, *Abh. d. Mainzer Akad. d. Wiss. u. Lit., Geistes - u. sozialwiss. Kl.* 1955, 12, 1103-1217, und 1956, 11, 885-1018.
Launey M., Le sanctuaire et le culte d'Héraclès à Thasos, 1944.
— Recherches sur les armées hellénistiques, I-II, Paris 1949/1950.
Λαζαρίδη Δ., Ἄρτεμις Ὀπιταΐς ἐξ ἐπιγραφῆς τῆς Νεαπόλεως, *Μακεδονικά* 2(1941/52) 263-265.
— Κατάλογος στρατηγῶν Θράκης, *ΑΕ* 1953/54, Α', 235-244.
— Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι ἐν Ἀβδήροις, *ΠΑΕ* 1954, 160-172.
— Πήλινα εἰδώλια Ἀβδήρων, Ἀθῆναι 1960.
— Trois nouveaux contrats de vente à Amphipolis, *BCH* 85(1961)626-634.
— *AJ* 17(1961/62), Χρονικά, 239. 20(1965), Χρονικά, 445.
— Fouilles dans la région du Pangée, *CIAC VIII*, 293-298.
— Stèle peinte d'Amphipolis, *AK* 12(1969)68-71.
— Νεάπολις - Χριστούπολις - Καβάλα (Ὁδηγὸς Μουσείου Καβάλας), Ἀθῆναι 1969.
— Thasos and its Peraia (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1971.
— Σαμοθράκη καὶ ἡ Περαία της (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1971.
— Ἀμφίπολις καὶ Ἄργιλος (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1972.
— Μαρώνεια καὶ Ὀρθαγορίσκα (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1972.
— Φίλιπποι - Ρωμαϊκὴ ἀποικία (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1973.
— Ἄβδηρα καὶ Δίκαια (πολυγραφ.), Ἀθῆναι.
Lazarov M., Localités pregrecques sur le littoral de la mer Noire au sud du Balkan, *Thracia*, 3(1974)107-113.
Leaf W., Troy, London 1912.
Le Bas Ph., Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure, I, 2e partie, Paris 1870.
Lehmann K., Samothrace 2, II: The Inscriptions on Ceramics and Minor Objects, New York 1960.
— Samothrace. A Guide to the Excavations and the Museum, New York 1966².
— Excavations in Samothrace, *AJA* 43(1939)133-145.
— Samothrace, *Hesperia* 20(1951)1-30.
Lemerle P., Inscriptions latines et grecques de Philippes, *BCH* 58(1934)448-483. 59(1935)126-159.
— Le testament d'un Thrace à Philippes, *BCH* 60(1936)336-343.
— Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine, Paris 1945.
Lenk, Thrake, *RE* VI A(1936)414-472.
Le Rider G., Deux trésors de monnaies grecques de la Propontide (IVe siècle avant J.-C.), Paris 1963.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Majewski K., Le sanctuaire thrace gréco-romain d'Apollon-Kendrisos à Philippopolis en Mésie Inférieure, *Thracia* 4(1977)189-206.
Markov K., La presence thrace à l'île de Thasos du VIIe au IIIe s. av. n. è., *Pulpudeva* 2(1976)185-191.
Mateescu G., I Traci nelle epigrafi di Roma, *ED* 1(1923)57-290.
Mattingly H. B., The Growth of Athenian Imperialism, *Historia* 12(1963)257-273.
May J. M. F., Ainos. Its History and Coinage 474-341, Oxford 1950.
— The Coinage of Dikaia by Abdera c. 540-476/5 B.C., *NC* 5^7(1965)1-25.
— The Coinage of Maroneia c. 520-476/5 B.C., *NC* 5^7(1965)27-56.
— The Coinage of Abdera (540-345 B.C.), London 1966.
McCredie J., Samothrace. Preliminary Reports on the Campagns of 1962-1964, *Hesperia* 1965, 114 κέ.
— Samothrace. Preliminary Report on the Campagns of 1965-1967, *Hesperia* 1968, 200-204.
Meigge R. - Lewis D., A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C., Oxford 1969.
Mendel G., Inscriptions de Thasos, *BCH* 24(1900)263-284.
— Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines. Musées impériaux ottomanes, I-III, Constantinople 1912-1914.
Meritt B. D. et alii, The Athenian Tribute Lists, I (Cambridge - Mass. 1939), II (Princeton 1949), III (Princeton 1950), IV (Princeton 1953).
Merkelbach R., Epigramm aus Byzanz, *ZPE* 10(1973)62 κέ.
Μερτζίδη Στ., Αἱ χῶραι τοῦ παρελθόντος καὶ αἱ ἐσφαλμέναι τοποθετήσεις των, Ἀθῆναι 1885.
— Οἱ Φίλιπποι. Ἔρευναι καὶ μελέται χωρογραφικαί, Κωνσταντινούπολις 1897.
Mihăescu H., La langue latine dans le Sud-Est de l'Europe, Bucureşti/Paris 1978.
Mihailov G., Ezikât na grâckite nadpisi ot Bâlgarija, I. Fonetika, Sofija 1940 (Studia Sordicensia, Suppl. Vol. VI).
— Kâm vâprosa za Sofoklevata drama «Tereı», *GPNBM* 2(1950)39-50.
— La légende de Térée, *GSU-FF* 50(1955), 2, 81-197.
— Contribution à l'histoire de la Thrace du IVe et IIIe s. av. n. è., *IBAI* 19(1955)154 κέ.
— La Thrace au IVe et IIIe siècles avant notre ère, *Athenaeum* n. s. 39(1961), 1/2, 33-44.
— Septimius Severus in Moesia Inferior and Thrace, *AAP-SHPh* 1962, 118-126.
— La Thrace et la Macédoine jusqu'à l'invasion des Celtes, *Ancient Macedonia I*, 76-85.
— Rapports onomastiques entre les régions de l'Est des Balkans et l'Asie Mineure, *Actes du I^e CIEB*, Sofia 1968, 549-555.
— Sitalcès et la Macédoine, Athènes et la guerre du Peloponnèse: Histoire et poésie, *Ancient Macedonia II*, 237-250.
— Epigraphica Thracica, *Epigraphica* 37(1975), 1/2, 25-67.
— Population et onomastique d'Asie Mineure en Thrace, *Pulpudeva* 2(1976) 68-80.
Mikov V., Proizhod na kupolnite grobnici v Trakija, *Sbornik G. Kacarov II* [= *IBAI* 19(1955)], 15-48.
— Antičnata grobnica pri Kazanlâk, Sofija 1954.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Mikov V., Skalni izobraženija ot Bâlgarija, *IBAI* 5(1929)291-308.
Mirčev M., Razkopki na trakiiskoto selice kraj s. Galata, *IVAD* 9(1953)1 κέ.
— Novi epigrafski pametnici, *INMV* 2(XVII) (1966), 63-82.
Mirković M., Die Auxiliartruppen in Moesien unter den Flaviern, *ES* 5(1968)177-183.
Mitrea B., Descoririle monetare şi legăturile de schimb ale Histriei cu populaţiile locale în cale în sec. V-IV î.e.n, *SC* 7(1965)143-169.
Mitrescu F., Istorie legiunei I Italică şi a oraşul Novae, Bucureşti 1889
Mladenova J., Kâm kulta na Zevs i Hera v našite zemi, *Arheologija* 8(1966), 3, 34 κέ.
— Βλ. I. Venedikov.
Momigliano A., Della spedizione scitica di Filippo alla spedizione scitica di Dario, *Athenaeum* 11(1933), 4, 336-359.
Mommsen Th., Reges Thraciae inde a Caesare dictatore occiso, *EE* 2, 250-263.
Μοσχόπουλου Δ., Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Εἰκοσιφοινίσσης, Κωνσταντινούπολις 1896.
Μουτσόπουλου Ν., Τὰ ἀκιδογραφήματα τοῦ Παγγαίου, Ἀθῆναι 1969.
Μπακαλάκη Γ., Θρακικὰ εὐχαριστήρια εἰς τὸν Δία, *Θρακικά* 6(1935)302-318.
— Ἀρχαῖα εὑρήματα ἐκ Νέου Σκοποῦ (Σερρῶν), *AE* 17(1936), Χρονικά, 14-19.
— Παρανέστιοι ἀρχαιότητες, *Θρακικά* 8(1937)15-31.
— Περὶ Ἀλμώπων καὶ Ἀλμωπίας θεᾶς, *ΠΑΑ* 12(1937)484-488.
— Θρακικὰ χαράγματα ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν φράγματος τοῦ Στρυμόνος, *Θρακικά* 13(1940)5-32.
— Γωνιακὸ ἀκρωτήριο ἀπὸ τὴ Μαρώνεια, *Ἑλληνικά* 14(1955/56)8-22.
— Προϊστορικὲς ἔρευνες στὴ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1959.
— Ἀρχαιολογικὲς ἔρευνες στὴ Θράκη, Θεσσαλονίκη 1961.
— Κορύφωμα ἐπιτυμβίας στήλης τῆς Μαρώνειας, *Χαριστήριον εἰς Α. Ὀρλάνδον*, Α', Ἀθῆναι 1965, 45-56.
— Ἀνασκαφὴ Στρύμης, Θεσσαλονίκη 1967.
— «Θρακολογία», *Βορειοελλαδικά* 1(1980)6-7.
— Βλ. καὶ G. Bakalakis.
Μπακαλάκη Γ. - Μυλωνᾶ Γ., Γαληψὸς-Θασίων ἐμπόριον, *AE* 1938, 58-59.
Müller C., Geographi Graeci Minores, I-II, Hildesheim 1965.
Mušmov N., Antičnite moneti na Balkanskija poluostrov, Sofija 1912.
— Monetite na trakijskite care, *Sb. B. Diakovič*, Sofija 1927, 195-249.
Mutafčiev P., Starijat drum prez «Trajanovi vrata», *SpBAN* 55(1937)19-148.
Mylonas K. L., Λυκοῦργος ὁ τῶν Ἠδωνῶν βασιλεὺς καὶ ἡ Ἀμβροσία, *JIAN* 1(1898) 233-241.
Myres J., Geographical History in Greek Land, Oxford 1953.
Nesselhauf H., Die Legionen Moesiens unter Claudius und Nero, *Laureae Aquincenses memoriae Valentini Kuzsinszky dicatae*, II, 1941, 40-49.
Newskaja W., Byzanz in der klassischen und hellenistischen Epoche, Leipzig 1955.
Niese B., Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten seit der Schlacht bei Chäronea, I-III, Gotha 1893-1903.
Nikolov D., Stroitelen nadpis ot rimska banja kraj Stara Zagora, *Arheologia* 10 (1968), 1, 43-47.
Nikolov N., Novootkriti pametnici ot Sandaski i okolnostta mu ot rimska epoha, *IBAI* 32(1970)284-293.
Noe S. P., A Bibliography of Greek Coin Hoards, New York 1937².
— Hoard Evidence and its Importance, *Hesperia* 8(1949)235-242.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ognenova-Marinova L., Une pierre milliaire de Serdica de l'époque de Séptime Sévère, *Eirene* 2(1964)155-164.
Oliva P., Počatky otokářske výroby v antickém Recku, *Čecosl. čast. hist.*, 1954, 78-92.
Ὀρλάνδου Α., Τὰ ὑλικὰ δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ἀθῆναι 1955/56.
Pajakowski W., Satrapien Skudra, *Thracia Pontica* (ὑπὸ ἐκτύπωση).
Panajotov I., New Data about the Thracian Fortresses in the Rhodope mountains, *Pulpudeva* 2(1976)306-314.
— Problèmes des forteresses thraces dans les Phodopes, *Thracia* 4(1977) 47-58.
Παπαδόπουλου Ι. Β., Ἐπιτύμβιος στήλη εὑρεθεῖσα ἐν Σωσθενίῳ τοῦ Βοσπόρου, *Θρακικά* 1(1928)20-25.
Παπαδόπουλου-Κεραμέως Α., Ἀρχαιότητες καὶ ἐπιγραφαὶ Μακεδονίας καὶ Θράκης, *ΕΦΣ* XVI, 102-108.
Παπαϊωάννου Κ., Ὁ φυσικὸς λιμὴν τῆς Ἀπολλωνίας, *Θρακικά* 2(1929)284-294.
Papastavru J., Amphipolis. Geschichte und Prosopographie, Klio, Beiheft 37(1936).
— Σχέσεις Μακεδόνων καὶ Ἀθηναίων κατὰ τὸν 5ον αἰώνα, *Προσφορὰ εἰς Στίλπ. Π. Κυριακίδην*, Θεσσαλονίκη 1953, 525-531.
Papazoglou F., Makedonski gradovi u rimsko doba, Skopje 1957.
— Notes d'épigraphie et de topographie macédoniennes, *BCH* 87(1963)517-544.
Pape W. - Benseler G., Wörterbuch der griechischen Eigennamen, Brauschweig 1863/70³.
Παπουτσάκη Χ., Νέες ἀπόψεις γιὰ τὶς βραχογραφίες στὸ μακεδονικὸ χῶρο, *Ancient Macedonia II*, 359-370.
Pârvan V., Municipium Aurelium Durostorum, *RFIC* n. s. 2(1924)1-36.
— Getica. O protoistorie a Daciei, Bucureşti 1926.
— Histria, IV. Inscriptii, *Acad. Rom.* 1916, 533-732.
Patsch C., Die Verbreitung des Römer - und Romanentums in Makedonien, *SAWW* 214(1932)162 κέ.
— Beiträge zur Volkerkunde von Südosteuropa, V, *SAWW* 214(1932) 217 κέ.
Πελεκίδη Ε., Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι ἐν Ἀμφιπόλει, *ΠΑΕ* 1920, 80-94.
Πελεκίδη Χ. Ε., Μελέτες Ἀρχαίας Ἱστορίας, Ἰωάννινα 1979.
— Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Πεντηκονταετίας, *Δωδώνη* 3(1974)409-439.
Perdrizet P., Voyage dans la Macédoine Première, *BCH* 18(1894)416-445. 19(1895) 109-112. 21(1897)514-543.
— Les fils du roi odryse Kersébleptès, *BCH* 20(1896)466-470.
— Trois inscriptions latines de Roumélie, *BCH* 24(1900)542-552.
— Inscriptions de Philippes, *BCH* 24(1900)299-323.
— Le Σαμοθρακικὸς d'Antiphon et la Perée samothracienne, *REG* 22(1909) 33-41.
— Cultes et mythes du Pangée, Paris/Nancy 1910.
— Scaptésylé, *Klio* 10(1910)1-27.
— Géta, roi des Édones, *BCH* 35(1911)108-119.
— Études amphipolitaines, *BCH* 46(1922)36-57.
— Le pont d'Amphipolis et la date du Rhésos, *In memoriamlui V. Pârvan*, Bucureşti 1934, 284-296.
Perrot G., Mémoire sur l'Ile de Thasos, Paris 1864.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Petkova A., Obročni pločki na Trakijskija konik v Narodnija arheologičeski muzej v Plovdiv, *Arheologija* 8(1966), 3, 44-47.

Petsas Ph., The Thracian Horseman and his Greek Prototype, *Pulpudeva* 2(1976) 192-204.

Pettazzoni R., La religione dell'antica Tracia, *IBAI* 16(1950) [= *Sbornik G. Kacarow*, I] 290-299.

— Il «monoteismo» dei Geti, *Izsl. v čest na akad. D. Dečev*, Sofija 1958, 71-78.

Pfeiffer R., Callimachus, I-II, Oxford 1949/53.

Pflaum H.-G., Les procurateurs equestres sous le Haut-Empire romain, Paris 1950.

— Les carrières procuratoriennes sous le Haut-Empire romain, I, Paris 1960.

— Pannoniens et Thraces en Afrique du Nord romaine à l'époque du Haut-Empire, *Pulpudeva* 2(1976)53-67.

Philippide A., Originea Românilor, I, Iaşi 1925.

Φιλιππίδη Ν., Μακεδονικά, *Παρνασσός* 1(1877)123-134.

Philippson E., Les peuples primitives de l'Europe méridionale, Paris 1925.

Picard Ch., La sculpture grecque de Thasos jusqu'à la fin du Ve siècle av. J.-C., *RAAM* 36(1919)225-236. 37(1920)17-26.

— Fouilles de Thasos, *BCH* 45(1921)86-173.

— Les dieux de la colonie de Philippes, *RHR* 86(1922)18 κέ.

— Manuel d'archéologie grecque. La sculpture, I-IV, Paris 1935-1967.

— Βλ. καί Ch. Avezou.

Picard Ch. - Reinach A., Voyage dans la Chersonèse et aux Iles de la mer de Thrace, *BCH* 36(1912)275-351.

Pick B. - Regling K., Die antiken Münzen von Dacien und Moesien (= Die antiken Münzen Nordgriechenlands), I-II, Berlin 1898-1910.

Piganiol A., Histoire de Rome, Paris 1954.

Pinder M.-Parthey G., Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographia, Berolini 1860.

Piotrowicz, De Lycurgo insano, Cracoviae 1908.

Pippidi D. M., Ti. Plautius Aelianus şi frontiera Dunarii de jos în sec. I e.n., *SCIV* 6(1955)355-383.

— Das Stadtgebiet von Histria in römischer Zeit auf Grund der «Ὀροθεσία» des Laberius Maximus, *Dacia* 2(1958)227-247.

— A propos du basileus Rhémaxos, *AAP-SHPh* 1962, 91-98.

— Die Beziehungen Histrias zu den Geten im 3. Jh. v. u. Z., *Epigraphische Beiträge*, 75-88.

— Istros et les Gètes au IIe siècle. Observations sur le décret en l'honneur d'Agathoclès, fils d'Antiphilos, *Scythica Minora*, 31-55.

— Les colonies grecques de Scythie Mineure à l'époque hellenistique, *BS* 1965, 99-118.

— Les rois gètes et les colonies grecques de Scythie Mineure, *Mélanges offerts à J. Carcopino*, Paris 1966, 763-770.

— Inscripţii inedite din Istros, *SC* 8(1966)45-59.

— Contribuţii la istoria veche a României, Bucureşti 1967.

— I Greci nel Basso Danubio dall'età arcaica alla conquista romana, Milano 1971.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ippidi D. M., Les inscriptions de Scythie Mineure de Boeckh à nos jours, *Scythica Minora*, 21-30.
— Istros et les Gètes au IIe siècle, *Scythica Minora*, 31-55.
— La main d'oeuvre agricole dans les colonies grecques de la mer Noire, *Scythica Minora*, 65-80.
— Les cités grecques de Dobroudja dans l'histoire de l'antiquité, Bucarest 1977.
oghirc G., Thrace et daco-mésien: langues ou dialectes? *Thraco-Dacica*, Bucureşti 1976, 335-347.
okorny E., Studien zur griechische Geschichte im 6. und 5. Jahrzent des 4. Jh. s. v. Chr., Greifswald 1927.
oland Fr. P., Geschichte des griechischen Vereinswesens, Leipzig 1909.
opescu E., Inscripţiile greceşti şi latine din secolele IV-XIII descoperite în România, Bucureşti 1976 (στὴ σειρὰ *Inscripţiile antice din Dacia şi Scythia Minora*, colecţie îngrijită de *D. M. Pippidi* şi *I. I. Russu*).
orojanov K., Navigation et commerce de la population du littoral européen de mer Noire de l'ancienne Thrace avec les peuples de la méditerranée orientale (XVI-XII s. av. n. è.), *Akte des III. IThK* (ὑπὸ δημοσίευση).
orojanov K. - Popov V., Les dernières recherches d'archéologie sous-marine en Bulgarie, *Thracia Pontica* (ὑπὸ ἐκτύπωση).
ottier E., Fouilles archéologiques sur l'emplacement de la nécropole d' Éléonte de Thrace, *BCH* 39(1915)135-240.
ouilloux J., Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, I. De la fondation de la cité à 196 avant J.-C., Paris 1954 (Études Thasiennes, III).
— Glaucos, fils de Leptine, Parien, *BCH* 79(1955)75-86.
— Archiloque et Thasos: Histoire et poésie, *FHEAC X*, 3-27.
— Βλ. Chr. Dunant.
Préaux Cl., L'économie royale des Lagides, Bruxelles 1939.
Prescott J.R., Political Geography, London 1972.
Privitera G. A., Dioniso nella società micenea, *AMCIM II*, 1968, 1027-1031.
Radet G., De coloniis a Macedonibus in Asiam cis Taurum deductis, Paris 1892.
Radnoti A., Zur Dislokation der Auxiliartruppen in den Donauprovinzen, *LS* 1957, 134-151.
Radt S. L., Pindars zweiter und sechster Paian, Amsterdam 1958.
Rădulescu A., βλ. A. Aricescu.
Ramsay W., On the Greek Form of the Name Philippians, *JThS* 1 oct. 1899, 116 κέ.
Rapp, Die Beziehungen des Dionysos Cultus zu Thrakien und Kleinasien, Stuttgart 1882.
Reinach S., Antiquités de Maronée et d'Abdère, *BCH* 5(1881)87-95.
— Inscriptions de Maronée, *BCH* 8(1884)50-53.
— Inscriptions latines de Macédoine, *BCH* 8(1884)47-50.
Reinach Th., Apollon Kendrisos et Apollon Patrôos en Thrace, *REG* 15(1902)32-36.
Robert L., Études épigraphiques et philologiques, Paris 1938.
— Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques, Paris 1940-1960.
— Études de numismatique grecque, Paris 1951.
— Les inscriptions grecques en Bulgarie, *RPh* 33[3](1959)165-386.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Robert L., Noms indigènes de l'Asie Mineure gréco-romaine, Iere partie, Paris 1963.
— Monnaies antiques en Troade, Genève, Paris 1966.
— βλ. N. Firatli.
Roebuck C., Ionian Trade and Colonization, New York 1959.
Roehling J., Der Handel von Milet, Hamburg 1933.
Roger J., L'enceinte basse de Philippes, *BCH* 62(1938)20-41.
— Inscriptions de la région du Strymon, *RA* 24(1945)37-55.
Ρωμιοπούλου Κ., Ἀγγεῖα τοῦ 4ου αἰῶνος π.Χ. ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀμφιπόλεως, *ΑΕ* 1964, 91-104.
Rostovtzeff M., Studien zur Geschichte der römischen Kolonates, Leipzig 1910.
— Iranians and Greeks in South Russia, Oxford 1922.
— The Social and Economic History of the Hellenistic World, Oxford 1941.
Roussel P., Un réglement militaire de l'époque macédonnienne, *RA* 3(1934)38-47.
— La Périée samothracienne au IIIe siècle avant J.C., *BCH* 63(1939)133-141.
Rubin B., Das Zeitalter Justinians, I, Berlin 1960.
Ruge W., Τέως, *RE* IX, 545 κέ.
Russu I., Oiskos (Iskâr). Contribution à la toponymie thrace, *GMPO* 1(1954)195-198.
— Illirii, Bucureşti 1969.
— Limbă traco-dacilor, Bucureşti 1967^2^.
Šafranskaja N. V., O miksellinah, *VDI* 1956, 3, 37-48.
Sakellariou M. B., La migration grecque en Ionie, Athènes 1958.
— Peuples préhelléniques d'origine indo-européenne, Athènes 1977.
— Thraces et Pélasges en Grèce vers la fin de l'époque mycénienne, *Akte des III. IThK.*
Salač A., Inscriptions du Pangée: De la région Drama - Cavalla et de Philippes, *BCH* 47(1923)49-96.
— Le grand dieu d'Odessos-Varna et les mystères de Samothrace, *BCH* 52 (1928)395-398.
— Addenda Samothraciens, *BCH* 86(1962)268-304.
Salviat F., La colonisation grecque dans le nord de l'Egée, *CIAC VIII*, 299-303.
Σαμοθράκη Α., Ἕβρος ποταμός, *Θρακικά* 13(1940)33-55.
— Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ γεωγραφικὸν τῆς Θρᾴκης, Ἀθῆναι 1963.
Σαμσάρη Δ., Τὸ ἐδικὸ δίκτυο τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὰ ἀρχαϊκὰ χρόνια ὡς τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση, *Μακεδονικά* 14(1974)123-138.
— Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, Θεσσαλονίκη 1976.
— Τὸ λατομεῖο μαρμάρου τοῦ ἀρχαίου Μονοίκου (;) τοῦ Ὀδομαντικοῦ, *Μακεδονικά* 18(1978)226-239.
— Ἀρχαῖο κάστρο καὶ μεταλλουργεῖο σιδήρου κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Ὀρεινὴ Σερρῶν, *Μακεδονικά* 19(1979)239-250.
— La navigation dans l'ancien lac de Cercinitis d'après une inscription inédite trouvée dans le village actuel de Paralimnion de Serrès, *Μακεδονικά* 19(1979)420-423.
— Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ἡ ψυχολογικὴ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ του (Συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῆς ψυχολογικῆς στρατηγικῆς του), *Μέγας Ἀλέξανδρος (2300 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του)*, Ἀφιέρωμα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1980, 199-229.

Σαμσάρη Δ. Κ., Recherches sur l'histoire de la navigation chez les habitants de la vallée du cours inférieur du Strymon dans l'antiquité, *Thracia Pontica I* (ὑπὸ ἐκτύπωση).

— Le culte du Cavalier thrace dans la vallée du Bas-Strymon à l' époque romaine, *Akte des III. ThK* (ὑπὸ δημοσίευση).

Sarafov T., Les Besses et Rome (Le rôle des Besses dans la lutte des tribus thraces contre la pénétration romaine dans les Balkans), *Actes du Ier CIEB*, II, Sofia 1969, 141-150.

— Sur le culte d'Héraclès en Bulgarie, *AAP-SA* 1962, 171-180.

Scala von R., Die Staatsverträge des Altertums, I, Leipzig 1898.

Scheffler C., De rebus Teiorum, Lipsiae 1882.

Schwyzer E., Griechische Grammatik, I, München 1934/39.

Schönert-Geiss E., Die Münzprägung von Perinthos, Berlin 1965.

— Die Münzprägung von Byzantion, I. Die autonome Zeit, Berlin 1970. II. Die Kaiserzeit, Berlin 1972.

Seston W., Dioclétien et la tétrarchie, I, Paris 1946.

Seure G., Inscriptions de Thrace, *BCH* 24(1900)147-169.

— Voyage en Thrace, *BCH* 25(1901)156-220. 308-324.

— Les derniers souverains thraces: Rhoemetalcès et Pythodoris, *REA* 6 (1904)212-218.

— Nouvelles monnaies de Kabylé de Thrace, *RN* 3(1907)157-163.

— Nicopolis ad Istros. Étude historique et épigraphique, *RA* 10⁴(1907)257-276. 413-428. 12⁴(1908)33-95.

— Antiquités thraces de la Propontide, *BCH* 36(1912)534-641.

— Le roi Rhésos et le Héros Chasseur, *RPh* 2³(1928)106-132.

— Inscriptions grecques du pays des Astiens, *REA* 31(1929)297-313.

Seyrig H., Quatre cultes de Thasos, *BCH* 51(1927)179-233.

Skok P., De l'importance des listes toponomastiques de Procope pour la connaissance de la latinité balkanique, *RIEB* 3(1937), 1, 47-58.

— *Byzantion* 6(1931)371 κέ.

Škorpil H.-K., Mogili pametnici iz Bâlgarsko, Plovdiv 1898.

Škorpil K., Megalitni pametnici i mogilišta, Sofija 1925.

— Pečati vârhu amfori ot černomorskoto kraibrežnite, *IBAI* 8(1934)24-43.

Smart J., Kimon's Capture of Eion, *JHS* 87(1967)136-138.

Snodrass A., Early Greek Armour and Weapons, Edinburg 1964.

— Arms and Armour of Greeks, London 1967.

Solari A., Sui dinasti degli Odrisi (V-IV sec. a. C.), Pisa 1912.

Speidel M., The Captor of Decebalus, *JRS* 60(1970)142-152.

Staerman E. M., Etničeskij i socialnij sostav rimskogo vojska na Dunae, *VDI* 1946, 3, 256-266.

Starr C. G., Roman Imperial Navy 31 B.C.-324 A.D., Cambridge 1960².

Ştefan Gh., Stelă funerară inedită de la Tropaeum, *Pontica* 7(1974)251-257.

— Βλ. καὶ I. Barnea.

Stefanov B. - Kitanov B., Kultigeni rastenija i kultigenna rastitelnost v Bâlgaria, Sofija 1962.

Stein A., Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia, Sarajevo 1920.

— Geschichte des spätrömischen Reiches, I. Vom römischen zum byzantinischen Staate (284-476), Wien 1928.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Stoian I., Tomitana. Contribuţii epigrafice la storia cetăţii Tomis, Bucureşti 1962.
— *SCIV* 8(1957)191 κέ.
— La citta pontica di Tomis, *Dacia* 5(1961)233-274.
— De nouveau sur la plainte des paysans du territoire d'Histria, *Dacia* 3 (1959)369-390.
— Une nouvelle inscription agonistique d'Histria, *Dacia* 14(1970)397-404.
Stoïanovici L., Contributions à l'étude des influences balkaniques sur la mythologie grecque classique (Autour du mythe de Dionysos), *AAP-SHPh* 1962, 207-214.
Strack M. L., Die antiken Münzen von Thrazien, Teil I, Heft 1. Die Münzen der Thraker und der Städte Abdera, Ainos, Anchialus (= Die antiken Münzen Nordgriechenlands, I, Heft 1), Berlin 1912.
Strazzula V., La famiglia di Pythodoris regina del Ponto, *Bessarione* ser. 2, vol. I, fasc. 61 (Roma 1901)80-94.
— Di Kotys I e Kersebleptes re di Tracia, *Klio* 3(1903)325-330.
Struve B., Darii i Skifii Pričernomorija, *VDI* 1949, 4, 15-28.
Σβορώνου I., Ἀρχαῖα ἑλληνικὰ νομίσματα I. Ἐβρύτελμις βασιλεὺς Ὀδρυσῶν 2. Ἀερμήναος, βασιλεὺς Μακεδόνων, *AE* 3(1890)161-165.
— Νομίσματα Ἀπολλωνίας τῆς ἐν Πόντῳ καὶ τῆς νήσου Πεπαρήθου, *JIAN* 2(1899) 85-88.
— Κότυος χαραχτῆ οὐχὶ χαραχτήρ, *JIAN* 14(1912)61-64.
— L'hellénisme primitif de la Macédoine prouvé par la numismatique et l'or du Pangée, Paris/Athènes 1919.
Syme R., Rhine and Danube Legions under Domitian, *JRS* 18(1928)41-55.
Tačeva-Hitova M., Kleinasien und Syrer in Nikopolis ad Istrum (II-III Jh.), *Actes du Ier CIEB, II*, Sofia 1969, 115-123.
— Roljata na precelnicite ot Mala Asija, Sirija i Egipet v ikonomičeskija i kulturnija život na zapadnopontijskite gradove prez I-III v., *INMV* 8 (1972)17-42.
— Population et onomastique d'Asie Mineure en Mésie Inférieure, *Pulpudeva* 2(1976)81-88.
— Dem Hypsistos geweihte Denkmäler in Thrakien (Untersuchungen zur Geschichte der antiken Religionen, III), *Thracia* 4(1977)271-301.
— Βλ. V. Velkov.
Tafel Th., De via militari Romanorum Egnatia, qua Illyricum, Macedonia et Thracia jungebantur, dissertatio geographica, I. Pars orientalis, Tübingen 1842 (Reprint: London 1972).
Tafrali O., La cité pontique de Dionysopolis, Paris 1927.
Taşlikliođlu Z., Trakya'da epigrafya araştirmalari, I-II, Istanbul 1961/1971.
Thompson M., *ANSMN* 6(1954)11-34.
Thompson M. - Morkholm O. - Kraay C., An Inventory of Greek Coin Hoards, New York 1973.
Thunmann J., Über die Geschichte und Sprache der Albaner und Vallachen, Leipzig 1774.
Tod M. T., A Selection of Greek Historical Inscriptions, I-II, Oxford 1946-1948²-1962².
Todorov J., Durostorum, Sofia 1927.
— Paganizmât v Dolna Mizija prez pârvite tri veka sled o Hrista, Sofija 1928.

Todorov J., Trakijskite care, *GSU-IFF* 29(1933), 7, 1-80.
— Le grandi strade romane in Bulgaria, Roma 1937.
Tomaschek W., Miscellen aus der alten Geographie, *ZÖG* 18(1867)695 κέ.
— Über die Brumalia und Rosalia, *SAWW* 60(1868)351-404.
— Die alten Thraker. Eine ethnologische Untersuchung, *SAWW* Bände 128 (1893), 130(1894), 131(1894) [= Nachdruck: Wien 1980].
Tončeva G., Razkopki na petite mogili kraj selo Galata, *IVAD* 8(1951)48-64.
— Trakijskoto vlijanie v Odesos, *IVAD* 10(1956)51-61.
— Novi nahodki ot starogârcija nekropol na Odesos, *IAI* 30(1967)111-129.
— Arcaični materiali ot Odesos, *IAI* 30(1967)157-180.
Tonev M., Die Teilung des thrakischen Reichen nach dem Tode Kotys I, *IID* 16/18 (1940)483-492.
Τοιαντάφυλλου Δ., Μεγαλιθικὰ μνημεῖα (dolmen) καὶ βραχογραφίαι εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην, *ΑΑΑ* 6(1973), 2, 241-255.
— *ΑΔ* 26(1971), Χρονικά, B², 428-429. 27(1972), Χρονικά, B², 540. 28(1973), Χρονικά, B², 464.
Vallet G., La cité et son territoire dans les colonies grecques d'Occident, *Atti VII CSMG*, 67-141.
Vassiliev V., Das antike Grabmal bei Kazanlâk, Sofia 1959.
Vatin Cl., Une inscription inédite de Macédoine, *BCH* 86(1962)57-63.
Velkov I., Stari rimski pâtišta i selišta v dnešnite bâlgarski granici, *BIB* 2(1969), 4, 53 κέ.
Velkov V., Svetilišteto na bog Mitra pri s. Kreta, *IBAI* 7(1934)82-91.
— *Narodna Kultura*, ἔτος Δ', ἀρ. 11, τῆς 12/10/1960.
— Der römische Limes in Bulgarien während der Spätantike, *SC* 3(1961) 241-249.
— Die Sklaverei in Nordbulgarien in der römischen Kaiserzeit, *AAP-SHPh* 1963, 33-44.
— Kleinasiaten und Syrer in den Balkangebieten während der Spätantike (IV-VI Jh.), *EH* 2(1965)19-27.
— Robstvoto v Trakija i Mizija prez antičnostta, Sofija 1967.
— Über die antiken Namen des Flusses Arda, *IIBE* 16(1968)79-85.
— Epigraphische Beiträge zur historischen Geographie der Moesia Inferior, *StB* 1(1970)55-58.
— Rabii-frakijcii v antičnih grečeskih polisah (VI-II v. do n. e.), *VDI* 1967, kn. 4, 70-79.
— Βλ. καὶ Al. Fol.
Velkov V. - Tačeva-Hitova M., Élements orientaux méditerranéens en Thrace et Mésie, *BAIESEE* 11(1973), 1/2, 96-100.
Velkova Ž., Nachträge zu den thrakischen Sprachreste, *BE* 17(1974), 2, 57 κέ.
Venedikov Iv., Le syncrétisme religieux en Thrace à l'époque romaine, *AAP-SA* 1962, 153-166.
— Paros und Chalkis in der Frühgeschichte Thrakiens, *Klio* 39(1961)31-44.
— Nahodkata ot s. Staro selo, Slivensko, *IBAI* 27(1964)77-110.
— L'art thrace et l'art achéménide, *Actes du Ier CIEB*, II, 381-396.
— *et alii*, Apolonija v Černo more, Sofija 1957.
Venedikov I. - Gerasimov T., Trakijskoto izkustvo, Sofija 1973.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Venedikov I. - Gerasimov T. - Dremsizova G. - Ivanov T. - Mladenova J. - Velkov V., Apollonia. Les fouilles dans la nécropole d'Apollonia en 1947-1949, Sofia 1962.

Vernant J.-P. (sous la direction de), Problèmes de la guerre en Grèce ancienne, Paris 1968.

Vitucci G., Il Regno di Bitinia, Roma 1953.

Vladimirov V., Novi danni za rimskija pât Eskus-Serdika prez IV v., *Arheologija* 5(1963), 1, 33-34.

Vlahov K., Nachträge und Berichtigungen zu den thrakischen Sprachresten und Rückwörterbuch, *GSU-FF* 57(1963), 2, 221-372.

— Zur Frage der Gräzisierung thrakischer Personennamen, *ŽA* 15(1965), 1, 39-44.

— Die geographische Verbreitung der thrakischen Personennamen mit Vorderglied Αυλου, *GSU-FF*, LVII, 2, 375-388.

— Das thrakische Wort «para» und seine Deutung, *ŽA* 15(1966)295-304.

— Za ezikovija proizhod na Ὀδησσός-Varna, *EL* 21(1966), 4, 47-50.

— Die Vertretung der indoeuropäischen ā und ē im Thrakischen, *GSU-FF* 60(1966) 43-134.

— Typologie und Chronologie der Personennamen bei den Thrakern, *Thracia* 1(1972)249-261.

— Novie frakijskie epitet Asklepija i ih tolkovanie, *ST* 1(1975)206-213.

Vulić N., Alexandre le Grand sur le Danube, *Xenia* 1912, 181-203.

Vulpe R., L'âge du fer dans les régions thraces de la péninsule Balkanique, Paris 1930.

— Histoire ancienne de la Dobroudja, Bucarest 1938.

— *SCIV* 6(1955)547 κέ.

— Studii Ovidiani, 1959.

— Le nombre des colonies et des municipes de la Mésie Inférieure, *AAP-SHPh*, Sofia 1963, 147-156.

— Colonies et municipes de la Mésie Inférieure, *Studia Thracologica*, 289-314.

— Considérations historiques autour de l'évacuation de la Dacie par Aurélien, *Dacoromania* 1(1973)41-51.

Ure P., The Origin of Tyranny, Cambridge 1922.

Wagner W., Die Dislokation der römischen Auxiliarformationen in dem Provinzen Noricum, Pannonien, Moesien und Dakien von Augustus bis Gallienus, Berlin 1938.

Weber W., Untersuchungen zur Geschichte des Kaisers Septimius Severus, Heidelberg 1921.

Webster G., The Roman Imperial Army, London 1969.

Weerd H. v., Étude historique sur trois légions romaines du Bas-Danube (Ve Macedonica, XIe Claudia, I^e^ Italica), Louvain/Paris 1907.

Werner R., Probleme der Rechtsbeziehungen zwischen Metropole und Apoikie, *Chiron* 1(1971)19-73.

Westerman W., Atheneaus and the Slaves of Athens, *HSPh.* Suppl. vol. 1941, 451-470.

Wiesner J., Die Thraker. Studien zu einem versunkenen Volk des Balkanraumes, Stuttgart 1963.

Ziebarth E., Aus dem griechischen Schulwesen, Leipzig 1914².

Živkova L., Kazanlâskata grobnica, Sofija 1974.

Zlatkovskaja T., Vozniknovenie gosudarstva u frakijcev, Moskva 1971.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ*

Ἄβδηρα 28, 51, 57 καὶ σημ. 2, 58 σημ. 1, 2, 73, 77 καὶ σημ. 5, 79, 83 καὶ σημ. 6, 101, 104, 114, 126, 139, 152, 156, 161, 166, 167, 177, 181, 182, 183, 187, 188, 240, 253, 274, 303, 310, — ἐπικράτεια 62, 63, 249, 312, — καλλιτεχνικὰ ἐργαστήρια 224
Ἀβδηρίτες 51
Ἄβδηρος 240 σημ. 6
Αβλου — 287
Αβροζελμις 29, 287 σημ. 3
Αβρο(υ) — 287 σημ. 3
Ἄβρυττος 255
Ἀβρῶναξ 287
Ἄβυδος 77 σημ. 6, 148
Ἀβώνου τεῖχος 243
Ἀγαθὴ 266
Ἀγαθ(-ήμερος, -ήνωρ, -όπους, -ων) 266
Ἀγαθοκλῆς 116
Ἀγαθόπολη 78, 93, 242
Ἄγγιστα 82, 150, — ἱερὸ τῆς Ἴσιδος στὴν Ἀ. 216
Ἀγγίτης 68 σημ. 4, 236, 249, — κοιλάδα τοῦ Ἀ. 145
Ἄγησσος 255
Ἅγιος Χαράλαμπος, τοποθεσία στὸν Ἴσμαρο 77 σημ. 5
Ἄγκυρα 137
Ἄγνων 49, 102 σημ. 5
Ἀγνώνεια 238
Ἀγορὰ (= Ἀγοραῖον τεῖχος) 244
ἀγοραῖος 279
ἀγορανόμοι 180, 191, 279
Ἀγριάνες 18 σημ. 6, 111
Ἀγριάνης 86, 249, 250
Ἀγρίππας 116
Ἀγχίαλος (σημ. Pomorie) 57 σημ. 2, 65, 91, 93, 97, 131 σημ. 7, 140, 178, 179, 180, 199, 242, 264, 271, 304, — περιοχὴ τῆς Ἀ. 187, 213
ἀγῶνες (δημόσιοι) 188, 192, — στὸ Ἑρμαῖο 211, — στὴν Παυταλία 195, — στὴ Φιλιππούπολη 211
ἀγωνοθέτης 181, 279
Ἀδάμας 266
Ἀδράνη 247
Ἀδριανέων φυλὴ 91 σημ. 3
Ἀδριανὸς (αὐτοκράτορας) 37, 39, 89, 90 καὶ σημ. 3, 91 καὶ σημ. 3, 93 καὶ σημ. 12, 173, 325, 328
Ἀδριανούπολη (= Οὐσκουδάμα) 26, 34, 87, 90, 91, 94, 97, 142, 148, 154, 191, 203, 209, 215, 242, 253, 254, 264, 274, 278, 303, — περιοχὴ τῆς Ἀ. 147, 149, 178, 197, 200, 212, 247 σημ. 18, 268, 270, 271, 272, 296, — ἡ Ἡδωνικὴ 190
Ἀδριατικὴ 17
Ἀθήνα 30, 31, 49, 95 καὶ σημ. 3, 96, 100, 103, 105 σημ. 3, 106, 107, 108 καὶ σημ. 3, 109, 110 σημ. 6, 122, 136, 137, 139, 140, 141, 144, 149, 151, 165 σημ. 5, 228, 229
Ἀθηνᾶ 214
Ἀθηναγόρης 266
Ἀθηναῖοι 29, 30, 31, 32, 33, 45 σημ. 8, 46, 47 καὶ σημ. 2, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 100 καὶ σημ. 5, 101, 102 καὶ σημ. 4, 5, 103, 105 καὶ σημ. 1, 106, 107, 108, 109, 110, 113 σημ. 2, 119, 120, 121, 122, 125 σημ. 5, 151, 160, 165 σημ. 5, 167, 245
Ἀθηνίων 224 σημ. 4, 228

* Δὲν ἀποδελτιώθηκαν, ἐπειδὴ συναντοῦνται πολὺ συχνά, τὰ λήμματα Ἑλλάδα, Ἕλληνες, Θράκες, Θράκη, Κάτω Μοισία καὶ Ρωμαῖοι, καθὼς καὶ τὰ ὀνόματα συγγραφέων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀθηνόδωρος 45 σημ. 8, 110, 123 σημ. 3
Ἀθιουτική (ἡ Ἀσουτική) 250
Ἄθρυς (σημ. Jantra) 145, 250, — κοιλάδα τοῦ Ἀ. 146, 148, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 158
Αθυπαρηνων κώμη 208
Ἀθύρας 65, 236, 243, 244
Αθυς 288, 291
Ἄθως 51
Αἰάντειον (ἡ βυζ. Ἀργυρούπολη) 243
Αἰαντίδης 266
Αἰγαι (τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου) 244
Αἰγαῖον πέλαγος 22, 34, 40, 57 καὶ σημ. 2, 76 σημ. 2, 80, 82, 97, 134, 136, — νησιὰ τοῦ Αἰ. 17
Αἴγισσος 321
Αἰγὸς ποταμοὶ 244 καὶ σημ. 25
αἰγυπτιακὲς λατρεῖες 215, 216, 217
Αἴγυπτος 59, 95 καὶ σημ. 1, 129 σημ. 3, 137, 150
Αιδεζυρις 131 σημ. 3, 290
Αἰζικὴ 251
Αιθαζιη 289
Αἰμιμόντου ἐπαρχία 26, 38
Αἷμος 25, 34, 68, 69, 70, 71, 72, 79 καὶ σημ. 2, 80, 88, 89, 97, 98 σημ. 1, 144 σημ. 7, 161, 162, 165, 170, 184, 185, 242, 248, 253, 254, 255, 277, 305, 320 καὶ σημ. 4, 321, 322, 323, 324, 329, — Νύμφες τοῦ Αἰ. 213, — περιοχὴ τοῦ Αἰ. 213, — στενὰ τοῦ Αἰ. 87, — Χερσόνησος τοῦ Αἰ. 17, 85, 225
Αἰνεὺς 132 σημ. 5
Αἶνος 26, 57 καὶ σημ. 2, 58 σημ. 1, 59 σημ. 1, 73, 77, 84, 87, 104, 136, 168, 179, 215, 242, 254, 255, 305, — ἐπικράτεια τῆς Αἰ. 64
Αἴνυρα 251
Αἰόλιον 244
Αἰολὶς 139
Αἰραὶ 244
Αἰσχρίων 266
Αἰσχύλος 47
Ἀκίνδυνος 266
Ἀκόναι 243
Ἀκόντισμα 239, 264
Ἄκρα 74
Ἀκράγας 247
Ἄκ Σοῦ, βλ. Τραῦος
Ἀκτίου μάχη 36
Ἀλανοὶ 40
Ἀλεξάνδρεια, — Αἰγύπτου 94, 137, — Μέλανος κόλπου 244, — Τρωάδος 78 σημ. 7, 81, 148
Ἀλεξανδρέων οἶκος 138
Ἀλέξανδρος 98 σημ. 1, 126, 266 — ὁ Μέγας 18 σημ. 6, 32, 33, 59, 60, 61 σημ. 1, 79 σημ. 4, 80, 82, 83 σημ. 5, 6, 137, 144 καὶ σημ. 5, 145, 146, 148 σημ. 8, 159, 161, 162 σημ. 7, 206, 230, — Α' ὁ Φιλέλλην 22 καὶ σημ. 5, 49, 52 καὶ σημ. 2
Ἀλεξανδρούπολη 64, 72, 72 καὶ σημ. 4, 9, 86, — ἡ Μαιδικὴ 240
Ἀλιστράτη 143, 207
Ἀλκενὶς 266
Ἀλκήτης 266
Ἄλκιμος 266
Ἄλμος 250
Ἁλμυρὶς 246, 321
Αλσηνων κώμη 200
Ἀλύβας 247
Ἀλυπίων 266
ἀλωπεκίδες 20 καὶ σημ. 8
Ἀλωπεκόννησος 168, 244, 305
Ἀμάδοκος 32, — Α' (ἢ Μήδοκος), βασιλεὰς τῶν Ὀδρυσῶν 29, 31, 105 καὶ σημ. 3, 107, 108 καὶ σημ. 3, 111, 123, 293 σημ. 5
Αμαιστας 288
Ἄμαστρις 94
Αματοκος 290
Ἀμύντας 266, — βασιλεὰς τῶν Μακεδόνων 102, — Τήρου 128 σημ. 6
Ἀμύντωρ 266
Ἄμυτρον 255
Ἀμφαξῖτις 50
Ἀμφίπολη 22 σημ. 5, 32, 45, 46, 49, 50, 57 καὶ σημ. 2, 58 σημ. 1, 59 σημ. 1, 62 σημ. 1, 69 καὶ σημ. 3, 74 καὶ σημ. 8, 77 καὶ σημ. 2, 82 καὶ σημ. 5, 83, 86 καὶ σημ. 1, 102 σημ. 5, 105 καὶ σημ. 1, 113, 136, 139, 152 σημ. 4, 154, 155, 165 σημ. 5, 166, 167, 169, 182, 183, 184, 186, 188, 208 σημ. 15, 212, 225, 238 καὶ σημ. 1, 5, 251, 264, 267, 271,

272, 274, 287 σημ. 4, 292, 295, 301, 309, 315, — ἐπικράτεια τῆς Α. 62, — ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Ταυροπόλου στὴν Α. 209, — λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος Τ. στὴν Α. 208 σημ. 15, — λιμάνι τῆς Α. 238 σημ. 6
Ἀμφιπολίτες 167
Ἀμφιπολιτέων γῆ 62 σημ. 1
Ἀνάδραιμος 74, 238 σημ. 1
Ἀνατολὴ 39, 84, 92, 98, 137, 162, 163, 169, 173, 273, 328, 330
Ἀνδριάκη 254
Ἀνδρίσκος 35
Ἀνδρόν(ε)ικος 266
Ἄνδρων 266
Ἄνεμοι (λατρεία τῶν Α.) 214
Ἄνθαιμος 70 σημ. 5
Ἄνθεια 245 καὶ σημ. 1
Ἀνθ(-έστιος, -ιστήριος) 266
ἀντεφηβαρχῶν 184
Ἀντίγονος 109, — ὁ Γονατᾶς 147
Ἀντίοχος 266, — ὁ Α' 147, — ὁ Β' 148, — ὁ Γ' 148
Ἀντίπατρος (Μακεδ. στρατηγὸς) 33
Ἀντισάρα 251, 259
Ἄντισσα 256
Ἀντίφιλος 266
Ἀντωνία Τρύφαινα 124 καὶ σημ. 3
Ἀντωνῖνοι 94
Ἀντωνῖνος Πίος 25
Ἀντώνιος (Μᾶρκος) 36
Ἀξιόπολη 311
Ἀξιὸς 22
Ἀπελλᾶς 266
Ἀποβάθρα 245
Ἀπολλο(-δωρος, -φανης) 218, 266
Ἀπόλλων 188, 194 σημ. 2, 4, 199, 200 καὶ σημ. 5, 201, 217, 220 καὶ σημ. 8, 221 καὶ σημ. 3, — τῶν Δελφῶν 44, Αὐλαρκηνος 194 σημ. 4, 201, — Γεικεσηνος 194 σημ. 2, — Δήραινος 114, — Δορταζηνος 194 σημ. 2, — Εστρακηνος 199, — Κερμιλληνος 194 σημ. 2, — Σικερηνος 199, — Σπινδεηνος 199 — ἱερὰ καὶ ναοὶ 194 σημ. 2, 201, 221, 243 σημ. 1
Ἀπολλωνία (θεοφ. ὄνομα) 131 σημ. 7, 218, — πόλη τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου
177, 184, — ἡ Ἰλλυρικὴ 83, 149, — ἡ Πιερικὴ 141, 238, — ἡ Ποντικὴ 34 σημ. 8, 57 καὶ σημ. 2, 65, 74, 78 καὶ σημ. 3, 84, 87, 93, 114 σημ. 6, 124, 131, 140, 143, 149, 154, 162, 168 καὶ σημ. 7, 178, 179, 182, 184, 185, 188, 189, 199, 225, 242, 245 σημ. 1, 254, 269, 304, — περιοχὴ Ἀπολλ. Ποντικῆς 65, 144, 146, 150, 153, 243
Ἀπολλωνιάτες 34 σημ. 8, 65
Ἀπολλω(-νίδης, -νιος) 218, 266, — Ἀπολλώνιος Επταικενθου (στρατηγὸς) 131 σημ. 7
Ἀπολλωνὶς 266
Ἄραπλος 245
Ἀργεῖος 266
Ἄργιλος 167, 239 σημ. 7
ἀργυροταμίας 183
Ἀργυρούπολη, βλ. Αἰάντειον
ἀργυροχοΐα 229
Ἄρειον πεδίον 247
Ἄρεος πόλις (= Ἀμφίπολη) 212
Ἄρζος 72, 183, 249, 253, 315, — κοιλάδα τοῦ Α. 241, 273, 274, 275, 303, 307, 310, 311
Ἄρης 205, 212, 220, 253 σημ. 1
Ἀριαπείθης 27
Ἄρισβος 249
Ἀρισταγόρας ὁ Μιλήσιος 47
Ἄρίσταιον (σημ. Emona) 243
Ἀριστόβουλος 108 σημ. 3
Ἀριστοκλῆς 266
Ἀρκαδία 238 σημ. 10
Ἀρκαδιούπολη (σημ. Lüle Burgas) 72 σημ. 3
Αρμουληνων κώμη (σημ. Dolní Lozen) 196
Ἄρπαλος 266
ἅρπη 18
Ἀρπησσὸς 249
Ἀρριανὸς 266
Αρσεληνος 197
Αρσιληνων κώμη 208
Αρτακηνων κώμη 197
Ἀρτάκης (= Ἀρτίσκος, Τόνζος) 249
Ἀρτακία 251
Ἀρτάνης 236

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

'Αρτεμιδώρα 128, 209, 218, 266
'Αρτεμίδωρος 209, 218, 266
Ἄρτεμις 188, 205, 208, 209, 212, 218, 222, 254, — ἀνθρωπωνύμιο 127 σημ. 3, — Γαζωρεῖτις (ἡ Γαζωρία) 190, 209, — Germetithia 208, — ἐπήκοος ἀφωσιακάκη 209, — ἱερὰ τῆς 'Α. 201, 209, 210, — 'Οπιτεῖς 208, — Plestrensis 208, — Scoptitia 208, — Totobisia 208, — Ταυροπόλος 208
'Αρτίσκος, βλ. 'Αρτάκης
'Αρχέβιος 266
'Αρχέλαος (Μακεδ. βασιλιάς) 81
'Αρχέλεως 266
ἀρχίατρος 183
ἀρχιβουκόλος 188
'Αρχιεῖον 243
ἀρχιέρεια 185
ἀρχιερεύς 185, 191
'Αρχίλοχος (ὁ Πάριος) 42 καὶ σημ. 3, 43 καὶ σημ. 1, 2, 3 — Μνημεῖον τοῦ 'Α. 44 σημ. 2, 45 σημ. 1
ἀρχιμύστης 188
ἀρχιτέκτων 183
Ἄσα (Θράκης) 247, — Κορίνθου 247 σημ. 14
'Ασβόλης 219 σημ. 2
'Ασία 33, 59, 76, 77, 103, 116, — Μικρὰ 17, 76 σημ. 2, 81, 82, 88, 92 σημ. 2, 94, 134, 136, 137, 139, 141, 142, 147, 148, 149, 150, 224, 256 σημ. 11
ἀσιατικὲς λατρεῖες 215
'Ασιατικός 266
'Ασκητότρυπα (Παγγαίου) 205
'Ασκλήπι(-άδης, -όδοτος, -όδωρος) 127 σημ. 3, 128, 218, 266
'Ασκληπιεῖα 202, — τῆς Augusta Traiana 203, — τοῦ Batkun 178, 184, 186, 187, 189 σημ. 12, 202, 221, 303, 324, — τῆς Βιζύης καὶ Δεβελτοῦ 204, — τῆς Γερμανίας 203, — Glava Panega 179, 201, 202, 210, 213, 217, 221, 270, 272, 306, 323, 324, — τῆς κώμης τῶν Κουλκουσσηνῶν 203, — τῆς Παυταλίας 203, — τῆς Σαρδικῆς 203, — τῆς κώμης Σκαλπας 203, — τῆς κώμης Σπινθοπύρας 203, — τῆς Σπινοπαρας 203, — τῆς κώμης τῶν Στραμνηνων, — τῆς Φιλιππούπολης 202, 203 σημ. 1, — Μεγάλα (γιορτὲς) 203
'Ασκληπιὸς 188, 201 καὶ σημ. 6, 7, 203, 212, 217, 220 καὶ σημ. 11, — Αυλαρχηνος 201, — Ζυμυδρηνος 201, 202, — Ρασυπυρη[νος] 202, Σαλδηνος 202, Σαλδοβυσσηνος 202, — Σολδηνος 202, — Στατηνος 202
'Ασκὸς 243
'Ασσυτική, βλ. 'Αθυσυτική
'Ασσὰρ (τοποθεσία) 52 σημ. 2
'Αστακὸς 243
'Αστική 250
'Αστοί 242, — πρωτεύουσα τῶν 'Α. 254, — χώρα τῶν 'Α. 254
'Αστυγένης 287
ἀστυνόμος 183
Ἄσυλα (μεταλλεῖα) 60, 239 καὶ σημ. 7
Ἄτλας 236
'Ατρέως θησαυρὸς 227
'Αττική 17, 119, 121
'Αττικοδηλιακὴ συμμαχία 134 σημ. 2, 139, 165 σημ. 5
'Αττικὸς 266
Ἄττις 216
Αὐγὴ 266
Αὔγουστος (αὐτοκράτορας) 36
Αὐλαῖον τεῖχος (= Θήρας χωρίον) 242
Αυλαριακων κώμη 200
Αυλαρίσκος 194 σημ. 2
Αυλοσακος 289
Αυλου — 287
Αυλουζελμις 287
Αυλουζενης (καὶ -ις) 286 σημ. 5, 288, 290, — Αυλουπορεος 129 σημ. 3, — Βρειζενεος 285
Αυλουκενθος 290
(Α)υλουπορις Αυλουζενεος 129 σημ. 3
Αυλουτραλις 290
Αὐλὼν 238
Αὔρας 236
Αὐρ(ηλία) 'Ινγένα 131 σημ. 2, — 'Ηραῖς Δημοσθένους 127 σημ. 4, — Πυρουσαλα 127 σημ. 3
Αὐρηλιανὸς (αὐτοκράτορας) 25, 40, 173
Αὐρ(ήλιος) — Ασυλ[ουτ]ραλης Χρήστου 131 σημ. 2, — 'Αρτεμίδωρος 127, σημ. 3, — Διοδώρου 'Ινγενόου 131 σημ. 6,

— Ἡρακελιανὸς (sic) 127 σημ. 6, — Μαιστας 127 σημ. 3, — Ν[...] Ζειστειο(ς) 129 σημ. 5, — Μένανδρος Κοτου 132 σημ. 7
Αὐταριάτες 60 σημ. 4
Αὐτοκράτης Καλλικράτους 130 σημ. 1
Αὐχὴν 236
Ἀφρικὴ 94, 96
Ἀφροδίσιον ἄκρον 243
Ἀφροδίσιος 266
Ἀφροδίτη 214, 215
Ἀχαΐα 241 σημ. 3, 4
Ἀχαιμενιδῶν τέχνη 230
Ἀχιλληὶς 247 σημ. 3
Ἀψίνθιοι 51, 249
Ἄψινθος 73 σημ. 5
Ἀψυνθὶς (= Κορπιλικὴ) 250
Ἄψυνθος 242 σημ. 3

Βαζοπαρα 91, 258
Βαζοπαρηνοὶ 257
Βαθυνίας 236
Βάκχος 204 καὶ σημ. 9, 12, 205
Βαλεριανὸς (αὐτοκράτορας) 40
Βάλλα 247 καὶ σημ. 15
Βαμβακόφυτο 237
Βάργος 249, 290
Βαρβύσης 249
βάρεις 113 σημ. 3
Βαρσάβας, βασιλιὰς τῶν Ὀδρυσῶν 35
βασιλικὴ χώρα 116
βασιλικοὶ λαοὶ 116
βασσάραι 20
Βασσος 129 σημ. 1, — Σκαβητος 129 σημ. 1
Βασσους 129 σημ. 1, 288
Βαστακειλου (γεν.) 290
Βαστακιλεω (γεν.) 290
Βαστοκειλας 289
Βάστειρα, βλ. Μάστειρα
Βαταλδε[.]ουηνῶν κώμη 208
Βδεκυρηνοὶ 257
Βεδύνδια (πόλισμα) 251
Βειβους 288
Βειθ(-ας, -ης, -υς, -ιπης) 288 καὶ σημ. 1, 290, 291, 292, — Βειθυς Παραμόνου 128 σημ. 7
Βειθυνικὸς 266
Βεισαληττηνων κώμη 211
Βέλγοι 133 σημ. 1
Βελιγράδι, βλ. Singidunum
Βενδιος 288
Βενδιπαρα 70, 258
Βενδῖς 209, 213, 222 καὶ σημ. 7
Βεννικὴ 250
Βεργαῖος, Θράκας δυνάστης 294 σημ. 3
Βέργη 72 σημ. 3, 190, 192 σημ. 6
Βεργούλη 72, 254
Βερενίκη 72, 242
Βέρη 247
Βερόη ἢ Βέροια (ρωμ. Augusta Traiana) 40, 60 σημ. 3, 69, 80, 84, 91, 97, 145, 147, 212, 241 καὶ σημ. 2, 264, 274, — περιοχὴ τῆς Β. 69 σημ. 5, 71, 146, 147, 149, 150. Βλ. καὶ Augusta Traiana
Βεσσικὴ 250
Βεσσοπαρηνοὶ 250
Βήρα 72
Βηρισάδης, βασιλιὰς τῶν Ὀδρυσῶν 31, 46, 107, 123 σημ. 3
Βησσοὶ 26, 36, 110, 142, 199, 205
Βησσοπαρα (ἢ Βησσαπαρα), σημ. Pazardžik 196, 199, 203, 213
Βιάνωρ 123
Βιαρ(-ας, -ης) 288, 292
Βιάτωρ 266
Βιβαστος 256
Βιβλίνη χώρα 237
Βιζη (γεν.) 290
Βιζύη 91, 97, 131 σημ. 7, 204, 254, 269
Βιζών (καὶ Βιζώνη) 74, 93, 125, 186, 248, 255, 305, — ἐπικράτεια τῆς Β. 66
Βιθυνία 17, 25, 35, 94, 148
Βιθυνοὶ 17
Βιθυς Δίξα 285
Βίνη (ἢ Βινηρία) 239 σημ. 10
Βιολητικὴ 250
Βῖσα 256
Βισάλτες 26, 44 καὶ σημ. 3
Βισαλτία 50, 52 σημ. 2
Βισάνθη (Ραιδεστὸς) 31, 254, 305
Βισανθηνοὶ 257
Βίστονες 51, 253
Βιστονία 253
Βιστονὶς λίμνη 63, 240, 249, 250
Βίστων 253 σημ. 1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Βλωστα 289
Βλωστ(ις) Ποτάμωνος 130 σημ. 1
Βόγης, Πέρσης σατράπης 46, 47, 113 σημ. 2
Βοιωτία 17, — Θρᾴκης 247
Βολβαβρια (σημ. Satrovo) 196
Βολβαβριηνοί 257
βόλινθος 21
Βολογαίσης 36
Βόλος (Θρᾴκης) 243
Βονωλας 288
Βόρυζα (Περσίας) 256 σημ. 4
Βοσπορα 254 σημ. 8
Βοσπόρια (ἀγῶνες) 211
Βοσπόριον (= Φωσφόριον) 244 καὶ σημ. 23, 254
Βόσπορος 22, 40, 58 σημ. 1, 65, 81, 236, 243, 244 καὶ σημ. 23, 254 καὶ σημ. 8, — Κιμμέριος 125
Βοττιαία 237 σημ. 16
Βουζαη 291
Βουλγαρία 135 σημ. 6, 234 σημ. 1
βουλή 177, 178
Βουργειλος 289
Βουρδαπα 268 σημ. 13, 270 σημ. 5, — Νυμφαῖο τῆς Β. 213, 303
Βουρδαπηνοί 257
Βοῦρις 98 σημ. 1
Βουσιπαρα 258
Βρακη, Γύ(λ)ωνος 130 σημ. 1
Βρασίδας 238 σημ. 5
Βρασιτραλις 292
Βρασος 290
βραχογραφίες (Βουλγαρίας, Παγγαίου, Ροδόπης) 234 σημ. 1
Βρέα 50
Βρεντοπαρα 258
Βρεττανία (Μεγάλη) 96 — βρια 258 καὶ σημ. 5, 259
Βριαζενις 287
Βριαντική (= Γαλλατική) 251
Βριάνων 110 καὶ σημ. 3
Βρινκαζεις 288
Βρινκαζ(ε)νις Ἑρμοδώρου 182 σημ. 8
Βρινκαζερις 290
Βρισουλα 290
Βρουθενις 290
Βρυλλειανοί 257
Βρύλλιον 254
Βρυλλίς 251
βρυνχός 21
βρυτός 21
Βυαιπαρηκον κώμη (σημ. Goročevci) 196
Βυζάντιο 25, 34, 40, 57, 58 σημ. 1, 2, 59 σημ. 1, 64, 78, 81 σημ. 2, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 114, 116, 125, 132, 135, 156, 166, 168, 187, 198, 211, 236, 237, 243, 249, 254, 269, 278, 304, 310, 319, — ἐργαστήρια τοῦ Β. 224, — λιμάνι τοῦ Β. 254, — περιοχὴ τοῦ Β. 65, 146, 147, 148, 150, 155, 156, 249, — Φωσφόρου λατρεία στὸ Β. 215
Βυζάντιοι 65, 116, 125 σημ. 5
Βύζας 254 σημ. 10
Βωσαγυρηνοί 257
Βωσπαιλας 289

Γάγγας 249
Γαζωρία (καὶ Γαζωρεῖτις), βλ. Ἄρτεμις
Γάζωρος 82 σημ. 5, 129, 183, 189, 190, 192 σημ. 6, 251, 267 σημ. 3, 275, — ἐπικράτεια τῆς Γ. 69 σημ. 4, — ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Γ. 209
Γαιπες 289
Γαλάτης 34 καὶ σημ. 9, 35, 162, 163, 163 σημ. 1, 163 σημ. 3, 294
γαλατικὸ βασίλειο (τῆς Τύλεως) 34 καὶ σημ. 4, 35
Γαληψός 45, 74, 139, 141
Γαλλατική, βλ. Βριαντική
Γαλλιηνὸς (αὐτοκράτορας) 40
Γάνος 243, 269 σημ. 9, 305, — περιοχὴ τῆς Γ. 204
Γαρησκός 252
Γειγωνι (θοτ.) 292
Γειζαγηηνοί 257
Γειτασηνος, βλ. Ἀπόλλων
Γειτασηνων κώμη 200
Γέλα (Σικελίας) 20 σημ. 8
Γελουπαρα 91, 258
Γενκειλας 289
γένυον 21
Γέρμαι (καὶ Γερμή, Γερμανία) 203, 248, 252
γερουσι(-α,-ἀρχης,-αστα) 179, 192

Γέτες 19 σημ. 7, 33, 34 σημ. 4, 112, 126
Γευπασηνοί 257
Γλαῦκος 43 καὶ σημ. 5, 266
Γλύκιννα Μοκαπορεος 131 σημ. 1
Γοληους (γεν.) 290
Γόμφοι 150
Γον(ν)εῖς 247
Γόννοι (Θεσσαλίας) 247 σημ. 18
Γορδιανὸς (αὐτοκράτορας) 38
Γότθοι 39, 40, 91 σημ. 3
γραμματεῖς 180, 189
Γρανικοῦ μάχη 61 σημ. 1
Γραφικὸς 266
Γρησεῖται 257
Γυζη 289
Γύλων 266
γυμνασίαρχοι 183
γυναικονόμοι 183
Γυναικῶν λιμὴν 243

Δαβεις 288
Δαδας 288
Δαισηους (γεν.) 290
Δάκες 274
Δακία 39, 87, 92, 173, 174, 259 σημ. 6, — Μεσογειακὴ 25, 87 σημ. 1
δακικὲς ἐπιδρομὲς 39
Δαλεπορις 290
Δαλματία 321, — ἀκτὲς τῆς Δ. 79
Δανηπη Επτηκησου 128 σημ. 2
Δανθηλητική, βλ. Δενθηλητικὴ
Δ(α)ραβῆσκος (Daravescos) 252, 264
Δαρδανία 252
Δαρεῖος 46
Δατηνοὶ 256
Δάτον ἢ Δάτος (= Κρηνίδες) 48 σημ. 5, 58 σημ. 1, 73, 83, 251
Δαύνιον τεῖχος 168, 254
Δάφναι 243
Δεβαβενζις 289
Δεβελτὸς (Deultum) 254, — Ἀσκληπιεῖο στὴ Δ. 204, — περιοχὴ τῆς Δ. 187, 213
Δειζεζες 289
Δειζηνος (γεν.) 290
Δ(ε)ινίας 266
Δειτουζαιπου 128 σημ. 6, 289
Δέκιος (αὐτοκράτορας) 40
Δελκανοὶ 257
Δέλκος, βλ. Δέρκος
Δέλκων 249
Δέλτα 243
Δελφοὶ 44, 108, 109
Δενθαιβαρις 287
Δενθελητικὴ (= Δανθηλητικὴ) 250
Δενθηβαρις 128 σημ. 8, 289, 292
Δεντουσκαιλα 291
Δεντυσικος 292
Δέρις 245
Δέρκος (= Δέλκος) 249 καὶ σημ. 11
Δερνοτε(λης) Μουκαζενεος 127 σημ. 4
Δέρρωνες 26
Δήμητρας λατρεία 58 σημ. 2
Δημήτριος 218, 266, — ὁ Πολιορκητὴς 147, — ὁ Φαληρεὺς 95 σημ. 3
Δημο(-νικος, -σθένης, -στρατος) 266
δῆμος 177, 179
Δήραινος τόπος 114, 253. Βλ. καὶ Ἀπόλλων
Διαζενις 287
Διάμπολη 127, 203, — περιοχὴ τῆς Δ. 145, 146, 149
Διαρζιω (γεν.) 291
Διασκενθος 287
Διδιος 288
Διδυμότειχον 168, 231, 243
Διεσκορᾶς 266
-διζα 21, 258 καὶ σημ. 6, 259
Διζαζενις 287
Διζαλας 287, 289, — Βειθυος 285, — Ἐξβενεος τοῦ Ἀματόκου 131 σημ. 3
Διζαπης 287
Διζας 128, 132 σημ. 8, 286, 288, 290, 291, 292
Διζδων 291
-διζος (-dizos) 259
Δίκαια 77 σημ. 5, 139, 168, 240, 249, — ἐπικράτεια τῆς Δ. 63
Δικαιόπολη (= Δίκαια) 240 σημ. 7
Δίκαιος 240 σημ. 7
δικασταὶ 183
Δικεβαλος 289
Δικέλλα, βλ. Δρῦς
Διλαηους (γεν.) 290
Διλζενις 290
Διμερανων κώμη 199

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δινις 291
Διξατελμις 294 σημ. 3
Διο(-γένης, -γενιανός, -δωρος, -κλῆς, -μήδης) 218, 266, 287
«διοίκησις» Θράκης 25, 37
Διοκλητιανὸς 25, 37, 264
Διοκλητιανούπολη (σημ. Hissar) 264
Διομήδης 218
Διονύσια (ἀγῶνες) 188
Διονυσία Δημητρίου 131 σημ. 1
Διονύσ(-ιος, -όδωρος) 98 σημ. 1, 127 σημ. 2, 128, 218, 266, — Διονύσιος Διοσκουρίδου 130
Διονυσόπολη (= Κρουνοί), σημ. Balčik 78, 93, 125, 156, 177, 178, 180, 181, 183, 185, 186, 189 σημ. 9, 246, 305, 321, 325, — ἐπικράτεια τῆς Δ. 66, 272
Διόνυσος 58 σημ. 2, 204 καὶ σημ. 5, 9, 205 καὶ σημ. 5, 206 σημ. 5, 212, 213, 214, 220 σημ. 8, — Ἐλευθερεύς 204, Ληναῖος 204, — ἱερὰ τοῦ Δ. 206, 207 καὶ σημ. 4, 208, — λόφος τοῦ Δ. 206, 235, — μαντεῖα τοῦ Δ. 205 καὶ σημ. 5, 206 καὶ σημ. 2
Διόπαις 287
Διουζησου (γεν.) 290
Δισκοδουράτεραι 306, 246
Δισκοτος (γεν.) 291
Διοσκούρια (ἀγῶνες) 188
Διοσκουρίδης 214, 266, — Διονυσίου 132 σημ. 2, — Μουκασου 129, 130, 285 σημ. 2, — Τορκου 130
Διόσκουροι 214 καὶ σημ. 3, 218, 221
Διόσκουρος 287
Δνείστερος 34 σημ. 4
Δοβρουτσὰ 306 σημ. 3, 307, 311, 315
Δολαδες 292
Δολης 290, — Βειθυος 129 σημ. 2, — Δειδου 128 καὶ σημ. 1, — Καριελ(ου) 132 σημ. 4, — παραφύλαξ Αἵμου 132 σημ. 4
Δόλογκες 26, 51, 52, 64, 99 σημ. 1, 121
Δόμηρος 252, 264
Δομιτιανὸς (αὐτοκράτορας) 37, 170, 172 σημ. 3
Δονζας 288
Δοξάτο 179, 180, 204 σημ. 12, 207
Δορίσκος 27, 64, 188, 253, 265
Δορτζηνος, βλ. Ἀπόλλων
Δορτζήνων κώμη 200
δουλεμπόριο 95, 135
Δουλτς 291, 292
δοῦλοι (Θράκες) 19, 95 σημ. 2, 3, 96, 115 σημ. 3, 135, 166
Δούναβης (Ἴστρος) 17, 22, 25, 28, 33, 34 καὶ σημ. 4, 38, 58 σημ. 1, 61, 65, 76, 80, 84, 85, 87, 88, 92 καὶ σημ. 2, 93, 97, 145, 146, 148, 150, 153, 155, 156, 157, 158, 161, 170, 172, 236, 247, 250, 251, 255, 321, 325, — limes τοῦ Δ. 329, — παραπόταμοι τοῦ Δ. 236, 325
Δοῦναξ (σημ. Pîla) 248
Δουρόστορον (Durostorum) 255
Δουστιερις 289
Δουτουβεη 289
Δραβῆσκος 48, 49, 69 σημ. 3, 160, 252, 268 σημ. 1
Δράβος 254
Δράμα 83, 145, 148, 206 σημ. 5, 317. Βλ. καὶ Daravescos
Δρει(ζ)ουζερ(ε)ις 292 — [Β]ουρβειθου 129 σημ. 4
Δρησαπαικὴ 250
Δρινγειστας 288, — Βρινκαζερεος 132 σημ. 6
Δρογγίλον 256
Δρομιχαίτης, βασιλεὺς τῶν Γετῶν 33, 126
Δρουβητὶς 253
Δρῦς (κοντὰ στὴ σημ. Δικέλλα) 240 καὶ σημ. 15, — στὴν Προποντίδα 248
Δρωδηγους (γεν.) 291
Δυμᾶνες 241 σημ. 3
Δύμη 241 καὶ σημ. 3
δυνάστες (Θράκες) 27, 85, 142 σημ. 2, 160, 162
Δυρράχιο 85, 149, 151
Δύση 84
Δυσυρηνοὶ 257
Δωδοπαρον 200, 259, 268 σημ. 16
Δωρὶς 266, — Ταρσου 129 σημ. 2
Δωτίνη πέτρα 248

Ἔβρος (ποταμὸς) 23, 35, 36, 58 σημ. 1, 59 σημ. 1, 63, 64, 71, 77, 80, 86, 87, 158, 160, 187, 200, 236, 240, 242,

249, 250, 252, 253, 254, 257, 265, 269, 270, 296, 297, 304, 307, 310, 312, 315, — κοιλάδα τοῦ Ἑ. 31, 34, 58 σημ. 1, 69, 72 σημ. 7, 79, 83, 84, 88, 93, 132, 142, 145, 146, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 178, 186, 196, 197, 199, 200, 202, 209, 211, 212, 214, 215, 217, 220, 221, 232, 241, 251, 257, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 296, 297, 303, 307, 308, 310, 311, — παραπόταμοι τοῦ Ἑ. 249
Εβρυ — 287 σημ. 3
Εβρυζελμις 29, 106, 111 καὶ σημ. 1, 287 καὶ σημ. 3
Ἐβρῶναξ 287 σημ. 3
Ἐγνατία ὁδὸς 82, 83, 85, 86 καὶ σημ. 1, 4, 87, 252
Ἑ(γ)υπτος (sic) Α[υλουπορεος] 129 σημ. 3
Εζβενις 292, — Ἀματόκου 131 σημ. 3
ἔθιμα (Θρακῶν) 19
Εικοσιφοινισσας μοναστήρι 205
εἴλωτες 117
ειρηνάρχης 191
Εισδίκαια 261 σημ. 19
Εισηνων κώμη 200
Ειτριζηνὴ 251
Ἐκάβης σῆμα 244
Ἐκάτειον (ἀκρωτήρι) 243
Ἑκάτη 213, 215, 254
ἐκλογιστὲς 183
Ἕκτωρ 102 σημ. 4
Ἐλαιοῦς (σημ. Eski Hissarlik) 77, 139, 168, 245, 246
Ἐλαιῶν ἄκρα 243
Ἐλευθερεύς, βλ. Διόνυσος
Ἐλευθερούπολη 82, 83. Βλ. καὶ Πέργαμος
Ἐλευθερῶν Λουτρά, βλ. Ἀπολλωνία ἡ Πιερικὴ
Ἐλευσείνιος 266
Ἐλευσίνια μυστήρια 214
Εληρα 254
Ἑλίκη (Helice) 241, — Ἀχαΐας 241 σημ. 4
Ἑλλὰς (ἀνθρωπωνύμιο) 129 σημ. 3, 130 σημ. 1, 266, 271
Ἕλλη 236
Ἑλλήσποντος 22, 30, 76, 77, 81, 86, 236, 242, 254, 257
ἐμβάδες 20
Ἐμπόριον (ἀποικία Μασσαλίας) 116 σημ. 9
ἐναδεῖς 183
Ενγισ[...]ηνος (γεν.) 290
Ἐννέα ὁδοὶ 47 καὶ σημ. 1, 48, 49, 75 143, 238 σημ. 1
Ἐορδαία 237
Ἐπάγαθος Παυλείνης 286
Ἐπαμείνων 266
Ἐπικράτης 266
ἐπικτηνείτης 183
ἐπιμελητὲς 180, 189, — τοῦ ἐμπορίου 183
Ἐπιμένης 266
ἐπιμηνιεύοντες 183
ἐπιστάτες 182
ἔποικοι (Θράκες) 17
Επταικενθος 292
Επταμενηκα 289
Επταπορυς [...]κίστωνος 129 σημ. 4
Επταπυς 127 σημ. 3, 128
Ἑπταστάδιον (ἢ Ζεῦγμα) 236
(Ε)πτεθισι (δοτ.) 292
Επτηπονος 289
Επτησυκος 292
Ἔργινος 86, 242
Ἐργισσηνοὶ 257
Ἑρμ(-αδίων, -άφιλος, -ιανός, -ίας, -όδωρος -ότιμος) 211, 218, 266
Ἑρμαῖα (ἀγῶνες) 188
Ἑρμαῖον (κώμη) 211, 243
Ἑρμῆς 210, 218, 220, 223, — Ἀγώνιος 211, — ἀνθρωπωνύμιο 127 σημ. 6
Ἑρμογένης 132 σημ. 6, 211, 218, — [...]ου Διοδόρου (sic) 195
Ἔρως 266
Εσβενειος (γεν.) 290
Ἑστίαι 243
Ἑστιαῖος 266
Εστρακεηνος, βλ. Ἀπόλλων
Εὐάγριος 266
Εὔαλκος 266
Εὔβοια 17, 236 σημ. 4
Εὔγαμος 266
Εὐμένεια (Eumenia) 246, — Φρυγίας 246 σημ. 21

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εὐμολπιὰς 242 σημ. 2
Εὔξεινος Πόντος 17, 22, 27, 28, 30, 32, 37, 38, 57, 58 σημ. 1, 65, 68, 78, 80, 81 καὶ σημ. 1, 82, 87, 114, 134, 136, 140, 232, 237, 242, 254, 257
εὐποσίαρχος 188
Εὐρυβιάδης 266
Εὐρύμαχος (;) 168
Εὐρώπη 28, 76, 77, 136, — Δυτικὴ 233 σημ. 4 (dolmen), — ἐπαρχία 26, 38
Εὔτυχ(-ης, -ιανός, -ος) 266
Εὔφριλλος 266
Ἐφεσίων λιμὴν 244
Ἔφεσος 81 σημ. 2, 148
ἐφηβ(-αρχοι, -εία) 183, 184, 192, 279

Ζαικα 127 σημ. 3, 128 σημ. 7, 291
Ζαινειλα Η[...] 127 σημ. 5
Ζαινειλας 291
Ζαιπα (δοτ.) 291
ζαλμὸς 21
Ζβελθιουρδος, βλ. Ζεύς
Ζειζεις 288
ζειλὰ 21
Ζειλη 289
Ζειπας 290
Ζ(ε)ιπύρων 266
ζειρὰ 20 καὶ σημ. 8
Ζειρηνία 253
Ζεισεις 290
Ζεκαλωη 127 σημ. 3, 288
Ζεκη 221
Ζελαηνων κώμη 200
Ζερδηνος 194 σημ. 2
Ζερδηνων κώμη 200
ζετραία 21
Ζεῦγμα, βλ. Ἑπταστάδιον
Ζεύς 195, 196, 197, 198, 199, 204 καὶ σημ. 6, 217, — Ζβελθιουρδος ἢ Ζβελσθουρδος ἢ Σβελσουρδος (= κεραύνιος ἢ ἀετοφόρος) 194 σημ. 3, 197, 198, 221, — Κερσουλλος 198, — Σαβάζιος 196, 197, — Συροτερης 198, — Ὕψιστος 196, 198, — ἱερὸ καὶ ναὸς 195, 197
Ζην(-ιος, -ις, -οβιος, -ων) 218, 266
Ζηροβαστηνὴ 251
Ζήρυνθος 254
Ζησις (θηλ.) 127 σημ. 2
Ζιαμαρκη 127 σημ. 6, 290
Ζινοβαστηνων κώμη 196
Ζιπαιβης 287
Ζιπερδηπου Βι(θυς) 287 σημ. 4
Ζιπερ Δηπουβι(θις) 287 σημ. 4
Ζίχνη Νέα 143, 267 σημ. 3, 275, — περιοχὴ τῆς N.Z. 205 σημ. 5. Βλ. καὶ Ἴχνες
Ζόλτης, Θρᾴκας δυνάστης 112
Ζορδηγων 291
Ζορκληνὴ 251
Ζουκηπιστος Ἕλληνος 130 σημ. 1
Ζουπορας 98 σημ. 1
Ζραϊκὴ 250
Ζυγάκτης 213, 236
Ζυλουζηνοὶ 257, 265
Ζυμυδρηνος, βλ. Ἀσκληπιὸς
Ζώης 266
Ζωΐλος 266
Ζωναῖα δρη 63, 64, 235
Ζώνη (κοντὰ στὴ σημ. Μάκρη) 240
Ζωπυρίων (Μακεδ. στρατηγὸς) 33
Ζώπυρος 266
Ζωσίμη 266
Ζώσιμος 130 σημ. 1, 266

Ἡγησιπύλη 119, 283 σημ. 4
Ἡδεῖα 266
Ηδεινηνων κώμη (σημ. Vetren dol) 197
Ἠδωνὶς 62, 251, 252, 264
Ἠδωνοὶ 26, 28 σημ. 6, 44, 45, 48, 105 καὶ σημ. 2, 205, 223 σημ. 3
Ἠδωνὸς 62, 253 σημ. 1
Ἠιὼν 27, 46, 47 καὶ σημ. 4, 48, 49, 57 σημ. 2, 77 σημ. 2, 113 σημ. 2, 168, 238 καὶ σημ. 1
Ἡλίκη 212
Ἡλιοδώρα 266
Ἡλιόδωρος 266
Ἥλιος 204, 214
Ἡλιούπολις 247
Ἡλύσια πεδία 204 σημ. 12
Ἡμαθία (= Οἰσύμη) 239 καὶ σημ. 2
Ἡμέριτος 266
Ἤπειρος 241 σημ. 5, — θασιακὴ 58 σημ. 2, 62
Ἤπυτον 236

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἥρα 195, 196, 197, 198, 199, 217, — ἱερὸ τῆς Ἥ. 195
Ἡραγόρας Δολα 130 σημ. 1
Ἡραῖα ἄκρα 244
Ἡραῖον τεῖχος 245
Ἡραῖς 218, 266
Ἡράκλεια (= Πέρινθος) 26, — Λυγκηστική 69 σημ. 1, — Ποντική 94, 137, — Σιντική (σημ. Σιδηρόκαστρο) 60 σημ. 3, 68, 69, 74, 75, 83, 86, 97, 98 σημ. 1, 115, 151, 214, 237, 252, 302, 309, 315
Ἡρακλείδης 218, — Βειθυος 131 σημ. 5
Ἡράκλειον (Πιερίας) 69 σημ. 1
Ἡρα(-κλειτος, -κλέων, -κων) 218, 266
Ἡράκλειτος ὁ Μαρωνίτης 110
Ἡρακλείτσα Νέα (Καβάλας) 143
Ἡρακλῆς 43 σημ. 2, 69 σημ. 1, 73 σημ. 5, 206 σημ. 5, 211 καὶ σημ. 9, 218, 240 σημ. 6
Ἡρακλιανός 127 σημ. 6, 218
Ἡρό(-δοτος, -τειμος, -φιλος) 218, 266
Ἡρύλλη 128 καὶ σημ. 1, 266
Ἡρώδης 218, 266, — Επταικενθου, ἀγαλματογλύφος 195
Ἥρως (= Θράκας Ἱππέας) 219, 220, — ἱερὸ (Ἡρῷον) 219 σημ. 1
Ἡσιτελεύς 266
Ἥσυχος 266
Ἡφαιστίων 266

Θάλλος 266
Θάσιες 126
Θάσιοι 32, 42, 43 καὶ σημ. 3, 44, 45 καὶ σημ. 8, 59 σημ. 2, 62, 63, 82, 117, 126 καὶ σημ. 3, 152, 153, 160, 165 σημ. 5, 275
Θασίων κεφαλαί 241
Θάσος 17, 22, 43 σημ. 1, 5, 44 σημ. 3, 48, 57 καὶ σημ. 2, 58 σημ. 2, 59 σημ. 1, 67 σημ. 1, 78 καὶ σημ. 7, 81, 114, 118, 124, 126, 129 σημ. 1, 130, 138, 141, 152 καὶ σημ. 4, 153, 154, 157, 160, 165 σημ. 5, 166, 168 καὶ σημ. 5, 169, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 205 σημ. 5, 225, 230, 238, 251, 267, 270, 273, 274, 275, 278, 279, 280, 281, 292, 301, 306, 307, 309, 311, 314, 315
[Θελξι]θόη 128 σημ. 9
Θεμισταγόρη 266
Θεμιστᾶς 266
Θεμιστοκλῆς 119
Θεογένης 287
Θεο(-δότη, -δοτος, -δουλος, -δωρος, -ξενος, -πομπος, -τεκνος, -φανης) 266, 287
Θεόλας 287
Θέρμη 82
Θερμημερία ἄκρα 244
Θεσπρη (γεν.) 290
Θεσσαλονίκη 40, 87, 147, 151
Θεστίδιον 236
Θέστωρος 247
θεωροί 279
Θηβαῖς 266
Θήρας χωρίον, βλ. Αὐλαῖον τεῖχος
θίασος (βακχικὸς) 279
Θουκυδίδης 119, 120 καὶ σημ. 8, 121, 283 σημ. 4, — μεταλλεῖα τοῦ Θ. 238
Θουκυσιδαντική 250
θρακάρχης 192
Θρακική Χερσόνησος 25, 26, 30, 31, 32, 37, 51, 52 καὶ σημ. 1, 64, 67, 107 σημ. 3, 116, 121, 139, 154, 155, 168, 188, 236, 244, 246, 254, 255, 269, 310
Θράκιον 114, 254
Θρασύβουλος, Ἀθηναῖος στρατηγὸς 105 σημ. 3
Θυνιάς 78, 251
Θυνοί 18 σημ. 18

Ιαασθις Ἀπολλωνίου 129 σημ. 1
Ἰάσων 266
ἰατροί 182, 191, 279
Ἰγνάτιος 317 σημ. 4
Ἴδακος 245 καὶ σημ. 8
Ἴδη 245, — Κρήτης 245 σημ. 9
ἱεραγωγὸς 279
ἱέρειες 187
ἱερεῖς 185, 186, 187, 191, 279
ἱεροκήρυκες 187
ἱερομνήμονες 187
ἱερονίκης 187
Ἱερὸν ὄρος 236, — στόμα 65, 247
ἱεροποιὸς 187

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἱερὸς πόλεμος 72 σημ. 6
Ἱερώνυμος 267
Ἰκαδεῖς 183
Ἴλαρος 267
Ἴλιον (Θράκης) 254
Ἰλλυρία 107, 149, 286 σημ. 5, — Μακεδονική 321
Ἰλλυριοί 32, 110, 274, — δυνάστες 68
Ἴμβριοι 167
Ἴμβρος 22, 78 σημ. 7, 81
Ἰμεραῖον 238
Ἰμέριος 320
Ἰξίων 242 σημ. 5
Ἰόλαος, γιὸς τοῦ Κερσοβλέπτη 122 σημ. 2
Ἰολλῖται 256
Ἱππαγόρης 267
Ἱππέας Θράκας 219, 220 καὶ σημ. 11, 221 σημ. 3, 228, 255 σημ. 12, 270, 271 σημ. 2, 272 σημ. 8, 273, 330, — ἱερὰ τοῦ Ἱ. 194 σημ. 2, 219 σημ. 1, 221, — μνημεῖα τοῦ Ἱ. 221
ἱπποδρομίες 19
ἱπποτάτρος 182, 191
Ἰσίδωρος Ποσειδωνίου 127 σημ. 2
Ἶσις 217, — ἱερὸ τῆς Ἱ. 216 σημ. 11
Ἴσμαρις 237, 249
Ἴσμαρος 58 σημ. 2, 63, 73 καὶ σημ. 4, 77 σημ. 5, 248, 249, 253
Ἴσσα 68
Ἰστιαία 150 καὶ σημ. 3, — ἡ Εὐβοϊκὴ 149
Ἰστιαῖος 46, 47
Ἰστρία (καὶ Ἴστρος) 33, 34 σημ. 8, 59 σημ. 1, 66, 73, 82, 84, 88, 93, 112, 114 καὶ σημ. 6, 117, 125, 141, 152 σημ. 1, 154, 156 καὶ σημ. 11, 168, 247, 248, 255, 266, 269, 306 καὶ σημ. 3, 307, 308, 310, 313, 316, 321, 325, — ἐπικράτεια τῆς Ἱ. 66 καὶ σημ. 7, 67, 68 καὶ σημ. 3, — ἐργαστήρια στὴν Ἱ. 224
Ἰστριανοί 66 σημ. 7, 258
Ἴστρος, βλ. Δούναβης
Ἰταλία 73 σημ. 1, 96, 98 σημ. 1, 192 σημ. 4
Ἰτώνη 241, — τῆς Ἠπείρου 241 σημ. 5
Ἰφικράτης 18, 29, 110 καὶ σημ. 6, 121, 243 σημ. 20
Ἴχνες (κοντὰ στὴ Νέα Ζίχνη) 237
Ἰὼ 254
Ἴωνες (ἔποικοι) 124 σημ. 4, 136
Ἰωνία 139, 140

Καβάλα 86, 143, 252. Βλ. καὶ Νεάπολη
Καβύλη (σημ. Kabile) 69, 70 καὶ σημ. 6, 87, 212, 239 σημ. 10, 241, 268 σημ. 15, 313, — ἐπικράτεια τῆς Κ. 70, 71
Καβυλῆνοι 241 σημ. 6
Καινικὴ 250
Καῖσαρ 35
Καισάρεια 137
Κακοσδος (γεν.) 291
Καλαμπάκι 207
Καλιγούλας (αὐτοκράτορας) 36
Καλλατιανοί 258
Κάλλατις (σημ. Mangalia) 33, 73, 78, 93, 157, 168 καὶ σημ. 7, 177, 184, 186, 189 καὶ σημ. 9, 255, 264, 306 καὶ σημ. 3, 307, 308, 311, 313, 316, 321, 325, — ἐπικράτεια τῆς Κ. 66, 67
Καλλι(-μαχος, -σθένης, -στος, -στρατος, -φῶν) 267
Καλλίπολη (σημ. Galipoli) 72, 77 σημ. 6, 78, 181, 239, 245, 269 σημ. 10, 305, 310
Καλλιρόη 253 σημ. 1
Καλλίστρατος 45 σημ. 8
Καλόκαστρο 52 σημ. 2
Κάλπαι (Βιθυνίας) 256 σημ. 14
Καλπαπουρεῖται 256
Κάλπη 127 σημ. 3, 128, 266
Καλύβη (ἀντὶ Καβύλη) 241 σημ. 6
Καλχηδών 148, 151
Κανδαρεῖ 240
κάνδαρος 240 σημ. 3
Κανδάων (ἢ Κανδαῖος), θρακικὴ ὀνομασία τοῦ Ἄρη 212
Καράβασμος, ἐπίθετο τοῦ Θράκα Ἱππέα 255 σημ. 12
Καραβιζίνη 255 σημ. 12
Κάραβις 255
Καρακάλλας (αὐτοκράτορας) 39, 91 σημ. 3
Καρδενθῆς 291
Καρδία 31, 51, 64, 246
Κάρες 96
Καρία 227 σημ. 6
Καριδαβα 289
Καριστοφῆνοι, ἐπίθετο τοῦ Διὸς καὶ τῆς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἥρας 195
Καρίστορον (σημ. Kopilovci) 178, 185, 195, 268 σημ. 7, 270 σημ. 2
Καρκος 128
Καρὸς κῆποι 247
Κάρπων 267
Καρσιμιηνων κώμη (σημ. Novi han) 196
Καρτερά 240
Καρχηδὼν 94
Καρῶν λιμὴν (σημ. Šabla) 66, 78, 306
Κάσσανδρος (Μακεδ. βασιλιάς) 60 καὶ σημ. 4, 147
Κάστωρ 218, 267
Κατσαμάκια (τοποθεσία) 77 σημ. 5
Καύαρος, βασιλιὰς τῶν Γαλατῶν 215, 294
Καύκασος 233 σημ. 4
Κεβρήνιοι 198
Κεδριπο(-λις, -ρις) 287
Κειρπαρα 131, 259 καὶ σημ. 1
Κεκροπὶς 237
Κέλλαι (= Cillae) 72, 241, — Μακεδονίας 72 σημ. 5, 241 σημ. 7
Κελληνὸς 72 σημ. 5
Κενδρισὸς 75, 242 σημ. 2
Κέρας (κόλπος) 236
κεραύνιος (Ζεὺς) 194 σημ. 3. Βλ. καὶ Ζεύς.
Κερδωζεῖς 256
Κερεόπυργος 259 σημ. 1
Κερκίνη 80, 83
Κερκινῖτις λίμνη (= Πρασιὰς) 47, 80, 249
Κερμιλληνος, βλ. Ἀπόλλων
Κερμιλλ[ηνων] κώμη 200
Κερσίβαλος, Θράκας δυνάστης 294 σημ. 3
Κερσοβλέπτης, βασιλιὰς τῶν Ὀδρυσῶν 30, 31, 32, 46, 107, 108 καὶ σημ. 3, 109, 111, 122, 123, 284 σημ. 7, 293 σημ. 5
Κερσουλλος, βλ. Ζεύς
Κὲρτς 141
Κετρίπορις, βασιλιὰς τῶν Ὀδρυσῶν 31, 32, 45 καὶ σημ. 8, 46, 107 καὶ σημ. 6, 108 σημ. 3, 110, 293 σημ. 5
Κήπια (Καβάλας) 238
Κηριβωστηνοὶ 258
κήρυκες 182
Κικέρων 87
Κίκονες 41 σημ. 1, 248, 249, 253
Κικονία 251
Κίμων 47 καὶ σημ. 4, 119
κισταφόρο, 188
Κλαζομεναὶ 139, 140
Κλαζομένιοι 51
Κλαύδιος Β' 40
Κλεάνωρ 267
Κλειδιοῦ στενὰ (Ροῦπελ) 69, 80, 86
Κλ(ε)ιὼ 266
Κλεοπάτρα 266, — Λυσανίο(υ) 130 σημ. 1
Κλεοφῶν 300
Κλευς 289
Κλέων (Ἀθηναῖος στρατηγὸς) 167
Κλ[...]ηνων κώμη (σημ. Voden) 198
Κοθήλας, βασιλιὰς τῶν Γετῶν 123 σημ. 4
Κοῖλα (σημ. Kilia) 77, 245, 265, 305, — Βοιωτίας 245 σημ. 12, — Θεσσαλίας 245 σημ. 12
Κοιλανῶν πόλις 245 σημ. 12
Κοιλητικὴ 250
κοινὰ 189, 192, — τῆς Πενταπόλεως 189, 190, 192 σημ. 6, — τῆς Ἑξαπόλεως 189, — τῶν Θρακῶν 211, — τῶν ἐπὶ Θράκης Ἑλλήνων 189, — τῶν Σηλυμβριανῶν 189
Κοΐντα Δειδου 131 σημ. 4
Κοκελωνεῖς 257
Κοκκινόγεια 207
κολαβρισμὸς 20
Κολοφῶν 148
Κομοντόριος (Γαλάτης) 34
Κομοτηνὴ 79, 198
Κόμψατος 249
Κοντάδεσδος 249
Κόνων (στρατηγὸς) 121
Κοπρίας 267
Κορηνοὶ 256
Κόρινθος 139, 140, 141, — ἀνθρωπωνύμιο 267
Κορπιλικὴ (= Ἀψυνθὶς) 250
Κορπῖλοι 249, — στενὰ τῶν Κ. 80
Κόρσας 253
Κορυολῆνοι 258
Κοσσινίτης 62, 63, 249
Κόσων, Θράκας δυνάστης 294 σημ. 3
Κότ(-ης, -ος) 281 σημ. 1, 288 καὶ σημ. 1
Κότυς 288 καὶ σημ. 1, 291, — Α', βασι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λιάς τῶν Ὀδρυσῶν 29, 30, 106, 107, 108, 110 σημ. 6, 121 καὶ σημ. 4, 220, 293 σημ. 5, — Β' 35, 109, 293 σημ. 5, — Γ' 36, 194 σημ. 3, 5, — Δ' 36, 124 καὶ σημ. 3, 293 σημ. 5, — Ε' 293, 299, — Λευκ 98 σημ. 1
Κοτυττώ 223
Κότωος (γεν.) 291
[Κότ;]ως 288
Κούβητος 249
Κουιζερις 290
Κουλκουσσηνων κώμη 203
Κουρήου (γεν.) 290
Κουροῦ 63
Κουρπισος (ἡ -ον) 91, 253
Κοωκους 288
Κράδεμνα 74, 238 σημ. 1
κρανίαρχος 188
Κρασαλοπαρα 91, 258
Κράσσος 72 σημ. 9
κρατηρίαρχος 188
Κράτιππος 267
Κρέσνας σπνὰ 80
Κρηνίδες (Δάτον, Φίλιπποι) 32, 45, 46, 58 καὶ σημ. 1, 59 σημ. 1, 62, 73, 83, 160, 239, 252, — σημ. χωριὸ 210
Κρηνῖται 45
Κρῆσσα 245
Κρησταινία 52 σημ. 2, 83
Κριθωτὴ (σημ. Krithia) 245
Κριμαία 37, 38
κριτὴς 183
Κρόβυζοι 250
Κρονίδης 267, 286
Κρουνοὶ (= Διονυσόπολη) 66, 246
Κτησιφῶν 267
Κυανέαι (Συμπληγάδαι) πέτραι 244
Κυβέλη 215, 216, 222 σημ. 7, 223, — ἱερὸ τῆς Κ. 215
Κύδαρος 249
Κύζικος 40, 137, 141, 143, 144, 148
Κυκλάδες 141
Κυνὸς σῆμα 244
Κύπασις 246
Κύπρος 150
Κύψελα 29, 30, 86, 242, — Ἀρκαδίας 242 σημ. 5
Κύψελος 242 σημ. 5
Κῶβρις 246
Κωδούνα 207
Κωθωνίδες 291
Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας 40

Λαβέατιος Μάξιμος 66 σημ. 7
Λατικὸς Πύργος 247
Λακεδαιμόνιοι 105 καὶ σημ. 2
Λακωνικὴ 238 σημ. 10
λαμπαδο(-δρομίες,-φορίες)188, 209 σημ.3
Λάμψακος 81 σημ. 2
Λάρισα 243, — τῆς Θεσσαλίας 150
Λατομηνων κώμη 200
Λαύριο 96 σημ. 1
Λεαγόρης 267
Λέαγρος 48, 49
-λεβα 259
λεγεῶνες (ρωμαϊκὲς) τοῦ Δούναβη 38, 93 σημ. 12, 170 καὶ σημ. 2, 171, 172, 173
Λεπτῖνος 43 σημ. 5
Λέσβος 140
Λεοντῖσκος 267
Λεοντὼ 266, — Αὐλουζένους 131 σημ. 7, 285
Λευκὴ ἀκτὴ 246, — νῆσος 247
Λευσθένιον 244
Λευφορεὶς 287
Λιλαντίδης 267
Λίμνιος 167
Λῆμνος 17
Ληναῖος, βλ. Διόνυσος
Λητὴ 143
Λικίνιος 40
λικναφόρος 188
Λυκιὰς ἄκρα 244
Λιλλεις 288
Λιμένας (Θάσου) 78 σημ. 7
Λίμναι 246
Λιστηνοὶ 257
Λίσ(σ)ος 249, 321
λογιστὴς 183
Λυγκηστὶς 69 σημ. 1
Λυκία 286
Λυκίων λιμὴν 244
Λυκόζεια (= Λύκοζος) 248, 256
Λύκος 267
Λυκοῦργος, βασιλεὺς τῶν Ἠδωνῶν 205
Λυσίας Μαξίμου 128 σημ. 8

Λυσιμάχεια 72, 246, 305
Λυσίμαχος, βασιλιὰς τῆς Θράκης 33, 34, 68, 109, 129, 152, 162, 245, 230
Λυσίστρατος 267
λυχνοάπτρια 188

Μαγνησία 150
Μάγνητες 42
Μαδύτιοι 257
Μάδυτος 77, 254, 269 σημ. 10, 305
Μαζουσία ἄκρα 255
Μαιδική 35, 72 σημ. 9, 219 σημ. 2, 240, 251
Μαῖδοι 72 σημ. 9, 236, 252
Μαισάδης, Θράκας παραδυνάστης 29
Μακεδόνες 24 καὶ σημ. 3, 32, 34, 49, 52, 53, 60, 69 σημ. 1, 4, 71, 82, 99, 101, 102 σημ. 3, 107, 108, 111, 120, 123, 134, 137, 146, 161, 167, 211, 239, 242 σημ. 4, 247, — Α' μερὶς Μ. 150, 159, — Β' μερὶς Μ. 151
Μακεδονία 24 καὶ σημ. 2, 28, 32, 61 σημ. 1, 72 σημ. 3, 9, 95, 101, 102, 103, 104, 107, 109, 111, 123 σημ. 4, 124, 147, 150, 151, 173, 229, 321, 322
Μακεδών (ἀνθρωπωνύμιο) 267
Μάκρη, βλ. Ζώνη καὶ Σέρρειον
Μακρὸν τεῖχος 25, 51, 64, 246
Μανδήλι 205 σημ. 5
Μανδρόβουλος 267
Μανιὸς 252
Μαντα Καλλ[ιφῶντος] 130 σημ. 1
Μαξιμῖνος 40, — ὁ Θράκας (αὐτοκράτορας) 40
Μαραθωνία 240
Μαρκιανούπολη 25, 40, 88, 90, 93, 97, 179, 187, 194 σημ. 4, 199, 208 σημ. 12, 215, 264, 269, 270, 297, 306, 311, 313, 321, — ναοὶ στὴ Μ. 198, 201, — περιοχὴ τῆς Μ. 272, 296
Μαρμαρᾶ θάλασσα 237
Μάρων 267, 288, 291
Μαρώνεια 31, 57, 58 σημ. 1, 2, 73 καὶ σημ. 4, 77 καὶ σημ. 5, 79, 83, 98 σημ. 1, 97, 104, 105, 152, 154, 157, 166, 167 σημ. 4, 168 καὶ σημ. 1, 178, 179, 180, 236, 240, 251, 253, 274, 303, — ἐργαστήρια τῆς Μ. 224, — ἐπικράτεια τῆς Μ. 63, 114
Μαρων(ε)ῖται 63, 117, 256
Μασκιοβρια 258
Μάστειρα (καὶ Βάστειρα) 256
Μάτρων 128 σημ. 2
Μαύρη Θάλασσα 237
Μαυρολεύκη (Δράμας) 86
Μεγάβαζος 46, 82 καὶ σημ. 4
Μέγαρα 140, 215
Μεδιανοὶ 256
Μελάμφυλλον 51
Μελαντιὰς 244
Μελας κόλπος (σημ. Saros Körfesi) 64, 236, 244, 245, 246, 255
Μελενικίτσι (Σερρῶν) 128
Μέμνων (Μακεδ. στρατηγὸς) 33
Μέν(-ανδρος, -ων) 132 σημ. 7, 267
Μενε(-δημος, -κράτης, -μαχος) 267
Μένιππος 267
Μεντουτραλις 288
Μεσημβρία ἡ Αἰγαιακὴ 73, 77 σημ. 5, 141, 240 σημ. 15, 251, 303, — ἡ Ποντικὴ 57 σημ. 2, 65, 74, 78 καὶ σημ. 4, 84, 93, 114 σημ. 6, 140 152 σημ. 4, 154, 155, 156, 162 καὶ σημ. 7, 168, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 187, 188, 189, 199, 221, 224, 243, 269, 270, 271, 272, 304, 310
Μεσημβριανοὶ 257, 293 σημ. 4
Μεσόγειος 233 σημ. 4
Μεσολακκιὰ 62
Μέσον ὄρος 70 σημ. 5
Μεσόρεμα 313, 319
Μεσορράχη 83
Μεσσάπιον ὄρος 236
Μεστικενθος 288
Μεστοη (γεν.) 290
Μεστος 288
Μέστριος 132 σημ. 4
Μεστυλας 289
Μέταλλα Ἄνω 128, 129, 267 σημ. 3
μεταλλοτεχνία 228
μεταλλουργία 18
Μέτωπον 244
Μήδα 123 σημ. 4
Μήδεια (= Σαλμηδυσσὸς) 244
Μήδιστας, γιὸς τοῦ Κερσοβλέπτη 122 σημ. 2

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μήδοκος, βλ. Ἀμάδοκος
Μήνιος 267
Μηνό(-δωρος, -φιλος) 267
Μήτηρ Θεῶν (= Κυβέλη) 215
Μητοκος 290
Μηραζουλα 289
μιγάδες Ἕλληνες 125
Μιθραῖο 216
Μίθρας 216
Μιλήσιοι 46, 47 καὶ σημ. 1, 140, 245, 322
Μίλητος 46, 124 σημ. 4, 140, 148 καὶ σημ. 8
Μιλτιάδης 26, 51, 52, 77 σημ. 6, 99 σημ. 1, 119, 246, 283 σημ. 4
Μιλτοκύθης 31
μιξέλληνες 118 σημ. 1, 125
μνήμων 191
Μοισοί 25
Μοιχόπολη (= Φιλιππούπολη) 60, 72, 239 καὶ σημ. 10
Μοκατραλις Τονου 285
Μόνοικος 237
Μονούνιος, ἀδελφὸς τοῦ βασιλιᾶ Κετριπόριος 107 σημ. 6
Μοντανοί 256
Μόστις, Θράκας δυνάστης 294 σημ. 3
Μουκαβιθυρις 288
Μουκαβουρ 287 σημ. 4
Μουκαβουριος 287 σημ. 4
Μουκαζενις 288
Μουκαζιη 289
Μουκαζοιρη 132 σημ. 5
Μουκακακεους (γεν.) 290
Μουκακενθος 288
Μουκαλας 289
Μουκαπορ(ε)ις 288, 290, 292, — Φανίωνος 131 σημ. 1
Μουκαπουις 288, 289
Μουκαστης 288, 290, — (Σούρα;) 130
Μουκασοκος (γεν.) 132 σημ. 3, 292
Μουκατραλ(ε)ις 288, 290, — Κέλσου 285
Μοῦσα Ἰνγενόου 129 σημ. 5
Μουσθένη 313, 319
Μουσικὸς 267
Μπαλούστρα 77 σημ. 5
Μυγδονία (= Πέρινθος) 73
Μυρίκη 74, 238 σημ. 1
Μύρκινος 46, 62, 69 σημ. 3, 105 σημ. 2, 252
Μύρλειον 244
Μύρτανον (= Μυρτηνόν, Μυρτώνιον) 242
Μυρτηνῶν κώμη 207
Μυρτίσκη 248
Μυρτώνιον, βλ. Μύρτανον
Μύρων 267
Μυσία 17
Μυσοί 17
Μυστικὴ 266
Μυτοργηνων κώμη 208
Μωμω 127 σημ. 2, 289, 291
Μωμωζλις 132 σημ. 2, 292
Μωσυνηνοί 257

Ναΐδες 207 σημ. 7
Ναϊσσὸς 40
Νάξος 17
Ναρλι 79, 83 σημ. 6
ναρθηκοφόρος 188
ναύαρχος 184
Ναύλοχος (= Templum Jovis) 243, 306
Νέανδρος 267
Νεάπολη (σημ. Καβάλα) 24, 45, 58 σημ. 1, 59 σημ. 2, 77 καὶ σημ. 3, 81, 83, 86, 126 σημ. 3, 138, 165 σημ. 5, 187, 198, 208 σημ. 16, 239, — Ἰταλίας 192 σημ. 4, — Προποντίδος 244, — Συρίας 137
Νεαπολίτης 126, 165 σημ. 5
Ν(ε)ικίας 267, — Ξενάνδρου 130 σημ. 1
Νέμεσις 214, 215
Νέον τεῖχος 264
Νέρων (αὐτοκράτορας) 38, 85
Νεστο(-γένης, -κλῆς, -κράτης) 267
Νέστος 23 καὶ σημ. 4, 24 καὶ σημ. 3, 25, 31, 32, 51, 62, 69, 77 καὶ σημ. 5, 80, 86, 98 σημ. 1, 102 σημ. 3, 111, 123, 159, 169, 212, 237, 238, 240, 249, 251, 252, 264, 267, 273, 274, 275, 276, 295, 301, 311, 314, 315, — κοιλάδα τοῦ Ν. 59 σημ. 2, 239, 295, 307, 308
Νευροκόπι 80, 86, 143, 145, 250
νεωκόροι 187
Νηρηίδων χοροί 238
Νίκαι (Nice) 241

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ίκαια 94
ίκη 214
ικήσιανη 143
ικόμαχος 267
ικομήδεια 94, 137
ικόπολη τοῦ Ἴστρου 25, 88, 90, 93, 97, 177, 179, 180, 181, 182, 185, 187, 247, 270, 297, 306, 311, — περιοχὴ τῆς Ν. 179, 180, 185, 187, 215, 272, — Ν. τοῦ Νέστου 86, 90, 150, 178, 189, 215, 219 σημ. 2, 240, 268, 271, 295, 303, — περιοχὴ τῆς Ν. 131
Νίκων 267
ομοφύλακες 182
Νταλιάνι (ἰχθυοτροφεῖο) 77 σημ. 5
Ντικιλὶ Τὰς 86
Νυμφαῖο (Βουρδαπας) 213, 303
Νύμφες 213, 218, 221
Νυμφόδωρος ὁ Ἀβδηρίτης 101, 126
Νυμφῶν ἄντρο 143
Νυσήιον 205

Ξάνθεια 253
Ξάνθη 62, 79, 310
Ξέν(-ανδρος, -ων) 267
Ξενοφῶν 29, 105
Ξένων Ἀρτεμιδώρου τοῦ Ἱππομέδοντος 127 σημ. 5-
Ξέρξης 82
ξυστάρχης 184

Ὀβίδιος 299, 322, 325 σημ. 1
Ὀδησσὸς 31, 33, 57, 74, 78, 81 σημ. 2, 84, 88, 92, 93, 114 σημ. 6, 127, 129, 130, 130 σημ. 1, 140, 141, 154, 156, 157, 158, 168, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189 καὶ σημ. 9, 192, 199, 255, 269, 270, 271, 272, 273, 278, 279, 297, 305, 311, 313, 321, 322, — περιοχὴ τῆς Ὀ. 66, 144, 145, 146, 148, 156, 187, 213, 226, 272, 296, 325, — ἐργαστήρια στὴν Ὀ. 224
Ὀδόμαντες 28 σημ. 6, 105, 110 σημ.6
Ὀδομαντικὴ 237, 251, 252, 317
Ὀδόμας 253 σημ. 1
Ὄδρυσα (καὶ Ὀδρυσία) 253
Ὀδρύσες 28 σημ. 6, 29, 33, 35, 50, 76, 99, 104, 108, 109, 110, 126, 133, 134 καὶ σημ. 2, 142, 232, 253, 293, 294
Ὀδύσσειον 237
Ὀδυσσεὺς 41 σημ. 1
Οἴσκος (σημ. Gigen), πόλη τῆς Κάτω Μοισίας 84, 87, 98 σημ. 1, 255, — Οἴσκος (σημ. Iskâr), παραπόταμος τοῦ Δούναβη 28, 145, 146, 147, 151, 153, 155, 156, 157, 185, 306
Οἰσύδρης 44
Οἰσύμη (Νέα Πέραμος) 45, 74, 77, 138, 239 σημ. 2
Οκοντηνων κώμη 199
Ὀκταβιανὸς Αὔγουστος 206
Ὀλβία 82, 84, 125
Ὀλδηνοί 256, — κώμη τῶν Ὀ. 207, 268 σημ. 3
ὅλξις 21
Ὄλορος, Θράκας βασιλιὰς 119, 283 σημ. 4
Ὀλυμπιόδωρος 267
Ὄλυμπις Ὀλύμπιος Μέστος 98 σημ. 1
Ὀλυν[θ]ία 237
Ὀλύνθιοι 32
Ὀπιταῖς, βλ. Ἄρτεμις
ὅπλα Ἑλλήνων 229 σημ. 3, — Θρακῶν 18
ὁπλοποιία 228, 229
Ὄρβηλος (σημ. Belasica) 60 σημ. 4, 68, 69 καὶ σημ. 4, 79, 80, 236
Ὀρεκελὶς 253
Ὀρθαγορία 77 σημ. 5, 168, 240, — ἐπικράτεια τῆς Ὀ. 63
Ὀρθόπολη 72, 239
ὁροθεσία Λαβερίου Μαξίμου 59 σημ. 1, 66 σημ. 7
ὁροθέτης 183
Ὀρσοάλτιος, Θράκας δυνάστης 294 σημ. 3
ὀρφανιστὲς 183
Ὀρφεὺς 215, 267, — Δρῦες τοῦ Ὀ. 240 σημ. 15
Ὄσκιος (= Οἴσκος) 250
Ὄσταφος 255
Οὐρανούπολη 147
Οὐσδικησικὴ 250
Οὐσκουδάμα (= Ἀδριανούπολη) 83, 91, 142
Οὔτης (Utus) 306
Ὀχρινοί 256

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παγγαῖον ὄρος 24 σημ. 3, 35, 50, 51, 86, 121 καὶ σημ. 3, 205, 238, 248, 252, — βραχογραφίες τοῦ Π. 234 σημ. 1, — μαντεῖο τοῦ Διονύσου στὸ Π. 205, 206 καὶ σημ. 2, — μεταλλεῖα τοῦ Π. 62, — περιοχὴ τοῦ Π. 32, 204, 205 καὶ σημ. 5, 208, 213, 251
Παγκρατίδης 267
Παιβης (Διοσκουρίδου;) 130
Παίονες 32, 51, 83, 111, 236
Παιονία 83, 107
Παισου[λ]ήνων κώμη 198
Παιτική 251
Παιών 246
Πακτύη 51, 64, 246
Παλαικώμη 62, 68 σημ. 4
Παλαιόκαστρο (Σερρῶν) 237
Παλμύρα 137
πανηγύρεις 188, 189, 192, 193, 199
Πάνθια 266
Πάνιον 180, 246, 269 σημ. 9, 305, 310
Πανιώνιον 167
Πάνκαρπος 267
Πάνορμος 246
Πανὸς ἱερὸ 246 σημ. 12
Παντικάπαιον (Κέρτς) 227
Παντόνεικος 267
Πάνυσ(σ)ος 250
Παππᾶς Ἐμμανουὴλ (χωριὸ Ν. Σερρῶν) 267 σημ. 3
-παρα 254 σημ. 8, 258, 259
Παράδεισος, βλ. Τόπειρος
Παράμονος 267
παραφύλαξ Αἵμου 184, 185
πάρεδροι 183
Παρεμβολὴ (Parembole) 242
Παρθένιον 244
Παρθικόπολη, βλ. Παροικόπολη
Πάρθοι 39
Πάριοι (ἄποικοι τῆς Θάσου) 42, 43 σημ. 1, 2, 5, 44, 45, 118, 124, 125, 126 καὶ σημ. 3, 271 σημ. 1, 280
Πάριον 144, 148
Παρμενίων 267
πάροικοι 116 καὶ σημ. 9
Παροικόπολη (= Παρθικόπολη) 240
Παροῤῥηλία 237, 239, 252
Πάρος 43
Πᾶσσα 248
Παῦλος (ὁ Ἀπόστολος) 317 σημ. 4
Παυσαλία (σημ. Kjustendil) 25, 90, 94, 97, 131, 145, 178, 180, 181, 185, 186, 187, 188, 191, 194 σημ. 4, 195, 205, 208 σημ. 12, 215, 217, 252, 268, 295, 297, 302, 309, 322, — περιοχὴ τῆς Π. 128, 132, 147, 150, 178, 185, 186, 200, 208, 214, 251, 257, 267, 270, 271, 272, 295
Παυσαλιώτης (-ες) 195, 257
Παφλαγονία 96 σημ. 1
Πειραιάς 81 σημ. 2
πιφατεία 18, 88
Πεισίστρατος 47 σημ. 2
Πέλλα 147, 151
Πελοποννησιακὸς πόλεμος 28 σημ. 6, 104, 136
πελτασταὶ (Θράκες) 18 καὶ σημ. 3
πέλτη 18
πενέσται (Θεσσαλίας) 116, 117
Πεντάπορος 72, 242
Περαία (θασιακὴ) 44 σημ. 3, 45, 67 σημ. 1, 121 σημ. 3, 124, 125, 126, 138, 165 σημ. 5, 236, — σαμοθρακικὴ 64, 236, 274
Πέρκμος Νέα (Καβάλας), βλ. Οἰσύμη
Περδίκκας, Μακεδ. βασιλιὰς 50, 102 καὶ σημ. 3, 104, 123 σημ. 4
Πέργαμον 240
Πέργαμος 116, 148, — ἡ σημ. Ἐλευθερούπολη 238
Περικλῆς 49, 50, 119 καὶ σημ. 1, 120, 121, 126 σημ. 4
Πέρινθος (= Ἡράκλεια) 26, 38, 58 σημ. 2, 64, 73, 87, 94, 97, 128, 166, 168, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 186, 187, 254, 269 σημ. 9, 305, 310, 312, — περιοχὴ τῆς Π. 65, 181, 184
Πέρσες 26, 27, 33, 46 σημ. 3, 52 σημ. 2, 82, 136
Περσεύς, Μακεδ. βασιλιὰς 35, 109, 115, 147
Περσεφόνη 213, 214
Περσία 103
Πέτρα (ἡ Μαιδική) 240, 247
Πεύκη 247
Πηγαὶ 237

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πηνειὸς ποταμὸς 17
Πιδίσκος 267
Πιεζεις 288
Πιερία 69 σημ. 1
Πιερικὸς κόλπος 252
Πιερὶς 169, 317
Πίζος 90, 91, 132, 181, 197, 253, 268 σημ. 15, 286 σημ. 5, — περιοχὴ τῆς Π. 253, 254
Πιλινζηνοί 257
Πίνδαρος 51
Πινκισος 290
Πιστους 288
Πίστυρος 139, 252
Πιττακός, βασιλιὰς τῶν Ἠδωνῶν 28 σημ.6
Πλαταιῶν μάχη 52 σημ. 2
Πλείσταρχος 267
Πλούτων 213, 215, 220, 221
Πλωτινόπολη 90, 265, 304
Ποδοχώρι (Καβάλας) 207
Πολειτικὸς 267
πολέμαρχοι 184
Πολέμ(-αρχος,-ων) 267, — Πολέμων, βασιλιὰς τοῦ Πόντου 124
πολιτάρχες 182
Πολλῆς, βασιλιὰς τῶν Ὀδομάντων 28 σημ. 6
Πολτυομβρία (= Αἶνος) 73
Πόλτυς 73 σημ. 5
πολυγαμία (Θρακῶν) 19, 165
Πολυ(-δεύκης, -καρπος, -χαρμος) 218, 267, 317 σημ. 4
Πομπήιος 35
Πονηρόπολη (= ἡ Καβύλη) 60, 70 σημ. 6, 239 σημ. 10, 241 καὶ σημ. 6
ποντάρχης 189
Ποντικὸς 267
Πόντος, — βασίλειο 124, 148, — ποταμὸς 236
Πορις 290
Ποσειδ(-ιος, -ώνιος) 267
Ποσειδῶν 214, 240 σημ. 7
Ποσειδώνιος, γιὸς τοῦ Κερσοβλέπτη 122 σημ. 2
Ποσης 288
Ποτάμων 267
Ποτεσοκουλα 289
Ποτίδαια 60, 103
Ποῦρις 98 σημ. 1
Πουτης (γεν.) 290
Πρασιὰς λίμνη 237
πρέσβεις 181
Πρόβος (αὐτοκράτορας) 40
Προκόννησος 246
Προμαθίων 267
πρόξενοι 181
Προποντὶς 17, 22, 29, 34, 40, 58 σημ. 1, 67, 134, 162, 237, 242, 243, 251, 254, 257, 269
πρόσοικοι 116 καὶ σημ. 9, 117
Προυπτοσουρηνοί 256
Προῦσα 137
Προυσίας 35, 116
Προφήτη Ἠλία ἐξωκκλήσια 201
πρυτάνεις 183
Πρωσοτσάνη 210, 223
Πρωταγόρας 267
Πρωτεσιλάειον 246
Πρωτεσιλάου τάφος καὶ ἱερὸ 245, 246
Πρωτεύς 236
Πρώτη (Σερρῶν) 268 σημ. 1
Πρωτογένης 267
Πτελεὸν 246
Πτερὸν 247
Πτολεμαῖοι 34 καὶ σημ. 9, 163 σημ. 3
Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνὸς 34
Πύδνας μάχη 35, 109
Πύθια 188
Πυθίας 267
Πύθιος 127 σημ. 3, 128
Πυθοδωρὶς (πριγκίπισσα) 124 καὶ σημ. 3
Πύθων 30
Πύλου πινακίδες 204
Πύργοι (Purdae) 240
Πυρέτ(-η, -ης) 128 σημ. 9, 266, — Πυρέτης Μητόκου 131 σημ. 4
Πυρμηρούλας 219 σημ. 2
Πυρουζα 291
Πυρουλας 128 καὶ σημ. 9, 289, 291
Πυρουσαλα 128 σημ. 7, 9, 289, 291
Πυρρίας 128 σημ. 9
Πύρρος 128 σημ. 6, 9, 267, — Ἀγάθωνος 127 σημ. 3
Πυρρουτηρης 291
Πύρσος 128 σημ. 9

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ραιδεστὸς 269 σημ. 9, 310. Βλ. καὶ Βισάνθη
Ραισκηπορις 288
Ρα(ι)σκούπορις Α' 35, 36, 293 σημ. 5, — Β' 36, 110
Ραισκουτουρμη 288
Ρανισκελήνων κώμη 200
Ράσκος, Θράκας βασιλιὰς 35
Ρασυπηρη[νος], βλ. Ἀσκληπιὸς
Ρεπτατ(ε)ρκος Ἡρακλείδου 131 σημ. 3
Ρηβούλας (πρίγκιπας) 33, 109
Ρήμαξος, βασιλιὰς τῶν Γετῶν 112
Ρήσιον 244
Ρησκουπορις 290
Ρησκύνθιον 248
Ρῆσος 102 σημ. 4, 114, 220
Ρῶα, βλ. Δοῦναξ
Ροδολίβος 208 σημ. 12, 268 σημ. 1
Ροδόπη 62, 64, 69, 70 καὶ σημ. 5, 79, 80, 83, 97, 164 σημ. 7, 204, 205, 233 σημ. 4, 240, 248, 252, 269, 273, 274, 275, 277, 296, 297, 303, 307, 310, 311, 312, 315, — βραχογραφίες τῆς Ρ. 234 σημ. 1, — ἐπαρχία 26, 38, — κάστρα (θρακικὰ) 233 σημ. 4, — μαντεῖο Διονύσου στὴ Ρ. 206 καὶ σημ. 2, — ναοὶ καὶ βωμοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος στὴ Ρ. 201
Ρόδος 137, 140, 141
Ροιμηληπτική 250
Ροιμητάλκης, βασιλιὰς τῶν Ὀδρυσῶν 36, 110, 124 σημ. 3, 293 σημ. 5, 294
Ροιμος 288
Ροΐτης (θεὸς) 189
Ρόμβος 236
ρομφαία 18
Ροῦπελ, βλ. Κλειδιοῦ στενὰ
Ρυσικὴ 131 σημ. 7, 250
Ρώμη 36, 96, 98, 202, 204 σημ. 6, 318, 319
Ρωξαλανοὶ 40
Ρωσία 233 σημ. 4

Σαβάζιος 204 καὶ σημ. 5, 6, 242 σημ. 4. Βλ. καὶ Ζεὺς
Σαδάλας, Θράκας βασιλιὰς 35, 293 σημ. 4
Σάδοκος 101, 103
Σαθηους (γεν.) 290
Σάϊοι 43, 44
Σακαρσηνων κώμη (σημ. Ustrem) 197
Σάκθεια 253 σημ. 8
Σάκος 238
Σαλαζων 288
Σαλδηνος, βλ. Ἀσκληπιὸς
Σαλδηνων κώμη 210
Σαλδοβυσσηνός, βλ. Ἀσκληπιὸς
Σάλη 253, 304
Σαλλος 292
Σαλμηδυσσὸς 65, 78, 237. Βλ. καὶ Μήδεια
Σάλτυς 253
Σαμαϊκὴ 250
Σάμιοι 245
Σαμοθράκη 17, 21, 22, 78 σημ. 7, 79 καὶ σημ. 1, 81, 139, 168 καὶ σημ. 6, 269, 273, 274, 275, 304, 307, 310, 311, 312, 315, — ἐργαστήρια τῆς Σ. 224, — «ἱερὰ χώρα» τῆς Σ. 64
Σάμος 50, 140, 144
Σαπαϊκὴ 251
Σαπαῖοι 35, 43, 51, — στενὰ τῶν Σ. 80, 86
— σαρα 258, 259
Σαράντα Ἐκκλησιὲς 226, 227
Σαράτοκος 294 σημ. 3
Σάρδεις 148
Σαρδικὴ 25, 83, 84, 87, 88, 90, 94, 97 καὶ σημ. 1, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 191, 196, 212, 215, 217, 268, 271, 278, 295, 297, 302. 309, 312, 322, — Ἀσκληπιεῖο τῆς Σ. 203, — περιοχὴ τῆς Σ. 85 σημ. 2, 131, 142, 143, 144, 145, 148, 151, 154, 155, 173, 178, 180, 182, 186, 200, 208, 272, 296
Σαρκους 289, — Ἕλληνος θυγάτηρ 285
Σαρμάτες 40
Σαρπηδονία ἄκρα 255, — πέτρα 255
Σάτρες 205
Σατρης 288
Σατρικην(ο)ι 256, 265
Σάτυροι 207 σημ. 7
Σάτυρος 267
Σαϋαδα 242
Σβελσουρδος, βλ. Ζεὺς
Σεακου Νουμηνίου 127 σημ. 5
Σεβῆροι 94, 97

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σεδκλας 290
Σεθειλας 289
Σεικο...τηνοι 257
Σειτης 292
Σελευκίδες 34
Σέλευκος 34, — Α' 147, — Β' 148, —Γ' 148
Σελλητική 131 σημ. 7, 250
Σεπτίμιος Σεβῆρος 25, 39, 197
Σέρρειον (σημ. Μάκρη), ἀκρωτήρι 253
Σέρρες 208 σημ. 12. Βλ. καὶ Σῖρις
Σερωην(ο)ι 256 καὶ σημ. 24
Σεύθης Α' 27, 28, 29, 102, 104, 105 καὶ σημ. 1, 123 σημ. 4, 220, 293 σημ. 5, — Β' 29, 105 καὶ σημ. 3, 110, — Γ' 33, 109, 111 σημ. 5, 134 σημ. 3, 191 σημ. 1, 2, 293 καὶ σημ. 5, — Βειθυος 127 σημ. 3, 128
Σευθόπολη 143, 154, 186, 191, 225, 232, 241 σημ. 6, 293, — ἱερὸ τοῦ Διονύσου στὴ Σ. 208
Σηκινὸς 257
Σηλυμβρία 64, 129, 168, 183, 184, 255, 269 σημ. 9, 305, — ἐπικράτεια τῆς Σ. 65
σημειοφόρος 188
Σηστὸς 30, 77 καὶ σημ. 6, 177, 179, 184, 186, 187, 246, 305
Σιδηρόκαστρο, βλ. Ἡράκλεια ἡ Σιντικὴ
Σιδμους 288
Σικερηνος, βλ. Ἀπόλλων
Σικιν(ν)υστυρηνοί 257
Σικους 288
Σιλβανοῦ ἱερὸ 210
Σίλτα 255
Σίμας (ἀκρωτήρι) 244
Σίμων 110 καὶ σημ. 3, 123, 267
Σιμωνίδης 267
Σιντία (= Ἡράκλεια ἡ Σιντικὴ) 75, 237
Σιντικὴ 240, 251, 252
Σινώπη 137, 140
Σίπκας στενὰ 71, 84
Σιριοπαίονες 46, 82 καὶ σημ. 4
Σῖρις (σημ. Σέρρες) 58 σημ. 1, 82 καὶ σημ. 5, 83, 127, 129, 132, 180, 184, 185, 190, 210, 252, 268, 274, 279, 295, 297, 302, 309, 315, — ἐπικράτεια τῆς Σ. 69 σημ. 4, 214
σιρὸς 21, 252 σημ. 8
Σιρουων 291
Σιτάλκης, βασιλιὰς τῶν Ὀδρυσῶν 27, 28, 33, 50, 51, 52, 81 καὶ σημ. 4, 83, 84, 100, 101, 102 καὶ σημ. 3, 4, 5, 103, 104, 123 σημ. 4, 126, 136, 164
σιτάρχης 183, 191
Σιτος 292
Σίφων 267
Σκαβης 291
Σκαιοί 198
Σκάλα Καμαριώτισσα 79 σημ. 1
σκάλμη 18
Σκαλπα (κώμη) 203
Σκαπορηνοί 256
Σκαπτὴ Ὕλη 48, 82, 83, 120, 238
Σκαπτοπαρα 98 σημ. 1, 188
Σκαπτοπαρηνὸς (-οἱ) 98 σημ. 1, 257, — ἐπιστολὴ τῶν Σ. 38, 316, — κώμη τῶν Σ. 38
Σκαρκαιζες 289
Σκασκοπαρηνοί 257
Σκεδαβρια 91
Σκελαβρια 258
Σκελεντηνων κώμη 215
Σκελης 288, 290, 291
Σκεπτα (ἢ -αι, -οι) 254
Σκιμβέρτιοι 256
Σκίμβερτος 190
Σκίος 250 σημ. 6
Σκοδρηνων κώμη 200
Σκο(.).(ην)ων κώμη (σημ. Liljak) 195
Σκόμβρος (σημ. Vitoša) 248
Σκοντις 292
Σκόπια (Scupoi) 84
Σκοπιάδης 267
Σκοπὸς Νέος 207
Σκοστόκης, Θράκας δυνάστης 294 σημ. 3
Σκοτοῦσσα ἡ Ὀδομαντικὴ 69, 237, — ἡ Θεσσαλικὴ 237 σημ. 14
Σκουζιλας 289
Σκυθία Μικρὰ 26, 68 σημ. 1, 111, 112, 125, 152 σημ. 1, 154 καὶ σημ. 1, 156 σημ. 11, 173 σημ. 4, 233 σημ. 3, 246, 255, 261, 264, 306 σημ. 3, 307, 310, 311, 314, 315, 316, 323, 324, 325, 327, 329, — ἐπαρχία τῆς Σ. 38
Σκύθες 26, 27, 28, 46 σημ. 2, 274

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σκύταλον 18
Σκωρις 288
Σλάβοι 320 σημ. 4
Σμύρνη 137
Σολδηνος, βλ. Ἀσκληπιός
Σονικηγῶν κώμη (σημ. Bajkalsko) 196
Σουκιου (γεν.) 290
Σουκους 288
Σουντους 288
Σουρα 128 σημ. 9, 291, — Μουκασσου 129, 130
Σουρης (και -ις) 288, 290
Σουριτανοί 256
Σοῦσα 46
Σόφια 231
Σπαράδοκος, βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν 100 καὶ σημ. 5, 104, 293 σημ. 5
Σπάρτακος (κώμη) 256
Σπάρτη 103, 256
Σπαρτιάτες 62, 103
Σπαρτοκος 292
Σπινδηνος, βλ. Ἀπόλλων
Σπινθοπυρα (κώμη) 203
Σπινοπαρα 184, 203, 259
Σπινοπαρηνοί 259
Σποριηλα 181, 196
Σποριηλιηνοί 257, — κώμη τῶν Σ. 208
Στάγειρος 239 σημ. 7
Σταρασκηνων κώμη 200
Στέφανος 267
Στόβοι 87, 321
Στορηνων κώμη (σημ. Rasnik) 195
Στραμινηνων κώμη 203
στρατηγ(-ία, -ὸς) 184, 191 καὶ σημ. 2, 279
Στρατον(ε)ίκη 104, 123 σημ. 4, — Νικοστράτο(υ) 132 σημ. 2
Στρατοπαρα 91, 258
Στράτων 267
Στρονγελος (ἢ -ον) 254
Στρύμη 43, 59 σημ. 2, 63, 116, 117, 139, 253, — ἐπικράτεια τῆς Σ. 63
Στρυμόνας 22, 23 καὶ σημ. 4, 5, 24 καὶ σημ. 3, 25, 28 καὶ σημ. 6, 31, 35, 44, 46, 47 καὶ σημ. 4, 50, 52 σημ. 2, 61, 69, 76, 77 σημ. 2, 80 καὶ σημ. 3, 85, 102 σημ. 3, 111, 123, 158, 159, 160, 169, 212, 237, 249, 250, 251, 264, 267, 273, 274, 275, 276, 295, 297, 301, 311, 314, 315, — κοιλάδα τοῦ Σ. 38, 72 καὶ σημ. 9, 87, 88, 93, 127, 128 καὶ σημ. 9, 131, 132, 144, 145, 146, 149, 151, 153, 155, 157, 169, 178, 186, 195, 196, 200, 208, 209, 211, 214, 217, 219 σημ. 1, 221, 237, 239, 252, 256, 268, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 295, 296, 297, 302, 307, 308, 309, 311, 324, — παραπόταμοι τοῦ Σ. 236
Στρυμονικὸς κόλπος 44
Στρυμών(-ιος,-ις) 98 σημ. 1, 288
Στῶλος 252 σημ. 10
συγκριτισμὸς θρησκευτικὸς 194 καὶ σημ. 2, 219, 221, — καλλιτεχνικὸς 225
Συκῆ 244
Συλέος πεδίον 239 σημ. 7
Σύμβολον ὄρος 236
Συμπληγάδες (Κυανέαι) πέτραι 244
σύνθυκος 182, 279
σύνεδροι 182
Συνεδήμιος 267
Συντύχη 128 σημ. 9
Συνφόρωσα 266
Συρ(-α, -ας, -ος) 128 σημ. 9, 286
Συρία 94, 95, 137, 141, 147, 148
Σωτειρης, βλ. Ζεὺς
Σωσθρίας 267
Σχοῖνος 236
Σωκράτης 267
Σωσίας 267
Σωφάνης 48, 49

Ταμιτηνων κώμη 199
ταξίαρχοι 184
Ταρουλας 289
Ταρσας Στρυμόνιος 191
Ταρσὸς 148
Ταπαζιη 289, 291
Ταυροπόλος, βλ. Ἄρτεμις
Ταχινοῦ λίμνη 237
Τέαρος 237, 250
Τ(ε)ιμοκράτης 267
Τ(ε)ιφίστασις 255
Τελεσφόρος 201
Τέμπυρα 253
Τέρπνος 267

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τετραπύργια 113 σημ. 3
Τετρισιάς, βλ. Τίριζις
Τζαρί (τοποθεσία) 198
Τήιοι 51, 73, 245
Τήρεντος (γεν.) 291
Τηρέτιθος 292
Τηρεύς, μυθ. βασιλιάς τῶν Θρακῶν 99, 100, 110
Τήρης 35, 108, 122 σημ. 2, 123 σημ. 4, 215 σημ. 3, 288, 290, — Α' 27, 28, 99, 100, 108, — Β' 293 σημ. 5
Τήσεος χωρίον 98 σημ. 1
Τιβέριος (αὐτοκράτορας) 36, 85
Τίβισις 250
Τιδηπηνων κώμη (σημ. Belaštica) 197
Τιμησίας ὁ Κλαζομένιος 51
Τιουτα 291, — Κρονίδου 129 σημ. 2, 286
Τίριζα (Παφλαγονίας) 255 σημ. 15
Τίριζις (καὶ Τιριστίς, Τετρισιάς) 78, 93, 184, 248, 255, 269, 294
Τόμις ἢ Τόμοι (σημ. Constanza) 26, 57, 73, 78, 93, 137, 138, 168, 178, 179, 180, 181, 183, 185, 186, 187, 189 καὶ σημ. 9, 247, 269, 306 καὶ σημ. 3, 307, 308, 310, 313, 316, 321, 322, 323, 325 σημ. 1, — ἐπικράτεια τῆς Τ. 66, 67, — ἐργαστήρια τῆς Τ. 152 σημ. 4, 224
Τόνζος (σημ. Tundža) 155, 187, 200, 242, 253, 254, 257, 269, 270, — κοιλάδα τοῦ Τ. 84, 155, 202, 241, 273, 274, 275, 276, 296, 297, 303, 304, 307, 310, 311, 312, 315. Βλ. καὶ Ἀρτάκης
Τοξότες 63
Τόπ(ε)ιρος (σημ. Παράδεισος) 86 καὶ σημ. 1, 91, 131 σημ. 3, 184, 191, 252, 267 σημ. 3, 294
Τορκος 130
Τορώνη 238, — Χαλκιδικῆς 238 σημ. 5
Τουτα Δημονίκου 285
Τραζυρεσης 288
Τραϊανέων πόλις 71, 241 σημ. 2
Τραϊανὸς (αὐτοκράτορας) 25, 37, 39, 89, 90 καὶ σημ. 3, 91 καὶ σημ. 3, 173, 240, 247, 264, 265, 273, 328
Τραϊανούπολη 64, 71, 90, 97, 98 σημ. 1, 265, — περιοχὴ τῆς Τ. 253
Τρανσυλβανία 80 σημ. 3
Τραῦος (Ἀκ Σοῦ) 63, 250
Τρῆρος 256
Τριβαλλοί 18, 28, 32, 33, 58 σημ. 2, 79 καὶ σημ. 4, 83 σημ. 5, 6, 143, 161, 300
Τρίστωλος 252 καὶ σημ. 10
Τρωάδα 57 σημ. 2
Τσουκολειζι (δοτ.) 292
Τύλις 34, 294
Τύραννος 267
Τυρὰς 34
Τυρόδιζα 65 σημ. 1, 168, 305
τύρσις 113 σημ. 3, 226
Τύχη 214

Ὑάκινθος 267
Ὑγεία 201
Ὑγεῖνος 267
Ὕγιος 267
Ὑκονοης (γεν.) 290
Ὑρκανία 256, — Μ. Ἀσίας 256 σημ. 11

Φάγρης 252
Φανίων 267
Φάρσαλος 227, 267, — (ἀνθρωπωνύμιο) Βίθυος 294
φάσγανον 18
Φερέλαος 287
Φερρὲς 64, 72 σημ. 3
Φιδάλεια (Φιδαλία) 244
Φιλαΐδες 52 σημ. 1, 64, 121
Φιλέας (σημ. Karaburun)
Φίλιπποι 32, 35, 60 καὶ σημ. 3, 61 σημ. 1, 68, 69, 83, 86, 94, 97, 115, 169 καὶ σημ. 1, 179, 183, 192, 198, 206 σημ. 5, 209, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 221 σημ. 3, 222, 223, 239, 267, 274, 275, 295, 297, 301, 308, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 320, — ἀκρόπολη τῶν Φ. 318 σημ. 2, — ἐπίνειο τῶν Φ. 77 σημ. 3, — ἱερὰ τῶν Φ. 206, 210, 215, 216, — Μεγάλα Ἀσκληπιεῖα στοὺς Φ. 203, — περιοχὴ τῶν Φ. 147, 151, 155, 158, 179, 180, 207, 213, 249, 275, 307, 313, 319
Φίλιππος, ὁ Ἀραψ 40, 91 σημ. 3, — ὁ Β' (βασιλιὰς τῆς Μακεδονίας) 22 σημ. 5, 23, 32, 45, 52, 53, 60, 61 καὶ σημ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2, 71, 79, 84, 107, 108 καὶ σημ. 8, 111, 123 καὶ σημ. 4, 137, 144 καὶ σημ. 5, 146, 159, 160, 162 καὶ σημ. 7, 167, 230, 239 σημ. 7, 10, 241 σημ. 6, — ὁ Γ' 146, 162 σημ. 7, 230, — ὁ Ε' 35, 79, 111 σημ. 4, 123 σημ. 4, 147
Φιλιππούπολη 26, 37, 40, 60 σημ. 3, 69, 72, 74, 75, 83, 86, 87, 91, 94, 97, 98 σημ. 1, 129, 132, 169, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189 καὶ σημ. 9, 12, 197, 202, 209, 210, 211, 212, 215, 217, 239, 241 σημ. 6, 242, 254, 264, 268, 270, 271, 272, 274, 277, 278, 296, 297, 303, 310, 312, 324, — περιοχὴ τῆς Φ. 69 σημ. 5, 70 καὶ σημ. 5, 71, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 156, 178, 180, 182, 183, 185, 186, 187, 189 σημ. 12, 196, 201, 202, 213, 251, 272, 296, 313
Φιλο(-δημος, -κράτης, -ξενος, -τιμος) 267
Φιλοκράτη εἰρήνη 108
Φίνειον 244
Φινόπολη 244
Φλαβία Μητρόπολις 127 σημ. 4, — Τιουτα 131 σημ. 6, 285
Φλάβιος Ἀρ[τεμίδω]ρος 127 σημ. 5, — Διζάλας 141 σημ. 3, — Ἔζβενις 127 σημ. 4, — Ἑ[ρμι]ανὸς 132 σημ. 3
Φλαβιούπολη 265
Φόρουννα (Iamphorynna) 252
Φρύγες 17 καὶ σημ. 9
Φρυγία 17, 246 σημ. 21
φύλακες 184
φύλαρχος 279
Φυλλὶς 251, 317
Φύταιον 240
Φωκαεῖς 245
Φωκὶς 17, 100
Φωσφόριον (= Βοσπόριον) 244 καὶ σημ. 23
Φώσφορος 215

Χαβρίας 161 σημ. 1
Χαιρώνειας μάχη 120
Χαλκιδεῖς 167
Χαλκιδικὴ 83, 101, 229
Χαλκηδὼν 140, 141, 142
Χαράκωμα 64, 240
Χάρης, Ἀθηναῖος στρατηγὸς 31
Χαρίδημος 31, 123, — (Μ)ενίππου (sic) 130 σημ. 1
Χαρίτιος 132 σημ. 4
Χαριτωμένη, βλ. Tasibasta
Χαρίτων 132 σημ. 4, 267
Χερρόνησος (πόλισμα) 243
Χερσόνησος 246
Χῖοι 73
Χίος 140, 141
Χρήστη Α[...]μαιου 131 σημ. 5
Χρῆστος 267
Χρυσ(-ιππος, -ίων, -όγονος) 267

Ψυκτήριος τόπος 248

Ὦτα (γεν.) 290
Ὠρέα 266
Ὠρεὸς 123

Abrittus (= Ἄβρυττος) 172, 255, 306, — περιοχὴ τῆς Α. 129
Absolodina 263
Acervetis (ἢ Cerbatis) 263
Achileus 98 σημ. 1
Acontisma (Ἀκόντισμα) 264
Ad Duodeci(u)m 86, 260
Ad Putea 261
Ad Rądices 261
Ad Salices 261
Aegyssus 311
Afrodisius 98 σημ. 1
Agighol 269
Aimilianus (fundus) 260
Akčilar 272 καὶ σημ. 20
Aklami 313
alae Κάτω Μοισίας 171, 173 σημ. 2,— Gaetulorum I 171, — Thracum 89
Alexander (καὶ Alexandrus) 98 σημ. 1
Almus (σημ. Lom) 171
Altinum (σημ. Oltina) 172, 261
Alusore 260
Amlaidina 263
Amphipolis (Ἀμφίπολις) 264
Anasamus 263
Anchialos (Ἀγχίαλος) 264
Apollodorus 98 σημ. 1
Apollonia Victorina Bessula 98 σημ. 1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Carevec 313
Čargan 71
Carsaleon 260
Carsium 171, 311
Casiani 262
Castra rubra (= Castozobra) 260
Catalça 65
Celeris 262
Cerbatis, βλ. Acervetis
Černa gora 72
Červen briag 325
Češmedžik 196
Ce[...] 262
Chalcidenorum I cohors 172, — sagittariorum II cohors 172
Cilicum miliaria sagittariorum I cohors 172
Cilicum (castellum) 172
Cillae (mansio) 94, 178, 181, 183, 185, 186, 188, 197, 241, 268 σημ. 13. Βλ. και Κέλλαι
Cinlikösk 269 σημ. 8
Čirpan 70, 71, 231, 268 σημ. 13
Cisipadensium I cohors 172
Cius (castellum) 172, 262
civium Romanorum numerus 172
classis, Flavia Moesica 38, 172, — Perinthia 38
Claudia, equitata cohors 172, — Gallorum I ala 171, — XI legio 171, — Sugambrorum veterana equitata I cohors 172
Cn. Manlius Vulso 24
Cobrenus 246 σημ. 3
Coela (municipium) 87, 89
Coelateti 245 σημ. 12
cohors, Bessorum 39, 172, — Lepidiana equitata I cohors 172, — II Lucensium 38, — miliaria Ituraeorum 38
cohortes Κάτω Μοισίας 172, 173 σημ. 2, — miliariae 38, — Thracum 39
Čokova 178, 270 σημ. 7
Čomakovci 311
Constanza, βλ. Τόμις
consulares 38
contariorum Pannonlorum numerus 172
Cosinto 62 σημ. 8
Cubrenus 246 σημ. 3
Cuntiegerum 260
Čurek 230
Cypria civium Romanorum IV cohors 172
C[...]coss[...] 262
C. [...] menos (κώμη) 197

Dacia Mediterranea 25
Dâlboki 142, 200
Daphabae 260
Daravescos (σημ. Δράμα) 207, 264, 267 σημ. 3. Βλ. και Δ(α)ραβῆσκος
— dava (-deva) 259 και σημ. 6
Demetrius 98 σημ. 1
Desbotat 66 σημ. 2, 3
Deultum (σημ. Develt) 87, 89, 169, 209, 212, 230, 254, 260, 310, 312
Diana 209, 222
Dičin 272 σημ. 6
Diesure 261
Dimus 262
Dinogetia 263
dioecesis Thracia 25, 37
Diogenus 98 σημ. 1
— dizos 259
Djulevo 186
Dobrina 269 σημ. 13
Dolap dere 65
Dolistovo 186, 196
dolmen 233 σημ. 4
Dolna Bešovica 313
Dolni Lozen, βλ. Αρμουλήνων κώμη
Dolno Sahrane 232
Domeros 264
Doriones 262
Dragoman 87
Drobeta (-ae) (και Drubetă) 253 σημ. 14
Duvanlij 21, 26, 142, 298
Durostorum 88, 89, 93, 156, 157, 171, 172, 306

Egeria (Egirea, Egerica) 260 και σημ. 7
Egerius 260 σημ. 7
Emona, βλ. Ἀρίσταιον
Erite (Ereta) 263
Eski Hissarlik, βλ. Ἐλαιοῦς
Eumenia, βλ. Εὐμένεια

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Kasnakovo 213
Kavak Suyu 64
Kazanlâk 226, 227, 228 καὶ σημ. 1, — περιοχὴ τοῦ K. 34, 232
Kilia 77. Βλ. καὶ Κοῦλα
Kiril - Metodievo 200, 221
Kjustendil 84. Βλ. καὶ Πανταλία
Kobilino 212, 268 σημ. 16
Komatevo 272 σημ. 13
Kopilovci, βλ. Καρίστορον
Koprinka 154
Koru Dağ 64
Kostonec 84
Krân 71, 178, 200, 221, 270 σημ. 7
Kranevo 272 σημ. 18
Krajnci 186
Krasno selo 268 σημ. 5
Kreta 216
Kričim 70
Krušovica 230
Kuklen 268 σημ. 13, 271 σημ. 8
Kukuva 142
Kulmen 21, 298
Kumburgas 269 σημ. 8
Kunino 129, 313
Kurt - Kale 226
Kutlovica 94

Largitio 178, 179, 183
Laskarevo 128, 131, 268
legatus Augusti pro praetore 37
Lesičeri 179
Ljáski 189 σημ. 12
Liber (-a) 210, 211 σημ. 9, — Pater 204, 206 καὶ σημ. 5, 207 σημ. 1
Liljak, βλ. Σκο(.).(ην)ων κώμη
Liljače 325
limes (Κάτω Δούναβη) 39, 170, 161, 172, 329
Lipnik 231
Liseni 257 καὶ σημ. 19
Lissae 261
Locus Subiati 262
Loveč 149
Lozarska 142
Lozen 200, 268 σημ. 16, 272 σημ. 16, — ἱερὸ στὸ L. 221
Lucensium II cohors 172
Lüle Burgas, βλ. Ἀρκαδιούπολη
Lusitanorum Cyrenaica I cohors 172

Macedonica V legio 171
Madanja 231
Magaris (δοτ.) 261
Malka Vereja 131, 178, 197, 268 σημ. 15, 270 σημ. 7
Malki Lom 157
Malko Târnovo 94, 187, 270, 271
Malomirovo 272 σημ. 16
Mal-tepe 227, 230
Mangalia, βλ. Κάλλατις
Marica 71, 200, 268 σημ. 15
Marin Canev 180
Mattiacorum II cohors 172
Mediani 256
Meldia 87, 261
Melta 179, 268
Mercurius 210
Mesius (ὀθνικὸ) 97
Mezdra 185
Mezek 142, 154, 226, 227
Mihailovgrad, βλ. Montana
Mihiltsi 85
Mocabora (Mocapora, Mocasura), σημ. Karaevli Köyü 128, 131, 198
Mogilovo 272 σημ. 15
Mocasura, βλ. Mocabora
Momino 269 σημ. 13, 272 σημ. 2
Montana (= municipium Montanensium), σημ. Mihailovgrad 89, 93, 149, 171, 172, 187, 201, 210, 263, 269, 306, 311, 321
Montanensium (municipium), βλ. Montana
Montani 256
Mramor 186, 196, 208
Mušovica 142
Myndrytus 210, 223

Nadeżden 178, 272
Neonteichos (Νέον τεῖχος) 264
Nestos (Νέστος) 264
Nice (= Νίκαια) 241
Novae 88, 89, 93, 171, 262, 306, 311
Nova, — mahala 231, — Zagora 231
Novi, — han, βλ. Καρσιμήνων κώμη, —

Pazar 325
Noviodunum 34 σημ. 4, 171, 172, 311
Novo, — Ljâski 203, — selo 71 σημ. 5,200
Nov(us;) 262
numeri Κάτω Δούναβη 172

Oescus (Οἴσκος) 88, 89, 93, 97, 311
Ogosta 151, 154
Oltina, βλ. Altinum
Osâm 151, 155, 157

Palae 261
Palma 260
Panagjurište 143, 230
Pannoniorum I ala 171
Parembole (Παρεμβολή) 242, — Λυγκηστίδος 242 σημ. 1
parentalia 319 σημ. 3
Parsal [...] 262
Paskalevec 185, 272 σημ. 6
Patalenica 181, 186, 203, 268 σημ. 13
Pautalia (Παυταλία) 260
Pavlikeni 325
Pazardžik 84, 196. Βλ. και Βησσοπαρα
Pecetum 261
Pelevun 200, 268 σημ. 16
Pescenius Niger 39
Petra, βλ. Πέτρα
Philippi (Φίλιπποι) 89, 169
Philippopolis (Φιλιππούπολη) 264
Picusculus 262
Piretensium (emporium) 263
Pirot 321, 322. Βλ. και Turres
Plâstina 199, 270 σημ. 14
Plestrensis, βλ. Ἄρτεμις
Pleven 149, 199, 231
Pliska 172
Plovdiv (= Φιλιππούπολη) 231, 242 σημ. 2
Polski Trâmbeš 325
Polychronia 98 σημ. 1
Pomodiana 262
Pomorie, βλ. Ἀγχίαλος
Porsulae (Porsolae) 261, 310
Porta Traiana (σημ. Trajanova vrata) 80, 87, 253, 260
Potop 268 σημ. 5
praesides 38
praetoria 85
Pravdino 178, 213
proconsul τῆς Μακεδονίας 37
procurator, Augusti regionis Chersonesi 37, — provinciae Thraciae 37
Provalenica 196
Psychianus (fundus) 260
Pulpudeva (= Φιλιππούπολη) 242 σημ. 2

Pupeses 261
Purdae 240 σημ. 12. Βλ. και Πύργοι
Purgi (Turres) 240 σημ. 12
Purrus 98 σημ. 1
puteus 260 σημ. 12
Pyrr(h)us 98 σημ. 1

Quintionis (vicus) 262

Ralevo 123
Ranilum 87, 260
Rasnik 182, 186, 272 σημ. 10. Βλ. και Στορηνων κώμη
Rašova 172
Ratiaria 88, 89, 93, 97, 262
Ravna 231, 232
Râzdavica 132, 185
Razdel 200
Razgrad 94, 172
Regiano 262
Remetodia 263
Riben 199
Rosa 71
rosalia 319 σημ. 3
Rumanja 268 σημ. 15
Rumbodona 261
Russe 151, 154, 158, 231

Šabla, βλ. Καρῶν λιμήν
sagittariorum numerus 172
Sakar 233 σημ. 4, 5
Salsovia 262
Samokov 84
Samovodin 230
Sandaski 94, 178, 179, 182, 183, 185, 214, 303
Sapareva banja 203
Sardes 263
Sarnica 231

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Saros Körfesi, βλ. Μέλας κόλπος
Satrovo, βλ. Βολβαβρια
Sazlijka 71, 155
Scaptopara 97, 312
Scenopesis (δοτ.) 262
Scoptitia 208
Scretisca 261
Scupoi (σημ. Σκόπια) 321
scutariorum numerus 172
Sc[...]ia 262
Secundini (vicus) 262
Securisca (Securispa) 262
Sejači 185
Semčinovo 197
Sensium prima cohors 172
Sernota 260
Sestos (Σηστός) 264
Sexa(gi)nta Prista 93, 171, 172, 262, 311
Silvanus 211 σημ. 9
Singidunum (σημ. Βελιγράδι) 58 σημ. 1, 80, 83, 85, 86, 87 και σημ. 2, 88, 92
singularium numerus 172
Šipka 313
Skudra 26
Slana bara 230
Sliven 71 σημ. 5, 178, 229, 231
Slivnica 272 σημ. 10
Slokoštica 271 σημ. 5
Smoljan 231
Sokolica 134 σημ. 3
Soneium 260
Sparata 261
Stabulo Diomedis 240 σημ. 9
Stairesis (δοτ.) 261
Stanke Dimitrov 84
Stara, planina (= Αἷμος) 233 σημ. 5,
— Zagora (= Augusta Traiana) 241
Staro selo 229
stationes 172
Stelugermme 261
Štipsko 200
Storgosia 263
Strandža 233 σημ. 4, 5
Stransko 71
Stratonis Turris 262
Stražica 230
Strojno 231
Strymon (Στρυμών) 264
Subiati, βλ. Locus Subiati
Subla 243
Succi (Succorum angustiae ἢ claustra) 70 σημ. 5, 87, 261, 312
Sucidava 311
Šumen 145, 146, 147, 148, 150, 153, 155, 156, 157
Suritani 256
Surorum numerus 172
Suvorovo 201, 272 σημ. 5
Sveti Vlas 143, 272 σημ. 17
Svištov 151

Tabačka - Červen 313
tabernae 85
Târgovište 179
Tasibasta (σημ. Χαριτωμένη) 207
Tatarevo 187
Tatoul 226
Tavaličevo 208, 272 σημ. 10
Tegulicium 262
Templum Jovis (= Ναύλοχος) 243 και σημ. 4
Tenevo 71
Thracum Syriaca I cohors 172
Tiristasis 264
Tiutama 261
Tolbuhin 94, 187, 306, 325
Topolovo 186
Totobisia, βλ. Ἄρτεμις
Transmarisca 172, 263
Trebellienus Rufus 36
Trebenište 229
Tres Protomae 262
Trimontium (= Φιλιππούπολη) 242 σημ. 2, 264
Troesmis 89, 93, 171, 263, 310
Tropaeum Traiani 89, 171, 172, 262, 310
Trud 182, 221, 268 σημ. 13
Trullensium vicus 94, 129, 263
Tsorlu 181, 184
Tuden 196
Tugugerum 261, 263
Tulovo 34
Tundža, βλ. Τόνζος
Turgiculus 262

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Turija 134 σημ. 8
Turres (σημ. Pirot) 196, 240 σημ. 12, 260, 321
Tvârdica 66 σημ. 6, 187
Tyriorum cohors 172

Ubiorum I cohors 172
Ulmetum 262, 311
Ultinsium 263
Urb[...] 263
Urisio 261
Usdica 261
Uskudama (= Ἀδριανούπολη) 253
Ustrem, βλ. Σακαρσηνων κώμη
Utsurgae 261
Utus (σημ. Vit) 145, 150, 151, 153, 157

Vaksevo 211, 268 σημ. 7
Vâlčepole 268 σημ. 16
Valeriana 263
Variana 263
Varna (= Ὀδησσὸς) 255
Varvara 203
Va [...] 263
Veliko Târnovo 148, 151, 156, 187, 199, 230, 231, 272 σημ. 6
venatores 319 σημ. 3
Verobrittiani 263
Vespasiana Dardanorum I ala 171, — I cohors 172
Vetren 216, — dol 186, 268 σημ. 13. Βλ. και Ηδεινηνων κώμη
Vevocasa 261
Vidin 147, 153, 230
vicarius 37
Vicontissima 239 σημ. 4
Victor 212
Viminacium 85, 97
Vinarovo 203
Vinica 272
Vit, βλ. Utus
Vitoša, βλ. Σκόμβρος
Voden, βλ. Κλ.[...]ηνων κώμη
Vorovum minus 263
Vraca 143, 149, 151, 202, 230, 325
Vrania 128
Vranino 66

Zapainja 270 σημ. 7
Zburulo (δοτ.) 261
Zcambu[...] 263
Zelenigrad 270 σημ. 2
Želju Vojvoda 71
Zenodora 98 σημ. 1
Zlatovrâh 197, 268 σημ. 13
Zoilus 98 σημ. 1
Zyger(a)e 263
Zyrmae 261

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ